308.631

II. évfolyam. 1. szám. Csütörtök, január 5. 1871.

SZÉPIRODALMI KÖZLÖNY.

KÖLTÉSZETI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HETILAP.

SZERKESZTI :

BENEDEK ALADÁR.

FEKETE BERNÁT,
könyvkereskedő, kiadó.

ENDRŐDI SÁNDOR,
főmunkatárs.

Előfizetési árak:

(HELYBEN HÁZHOZHORDÁSSAL VAGY VIDÉKRE POSTÁN KÜLDVE)

Egész évre	10 frt.	
Félévre	5 „	
Évnegyedre	2 „	50 kr.
Egy hóra	1 „	

Kiadóhivatal, hová az előfizetésipénzek bérmentve intézendők : **FEKETE BERNAT** *könyvkereskedése,* váci-utca Mocsonyi-ház.

Szerkesztőségi iroda : *Ötpacsirta-utca 2. sz. I. emelet,* hová a **kéziratok** küldendők.

M. ACADEMIA KÖNYVTÁRA

PEST.
A „MINERVA“ GYORSSAJTÓNYOMÁSA.
1871.

Ujdonságok.

= Léghajói utazás. Pongrátz honvédezredes és pesti dandárparancsnok nővére Párist léghajón hagyta el és Franciaországból mult szombaton Bécsbe érkezett, honnan legott távsürgönyzött bátyjának. Beszéli, hogy Párisban a legnagyobb elhatározottság uralg az eseményekkel szemközt, s hogy élelemben nincs hiány. A honvány azonban oly erőt vett rajta, hogy nem türhetvén tovább is az állapotot, mindenre elhatározta magát s igy ült léghahajóra, mely szerencsésen Bécsbe szállittá. Légi utja 1200 francba került.

= A pesti központi posta- és távirdaház tervei közül egy se volt kifogástalan; azonban, mint halljuk, a kormány Koch Henrik épitészt megbizta az aránylag legjobb tervnek kijavitásával, s igy a monumentalis épület alapjai valószinüleg már a tavaszszal le lesznek rakva a servita-atyák eddigi birtokán.

Apró hirek. — Várady Gábor orsz. képviselő leányát a napokban jegyzé el Stoyka Béla báró, mármarosmegyei szolgabiró. — A Redout-ot ma vette át annak uj bérlője: Schaller. — Kaposvártt e farsang folytán nagy táncvigalmat rendeznek a Molnár Aladár által kezdeményezett „szeretet-ház“ javára. Ohajtandó volna, hogy mindenütt, hol a vigadni akarók „jótékony“ cimet keresnek a mulatásra és táncra, a „szeretet-házak“-ról is megemlékeznének. — A franczia foglyok számára az első hazai takarékpénztár 2000 frankot szavazott meg. — Gounod, ki jelenleg Londonban időzik „Polyeucte“ cimü dalmüvén s egy bibliai oratóriumon dolgozik, melynek szövegkönyvét is maga irta. — Bulyovszky Lilla asszony e napokban Pestre érkezik s talán ez alkalommal a nemz. szinpadon is föl fog lépni. — Munkácsy Mihály karácsony-estején Bécsbe érkezvén, az ottani festők babérkoszorut küldtek neki, e fölirattal: „Dem genialen magyarischen Mahler; Michael Munkácsy, die deutschen Mahler in Wien.“ — Tervben van, hogy tavaszszal minden honvédkerületben állitanak fel zenekart. Az alföldön viz áradástól tartanak. Az őszi s téli rendkivüli sok esőzés következtében a Maros, Körös és Tisza szokatlanul magasra dagadtak fel.

Bálok. A nőképző-egylet gr. Teleky Sándornét nyerte meg bálanyának. — A szinészek bálját az Európa nagy termében fogják megtartani.

Zenemüvek

(Táborszky és Parsch kiadványai)
zongorára 2 kézre.

Bayer P.	Die Wacht am Rhein .	30 kr.
„	La Marseillaise	30 „
„	Choeur des girondins . .	30 „
Deutsch A.	Frou-Frou. Schnell Polka	50 „
Hackl Ernő	Büvös csokor négyes . .	60 „
Klepsch K.	Mannsfeld Lieder Walzer	80 „
Leibold C.	Höcher Péter Marsch . .	60 „
Leitermayer A.	Te édesem. Polka Mazur	50 „
Tisza Aladár	Kerekes András csárdás .	60 „

(Rózsavölgyi és társa kiadása.) „Boldogság emléke“, eredeti csárdás, Bartha Schifner Gyulánénak ajánlva, zongorára: Csillag József.

„Erdő, erdő sürü erdő“ népdal, Fabesch Franciskának ajánlva, zongorára: Poor Vilmos.

Uj könyvek.

A Tuilleriák legujabb titkai. Regényes korrajz. Irta Chatterton Vilmos; forditotta Szabó Antal. Debreczen. Kiadja Telegdi Lajos. 2 kötet. Ára 2 frt.

Egy Papa, a 19-dik századból. Irta Hortobágyi. Debreczen. Kiadja Tele gdi Lajos. Ára 1 frt.

Adrienne, Regény. Irta Fialka Clotilde. Debreczen. Kiadja ifj. Csáthy Károly. Ára 1 frt. 20 kr.

Kebelhangok, Uj-évi, név- és születésnapi s az élet egyéb viszonyaira alkalmazott köszöntések, kötött és kötetlen beszédben. Irta Hoffmann Mór. Nagy-Kanizsa. Kiadja Wajdits József. Ára kötve 1 frt.

Erő és anyag. Tapasztalati természetbölcsészeti tanulmányok közérthető modorban. Irta Büchner Lajos tr. A tizedik kiadás után többek közreműködésével forditotta Láng Lajos. Lipcse. Kiadja Thomas Tivadar. Ára 2 frt.

A társulási intézmények a nemzetgazdaságban. Az akademia által koszoruzott pályamunka. Irta Kautz Gyula, Pest. Kiadja Ráth Mór. A mű első fele. Ára 1 frt. 80 kr.

A tudomány fejlődése hajdan és most. A pesti polgári körben 1870. évi november 27-én tartott előadás. Irta Ballagi Mór. Ára 30 kr.

M. ACADEMIA KÖNYVTÁRA

Betüszám-rejtvény.*)

Horváth Theodorától.

3. 6. 7. — Egy legcsinosb női név ez.
10. 7. 8. 5. 10. — E helyen a legtöbb liszt lesz.
4. 9. 10. — Az időnek hű jelképe.
6. 1. 6. 7. — Egy helyre kettő nem fér be.
8. 1. 6. — Az együgyü nőkre mondják.
10. 7. 2. 5. 10. — Ember tettét utánozzák.
6. 3. 2. — Az érdem és munka bére.
3. 4. 9. 6. 7. — Hivatalok főfőrésze.
1. — 10. — Régen vártuk, mikor ébred?
De már itt van! Becsüljük meg!

Megfejtési határidő: január 15-ike.
A helyesen megfejtők között sorsolás utján két jutalom osztatik ki: Az első jutalom: egy uj regény 2 kötetben, keménykötésben; a második: 2 kötet uj regény, füzve.

*) Ilynemü rejtvényeket (az értelmét is kiirva) szivesen fogadunk minden előfizetőnktől. A megfejtők neveit csak előfizetőinktől közölhetjük s dijakat is csak ezek nyerhetnek.

M. ACADEMIA KÖNYVTÁRA

Szerkesztői üzenetek.

„Hópelyhek“ A. B. — A tehetség elvitázhatlan jelét mutatják. A föllépésig azonban, egész jóakarattal, még kevés időt s gyakorlatot ajánlok. Füzetét átvettem az illető szerkesztőségben, de erre nézve is a fentebbi megjegyzés alkalmazható. A figyelem mindenkor készen van. A kért iveket elküldtem.

Balogh Zoltánnak. Ha nem veszed zokon, ugy kérdéseidre legközelebb a lapban felelek. Megengeded? — Egy szép költeményt szivesen vennék; de reális alappal birjon ám! .... Te, te álidealista! — E sértésért elégtételt adok, ha kivánod. Talán a „Reform“ ujdondászával egy tálból ettél felfogást? No, nem kivánom s nem is hiszem. Te csak enyelegsz, mig amaz feszeleg, mint egy juhászlegény — ha frakkba kellene öltöznie. — A lapot küldöm.

„Hogyha egykor“, „Késő van már“ ügyes technikával, de kevés költészettel dicsekesznek. Az igért buzgalmat köszönjük előre is!

„Életnézetek és erkölcsök a történelem óta“. Maga a szándékolt cél nincs legkevésbbé sem elérve e dolgozatban. A szabatos styl és a tiszta, öntudatos felfogás dolgában gyarló. Szerzőjét azonban örömest befogadjuk munkatársaink közé; csak arra kérjük, hogy ha ir: tárgyával teljesen tisztába legyen és igyekezzék ezt dolgozatában is fölmutatni. A kéziratot kivételesen póstára tettük.

Bartal Erzsi urhölgynek és Bartal György urnak Pozsonyban. — Fogadják kiváló részvétük- és buzgalmukért őszinte meleg köszönetünket!

A „Szépirodalmi Közlöny“ lényeges átalakulással.

Előfizetési felhivás

a

„SZÉPIRODALMI KÖZLÖNY”

cimü

szépmüvészeti, társadalmi és kritikai hetilapra.

A **„Szépirodalmi Közlöny“** szerkesztését ujév elejétől az *eddigi kiadóval* karöltve alólirt szerkesztő vevén át, a tartalom csak *bővités* és *irány* dolgában fog uj kezek vezetése alá jőni. A lap szépirodalmi részében az eddigi, sőt annál is szigorúbb zsinórmértéket fogunk alkalmazni s csupán az *érdekek* szaporitása s az *ujabb idők minden oldalu követelésének szempontjából* fogjuk azt lényegében átalakitani.

Programmunk:

Bármerre tekintsünk, mindenütt és mindenben *reális* gondolkozást, *reális* mozgalmat és *reális* győzelmeket fedezünk fel. A *tudomány* s a *fölfedezések* rohama minden eddigi álideális életet s törekvéseket fölemészt s hazánkban ugy, mint Európa összes müvelt nemzeteinél alig nehány év alatt a legnagyobb hatalommal kezd előtérbe lépni a *realismus* (valódiság). E jelenség pedig *uj időszak* beálltát jelezi, melyben — mint minden uj időszakában az emberi haladásnak — egyszersmind *uj érdekek* születnek. És mert ez uj időszak irányát mi üdvösnek ismerjük el, azért tüztük föladatul e lapban egyszersmind ez uj irány érdekeit szolgálni s azoknak, a mennyire lehet, hü képviselője, viszhangja lenni.

Ez irány szerintünk az, mely — kivétel nélkül — haladásunk minden eszközét egyedül képes magában öszpontositani, a nélkül, hogy azok egyikét is kivetkeztetné saját lényegéből — sőt e helyett mindeniknek megadja amaz *igaz* lényeget, melyből azokat a sötétebb időszakok hullámai netán kiforgatva tartották volna. S ilyen eszközei az emberi haladásnak a *szépmüvészetek* s főleg a *költészet*; ilyenek a *társadalmi* eszmék hosszu sora; ilyenek a *nevelési*, *vallási* s *államkormányzati* eszmék; ilyen a *családi-élet* s végre az *ember*, vagyis az *egyén*, melynek *öntudatra*, *szabadságra* van szüksége s e szükségeket *ma* kezdi csak *valóban* jobban s jobban érezni s e célra az *eszközöket* kutatni és megszerezni.

E célra pedig legelső eszköznek véljük a *nyilvános közlekedéseket* és *eszmecseréket*.

Azért mi a t. közönséggel szemben *nem* mint *oktatók*, *nem* mint *propagandák*, de mint *társalgók*, mint *bajsorsosok* fogunk előre törekedni. Azért igyekszünk egyszerüek, közérthetőek és — mi a társalgás főfeltétele — *könnyüek*, *szellemdúsak* lenni.

Tapasztalásunk is van már e téren annyi, hogy tudni véljük, mit szeret a t. olvasóközönség, mely könnyen megunja hétről-hétre a várakozást, hacsak nincs mélyebben érdekelve annak tarka, változatos tartalma iránt.

Egyik *legfőbb figyelmünk* egyszersmind a **hölgyvilágra** fog irányulni, hogy t. i. számukra e lap pótolhatlan **életszükséggé** váljék s azért a *szív életét*, a *családi érdekeket* s általában a *lélektant* gyakorlati képek és elmélkedések által gazdagon s állandóan szem előtt tartjuk.

Lapunk közölni fog: *széptani* s *életerkölcsi irányczikkeket, válogatott* eredeti s forditott *költeményeket, elbeszéléseket, életképeket;* továbbá **„élet és társadalom"** cimü rovat alatt *megvitatásokat köz- és magánéletünk* legfőbb *érdekeiről, ujabb kivánalmairól; jellemrajzokat,* érdekes *napló-töredékeket* és *lélektani tanulmányokat;* végül a *kritikai rovatban* az ujabb *bel- és külföldi művek ismertetését, irodalmi ujdonságokat,* és *lapszemlét,* a *zene, szinház* és *képzőművészetek* érdekeit, sőt az *ipar* és *kereskedelmi* élet jelentékenyebb mozzanatait és vivmányait sem tévesztvén szem elől. A lap boritékán rendes *könyvészet* és *zeneműjegyzék.* Mindezt pedig *részrehajlatlanul* és *irányunknak megfelelő szellemben.*

Ezek után még csak annyit, hogy minden évnegyed elején egy-egy a nyilvános vagy magánéletben kiváló férfi vagy női egyén arcképét s életrajzát fogjuk kiadni a lap élén.

Munkatársaink az ismert s tiszteletreméltó irói neveken kivül *minden tehetség*, kiket mindig nemcsak hogy szivesen fogadunk, s erőnkhöz képest méltányolunk, sőt őket fölfedezni s buzditani törekszünk.

És most *itéljen a közönség e programm után* s legyen meggyőződve, hogy ehhez képest nem igen fog csalódni lapunk *tartalmában* sem, mert a mi e lapnak életet ad, az nem egyéb, mint az őszinte, lelkes *ügyszeretet*, mely *tekinteteket s részrehajlást* nem ismer, s mely érzi, *hogy ily lapra nálunk jelenleg* **valóban szükség van.**

A lap uj szerkesztője pedig uj, és a csalódások dacára *csüggedetlen* erővel s hittel áll e törekvések élére, mi talán a t. közönségben szintén csak uj s talán még erősb bizalmat kelt.

Lelkünkből reméljük!

Pest, december 8-án 1870.

Fekete Bernát
könyvkereskedő, mint kiadó-tulajdonos.

Benedek Aladár,
mint szerkesztő.

Endrődi Sándor,
mint főmunkatárs.

A lap, mint eddig, **minden csütörtökön két egész íven, díszes boritékkal** a legcsinosabb kiállitásban s a legnagyobb **pontossággal** jelenik meg.

Előfizetési föltételek:

Negyedévre: január—március . . . . . **2** ft **50** kr.
Félévre: január—junius . . . . . **5** „ — „
Egész évre: január—december . . . . . **10** „ — „

A szives **gyüjtők** minden egyszerre beküldött **öt** előfizető után **tiszteletpéldányban** részesülnek.

Az előfizetési pénzek FEKETE BERNAT könyvkereskedésébe *(váci-utca)* kéretnek bérmentve beküldetni, mely eljárást illetőleg **ajánljuk az 5 krajcáros postautalvány használását,** mint melylyel *legjutányosabban* lehet lapokra előfizetni.

A kéziratok BENEDEK ALADÁR-hoz *(ötpacsirta-utca)* küldendők.

☞ **FEKETE BERNÁT könyvkereskedésében Pesten,**
épen most jelent meg:

ELBESZÉLÉSEK

BEÖTHY ZSOLTTÓL.

diszes egész vászon-kötésben ára 1 frt 60 kr.

TARTALMA: A kapitány végrendelete. — A rosz fiu. — A nyvmoruság pitvarában. — Egy kis reménységet. — A vacsora-vesztő. — Egy pár öreg ember. — Kardcsörgés.

II. évfolyam. 1. szám. 1871. Jannuár 4.

SZÉPIRODALMI KÖZLÖNY.

SZÉPMŰVÉSZETI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HETILAP.

RÖVID VEZÉRSZÓ.

Mi, kik ha még tizszer születnénk ujra, mindannyiszor a „szokás“-nak inkább ellenségei, mint hódolói s rabjai volnánk, ismét csak annyit mondunk e kis lapban képviselendő törekvéseink bővebb jellemzésére, hogy mindazt, mit szerény, de átgondolt és lelkiismeretes felfogásainkkal jónak látunk a már meglevőkben, azt hiven igyekszünk szolgálni; a mit pedig akár változtatni, akár ujjáalkotni tartunk szükségesnek társadalmi s magán-érdekeinkre nézve — mindazt kérlelhetlen és az üldözéseket észre sem vevő buzgalommal törekszünk eszközölni s létesiteni.

Nézetünk az, hogy nagy, átmeneti időszakban élünk, mely sok irányban fölhivja figyelmünket és tehetségeinket a jövő érdekében munkálni.

A tudomány-, a költészet-, a szükség- és az erkölcsben — szóval mindenben uj eredmények születnek, uj felfogások forronganak s itt-ott érvényesülnek már is.

A nagy francia forradalom lezajlása óta az emberiség elérte — hogy ugy mondjuk — férfikorát, melynek legfőbb életföltétele a gondolkodás s munka, és ideálja a józanság s a biztositott nyugalom.

Az eszmék, melyek nemünk értelmi fejlődésének első stádiuma óta foglalkoztatta a világot — e században jutottak érvényeik valódi processusához s az „egyenlőség, szabadság, testvériség“ magasztos elve megszünt pah rázisoknak szolgálni alapuls ez elv ma már nemcsak kiváló egyesekben, de, mondhatni, minden müveltebb ember lelkületében meleg visszhangra, pártolásra talál.

Azok, kik az élet küzdelmeibe elvegyülve, első célukul existentiájokat tekintik, vagy kell tekinteniök, azok, nem csoda, ha nem veszik észre időszakunk tulajdonképeni mozgalmát s annak irányait épen nem ismerik.

De vannak köztünk emberek, kiket (mondjuk, hogy) sorsuk (jó, vagy bal, az mindegy) ugy szólván arra rendelt, hogy az élet mulékonyabb örömeit s szükségeik másodrangu részét nem igen tartva szem előtt, föladatukal oly célt tüzzenek maguk elé, mely mindig résen tartja őket társaik s az átalános érdekek mikénti állását s fejlődését illető mozgalmakban.

E szegény, jó emberek aztán abban az édes hitben s öntudatban élnek, hogy e mozgalmak irányára befolyással birnak s ők vezetik az emberiséget egy szebb jövő felé, mely képzeletükben megfoganva él. —

Hogy az ilyenek e hitükben mennyire csalódnak és mennyire üdvözülnek, azt nem tudjuk, nem tudhatjuk; de hogy az ily egyének igen ritkák, azt tudjuk, arról meg vagyunk győződve.

Ha már most azt ily egyének csekély tehetségök és szerencséjök következtében szélesb alkalomhoz jutnak, hogy e (mintegy) praedestinált céljaik érdekében nyilvánosan is tehetnek valamit, akkor szent kötelességüknek tartják lelkiismeretesen eljárni törekvéseikkel szemben; legyen ezért a jutalom: semmi, vagy még annál is — több.

Olyanok azonban, kik a nyilvánosságon müködve, semmi magasabb célt nem tüznek maguk elé, vagy látszólag tüzve, arról egy percig is, vagy átalában megfeledkeznek, olyanok — igen sokan vannak.

Az ilyeneknek célja aztán nem is lehet más, mint a „létezés“, a felszinen való mozgás, mely eredjen bár nyomoruságból, vagy

hiuságból, az mindenesetre: nyomoruság, hogy ha nem több; ha nem — vétek is egyszersmind.

Az ily emberek rugója lehet minden egyéb, de — és erről erősen meg vagyunk győződve — sohasem: a valódi tehetség

Csak a sánta akar egyenesen járni; az ép ugy is egyenesen jár.

És — „szólj nyelvem, ha nem fáj is fejem“ — a mi irodalmunk tele van ily sántákkal. És épen most! —

Meglehet, hogy mi is azok közé tartozunk, de rólunk itéljen ismét más: az értelmes közönség és az idő.

Tudunk várni.

Róluk is itél és itélt bizonyosan. —

S most ajánljuk magunkat a közönség figyelmébe, mint olyanok, kiknek még eddig, látszólag nem sok barátaink vannak — kivülről.

De — másképen nem is lehet. —

Mi remélünk.

BENEDEK ALADÁR.

RÉGI DALAIMBÓL.

Kisérjen e hang majd a messzeségbe,
Mely keblem mélyén, tőled válva, zeng,
Mint a letett lant hangos rezdülése,
Melytől a játszó eltünt s messze ment.

Elhagyhatál; az évek száma immár
Hosszu tavaszt nem igért keblemen,
S árnyat keresni, hogy ha jön a hő nyár,
Mért ne szállhatna el a szerelem?!

Elhagyhatál; a vágyak szép országát
Elpusztitá a betegség keze...
S a béna, száradó fán a madárkát
Nem tartja vissza emlékezete. —

Oh! lenne bár az ut, a melyen elmégy
A boldogságnak árnyától fedett;
Fogadná kebled habzó gerjedelmét
Hivebb és jobb sziv, mint szivem — neked.

Lenne fuvalmasb, enyhébb és virágzóbb
Az uj világ, hová a vágy vezet;
Ne vinne be a multból egy sovár szót,
Egy sóhajt oda az emlékezet!

Mint az enyém volt, mindig készen értted,
Vezetné bár gyöngédebb kéz kezed!
S keblednek titkát, szép édes beszéded',
Becsülné, mint én — őrzém ezeket!

De lelkemben fölzendül sok ezerszer
A kétség hurja, szánva sorsodat ...
S te jól tudod, hogy a kijátszott hangszer
Nem ád, nem adhat hamis hangokat! ...

TÓTH ENDRE.

A MEGTÉRT KOLLÉGA.

— Beszély. —

Irta: **MAJOR BÉLA.**

Van nekem egy igen kedves, szeretetreméltó kollégám. Két év óta dolgozom vele egy szobában. Mondhatom, hogy igen szorgalmas, rendes, pontos hivatalnok.

Csakhogy véghetetlenül pedans, aggályoskodó, kicsinyes, gyanakodó, bizalmatlan, rásztkóros — volt. Most már nem az.

Szerfölött kiábrándult az emberekből. Volt egy pár keserves csalódása, melyek ezt indokolták. Cinikus gunynyal tudott barátságról, szerelemről s minden ilyes — szerinte ostoba — érzelemről beszélni.

Különösen nem szenvedhette a nőket. Ugy látszott, félt tőlük.

Nem volt pedig már nagyon fiatal, azaz meghaladta a harminc évet. Rideg, legényes, innen-onnan agglegényes életet élt. Egyetlen szórakozása a hivatalos munka volt, no meg, ha délután beült a kávéházba, a fekete kávé mellé lapokat olvasni. Bár nem mutatta, sőt épen az ellenkezőt akarta elhitetni, mégis nagyon érdeklődött a világ iránt. Szenvedélyes politikus volt, de az ujdonsági rovatot sem veté meg. Tudott minden botrányos eseményt, a mely történt, és csipős megjegyzésekkel spékelve adta odább. Kegyetlen nyelve volt, ha egyszer megeredt, bár nagyon kevés ember iránt szokott bizalmas lenni.

Én szerencsés voltam bizalmát megnyerni. Mint mondám, sok ideig dolgoztunk együtt. Ily körülmények között összetörődik az ember, mint két „összefogott ló“. (Ez az ő megjegyzése.)

Sokszor vitatkoztunk egymással. Én kapacitáln

AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

igyekeztem őt némely elfogultsága felől, de természetesen eredménytelenül. Ő koronkint hévvel védte álláspontját, bizonyolta nézetei helyességét, de természetesen, szintén eredmény nélkül. Legtöbbször hallgatott és csak egy gunyos, kicsinylő, sajnálkozó vállvonással felelt, jelentve, hogy ő azon már mind tul van, mind elgondolta, de nem hatott rá. Két ellenkező pont voltunk; észak és dél. Ő hideg, gunyos, kiábrándult; én heves, jóindulatu, bizékony. Tán azért rokonszenveztünk egymással annyira. Mindegyikünk meg akarta a másikat tériteni: neophitát szerezni saját vallásának.

— A világ még sem olyan rosz, mint ön állitja! — törtem ki gyakran, mint Ádám Lucifer ellen az „Ember tragoediájá"-ban.

Ő szokott vállvonásával felelt.

— No jó! — mondá fanyar mosolylyal, s alkalmilag nem késett ismét ujabb adatokkal állni elő, esküszegésekkel, hütlenségekkel, bizalom, barátság elárulásával, sikkasztásokkal, betörésekkel, rablásokkal, gyujtogatásokkal, melyeket a lapok ujdonsági rovataiból puskázott ki.

— No lássa, — szólt ilyenkor diadalmaskodva, — hogy mégis oly rosz az emberiség, mint én mondom. Nincs erkölcs a világon.

— Ezek mind kivételek, s elég hibájuk az illető ujdonsági rovatoknak, hogy leginkább ily esetekkel vannak tele, mert ezeket legérdekesebbeknek tartják.

— A lapok hű tükrei a társadalomnak, — viszonzá. — Vagy ha nem, az is eléggé jellemző, hogy ezeket tartják érdekeseknek.

— De hát például az adakozások? jótékony célok előmozditása? irodalom, müvészet pártolása?

— Mind csak hiuság! A legtöbb ember azért tesz valamit, azért lendit a közügyeken, hogy nevét kinyomassák és magasztalva kürtöljék.

— A legtöbb? tehát mégis vannak, a kik nem azért tesznek?

Igy voltunk átalában minden kérdéssel, a többi közt a házasság kérdésével is. Mindig ellenkező véleményen. Mennyit veszekedtem vele!

Én, pedig jóval fiatalabb, régen tul voltam e fontos lépésen. Ő mindig halogatta; aztán hozzájárulván kellemetlen tapasztalatai, végkép lemondott róla.

— Majd én egy asszonyt veszek a nyakamra! aztán meg ki tudja, mennyi gyereket! — dünnyögé. — Csak magam megtudjak élni e drága világban.

— Magam! mindig csak magam! Cudar önzés!

— Önzésen alapul a világ, bár a legtöbb ember nem vallja be, sőt takargatja, kellemes külsőbe burkolja önzését.

— Jó, de hát vegyük abból a szempontból a dolgot. Boldog ön igy? elégedett ön? vallja meg őszintén!

— Boldogabb, elégedettebb, mintha megnősülnék.

— Azt a próba választaná meg.

— Köszönöm, — nem kérek belőle, mert nem lehetne „előbbi állapotba visszahelyezést" kérni.

— Épen ez adja meg a házasság magasztosságát.

— Szép magasztosság! — Örökre összeláncolva lenni egy lénynyel, a kit nem szeretünk.

— De szeretjük!

— Tegyük fel, hogy nem szeretjük.

— Az persze eléggé szomoru dolog.

— Ugy-e!

— De nem kell mindig a legroszabbat föltenni.

— Mindig a legroszabbat.

Mindamellett tudtam, hogy nem egészen érez igy. A világért sem vólt boldog, vagy elégedett. Ohajtá ő a jobbat, csak hogy azt hitte, hogy nem érheti el. Eleintén a jövőben látta s már akkor lemondott róla, apránkint azonban már csak a multban kezdte szemlélni.

— Hogy él ön! — folytattam támadásomat. — Mily rideg, sivár életet folytat.

— Hát milyent folytatnék? — Mordult ö mogorván.

— Egyedül, mint a hóhér.

— Igaz, vagy, mint egy vén kandur. Önnek persze könnyü beszélni; már ön tul van a Rubikonon, most tehát mást is bele akar ugratni.

— Én sajnálom önt!

— Hm!

A házmesterné takaritá ki szobáját, s reggel-este theázni szokott.

— S jól esik önnek az a thea? — kérdém.

— Miért ne esnék jól?!

— Ugy egyedül! . . .

— De tán egész társaságot gyüjtsek hozzá!

Fösvény is volt egy kicsit. Tudtam, hogy meglehetős mennyiségü pénze van különféle papirokban, a mellett tisztességes fizetése, a mennyiből mi családostól megéltünk. Ő csak magára forditott mindent, mindent csak magára.

— Gondoljon rá, hogy megöregszik, — mondám. — Beteg talál lenni. Akkor aztán a kórházba mehet s ott halhat meg egyedül.

— A betegség és halál gondolata semmi körülmény közt sem kellemes.

— De legalább lenne, a ki ápolná.

— Igy is csak kerül, s bizonynyal olcsóbb, mintha feleséges lennék.

Deniqne nem tudtam rajta kifogni; megvitattuk a kérdést minden oldalról, morális és anyagi szempontból, nem engedett.

— Megálljon! — keservesen megfogja az önönmagát boszulni! Majd ha egyszer csakugyan végkép elkésik, vagy olyan szarvas vén férj lesz, szigoru pa-

pucs kormány alatt. De ugy kell. Egy cseppet sem fogom sajnálni, mert megérdemelte sorsát.

— Ah, az drámai igazságszolgáltatás lenne, de sajnálom, nem fogom ez elégtételt nyujtani, mert soha sem nősülök meg.

Szerfölött pontos, pedans volt. A szokott szegre akasztá kabátját, kalapját: egy tollal félévig is elirt. Tulságosan kimélte ruháját. Egy porszemet sem türt rajta. Olyan volt mindig, mintha skatulyából vették volna elő.

— Ki az ördögért cicomázza igy magát, domine kolléga! — gunyoltam. — Hisz nem akar a nőknek tetszeni.

— Ez velem-született tisztaságérzet!

— Nem! ez cicomázás. Ön ellenállhatlannak tartja magát.

— Ohó?

— Igen, és elbizakodottságból nem nősül meg. Azt hiszi, hogy nem kapna méltó feleséget.

— Az ilyen beszédre nem is felelek.

— Az olyan emberek, a kik oly nagyon rosznak tartják a világot, rendesen igen felfuvalkodottak, gőgösek, kövételők.

— Az vagyok-e én?

Nem, azt sem lehet rá mondani.

— De hát mi lelte önt? Én nem szenvedhetem közönyét, flegmáját. Ön olyan, mint egy automata.

— Sőt ellenkezőleg! én nagyon is élek. Látja hogy husból és vérből vagyok, nem viaszból. Mit kiván tőlem?

— Ön nem blazirt?

— Nem.

Nem is életunt!

— Az sem.

— De hát mit vár az élettől?

— Semmit! Én egy nyugalmas állam-polgár vagyok. Nem vétek senkinek semmit. Nem bántok senkit. Örülök, ha engem sem bántanak. Elvégzem kötelességemet, egy hajszállal sem többet. Miért akar engem rendes kerékvágásomból kizavarni? Ezt már megszoktam, beleéltem magam.

— De ez nem élet!

— Meglehet. Hanem én jobban nem tudok, s meg vagyok ezzel elégedve.

— Igazán?

— Na tudja, nem teljesen; de a roszak közül a kisebbet választom.

Nem volt megelégedve. Mély, rejtegetett vágy forrongott szive fenekén más élet után, melyet azonban nem mert elárulni. Félt, bizalmatlan volt; nem bizott saját magában s a világban.

(Vége köv.)

AZ ÉDEN MELLETT.

— William Motherwell költeménye. —

Alacsony, kicsiny ház, ott az Éden*) mellett —
Oh hány boldog órát töltöttem én benned!
Mennyi édes emlék tart lekötve hozzád.
Szenvedő lelkemet most is egyre vonzzák!

Jártam palotában, hol sikos a padló;
Egy-egy Vénus szobra mindenik kandalló!
Csillagfényét szórja száz csillogó csillár,
Aranyos keveset, puha párna himbál!

Jártam palotában, melyben a lég: illat, —
Arany-kalitkáju madár dala ringat,
Selyem-ruha susog, nehéz függöny lebben,
Fényes, festett égbolt tündökölt felettem!

S ki egyre bolyongtam nehéz, sajgó sebbel,
Ki soh'se mondhattam: „ime, itt a reggel!"
Kinek lelkét ezer guny és önvád tépték,
S még csak a büszkeség tartá ingó térdét:

S mégis! óh ezerszer kedvesebb e kis hely!
Maradj csak palota! fényes termeiddel, —
Hova szellő szárnyán üzött egyre vágyam:
A boldogság helyét ime megtaláltam!

. . . Áldott az az ócska szőnyeg, melyen lépdel,
Az a rokkant kályha, édes melegével!
Csókjaink tanuja volt a — gyertya fénye,
E kopott divánon — enyelegtem véle!

Telt a lég hajának szegfü-illatával,
Pici ajakának beszédes dalával, —
Ha keblén a fátyol csak parányit lebben,
Mennyi titkos érzés, vágy támad szivemben!

Most, hogy bepillanték lelkem legmélyébe,
— Tükröm volt szemének varázsteljes éje —
Megvetve az élet hiu ál-csillámit,
Szivem e boldogság tanyájába vágyik! . . .

Alacsony, kicsiny ház ott az Éden mellett!
Permetezzék áldás örökké feletted,
Hol nyugtot, szerelmet, élctet találtam:
Szent hajlékod legyen majd halottas-házam!

*) Egy folyó neve éjszak-Angliában.

PRÉM JÓZSEF.

KI GAZDAGONHALT MEG.

Jellemrajz:

DOUGLAS JERROLDTÓL.

Dél volt. A tudós Pádua polgársága rajként özönlött a palazzo di Ragiono felé. Bizonyára valami érdekes ujság vonzotta őket: valamely örök üdvöt osztogató Philippo Neri, ki ép most érkezett meg Rómából ujonnan készült szent ereklyéivel, vagy valamely Velenczéből ide vetődött büvész. Mindenesetre igen ritka és sajátságos teremtménynek kellett lennie, hogy százanként csábitá a népet magához.

„Negyven éve nem látott ilyet a világ!“ mond egy öreg, ki reszkető kezében bottal unokájára támaszkodva rohant előre, mintha valami csodatevő kápolnába sietne, hol ifjuság és egészség igen olcsón szerezhetők meg, csak le kell értök térdelni.

„Ha, ha! hogy ilyet kelle megérnem“ rikácsolá egy összetöpörödött vén asszony, miközben összecsapta tenyerét és ugy nyargalt előre, mint valami boszorkány a Sz.-Gellérthegyen.

„Ki hitte volna?“ kérdé szomszédját egy komóly arcu kereskedő, miközben mindketten bevegyültek a sokaságba.

Pádua összes lakossága az igazságügyi palota előtt gyült egybe. A kiállitott őrség csak nagy erőfeszitéssel volt képes feltartóztatni a sürü tömeget, mindenki látni akarván — ugyan mit?

Egy vétkest, ki rut meztelenségében ült a palota szegletén álló, alacsony kerek kövön. A szégyenpad volt. A vétkes: öreg volt, arcán olynemü kifejezéssel, mely iszonyuvá teszi az aggkort. Az évek terhesen nehezedtek vállaira, de egy időre lerázta azok terheit ama bizonyos makacs megvetés, melyet a körülállók irányában tanusitott és most oly neki egyenesedve ült, mint valami bot. Szemei, mint az izzó zsarátnok, sziporkákat szórtak a tömegre, mely tolongott, hogy láthassa őt. Százak pillantását viszonozta s borzadály futott át mindenkit szemeinek láttára.

Néhány örömujjongó ellene, ki eljött, hogy kinevesse, visszariadt és még most is reszketett hajdani ellenétől. Az öreg ember szivében iszonyu vihar dult; agya égett; fennsőbbséggel tekintett a kiváncsi tömegre; karjait erősen füzé egybe mellén, mintha le akarta volna kötni a fájdalmat, mely szétrepedéssel fenyegette mellét. Az öreg Creso Quattrino meztelen ült a szégyenpadon — sirja lábai előtt volt megásva — és mégis a legdölyfösebb kényur sem tekinthetett trónjáról büszkébben, gögősebben és megvetőbben körül.

Creso Quattrino legifjabb sarja volt egy nemes de elszegényedett családnak. Idősbb testvérei dicsőségről álmodoztak és zsoldos karddal apriták a mindennapi kenyeret. Egyik a másik után halt el betöltve hivatását és Creso Quattrino dicsbeszéde mit mindenik felett elmondott, csak ennyiből állt: „Bolond!“ Creso, kora ifjuságában kereskedővé lett; egyedüli vágya volt, „gazdagon halni meg“; legforróbb óhaja volt, hogy tömött ládákat hagyjon maga után hátra. A szerencse kedvezett, és még mielőtt legidősb bátyját a becsületnek vérrel áztatott mezeje hallgatásra birta, Creso már képes lett volna a halhatlan harczos sisakját páncélát és kardját arannyyal mázsálni meg. Négy fivére, különféle államok zsoldjában a csatatéren hullott el. „Meg vannak babéraik“ szokta mondani Creso gunyos szerénységgel, „nekem meg aranyaim. Ők a becsület tágas ágyában alszanak, és ha majd egykor valami történetiró köztudomásra juttatja, hogy bizonyos hárcban bizonyos királyt megvertek, bizonyos herceg győzelmet aratott és bizonyos gróf csekély veszteséggel megtartá előnyös helyzetét, akkor szerencsés testvéreim fényes siriratát irja meg ez el nem enyésző szavakban.“

Creso e hangulata egyenes arányban nőtt gazdagsága és éveinek számával. Nézete szerint a hatalom és dicsőség is az aranyban rejlett, mert ugy vélekedett: nincs erő, mely felülmulhatná, nincs szenny mely bemocskolhatná. Ugy tekintette aranyait, mint a király: zsoldosait, mint akaratának eszközeit, parancsainak megbizható végrehajtóit, bármi nehezek és kemények legyenek is azok.

Creso már tul volt a negyvenen, midön aranyain egy ragyogó szépségü nőt vásárolt, Maro Spori egy szegény páduai kereskedő legidősebb gyermekét. Marco, mintegy kisebb összeg adósa volt a gazdag ember könyveibe jegyezve; egész nap azon fáradott; hogy hitelezőjét kifizesse, de fáradalmait, mindig hasztalanná tevé valamely ujabb szerencsétlenség. Creso ilyenkor gyanus mosolylyal ajánlott rendesen ujabb segélyt és soha nem mulasztotta el Marianna nyájas arcát magasztalni.

„Nem, messer Quattrino“ kiáltá Marco, a mint észrevevé hitelezőjének szándékát „Marianna már másnak neje.“

„Neje“ kiáltá Quattrino és arca elhomályosult, „Másnak neje!“

„Odaigért neje“ mondá Marco, „de hisz az ugyis mindegy.“

„Tehát el van jegyezve? Kinek? Marco barátom?“ kérdé Quattrino mesterkélt nyugalommal; mert a szerelem, melyet a zsugori mindeddig nem ismert, olyanná tette, mint az ördögtől megszállottat.

„Pietro Letinek.“

„Bizonyára, valami gazdag kereskedő? Nem?

Hm! Talán tudós, kit az ég ezüst nyelvvel áldott meg, mint a sátánt? Mondsza csak kedves Marco Spori, leendő vőd az infiammatikhoz tartozik avagy" —

„Egy kis szőlőből él" viszonzá Marco, kit nem tudott zavarba hozni hitelezőjének roszakaratu gunyja. „Apja is abból élt, ott is halt meg — pedig igen szerencsés öreg ur volt. Miért ne lehetne az Pietro is?"

„És te gyermekedet, a szende, gyöngyörü Mariánát a legreménytelenebb szegénységnek akarod feláldozni? E kedves, szép teremtést tönkre akarod tenni időelőtti gondoskodásoddal? A nélkülözés éles fogainak akarod zsákmányul oda vetni?" mondá Creso.

„Szegény leend, az igaz. De mért ne lehetne boldog? kérdé Marco.

A szegény nem lehet boldog. Ne csodálkozzál, Marco; tiszta igazság az, mit mondok, ismerik ez arany igazságot a gazdagok nagyon jól, csak hogy soha sem hirdetik. Nem; mesteri fogás is az, elrejtőzve a biborba, az alacsony származáshoz dicséneket zengeni, ecsetelni a naplopó szerencsés gondtalanságát, magasztalni a terhes fáradozás szülte jó étvágyat. Szegénység! Van-e a szegénységnél borzasztóbb csapása az emberiségnek?

„Igaz!" mondá „Marco leverten, „nagyon is igaz, Messer Quattrino".

„Hogy érzéd magad most mialatt beszéltem, Marco? Nem vagy-e felindulva mint a vadállat? Tudsz-e higgadtan, józanan gondolkodni?" Van-e szivednek csak egy idege, melyen a gond kinzó férge nem rágódik? Gyermekeid is vannak Marco — azt mondják; a gyermekek azért adatnak nektek, hogy áldást és szerencsét hozzanak. De némelykor, jó Marcóm, nincs mit enniök adni; ime az áldás!"

„Ne beszélj igy messer Quattrino, az égre kérlek: ne szólj," kiáltá Marco, miközben könyörögve emelte fel összekulcsolt kezeit.

„Az aranyan kivül nincs más orvos; hidd el, nincs; és ha az arany nem segit, meglehettsz győzödve, hogy csak a halálban lelsz vigasztalást." Ez volt Creso Quattrino hitbeli meggyőződése.

Marco távozott. Utját örömtelen othonjának vette.

Midön benyitotta az ajtót, szive elszorult, kisebb gyermekeinek nevetgélő hangját hallván. Márianna kiolvasta atyjának szeméből minden gondolatát. Lehanyatlott egy székre és eltakarta arcát kezeivel; azután szórakozottan tekintett leányára, miközben fogai közöl mormogta: igen, legjobb lesz — mit is gondolkodom!? legjobb lesz!"

„Mi, atyám? Mond mi?„kérdé Marianna átkarolva atyját.

„Csak egy ut van, mely e zürzavarból kivezet. Igen, hadd mulassa magát Pádua lakóssága, mit törődöm vele. Hiszen csak egy óráig tart — és nem leszek-e szabad?

„Atyám!"

„Minden reményem elhagyott, Marianna: bárhova forduljak, mindenütt csak megvetésteljes és fenyegető arcokkal találkozom. De van még törvény Páduában, mely pártfogásába veszi a vagyonbukottat!" kiáltott fel Marco rettenetes hangon.

„Milyen törvény? Csak nem értted?

„A szégyenpadot," kiálltá az atya, és egész testében remegett. „Csak egy óra hosszat kell ott ülnöm — ülnöm?! és türnöm, a mint megbámul a tömeg és ezzel — igy rendeli a jó törvény — hitelezőim ki vannak elégitve.

„És te a szégyenpadon akarsz ülni?" kérdé Marianna.

„Kell — tehát akarok!" nyögé Marco.

„Mikor atyám?" kérdé a lányka.

„Holnap — ha megengedi érnem az ég a holnapot," mondá Marco és feje mellére roskadt.

Marianna távozott hazulról, de két óra mulva ismét visszatért. Atyja felugrott, mintha kisértetet látna maga előtt. „Az istenért, Marianna!" kiáltá Marco, miközben rémülve tekintett gyermekének halvány arczára és fagyos szemeire. „Mit jelentsen ez?" mondá, midőn az egy tölt erszényt nyujtott át neki.

„Arany, atyám, arany!" mondá Marianna.

„Honnan? Kitől?! "kérdé örjöngve, mert borzasztó sejtelmek kinozák.

„Meg vagy mentve a szégyentől" felelt kitérőleg a lányka „a szégyentől, mely roszabb a halálnál."

„Hogyan! beszélj Marianna, mikép?" fuldoklá Marco.

„Creso Quattrino neje vagyok, és e szavaknál élettelenül rogyott össze.

Azon éj után, melyen Marianna Quattrino nejévé lőn csak egyszer nyiltak mosolyra ajkai; midőn ujdonszülött leányát megcsókolá, mely egy rövid óra multán már árva lett. Marianna élete három éven át csak a néma emésztő fájdalom érzete volt. Férje gyülölte egykedvüsége miatt, melylyel gazdagsága iránt viseltetett; gyülölte ama hidegsége miatt: melylyel aranyos terveit, gazdag nyereményeit emlité, melyet csak mások tudatlansága vagy szükségének tudott be. Érezte — és e gondolat, mint daemona üldözte szüntelen, — hogy csak áldozatot vásárolt, nem pedig élettársat vett oldala mellé. Minden gazdagsága dacára, Marianna egyszerüségével szemben megalázva érzé magát. Szendesége, megadó türelme bosszantották és elkeseredetté tették; fájt a tudat, hogy van lény, ki csak ugy tekintette aranyait, mint akár egy rakás hamut. Eleinte szemrehányó volt, ez később egykedvüségbe ment át, végre pedig határozott ellenszenvvé változott; és midőn a zsugori nejének holt ábrázatját szemlélte, komor elégtétellel mosolygott. Ugy érezte, hogy egy alkalmatlan, habár szótalan tanutól szabadult meg. A mi gyermekét illeti, annak örvendett, mert most már

saját tetszése szerint nevelhette: hiszen Marianna már nem volt többé; nem volt többé, ki, habár szótalan, de hideg ajkaival erőtlenné tegye az okos atya tanait. A lányka hercegi férjnek volt szánva; hiszen aranya volt elég — és idővel talán háromszor annyi, — hogy cimet vehessen rajta. Auretta alig volt három napos, midön hiu, a gazdagságtól elvakitott atyja képzetében már királyi araként jelent meg.

Az évek multak és Creso Quattrino roppant gazdaggá lett. Ugy látszott: szolgálójának szegődött be Fortuna, oly szakadatlan kisérte a szerencse ügyleteit: Minden nemzetbeli emberrel voltak öszköttetései. figyelemre sem méltatva a fenyegető büntetést, minden utógondolat nélkül szolgáltatott fegyvert a hitetleneknek, habár az anyaegyház megtagadta az ily kötelmeikről megfeledkezett kereskedőnek a keresztényi temetkezést. Nem tesz semmit, gondolá Creso, csak gazdagon haljak meg, ugy minden mást kockáztatok.“

(Folyt. követk.)

ÉLET. TÁRSADALOM.

A nő-emancipatio.

Szóljunk mi is valamit a nő-emancipatioról, a külirodalom e kedvenc és napról-napra jelentősebbé váló thémájáról. Mondjuk ki nyiltan e felett véleményünket, mitsem ügyelve a napjainkban oly fölös számu „praktikus államférfiak“ méltóságteljesen kicsinylő mosolyára.

Nem elég már az a hanyag vállvonitás. Sokkal tekintélyesebb számu és érvü harcosok sorakoztak ez eszme védelmére, mintsem ezeket csak ugy egykedvüen mellőzni lehetne.

Alig egy évtized óta tárgyalják komolyabban e kérdést (mert csekélyebb jelentőséggel biró alakban előbb is létezett) s már is egész irodalma lett, melyben a sok igaz közt, kétségkivül sok hamis is van elvegyülve. A nők sorsa érdekében Amerikában nem csak időszakonkénti meetingeket tartanak, hanem ezeken kivül is az agitatio tervszerüleg, nagy terjedelemben és hatékonyan működik. Angliában is szerveznek a nők e célra gyülekezeteket, és petitiokat nyujtanak be a parlamentbe több ezer aláirással. Franciaország sem áll hátrább. A miveltebb nők Párisban a legujabb időben uj sajtó-organummal birnak a nő-emancipatio vitatására és terjesztésére, mely irodalmi vállalatnak chefredacteurje (legalább a terv szerint) Leon Richer. Nők és férfiakból álló vegyes bizottmány feladatául tüzte ki: egy leendő törvényjavaslat kidolgozását: hogy ez a nők érdekében a civiltörvény kiegészitéseül szolgálna. A bizottmány férfitagjai közt van: Laboulaye Eduárd, Legouvé stb., a nők közül: Deraismes Marie, Arnaud Angélique, Esther Sezzi, stb.

Nem csekély érdekeltség mutatkozik e tárgyra vonatkozólag Németországban is, csakhogy itt a politikai joggyakorlat iránti tendentia már sokkal alsóbb rendü, mint például Angliában.

Ilyen törekvéseket más országokban is észlelhetni.

Kétségkivül ez érdekeltség nem pusztán amaz okból származik, hogy a nő-emancipatio az ujnak, a szokatlannak ingerével bir, hanem mert sokan kezdik belátni, hogy a társadalmi bajoknak egyik forrása a nők jelen helyzetében rejlik; e helyzet megváltoztatását még a legvérmesebb emancipátor sem tarthatja panaceának; de ha jobbá nem, bizonyosan roszabbá nem tenné a társalmi állapotokat. Közben legyen mondva: mi sem vagyunk egészen mentek némely társalmi bajtól. Ne méltóztassanak félreérteni; nem értek én itt krisises kórtüneteket, ugynevezett társadalmi kérdéseket. Hogy mit gondoltam e bajnak: alább érinteni fogom. Jelezze bár valamely kórtünet a civilizatio magasabb fokát, ha az egyszer mutatkozik: gyógyitani kell.

Gyógyitni! segiteni! Igen, de hogyan?!

Mig az állandó hadsereg, e centaurus él, ennek gyomrában vesz el a népek igazi boldogságára célzó minden nagyobbszerü humanistikus törekvés; ennek lábainál torlódnak meg az eszmék, és nem születhetnek meg; ez nyeli el az előhaladás és sociális reformok embrióit. Igy állnak elő a „practikusok“ által kelleténél gyakrabban emlegetett „utópiák“! Sok üdvös eszmét keresztelnek az emberek utópiának, melyek csak bizonyos nem épen elhárithatlan akadályok miatt nem kivihetők.

Térjünk a dologra.

Mit is akarnak, ott ahol akarnak, azzal a nő-emancipatióval? Mi az a nő-emancipatio? Bizonyosan nem az, mit gróf Agénor de Gasparin ért alatta, ki nehány hét előtt megjelent „L'égalité“ cimü müvében ezt nem egyenlőségi, hanem egyenzési (nivellirozási) theoriának tartja. Ő ugyanis azt mondja, hogy ma némely körök a nőket választókká, képviselőkké, birákká államtanácsosokká akarják tenni, és nem gondolják meg, hogy a nő, ki magát minden tartózkodás nélkül a nyilvánosság elé dobta, ott beszél és vitatkozik — egyszerüen természetével ellenkezőleg cselekszik. — Ha az ellenpárthoz tartozók előadnák a gróf urnak, hogy voltak nők, kik a nyilvánossággal szemben is megállották a sarat, sőt hatalmas államokat is kormányoztak oly erélylyel és tapintattal, hogy bizony eljárásukból bajos következtetni amaz öszhangtalan-

ságra, mely cselekvéseik és természetük közt állitólag létezik; ha ezeket felhozná valaki: a gróf ur kivételeknek tartaná.

Ami a nők természetét illeti; másképen fogták fel azt a spártaiak, mint Rousseau,*) nem ugy fogja fel ön, mint Heinzen,**) vagy doktor Welker Mary. A női természet e szerint legalább is problematikus.

A nő-emancipatio nem a két különböző nemnek, vagy inkább a két nem cselekvéskörének nivellirozása (nivellirozási vágy a nemzetiségi surlódásoknál tapasztalható); hanem az egyéni szabadság és egyenlőség elvének alkalmazása mindkét nemre.

Ez elv, igy általánosságban kimondva, alig hiszem, hogy megtámadásra számitson. Pedig hisz csak ez elv alkalmazását sürgetik a külföld jelesebb irói, akár a férfi-, akár a nővilágból. Erre törekszik Mill Stuart, erre Heinzen; ez a vezérelv kalauzolja a „Genius der Menschheit" irónőjét; ugy hiszem, hogy Pinoff Minna urhölgy sem követ más eszmét: „Die Lősung der Existenzfrage der Frau" cimü művében stb.

De, ha az alapelvben oly könnyen kibékülnek a nézetek, mért mégis el nem ismerni akarni az abból folyó következményeket?

Nehéz, nehéz! A történet és közéletviszonyok az elv tiszta átértéséré támpontokat nem nyujtanak. Semmi. Nem sok támpontra van szükségünk, hogy a külföld hölgyeinek (hazai hölgyeinknél is észlelhetők már ilynemü törekvések) ama buzgalmát helyeseljük, mely szerint a férfiakéhoz hasonló szellemi iskolázást akarnak nyerni. Kezdik észrevenni, hogy ha férjeik magas röptü gondolatmenetét felfogni nem képesek, ha az őket lelkesitő eszmék horderejét átérezni nem birják: nemlehet a házas életben igazi benső harmonia. A tulnyomó azonosság törvénye kérlelhetlenül követeli megvalósittatását az ästhetikai világban épen ugy, mint a socialis életben, vegyük bár ez utóbbit szükebb vagy tág értelemben. Ha a nő szabadabb tért nyer önérzetének kifejtésére: hazánkban is csakhamar szükségévé fog válni a magasabb képzettség megszerzése. Ezzel karöltve járna természetesen a testnek is más módon való fejlesztése. Ne aggódjék Frenzel, hogy a tudományos müveltség mellett hová lesznek ama rózsaarcu, kedves, könnyelmű leánykák, kik semmi egyébre, csak a legközelebbi bálra gondolnak. Szomoru volna, ha az igazi müveltség máskép nem volna képzelhető, mint fénytelen szemek és elhervadt arcok kiséretében.

A miveltség feladata az egyesben, valamint a társadalomban létező erőket nem csak különzetesen emelni, hatályosabbakká tenni, hanem ezeket magasabb öszhangra is vezetni, hol a gondolat életté s az élet gondolattá váljék A müvelődés feladata az individuálitásnak érvényt, az abstrakt gondolatoknak, az emberi agyban forrongó eszméknek külső világot szerezni. A proletáriátus megszüntetése, örök béke, szabadság, testvériség, egyenlőség! Ime a jelen kor nagy ábrándjai! Ime az uj vallás hajnalpirja. Ha ez ideált — kerüljön bár századok, vagy ezredévek küzdelmeibe — valaha megközeliti az emberiség: feltámadt ujra az egykori Hellász! A homéri korban a naiv ember — a reflexio közvetitése nélkül — maga volt a természet. Majdan az ezredévekig tartó kül és beltusákben kiforrott és megnemesült ember ismét természetté fog válni, hasonlithatlanul magasztosabb természetté, mint milyen a classikus koré volt; mert egy tisztultabb és intensivebb beltartalom keresi a megfelelő alakot.

A folytonos előhaladás mellett bizonyit a természettudomány ép ugy, mint a történelem; a sirok mélyéből felásott koponyák, mint a Papinianok és Ulpiánok joga, vagy Aristoteles bölcsészete, melyek nem csak nem vesztek el, hanem termékenyitőleg befolynak ma is jogra, politikára és bölcsészetre.

A ki nem hisz az előhaladásban, a ki a világtörténelmet egy körfutástól vezetett naplónak tartja: annak nem szóltam.

E nagy müvelődési processusból ki legyenek zárva a nők, nehogy lehulljon arcukról a rózsa?

Nincs mentség.

Ne legyen-e iparos osztály, mert a nagy ipar: a gyár a kicsinyt elnyomja?

Az előhaladás által ütött sebekre a magasabb előhaladás gyógyszereket szolgáltat. Ama sebek mindmegannyi ösztönöket ébresztenek az emberekben a gyógyszerek kutatására: a tovább haladásra.

A kis ipar egyletekbe menekül és meg van védve a nagynak elnyomásától.

A nevelés az egész emberi természettel megegyezőbb alapokra fog állittatni, és a rózsák virulni fognak az arcokon. A tulságos szellemi munkásságot elvetjük, a testnek megadjuk jogait. A sok egyesből és szemléletiből emelkedünk lassankint az általános és elvontba.

Hanem ezeknek részletezése a nevelés-tanhoz tartozik.

Hivatkozhatunk már tapasztalatokra is, még pedig nagy számu tapasztalatokra, hogy a legnagyobb képzettség sem tett kárt ama nők testszervezetében, kik Amerikában mint tanárok, vagy orvostudorok élnek és müködnek. Most az amerikai példák után az oxfordi főtanintézet is megnyitá kapuit a nőknek, megengedvén nekik a férfiakkal együtt szigorlatokat tehetni; hasonlóan az edinbourghi orvosszak. Felesleges lesz tán megemlitenem, hogy Amerikában fiuk és leányok egy tanteremben hallgatják az előadásokat, és pedig mindkét nemü tanulók előnyére. Mint egy hires amerikai utazó mondja: a fiatal ember (természetesen

*) Emil F. F. Roussau.

**) Ueber die Rechte und Stellung der Frauen. Karl Heinzen.

érfi) több simaságot és bensőséget, a nő n emes becsvágyat és nagyobb erélyt nyer ily módon. Ott a nemek szigoru elkülönzése által nem akarják mesterségesen megvesztegetni a képzelet egészséges tisztaságát és természetességét. — Mindenesetre méltó tárgy a gongolkozásra.

Eddig csak a nő tudományos kiképzéséről beszéltünk! Valjon kevésbbé fontos-e rá nézve az indusztriális és kereskedelmi szakismeretek gyakorlati és (a mennyiben szükséges) elméleti megszerzése?

Tapasztaljuk, hogy a nők ama hivatást, melyet egyedül szeretünk nekik minden kifogás nélkül megengedni, mindnyájan be nem töltik, be nem tölthetik. Nekik csak a családi tüzhelyet engedjük át s nem gondolunk amaz ezer meg ezer lény sorsára, kik hibájukon kivül általunk helybenhagyott céljukat, a házasságot el nem érték. Napról napra szaporodik a prostituált nők száma, s ha kissé gondolkozunk: átláthatjuk, hogy e kórjelenség nem, vagy legalább nem csak a „passio"-ban leli forrását. Ime a mi társadalmunk morális baja; ez ama pont, melyben alig engedünk elsőbbséget a nyugat civilizált társadalmainak.

Nem hiszem, hogy e baj gyakorlatibb nevelés által, — mely a nőknek nagyobb önállóságot, több erkölcsi tartalmat nyujtana — ne lenne enyhithető. A tudomány és ipar fejlődése, a nők jelenlegi neveltetése mellett, napról-napra mindinkább le fogja szoritani őket a becsületes kereset pályáiról.

Tekintsünk Németországra. Mily jelentékeny ott a nőképző egyletek száma. Minden nagyobb városban van ilyen: Berlinben, Lipcsében, Stutgárd- és Breslauban, Bremában stb. Ezeknek célja nemcsak a felsőbb ismereteket megnyitni a nőknek: hanem bevezetni az ipartöbb és többágába. A nőképző-egyletben évenkint általános összejöveteleket tartanak. Van még Berlinben munkásnő-egylet, nők számára állomás-közvetitő intézet és kereskedelmi iskola.

A nőegyleteknek, mint pusztán segélyezési szervezeteknek is, kétségkivül nemes feladatuk van, — hisz a segélyezés par excellence női erénynek tartatik, — de ha a tudományos és ipari képzettség megszerzésére nyujtunk segédkezet, valószinüleg nem lesz oly gyakori szükség a más faju segélyezésre.

Frenzel Károly eme törekvések előharcos hölgyeihez mondja: alkossanak önök az elfajult Európából egy magasztos, munkás, puritán társadalmat; hirdessék arany betükkel márványoszlopokon: „Mi munkára emancipáltuk a nőket és olcsóbbá tettük az ebédet! Egyet azonban ne állitsanak, hogy egy ily módon rendezett társadalomban dalok támadjanak: női inger- és kellemről, ifjuság- és szépségről."

Igy szól a német aesthetikus, és nem gondolja meg, hogy alsóbb rendü küzdelmeknek le kell csillapulniok, az élet és ész közvetlenebb követelményeinek kielégitve kell lenniök, hogy a szépnek szelid uralma állandóan boldogithassa az emberiséget; nem gondolja meg, hogy mikor ebédjét mindenki könnyen megszerezheti, akkor már nincsenek meg a Gráciák! —

(Vége követ.)

TÁRCA.

TUDOMÁNY ÉS KÖLTÉSZET.

A mai világban oly könnyen és könnyelmüen oda szokták dobni azt a kicsinylő megjegyzést, hogy ez, vagy az a dolog prózai! Mintha bizony a mi szegény földünkről kihalt volna már minden költészet! Ha egyet s mást, mit némelyek a legköltőibb tárgynak, vagy eszmének tartanak s a mi pedig gyakran a legunalmasabb philiszter-história, nem dicsőitünk mindjárt az egekig, rögtön kész a vád ellenünk, hogy szörnyüségesen kiállhatatlan, prózai emberek vagyunk. Ha valami a költészetet magában hordozza, elrejtve az avatatlan szemek elől, a helyett, hogy unalmas köznapisággal kivül viselné, bárki által is azonnal észrevehetőleg, bizonyára ezer meg ezer ember fogja prózainak szidalmazni azt, és hogy a különböző tudományokban is lehet költészet, e „merész" állitást még azok sem tartják elfogadhatónak, a kik par excellence a „szép" s „művészi" törvényeinek megállapitásával foglalkoznak. A művészet szabad tevékenysége költői, de a szabályok, melyek kezét vezetik, szárazak, pedansak! Erkläre mir Graf Verindur diesen Zwiespalt der Natur! Annyi tagadhatlan, hogy a tudományok régibb ápolói önmaguk vonták leggyakrabban a prózaiság nem épen alaptalan vádját unalmas doctrináikra. Mig a botanikus a szebbnél szebb virágokat szirmaik és porodáik száma szerint osztályozta egész hidegen és herbáriumokat készitett: a geolog és geognoszta csakis a kövek és egyéb ásványok rideg külső ismertetőjeleit adta elő; pedánsan rendszeres tankönyveikkel bizonyára nem sok szivet hódithattak meg. De mióta e tudományok érdekes tartalmát a növényvilág külső és belső élete s bolygónk lassankénti megalakulása és fejlődése képezi, természetesen most már nemcsak tudnivágyunkat ébresztik fel, hanem egyszersmind érzelmeinket is magukkal ragadják.

A világ valamennyi népeinél a költészet mindig megelőzte a tudományt és ez utóbbiban is a szemlélődés a pontos vizsgálódást; azaz, hogy a mit közönséges nyelven költészetnek nevezünk, régibb, mint a valódi természetvizsgálás.

A geologia is eleinte a költészet mezében lépett föl, költői s nem ritkán mysztikus alakkal. Csakis lassanként vetkezé le phantasztikus öltözetét s hódolt meg az egyszerü, józan igazságnak. A költészet és tudomány akkortájban különböző utakon járt és különböző tárgyakat ölelt föl. És igy a költészet bizonyos tekintetben a valódi természetből ki vala üzve és egészen a szellemi életbe volt kénytelen visszavonulni.

A régiek költői világnézete a természetben nyilvánuló tevést, alakulást és müködést saját találmányu szellemi, azaz természet-fölötti lényeinek tulajdonitá. Minden fa, minden szikla, minden hegy, minden forrás Dryadok, Nymphák, istenek és szellemek lakhelye volt. A szellő sohajának, a tenger hullámainak, a tüzhányó hegyek pokoli torkának mind meg voltak saját külön istenei s a világegyetem e szellemdus megelevenitése, mely a jelenségek minden más magyarázatát fölöslegessé tevé, az ujkorba is messzire benyulik, csakis az elnevezések s a különböző felfogások változván meg sokféleképen. Varázslók és boszorkányok, légi és hegyi szellemek, tündérek és manók léptek az egykori hatalmas istenek s félistenek helyébe.

A józan vizsgálódás előtt a képzelem e hiu teremtményei mind tova tüntek; helyöket ki- és fölszámitható erők, hatások és tulajdonságok foglalták el, melyek az igaz, hogy az előbbi gyermekes fölfogás szerint nem tünnek föl mindjárt első tekintetre költőieknek, de azért a gondolkozó vizsgálódó előtt, ha más alakban is, a természet legszebb költészetét tárják fel!

De nemcsak a természet szellemi megtestesitése lőn semmivé az elfogulatlan vizsgálódás előtt, hanem a természeti müködések és jelenségek fölfogása és magyarázata egyebekben is kevésbbé phantasztikussá, és ama mértékben, a hogy az igazsághoz közelebb jutott, egyszersmind kevésbbé költöivé is lett.

E század elején a geologusoknak még saját külön ősviláguk volt, melyben képzeletök szabadon csaponghatott, majdnem egézen menten a természet örök törvényeitől s a mindennapi tapasztalat által épenséggel semmiben sem korlátozva. Semmi sem gátolá őket, hogy ez ősvilágban a földnek a mostanitól egészen különböző ifjui erőt tulajdonitsanak és hatalmas, általános katasztrófákról beszéljenek, melyek minden létezőt, illetőleg létezettet, hirtelen egy perc alatt megsemmisitettek s helyébe mindenféle ujat állitottak elő; — ez volt az ugynevezett teremtési korszakok eredete, melyeknek mindenike egy-egy külön világot képviselt.

A földet minden geologus a maga tetszése szerint óriási állatokkal és buja növényzettel népesité meg; hirtelen borzasztó vizáradásokat rontattak elő (ki tudja honnan?) melyek iszonyu szikladarabokat hengergettek tova magukkal s egész országokat elöntöttek; látnoki szemeik előtt gombaszámra állottak elő a roppant nagy tüzhányó hegyek, az ugynevezett kiemelkedési kráterek (töbrök) által körülvéve; egyetlen rázkódással magas hegyláncok emelkedtek föl; vulkanikus erők által mérföldekre dobattak (már t. i. a geologusok) ezer meg ezer mázsányi szikladarabokat; szerintök a föld belsejében hatalmas központi tűz dühöngött, minden pillanatban szétrobbantással fenyegetve a megmerevült réteget; phantasiájok végre annyira ment, hogy az egész földet vizzé oldották föl s azután hagyták leülepedni rétegenként. Minden földtani korszakot sajátságos hatásairól s különös állat- és növényvilágáról ismertek föl; az egyikben ez vagy az a kőnem, a másikban ez vagy amaz ércnem képződött; az egyik csak rombolt, a másik meg hegyeket és hegységeket, völgyeket, és tengerágyakat teremtett.

Valóban kényelmes egy időszak volt ez a tudósokra nézve! Ruganyos karszékeiken olyan pompásan elgondolkozhattak a világnak saját képzeletökszülte fokozatos átalakulásairól; hisz egy kis phantasiával mindent oly szépen ki lehetett magyarázni! Hova tünt az a szép idő, mikor oly könnyü volt geologusnak lenni? — A mai világban pontosan és fáradságosan utána kell járni mindennek s minden magyarázatnál, melyet meg merünk kockáztatni, szorosan a természet örök törvényeihez vagyunk láncolva és ezekhez kell tartanunk magunkat.

A képzelem szárnyai meg vannak nyirbálva és a legrégebben történteknek is meg kell egyezniök a megszokottal, mindennapiassal — szóval a természettessel. Ma már nem hiszünk többé a természet-fölötti dolgokban s bárminő messziről jött is valaki, nem szabad többé hazudnia.

Valamint, hogy a történelem a nagy átalakulásokat többé nem a Caesarokból magyarázza ki és nem azoknak tulajdonitja, hanem épen ellenkezőleg a Caesarokat állittatja elő a körülmények összemüködéséből: épen ugy a tudomány is a föld átalakulásait többé nem hatalmas katasztrófákból származtatja le, hanem lassankénti, hosszas és fokozatos fejlődésből, mely csak olykor-olykor áll egészen helyi természetü katasztrófákkal összeköttetésben.

Dehát ha igy állnak a dolgok: nem számüzve van-e a természetből minden költészet? — kérdhetné valaki. Gyönyörködhetik-e még a képzelem az igazságnak ilyetén száraz és rideg fürkészetében és vizsgálatában? — Mi meg ellenkezőleg ezt kérdezzük: hát a költészet csak tulzásokra és valótlanságokra van utalva? hát nem lehet-e minden igazságot egyszersmind költőileg is felfogni? S vajjon a természet lényei és

tárgyai nem költőiek-e már magukban véve is? — A regében és mesében ám hadd lépjék át a költők a természeti törvényeket ahányszor s a hogy nekik tetszik; ezek csak allegorikus költemények s az önkény szabadalmát viselik magukon. Azonban minden másféle költészetet csakis az igazság tehet igazán széppé s ennél fogva mindig lépést kell a tudomány s illetőleg a tudás előhaladásával tartania.

(Vége köv.)

Kagylók az élet és szerelem tengeréből

Benedek Aladártól.

I. — A legtöbb — a világ által ugynevezett — romlott, erkölcstelen nő romlottságát nem annyira a rosz nevelés és rosz hajlam, mint inkább a lelkületének meg nem felelő helyzet okozza. Ha tárgyilagos álláspontról szemléljük és tanulmányozzuk a női jellemeket, csalhatlanul ama meggyőződésre jutunk, hogy az ugynevezett rosz, könnyelmü nők roszasága tulajdonképen nem egyéb, mint amaz elvitázhatlan jogok titkos gyakorlata, miket tőlük helyzetük, vagy az emberek megtagadtak. Hány nő van, kiket a világ elitél, a nélkül, hogy elébb tisztába jőne e nők belső és külső viszonyaival, melyek napjainkban leginkább és legtöbb nő életében olyanok, mik csak nemünk gyalázatára szolgálnak. Igaz, hogy a nők hivatása — a menyiben az leginkább a családi életre szoritkozik — sokban különbözik a férfiak hivatásától, de szeretném tudni, hogy miért vétkezik a nő, ha mindabból, mit jogosan követelhet az élettől, nem talál anyit sem, mi őt legalább kibékithetné ama lemondással, mi a hiányok egy részének eltürésében áll — és ő, hogy rendeltetést képezzen életének, talán oly utat választ, mely — ha nem is valódi — legalább föltett hivatássa: kecsegteti őt, mi nélkül az emberi lélek végtelen nyomorultnak érzi magát. Ne itéljünk tehát nőinkről oly kislelkün, és ha szabadságot és jogot ismerünk, — sőt azok iránt olykor lelkesedést is affectálunk, — ugy engedjük meg nekik azt, mit a férfiaknak megengedünk, engedjük meg akkor, ha valódi hivatásuktól elesve, vagy abban bármikép akadályozva, hozzánk hasonlóakká válnak ők is. Ha enyit megengedünk, ugy sokat megengedünk nekik. És ez volna a részrehajlatlan igazság.

II. Hiába valljuk minduntalan, hogy a szerelem valami megmagyarázhatlan hatalom, mely az aljasságot is eltüri, csakhogy tárgyát el ne veszitse. Nem egyéb e nézet, mint a babonák és a hamis, érthetlen dogmáju vallások maradványa, mely ellen a tiszta, józan erkölcs mindig kész harcolni!

Mint mindenben, ugy ebben is az idő, vagy másként a gyakorlat és tapasztalás a legerősebb bizonyság és senki sem fogja tagadni, hogy fölvilágosultabb jelenünkben napról-napra kevesbedik ama férfiak (sőt nők) száma, kik méltatlan — mondjuk ki: erkölcstelen — szerelmük tárgyától éppen nem tudnának megválni. Hála az emberiség geniusának! hogy a pozitiv vallások iránti hódolat s föltétlen odaadás enyészni kezd! Ennek enyészete hozza magával az ily hamis s nemünkre mindenkép kárhozatos fogalmak s elvek átalakulását, mely nélkül jobblétről álmodoznunk valóságos — romantikus ábránd, mely sohasem valósulhat.

IRODALOM. MÜVÉSZETEK.

„A nők munkaképessége és munkajoga, különösen szellemi téren.“ Irta Illésy György. Pest Rosenberg testvérek 1871.

—i. Kaptunk egy kis röpiratot, mely nem a napi politikával, hanem magával a társadalommal foglalkozik. Üdvözöljük Illésyt, mint a század egyik legnemesebb kérdésének nyilt, őszinte és határozott gondolkozásu harcosát. E kis röpirat majdnem minden nézetét osztjuk mi is, még a kiindulási pontot is, mely több lap részéről megrovásban részesült. E kiindulási pont pedig helyes. Hogy „a nő eddig ugyszólván nem volt egyéb rabszolgánál és játékszernél, ez kétségtelenül a férfiak hibája. Minden hatalom és igy a társadalmi állapotok megváltoztatása vagy átidomitása is a férfivilág kényétől függ. A nők nem idéznek elő forradalmakat; a nők hallgatnak és türnek és ez éppen elég arra, hogy a történelem egészen mellőzze őket, vagy mint jelentéktelen nemet emlitse.„ Koránsem kell tehát a nők közönyét vádolni; e közöny ugyis inkább látszólagos és puszta megszokásból eredő; adjunk tért a nőknek: elmulik az s munkakedv lép helyére. Egyszóval — Radenhausen mondja gyönyörü müvében, az „Isisben“ (III. k. 100 l.) — „Müssen uns daran gewöhnen die weibliche Menschenhälfte nicht als Mitte zum Nutzen und Vergnügen der Männer sondern als Unseresgleichen anzusehen und zu behandeln.“

Minthogy szük körre vagyunk szoritva, a röpira tartalmát nem ismertethetjük olvasóinkkal. Anyit azonban bátran merünk mondani, hogy érdekes s nagyon megérdemli az elolvasást. Pusztán két megjegyzésünk van rá. Illésy mellőzte teljesen annak a kérdésnek fejtegetését, hogy mit nyer a társadalom morális tekintetben a nőemancipatióval? E kérdés — igaz, hogy sok leplezetlenséget igényel, — de az igazság követelménye s boncolgatása elmaradhatlanul szükséges akkor, midőn magának a nőemancipátió eszméjének helyességét akarjuk kimutatni. Másodszor roszaljuk Illésy támadását az ugynevezett „agytheoria“ ellen, t. i. hogy a nő agytartalma 6 obonnal kevesebb, mint a férfié. Az, hogy Mill Stuart tagadja e tételt, nem bizonyitás. A

természettudomány e kérdést már eldöntötte s jelenleg nem hypothezis, hanem tény az. Különben az agytheoria korántsem áll ellenkezésben a nőemancipatió eszméjével. Sőt ellenkezőleg. Physiologiai tény, hogy az agy szellemi munkásság, goldolkozás által fejlődik s nyer tartalmában; tehát ismét csak ez a felkiáltás jön ajkunkra: adjunk tért a nőknek hogy különösen a szellemi téren képezhessék magukat! Mielőtt e kis röpirattól megválnánk, bátrak vagyunk azt mindkétnemü olvasóinknak egyaránt ajálni.

A világ folyása. Irta Vértesy Arnold, 1871. Aigner Lajos. k. — Vértesyt ugy ismeri az olvasó közönség, mint legjobb beszélyiróink egyikét s méltán, mert a jelen kiadványt is kétségtelenül élvezettel, iogja végigolvasni — élvezettel, mely bár pillanatokhoz legyen is kötve, a téli esték egyhanguságát és unalmát tán sok helyen eloszlatja. Nem találunk e beszélyekben valami ujat, meglepőt; nem erősebb alakokat, jellemeket, melyekért képesek lennénk rajongani, s melyek minden izökben művésziek lélektanilag is; nem valami különös irányt sem, mely szakit a puszta mesékre szoritkozó beszélyek irányával és magvasabb eszmékhez köti fonala szálait; mindez nincs meg Vértesy beszélyeiben, de van, amit tán sokan jobban szeretnek: vonzó, könnyed s költői irály, a tárcaregények behizelgő modora; egy-egy kiszakitott lap az élet tarka könyvéből, melyet gyakran még azok is szivesen forgatnak, kik már eleget betüztek benne; képek, melyekben bár nincs meg a valódi művészi becs, de rajtok van a tetszetős, üde colorit.

E pár szóval, ugy hisszük, tökéletesen jellemeztük Vértesy beszélyeit. Tagadhatlan, hogy olykor több gondot iparkodik forditani jellemfestéseire („A korcsmáros fia"), de legtöbb beszélyének („A végzetes éj" „Az Orbánházy család" stb.) sőt rajzának („Az agglegény.") eredetiségét az egyöntetüséget nélkülöző történet és felületesen, bár tapintattal vázolt alakok zavarják meg. Az elősorolt hibák nem egyedül az ő hibái s mi épen nem akarjuk kizárólagosan neki tulajdonitani; e hibákban beszélyiróink legnagyobb része már nagyon is otthonos s némelyiknél még szembeötlőbb kinövések is járulnak hozzá. Vértesy e két kötetében legalább jóizü magyar stylt, igen kevés egyhanguságot, s bár sokszor hallott és olvasott, de ujabb részletekkel felöntött cselekményt találunk. A mi irodalmi viszonyaink közt ezek oly előnyök, melyek bátran tehetnek valakit az olvasó közönség kedvencévé s ő valóban az is, már régebb időtől. — A kiállitás is elég csinos.

„A bölcsészet története." Kidolgozta Domanovszki. I Kötet: Ó-Kor. Ára 2 frt. 80 kr. — f. A bölcsészet kimeritőbb története a magyar irodalomban mindeddig hiányzott. Lássuk: hogyan pótolja e hiányt az előttünk fekvő mü. — Szerző, mint az előszóban kijelenti, jelen müvében főleg Hegel, Zoller és Fischer Kuno bölcsészettörténeti munkái után indul, mivel „kivált e három irónál található fel amaz igazságos felfogás: minden bölcsészt a maga korának szelleme szerint méltányolni és nem vinni bele és nem kivánni tőle oly gondolatokat, melyek csak egy későbbi müveltség fokán lettek lehetségesek:" — legyen szabad itt egy német bölcsész e tekintetben való nézetét felhoznom: „a bölcsészettörténetirás egyik neme, ugymond, korlátolt rendszerből indulván ki, legjobb esetben ezt felfogása keretévé teszi; ha pedig kevésbbé szolid, ugy saját szük, vagy eltorzitott eszmemenetét fekteti a történeti jelenségekre. Az előbbi eset a Kant- az utóbbi pedig rendkivüli mérvben a Hegel-féle iróknál fordul elő."

Szerző szerint a többi tudományok ama hiánynyal birnak, hogy mindegyik a maga tárgyát „fölteszi" ellenben a bölcsészet pusztán semmit sem vesz fel, mivel a lét okát iparkodik felismerni. Tehát a lét oka szerző szerint nem fölvétel. De kérdem: honnan tudja hogy a létnek van oka? Eddig ugyan tapasztaltuk, hogy a változásnak meg van maga oka, de misem jogosit fel a változást illető eme tapasztalatunkat minden ok nélkül erre alkalmazni. — Talán az sem fölvétel, midőn szerző minden levésen túllevő egy általános szellemről szól, melyet aztán istennek nevez.

Hogy szerző ismer minden levésen túllevő valamit, ez bennünk már nem gerjeszthet csodálkozást, miután szerző más helyütt teljes és kevésbbé teljes valóságról szólott.

De nem akarjuk olvasóink figyelmét egy oly mű részletes birálásával fárasztani, melynek szerzője azt hiszi, „hogy a philosophia a vallással rokon", mely rokonságot azzal igyekezik bebizonyitani, hogy már a sklolastikus Skót Erigena János is azt állitotta.

Nem szükséges e mü felett itéletet hoznunk: szerző maga mondja az itéletet, midőn kijelenti: „A bölcsészet tehát a szó legszebb értelmében theologia is" — mert egyező érvelése szerint már Aristoles is theologiának nevezte „legfensőbb elvekről" szóló tanát.

„A társulási intézmények a nemzetgazdászatban." Irta Kautz. Pest, 1870. Ráth kiadása —l.— Tudósaink között kevés lesz, ki Kautz szorgalmával és ernyedetlen buzgóságával versenyezhetnék s talán egy sem, ki őt e tekintetben felülmulná. Reggel az egyetemen, délben az országgyülésen, délután ismét az egyetemen, este az osztályokban, vagy valamely pénzintézet igazgató-tanácsában találkozhatunk e férfiuval, ki egész nap dolgozik és fárad és estenként mégis rá ér arra, hogy egymásután irja meg közgazdasági müveit, melyek Szigligeti szinmüveihez hasonló pontossággal szokták felszedni az akadémiai dijakat.

Szerző felhozott müve szintén koszoruzott pályamü. Már maga a pályázati jelentés, de még inkább egy pillantás a munkára magára, mindenkit meggyőzhet-

nek a felől, hogy szerzőnek e legujabb terméke is magán hordja korábbi testvéreinek megkülönböztető jellegét. Ujra van alkalmunk találkozni ama nagy szorgalommal s fáradhatlan gonddal irt müvel, mely a legtávolabbi adatokat is összegyüjti, mely önfeláldozó' lelkesedéssel mélyed be a legnagyobb müvekbe, ha csak ama remény kecsegteti is, hogy annak egy-két lapján értékesithető igazságokra bukkan. De másrészt fájdalommal kell tapasztalnunk, hogy ismét a régi Kautz-féle nyelvezet van előttünk, mely hemzseg a sok fölösleges, idegen szó- és germanizmustól, s melynek kiforditott szórendjében sokszor csak nagy nehezen vagyunk képesek megitélni: mit akart a szerző tulajdonképen mondani? És ennél még sajnosabban érezzük ujra a bölcsészetileg müvelt, rendező és általánositó, helyesen következtető és alkalmazó szellemet.

Kautz tetőtől-talpig Roscher tanitványa. Örökölte a mester erényeit, de annak hibáit is. Nem mondjuk azt, hogy ő is annyira konzervativ, mint a hires lipcsei nemzetgazdász; de senkisem fogja tagadhatni, mikép Kautz szabadelvüsége, — bármily fennen is hivatkozzék ő arra, — rendesen elhagyja őt, mikor alkalmazásról van szó. Igy pl. mindjárt a mű elején ugyanazon pillanatban, hogy égig magasztalja a társasulás elvét, oly gáncsokat hoz fel ez elv ellenében, melyek a szabadelvü nemzetgazdák szemében már rég tulszárnyalt álláspontok. Ugyanez eljárást használja a bankoknál is. Eleinte meglehetős szabadelvü elméleteket fejt ki; de midőn arról van a szó, mily reformokat kelljen e tekintetben nálunk életbeléptetni: rögtön cserben hagyja szabadelvüsége.

Minde hiányok dacára azonban megbecsülhetlen, még a külföldi irodalomban is páratlan könyvet nyer benne irodalmunk.

Eddigelé a műnek csak első fele jelent meg, s ennek tartalma az első három könyv, de ez sem egészen. Az első könyv a részvénytársulatokról, a második a bankokról általában s a jegybankokról különösen; a harmadik a földhiteli-, ipar és kereskedelmi s biztositási intézetekről szól. A mű második fele, mely a negyedik könyvben a népbankok- és takarékpénztárakat s az ötödikben a társulatok-, termelési és fogyasztási egyleteket fogja tárgyalni, csak január végén jelen meg, mely alkalommal még vissza fogunk térni e műre.

—m **Dr. Wundt „Lehrbuch der Physiologie der Menschen"** cimü müvének magyar forditása végre teljesen megjelent. E mű a legjelesebb élettani müvek egyike, részben mivel kimeritő, rövid és világos, részben mert szerfelett alkalmas az önálló buvárlatok előkészitésére. Szerző kézikönyvében a természettanra fekteti a fősúlyt s tökéletesen igaza van, miután a tudományos élettan nem is egyéb, mint a szervezetek természettana. Bizonyos természettani előismeretek föltételezése mellett röviden tárgyalja minden fejezetében, de különösen az általános részben azon fő természettani elveket, melyek az élettani elvek megértésére okvetlenül szükségesek. Müvében a részletek bő tárgyalása ugyan a természettani fejtegetések rovására esik, de szerző maga is érzi e hiányt s az illető helyeken mindig terjedelmes szakmunkájára — „Handbuch der medicin. Physik" — hivatkozik.

A müvet Dr. Török Aurél kolozsvári tanár forditotta s habár egyes helyein nem ment minden hibától, azért a magyar nyelvre forditott természetudományi müvek közt mindenesetre a jobbak közé sorozható. Különös érdeme, hogy a magyar műszavak igen helyesen alkalmazvák benne.

=g. **Mióta Vogt Pesten járt** s közönségünknél oly rokonszenves fogadtatásban részesült, az ellentáborban folyton készűlnek, hogy hasonló fegyverrel visszatéritsék az igaz utról eltévedett bárányokat. Sokáig azonban nem akadt senkisem, ki e merész vállalatra elszánta volna magát. Végre mintegy három hét előtt olvashattuk fővárosunk egyik legtekintélyesebb lapjában, hogy Zoványi ur, a „Szabad egyház" egyik szerkesztője hitszónoklataiban a jelen tudomány hitetlenségét a jelen tudomány fegyvereivel szándékozik legyőzni.

A legtöbb lap ugy emlékezett meg az egyes beszédekről, mint melyek teljesen kielégitik a hallgatóságot. Részünkről kénytelenek vagyunk bevallani e részben való tudatlanságunkat. Sem pisszegni, sem tapsolni nem hallottunk s oly arctudósok nem vagyunk, hogy a vonásokból olvasni tudnánk. Ès igy csak ama benyomásról adhatunk számot, melyet Zoványi ur saját magunkra gyakorolt. Nézetünk szerint Zoványi ur semmikép sem felelt meg a kitüzött feladatnak. A természettudományok ujabb vivmányait cáfolgatta és eközben oly járatlanságot árult el a tudományokban, mely egy iskolásfiunak is szégyenére válnék. A természettudományokat a bibliával vagy az egyházatyák szavaival cáfolgatvi pedig már magában véve nagy merészség. De Zoványi ur tovább ment. Ő oly-állitásokat adott anyagelvi ellenségeinek szájába, melyeket azok nem mondhattak. Az ily eljárást — származzék az akár tudatlanság-, akár szándékos ferditésből — ugy hisszük, a legnagyobb udvariassággal sem lehet másnak, mint visszaélésnek nevezni. Nem tagadjuk: voltak olykor csinos, sőt költői gondolatai, de azok ily helyen alkalmazva, hol tudományos cáfokokat vártunk, szinpadi fogásokká sülyedtek. Egész előadását egyáltalán a külső hatás vadászata bélyegzi. Szónoklataiban annyiszor fordultak elő e szavak: sugárfény, dicskör, szikra, láng, stb. hogy bátran tüzijátékot lehetett volna velök rendezni. —

NEMZETI SZINHAZ.

n. — Forestier Pál. E héten — ki tudná megmondani hányadszor — ujólag ki lett tüzve e darab előadásra. Augier e müve Párisban 1868. január 25-ikén adatott elő először, és a nagy hatás, melyet eszközölt, hozzánk is elhozta hirét. Tudjuk, hogy azelőtt a nemzeti szinháznál mindig a párisi izlés volt irányadó. Ami Páris kisebb szinházaiban: a Gymnase s a Vaudevilleben tetszést aratott, az rögtön lefordittatott. Ujabban ez elsőrangu, országos műintézetünk még a Porte-St.-Martin silány tércművét, Sardounak csupán külső hatásra számitott „Patrie"-ját is szinrehozta. Az Odeon, a Francais, a nemesebb költészet e művelői, nem részesültek ily figyelemben. S ha ezegyszer mégis az utóbbinak egy darabja lett játékrendünkbe fölvéve, az — valljuk meg őszintén — egyedül a budai népszinház érdeme. Itt Forestier korábbi müvét: „Giboyer fiá"-t régebben adták és Forestier előadásában is több mint két évvel előzték meg a nemzeti szinházat. Édes hitünk, hogy nemzeti szinházunk e szomoru korszaka nem fog többé visszajőni.

A második császárság alatti Franciaország irodalma — regényben ugy mint szinmüben — kiváló előszeretettel foglalkozott saját társadalma feslettségével. És igy nem csoda, ha más oldalról valódi nyárspolgári visszahatást idézett elő. Ily nyárspolgári visszahatás terméke részben Forestier is. — Az anya megtudja, hogy fiának egy férjétől elvált nővel szerelmi viszonya van. Másrészt pedig meg van győződve afelől, hogy a müvész — fia, t. i. festő — csak ugy felelhet meg hivatásának, ha jókorán megnősül és csendes házi életet folytat. — Azt, hogy számos kiváló müvész és költő épen nem élvezte a házias élet örömeit, természetesen nem veszi tekintetbe. Az indok e gyöngeségénél először tünik fel a nyárspolgárias erkölcsiség visszahatása. — Az atya szorult helyzetében nem tud okosabbat tenni, minthogy ráveszi fia kedvesét, hogy tegye próbára fiának szerelmét, utazzék el rögtön, bucsutlanul. A próba az atya előnyére üt ki, mert fia, rövid időre kedvesének elutazta után egy más nővel kel egybe. Később a régi kedves ujra visszajő, s a fiu — megtudván, hogy kedvese nem hütelenségből, hanem csak azért utazott el oly hirtelen, hogy próbára tegye szerelmét — megbánja tettét, s régi kedvesével szökni akar. Eddig a darab — a gyönge indok dacára — jó uton halad a tragikus vég felé; azonban a szerző egyet fordul s egy érzékeny, melodramatikus általános kibéküléssel befejezi a darabat. Talán nem tévedünk, midőn ez erőltett befejezést, a tragikai összeütközés e szándékos kikerülését szintén a főnnebb emlitett visszahatásnak tulajdonitjuk.

A nagy hiányok dacára Augier „Forestier"-je költői mü, mely nemcsak élére állitott helyzetekkel, hanem élethü jellemzésével s drámai cselekvényével hatást gyakorol néző- és olvasóra egyaránt.

Augier imént ecsetelt nagy hibája egyéb müveiben is feltalálhatók. Igy a „Diane," Ceinture dorée" és „Jatrielle" ugyan e betegségben sinlenek. Mindannak dacára célszerünek vélnők, ha a nemzeti szinház Sardou, Belot, s több effélék helyett inkább Augier-re forditaná figyelmét. És e tekintetben különösen „Gabrielle"-t és „Philiberte"-et, ajánljuk az igazgatóság figyelmébe.

IPAR. KERESKEDELEM.

— **Tippmann Alajos** tiszafüredi órás **kézi kocsi** cim alatt oly erőmüvet talált fel, mely mint kézi kocsi, több személy szállitására, rendes utakon gyorsmenetekre, sőt még vaspályákon is több személy szállitására, könnyü kézerővel célszerüen használható. E találmányra már szabadalmat is nyert. Jelenleg az első természetes nagyságu ily erőmüvön dolgozik.

Ternyey Tamás épitész Sárköz-Ujlakon egy **éghetlen épületfödelet** fedezett fel, melyre szabadalmat is nyert. — A találmány alapja a csucs alaku boltiv, mely a keresztgerendák összekötése s a jelesen berendezett gurtnik által, bármely rendes falra föltehető. — A fedélivek minden második, vagy tetszés szerint minden negyedik téglasora, erre készitett párkányos téglákból rakatik, mely párkányok, az iv falán, egy ujnyival felebb állván, a cserép-zsendelyek arra aggattatnak. Lehet e rendszert vályogfalaknál is használni s igy a gazdasági épületeknél s szegényebbek lakházainál is nagyon ajánlatos. Tudatja egyszersmind a föltaláló az épittető közönséggel, hogy Hild Károly pesti épitész ur, ki e találmány nagy horderejéről s teljes kivihetőségéről meggyőződve, annak előmozditását szerződésileg is elvállalni sziveskedett, hogy mindennemü épületeket ily fedéllel épiteni elvállal. Lakik: Pesten, felduna-sor. Ganz-ház, 35. ajtó.

IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS MÜVÉSZETI HIREK.

= **Egy női reáltanoda felállitását,** megpenditették női körökben. Egy bizottság Gloss Jakabné ideiglenes elnöksége alatt vette kezébe az ügyet s most aláirásokat gyüjt, hogy száz pártfogó tag támogatása mellett közgyülést hivjon össze. Üdvözöljük hölgyeinket a szellemi mozgalom terén s hiszszük, hogy jó eredménye sem marad el.

= **A „F. Lapok" Lisztről** következőket irják: A miniszterelnök ünnep első napján délután meglátogatta Lisztet. Huzamosb ideig mulatván nála, oly megállapodásra jutottak, melyektől zenészeti előhaladásunkat illetőleg a legjobbat várhatjuk, s Liszt mindenesetre itt marad. — Liszt karácsony első napján meghivta közelebbi ismerőseit, kik közül vagy huszonöten jelentek meg, s ismét kitünő zeneélvekben

részesültek. A következő müveket adták elő: Gobbi hegedüábrándját hegedün Reményi s zongorán Liszt: Mihalovics Ödön szép „zongora ábrándját“ egyedül játszá Liszt; Spohr „duo“-ját két hegedün előadták Reményi és Plotényi; Pach egy fugáját egymaga Reményi; Liszt „Mephisto-keringő-“jét és Chopin egy „Nocturne“-jét zongorán játszá Janina Olga grófnő, s végül Lisztnek „Tasso“ czimü symphóniai költeményét két zongorán játszották Liszt és Janina Olga grófnő.

= **Darwinnak** egy uj müve jelenik meg januárban „az emberi nem eredetéről.“ A tudományos világ feszült kiváncsisággal várja a jeles természetbuvár ujabbi nézeteit s minthogy kétségtelenül érdekes diskussiókra fog alkalmat adni: olvasóinknak előre is élvezetet igérünk a mü ismertetésénél. Német nyelven egyidejüleg jelenik meg az angol eredetivel.

= **Gyermek-gyilkosság.** Ez év május havában, a n.-utcza egyik házának félreeső helyén egy összevarrt zsákot találtak, melyben uj-szülött gyermeknek hullája volt. A gyermek holtteste bonczolás végett átadatott a Rókus-kórháznak, hol megállapittatott, hogy e gyermek megfojtatott. Az esetet azonnal följelentették a városi kapitányságnak, s ez bővebben figyelembe vevén a körülményeket, kideritette, hogy a zsákban a holtgyermek mellett egy Franzesbadból érkezett „D. H.“ aláirásu levél is volt.

= **A lelencház** ügyében alakult s már több év óta fennálló társaság tegnap tartott ülést gr. Nádasdy Lipót elnöklete alatt s elhatározta, hogy erélyesen kezdi meg müködését. A közgyülés mindenekelőtt egy bizottságot küldött ki, mely javaslatot tegyen, miként történjék egyenlőre a lelencek fölvétele. A javaslat elkészülte után a társulat azonnal megkezdi a lelencek fölvételét. Üdvözöljük e mozgalmat!

= **A muzeum szobrai.** — Pulszky Ferenc, a magyar nemzeti muzeum igazgatója, közelébb állittatá föl az antique szobrokat az emeleteken és a nagy folyosón. A szobrokat, melyek Sophoklest, Herkulest, egy viadort stb. ábrázolnak, Kugler Pál Ferenc fiatal szobrász készité. — A nagy folyosón egy nagy bikaviadal csoportja is föl van állitva, mely egy milanói gyögyörü szobor-csoportozat után készült s dicséretére válik a fiatal szobrásznak. A müvek nagy része a leghirosebb külföldi muzeumok példányai után készültek, azonban vagy egy-kétsikerült eredeti mü is köztük. A nagy gonddal készült munkák a muzeum belsejének egészen ujabb szint kölcsönöznek.

= **Rothschild kisasszonyok mint irónők.** Több berlini család, kik a Rothschildcsaláddal rokoni kötelékben állanak, karácsony táján Londonból Rothschild Antal báró két leánya tollából folyt müvet kaptak, mely annál érdekesebb, mert theologiai fejtegetésekkel foglalkozik. A két nővér különösen az „Urim és Thummim-ot, a főpap mellkötőjét tevé tanulmánya tárgyává. A mű angol nyelven van irva, s a Rothschild-nővérek most németre is le akarják fordittatni.

= **Érdekes irodalmi ujdonságul** közölhetjük, hogy legközelebb Hajnalka ujabb költeményei kerülnek sajtó alá, melyeket válószinüleg e lap szerkesztője fog kiadni s felhivni rá a közönség figyelmét. Hajnalka mindenesetre nőköltőink legkiválóbb alakja, kinek költészetében határozott női egyéniséggel találkozunk s kinek — ami nőirónál a legritkább — correct és a forma-érzék dolgában páratlan szép technikája van. Előre is felhivjuk rá a közönség figyelmét.

= **Nemzeti szinházi** rovatunkban már szóltunk „Forestier“-ről, mely darab előadása csakugyan végbement nehány hirdetés elmulasztása után. Itt még csak annyit jegyzünk meg utólag, hogy szerző e müve hasonlithatlanul gyöngébb minden eddig általunk ismert müvénél, s hogy nem csak leforditani, de eléadni is — szerintünk — kár volt. Ugyane szerzőtől ott van például „Giboyer fia“, mely szintén le van magyarra forditva s mely müben aránytalanul több költészet, élet-igazság és cselekvény-gazdagság van. Miért nem adatja elő az intendáns ezt? A szinpad nem sérthet, csak tanithat még olyanokat is, kik magukat netán — a mi különben nem is emberi szokás — célozva érzik.

= **A budai szinházban** ujévtől fogva a nemzeti szinház tagjai rendesen fognak játszani. B. Orczy Bódog intendans ez ügynek ilyetén eldöntésével Buda városának köszönetét érdemelte ki. E tény nem közönséges hordereje rövid idő alatt igazolva lesz; mert higyjék meg az ellenvéleményüek hogy e kérdésnek egyedül ez volt olyatén possibilis megoldása, hogy minden, a mit tesznek, ne maradjon sikertelen kisérlet; mert közönséget teremteni Budán egyedül csak ez uton lehet. Bármint dicsérjük is a vidéki tehetségeket, nem állanak ezek arányban a mi közönségünk igényeivel. Példa rá legujabban Szakál Róza kisasszony, ki még a mi fiatalaink (Helvey, Rákosi stb. kisasszonyok) mögött is messze marad. Azért üdvözöljük b. Orczy ez intézkedését, mint tapintatának és buzgalmának egyik ujabb bizonyitványát. Ugy halljuk, hogy Budán 4 előadás fog lenni — két szinmü, egy opera és egy ballet. Uj év napján, „Dalos Pistát“ adták.

= **Munkácsy Mihály,** a genális ifju magyar festő, jelenleg ismét nagy festményen dolgozik a londoni világtárlat számára. A szemes bécsi müegylet már megszerezte, s legközelebb ki is állitja a gyönyörü kép vázlatát. Munkácsy e compositiója magyar parasztgazda szobáját ábrázolja, középen hosszu asztallal. Az asztal fején fiatal sebesült katona ül, ki a csatából hazakerülve élményeit látszik elmesélni a tépéskészitő környezetnek. Mellette fiatal leányka ül gyászban. Arcán a merengő fájdalom azt sejteti, hogy

családi veszteség érte, mig homlokán egy titkos gondolat a harctéren veszélyeztetett „kedves“ sorsával bibelődik. A leánykával szemközt egy kis „pupos“ gubbaszkodik rettentő szorgalommal dolgozva, hogy a buzgalom elfödje valahogy testi fogyatkozásait, melyek a fegyverviselésre képtelenné teszik. Van aztán még egy csomó asszony s gyerek — számra: 18 alak — egyenként és együtt hatalmas jellemzéssel előállitva; különösen a gyermekek, kik ártatlan és öntudatlan naivsággal végzik a keserves jelentőségü munkát, mélyen megragadják a nézőt. Munkácsy e gyönyörü képet a képzőmüvészeti társulatnak műlapul szándékszik átengedni, a mi bizonyára tetemesen növelni fogja e derék egylet tagjainak folyton szaporodó sorozatát. A kép cime „A tépéskészitők.“

= **Az „Ország világ“**, Vértesy Arnold nagy képes lapjának első száma elhagyta a sajtót. — Képei szépek, szövegét Tóth Kálmán, Vámbéri, Xantus, Vadnai, Szilágyi Sándor, Vértesy, Áldor sat. irta. Az előfizetési pénz (negyedévre 2 frt, politikai melléklappal 3frt) Vértesy Árnoldnak cimzendő Pesten, kalap-utca 12. sz.

= **A korcsolyázó egylet** már megnyitotta városligeti csarnokát.

= **A Kisfaludi-társaság** dec. 28-ki ülésén Bartalus István olvasott fel egy zenei értekezést. Utána Jókai Mór szellemdusan értekezett a szellem meghamisitásáról, adatokkal mutatván ki, hogy klassikusainknak remekmüveit mennyire megcsonkitotta, eltorzitotta a cenzura törlése kiadás alkalmával, s amaz inditványt tette, hogy a Kisfaludi-társaság tegyen lépéseket a kormánynál jeleseink müveinek kéziratszerinti, csonkitatlan kiadhatására. A társaság elfogadta az inditványt s a szükséges lépések megtételére Toldi, Jókai, Greguss és Gyulai tagokból álló bizottságot küldött ki. Ezután Szász Károly Shakespeare sonettjeiből mutatványokat olvasott fel Szücs Dániel forditásában. A versek gördülékenyek. Végül a pályázatok eredményének megbirálására pályabirák választattak; a tragödia elméletére Dux, Szigligeti, Szász, a ballada megbirálására pedig Gyulai, Rákosi és Arany László.

— **Horváth Mihály** közelebbről Bécsbe utazott volt, hogy a néhai m. kir. udvari cancellária levéltárában kutatásokat tegyen III-ik Károly király korára vonatkozólag. Ki is jelölt számos kiválóbb érdekü okmányt, melyeket aztán a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minister, hogy a történész nagyobb kényellemmel használhassa, számára Pestre szállittatott. Horváth buvárlatai közben Brenner Domokos szepesi prépost és hántai apátnak, II. Rákóczi Ferencz követének a római, majd a párisi udvarnál, urához intézett nagyérdekü eredeti diplomatiai jelentéseire is bukkant, melyek a cs. titkos levéltárból kerültek az udv. cancelláriáéba. Horváth ezeket is kijelölé a Pestre szállittatásra, hogy az akademia számára a Rákóczi-féle ügyiratok teljes erélylyel folyó másoltatásához e levelezéseknek is mása vétessék.

= **Patterson Arthurtól** Jókai levelet kapott, melyben arról értesiti, hogy Petőfinek kritikai ismertetését szándékozik angol nyelven megirni, s ez okból kéri, hogy a Petőfiről szóló magyar müvek közül küldje meg neki az e célra legalkalmasabbakat. Egyuttal kéri, hogy „A fekete gyémántok“ és „A kőszivü ember fiai“ cimü regényeket neki küldje meg.

= **Közelebb** Benedek Aladártól egy kis kötet költemény fog ismét megjelenni „Hulló levelek“ cim alatt, mely gyémánt kiadásban jelképes ciml appal lesz kiállitva. A napokban már sajtó alá kerül s reá a felhivások rövid idő alatt szétküldetnek. Legyen szabad e kis költői gyüjteményre előre is t. olvasóink figyelmét.

= **E lap eddigi t. szerkesztője** egy alkalommal figyelmeztette a közönséget egy legujabban fölmerült fiatal költői tehetségre, Csepreghi Lajosra. Örvendünk, hogy — habár nem is közvetlen tapasztalásunk következtében — mi is ily véleményt meritettünk ez ifju költőnek a „Magyarország s a nagyvilág cimü lapban közelebb megjelent kis költeményéből. — E költemény meleg kedélyről erős phantasiáról és az alakitás müvészete iránt mély érzékről tanuskodik s e lap uj szerkesztője — ki e sorokat irja — szintén örömest venné e fiatal, bár egészen ismeretlen tehetségtől, ha hasonló sikerült költeményeivel olykor e lapot most is fölkeresné. — Midőn tehát a közönség előtt ez őszinte örömünket kifejeznénk, ez által mi is fölhivjuk a figyelmet ez ujonan fölmerült szép tehetségre, kit szomoru (szegény) napjainkban e téren melegen és barátilag üdvözölünk! — Mi érezzük az okot, melynél fogva e sorokat irtuk s hozzátehetjük, hogy ezt őszintén, nagyitás nélkül tettük.

Felelős szerkesztő:
Benedek Aladár.

Kiadó:
Fekete Bernát.

Pest, 1870. A „MINERVA“ gyorssajtónyomása.

II. évfolyam. 2. szám. 187 1.' Jannuár 12.

SZÉPIRODALMI KÖZLÖNY.

IRODALMI, TÁRSADALMI, MŰVÉSZETI ÉS KRITIKAI HETILAP.

LIBERALISMUS ÉS RADIKALISMUS.

A népek fejlődésének történelmében eleinte, hasonlóan a gyermeki korhoz, a tekintélyek hatalma játsza a főszerepet. A hősök babonás tisztelete, melynek még napjainkban is egy oly apostola lehet, mint Carlyle, a müveletlenebb korokban igen természetesen öndutatlan rabigában tartotta a legkitünöbb egyéneket is. A rendesen égből hozott szentiratok, az istentől rendelt királyi hatalom, a tudományok kutforrása — Confucius vagy Aristoteles — épen oly babonás gátjai voltak az emberiség előhaladásának, mint az ismert conservativ elv, mely a „megszokott régi jó“ mellett maradást elvhüségnek nevezi.

Alig három évszázada, hogy az élénkebb forgalom s tágabb látkör következtében mindinkább előtérbe lépett a kétely hatalmas szelleme s már most alig van az ősi tekintélyek közt egy is, melyet többé-kevésbbé meg nem támadtak s melyek ellenében az egyéni szabadság jogai fel ne emlittettek volna. Különösen két korszak van nyugot-Európa legujabb történelmében, midőn a tagadás elve csaknem általános uralmat látszik nyerni: a mult század négy utolsó évtizede, a Voltaire-ok, Diderot-k, Robespierrek kora s a 48-at megelőzött két évtized, midőn Strauss, Feuerbach, Marx és L. Blanc hallatták társaikkal együtt merész birálataikat. Mindenki tudja, hogy e férfiak egyrésze s több hasonló gondolkozásuak még jelenleg is nagy befolyással birnak s a látszólag ismét tulsulyra vergődött sötét hatalmak ellenében a társadalom minden, de különösen ifjabb rétegeiben egy messze elágazó oppositió létezik, mely csak alkalmat vár a rohamos kitörésre. Ez oppositió, tömérdek elnevezése dacára, a cimül választott két fő osztályba sorozható s e sorok irója nem hisz fölösleges munkát tenni, ha e sokszor összezavart és sehol élesen meg nem különböztetett „liberális“ és „radikális“ elnevezéseket közelebbről jellemezni megkisérli.

A liberális párt főjellege a tagadás, a tényleg uralkodó hatalom jogosságának elvitatása. — A mult századbeli hires német rationalismus, mely a dogmatika, — sőt a biblia egyes tételeit tisztán észokok alapján támadta meg; az „uj németország lelkes ifju tagjai, kik mindenekelőtt a királyok elüzetését s a köztársaság általános életbeléptetését látták főszükségnek; — a német bölcsészeti iskola, mely a kutatást elfogulatlanul a „tiszta én“ vagy a „tiszta lét“-nél akarja megkezdeni; — az anarchisták, kik az egyénnek korlátlan szabadságát hirdetik; — Max Stirner, ki az erkölcsi elvek ledöntésével a száraz egoismust teszi mindennek alapjává stb. stb. mind, egytől-egyig a liberális párt különböző töredékei s árnyalatai.

Tekintsünk végig e párt több mint évszázados müködésén s elfogulatlanul bizonyosan azt fogjuk találni, hogy valódi erejök mindenkor csak a szétrombolásban, az éles birálatban állott s uj eszmét létrehozni még legkitünőbb, valóban geniális képviselőik, egy Strauss, Fichte, Proudhon sem voltak képesek. Igen természetes. A liberális párt lényegesen csak oppositió s még ott is, hol ez oppositió egész rendszerességgel fotytattatik, mint az leginkább az angol nemzetgazdászati iskolánál látható, törekvési célja mindenkor csak az, hogy ez egyénnek teljes szabadság engedtessék. A gondolkodó ész mindenkor valamely felötlő, rendkivüli akadály által hozatik működésbe s igen természetes, hogy az első lépés soha sem az, miszerint az akadályt a többiekkel összeköttetésbe hozva magyarázza meg, hanem mindenkor a könnyebb s egyszerübb ut, hogy az akadály jogosságát tagadja. Az erkölcsi erők ferde fogalmánál fogva hajlandó még a komoly vizsgáló is a tényleg nyilatkozó roszat esetleges valaminek s egyáltalában nem a dolog lényegében rejlőnek tekinteni; innen származik amaz elterjedt szélső világnézet, melynek legtisztább kifejezése Diderot ismert mondatá-

☛ Első számu példányokkal folyvást rendelkezünk. ☚

ban található: „A világ békéje akkor áll elő, ha az utolsó papot az utolsó király bélével akasztják fel!“

Vegyünk egy pár ismert példát.

A közönségesen II Frigyes németcsászárnak tulajdonitott műben („De tribus impostoribus“) Európa három vallás felekezetének eredete egyenesen alapitóik Mózes, Jézus és Mahommed szántszándékos csalásának tulajdonittatik, ama célból, hogy a papok a nép rovására kényelmesen élhessenek. Hogy e férfiak meggyőződésből müködhettek s hogy müködésök az ő korukban hasznos is lehetett s részben még ma is lehet — azt kutatás alá sem veszi. A német rationálista theologok (Paulust és Breitschneidert sem véve ki) a bibliai csodákat természeti tüneményekre igyekeznek redukálni, — hogy e csodák tisztán psychologiai okokból eredt regék, melyeket a könnyenhivő s kritikátlan kor nagyitva hagyott utódaira, az kivül esik vizsgálataikon. A nemzetgazdászati, ugynevezett manchesteri iskola, mely különösen a föltétlen szabad kereskedésért s az államhatalom beavatkozása meggátlásáért küzd, mindent az absolut szabadság eszméjéből vezet le s feledi, hogy e küzdelem előtt, az államviszonyoktól eltekintve, tényleges társadalmi viszonyok léteznek, melyeknek hiányaira szükségkép tekintettel kellene lenniök; feledi, hogy az ember: társadalmi lény s különösen a nemzetgazdászatban boszulja meg magát rettenetesen az egyényiség küzdelembe állitása. A philologiai kritikusok, kik ugynevezett benső okokból nemcsak a szerzőt, de magát a tárgyat is elitélik, liberális szempontból mindenkor feledik a szerző és kor irodalmi hiányait. A hegeli iskola ismert balszárnya, mely minden tényleges viszonyt előre kiszabott kategoriák szerint mér meg, játékká teszi az összes tudományt s az általános elvek mellett feledi az egyedek külön sajátságait.

S igy tovább. Igyekeztem jellemző irányokat mutatni fel, habár, mint a gondolkodó könnyen észreveheti, e tisztán egyoldalu, s az egyedekhez képest legkevésbbé sem módosuló elvek szerint itélő párt a tudományok minden ágában, még magában az exact természettudományokban is feltalálható.

Jelenleg azonban célomhoz képest csak a praktikai irányokat: a theologiai, politikai és socialis oppositiót akarom kiemelni s ezek liberális irányzatát pár szóval jellemezni.

A szokásos szabadelvü phrasisok: „egyenlőség, testvériség, szabadság,“ *) — s „minden ember születésénél fogva egyenlő“ stb., sőt még a sokkal határozottabb speciális jelszavak is: „Le a papokkal, királyokkal és a tőkével!“ — alig mutatnak egyebet, mint minden oppositió s igy a liberális és radikális párt ama közös pessimistikus nyilatkozatát, hogy a tényleg létező társadalmi viszonyok a józan ész s az emberiség előhaladása szempontjából teljesen elitélendők. De mig a radikális — s ez főkülönbsége a liberálistól — e hiányokat a dolog természetében lévőknek tartja s (hogy egy — természetesen igen sántikáló hasonlatot használjak) a talaj és gyökér megváltoztatása által akar segiteni, a liberális párt mind e bajokat csak esetleges kinövéseknek tartja, melyeket levágva, a fa ismét teljesen ép egész. Az egyik magát a romlott organismust, a másik a romlottság nyilatkozatát (mintegy a romlott gyomor főfájását) igyekszik orvosolni. S igy van az, hogy a rajongók az isten detronizálása, — a Rochefortok a respublica általános kimondása, a Babenfok a vagyon aránylagos felosztása által mindent hisznek orvosolhatni, meg se gondolván azt, hogy az elüzött bajok ismét visszatérhetnek, ha maga a nép még elég kiskoru érezni azok szükségét. Zsarnokok és papok csak azért lehetnek, mert a nép elég buta plebisciteket szavazni s önvérét feláldozni érttök.

E vastag tévedések oka, mint fentebb emlitém, főkép a psychologiai tapintat hiánya. A liberális párt elvimádó tagjai közt soha sincs valódi emberismerő; annyival kevésbbé alapos psychológ; az egész emberiség csak két osztályra oszlik nálok: jó- és rosz-, conservativ- és haladóra, — hogy a kettő közül tulajdonkép egyik sem létezik, arról ők valóban álmodni sem képesek. Egy másik nem annyira személyes, mint inkább tudományos hiány: az összehasonlitások elhanyagolása. A liberálisok rendesen ugynevezett elvek szerint itélnek s a magasztalt elvhűség már előre meggátolja őket szük körükön tul valóban objectiv kutatásokat tenni.

Egyszóval a liberális párt rendesen ama nemeskeblü, felvilágosodott egyénekből áll, kik társadalmi sajátságos viszonyaik, avagy hiányos tudományos kutatásaik alapján tisztán egyes el-

---

*) Meg fog engedni a cikkiró, ha e „phrásis“ szót csak ugy fogadjuk el jellemzőnek e helyen, ha vagy teljesen öndudatlan, vagy nyomorult, haszonleső ajkak használják e három -- összes törekvésünket örökre magukban foglaló — szent jelszót. Különben ez ma már nem phrásis, valamint az ez után következő s egykor csakugyan phrasisos idézetek sem. Szerk.

vek határozott keresztülvitelét tüzték ki feladatul s kutatásaikban ezentul nem magát az objectiv tárgyat, hanem annak elvökhöz mért viszonyát vizsgálják. Igy van az, hogy, eltekintve ama számosaktól, kik ez elveket öntudatlanul phrasisonként használják: hogy a liberális párt tagjai általában messzebb látnak a megátalkodott optimisták és conservativoknál, de mind a mellett a dolog mélyére hatolni s azt objective megitélni teljesen képtelenek.

„De lássuk a radikalismus jellegét. Közönséges nézet szerint radikális ember az, ki mindent ellenez vagy tagad s minden létezőt megszüntetni akar. Ez teljesen téves. Az ilyen lehet anarchista, reactionárius, vagy akármi más, csak nem radicális. A radicalismus nem a létező megszüntetésében, hanem annak saját törvényei szerint való kifejtésében áll s ha valamit még is ellenez vagy tagad a radicális, az lényegesen csak ama nézet, hogy magán a lét fogalmán kivül is van absolut igazság és törvényszerüség, mely minden egyes létezőre nézve illik, tekintet nélkül annak egyedi viszonyaira.

Vizsgáljuk ez utolsó pontot kissé közelebbről. Közönségesen orthodoxoknak csak a régi dogmatica betühivőit nevezik. Orthodox, azaz igazhitü azonban lényegileg mindaz, ki valamely határozott elveket tagadhatlan igazságoknak tekint, melyeket vizsgálni többé fölösleges. Ily orthodox többek közt a komoly vizsgáló természettudós ellenében az a materialista, ki tanát lényegileg bevégzettnek tekinti; ily orthodoxok a históriai jogiskola ellenében az ugynevezett észjog hirdetői, kik mindent ismert elvekből deducálnak; ily orthodox a deductiv módszer követője, ki módszere helyes alkalmazása esetében az eredmény bizonyitékát feleslegesnek tartja. Egy szóval ugyanama kétkedő szellem, melyet e sorok elején a haladás legfőbb eszközének tekintettünk, — a gondolatrestség következtében minduntalan ismét vissza esik a tekintélyhivés kényelmes párnájára. S a mi legfőbb és legveszedelmesebb, a hit és phantasia e hivatlan beavatkozása a tudomány körébe mindenkor az ismeret véghatárainak szigoru kijelölésével történik. Mi az anyag? mi a szellem? létezik-e egy istenség? mik a morális ösztönök? mi a tudat és törekvés végcélja? — e kérdések, melyek talán soha sem lesznek megfejthetők, de a melyek (bármily különösnek látszassék is ez állitásom) a komoly tudományos kutatásra nézve egészen lényegtelenek, — e kérdések — mondom — a phantasiát költik fel s ez nemcsak már magában gátolja a tudományos kutatást, de — a mi főbb — megzavarja a komoly kutatás szellemi erejét. Gondoljanak csak olvasóim jelen tudományos küzdelmeinkre, midőn ama gyermekes kisérletek, a materialisticus, rationalisticus és socialisticus elvek megcáfolása tekintetik sokaknál a valódi philosophia, theologia s nemzetgazdászatnak, — midőn a leginductivabb, legtárgyilagosabb szemlélő is e napi kérdések által vonatik el munkájától.

A radicalismus tehát ellentétben áll eme orthodox liberális törekvésekkel, de ugy, hogy a régi tekintélyhitet az által legkevésbbé sem pártolja. A radicális, mint ilyen, nem anyagimádó, de nem is ismer meghatározott istent s theologiai kijelentést; a radicális nem esküszik a socialismus és respublica javitó eszközei kétségtelenségére, de még kevésbbé ismeri el a gyámkodó hatalmak s királyságok jogosultságát; — törekvése lényegileg, hogy a senki által nem ismert absolut igazság minden egyénben különbözőkép nyilatkozó alakja szabadon működjék közre a jövőnek lehetőleg tiszta alakulására.

S ez utolsó pont az, a miben a radicális scepticus irány egyedüli tényleges, practicus célja kimondva van. E cél az, hogy ne, miként eddig történt, egyesek gondolkozzanak s működjenek az emberiség előhaladásában, hanem hogy az eddig rabszolgaságban élt nép szellemi és anyagi kötelékei feloldatván, a közös törekvés annál sokoldalubb s annál biztosabb legyen. Az ember szellemi természetének lényeges sajátsága a kényelmes dogmákba való ragaszkodás s e conservativ irány veszélye ellen csak az lehet az egyedüli biztos mentség, ha minél többen működnek közre. S ezért a radicalismus practicai szempontból mindenkor democrata, democrata ama magasabb értelemben, hogy megtörje a jelen gyalázatos viszonyt, mely szerint mig egyesek a föld összes javaival rendelkeznek, mellettök a nép millói éhhaláltól alig mentek, s hogy az egyes okosak és értelmesek mellett a a nagy néptömeg állati butaságban tengődik.

Végül legyen szabad a két oppositionális párt főjellemvonásait magyarázat nélkül egymás mellé állitanom. A liberális párt reformokat akar; a radicális gyökeres átalakitást a természetes kifejlés alapján, — a liberális párt célja kivitelére határozott, csalhatlan eszközöket ajánl; a radicális a nép öntudatra költésében s az általános szellemi mozgalomban s anyagi jólétben hiszi azokat feltalálhatónak; a liberális párt az emberiség hátramaradását lényeg-

gesen egyes személyeknek tulajdonitja; a radicális ezt természetes folyamnak tartja, habár az egyesek s különösen a kasztrendszer alakulását legnagyobb mértékben veszélyesnek látja; a liberális párt, ha tagadja is az akaratszabadságot elméletileg, gyakorlatilag alkalmazza azt, a mennyiben erkölcsi eszközök (javitó beszédek, törvények) által már mindent elérni hisz; a radicális párt az emberi fejlődés vastörvényszerűségét elismerve, mindenekelőtt az egyes külső gátokat igyekszik elháritani, hogy az emberi szellem annál szabadabban fejlődjék.

Bármily részrehajlatlan legyen is a pártok felett itélő, már meggyőződése önkénytelen elárulja őt. E meggyőződés azonban a sceptikus párt hivőinél soha sem lehet másokat feltétlenül elitélő. A liberális párt nemcsak mint egy igen hatalmas szellemi nyilatkozat fontos nekünk, de a megszokottan tulemelkedett nézpontja s különösen éles birálata által valóban hatalmas gyám a tiszta ismerethez való közeledésre s megbecsülhetlen eszköz a nép felvilágositására. S különösen ez utolsó cél az, melyért mi radicálisok a liberális párt törekvéseit mindenkor melegen üdvözöljük, (s a melyért még a magukban oly jelentéktelen műveket is, mint Büchner „Anyag- és erő"-jét, Renan „Jézus életét" pártolni törekszünk.) — Igen! hadd törjön elő a céhigazság ellenében a gondolkodó nép itélete. Ama nép, mely ellen a sötét hatalmak minden fegyverei tehetetlenek! „Népjólét s népnevelés" — ez legyen azért jelszavunk! És ha elvész is minden szabadság, ha kitöröltetik is minden igazság a földről: a szabad sajtó s egyesületi jog ismét meghozza azt! A sötétség hatalmai pillanatokra visszatartóztathatják az emberiség előhaladását, de tartósan soha! Legyen ez biztatásunk s haladjunk előre.

GYÖRGY ALADÁR.

ONE STRUGGLE MORE, AND I AM FREE. *)

— **Lord Byron** költeménye. —

Még egy tusa — és véget ért
A szivmaró, bősz fájdalom;
Egy végsohaj — szerelemért,
Aztán a lét zajába von.
Vegyülhetek mindazzal én,
Mitől futottam hajdanán:
Már üdv, gyönyör nem int felém,
S nincs oly keserv, mely hatna rám!

Hát bort ide! tölts serleget!
Ember magányra nem való;
Aféle hitvány lény legyek,
Ki sirni rosz, kacagni jó.
Egykor nem igy volt s ah! sohsem
Lett volna igy . . de messze jár
Hü szellemed, én kedvesem;
Te semmi vagy — s mind semmi már!

Derült zenét lantom nem ad!
Mosoly gyászomra nem borul,
Mert csak gunyolná kinomat,
Mint rózsa, mely síron virul.
Bár elverik: vig kör s kehely
Egy percre búm mély érzetét;
Bár minden érzék kéjt lehel,
A szív — a szív mindig setét!

Sok szép, magányos éjszakán
Az égre néznem jól esett;
Mert azt hivém: szent fénye tán
Büvös szemedre most rezeg . . .
S hogy ringatott a tenger, és
Hold tündökölt: méláztam ott —
„Szép Thyrza most a holdra néz" —
Jaj! fénye sirján csillogott.

Midőn a láz zord fekhelyén
Nyögtem, magam, s kór üldözött,
„Az még vigasz" susogtam én,
„Hogy Thyrza nem lát kín között . . ."
De mint a tört rabszolga, már
Szabadságával mit sem ér:
Ugy éltem is halt volna bár,
Ha Thyrza, Thyrza már nem él!

Jobb s szebb napok emléke te,
Hol ifju volt lét és kebel!
Mi más vagy, multam éke te!
Láttadra most mily bú lep el!
Adód' szive némult, hideg, —
Szivemnek is ez volna jobb!
Bár mint a holté, oly rideg,
Fagyában is érez, sajog!

Te gyászos emlék! köny remeg
Bár színeden, légy üdvözölt!
Óvd, egyre óvd szerelmemet,
Avagy szivem törd össze, törd!
Kór csak hegeszt, de sírba fedni
Nem tud szerelmet, — az lobog:
Mi az, ezer élőt szeretni,
Midőn a szív holtért dobog?

ÁBRÁNYI EMIL.

*) A „Thyrzához irt költeményekből." (Poems to Thyrza) Ez az egyetlen szerelme Byronnak, melyről semmit sem tud a világ. Ő maga sem fedezte föl soha imádottja nevét, kit Thyrza álnév alatt öt gyönyörü költeményben örökitett meg. Á. E.

A MEGTÉRT KOLLÉGA.

— Beszély. —

Irta: **MAJOR BÉLA.**

(Vége.)

Egy reggel a kolléga zavart arccal lépett az irodába. Kalapját elfeledte a szokott szegre akasztani, hanem lecsapta az asztalra és nagy léptekkel járkálni kezdett a szobában.

Egy kissé később jött, mint rendesen. Én már iróasztalom mellett ültem és csodálkozva tekintettem fel rá.

— Mi lelte önt?

— Engem? mi lelt?

Megállt előttem, s emberevő arccal tekintett reám.

— Mi lelt? — dörmögé még egyszer.

Azzal hátat forditott s ismét nagy léptekkel járkálni kezdett. Megbolondult ez?

— Mi lelt? — ismétlé. — Az lelt, hogy felfordulás fenyegeti egész életelvemet, egész rendszeremet.

Leült asztala mellé, és szaggatottan, odahajigálva, folytatá:

— A közelebbi negyedben egy uj lakó hurcolkodott be a házba, melyben én lakom. Anya és leánya. Nem sokat törődtem velök, de képzelje, ők szólitanak meg, ők kötnek ismeretséget. Egy perük van, valami bonyolódott örökösödési ügy. Ismeretlenek Pesten, mondák s járatlanok ily dologban, utasitsam őket.

— Ön persze udvariasan szolgált a kivánt utasitásokkal? — vágtam én közbe.

Gyilkos szemeket vetett rám.

— Csak nevessen, gunyolódjék! — mondá. — Most önnek derült fel. Természetes, hogy szolgáltam. Bár ne szolgáltam volna! Az érintkezés közelebb hozott bennünket; mindig ujabb utasitásokat kivántak, én felcsavartam eszem kerekeit, hogy kielégitsem őket. A folyosón, lépcsőkön találkoztunk, csak köszönni kell az embernek. Vacsorára hittak . . .

— Ön elfogadta . . .

— Ugy van!

— S velem ezt nem közölte!

— Nem tartottam érdekesnek, aztán meg féltem csipkelőző, gunyos modorától. Nos, többször megfordultam nálok, természetesen a per érdekében. Beszélgetünk mindenféléről. Én elhanyagolom kávéházamat, lapjaimat. Két hét óta nem tudom, hogy áll a világ. Változni kezdek.

— Hogy én erről nem tudtam semmit!

— Titkoltam, mert szégyeltem. Gyanitottam, hogy nem jó vége lesz a dolognak. Nem jó az ördögöt a falra festeni, mert megjelenik.

— Nos?

— Nevessen ki! Csináljon velem, a mit akar. Szerelmes vagyok!

— Ah!

— Ugy van. A lehető legkomolyabban, örjöngően szerelmes vagyok. Egész a megházasodásig.

— Ön?

— A mint itt maga előtt lát. Nem tudom, hova bujjak szégyenletemben, de lehetetlenség tovább hallgatnom. Nem győzöm tovább. Közölnöm kellett valakivel, s az épen ön, legnagyobb ellenségem. Most üljön diadalt; fuvassa meg a harsonákat!

— Én? világért sem! hacsak örömemben nem a megkerült bárány fölött. Megálljon csak; hát — szép-e?

— Nincs hozzá hasonló!

— Kedves?

— A kedvesség netovábbja.

— Müvelt?

— A müveltség netovábbja.

— S a mi az anyagiakat illeti? . . .

— Mit törődöm én az anyagiakkal. Elég az hozzá, hogy szeretem.

— De már látom, hogy csakugyan szereti.

— Mondom, egész a megbolondulásig.

— Azaz a megházasodásig. Bocsánat, ez az ön szellemében volt mondva.

— Csak gunyoljon. Eltűrőm. De kihurcolkodom abból az átkozott házból.

— Azt a bolondot csak nem fogja cselekedni?

— Akkor azt a bolondot cselekszem, hogy megnősülök.

— Azt már inkább.

Igy tartott ez vagy két hétig. Az én kedves kollégámat mintha kicserélték volna. Dolgozni ilyen érzelmekkel nem igen szeretett. Sokat engedett pedansságából. Megesett rajta — hallatlan, de igaz és igen jellemző, — hogy letette a tollat, miután irt, a nélkül, hogy megtörölte volna.

Egy délután karon fogott.

— Be kell önt mutatnom, — szólt hozzám. — Meg kell őt ismernie.

Én vonogatóztam.

— Nem szeretem a céltalan ismeretségeket, — mondám.

— Oh, a mi azt illeti, itt lesz célja ismeretségének, — erősité ő. — Majd alkalmilag meg fogja a kezét kérni számomra. Ez olyan háztüznézésforma.

— Akkor menjünk.

A leány valóban igen csinos, sőt szép volt; kedvesnek is, jónak is látszott. Gratuláltam kollégámnak, a ki — szerintem — valóban nem érdemlett ily szerencsét. Elragadtatva szorongatta kezeimet.

— Ugy-e, ugy-e?! — mondá.

— Ezzel egy cseppet sem akarok önnek hizelkedni! — szóltam morogva. — Nem érdemelni meg a szerencsét: nem valami dicső dolog!

— Közös sorsa az emberiségnek! — engesztelt ő bölcselkedőleg.

Tél volt, farsang. Az én visszavonuló, körültekintő, ovatos kollégám hallatlan dolgokra vetemedett. Bálokba járt. Kisérte imádottját, mint a napot a hold. Nyilvánosan is elárulta, hogy mennyire szereti.

Lényeges átalakuláson ment át egész élete, életmódja. Sokkal könnyebb, elégedettebb lett. Titkos boldogsága átragyogott egész lényén. Lázas nyugtalanság ömlött el rajta. Igy még roszabb társalgó volt, mint eddig. Azelőtt cinikus, hideg, epés, kiábrándult megjegyzéseivel ölt, most meg szerelmi ömlengéseivel. Ez kezdett unalmassá válni.

Végre kérése folytán megjelentem az özvegynél és leányánál és ünnepélyesen, annak rendje és módja szerint megkértem ez utóbbi kezét kedves barátom és kollégám számára. Természetesen nem kaptam kosarat. A kujon már régen beszélt a leánynyal. Egészen tisztában voltak. A mamának sem volt semmi kifogása.

Nem maradt tehát más hátra, mint a „miként" felől határozni. Soha ilyen heves, türelmetlen, ifjudad vőlegényt, mint ez az én kollégám. Semmiképsem akart várni. Egyszerre akart mindenen tulesni.

Pedig nem megy az oly könnyen! Ő maga csak készen lett volna, alkalmas lakást már szerzett, be is butoroztatta nagyjából. De a menyasszony staffirungja!

A pert megnyerték; igy az anyagiak miatt nem volt fennakadás, sőt még tán igen bőven is intéztek el mindent. Sok időbe került. Hát még a kihirdetés, ceremóniák! Nem győztem türelmetlen kollégámat biztatni, csititni, kapacitálni; hja, az nem mehet másként!

Végre hat hét mulva elérte nyugtalan vágyainak célját. Egy pár meghivott ismerős társaságában a templomba kocsiztunk, s onnan mint férj és nő tértek haza.

Az én kollégámat mintha kicserélték volna. Egészen megváltozott. Fütyölt, dalolt egész nap. Madarat lehetett volna vele fogatni folyvást.

Anyósa odaköltözött hozzájuk, s bármily veszélyesnek fessék is ezt sokan, kollégámat nem zavarta. Sőt boldogsága napról-napra nőtt.

Nem győzött nekem eleget dicsekedni. Mintha én azt mind ugyis nem régen tudtam volna; mintha nem én mondtam és vitattam volna mindezt az ő ellenkező nézetei ellenében. De nagy elégtétel volt nekem.

— Igaza volt! — mondá sokszor. — Ah, ez a kényelem, ez a jó érzés, ez a gondoskodás, a miben az embert részesitik! Nem! milyen elfogult, dőre voltam én. Semmi előbbi életem ridegségéből. Ha hazatérek, kis feleségem csókkal fogad s mindig derült, elégült; ha dolgaim, ügyeim-bajaim redőket vonnak homlokomra, ő mindjárt ott van és elsimitja. Igaza volt! Csak most, midőn tul vagyok rajta, érzem az egyedüllét borzasztó sulyát. E nagy, idegen világon van valaki, a ki részt vesz sorsunkban, mint saját magunk; egy szerető sziv, mely együtt érez. Aztán milyen gazdasszony! hogy főz! Uram, torkig voltam a vendéglői kotyvalékokkal. Csak azóta tudom, mit tesz: enni, mióta otthon étkezem. Hisz ez élvezet! Az ember nem tagadhatja meg magában az anyagot.

Reggel ott van papucsom és hálóköntösöm, este hármacskán iszszuk a theát. Anyósom pompás asszony; csak most kezdem őt kiismerni. Rendkivül finom, okos, belátó, gyöngéd és jó. Olyan lesz a leány is. Hisz ez menybéli állapot!

Naponkint ujabb és ujabb előnyeit fedezi föl nős állapotának.

— Mennyi bajom volt a fehérnemüimmel! Mennyi veszekedés a mosónővel! Magamnak kellett rá felügyelnem, magam vezettem a fehérnemük jegyzékét. Gomb leszakadt; nem volt, a ki felvarrja. Most? nincs erre semmi gondom; nem is tudom, hogy a mosás hogyan történik. Csak elém repül a tiszta ruha, mintha az égből szállt volna alá. Ez maga megérdemli, hogy az ember megnősüljön.

Egyszer, ragyogó arccal, egy bizalmas titkot közlött velem. Szeme szája, még talán a bajusza is nevetett.

— Nem fél? — kérdém.

— Ő miatta egy kicsit. De aztán! az ismét uj boldogság lesz.

Ezt az embert kicserélték.

De most is azt mondom, hogy nem érdemelte meg boldogságát.

KI GAZDAGON HALT MEG.

Jellemrajz:

DOUGLAS JERROLDTÓL.

„Hol találkozhatnánk, hogy e dolog felől behatóbban értekezhessünk?" E kérdést intézte egy napon Quattrino Jakabhoz, egy páduai zsidóhoz, kivel a mi keresztény kalmárunknak igen sok ügylete szokott lenni.

„Mért ne a te házadban, jó uram?" kérdé Jakab „Nem egy ügyletet kötöttünk már ott."

„Feltünt, észrevettek; azért tanácsos, hogy nagyobb elővigyázattal járjunk el. Nem vagy-e te zsidó?

„Köszönet Ábrahámnak! az vagyok. Igen, én

megbélyegzett és megvetett, lealázott zsidó vagyok; köszönet értte Ábrahámnak".

„Én pedig keresztény vagyok, nemde Jakab?" kérdé Quattrino mosolyogva.

„Ugy hallottam, hogy meg vagy keresztelve, signor Quattrino," viszonzá a zsidó.

„És gyakori szorosabb közlekedésünk könnyen ártalmamra lehet a gyónószékben" szólt Creso még mindig gunymosolylyal ajkán.

„A te gyóntatószéked! Ugyan hol van az?" kérdé Jakab.

„Ahol aranyaimat őrizem, zsidó. Érts meg; a mi egyházunknak szemei, fülei és — kezei is vannak, még pedig hosszu kezei!"

„Tudom, nagyon jól tudom, — volt alkalmam tapasztalni," viszonzá a héber.

„E háboru a törökkel — ha tudnák, hogy az elvetemedett hitetlent segélyeztük jámbor keresztények meggyilkolása végett — mit gondolsz, mi történnék velünk, zsidó? Csontjaidat porrá zuznák!"

„Huh!" kiáltott fel eliszonyodva amaz.

„Sőt még többet mondok, aranyaimat összesepernék; a papi kezek — ismered hatalmas körmeiket — ugyancsak belemarkolnának. Áldva legyen istenem Plutó, hogy a háboru ily kedélyesen foly. Az utolsó ütközet szerfelett heves volt. Nem egy árva özvegy siránkozik Velencében, zsidó!"

„Köszönöm Ábrahám istenemnek!" fohászkodott fel áhitattal a zsidó; „van okom gyülölni testvéreidet".

„Testvéreimet, mondod? Nekem minden ember testvérem — e jó hitre aranyaim tanitottak. Áldott talizmán! mely a dölyföst megszelidited, és erőssé teszed a gyengét. Annak, ki jól tud veled bánni, oly hatalmat s oly erőt adsz, hogy senkisem mérkőzhetik meg vele. A török segélyért fordul hozzám; én adok neki jó pénzért fegyvert, melylyel ezer meg ezer keresztény gyermeket juttathat árvaságra. És miért? Megmondom. Mért gyilkolják a keresztényt? Mert a békés, kedves teremtés egy-egy darab föld, fényes város, más birtokában álló folyam után áhitozik. A birtokos hitetlen, és ez elég; a hitetlenek országát embervérrel áztatják, a várost megszállják, falai körül tüztenger dühöng; a rés törve van, rablás, gyilkolás, harci mámor tombol utcáin keresztül és a vér, hamu felett győzelmi lobogók lengenek. A keresztények győztek; megható alázattal és mély hálaérzettel zengik a templom boltivei alatt a Te Deumot! Emelt fővel és büszke szivvel köszönik meg istennek, hogy siker koronázta művöket, melytől maga az ördög is visszarettent volna!"

„Creso Quattrinot, a paduai kereskedőt hallom-e szólani?" kérdé a zsidó hüledezve.

„Ez utálatos kétszinüség, az erősebb eme nyomorult zsarnokoskodása birtak rá, jó Jakab, hogy a világi eseményeket ugy tekintsem, mint a legiszonyubb, legabrándosabb, legelvetemültebb s legesetlenebb bohózatot. Erény, igazság, becsület! Üres, hiu szavak! a pihegő rabszolgának hangzatos szótagok! Egy megbizható tárgy van csupán: az arany. Ragadd meg, a hatalom az; oly hatalom, melyet bár gyülöl a szegény, de kénytelen előtte meghajolni. Az isten képére teremtett embert ugy forgathatod vele, mint a kis gyermekek a drótbábokat".

„Én is szeretem aranyaimat, jó uram, és mégis van valami saját népemben, mit, ugy gondolom, jobban szeretek," szólt Jakab.

„Jobban mint aranyaidat, zsidó?!"

„Igen. Az emberek becsülését, barátságos köszöntésüket, vagy — talán felesleges is mondanom — gyermekem vidor, mosolygó arcát," mondá Jakab, mig Creso ajkaiba harapott.

„Gyermeked mosolygó arcát?" ismétlé Creso és szemeiből pillanatnyi vigasztalhatlanság volt olvasható.

„Az a valódi gazdagság!" kiáltott fel a zsidó lelkesülten.

„Lehet-e örökbe hagyni? és ha igen, mikép? mond meg kérlek?" kérdé gunyosan Creso.

„Magad is atya vagy, signor Qnattrino, egy szép szűz atyja, ki maga a szelidség és jóság".

„Ismerted anyját, Jakab?" kérdé a kalmár.

„Auretta hű mása anyjának; egész lénye, természete Mariannáé. Ah, már huszonhárom éve!! mint repül az idő! De már sokat is időzöm. Hol találkozunk ma este?"

„A palazzo di Ragione előtt, — a szégyenpadnál. Hm! látod Jakab, hogy igazam van."

„A szégyenpadnál? jól van. Hány órakor?" kérdé a zsidó és megindult.

„Megállj; ne ott. Szt. Antal templomában nagy hálaadás lesz a hitetleneken nyert győzelemért; nekem ott jelen kell lennem".

„Te ott?" kérdé a zsidó nagy szemeket meresztve és keserüen mosolyogva. „Hálát akarsz te is adni?"

„Igen. Miután a hitetleneket megverték, annál inkább kell nekik a fegyver és igy pénzem is. Te a zsinagógában, én pedig a szentegyházban adok hálát. Kilenc órakor jer el hozzám." és Creso elsietett rideg, magányos házába, mert bár lánya is ott lakott, az mégis magányos volt. „Egészen az anyja, — egészen az anyja!" dörmögte utközben „Bár ne volna az!" —

Marianna férjhezmenetele után Pietro Leti Páduából Flórencbe költözött, hol egy szorgalmas kertész lányát jegyezte el magának. A lány atyja nemsokára meghalt. Néhány évvel utóbb Pietro már igen jól birta magát, ugy hogy egyetlen fiát Páduában iskoláztathatta. Jakab e fiatal embernek találkozást gért, ezért vőn oly hirtelen bucsut Quattrinótól.

„Vártam rád, Jakab“ szólt türelmetlen hangon Luigi, midőn a zsidó szobájába lépett.

„Bocsáss meg, jó uram, — Quattrinónál volt némi előre nem látott végezni valóm.“

„Quattrinónál? Tehát ismered őt? Talán jó barát is vagy vele?“ tevé hozzá komolyan Luigi.

„Üzleti dolgok hoznak vele érintkezésbe; barátságunk határait az aranyak képezik“.

„Ismered lányát, a kedves Aurettát?“ Luigi elpirult és hangja reszketett.

„Igen jól. Talán atyádtól hallottál valamit Auretta anyjáról?“ kérdé a zsidó, szemeit hosszan az ifju arcára szegezve.

„Auretta anyjáról? Soha. Mért emlited anyját?“ kérdé Luigi, kinek Jakab fürkésző tekintete feltünt.

„Megmondom miért. E történet sok nyomortól megkimélhet és Aurettának is hasznára válhatik.“

„Beszélj, beszélj, jó Jakab!“ kiáltott türelmetlenül az ifju.

„Atyádnak Auretta anyját kellett volna elvennie: el voltak egymásnak jegyezve.“

„El voltak jegyezve?! Különös, hogy mitsem hallottam eddig róla. El voltak jegyezve! De hát mi akadályozta meg a házasságot?!“ kérdé Luigi.

„Szegénységök. Marianna, hogy megmentse atyját a leggyalázatosabb szégyentől, a gazdag Quattrino nejévé lőn. Leánya — legalább a gazdag kalmártól igy hallottam — hercegnek van szánva.“

„Hercegnek!“ kiáltá Luigi.

„Úgy van. És légy róla meggyőződve, fiatal ember: Quattrino elég gazdag arra, hogy egy herceg megalázza magát s térdeit meghajlitsa Auretta előtt.“

„Megalázásról beszélsz, zsidó!?“

„Hagyjuk e tárgyat! térjünk inkább saját ügyünkre,“ felelt kitérőleg az öreg zsidó, kinek Luigi buzgalma nem kerülte ki figyelmét.

„Igaz, igaz! Nos hát meg lesz a pénz?“

„Ezer arany — és a biztositék?“ kérdé Jakab s vizsgálódva tekintett az ifjura.

„Tudod, hogy atyámnak én leendek egyedüli örököse; tudod, hogy kivülem nincs több gyermeke. Ird meg a kötelezvényt, ugy amint tetszik, örömmel irom alá.“

„A halál nagyon lassan fizető adós.“

„Igen, de a legbizonyosabb,“ viszonzá Luigi.

„Ezer arany! Nagy összeg az egy tanulónak! Ugyan mire is szükséges egy tanulónak ezer arany?!“

„Nem bánom, bármit gondolsz. Gondold, hogy valami vendégségben akarom elfecsérelni, vagy gondolát akarok venni, zenészeket fizetni, valamely értékes drágakövet rendelni, vagy a sárba dobni — mit törődöl vele?! Megkapom-e a pénzt, vagy más kalmárt keressek?“ kérdé az ifju fölkelve ülőhelyéből.

„Megállj nemes vitézem! A pénz meglesz. Ma este 9 órára kész a kötvény.“

„Hol találjak?“

„Itt,“ viszonzá a zsidó. Luigi gyors léptekkel távozott; egyenesen Quattrinó lakának tartott.

„Szentséges szüz!“ kiáltó Auretta dajkája ijedten, amint az ajtóban Luigit megpillantotta. „Nem tudja ön, hogy uram honn van? Ha önt itt találná!“

„Eredj. Jelents be neki; nehány szót kivánok vele szólani.“

„De hát eszén van ön, uram?“

„Ne félj jó dajka, megfontoltam amit teszek. Semmit se félj. Mondd, hogy egy ifju tanuló kiván vele szólani.“ A dajka engedelmeskedett és az ifju nemsokára a dölyfös, pénzvágyó Quattrinó előtt állt.

„Nos fiatal ember“ kezdé Creso „mit kiván ön velem közleni?“

„Legdrágább kincsét óhajtanám megvenni, Signor.“ Viszonzá a nyiltszivü ifju.

„Valóban? Még igen fiatal vagy kereskedőnek. Miféle kincset, gyermekem?“

„Leányodat!“ felelé Luigi. Az öreg ember nagy szemeket meresztett, midőn e szót hallá.

„Lányomat? Valóban! Creso Quattrino örökösét te akarod megvenni? Valószinüleg hercegi koronát, vagy legalább is egy grófságot ajánlasz értte nemde? Te, egy tanuló, akarod megvenni leányomat? De hisz én csalódom! — Látom, hogy herceg, főnemes vagy, ki csak tréfából öltéd magadra a szegény tanuló köpenyét.“

„Nevem Luigi Leti.“ viszonzá az ifju.

„Leti!“ kiáltá Creso.

„Fia Pietro Letinek, ki azelőtt Páduában, jelenleg Flórencben lakik. Talán hallottál róla, signor?“

„És te szereted lányomat? — szereted Aurettát?“ kérdé Quattrino, mellőzve az ifju kérdését.

„Imádom őt s most belegyezésedet jöttem kinyerni, viszonzá Luigi.

„Tudja, hogy most nálam vagy? Helyeselte eljárásodat? Birod, kérdé a kalmár szinlett bizalmassággal, birod szivét? Igen? És mit adhat Luigi Leti legértékesebb drágakövemért?“

„A mit kardom szerez“ felelé Luigi.

„Kardod? Egy tanuló kardja?“

„Creso Quattrino, én a csalást szivemből gyülölöm; házad legdrágább ékét akaratod ellenére is megnyerhettem volna“.

„Igazán? kiáltott fel Quattrinó, kinek telve volt szive gyülölséggel és szörnyü boszut forralt az ifju ellen. „Leányom itt hagyott volna? férjhez ment volna egy szegény tanulóhoz? Te derék, nemes ifju vagy, Luigi; helyesen mondtad, hogy a csalást utálod. Szemeidből olvasom ki ez örvendetes megnyugtatást. Nyujtsd kezedet,“ és az alattomos kereskedő megszoritá Luigi jobbját, miközben mosolygott. „Látom szándékodat fiatal ember: nem akartad az ősz apát

egyetlen örömétől megfosztani; és azért jöttél, hogy ezt elmondd nekem?"

„Azért jöttem, hogy egy igéretre birjalak" mondá Luigi.

„Beszélj. Nyiltságod megnyert ügyednek; szivem hajlik hozzád, Luigi; hidd meg: igazat beszélek!" és Cerso ismét mosolygott áldozatán: — „Vonásaid visszaidézik lelkembe ama napokat, — de hagyjuk a a multat! Hogy van a jó Pietro? Szerencsésen nősült — igen szerencsésen. Sokat hallottam jó anyád erényeiről. De valamit kérni jöttél hozzám? Mit kivánsz kedves Luigi, mit kivánsz? Beszélj".

„Tanulmányaimat bevégeztem, az iskola porát lerázom, és három nap mulva Velencéből tengerre szállok," mondá Luigi.

„És hová szándékozol? kérdé a kalmár.

„Harcolni akarok a hitetlenek ellen" válaszolá az ifju.

„Derék, jámbor ifju! Ha! Ha! majd gazdálkodol te ott a pogányok között. A cél igen nemes."

„Igérd meg kérlek signor, hogy ha majd Velencébe dicsőséggel és jó hirnévvel térek vissza: megkapom leányod kezét."

„Babéraidat aranyai ellenében? Szerencsés küzdelmeidről tanuskodol, ha keresztül viszed".

„Add szavadat, signor Quattrino".

„Az övét már birod — nemde?" kérdezősködött a mosolygó kalmár. „Meg vagyok győződve, hogy a félénk lányka nem szabott ily kemény föltételeket. Auretta akkor is megnyugszik és hozzád megy, ha egy török turbánt sem hasitasz el".

„Szavadat, igéretedet várom" sürgeté őt az ifju.

„Örökre barátoddá tevél, kedves Luigi. Meglophattál volna, legdrágább kincsemtől foszthattál volna meg, mint a tolvaj. Igen; a kijátszott öreget kikacaghattad volna. Páduában nincs több szerelmes, ki ily nyiltszivüleg járt volna el, mint te. A bizalom csak bizalmat szülhet. Mikor akarsz utazni"?

„Három nap mulva itt hagyom Páduát".

„Tehát már fel vagy szerelve? minden előkészületet megtettél?"

„Az eszközöket biztositottam. Kilenc órakor találkozom a zsidó Jakabbal".

„Habár zsidó is, de igen becsületes ember. És ő előlegezi a szükséges összeget? Ma? házában? Valóban? no ez derék," mondá az alattomos kereskedő. „Ugy hát együtt fogunk vacsorálni; jöjj el tiz órakor, jó Luigi: majd beszélünk jövőtökről. De bizonyosan eljöjj — megállj csak, kikisérlek!" és ügyesen tettetett illemmel kiséré Quattrino egész a lépcsőig a kijátszott Luigit.

(Vége követk.)

ÉLET. TÁRSADALOM.

A nő-emancipátio.

(Vége.)

A nő-emancipátio körébe szoktak sorozni egy kérdést, melynek a dolog természete szerinti megoldása mind a nő- mind a férfinemnek egyaránt kivánatos lehet, t. i. a házassági frigy megkötésének és felbontásának szabályozását.

Szivjunk már valahára mi is szabadabb, egészségesebb léget, mint milyennel eddig az egyház tömjénfüstös csarnokaiban táplálkoztunk. Vessük el már valahára a theologiai szőrszálhasogatás által természetéből kiforgatott házasságot, mint confessionális frigyet! Miért sötétitünk el anyi jobb sorsra érdemes életet? — Miért teszünk boldogtalanná anyi szelid, tapasztalatlan nőt?

Szép felelet, mit erre az egyháztól nyerünk, — mert igy kivánja a szó; nem az ember boldogsága; nem az értelem, hanem a betü.

Ez nem lehet tovább is igy. Rég felismerték a házasság természetét a rómaiak, ha később el is tértek attól; de ismerjük mi is. Áttörtük az egyház mystikus burkait.

A házasság két külön nemü személy között létesült, szeretetен alapuló frigy, oly célból, hogy egymás kölcsönös boldogitására és (netalán leendő gyermekeik nevelésére) ha lehet, (azaz: ha frigyüknek alapja nem fog összeomlani) egész életükön át életközösségben legyenek.

Ha egymást nem tudják boldogitni, ha megszünik a házasság alapja: a szeretet, ugy szünjék meg maga a viszony is, szünjék meg külsőleg is, miként belsőleg megszünt. Ez legyen a vezérelv, mely után a magyar parlamentnek indulnia kellene. Csak nyerjen a nőnevelés nagyobb lendületet, csak nyiljék meg számukra több és több pálya, szóval legyenek önállóbbak: nem lesz szükségük a törvény gyámkodására és visszautasitják a férfi parancsszavát. A házasság egyenlők közti viszony, — mondja a „The subjection of woman" (a nő alárendeltsége)*) nagyhirü szerzője, és szükségesnek tartja ezt hosszasan értelmezni oly században, mely az egyenlőség elvét hangos torokkal hirdeti.

Kötelező polgári házasság, jöjön el országod! Igaz hajlam és szeretet, ti legyetek a kis és nagy társaságok őrszellemei! Üzzétek ki azokból a hamisat és nemtelent!

*) Németre forditva: „Die Hörigkeit der Frau" v. Jenny Hirsch 1869.

A mit eddigelé mondtunk, talán sokan helyben hagyják; de van a nő-emancipationális mozgalomnak még egy iránya, mely az általános elvből szükségképen foly ugyan, de eddigi tapasztalataink- és fogalmainkkal oly ellentétben látszik lenni, hogy azoknak rokonszenvére sem számithat, kik más tekintetben a nőknek legtöbb engedményt tenni hajlandók. Ez irány nem más, mint a nők követelése, hogy előttük is megnyiljanak ugy általában a politikai joggyarkorolhatásnak, mint az állami és municipális hivatalaknak kapui; szóval minden pálya, — melyen a férfinak küzdeni lehet, közös legyen. Amerikában nagy pártjuk van, nagy politikai lapok (közelebbről is a new-yorki Times) méltánylólag szólnak az ilyes feladatokról, habár Amerikában az emancipátio hullámzata ki-kicsap olykor, elvei által, határolt medréből. Ott meg vannak szokva: nem ütődni meg nagyon ama forrongások miatt, melyeket egy uj ige testté valási processusa magával hoz; nem mondanak mindjárt anathémát valamely eszme helyessége felett csak azért, mert születése perceiben lázakat okoz. *) Mi azonban az európai kontinens tapasztaltabb állambölcsei csak csöndesen bevárjuk az eredményeket, a nélkül, hogy pro vagy contra a dologhoz szólni méltónak tartanók. Én sem akarván egészen kivételt képezni, a helyett, hogy tüzetesebben beszélnék e tárgyról, inkább Millnek ide vonatkozó fejtegetéseiből mutatok be nehány helyet.

Mill itt is, mint a nemzetgazdaság terén ma már a legtöbben, a szabad verseny mellett nyilatkozik.

„Nem tiszta igazság lenne-e, ha azt állitjuk, — mondja ő, — hogy igen gyakran töltenek be oly férfiak hivatalokat, kik sokkal kevésbbé képesitvék, mint számos nő; ugy, hogy azok minden becsületes versenynél a nyeregből kiüttetnének? Mit nyom a mérlegben, hogy vannak azonkivül még férfiak, kik még inkább képesitvék a szóban forgó dolgokra, mint ama nők, csakhogy más foglalatosságaik vannak? Nem találunk-e hasonló példára minden koncurrenciánál? Oly nagy fölösleg ünk van talán a magasabb feladatokra alkalmas egyénekben, hogy elutasithatja a társaság valamely illetékes személy szolgálatait? Oly biztosak vagyunk-e: minden megürült helyre mindig az alkalmas férfiut megtalálni, hogy nem szenvedünk a miatt, ha az emberiségnek egyik felét azokból kirekesztjük és lehetlenné teszszük, hogy tehetségeiket — bármily kiválók legyenek is azok — hasznosithassák? És hogyha nélkülözhetnők is őket, megegyeztethető-e az igazságossággal: elvonni a nőktől a tisztelet és kitüntetésnek őket megillető jutalékait, vagy elvitatni tőlük ama minden embernek egyenlő morális jogát, hogy foglalkozását saját hajlamai szerint és saját veszélyére választhassa? — Előre meghatározni, hogy bizonyos osztálybeli személyek nem lehetnek orvosok, ügyvédek, vagy parlamenti tagok, nem csak anyi, mint őket korlátozni, hanem ez által sértjük azokat is, kiknek szükségük van orvosokra, ügyvédekre, kitünő képviselőkre; mert ezek megfosztatnak a nagyobb versenynek a jelöltek buzgalmára gyakorolt sarkaló befolyásától, és azonkivül egyéni választásuk sokkal szükebb körre szorul."

Mill áttér aztán a szavazatjogra, a parlamenti tagok és törvényhatósági tisztviselők választásánál.

A szavazatjog, azok választásánál, kiktől kormányoztatunk, az önvédelemnek eszköze, mely mindenkit megillethetne, ha különben a kormányzásban való részvételből mindenkorra ki volna is zárva... Minden alkotmányos államban a választási jog törvény által van szabályozva, mely törvény a szükséges garantiákat és korlátozásokat tartalmazza; de a női nemre egyáltalán nem szükségesek más elővigyázati szabályok, mint a férfiaknál alkalmazottak. A jogossági indoknak még csak árnyéka sincs meg, hogy a nőket ne bocsássuk választásra ugyanama feltételek alatt és ugyanama határok között, melyek a férfiakra nézve fennállanak. Egy osztályhoz tartozó nők majoritása valószinüleg nem nagyon térne el a hasonló osztálybeli férfiak politikai véleményétől; kivéve talán, ha a kérdés oly dolgok körül forogna, melyekbe a nők érdeke különösen beszőve volna. De ha vannak ily esetek, anyival nagyobb szükségük van a nőknek ama szavazatjogra, mely a legjobb biztositékát képezi az igazságos és pártatlan képviseltetésnek.

Igy szól Mill Stuárt, s tovább hosszasan bizonyitja, hogy dacára ama szük tevékenységi körnek, melyben a nők eddig mozogtak, anyi fényes jelét mutatták ki tehetségeiknek, hogy e viszony, mely a nő- és férfinem közt létezik a tehetség és erő hiányában legtávolabbról sem találja meg indokoltságát. Uralkodó aránylag kevés volt a nők közül; de e kevés nemcsak finom tapintatról tanuskodik a kormányférfiak megválasztásában, hanem — mit a nőknél kétségbe vonnak — erélyről is. Az uralkodó házakhoz tartozó nők a férfiakéval megegyezőbb nevelésben részesültek. Saphót a görögök legnagyobb költőik közé sorozták; Sokrates Aspasiától kért oktatást és Mill Stuárt, mint állitja, legszebb gondolatait nőjének köszöni. Az ujabb időkből több kiváló nőt hozhatnánk fel.

Sem physiologia, vagy anathomia, sem történelem, vagy a mindennapi élet nem mondhat kétségtelen itéletet a szellemi tehetségek különbségének mibenléte felett.

Neveljenek egy figyermeket ugy, mint a nőket rendesen, és látni fogják a foglalkozás és életviszonyok befolyását a lelkületre. Eme befolyásokat tévesztik szem elől az emberek — a lelkület és hajlam megitélésénél. Hagyjuk el Millt: hisz nincs is nagy szük-

*) Egy amerikai területen már törvényileg el van ismerve a nőnek választó, és közhivatali képessége.

ségünk ez ügyben több érvre! mert ellene nem az ész logikája, de inkább csak az érzelem küzd. Ennek van joga küzdeni, a létezőt fenntartani, mindaddig, mig az ész ki nem jelöli számára az igazit, melyhez egész melegségével ragaszkodhatik.

Valóban ha meggondoljuk, hogy a jelen és jövő kor feladata nem lehet: a nyers erő szerint rendezni a társadalmat; ha tekintetbe veszszük, hogy a szabad gondolat a kulturállamokban mindenütt átalakitja a történettől vett anyagot; ha látjuk, hogy rövid idő alatt sok helyütt a jobbágy-viszonyokat, kiváltságokat az egyenlőség, az állam és bevett vallásokat a szabadegyház elve váltja fel: ha észleljük, hogy a multból öröklött céh-rendszer helyett szabad ipar, a felekezetiesség mázától bevont s ettől előlegesen korlátolt tudás helyett szabad kutatás a kor jelszava; ha mindezeket tapasztaljuk: akkor a haladás és átalakulás eme korszakában nem fogunk megbotránkozni oly követelések miatt, melyeknek megvalósulása lehetségessé teszi a nő tehetségeinek kifejtését és hasznositását; kimutatja az erőknek a természet által szabott korlátait a hagyományosak helyett; kiragadja a nőt a magánélet szük köréből és a közérdekekhez közelebb hozza. És végre talán egy szebb és életteljesebb társadalomnak vetné meg alapját. —

Anyi bizonyos, hogy a jelzett mozgalmak tényleg léteznek és figyelmünket magukra vonják, és felhivnak a gondolkozásra.

Mielőtt letenném tollamat, még egy megjegyzést óhajtok tenni. Báró Eötvös egyik munkájában felemliti, mint a nő-emancipatio egyik következményét, hogy: akkor meg fogna szünni ama lovagias hódolat, melylyel a férfi a nőnek adózik, mig ez magát gyöngének ismeri. — Lehet, hogy az üres és hamis hódolat helyét több valódiság töltené be; lehet, hogy a nők önérzete is feleslegesnek tartaná már a hiuság legyezésére szánt bókoknak oly számtalan váriációját, melyek napjainkban kedves fogadtatásban részesülnek. Lehet, hogy a női inger is vesztene valamit kábitó varázsából: de hisz a romantikus poézis is kábitó, az idegrendszert lázba hozni igyekszik, és ez kóros poézis; az egészséges költészet nem oly felcsigázott, de tisztább és szabadabb élvezetet nyujt, mert anyagát mindig a valóból meriti Különben a két nemnek egymás iránti vonzalmát bizzuk csak a természetre. Azt hiszem — és pedig alaposan, — hogy ez őrszellem gondoskodni fog e vonzalom örökös s egyszersmind szép fennmaradásáról.

—i—ó.

TÁRCA.

TUDOMÁNY ÉS KÖLTÉSZET.

(Vége.)

Van-e szükségünk a kőszénkorszak idylli pálmaerdőire, a Jura-, eocén-, miocén, vagy pliocén-korszakoknak óriási szörnyetegektől hemzsegő tengereire, országokat pusztitó granitkitöréseire, vagy anyag szállitó üstököseire, hogy például a földtan (geologia) tanulmányozásában a gyakorlati haszon mellett szellemi és költői élvezetet is találjunk? Hát minde tünemények, jelenségek és müködések pontos összevágása és a visszatekinthetés ama mérhetetlen időközökre nem költői hatásu-e már magában véve is? Kellenek-e ide még erőszakos tulzások is?

Avagy a népisme és földrajz vesztett-e valamit vonzó érdekességéből, mióta bizonyosan tudjuk, hogy Strabo, Plinius, Mandeville, Mungo-Park s a többi ős és középkori földleirók és utazók cifránál cifrább kalandos tudósitásai a mesék birodalmába tartoznak? Mióta tudjuk, hogy sem óriások, sem törpék, sem fejetlen, sem egylábu, sem két-három farku emberek és kutyafejü tatárok nem léteznek s nem is léteztek soha? Bizonyára nem veszitett semmit, sőt inkább épen azóta lett mind a földrajz, mind a népisme majdnem a legnépszerübb és legkedveltebb tudomány, mióta földünk lakóit mind jobban-jobban megismerni kezdjük. S ki merné tagadni, hogy a különböző népek életében a legszebb, a legvalódibb költészet nem nyilatkozik?

Ha megtudjnk, hogy roppant sziklarétegek, melyek több száz négyszög mérföldnyire menő területeket foglalnak el, puszta szemmel alig fölismerhető apró állatkák élete és halála által állottak elő; ha rájövünk, hogy egy jelentéktelen kis patak, száz- meg százezeréves tevékenysége folytán a legszilárdabb sziklába is képes volt magának völgyet mosni, vagy pedig egy hatalmas tómedencét homokkal és iszappal betölteni: ha pusztán csak a földülepedések változatosságából biztosan következtethetjük, hogy a tengerek és a szárazföldek mily gyakran változtatták helyöket; ha mi a kőszéntelepek hatalmas rétegeiben egy kihalt világ megkövült erdőségeit ismerjük fel; ha egy borostyánkődarabban ezelőtt millió évekkel élt állatok és virult falevelek lenyomatait feldezzük fel s ha végre mind a szerves, mind a szervetlen világban a megjelenés különböző válságain és fokozatain keresztül az anyagnak örökös körforgását veszszük észre: vajjon mindezekben nem épen oly magas költészet rejlik-e, mint a hatalmas természeti forradalmak puszta s csakis gyanitólagos föltevésében?

De menjünk tovább!

Ha szemléljük azon esőcseppek félreismerhetlen benyomatait, melyek megmérhetlen időkkel ezelőtt egy homokrétegre hullottak; ha követni tudjuk a

lábnyomait egy állatnak, mely a triasz-korszakban, vagy a még annál is jóval régibb devoni korban a tengerparton élelme után cammogott; ha mi a föld gyomrában tarka tengeri csigák héjaira bukkanunk, melyek egészen épen megmaradtak és csak szinök halványult el egy kissé, mint az ó-görög müvészek szobrai; ellenben egy másik helyen egy ásatag (fossil) tiszta halból még a szepiát (fekete festék) is kivehetjük, hogy azzal saját képét lerajzoljuk; ha mi a Jura-korszak koprolithjaiból (kövé vált hulladék) régen kihalt halak és gyikok tápszereire és emésztési módjára következtethetünk; ha mi az őskori pókhálókon még a harmat-csöppeket látjuk; ha mi az ember nyomait, csontjait és kőszerszámait a történeti emlékezet korszakán is jóval messzebbre föl tudjuk kisérni egészen addig, a mikor még Európát mammuthok, barlangi medvék, meg vízi lovak lakták; ha mi a szerves maradványok rétegeiből és alakjából az alakzatok folytonos változását s egyszersmind fokozatos tökélyesbülését is kivehetjük; ha vissza mélyedünk oly időközökbe, melyek minden szokott mértéket jóval túlhaladnak és ha még e megmérhetlen távolságra eső időkorokban is elégségeseknek találjuk a minket környező jelenségeket s az általunk fölismert természeti törvényeket arra, hogy az akkor és azóta származottakat kimagyarázhassuk, — mindezek nem szintén költői mozzanatok-e a természet tanulmányozásában?

A kőszén s a földolaj, melyek most az iparnak oly hatalmas emeltyüit képezik, a napsugarak hatásának eredménye, melyek millió évekkel ezelőtt löveltek szét. A fény s a melegség ez idő óta ugy szólva szunnyadott bennök, mig az ember találékony szelleme ismét fölébreszté azt.

S a nyugalomnak és mozgásnak minő ellentéteit mutatja földünk! Önsulyától ragadtatva fáradhatlanul rohan a világürben; belsejében a kristály évezredek óta változatlan helyzetben nyugszik; minél közelebb a fölszinhez, annál élénkebben mutatkozik a mozgás, anyag- és alakváltozás.

A hol földgömbünk a légburokkal érintkezik, vagy víz boritja, ott a dolgok és állapotok sokfélesége és változatossága is a legnagyobb. Itt a természet folytonos, élénk harcban áll önmagával. Minden lény saját lételeért küzd s a mások megsemmisitésére törekszik. A szikla védelmezi magát a hullámok ellen, a melegség legyőzi a vizet, a növény a földbe hatol, az állat környezetéből él, az ember előre tör a fejlődés, a tökéletesedés pályáján, miközben a többi természetet saját törvényeivel meghóditja és alattvalójává teszi. A mi e harcban megállni nem képes, tönkre jut, elenyészik; a mi helyét megállja, tovább fejlődik és e sors épen ugy ér egész fajokat, mint egyeseket. Van-e tehát még szükség természetfölötti képzelmekre és geologiai mesékre is, hogy a föld tanulmányozásait költői bájjal és vonzerővel is fölékesitsük? Nem elég-e ahhoz az egyszerü igazság, a mennyire azt fölfogni képesek vagyunk?

Azok a pompás ősvilági képek, melyeket először Unger Ferenc vázolt s melyek azóta oly sok utánzásra leltek: nem az igazi tudományos költészet valódi virágai-e?

Természetesen az ujkori természetvizsgálás költészete egészen másnemü, mint a régieké volt. Körülbelől olyanforma viszonyban állhat ahhoz, mint Schiller és Göthe költeményei Homerosz hőskölteményeihez és a Niebelungok dalához, mert még maga Shakespeare is használt szellemeket és boszorkányokat drámai költeményeiben. Az istenek, óriások és regehősök helyett most valóságos emberek és azok szenvedélyei küzdenek. A korlátlan költészet helyébe az igazság meggyőző ereje által korlátolt költészet lépett.

Igy aztán a tudományok előhaladása és tökélyesbülése a költészet szüleményein is uralkodik. Petőfi ha élne, aligha megirhatná többé János vitézét, valamint, hogy a Schiller „buvár"-ja sem láthatna többé a tenger mélyében szalamandrákat, mióta minden iskolás gyermek tudja, hogy sem tündérország valahol az Operencián tul, sem pedig semmiféle vízi csoda vagy szörnyeteg a tenger mélységében többé nincs. (Azt már nehezebben hitethetnők el vele, hogy nem is volt soha.)

A müvészet is megelőzte a tudományt, de mint édes testvére, a költészet, ugy ő se maradhatott érintetlenül a tudás előhaladásának üdvös befolyásától. A természettudományok által sok uj eszme és uj alak született meg a képzőmüvészetek birodalmában is. Természetesen e befolyás leglényegesebben mutatkozott az erőmútan segédeszközei folytán, a mennyiben annak eleitől fogva tulajdonképeni föladata mindig a tiszta igazság előtüntetése vala.

A fényképészet és a galvano-plasztika ugyan soha sem fogja háttérbe szoritani vagy fölöslegesekké tenni a festőket és a szobrászokat, de tevékenységökre kétségtelenül befolyást fog gyakorolni és azt gyámolitani fogja. Eme nevezetes találmányok a müvész teremtő szellemét sohasem fogják ugyan elhomályositni, vagy épen helyettesiteni, hanem a kenyérkeresetből folytatott müvészetnek sok tekintetben más irányt fognak adni.

Mindenütt s az emberi tevékenység minden terén fölismerhető a természettudományok üdvös befolyása s ha meggondoljuk, hogy az voltaképen csak is ebben a században nyert mindenfelé általánosabb elterjedést, ugy még kiszámithatlan és megmérhetlen eredményeket várhatunk a legyőzött és megfékezett természet célszerüen fölhasznált erőitől az emberi élet javára, tökélyesbülésére.

(Angol forrás után)

Sámi Lajos.

IRODALOM. MŰVÉSZETEK.

—f. „**Natürliche Schöpfungsgeschichte**“ irta Häckel, Berlin, 1870. Reimer kiadása. — Gallilei óta számos tudomány vezér-elve a törvényszerüség eszméje lőn. Habár e törvényszerüség néhány theologus kivételével az ugynevezett szervetlen világ tüneményeit illetőleg csaknem általánosan elfogadtatott, ugy a legtöbb tudós — nem értem itt a metaphysikusokat, hanem a természettudósokat — feljogositottnak hivé magát azt, az ugynevezett szerves világ jelenségeit illetőleg, tagadni. Az összehasonlitó bonctan, az élettan és szerves vegytan kutatásai azonban több természettudós és nehány bölcsész kebelében csakhamar megérlelék ama meggyőződést, miszerint a szerves élet nem egyéb, mint természetes okok törvényszerü működésének szükségképi következménye.

Szerző, ki Németországban szintugy, mint Európa többi országaiban igen jó hirnévnek örvend, jelen müvében feladatául tüzé ki az e téren történt mozgalmak, kutatások és vivmányok egységes és közérthető előadását. Megtudjuk, miszerint az élet erőmüvi (mechanikai) felfogását e század elején Némethonban Göthe és Oken — Franciaországban Geoffroy St. Hilaire és Lamarek képviselék, kik e tekintetben merő ellentétben állottak az élet céltani (teleologiai) felfogásával. Lamarek támogatá először 1809-ben tudományos okokkal ama nézetet, miszerint a jelenleg létező és a már eddig létezett összes növény- és állatalakok egyetlen egy, vagy legalább csak néhány igen egyszerü ősalakból fejlődtek; de hogyan és mily okok folytán ment végbe ezen fejlődés? — annak kimutatása Darwin halhatatlan érdeme, ki 1859-ben megjelent müvében bebizonyitá, miszerint a szerves világ jelen alakgazdagsága a szervezetek következő két tulajdonságának kifolyása: az egyik az alkalmazkodás, melynél fogva a szervezet képes bizonyos adott viszonyokhoz simulni, a másik az átöröklés, mely folytán a szervezet adott viszonyok közt szerzett és a nemzőitől öröklött tulajdonságai utódjaira is átszállnak. Az első tulajdonság a szó legáltalánosabb értelmében vett táplálkozással — a második pedig a nemzéssel áll közvetlen összefüggésben. — Méltán nevezheti tehát Häckel Darwint a szerves természettudomány Newton-jának.

Lamarck és Darwin csak a szervezetek egyszerü ős-szervezetekből való fejlődését és e fejlődés okait, törvényeit iparkodtak kimutatni. Häckel egy lépéssel tovább menve, ama legegyszerübb ős-szervezetek keletkezését az ismert anyagok és természeterők erőmüvi összszetételéből akarja megfejteni. Sokkal gyarlóbbak a kutatás jelenlegi eszközei, sem hogy azt követelhetnők, hogy Häckel ez elmélete kielégitő legyen. Főérdeme az, hogy törekvése az első tudományos kisérlet e téren, és hogy az buzditásul szolgál ez irányban teendő további kutatásokra. Ugyane megjegyzésünk áll az általa szintén első izben szerkesztett állati és növényi származás-fákra nézve is.

A mű becsét nagy mérvben emelik a mellékelt képek, melyek közöl különösen egykét állatfaj és az ember ébrényei, a főbb majom- és emberfajok fejei, a származásfák és a különböző emberfajok a föld szinén történt valószinü terjeszkedésének rajza s előállitása érdemelnek említést.

Közérthető nyelvezet, szép s folyékony tárgyalás, és az átnézetet igen könnyitő felosztás kedvezően jellemzik az előttünk fekvő müvet, miért is azt meleg figyelmébe ajánlhatjuk a tudomány minden barátjának.

—ő. — **Adolf Trendelenburg: „Lücken im Völkerrecht.“** Betrachtungen und Vorschläge aus dem Jahre 1870. Leipzig. Hirzel. 1870. 64 l. —

Blunsschli: „Das moderne Völkerrecht in dem französischen-deutschen Kriege von 1870.“ Eine Rectoratsrede am 22 nov. 1870. Heidelberg. Bassermann. 1871. 31 l. —

Heinrich v. Treitschke: „Was fordern wir von Frankreich?“ Berlin-Reimer. 1870. 36 l.

Carl Georg Bruns: „Deuschland Sieg über Frankreich.“ Eine Rectoratsrede von 15 Oct. 1870. Berlin. Puttkammer. 1870. 26 l. —

A rajnántuli nagyszerü győzelmek igen természetesen élénk viszhangra találtak a németirodalom minden rétegében. Természettudományi, philosophiai, aestheticus iratok csak ugy telve vannak jelenleg politikával, mint a jogi és történelmi munkák. A fenntebb emlitett négy értekezés négy hirneves különböző szakmáju egyetemi tanártól van s igen jellemző az általános lelkesültségre nézve.

Trendelenburg, az agg berlini bölcsész, kinek rendkivüli sajátsága, hogy sokkal többet tanul, mint ir, ez alkalommal ismét elő vette tollát, s mint igen világosan látszik, felsőbb sugallat folytán tudományosan akarja bebizonyitani a német nép békés hangulatát, amaz irányzatot, melyet a kegyes király is kifejezett sokszoros igéretével, hogy csak kényszeritve s csakis a támadást visszaverni vette fel a fegyvert. Ily kegyes érzelmekkel bizonyitgatja Trendelenburg is, hogy a már 1795-ben Kanttól hirdetett örök-béke most a németek győzelme után bizonyosan befog következni. Müve tudományos becsü. Jellemző azonban komoly tiltakozása a respublica, általános szavazat és direct törvényhozás ellen, a miket a königsbergi bölcs egykoron az örök béke mulhatatlan feltételeiként követelt.

Bluntschli sokkal higgadtabb, s habár Tren-

delenburggal ő is méltán szemére veti a franciáknak a németek kiutasitását s a kereskedői hajók elfogatását s sok egyéb mást is (ám nem oly jogosan), mint a nemzetközi jog megsértését. Tárgyalásából sok hallgatag szemrehányás vehető ki magukra a németekre nézve is.

A másik két értekezés sokkal jelentéktelenebb. Treitsckke, a hires, de valóban igen felületes és pártoskodó történész, üres phrasisokkal s igaztalan hányivetiséggel ir, — a jogász Bruns pedig egész naiv kisvárosi polgár nézeteit sorolja elő, melyek közt azon sajátságos hely is előfordul, mivel az elestek nagy száma miatt vigasztalja magát „dass nichts Grosses in der Geschichte der Völker je anders durchgesetzt ist, als mit Blut und Eisen.“ Igen természetes, hogy e buzgó bismarkista még azt is a fő nyereségek közé számitja, hogy a német nép megszabadult a francia respublicák varázsától (sic!).

És ez mind nyomtatva van, nyomtatva előkelő tudományos tekintélyek neve alatt. Milyen lesz az egységes Németország jövője?! Ha ezeket a nálunk Sadova után történtekkel összehasonlitjuk, talán jogunk lehet, megforditva az ismert közmondást, elmondanunk: Vae victoribus!

—l. „**Die Stellung des Menschen in der Natur.**“ Büchner e müve három, egymástól független füzetben jelent meg. Az első az ember eredetét, a második az ember állását a természetben, a harmadik végre az embert, mint társadalmi lényt tárgyalja.

Kik csak némileg is figyelemmel kisérik a materializmus elleni iratokat, rég észrevehették, hogy soha vagy csak nagy ritkán találkoznak tárgyilagos ellenvetésekkel, hanem mindenütt csak a materializmus erkölcsrontó következményeiről hallanak beszélni. Eltekintve attól, mikép ez eljárás már magában véve tudomány-ellenes s igy nem tarthat komoly cáfolgatásra igényt, vizsgáljuk meg: menyiben igaz amaz állitás?

E tekintetben kedvezőbb alkalmat kivánnunk sem lehet, mintha Büchner fennemlitett munkájának harmadik füzetével a közönséget megismertetjük.

A harmadik füzet a materialismus szellemében szól az állam-, a társadalom-, a család-, a nevelés-, a házasság-, az erkölcsiség- s végül a vallás- és bölcsészetről.

Mi itt csupán az erkölcsi nézeteket ismertetjük meg az olvasóval, miután ezáltal eléggé meggyőződhetik arról, hogy a materialismus — bármennyire is ellenkezzék a most fennálló társadalmi követelményekkel, — erkölcstelennek épen nem mondható.

Az erkölcsiség alap elve — ugymond Büchner — a kölcsönösség. „Amit nem akarsz, hogy mások neked tegyenek, azt te se tedd másoknak.“ Amit akarsz, hogy mások neked tegyenek, azt tedd te is másokkal. A kis mondat magában fölér számtalan vaskos erkölcstan- s vallási rendszerrel. Ebből azonban távolról sem következik, hogy az erkölcsiség valami változhatatlan. Mert minél előrehaladottabbak társadalmi viszonyaink, annál szélesebb lesz ez elvek alkalmazási köre.

Az egyedül álló ősembernél erkölcsiségről akár igenleges, akár nemleges értelemben szó nem lehet. Az erkölcsiség csak a társadalomban fejlődhetik; azzal áll és azzal esik. A velünk született, világra hozott lelkiismeret csak vakhit, babona, vagy, mint Schopenhauer mondá, iskolás-gyermekek erkölcstana. A lelkiismeret magával a társadalommal fejlődik és igy épen nem változhatatlan. Mózesnek, Dávidnak lelkiismerete sok oly dolgot megengedett, mit egy mai ember lelkiismerete egyenesen kárhoztatna. Az inquizitorok lelkiismerete megengedte, hogy ők tizenegy század alatt kilenc millió embert borzasztó kinok közt kivégezzenek — s ki merné kétségbe vonni, hogy ez emberek egyszersmind vallásosak is voltak? Mai korunk távolról sem oly vallásos, és lelkiismeretünk még sem engedne meg ily mészárlásokat. E tény magában elég bizonyság arra nézve, hogy az erkölcsiségnek forrása nem lehet a csinált, a vallás.

És a materialismus csakugyan egészen másutt keresi az erkölcsiség forrását. Szerinte az erény kutforrása egyedül a müveltség és jólét s viszont az erkölcstelenség oka a müveletlenség és nyomor.

Az anyagelvi bölcsészet nyomán az erkölcsiség az általános emberi jólét biztositására célzó általános és magán emberi jogok tiszteletében áll. Ennek folytán az erkölcsiség legnagyobb ellensége az önzés, mely az egyes ember javát az általános java fölé helyzi. De ebből korántsem következik, hogy az önzés minden áron kárhoztatandó, mellőzendő; csupán az szükséges, hogy az helyes ösvényre tereltessék. Ha sikerül az egyes javát az összes emberiség javával összhangba hozni, akkor az erkölcsiség felett sem kell többé kétségbeesnünk. Nem uj vallások alapitása, vagy tán a meglevők ujból érvényesitése az, mi e tekintetben szükségeltetik. Nem! Csupán társadalmi viszonyaink észszerü átalakitása is egy uj, az emberi boldogságnak megfelelő nevelés.

A mint az olvasó láthatja, ez erkölcsi nézetekben nyoma sem található a materialistáknak tulajdonitott erkölcstelenségnek. Nem azt mondja a modern materialismus egyik legkitünőbb harcosa: „együnk, igyunk — ez az erkölcsiség, hiszen maholnap ugyis meghalunk.“ Ellenkezőleg: a materializmus erkölcsi nézetei olyanok, melyek ellen senkinek sem lehet alapos kifogása, ki komolyan gondolkozik az emberiség boldogságáról s hisz az igaz törekvések győzelmében.

De hát honnan ered akkor az a sok rágalom és ferditès? Ennek is meg van a maga oka. A materialismus jelen életünk egyik nagy jelentőségü mozzanata: a babona, vagy, ha jobban tetszik, a vallás ellen

oly álláspontot foglal el, mely a gondolkozáshoz nem szokott, vagy elfogult és önző tömeget elejétől fogva ellenségeivé teszi. Ez az egész állitólagos erkölcstelenség kutforrása.

—k. **„A nagy francia forradalom története.“** Irta Held. Forditotta Endrődi Sándor. Többek támogatásával kiadja Láng Lajos. Pest. 1871. Kilián Frigyes, egyetemi könyvárus bizománya. Ára 2 ft.

Az olvasó közönség kétségtelenül ismerni fogja Lamartine „Girondiak története“ cimű munkáját. Lamartinet azért a szép és gyöngéd tollért, melylyel emlitett müvét megirta, elnevezték a „guillotin megaranyozójának.“ Mint poéta, és mint teljesen a kedély embere, büszke lehetett nyert cimére; az igazság következetes és hű harcosának undorral kellett volna azt eldobnia. Midőn e művel párhuzamba merjük állitani Held könyvét, egyedül az igazság végett történik. Heldnél korántsem találkozik az olvasó anyi megkapó, gyönyörü leirással, oly sentimentalis, vonzó érzelmekkel s oly elbájoló irálylyal, mint a „Girondiak“-ban; nincs költővel dolga, kit Mária-Antoinette panaszos szavai ellágyitanak, — kit Charlotte Corday s Roland asszony szépsége őrjöngésbe hoz s kiben a viszonyok rohamos, de elkerülhetetlenül következetes menete iszonyatot, elitélést szül. Held szenvedélyes, de igazságos. Minden sorából ki lehet olvasni azt a tisztán lángoló, nyilt szeretetet, melylyel az emberiség ügye iránt viseltetik. Dacára e majdnem fanatikus lelkesültségnek, teljesen önálló nézpontra tud emelkedni s utolsó betüjéig következetes magához. Müve kizárólag magát a nagy forradalmat tárgyalja s a külhatalmakkal vivott harcokat csak annyiban érinti, a mennyiben azok lényeges fordulatot adtak olykor a belviszonyoknak is. Egészben áttekintve, egy megrendítő képet látunk magunk előtt, melynek borzalmai csak a bibliai itélettel lennének összehasonlithatók, de melynek nagyszerüségénél kénytelenek vagyunk mégis meghajolni. Egyes tulzásai dacára is, sokat tanulhatunk e müből s azoknak, kik a francia forradalmat szabadelvü nyilt szellemben akarják: olvasni bátran ajánlhatjuk.

IPAR. KERESKEDELEM.

= **A keletázsiai osztrák expeditió** főnöke, báró Pecz, ki hajójának szerencsétlen esete folytán a Hawai-szigetekre volt kénytelen menekülni, eddig nem igen ismert szigetek viszonyairól most érdekes jelentéseket tett. Ez előterjesztések egyik legérdekesebbje a m. kir. igazságügyminiszteriumnak küldetett meg uetáni használat végett, mely nem egyéb, mint az ottani legfőbb törvényszéknek két évi időtartamra szóló statistikai jelentése az igazságszolgáltatás köréből.

= **Az orosz vasutvonalakon** a vágányok sokkal szélesebbek, mint minden más országban. Ez azért van, hogy más országok vasuti vonatai ne járhassanak az orosz sinhálózaton. Ők azonban járhatnak a mieinken, mert az orosz kocsik tengelyein a kerekeket tetszés szerint összébb lehet tolni. Az orosz gyárak erélyesen dolgoznak jelenleg ly tengelyeken.

= **Nemrég a kolumbácsi mészkősziklák** egyik barlangjában az al-Duna mellett ugynevezett denevér-guanotelep fedeztetett fel. Az összes mennyiséget mintegy 40,000 mázsára becsülik.

TÁRSULATOK, EGYLETEK, INTÉZETEK.

= **A történelmi társulat ülése** a mult héten középszámú hallgató közönség jelenlétében folyt le. A pénztárnok több uj tagot jelent be. Ipolyi Arnold Krisztics Miklós belgrádi tudós levelét olvassa fel, melyben felkéri a társulatot, hogy kiadványaira nézve lépjen csereviszonyba a szerb akadémiával. Az esztergomi káptalan több becses, Robert Károly korabeli érmet és régészeti emléket küldött a társaságnak, melyet ez megtekintés és felhasználás végett Rómer Flórisnak ad át. Rómer benyujtja egy külön kiküldött bizottság munkálatát, mely a hazai városokhoz van intézve a régi emlékek kegyeletes fenntartása érdekében. Titkár felolvassa Gyárfás István bizottsági tag levelét, mely az örmény kutfők magyarra forditását ajánlja. Mint terhesebb anyagi áldozatokkal járó inditvány, az akademia történeti bizottságához utasittatik. Ezután b. Nyáry Jenő az általa Nógrádban ásatott régiségekről tart magyarázó előadást. Pesty Frigyes olvas egyes részleteket Ivánffy Ede „Kevevár-megye és káptalan“ cimü történelmi müvéből. Az értekezés e letünt megye kétségbevonhatlan létét bizonyitja. Végül Thaly K. inditványára a XVI. századbeli históriás énekek közzététele határoztatik el.

= **A természettudományi társulat** jan. 4-én ülést tartott. Az elnöki zárbeszéd arról értesit bennünket, hogy a tagok létszáma meghaladja a két ezeret; a könyvtár hatalmasan gyarapodott, mig a társulat közlönye a legszebb virágzásnak örvend. Ezután természettudományi munkákra nem fog nyilvános pályázat kitüzetni. A mezőgazdasági vegytan megirására Dr. Schenecz és Balázs István szólittatnak fel. A munka dija 2000 forint.

= **A kisfaludy-társaság** pályázataira 3 tragédiaelmélet s 35 ballada érkezett be. Az academiai Teleki-jutalomra pedig 10 vigjáték.

= **Az országos zeneakadémia érdekében** a „Zen. Lapok“-ban figyelemreméltó inditvány van. Az országos zeneakadémia célja volna, hogy egyesitse az eröket, hogy a zenészeti nevelés és kiképzés mezején a lehető legelőnyösebb rendszert léptesse életbe hazánkban is, és végül, hogy müvészetre hivatott tehetségeknek biztos menhelyül szolgáljon. Az országos zeneakadémia nem versenyezne a meglevő intézetekkel, mert a zenészet minden ágának elméleti és gyakorlati előadására ezek amugysem lennének képesek. A tanrendszert szakavatott müvészek közremüködésével lehetne megállapitani, az intézet vezényletét pedig egy oly tapasztalt egyénre bizni, kinek már neve is biztositaná a sikert. Végül az e célból inditványozott enquéte-bizottság összehivását ajánlja még egyszer a kormány figyelmébe.

IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS MÜVÉSZETI HIREK.

= **Mentovich Ferencz,** az „Uj világnézlet“ szerzője, ki e müvét Vogt Károlynak ajánlotta,

megküldte művének egy példányát Vogtnak, ki erre a következő levéllel válaszolt: „Genf, dec. 27. 1870. Igen tisztelt uram! Köszönet a példányért, melyet én, fájdalom, a magyar nyelvben való járatlanságom miatt, érdeme szerint nem méltányolhatok; köszönet a bizalmas kisérő levélért, mely engem olyan állapotokra emlékeztet, melyeket magam is átéltem, s melyek Németországon, legalább a győzelmek és az uj császárság folytán ismét visszakerülhetnek. Nekünk, mint ön helyesen jegyzi meg, a legközelebbi években, a szabadság és felvilágosodás melletti küzdelmünkben nehéz állásunk lesz, hiszen császár és pápa csak két külön fele egy középkori egésznek; s a szabadságnak, mely Magyarországban és Ausztriában most annyira honos, nem egy nyilt és titkos megtámadásra kell készen lennie. Én Pesten s általában Magyarországon oly barátságos fagadtatásban részesültem, oly szívélyes előzékenységgel találkoztam, hogy csak a legnagyobb örömmel gondolhatok arra vissza; s elhatároztam magamban, hogy alkalmas időben oda visszatérjek s kirándulásaimat messzebbre kiterjesszem, mint azt a mult évben tehettem. A jelen télre és a háboru tartamára azonban mostani hazámhoz vagyok láncolva, de mihelyt a béke helyreáll: szabad lesz arra gondolnom, hogy a dunai tartományokat lejebb is meglátogassam, a mikor az ön városában is meg fogok állapodni. Tisztelettel stb. Vogt Károly.“

=**Népszerü természettani előadások.** Berecz Antal tanár e hó 8-án d. e. 11 órakor tartotta első népszerü természettani előadását a helybeli kegyesrendi főgymnázium épületében, a városháztéren. Ez előadások nyilvánosak s bemenetdijnélküliek mindkét nembeli felnőttek számára.

= **Liszt Ferenc** a napokban Reményi Ede kiséretében, látogatást tett Jókai Mórnál, s nagy érdekeltséggel tudakozódott irodalmi és müvészeti viszonyaink felől. Lisztnek közelébb ismét lesz vendége: a magyar születésü Richter, ki Bülow eltávozása után a müncheni udv. szinház zenekarának volt igazgatója.

= **A b.-füredi „szeretetház“-ra** dec. 26-káig 1217 frt 12 kr. gyült be készpénzben, továbbá egy 500 frtos dézsmaváltsági kötvény, 100 frtos urbéri kötvény s tiz példány „Margit-szigeti emlék“ zenemü. Karácsonyi ajándékul a növendékek számára 44 frtot küldtek, melyből köztük 28 frtot osztottak ki, s a többin könyveket vettek.

= **A nemzeti szinházban** a mult évben összes sen 177 drámai előadás volt, ebből 68 eredeti, 33 klasszikai és 67 forditott darabbal. Operai előadás volt 133. Az 1869—70-ki évben az összes bevétel 352,348 frt 25 kr. volt, Ebből napi bevétel 161,880 ft 10 kr, s bérlet bevétel 67,930 frt 70 kr. Az összes kiadások 341,068 frt 24 krt tesznek. Ebből az összes személyzet évdija 190,012 frt 93 kr. Eredeti müvekért tantiémeül fizettek 4190 frt 63 krt. Díszitményekre forditatott 9350 frt 61 kr. s a szinpadi napi költségek 21,906 fr. 16 krra rugnak. A kiadások levonása után maradt készpénzben 11,290 frt 1 kr, mi annál örvendetesebb eredmény, miután 33,098 frt 3 kr. fizettetett tőketörlesztés és kamat fejében.

= **„A padlásszobában.“** Naplójegyzetek. A francia akadémia által koszoruzott mű. (Szerzője nincs megnevezve.) Forditotta Rázel Antal. A nemes szegénység s a nyomoru helyzeten felül emelkedő magasb erkölcsi törekvések megható rajza. Ohajtanók népies olvasmánynak; unalmas és száraz erkölcstanuskodás nélkül valódi erkölcsi olvasmány. A társadalmi kérdések megoldásával is, a padlásszoba nézpontjából, érdekesen foglalkozik. A forditó köszönetet érdemel, hogy e jeles müvet átültette irodalmunkba; s tiszta jövedelmét, mint értesülünk (mert a könyven nincs kitéve) a francia sebesültek javára ajánlotta fel. E jótékony cél, hozzájárulva a tartalom becséhez, a kis könyvet kétszeresen ajánlásra méltóvá teszi. Bolti ára 1 frt; de a forditónál megrendelve 70 kr. (Nagyvárad. országut 17; vagy Uj-Kigyós, Békésmegyében.)

= **B. Orczy Bódog** megszüntette az operabiráló bizottságot, melyre szükség nem is volt, miután eredeti dalművek megbirálására nem igen nyilik alkalom.

= **Uj vigjáték.** A nemzeti szinház drámabiráló bizottsága Szépfaluditól egy 1 felvonásos vigjátékot fogadott el. Ha ez is olyan lesz, mint milyet e szerzőtől ezelőtt hat héttel Budán előadtak, ugy sajnáljuk a szereplő szinészeket! Pedig — nyul nem szül oroszlánfiat.

= **„Nők lapja** cim“ alatt Februártól kezdve uj hetilapot indit meg Heckenast Gustáv. Szerkeszti báró Egloffstein Amália és Illéssy Györgyné. Célja a női munka-képesség előmozditása, s tartalmát is, a szépirodalom mellett — leginkább ide vonatkozó cikkek teendik. Iránya mérsékelt és gyakorlati. A programm jövő héten, a mutatványszám pedig január hó folytán jelenik meg. Üdvözöljük e vállalatot!

Felelős szerkesztő: **Benedek Aladár.** Főmunkatárs: **Endrődi Sándor.** Kiadó: **Fekete Bernát.**

Pest, 1871. A „MINERVA“ gyorssajtónyomása.

II. évfolyam. 3. szám. 1871. Január 19.

SZÉPIRODALMI KÖZLÖNY.

IRODALMI, TÁRSADALMI, MŰVÉSZETI ÉS KRITIKAI HETILAP.

BÜCHNER LAJOS.

A világ legnagyobb része most kétségtelenül a háboru eseményeivel foglalkozik kizárólag. Csak az ágyuk döreje, a diadalmas seregek győzelemkiáltása s az elbukottak jajszava keltenek érdeket, s ha mi ebből szemrehányást akarnánk alkotni a közönség ellenében, akárhányan találkoznának, kik hézagos vagy felületes történelmi ismereteikre támaszkodva, azt kiáltanák fülünkbe: „Mit akartok itt a harcoknak nemzetek sorsa felett határozó fontossága ellen beszélni! a háboruk fontossága régen el van ismerve, hisz a görögök, az ó-világ e kiváló képviselői, őskoruk hőseit avatták fel istenekül.“

Ez mind igaz. De mi mégis tagadjuk, hogy a háboruk volnának ama tényezők, melyek a népek sorsára nézve döntő befolyással birnak.

Nem, és százszor nem.

Le kellene mondanunk minden reményről a haladást illetőleg, ha a háboruk véletlen esélyei volnának irányadók az emberiség történelmében.

Ámde, ha bővebben kutatjuk a történelmet, ha nem elégszünk meg a szemünk elé táruló felszinnel, hanem lehatolunk a tenger végtelen mélységébe, hol a vihar s szélvész születnek s hol mégis örök nyugalom tanyáz: azt fogjuk tapasztalni, hogy az emberiség haladásának egyedüli tevőleges tényezője a tudomány, a müveltség.

Róma legyőzte a harc esélyei által Görögh ont, minthogy azonban ez ország müveltsége magasabb fokon állott, mit a hóditó népé: maga a győzelmes Róma is görög szokásokat és erkölcsöket vett fel. A barbár népek legyőzték a nálok sokkal müveltebb Rómát, de bár romba döntötték a Caesárok palotáit s izzé-porrá zuzták isteneiket — a római müveltség hatása alatt állottak mindaddig, mig csak annál magasabb fokra nem vergődtek. S igy van ez az egész történelemben, mely a haladás tevőleges tényezőjének csupán a tudományt ismeri el.

Nagy Sándor alakja teljesen elmosódik Newton, vagy Keppler alakjaival szemben.

Magának a tudomány állásának megitélésénél azonban lényegesen két dolgot kell megfigyelnünk. Az első a tudomány *belterje*, azaz a fölfedezett igazságok száma; a másik a tudomány *külterje*, azaz annak elterjedettsége. Innen van, hogy az emberiség haladásának érdekében nemcsak az igazságok száma, tehát az uj fölfedezők és feltalálók: hanem amaz igazságok elterjedése, tehát ama férfiak is kiváló figyelemre méltók, kik csupán a meglevő igazságok terjesztése körül fáradoznak.

E férfiak közt első helyen áll Dr. Büch-

ner Lajos, kinek arcképét a jelen számban veszik az olvasók.

Büchner 1824-ben, martius 29-én, Darmstadtban született. Atyja Büchner Ernő orvosi tanácsos volt. Gymnasiumi tanulmányait kitünő sikerrel végezte be szülővárosában. Ezután több évet töltött különböző egyetemeken s felsőbb iskolákon; az 1848-iki izgalmas évet félig szigorlataival elfoglalva, félig politikai s hirlapirodalmi tevékenységben töltötte. Vitabeszédének tárgyát ama tétel képezte, hogy a személyes lélek nem képzelhető anyagi állag nélkül. Letéve szigorlatait, egészen a politikai térre lépett, mig végre a bádeni fölkelés elnyomása után ő is — mint annyi más — leszorult a nyilvános élet szinpadáról. A beállott reactio üldözésétől leginkább orvosi állása mentette meg. 1850-ben korán elhalt lánglelkü bátyjának Büchner Györgynek hátrahagyott iratait rendezte sajtó alá és ujra tanulmányainak kezdett élni. Mind elméleti, mind gyakorlati tevékeny munkássága közben magántanári állást nyert a tübingai egyetemen. Előadásaiban, melyek az orvostan s természettudományok számos ágára kiterjedtek, legnagyobb előszeretetet s gondot a rendőri orvostanra forditott, mint mely leginkább nyitott tért humanistikus törekvéseinek. Hogy irodalmi munkásságával ez időben sem hagyott fel, azt mondanunk sem kell. 1854-ben ugyanitt jött össze a német természetbuvárok vándorgyülése.

E gyülés döntő befolyást gyakorolt a fiatal tudós életére. Büchner két lapnak irt e gyülésről a közönség részéről nagy tetszéssel fogadott tudósitásokat. E körülmény, és Moleschott „Kreislauf des Lebens“ cimü müvének olvasása arra birták őt, hogy maga is nagyobb munkával álljon elő, mely az uralkodó theologiai-bölcsészeti irány ellenében a jelen természettudományi szempontot emelné érvényre. Ez az oly hirneves „Erő és anyag“ eredettörténete. A mű első kiadása 1855-ben jelent meg s pár hét mulva már uj kiadást kellett belőle rendezni. Eddig 11 kiadást ért. Hires művét számos egyéb munkája követte, melyek közül különösen kettőt emelünk ki: a „Sechs Vorlesungen über Darwin und seine Theorie“ munkát, mint mely valamennyi, a Darwinismusról irt munkák között —pedig ezek száma épen nem csekély — a legkitünőbb; s a „Stellung des Menschen in der Natur“ cimü művét, mely különösen azért méltó figyelemre, mert benne a materialismus elvont nézeteinek társadalmunkat egészen átalakitó hatása is kiváló gonddal van tárgyalva.

Büchner tübingai tanszékét az „Erő és anyag“ megjelenése után rögtön elvesztette s most állandóan szülővárosában tartózkodik, hol irodalmi és orvosi munkássága ha nem is fényes, de legalább független létet szereztek számára.

Számosan vannak, kik elitélik őt s kétségbeesett — bár kába — harcot folytatnak tanával. Mi, kik irányát elfogadtuk s korántsem látjuk a társadalmat veszélyeztetve ez irány terjedésével — meg vagyunk győződve elvei egykori diadaláról. A világ szeme felnyilt, a társadalom sebei uj, romlatlan levegőt igényelnek s az idő nem temeti el soha azokat az eszméket, melyek az igazságért küzdenek!

Láng Lajos.

BORONGÁSOK.

I.

Engem egy perc ki nem elégit,
S hitem alig van a jövőre:
Leráznám a lét szenvedésit,
És ezer vágy, űz hajt előre.

Látom, hogy el kell, el kell esnem,
S a diadalért mégis küzdök;
Nincs a mért ezt, vagy azt szeressem,
S szivemben égő lángok, üszkök.

A szabadságot úgy imádom,
S megyek a végzet rabja lenni;
Egy sötét jel, egy köny, egy álom —
Az én életem ennyi, ennyi. —

II.

Én oly nagyon tudnék szeretni!
Oly tiszta szenvedélylyel!
S oh, érzem: a mi még jó bennem,
E vágyban porlik széjjel.

Oh érzem: szebb hitem világát
Minden csak aláássa;
S bensőm összhangját ugy zavarja
E gép őrült zugása.

Járok e vásári tömeg közt.
S lelkem nyugpontra nem lel.
Járok a nagy, hideg világban
Az én forró szivemmel.

III.

Sokszor megejt egy gondolat,
Midőn legfényesebb napom;
Szemem egy árny felé tapad,
S nem tudom mi lelt, nem tudom.

Valami kínos csüggedés
Vesz küzdő lelkemen erőt;
Szivemben föl-fölkél a hang:
„Ah! nagyon részvétlenek ők!“

Bejárom a mezőt, hegyet,
És mély árnyak közt bujdosom:
S búmat az emberek helyett
A szikláknak panaszolom.

DARMAY VICTOR.

KI GAZDAGON HALT MEG.

Jellemrajz:

DOUGLAS JERROLDTÓL.

(Vége.)

A lépcsőn az ifjuval szemközt egy velencei hirnök jött fel és egy levelet nyujtott át Quattrinonak.

„Kivánom, signor, hogy jó hirek legyenek benne“ mondá a hirnök, „de Velencében nagyon rosz hirek keringenek“.

Quattrino egy pillanatig a hirnökre bámult; azután hevesen törte fel a levél pecsétjét. Alig kezdé olvasni: hátrahanyatlott és támolygott, mint az ittas. „Vége! elveszett! elsülyedt!!“ kiáltá és arca halálsápadttá lett.

„Uram! jó uram!“ kiáltá Luigi, megragadva Creso karjait.

„Tehát igaz?“ kérdé a hirnök.

„Hajóm — egy hercegséggel ért fel, — és elsülyedt!“ rebegé Quattrino.

„Tévedés lesz, signor; reméljük a legjobbat,“ mondá Luigi.

Quattrino ugy tekintett Luigira, mint a tébolyodott, azután megragadva kezét, igy szólt hozzá erőszakolt mosolylyal: „Bármint legyen is, a veszteség ne rontsa el mai estebédünket. El ne felejtsd! tiz órakor! elvárlak! e hir megijesztett egy kissé, — de már vége van. Tehát mindenesetre eljöjj! tiz órakor!“ és azzal bement szobájába; a hirnök követte Quattrinót.

Amint a kilencet ütötte, Luigi már ott kopogott a zsidó ajtaján. A kötelezvényt gyorsan aláirta és a pénzt átvéve, jó éjt kivánt Jakabnak.

A zsidó alig teheté a kötelezvényt szekrényébe, midőn Luigi segélykiáltását és olyforma zörejt hallott, mintha birkóztak volna.

Jakab kirohant az utcára. — Vele szemközt jött a házba sietve Luigi és az öreg ember karjaiba omlott. —

„Ábrahám, istenem! mi történt?“ kiáltá a zsidó.

„Egy gazember megtámadott — meg vagyok gyilkolva“ kiáltá az ifju és az öreg gyönge karjaiból kisikolva, holtan rogyott a földre.

A szomszédok az utcára siettek, a rendőrség közbelépett és minthogy a zsidón kivül mást nem találtak a hulla közelében, azonnal elfogták, mint gyilkost. Hire elég bizonyság volt, hogy a gonosz tett elkövetését neki tulajdonitsák; — zsidó volt és ennyi elég.

Házában kutatást rendeztek és a törvényszolgák minden iromanyát lefoglalták.

„Ártatlan vagy a gyilkosság elkövetésében?“ kezdé az egyik szolga, na de hisz nem az itt a fő; csak a felségsértés vádja alól tudd magad kitisztázni“.

„Mindent megvallok — mindent! csak életemnek kegyelmezzetek — csak a kinpadtól mentsetek meg!“ kiáltá a zsidó, szakállát tépve és üvöltve a halálos félelemtől, a mint észrevette, hogy iromanyait, melyek a török ügynökökkel való levelezéséről tanuskodtak, fölfedezték. Nem egyedül voltam! Creso Quattrino a keresztény kereskedő — bizonyságaim itt vannak rá — az is részes volt benne“.

Még éjfél előtt Creso Quattrino és Jakab mint állomfoglyok ültek a börtönben. A kalmár által kibérelt gyilkos végrehajtá megbizatását; de a csapás, mely Luigi keblét átjárta, egyszersmind fölfedte a felségárulást.

A szerencsétlen zsidót keréktörésre itélték: a keresztény kalmár visszanyerte ugyan szabadságát, de csak összes vagyonának elvesztésével. Vétkeért oly nagy pénzbirságot kellett fizetnie, hogy mindenét fölemésztette, és azonkivül sok hitelezője maradt, kiket Quattrino annakelőtte nyomván és zsarolván, most elhatározták: boszut állani korábbi zsarnokságáért. Quattrino magára hagyatva bolyongott Pádua utcáin; nem volt többé tüzhelye, nem volt mit ennie, csak mit az emberi könyörületesség nyujtott neki.

„Tehát ennyire jutottam?“ szegényen kell meghalnom, mint az utszéli koldusnak? kiáltá s habozott: véget vessen e nyomorult életének? de a remény bármily hiunak tünt is fel neki, egy szebb jövőnek csalfa látszata ismét türelemre inté az élet terheivel szemben. — Nem tudott megbarátkozni gondolattal, hogy szegényen haljon meg.

„Nos, signor, megfizeted-e az ötezer tallért? Nagy szükségem lenne rá!“ mondá egyik hitelezője.

„Türelem, türelem, jó Battista; engedj időt!“ könyörgött az alázatos Creso.

„Időt engedjek? várakoztál-e te valaha? Szót se! holnap aranyaimat látnom kell, vagy fogságra vettetlek“ viszonzá a hitelező.

„Fogságra? Hogyan — hát nem pontosan fizettem-e eddig? Te kutya — gazember! . te . . .“

„Igy vagyunk?“ mondá a hitelező. — „Jól van; légy elkészülve rá, hogy holnap az adósok börtönében fogsz ülni“.

Quattrino az egész éjen át az utcákon bolyongott. Nyomorában majdnem megőrült. Reggel felé a palazzo di Ragione előtti térre ért és amint ott állva maradt, egy barát közeledett hozzá, ki ép egy haldoklótól tért vissza.

„Szent Antal!“ kiáltá a barát,“ signor Quattrinót látom-e?“

„Nem. A kalmár meghalt. Én lelke vagyok csupán, arra kárhoztatva, hogy nyomorban tengődjem ott, hol a gazdag ember pompában élt,“ viszonzá Creso.

„Mi is volt gazdagságod? mulékony por! Fiam, maradandóbb gazdagság is van számodra összehalmozva“.

„Hol, barát, hol?“ kérdé Quattrino.

„Örökköntartó gazdagság!“ válaszolá a barát.

„Kölcsönözhetsz belőle e pillanatban tizezer tallért?“ kérdé Creso. „De nézz oda! Nem a szégyenpad az ott? és nézd csak“ folytatá Quattrino megragadva a barát kezét „nézd ki áll ott! nézd hogy integet az nekem a szégyenpad felé! Nem látod? az ifju Luigi ő, a tanuló, kit meggyilkoltak. Integet, hogy üljek rá a szégyenpadra; én Crese Quattrino, Páduának leggazdagabb embere üljek oda! Ha! ha!“ és őrjöngő kiáltással rohant odább az eliszonyodó baráttól.

Másnap Quattrino találkozott Battistával. „Nos kereskedő“, szólitá meg a hitelező, „aranyaimat, aranyaimat kedves Creso — aranyaimat, vagy a fogságba! Ott — mert ki nem érezte Páduában zsarnokságod keserü irtózatát? — ott rohadj és halj meg, mint adósom.“

„Mint adósod! Én a te adósod? Te nyomorult, ki előttem görnyedezél, te, ki, gazdagságom napjaiban ugy meghunyászkodtál, mint a vert eb? Gyülöllek és lepöklek!“ kiáltá az öreg Creso.

„Fogjátok el nevemben! fogságra vele!“ kiáltott Battista az arra menő őröknek.

„Megálljatok, megálljatok! — Élni akarok jogommal, a páduai polgár kiváltságával“.

„Minő kiváltság?“ kérdék az örök.

„A — a“ — Creso reszketett a heves felindulástól — „Nem akarom, hogy mint adósod haljak meg — a szégyenpadra fogok inkább ülni!“

A tömeg, mely Creso és hitelezője körül gyülekezett, visszhangozá: „A szégyenpadra!“ Az emberek eleinte bámultak, de csakhamar ujjongva kiáltozák, mintha valamely ünnepélyesség lenne készülőben: „Quattrino a szégyenpadon! Creso megbukott!“

Másnap Creso, az arany- kereskedő, mint gyakran nevezni szokták, nagyon szomoru és nyomoruságos képet nyujtott Pádua lakóinak. Egy óra hosszat ült a szégyenpadon!

„Quattrino, időd kitelt; egy óra hosszat ültél már a padon — hitelezőid ki vannak elégitve,“ mondá a törvényszolga.

„Pádua törvénye szerint tehát én nem vagyok adós; és nagy erőködéssel kelt fel a gyalázatos padról, görcsös rángással ragadta meg egy őr karját; olyan volt, mintha a sirból szállt volna ki. „Nem mint adós halok meg!“ suttogá és e szavakkal a földrerogyott.

„Santa Mária! meghalt!“ kiáltá Battista.

Még mielőtt elszállithatták volna Quattrinót az igazságügyi palota elől, hangos kiáltás hallatszott: „A hajó! a hajó!“ és a sokaságon keresztül egy hirnök furakodott Cresohoz, ki megmérgezte volt magát.

Quattrino hajója, melyet elveszettnek hittek a kikötőben horgonyzott, megmérhetlen kincsekkel rakottan.

„Megjött! biztosságba helyezve minden?!“ kiáltá Quattrino, fájdalmasan görnyedezve a méreg hatása alatt. — „A révben! nem veszett el! Ha! ha! tehát nem halok el szegényen — tehát gazda . . —“ és a nyomorult Creso — elhomályosuló szemeit a szerencse hirnökére függesztve — „g a z d a g o n“ mult ki.

EMMA ÉS ARANKA.

— Eredeti beszély. —

LAUKA GUSZTÁVTÓL.

I.

A közönségre nézve lehet mulatságos, de egy fiatal nőre nézve többnyire szomoritó egy olyan férj, ki éveit, még ha nem mond is igazat, nem meri negyvenen alul számitani. Egy zuzmarás és deres bajuszszal és szakállal körzött arc, minden inkább, csak nem költői, egy rózsákkal behintett ifju arc mellett. Egyenes és katonás magatartással, legényes és divatos

öltözékkel, kupcihéres kalappal nehány évet ugyan olykor elfedhetni lámpafénynél, de ha a felkelő nap fénylő sugarait az öreg ur arcaira ömleszti, még a festett szőr is kiragyogja hamisságát, az arc redőit pedig lehetlen elsimitani.

Timáry Sámuel tul számlált a negyven éven, midőn Vékonyi Emmát oltárhoz vezette.

Nagy baj még az is, hogy az asszonyok rendesen jobban látnak, mint a leányok.

Emma csak házassága második évében kezdte észrevenni, hogy neki öreg férje van. — De azért nem panaszkodott, hanem kereste és kedvelte a társaságokat, hol és melyekben Samunál fiatalabb emberekkel is találkozhatott és mulathatott. Legjobb kedve azonban ott s akkor volt, ha az oroszlány serényü Arnold is megjelent, s mikor a szellemdus szőke jegyzővel társaloghatott.

Samu sokkal többre becsülte magát, hogysem Emmáját valakitől féltette volna. — Emma pedig ügyesebb volt, hogy a bizalmat megingatni akarta volna. — Négy évet éltek már együtt a nélkül, hogy a családboldogság egén fellegek mutatkoztak, villámlott, vagy dörgött volna.

Arnold Pesten végezte iskoláit, és ha a tantárgyakban nem mutathatott is fel valami kitünő előmenetelt, de igyekezett elsajátitani mindama tanulmányokat, melyekkel nők körében nemcsak ildomosan mulatni, hanem hódítani is lehet. — Csinos külseje, de főleg arany serénye szerencsésen egyengették szerelem-utjait s Arnold ur nem egyszer egy egész birkafej hosszal győzött a magánál sokkal érdemesbek felett.

Emma születésétől fogva szerette a szőkéket; Arnoldnál pedig szőkébbet már képzelni is alig lehetett. Ha csendes és illatos nyári éjeken, a hold méla fényén él, a játszi szellő megrázta aranyos serényét, oly phantastikus alakot teremtett, hogy Emma, ki különben is hajlandó volt a phantasmagoriákra, csak nagynehezen tudott érzelmeinek parancsolni.

Samu ellenben — a mai időszak igényeinek megfelelőleg — nagyon is anyagias lévén, nem lehet csodálkozni, ha a józoni gyapju misticismusába be nem hatolhatott.

Arnold gyakori vendég volt az öreg ur házában és asztalánál.

A családdal együtt igy viselte magát:

A zsebéből sárga cukrott adott a kis Adelhaidnak.

(Szinte feledtem megemliteni, hogy Samut és Emmát házzasságuk második évében, egy kis Adelhaiddal boldogitá a teremtő).

Fehércukrot Korinnának.

(Korinna egy pici ölebecske volt, kit Emma Adelhaid után legjobban szeretett).

Dicsérte az öreg jó kinézését, gondolkodási rendszerét, és politikáját. Samu egy egészen uj rendszernek hódolt. Ő a társadalmat és államokat csak liberalis absolutismussal hitte boldogithatónak. Ő feje volt egy olyan pártnak, mely még nem létezett.

Vitatkozott a keleti kérdésről.

— Árpád vezér a legnagyobb szamárságot akkor követte el, midőn nem Konstantinápolyt választá székhelyéül, s nem kis-Ásiában telepedett meg magyarjaival.

Samu nem volt ostoba ember.

Arnold belevágott ama tárgyak elemzésébe, melyek az öreg urnak gyenge oldalát képezték, p. o. az adók reductiója — a részvénypapirok, — a mesterséges vizöntözés, — a mesterséges halterjesztés (a Lázár Kálmán rendszere szerint) a Guano és cukorrépa.

A polgári házasságról mit se akart hallani.

Az Emma irányában való figyelem legfeljebb egy pohárviz-töltésig terjedt.

Midőn Arnold néha szabadságot vett magának a kis Adelhaidot megcsókolni, furcsa szemeket vetett a mamára.

„A gyermeket az anyjáért!“ — e tételt alkalmasint Pesten tanulta be, s azt, valahányszor csak szerét tehette, mindannyiszor alkalmazta.

— Kedves, enni való leányka! egészen az apja! — mondá.

— A szemei az anyjáé! —

Enyi engedményt az öreg absolutisticus liberalismusa se tartott veszélyesnek.

— S minő okos! —

— Okos creantur okosibus! —

Ez élcen azután az öreg jóizüen kacagott.

De lássuk már most jegyző urat a nagyságos asszonynyal a kertben, a nagydiófa árnyaiban egyedül, midőn a méla hold phantasticus aranyfürteit beragyogta. —

— Birtokában van-e az ember annak, a kitől nem szerettetik?

— Ura egy rabszolgának! —

— A polgárosodás a rabszolgaságot eltörölte. —

— Megtartotta a házasságban!

— Oh de a rabszolgáknak is vannak örömeik, ha szeretnek és szerettetnek!

— Tiltott örömek, Arnold! Az oltárnál való esküleköt bennünket, s ha e nyügöt szétszaggatjuk: megés elitélnek. —

— Ezen akarunk és fogunk segiteni a polgári házassággal. Ah!..

— Mig az törvénynyé lesz és életbe lép, addig meghalunk. Oh!...

— Meghalunk!? Oh ha együtt s egyszerre tudnánk meghalni! —

— Arnold, ön ezt csak mondja, de át nem érzi!—

— Emma nagysád! Soha se mondtam önnek olyasmit, a mit át ne éreztem volna.

— Különben igaza van önnek, Arnold! Mi az életben nem egyesülhetünk.

Az ifju magasra emelte fejét, megrázta serényét, s az Emma kezét ajkaihoz ragadva igy szólt:

— Csodákat müvel a szerelem, asszonyom! És mi szeretjük egymást.

Emma lehajtá fejét.

— Hallgat ön Emma!?

— Férjem! a világ! gyermekem! . . .

— Nincs, ki szerelmünk titkát elárulja . . .

— De én mégis rab maradok!

— Kinek én másodrabjává leszek, hogy boldogitsam!

— A lelkiismeret!?

— Bün-e szeretni?

— Szeretni nem, de hütelenné lenni ahoz, kinek hűséget esküdtünk? —

— A hűtlenség az elválásban van, nem a megosztott szerelemben. Emma nagysád maradjon hüségesen férje oldala mellett, de egyedül Arnoldját szeresse!

Emma a holdvilágba nézett. . . .

Arnold sohajtott. . . .

— Uram! ön rosz ember! — szólt Emma szomoruan.

— Kárhozzam el azért, hogy önt mindenekfelett szeretem. —

— A csalogány verni kezdett. . . .

A csalogányok dala, mióta a világ fennáll, mindig potentirozta az érzelmeket, és igy egy cseppet se csodálkozhatunk, ha az Emma fejecskéje a jövő pillanatban az Arnold kebelén nyugodott. —

Timáry Sámuel ez idegen situatio közepett nyitott a kertbe.

A kert se oly hosszu, se oly széles nem volt, hogy a férj körültekintve, az érzelmi nyilatkozat e plastikáját azonnal észre ne vette volna. — Megkettőztetett léptekkel közeledett az érzelgők felé.

Emma volt az első, ki férjének vészt rejtő közeledését észrevette, s hirtelen felugorva, fájdalmat kifejező arccal közeledett felé.

— Jó, hogy jösz, egyetlen Samukám! Csaknem megőrülök, hirtelenében olyan fejfájást kaptam, ugy, hogy kénytelen voltam fejemet a bolondos jegyző ölébe nyugasztani.

Samu nem igen lehetett a helyzet magyarázatával megelégedve, mert meglehetősen mogorván válaszolt:

— Ha fejed még egyszer ily hirtelen s nagyon találj megfájulni, akkor vonulj szobádba és feküdj le.—

Samu e rövid, de nagyon is világos megjegyzés után nejét karjára vette, s a nélkül, hogy a megriadt Arnoldot figyelmére méltatta volna, nejével együtt lakására távozott.

Arnold a kerteken keresztül ment szállására.

II.

A következő nap déli óráiban, a mint korábban jelezve volt, Samu unokahuga érkezett meg Timáryéknál s a számára már berendezett lakosztályt elfoglalva, a gazdálkodás ama részét is átvette, mely közmegegyezés utján számára fönntartatott.

Banyássy Aranka, vonásaiból itélve, szépnek születhetett, de egy kegyetlen betegség, mit köznyelven r a g y á n a k neveznek, épen huszéves korában lepve meg, oly mérges nyomokat hagyott arcterületén, hogy az egykori szépségből csak a rádomborodó részek maradtak épségben, a róna ellenben vadul felszántatott és boronáltatott. —

A ragya azonban a kebel érzelmeit nem támadhatván meg, Aranka ép ugy alkalmasnak tartotta magát a szerelemre, mint a legcifrább és legsimább arcu halandók.

Termete különben hibátlan volt, társalgási modora kedves és megnyerő.

Délután — mint csaknem mindennap — e napon is megjelent a jegyző Timáryéknál, hol Arnold és Aranka az életben először találkoztak. A hatás mindkettőjükre nézve különböző, de nagyszerü volt.

Aranka egy pillanatra se vette le Arnoldról tekintetét, és el volt ragadtatva.

Arnold is gyakrabban nézett Arankára, de mindannyiszor, valahányszor reá nézett, oly gyanus mosoly kelt ajkain, hogy Emma — nem csekély örömére — azonnal észrevette, hogy udvarlója több nevetni mint tetszeni valót talál rokonán.

Legőszintébben a férj és családfő örült, hogy akadt valaki a háznál, kinek a szerelmes fiatal ember zavar és megbotránkoztatás nélkül, szabadon udvarolhatott. Timáry nemcsak nem ellenezte, sőt mindent elkövetett, hogy Arnold és Aranka mentül gyakrabban találkozhassanak.

Arnold, hogy a férj gyanuját, és netalán keletkezhető féltékenységét megszüntesse és megelőzhesse, gyakrabban időzött a vidám kedvü leánykával; sőt hogy annak jóvoltáról is biztositva legyen, elvétve udvarolt is neki. —

— Ezer köszönettel és örök hálával tartozom Samu bácsinak, hogy Arnolddal megismertetett; ő gyöngyfiucska, s az leend a legboldogabb nő a világon, ki férjül nyerheti. —

— Igyekezzél érzelmeit nemcsak megnyerni, hanem biztositani is részedre, és én áldozni is hajlandó leszek, csakhogy boldoggá tehesselek. —

Samu nejének is dicsekedett az Aranka érzelmeivel és nyilatkozásával.

Emma mutatta, mintha ő is örülne a keletkezendő frigynek, de azért alig várhatta az időt, hogy Arnolddal négyszemközt beszélhessen.

A legközelebbi találkozás alkalmával Arnold Emmát a szokottnál komolyabbnak találta.

— Haragszik nagyon reám?!

— Mi jogom volna nekem önre haragudni? Szemben az ön közel boldogságával, saját helyzetem átgondolása, kissé elkomolyitott.

— Eddig oly nyelven társalgott velem nagysád, hogy megértbetém! —

— Hja! nekem nem szabad és nem lehet az Aranka világos és könnyen megérthető szavait ismételnem.

— Nagy ég! Nagysád talán azt hiszi, hogy Arankába szerelmes vagyok! —

— És ha ugy volna is! Nem függetlenek és szabadok-e mindketten érzelmeikkel? —

Arnold hévvel ragadta meg az Emma kezét és ajkaihoz emelé.

— Esküszöm, hogy itt e földön s a másvilágon csak önt, egyedül önt fogom szeretni! Igaz, hogy én Aranka kisasszonynyal gyakran társalgok; azt se tagadom, hogy sokszor oly szavakat is mondok neki, melyek a széptevéshez hasonlitanak, de mindezt csak azért teszem . . .

E szavak alatt Aranka nyitott reájuk.

— Lám! lám! hogy elkerestem Emma nénit; s nem csak hogy feltalálom, hanem még Arnold urat is társaságában van szerencsém üdvözölhetni! —

Emma, megzavartatásuk miatt alig titkolhatá boszankodását. Arnold a legcsekélyebb gyanut is megértheté.

— Aranka nagysám! folytonos foglalkozásban. Ily munkás lénynyel szemben előre is meg lehetne jövendölni, mily jó gazdasszony váland belőle.

Aranka reményt mosolygó szemekkel tekintett Arnoldra, ki oly észrevehető gunyt jelezett, hogy Emma is megértheté.

— Csak a munkás és gondos lányokból lesznek jó és hű nők. —

— Igazad van hugocskám! — vágott közbe a belépő férj. — A mit leendő férjed reád fog költeni, azt te magad fogod beszerezni. — Hagyjuk az ifjakat magukra, mi pedig Emmikám, beszélgessünk családügyeinkről. —

Ezeket mondva, a férj magával vonā nejét egy másik szobába. —

— Bácsika talán azt hiszi, hogy titkaink vannak egymás között? — ingerkedett Aranka tettetett őszinteséggel. —

— Pedig dehogy vannak! — válaszolt Arnold gunyos nyájassággal.

— Ne is legyenek soha!

— Nem is lesznek! —

Aranka a szobából a kertbe csalta Arnoldot. Midőn visszatértek, Arnold egy nagy ménkő virágkoszorut cipelt karjain.

— A virágkoszoru közel házasságot jelent! — jegyzé meg a férj neje előtt, s még valamit fülébe sugdosott. —

Emma savanyu képpel mosolygott.

Midőn Arnold távozott, egyedül az Aranka arcán mutatkozott derü és megelégedés.

Samut, a háziurat dolgai kétnapra szólitották el hazulról. Mielőtt távozott volna, fölkeresé Arankát a kertben, hol köztök következő bizalmas társalgás fejlődött ki:

— Hugocskám, nemde te szereted Arnoldot? —

— Bácsikám! van-e okunk, és kell-e az igaz szerelmet eltitkolni!

— Hiszed-e, van-e okod hinni, hogy Arnold hasonló érzelmeket táplál irányodban? —

— Arnold napról-napra nyájasabb és bizalmasabb irányomban.

— Még te házunkhoz nem érkeztél, ifju nőm iránt is nyájasnak és bizalmasnak mutatta magát! —

— Meg ne itéljen és ne haragudjék rám bácsikám, de az Arnold és Emma közötti bizalmasság és nyájasság nekem is sok aggodalmakat okoz.

— Beszéljünk bizalmasan! Én nőmet mindenek felett szeretem, bizom is hüségében, de igen okos és tapasztalt emberektől hallottam, hogy a női hüség törékenyebb az üvegnél, s ha akad férfi vagy ifju, ki azzal meggondolatlanul játszik, a férjek e legdrágább kincse könnyen széttörik. Eddig csak magamnak állott érdekemben e legdrágább kincs felett őrködnöm; ujabb időben azonban az érdek megoszlik kettőnk között és én bizom benned, hogy nemcsak mikor itthon, hanem főleg, mikor távol vagyok, kettős éberséggel fogsz nőm s választottad felett őrködni. —

— Bácsikám! ön megajándékozott bizalmával, és tapasztalni fogja, hogy én nemcsak vissza nem élek azzal, hanem igyekezni fogok bizalmát kiérdemelni.

— Igéreted tökéletesen megnyugtat. Törekednünk kell ugy választani el őket egymástól, hogy soha többé ne egyesülhessenek. Ez pedig csak ugy s akkor lesz elérhető, ha Arnold és Aranka oltár előtt a pap által fognak a szerelem láncával egymáshoz békóztatni.

— Oh angyali jó bácsikám!

— Gondosságod, éberséged és magaviseleted sokat tehetnek arra nézve, hogy vágyaink valóvá érlelődjenek.

— Mennyire erőmtől kitelik, én igyekezni fogok, hogy az Emma szerelmét a bácsikám, az Arnold szerelmét a magam számára biztositsam. —

— Arnold vagy szeret téged, s akkor szivesen látott vendég lesz házamnál, vagy nőmet szereti s akkor el kell pusztulnia. Éber figyelmedbe és gondviselésedbe ajánlom mind a kettőt.

Midőn a kertből az udvarra voltak nyitandók, Arnold annak közepéről sietett derült és mosolygó arccal a kert felé.

A háziurnak nyájasan köszönt, Arankával melegen kezet szoritott.

Samu talán, hogy mielőbb egyedül maradjanak, szóváltás nélkül távozott szobáiba.

Gondoljuk csak, de bizonyosan nem tudjuk, hogy Arnold hallhatott valamit a nőtől férje elutazásáról, s épen azért, hogy minden legkisebb gyanut távol tartson, a szokottnál melegebben és bizalmasabban közeledett Aranka felé.

— Ha Arankám is ugy akarja, talán térjünk vissza a kertbe, kedves rokonai és testvérei, a virágok közé. — Ez ártatlan kedves teremtmények között nemesebb érzelmek kelnek a keblekben, s a mit az ajkak mondanak, a sziv átérzi.

Aranka az örömtől áthatva, mint őzike szökelt imádottja karjain. —

Arnold közlékenyebb volt, mint valaha. —

— Aranka már nemcsak remélte, hanem hinni is kezdette, hogy szerettetik.

Legszebb s legkedvesebb virágait tépte koszoruba, hogy Arnoldnak átnyujtsa.

Az ifju ajkaihoz emelé puha kezecskéjét.

— Arnold, igazán szeret engemet?

— Oly igazán, mint a milyen igaz az, hogy ez illatos virágok elhervadnak. —

— Nem fog e szerelme is oly hamar és oly könnyen kihalni? —

— Szerelmem nem virág, hanem a nap, mely örökké él és melegit! —

— De a nap mindenkire egyformán ragyog, s mindenkit egyformán melegit!? —

— Én egy külön nap leszek, mely csak reád fog ragyogni és csak téged fog melegiteni. —

Midőn a kertből az udvaron át a lakosztályok felé sétáltak s a mint Aranka bácsikáját a kukorica górénál megpillantotta, szaladva sietett felé, s e szavakkal omlott kebelére:

— Boldogságomban szólni is alig tudok! Most már bizonyos vagyok benne, hogy Arnold szeret, s boldogságunkat csak a halál fogja meggátolhatni.—

— Adja az ég, hogy igazad legyen, de azért ne feledd, a mire fölkértelek; éber szemekkel őrködjél Arnoldod és Emma felett. —

Arnoldunk a kertben tett nyilatkozása, és Samu bácsinak a góré mellett tett figyelmeztetése után Aranka most már ugy érezte, mintha az utóbbira oka volna haragudni.

E rövidke jelenet alatt Emma és Arnold a folyosón társalogtak.

— Arankától mit se tarthatunk. Ő hiszi, hogy szeretem, s e hit megóv bennünket leskelődéseitől. —

De meddig tarthat ez igy? Az oly lángoló szerelem, mint az Arankáé, hamar kifogy a béketürésből, s csakis az oltár előtt, az eskü után fog megnyugodni. —

Arnold hirtelenében nem tudott, vagy nem akart válaszolni; elég az hozzá, hogy mire vontatva imádottja vigasztalásához kezdett volna, Aranka is köztök termett.

A szeretők azonnal elhallgattak.

— Jöjjön Arnold! mutatok valamit.

Ezt mondva Aranka, ifját a ház előtti kertecskébe vezette.

Emma boszusan nézett utánuk. Boszusságát azonban el kellett rejtenie, mert a férj közeledett.

— Aranka már hiszi, de még nekem csak reménnyem van, hogy őt s a jegyzőt, mint házaspárokat tisztelhetjük. —

— Misem áll utjokban, ha szeretik egymást! — jegyzé meg Emma szárazon és közönbösen.

— Te talán nem örülnél frigyöknek!? — kérdé a férj puhatolólag.

— Elég időm lesz reá akkor örülni, ha tapasztalni fogom, hogy nemcsak egymáséi lettek, hanem boldogok is. —

Timáry Sámuel másnap korán reggel elutazott. Arnold lakása előtt kellett elhaladnia; az ifju az ajtóban szivarozott s nyájas arccal kivánt „jó utat“ ismerőjének.

Mindketten mosolyogtak. Arnold alkalmasint egy közel szebb jövő reményében, Samu ama kárörvendő öntudatban, hogy biztos őrt hagyott vissza, ki férjjogaira felügyelend.

IV.

A délutáni órákban a jegyző meglátogatta Timáryékat, s hogy a legcsekélyebb gyanut is mellőzze, kizárólag Arankával társalgott. Midőn azután Arnold a késő esti órákban távozott, Aranka mosolyogva jegyzé meg magában bácsikája meghagyásaira:

— Meglehet, hogy mig én e háznál nem voltam, unalomból udvarolhatott Emmának, de mióta engem megismert, a háziasszony megelégedhetik illemes kedveskedéseivel, de szive és szerelme a házi kisasszonyé! —

Emmának lehetlen volt észre nem vennie a boldogságot, mely arcvonasában mutatkozék, sőt némi gunyorosságot is kellett éreznie, mely a kisasszony megjegyzéseiben nyilatkozott; ő azonban mindkettő irányában közönbösnek mutatta magát, részint előnye öntudatában, részint pedig óvatosságból. —

A vacsorát csupán hárman együttesen költötték el. Emma, Aranka és a kis Adelhaid.

Vacsora után Emma a folyosóra ült, az üde és illatos esti légben gyönyörködendő. Aranka és Adelhaid az udvaron sétálták. Emma bevárta, mig Aranka figyelmezteté a legnyugvásra, s rokonával és gyermekével egyszerre feküdt le.

Éjjeli 11 óráig csend volt a házban és a ház

körül. Pont 11 órakor a kerten át egy férfiu nyitott az udvarra s miután figyelmesen körültekintett volna, egy fészer mellett meghuzta magát.

E férfiu Timáry Sámuel volt.

Félórával később a házelőtti kertecske keritésén át egy ifju mászott vigyázva a veteméy-ágyak közé; onnan csendesen nyitott az udvarra; még csendesebben lépett a folyosóra s a folyosóról egy félig nyitva hagyott ablakon át legcsendesebben a szobába.

Ez ifju Arnold volt.

Arnold aligha tájékozhatta még magát benn a szobában, midőn az előszoba ajtaján erősen kopogtattak.

Emma rémülve ugrott az ajtóhoz.

Mielőtt azonban kérdezhette, hogy ki kopogtat ily későn s ily szokatlan időben, Samu jólismert szavai hangzának kivülről.

— Emmácskám! én vagyok; ereszd be szerető férjedet!

Emma, ijedtében, hangjával együtt csaknem eszméletét is elvesztette s alig érthető hangon hirtelen Arnold felé fordulva csak enyit birt szólani:

— Az istenre kérlek, menekülj a merre legcélszerübbnek találod, különben mindketten veszve vagyunk!

Emma sietett az ajtót kinyitni.

Arnold pedig a mellékszobába menekült.

E mellékszoba azonban véletlenül nem volt más, mint az Aranka hálószobája.

Samu épen akkor lépett szobájába, midőn Aranka a zajra felébredt s elsikoltá magát.

— Csendesen egyetlenem! Én vagyok a te örökké szerető Arnoldod.

Samu gyertyát gyujtott.

— Az isten szerelmére! — esengett a megrémült szüz — mit keressz ily helyen és ily időben?!

— Borzasztó álmokból riadtam fel. Azért sértettem meg az illemet, hogy azt neked elbeszéljem. Samu erőszakkal meg akart gyilkolni.

E szavak alatt Timáry Sámuel gyertyával bal, és felhuzott pisztolylyal jobb kezében lépett a szobába.

— Hah! szemtelen! — mondá! — lestem lépteidet; imádkozzál, mert meg kell halnod!

Aranka éjjeli köntösben állott kedvese s a bácsi közé.

— Kegyelem! Arnoldom ártatlan!

— Halál fejére, ő nőcsábító!

— Hozzám jött, hogy nekem iszonyu álmát elbeszélje.

— Esküszünk! ártatlanok vagyunk! — hangzott az Emma és Arnold ajkáról egyszerre.

— Ők ártatlanok! — zokogott Aranka is.

— Akkor ő és te vagytok bünösek. Ártatlan ember ily időben nem fordul meg a lányok hálószobájában, — ártatlan leány ily időben be nem ereszti a legényeket.

— Ő szeret engemet; ő vőlegényem; nyugtalan álmát akarta nekem elbeszélni.

— Még ugy is hirbe hozta házam becsületét.

— A legbecsületesebb szándokkal léptem át annak küszöbét.

— Mindjárt meglátjuk!

Ezeket mondva, Sámuel ur irószobáját kereste fel; papirost, tintát, pennát, spanyolviaszt, pecsétnyomót vett magához, s ugy tért vissza az Aranka szobájába. Ott az asztalkához ült, s Arnold szemmel tartása mellett egy házassági szerződést fogalmazott.

Átnyujtá Arnoldnak olvasás végett.

Arnold elhalványult az olvasás alatt.

Aranka előtt maga felolvasta. Aranka elpirult.

— Ha becsületes szándokkal lópozkodott ön éjidején házamba, akkor gondolkodás nélkül aláirja.

A pisztoly csöve Arnold szivének volt irányozva. — Reszketve aláirta.

— Aranka, most te következel. —

Aranka is engedelmeskedett.

— Ez az ég büntetése!

Aranka még álmában is ismételte!

— Az ég megjutalmazott. —

— Ha véletlenül haza nem érkezem, az isten tudja minő botrányra viradhatok! — jegyzé meg a férj komolyan.

Emma a párnák közé dugva fejét, egyetlen szót sem válaszolt, hanem sohajtott.

— A gaz fickó érdemetlenül bár, de ugyancsak helyes menyecskére tesz szert.

— Kérdés, ha szereti-e — jegyzé meg Emma boszusan.

— Szereti-e? Furcsa! hát nem szeretjük azokat, kikhez éjidején belopódzunk? . . .

— Nem hallottad, hogy álmában jött ide. —

— Annál éberebben tért szállására. . . .

— Hallgass már kérlek s hagyj aludni!

— Emmikám, jó éjszakát!

ÉLET. TÁRSADALOM.

NÉHÁNY SZÓ A NŐKÉRDÉSBEN.

Az uj idők legmagasb és legszentebb törekvéseiben gyökerezik az emberi természettel egykoru théma: a fejlődés a müveltségben, avagy a tágasabb körü nevelés. Bár századunk realizmusának következése a materializmus, még is ez hozza létre a legfőbb ideálokat s habár ez ideálok az anyagi jólétben látszanak is összpontosulni, azért van egy hatalmas criterionjuk és ez a tudomány, mely rohamosan nyer terjedelmében s a tiszteltetésben. A valódi humanitás azt követeli, hogy e tudomány vivmányai közös birtokai legyenek az egész emberiségnek, tehát a nőké is.

Napjainkban ez a mi társadalmi küzdelmeinknek alapja.

Századunk oly önzésnélküli törekvést mutat fel az emberi társadalom forrásaiban lévő hiányainak felkutatásában s az elnyomottak és gyöngék pártfogolásában, melyhez hasonlót a történelem lapjai nem tárnak fel előttünk. E legtisztább természetü sociális törekvés közelről való megtekintését vonta maga után ama viszonyoknak, melyben ez előitéletek által szük körre szoritott emberiség fele, a nőnem sinlődik és küzd.

Ama társadalmi kérdések egyike, melyek napjainkban oly sokféleképen mérlegeltetnek: a nők polgári állásának kérdése.

Követelésünk a jelen századtól: emberi jogainknak tágasb köre, azaz: munka mindenki számára! Csupán ez vezet a sociális problémának megoldásához a nőkérdésben.

Nem célja ezuttal soraimnak a nőkérdés eszméjét tüzetesen tárgyalni, csak annyit emlitek meg, hogy — miután fájdalom! vannak, kik ezt mondják: ha a nő nyilvános téren jogosultságát eléri, természetes sphérájából, házi köre és gyermeke nevelésétől el leend vonva" — hogy ez tévhit, egy jogos követelmény irányában. Egy szellemi képességéhez mért foglalkozás által a hölgy nem lesz roszabb anya, sem roszabb nő, de igenis lesz a tétlenség, a felületes könyvek, a folytonos divattal való foglalkozás, az üres fecsegések által, melyek szabad idejét betöltik.

Elszomorodunk, a midőn végigtekintünk nemünk eddigi életmódján és látjuk a müveletlenség, tétlenség, indolencia, nélkülözés, éhség, szégyen és erkölcsi sülyedés, vagy sok esetben az aránytalan tulterheltség nyomasztó képeit és életpályáit.

A létezés küzdelme méri elébünk e jelszót: munkajog és munkalehetőség a nőknek! Igen, e jogok fogják a nőt erkölcsi tökélyében ama fokra emelni, mely az emberiség, az állam és a család eszméjében él.

E cél elérésére két ut követése szükséges. Az egyik, mely a nőknek az oly munkatérre való lépést, mely előttök zárva volt eddig, lehetővé tegye. A másik ut, mely őt az ily munkatérre kellőleg kimüvelje.

Hazánkban fájdalom, még eddig igen kevés történt, mi a nőkérdésben eredményhez vezetett volna, sőt még csak közel jövőbe sem helyezhető e kilátás, ha nem törekszünk lelkesedéssel, és ügyszeretettel e cél felé. Nagyon itt az idő, hogy tegyünk valamit ama családanyák érdekében, hol a férj keresménye nem elég a család fenntartására, s ama számtalan elhagyatott aggleány érdekében, és — végre mint jeles uttörőnk, Illésy György mondja — ama százezer kisirt szemü özvegy érdekében, kik a társadalomnak alkalmatlankodnak!"

Soraimnak célja: hazám hölgyei-, és fiaival tudatni, hogy alakult egy társulat, melynek célja egy nőipartanoda felállitása, s egyuttal felhivni mindazokat e társulat szellemi, és anyagi támogatására, kiknek egyéni meggyőződésük, hogy a jelenlegi, nemünk ügyében világszerte elterjedt szellemi mozgalomban nyilik az alkalom, melyben a nők amaz álláspontra küzdhetik fel magukat, melyen erkölcsi függetlenségök és igaz értékük öntudatával élhetnek!

VEZEKÉNYI-HORVÁTH ZSIGMONDNÉ
szül. CSAPLICZKY-LILLA.

TÁRCA.

BERANGER ÉS UHLAND.

— BÖRNE francia irataiból. — *)

Mondták és gyakran ismételték, hogy az irodalom a közszellem kinyomata; ez azonban még kérdésbe tehető. Véleményünk szerint az irodalom vagy a multnak, vagy a jövőnek kifejezése, azaz visszatükrözi vagy az elmult, vagy a még bekövetkezendő napok, de sohasem a jelen idő közvéleményét. Még pedig a következő okból. A közvélemény, mely valamely nemzet többségének gondolatain s törekvésein alapszik, folytonos harcban áll az egyesek véleményével, mely a kisebbség gondolatait s törekvéseit képezi. Az egyiknél a tulságos hatalom, a másiknál az erő van jelen. Miután a kisebbség gyöngeségét érzi, rajta van, hogy azt társasulás (l'association), szervezkedés s tanulmány által kárpótolja; meg vannak sajátos nyelve, jelszavai, ismertető jegyei, egyesülési

*) Börne Németország két nyelvü iróihoz tartozik. Ő — hasonlóan nagy ellenfele — Heinéhez — németül s franciául irt. 1836-ban egy „Balence" cimü folyóiratot inditott meg, melyben leginkább arra törekedett, hogy a francia és német nemzet közti egyenetlenségeket kiegyenliteni segitse. E nemü francia irományai közé tartozik a jelen essay is, mely nemcsak aestheticai, kritikai, de politicai s népismei tekintetből is jeles mü. Hogy most, a nagy francia-német háboru alkalmával, mennyire érdekes az, azt az olvasó meg fogja látni. Mi csak azt tesszük hozzá, hogy Börnének, nálunk különben is kevésbbé ismert francia iratainak ez a legjobbika. Szerk.

központjai; szóval hadi lábon áll. Mindez hiányzik a többségnek s hiányozni fog örökre. Ez sohasem associálhatja magát, sohasem rendezkedhetik, miután hiányzik nála egy erős, kitartó kötelék. A kisebbség telve van hatalmas egoismussal, s ez elég erős, hogy a lelkiismeret hangját elfojtsa, mely mindenkit a felebaráti szeretetre ösztönöz; ez egoismus abban áll, hogy a többséget legyőzi, azaz annak költségein él és élvez. A többséget ellenben nem vezetheti ez az érdek, miután a kisebbségtől nyert zsákmány millió ember közt szétosztva, csak csekély részt juttatna minden egyesnek. Következőleg a többségnek ama távol időig, melyben az egyenlő gondolkodás folytán egygyé olvad, melyben az emberiség minden követelményei kielégittetnek, — folytonosan harcolnia kell a kisebbséggel.

A többség irói pedig sem a szükséges kedvvel, sem elég nyugalmas lélekkel nem rendelkeznek, melylyel az irodalmat s müvészetet sikerrel ápolhatnák, mert, mint a közszellem védelmezői s hirdetői, egyszersmind harcolniok kell a közös ellenséggel, vezérek s közharcosok gyanánt. Ez oknál fogva az első rendü irók és művészek minden időben a kisebbség tagjaiból, az erő követőiből váltak ki, kik a béke nyugalmát élvezve, hivatásuk csöndes ápolása alatt semmi mozgalmak, vállalkozások s szenvedélyek által, melyek tanulmányaikkal ellenkeztek, nem hagyták magukat megzavartatni.

Mindazáltal, ha az irodalom nem épen a jelen közvélemény hirdetője: az emberi nem üdvére és vigaszára mégis mindig voltak egyes irók, kik mintegy tükrei voltak koruknak s ennek vágyai-, örömei-, s szenvedéseinek hü képét mutatták. Ha ez irókban nemes jellem szép tehetséggel párosul, félistenekké, herosokká s hazájuk megszabaditóivá válnak, egy templom főpapjaivá lesznek, mely templomban egy egész nemzet összecsődül, hogy az égnek panaszát s reményét elmondja, s melyben az elnyomottak gyönyörrel élvezik a szabadság lehelletét s vidám dalokat énekelnek láncaik csörgése alatt*).

E boldog halandók között, szerencséje legmagasabb polcán Beranger áll, s nem tudjuk: az ő sorsát irigyeljük-e, vagy Franciaország szerencséjét, hogy ily férfit gyermekei közé számithat. Nem! Franciaország sohasem veszíti el szabadságát; Beranger a szivárvány, melyet az isten a restauratió özönvize után örök békekötés jeléül a felhők közé helyezett.

Miután Uhland, e nemes és kitünő költő Németországban ép oly kedves s népszerü, mint Franciaországban Beranger, e két nemzeti költő összehasonlitása által a német és francia nemzet közvéleménye, jelleme s társadalmi állása különbségét teljes világitásban lehetne föltüntetni. Ha Uhland népszerüségét a Beranger-évei összevetjük, első tekintetre figyelemreméltó különbséget vehetni észre a két ország közt. Németországban a népszerüség egészen más, mint Franciaországban; kevésbbé terjed ki s nem oly mélyreható. A németek nemes elismeréssel viseltetnek minden iránt, mi nagy és szép bármely nemben, bármily országban és időben, s szeretetök-, és tiszteletökkel minden érdemnek szigoru s csodálatraméltó pártkülönbség nélkül adóznak. Ez oknál fogva a népszerüség, bárki legyen is megáldva vele, csak korlátozott lehet. A franciák hódolatukat egyetlen személy előtt szeretik letenni, s szintc gyanakodhatnánk, hogy szivök s szellemök egészen monarchikus érzelmeket táplál. S ekkor annak, mit Franciaországban „nép"-nek neveznek, Németországban egészen más jelentése van. Franciaországban a nép, — mig egy második Sieyes nemzet-nek nem declarálja, — a negyedik osztály; az utolsó sorba számitják, de mégis számitják; akaratát nem nézik, s mégis kérdezősködnek utána s félnek tőle. Ily értelemben azonban Németországban még nincs nép. Itt a nép a harmadik osztályt képezi, s ez még az alsóbb rendü iparosokig sem ér, mely Franciaországban a polgárság határfala.

Uhlandnak kevesebb olvasója van, mint Berangernek, noha Németországban a müveltség ép ugy el van terjedve s mélyebbre hat, mint Franciországban. Ott azonban még nem a nép számára irnak. Az irók s költők sem elég kedvvel, sem elég tehetséggel nem birnak, hogy az alsóbb osztályokat fölvilágositsák s mulattassák; ott azon vannak, hogy csak amaz osztályokat oktassák, melyek ugy is már müveltek s az előkelő világot mulattassák, mely a szórakozásokban épen nem szenved hiányt.

Uhland dalai a szemnek, Berangeréi a fül számára irattak.

Vos orateurs parlent a qui sait lire,
Toi, conspirant tout haut contre les rois,
Tu marias, pour ameuter les voix,
Des airs de vielle aux accens de ta lyre. *).

A francia költőnek tehát kell hogy több hallgatója legyen, mint a németnek olvasója. A miveltek szelleme, azok szemében; a nép embereinek szelleme, azok fülében honol. Az előbbiek a hallottakról csak akkor itélnek, ha látták is egyszersmind; az utóbbiak csak azt látják helyesnek, a mit hallanak; ezek csak a mennydörgéstől ijednek meg s nem tudják, hogy a villám az, mely gyujt.

Uhland s Beranger költeményeiben mindkét

*) Megjegyzendőnek találjuk, hogy e cikket német iró irta, ki nem ismerte Magyarországot s midőn e sorokat irta, bizonyára nem is gondolt Magyarországra. — — Szerk.

*) „A ti szónokaitok annak beszélnek, ki olvasni tud, — hangos esküvéssel összeegyezteted a királyok ellen, — hogy a nép felzuduljon, — a cythera hangjait lantod zöngedelmeivel". Ford.

nyelv legmagasabb műveltségében jelenik meg. A francia költő nem engedi magát megvesztegetni amaz udvarias phrásisok s a nyelv merev formái által, melyek nélkül Franciaországban gyakran a legnemesebb gondolatok s leggazdagabb érzelmek is pongyoláknak találtatnak. A ruha, melybe Beranger érzelmeit öltözteti, nem feszes, hanem mindig az érzelemhez mért, s feltünteti amaz erőszaktól ment kellemet, mely nem valamely divatárusnő szeszélyeitől függ, s melyet hiába keresünk a költők Longchamps-ánál.

A franciák, kik Uhland költeményeivel megismerkednek, oly nyelvet fognak megkedvelni, mely iránt eddig talán semmi érdekkel sem viseltettek. A gyermek gagyogásától a szónok ékesszólásáig; az ifju falusi lányka egyszerü kifejezésétől a fölháborodott király szenvedélyes szaváig; a középkor durva hangjaitól az ujkor mesterséges irályáig mindent egyesit magában Uhland, a mit a német nyelv minden századból szépet, gazdagot s nagyot fölmutathat. Kellemet, folyékonyságot, lágyságot, erőt, magasztosságot, mélységet, — párosulva még korlátlan szabadsággal is — mindezt megtalálhatjátok az Uhland nyelvében. Sem Göthe, sem Schiller nem birja a külföldiek előtt a német nyelv szabadságát s gazdag voltát kellően fölmutatni. Göthe stylje hideg, márványszerü, festőietlen. Göthe nem szereti, ha bizalmasak leszünk hozzá: ő sohasem hevit föl benneteket, mi az igaz költészetnek mindig sajátja. A költő-fejdelem palotájában összegyülve találjuk magunkat, mint a párisiak a szinházban; érzelmeitek árja nehéz oszlopos csarnokokon vezettetik végig; ott állnak az oszlopok kettesével, biztosok őrt állnak mellettök, s utánatok ők is belépnek egyik a másik után. Csend és költői rend, ez Göthe jelmondata, s a polgári irodalom nemzeti gárdája parancsnokául választá őt. Schiller irálya az ellenkező hibában szenved, nagyon is philosoph, magábamerült, rajza gyakran nélkülözi a pontosságot. Göthe és Schiller nagyobb, messzehatóbb genie, mint Uhland, de a maga nemében Uhland nagyobb, mint mindkettő.

Beranger-t kedveli a nép, noha emelkedett. Igy fejezem ki magamat, hogy mindenki által megértessem. Mondhatnám különben: Beranger tetszik a népnek, mert emelkedett. Uhland nem birja a szellem ama magasságát, mely hasonlóan az éghez, mindent átölel, mi fejünk fölött van s egyszersmind mindent, mi lábainknál fekszik. Gondolatai s képei sokkal fényesebbek és nemesebbek, mint a francia költőéi; de e fényben van valami a hamis gyémántokból, e nemességben sok a születési nemesség. Németországban bizonyos eszmék s érzelmek öröklő hatalommal birnak; imponálnak nekünk, magukkal ragadnak, s mi tiszteljük és engedelmeskedünk nekik, puszta szokásból. Azonban, ha jogaikat s erejöket vizsgáljuk, szégyeljük magunkat gyöngeségünk, félelmünk s babonánk miatt. Uhland költeményeiben sok a mesterkélt szenvedés és öröm, sok a nagyon is keresett érzelem s a szív tuláradása (luxe de coeur), mely a lelket kimeriti. Minden kellemes, selyem-lágy, de — beteges szinü. A költő minden képe valami angyalit mutat, mely szent borzalommal tölt el ugyan, de egyszersmind félelmet gerjeszt, s csak akkor térünk ismét magunkhoz, ha egy kutya ugatni kezd, vagy mellettünk elhaladó szomszédunk „jó estét“ kiván.

Beranger, mint egy pacsirta dalol, mely a nap első sugarait üdvözölve, vidám hangjával az embereket fölkelti s munkára, harcra s élvezetre serkenti. Uhland ugy dalol, mint a bokrok sürüjében a fülemüle, mely nyugalomra, álmodozásra int: érzékeinket édes levertség szállja meg, s elszunyadni, örökké aludni volna kedvünk. Beranger dalai fölserkentenek, Uhland dalai elaltatnak.

Beranger dalaiban a fájdalom élő, mert telve van reménynyel; a legmélyebb keservbe is némi derültséget vegyit. Beranger pogány költő, Uhland keresztény; ez utóbbinál maga az öröm is nyomasztó; költészete az anya öröméhez hasonlit, ki a szülési fájdalmakat érzi. Mozart mennyei zenéje már gyakran elbüvölt benneteket; vidám melódiáiban nem földi öröm hangzik, de egy angyal jó kedvét s tréfáit halljátok. Ha Don Giovanni bortól részegen, szerelmes, vidám, pajzán dalokat énekel, nem érzünk-e szivünkben keserü bánatot, melyet könyekkel szeretnénk megkönnyiteni? Ép ugy ragad el a Rossini zenéje is; ha panasz hangjait halljuk a szerencsétlen szerelem fölött, vagy hősi dalait a harcz-, és csatákról: vajjon szomoruság, vagy borzalom tölt el minket? Nem, szivünk nem rendül meg, hanem táncol; nem tudunk sirni, hanem örömünkben nevetünk.

Ha Beranger sir: Rossinihez, ha Uhland nevet: Mozarthoz hasonlit.

Beranger emberei derültek, reménynyel telvék, mind megannyi titán, kik örömrivalgás közt az eget ostromolják. Uhland emberei telve bubánattal, kétségbeeséssel, mind megannyi bukott angyal, kik az elvesztett paradicsomot siratják. A német költő, az eldődeit imádó népének a középkor emlékeivel kedveskedik. A középkor a németek ifjusága; mint általában minden ujkori népé; most idősbek, s husz év előtt, midőn a a németeket a francia uralom alól megszabadulva a középkorhoz ragaszkodni láttuk, gyakran kedvünk volt a „hajdan“ ez ifju népét (le ci-devant jeune peuple) kigunyolni, miként a „hajdan“ ifju emberét a francia szinpadon kigunyoltuk.

A franciák és költőjük szemében minden földi; maga a jóságos isten is: szomszédunk, s angyalai: játszótársaink. A németek s költőjük szemében minden mennyi, minden szent. Uhland megénekli az ifjuság, a bor, a szerelem s a nők szentségét.

(Folyt. követ.)

A HABORU NOVELLAJA.

— Egy angol lapból. —

Szomoru látvány! Az első csatából szállitották haza a sebesülteket. A szemekben könyet, az ajkakon fájdalmas reszketést lehetett látni. Egymásután szállitották ki a szerencsétlen ifju bajnokokat s fölhelyezték a kórházi kocsira. De a figyelmet leginkább egy ifju tiszt ébresztette föl, nem is annyira saját személye, mint inkább kisérője által. Az ifju francia tiszt bekötözött feje egy gyönyörü hölgy ölében nyugodott. El-el pirult, midőn az őt környező tömegre tekintett; de pillantása ismét ifjára tévedt s a pirt halványság váltá föl.

C . . . francia iró, ki már korán hirnévre tett szert, s e hirnevének, ugy szintén csinos külalakjának köszönheté, hogy pár hét óta Amiens város egyik legszebb leányát S . . . . Klárát nejének mondhatá. A harc az ifjut is elszólitá, Hű, szerető neje nem hagyá el őt; követte mindenütt a csoták mezején. A végzet ugy akará, hogy C . . . fején egy roham alkalmával sulyos sebet kapott. A vonat a sebesülteket Párisba hozta, s bármennyire ohajtá is a nő, hogy férje Amiensbe vitessék, nem lehetett kivinni, mert a veszélyesseb nem engedé; bele kellett nyugodnia hogy a közkórházban ápoltassék. Az ut fáradalmai, a kiállott aggályok alatt megtört nő nem volt rábirható, hogy férje betegágyát elhagyja s helyét az irgalmas nénének engedje át.

A nő sikoltozva fut el egy egér elől, de szükség esetén oroszlánná válik

A gyönge idegzetü kéthetes asszony a legnagyobb feláldozásra kész volt. Több napon s éjen át, mialatt férje élet s halál között lebegett, türelmesen állott őrt. Az orvos megindittatva ez ifju nő bánata, szépsége s ifjusága által, kiváló gondot forditott az ifju tisztre, sőt magára a nőre is, mert e tapasztalt férfi észrevette, hogy a sok álmatlanság megtörte testét. Elvégre a tiszt visszanyerte öntudatát s az orvos biztató reményt nyujtott. De Klára még ekkor sem volt rávehető, hogy a gondoskodást másra bizza; szerető férje oldalától nem akart egy percre sem távozni, minek természetes következménye lőn, hogy már alig tudott lábain járni. Férje, még mindig lázas állapotában, nem is sejté, hogy kedves neje milyen aggályos állapotban van; az orvos azonban intette, hogy ne epeszsze már magát annyira; nyugodjék naponta egynehány órát. De a nő bánatosan s szeliden mosolygott; könyes szemein át a remény sugára csillogott. Egy reggel azonban, a mint C . . . fölébredt, észrevette, hogy neje helyét egy irgalmas néne váltotta föl. Az orvostól töredezett hangon tudakozódott neje után s az, sürgetésére, bevallotta, hogy Klárát a sok álmatlanság leejtette lábáról. Napok jöttek, napok mentek s az ifju férj lassacskán javult, de a hű nő csak nem tért vissza ágyához. E miatt annyira növekedett aggodalma, hogy javulása ismét megállapodott. Mindennap unszolta az orvost, hogy mondjon már neje felől ujságot, de az mindig kitérőleg válaszolt. Ilyen válaszra szükség volt, mert igazában a nő élethalál közt lebegett. Betegségében is nem annyira magáért, mint férjeért aggódott; szivének fővágya volt: vajha még ott lehetne a kedves mellett! De nem volt ereje fölkelni ágyából. Végre egy este C . . . t hangos zokogás ébreszté föl különben is szakadozótt álmából. Kiterjesztette az ágy elébe vont függönyt s észrevette, hogy az irgalmas néne sir. Már ő sem kétkedhetett tovább; bizton hitte, hogy neje meghalt. Igen! miért titkolják előtte a szomoru valót — igy elmélkedett magában a szegény férj. — Lelke, mialatt ő öntudatlanságában e veszteséget nem is sejté, elszállott, mint a párává változott harmat!

Az éj már jól előre haladt, mikor C . . . . a bánat és testi gyöngeség által előidézett ájulásszerü félálomból fölébredt. Azt álmodá, hogy nejével az első látogatásokat tette, miközben a mellére tüzött fehér rózsával ajándékozta meg őt. Neje elvette azt, de midőn ruhájára akarta tüzni, szivéből egy piros véresepp ömlött arra, s neje a kövezetre dobbant le. Erre fölébredt amaz ideges izgékonysággal, mi rémes álom után még az egészségeseket is megreszketteti. Tévedezve tekintgetett körül. A néne nem volt benn; rendesen ki szokott menni, ha a beteg alszik. A gyertya, mely egy távoli asztalon az ellenzőn keresztül homályosan szórta szét halvány tényét, meg-megrezegteté a tárgyakat, mintha azok élő lények lettek volna. Kivül a szél szakadozott sóhajokban tört ki s néhány esőcsepp ugy verődött az ablaküveghez, mintha rajta kóbor szellemek ujjai kopogtattak volna, kérve a bebocsáttatást. Különös képzelődés vett erőt az ifjun, mi — tekintve lelki állapotát s neje utáni hő vágyakozását — nagyon könnyen kimagyarázható. Azt képzelé t. i. hogy Klára szelleme akarja őt meglátogatni. Halála előtt kivánkoznék végbucsut mondani, s nem valószinü-e, hogy szelleme a földhöz tapad mindaddig, mig tőle el nem bucsuzhatik. Ez eszme anyira lebilincselte egész lényét, hogy szemeit merően az ajtóra függeszté, mintha várna már, mikor lép be rajta kedvese, hallgatózva, hogy suttogása se kerülje ki figyelmét. A férj kiterjesztette takarója alól kezeit, hogy a szellem szárnyainak érintését érezze. De nem látott semmi mást, csak a sirból kikelő Lázár alakját, mit a betegek vigasztalására a falra festettek. — A szürkés homályban Lázár óriási nagyságunak tünt föl; nem hallott mást, mint az ablaktáblák rázkodását; nem érzett semmi más érintést, csak azt, mit az ágy függönyről lesiklot pók okozott. — De azért nem szünt meg remélni, képzelődése még erősb fokra hágott; az óra ütött, s mintegy saját hangjától megre-

ttenve, lassan sikoltott föl: „Klárám, édes Klárám, hol késel?!“

Alig hangzottak el ajkairól e szavak, a szobában halk sóhaj hallatszott. Az ifju összerezzent. Odakünn sohajtott-e a lég, vagy valaki épen hozzá közel? . . Ezután a vékony összefolyt függöny mellett egy átlátszó, kicsiny, fehér kéz mutatkozott. — Gyönge sikoly tört ki C . . . kebléből: reszketés fogta el, mert meghalt nejének szelleme állott előtte. Egészen fehér fátyolban volt burkolva s az alak oly könnyednek tetszett, mintha tavaszi szellő szárnyán repült volna hozzá . . . A máskor piros arc halványsárga volt, de mindamellett is ama vonásokkal, melyekre ő azelőtt szerelmes mámorral tekintett. A bánatosan reámeresztett szemekben nem tündökölt az élet szikrája. Szintelen ajkain oly mosoly lebegett, mint a hóval fedett, földre verődött holdsugár . . . S ez a mosoly volt legrémesebb. Ugy tetszett előtte mintha, az valami eltorzitó tükörből verődnék vissza. Két-három percig némán s hallgatagon szemlélte e természet fölötti látványt . . . Félelem és némi gyönyör vett rajta erőt; örvendett, hogy neje még most is tanuját adta hű ragaszkodásának. Végre lassan susogva szólt, mert tartott attól, hogy a nagyobb hang talán elüzi e rettenetesen kedves látományt: „nőm, szerelmem, eljöttél hát mégis, hogy végbucsut végy tőlem, hogy megmondhasd, hogy még most is szeretsz?“ . . .

„Oh igen, most épen az angyaloknál voltam, de azok megengedték, hogy eljöjjek még egyszer hozzád“ — volt a lassu válasz, épen oly hangon, a milyenen Klárája szokott beszélni: — „Ugy-ebár? még most is szeretsz?“ . . .

„Hogy szeretlek-e?, szivem első s utolsó szerelme?“ — válaszolt az ifju reszkető hangon.

„Több szellem őrködik itt feletted, még akkor is, ha én nem leszek itt. E szoba azokkal van tele.“ — viszonzá ugyan ama lassu hang. —

Az ifju összerezzent, mint összerezzenne minden halandó, ha hallaná, hogy az ég felavatottjai előtte idegen tárgyakról beszélnek.

„Hallod-e? — folytatá, mialatt csaknem átlátszó fehér kezét fölemelé“ — most együtt beszélgetnek a lelkek . . . Engem fénysugár vesz körül . . , Az angyal ismét kezemet fogja . . . Hadd csókoljalak meg még egyszer én egyetlen szerelmem e földön!“

Ekkor a kisértet lassan lehajolt fölé, de e percben a tulsulyban lévő félelem miatt C . . . hátrahajlott s elájult.

Teréz néne e reggel a szokottnál tovább aludt, ugy, hogy most a nap is megelőzte, s aranysugárkoszorut szőtt a beteg ágy függönye körül. Mikor az ágyra nézett, keresztet vetett magára s a szüzet hivta segitségül. C . . mellett egy másik alak feküdt. Mihelyt ámulatából magához tért s közelebb mert menni, észrevette, hogy az C . . . meghalt neje. Ott feküdt átölelve C . . . t, ki teljesen elvesztve öntudatát, keblére hajtotta fejét. — A jó nének egybegyültek s azt sütötték ki, hogy e nőt azért, mert nem igazhitü volt, a rosz szellemek ragadták el s vitték férje szobájába. Az orvos azonban eszélyesebben fejtette meg e csodát. Mikor ama néne, ki a nőnél őrködött, azt hitte, hogy már meghalt, akkor még csak mély ájulásba esett. Az orvos nem tartotta szükségesnek, hogy rögtön a bejelentés után eszközölje a halottkémlést. Ha ezt tette volna, a néne tévedését rögtön eloszlathatta volna, Klára, ájulásából, lázas állapotban ébredt föl s a láz által kölcsönzött ideiglenes erő képessé tette arra, hogy ágyából kikeljen. A szegény nő megzavarodott értelmének egyetlen épen maradt szála férje iránti szerelme volt, s ez vezette őt oda, hol az feküdt s mert e szoba különben sem volt messze az övétől. Csöndesen lépdelve ment férje szobájába; leült a függöny háta mögé, épen ugy, mint mikor még ápolta. Mikor férje, szintén a lázas képzelemtől ösztönöztetve, megszólitá fölállott s láthatóvá tette magát. — Betegsége alatt anyit képzelősködött *halálról* és az *örökkévalóságról*, hogy nem lehet csodálkozni azon, ha beszédében *angyalokat s szellemeket* hozott elő. — A láz ideiglenes ereje csakhamar megszünt; öntudatátvesztett férjére esett le, átölelvén őt karjaival s mellére hajtván erőtlen kis fejét. Az élet hamvadó szikráját nem gyujthatták föl s eltávozott, valóban ugy, mint valami szép, fényes angyal!

Forrásunk, honnan e közleményt meritettük, nem emliti, ha valjon a férj visszanyerte-e teljesen egészségét, csak azt tudjuk, hogy ily feláldozó nőre többé nem egykönnyen tesz szert.

IRODALOM. MÜVÉSZETEK.

— gy. **„Vorlesungen über den deutschen Roman der Gegenwart“.** *Literatur und Culturhistorische Studien von Fr. Kreyssig. Berlin. Nikolai. 1871. 300 l.*

Örömmel vettük kezünkbe e müvet, mely régen érzett hiányt igyekszik kipótolni, de meg kell vallanunk, hogy nem felelt meg teljesen várakozásunknak. Kreyssig szorgalmas olvasó s önálló itész, de kevés aesthetikai tekintettel bir.

Müve a forradalom utáni kort tárgyalja s az abban megjelent termékeket történelmi s társadalmi szempont szerint osztja fel, mig függelékül müve végén a nőkről is megemlékezik egy külön rovatban.

Első tekintetre ugy látszik, hogy a szerző a re-

álistikus iránynak hódol. Nagy hibája azonban, hogy a reálistikus életet a philister polgári viszonyok történet hü rajzolásában keresi. Ez az oka, hogy Gutzkowot, kit különben a regény kivánalmának szempontjából mi sem akarunk védeni, teljesen elitéli, — s hogy Spielhagent sem méltányolja eléggé; Hammer und Ambos-át — mely pedig a német regények legjobbjai közé tartozik majdnem hogy férczmünek nevezi. Ugy látszik, hogy szerző ideálja Reuter, az erőteljes, de sokszor nyers plattdeutsch iró ki mellett még Freytag „Soll und Haben"-jét emeli ki magasztalólag, melyért mi lelkesülni egyáltalában nem tudunk. A történelmi regényirók közül Alexis Wilibald- s Laube-nak osztogatja a babérokat. Reálistikus szempontjából határozottan tiltakozik az idealisálás ellen, következőleg a történelmi s irányregények megértésére képtelen, mit (a hely szüke miatt nem idézett) számos ferde itélete is mutat. Riehl Naturgeschichte der bürgerlichen Gesellschaft cimü regénynél találkozunk végre igazolt magasztalással s igazolt itélettel. Sokkal kevésbbé tarthatjuk helyesnek Auerbach feletti itéletét, habár ez a közönség nézetével — mely e hires iró idylljeit még most is bálványozza — inkább megegyezik. Ismertetése főbb irókról meglehetős teljes. Az irónők közt Lewald Fanny tündököl az első helyen, bár szerintünk e nő érdemeit nem a regényirodalomban kellene keresni. Gerstäcker, Wildermuth Ottilia, Mühlbach Luiza igen mellékesen vannak emlitve, de mélytánylólag.

Nem hallgathatjuk el, hogy e terjedelmes műben, melyben számtalan kisebb iró is előfordul, Jeremias Gotthelfnek, Sachor-Masochnak s Kürnberger Ferdinándnak még névleg sem jutott hely, holott kétségtelenül többet érnek, mint 10—20 olyan iró, kiket szerző a német irodalom legjelesebbjei közé számit. Az irodalomtörténészek közül például sajátságosan, bár philisteri álláspontjából némileg megmagyarázhatólag, a selejtes Julian Schmidet halmozza el bókjaival.

Mint első s lehetőleg teljes kisérlet, ifju itészeknek ajánlatos mű, bár óhajtandó volna, hogy avatottabb kéz tegyen nemsokára kisérleteket ez elhanyagolt téren.

—r. **Dr. Johannes Huber kleinere Schriften.** Leipzig. Dunker und Hamblot. 1871. 448 l. nagy octáv. Huber, müncheni bölcsészettanár, az ismeretes, szorgalmas és lelkiismeretes de nem lángeszü német tudósok egyike, elismerést érdemel szép világos nyelve s legalább annyi szabadelvüsége és sokoldaluságáért, mennyit egy német bölcsészettanárnál feltételeznünk szabad.

A jelen terjedelmes kötet 6, már ezelőtt megjelent értekezést tartalmaz. A három első Lamenias, a hires francia catholicus politicus, Böhme, az ismert görlici csizmadia bölcsész s Spinosa jellemével. Mindháromnál a szép nyelvre s az érzelemmel irt jellemzésre s életrajzra van fekteve a fősuly; a három nevezetes férfiu világnézetéről azonban csak Böhménél nyer az olvasó tiszta fogalmat.

Sokkal fontosabbak s terjedelmesebbek is a következő értekezések. Az első ezek közt a communismus és socialismus kültörténetét adja elő az ókortól kezdve Lassalle s Proudhon haláláig. Az iró látszólag eléggé ismeri e rendszerek elveit, s egyes nyilatkozataiból gyanitva, jobban is méltányolja azokat, mint sem soraiból kiolvashatni lehetne. Sajnos, hogy a perniák államszerkezetét s az ujabb korból Marx s az internationalis munkás egylet nagyfontosságu működését nem is emliti, valamint nem Maurer s mások e tárgyra vonatkozó — habár conservativ irányu — tudományos kutatásait. Mindamellett az e tárgygyal közelebb nem foglalkozóknak előleges olvasmányként bátran ajánható.

„Die Nachtseiten von London" cimü leirása egy az ottani szegényebb város-negyedekben tett igen érdekes éji kóborlásán kivül semmi ujat sem tartalmaz, azonban Mayhew világhirü müveiből ügyesen szedte össze az adatokat, ugy hogy az olvasó elég tiszta képet nyerhet belőle a nagy világváros óriási nyomoráról.

Az utolsó cikk „Deutsches Studenten leben" inkább müveltség-történelmileg, mint paedagógiai szempontból fontos, sőt a különben komoly szerző itt sok fölösleges adomázást is engedett meg magának, mig más részről igen sokat mellőzött, mi nem csak a curiositás érdekével bir. Igen sajnos, hogy a német egyetemi ifjuság beléletének legujabb fejlődését, a mit ő bizonnyal igen jól ismer, legalább nehány vonással nem jellemezte.

Általában véve e gyüjtemény, sok érdekkel bir már csak változatosságánál fogva is, és ifjuságunknak méltán ajánlhatjuk.

IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS MÜVÉSZETI HIREK.

= **Statistika.** A „Jogt. Közl." közlése szerint az 1870-iki év népszámlálásának tiszta eredménye: Magyarországban: férfi 5,499,462; nő: 5,612,161; összesen: 11,117,623. Erdélyben: férfi 1,051,145; nő: 1,050,582; összesen: 2,101,727. Együtt: férfi: 6,550,607; nő: 6,668,743; összesen: 13,219,350. — Pesten 1870-ben 6,468 halottat vittek ki a kerepesi temetőbe, tehát 606-tal többet, mint 1869-ben. Legtöbb áldozatja juniusnak volt, 767; legkevesebb novembernek, 421. A halottak e számába nincsenek beleértve a katonák és izraeliták, kik saját temetőikbe helyeztettek el —

várni a feltámadást (?). — A sugárut kiépitése céljából hivatalos kimutatás szerint 217 házat sajátitanak ki. Ez épületekben 2265 szoba, 380 kamra 168 előszoba, 1,345 konyha, 576 pince, 123 bolt, 196 félszer és szin, 17 raktár, 29 istálló van. Lakik ez épületekben 6,104 családtag, 680 cseléd, 1,950 albérlő, összesen 8,749 személy. Kiváncsiak vagyunk, gondoskodnak-e a lakásszükség enyhitéséről, mielőtt e meglehetős számu lakónak felmondanak?! — A pesti kapitánytól 1870-ről. Elfogva volt: 11,645 személy. Ezek közül 5,465 csavargó, 380 kuldos, 956 lopási gyanuból, 3,952 rendőri kihágás miatt 46 testi sértésért, 840 megszabadult rab, 6 pedig a katonai hatóságtól. Rendőrileg fenyittetett 3019; elvitetett 71, elbocsáttatott 3,378, és elkisértetett 3,314.

= **Mult számunkban a nőreáltanodáról** irva, azt oly forrásból meritettük, mely nem volt hiteles s igy ezennel kijavitva ama sorokat, hirül hozhatjuk, hogy — nem reál-, de női ipartanoda fölállitása van tervben, mely az elméleti részt a gyakorlatival kapcsolva össze, főcélja a női munkaképesités a nyilvános pályákon. Eddig ez ügyben még semmi lényeges alakulás nem történt ugyan ideiglenesen sem, de — mint e biztos forrás értesit — legközelebb ez ügyben egy szakgyülés fog összeülni, mely az alapszabályokat részletesen kidolgozva, rendes választások utján fog a szakvezető társulat megalakulni. A törekvők élén áll Lederer Áhrahám, a hires felolvasó, Molnár Aladár ministeri osztálytanácsos és a közélet egyik általunk is igen tisztelt, buzgó férfia, és Ney Ferencz, az irodalmi pályán is oly müvelt férfi s a pesti főreáltanoda érdemes igazgatója, ki e törekvésekben eddigelé is a legszebb s legelőmozditóbb ajánlatokat tette. Mi ez üdvös mozgalmakat ezután is figyelmünk előtt tartva, a közönséget minden ez ügyben történő eseményekről tudósitani fogjuk jövőre is.

= **Egy igen derék munkával** gazdagodott legutóbb politikai irodalmunk. — Ez Schwarz Gyulának következő cimü müve: „Államintézményeink és a kor igényei.“ Szerző e nagy gonddal és hosszas tanulmány mellett irt munkáját Magyarország ujabb nemzedékének ajánlja, mint a melyre állami átalakulásunk munkájában oly nagy osztályrész várakozik. A gyönyörü kiállitásu munka megrendelhető Aigner Lajosnál. Az első füzet ára 1 frt.

= **Mai számunkhoz van mellékelve** e lap szerkesztőjének „Hulló levelek“ cimü uj költeményfüzérére az előfizetési felhivás és gyüjtő-iv. E felhivás bővebben szól e műről s e helyen csak annyit legyen szabad kifejeznünk, mikép e könyvet ajánljuk különösen a hölgyek szives figyelmébe és terjesztő pártfogásába.—

= **Magyarország iróinak** becsületére válik, hogy nem akadt, csak egyetlenegy ember, ki a Szent István társulat által kitüzött katholikus szellemü magyar történetre pályázott volna. Ez az egy mü is oly silány, hogy azonnal visszaadták gyártójának, kit ugy látszik nem lelkesitett még az arany csengése sem.

= **A nemzeti zenedéről** azt irják a „Szinlapok,“ hogy 10,000 frntnyi subventiót kap s valószinüleg a szini képezdét is egyesitik vele s igy lesz belőle zeneakadémia. Az átalakitás végett közelébb egy enquétet hivnak össze.

= **Than Mór** jeles festészünk jelenleg egy nagyobb müvön dolgozik, mely Dantét és Beatricét fogja ábrázolni. A kép a londoni világtárlatba van szánva.

= **Nikolics Sándor**, a szini képezde tanára, növendékei számára zenetörténetet ir, melyet bizonyára mindenütt örömmel fognak venni, miután e nemü irodalmunk teljesen parlagon hever. E zenetörténet általános lesz, kiterjedve a zene aesthetikájára is.

— **B. Orczy Bódog** „Renegát“ cimü operát irt, mely — hir szerint — Debrecenben kerül először szinre.

= **A drámabiráló bizottság** tegnapelőtt este gr. Zichy Gézától egy eredeti bohózatot fogadott el. Cime: „A phrenológ.“ Tárgya a tudomány egy bolondjának kijózanitása.

= **Egy Rafael-kép.** Flórencben Lónyay ottléte alatt szóba jött amaz eddig el nem döntött kérdés: kié utóljára is Rafael „Madona del Granduca“-ja, a lotharingiai családé, vagy Olaszországé? Lipót nhg. örökösei nem tudják bebizonyitni a tulajdoni jogot, viszont Olaszország sem tekintheti magáénak e megbecsülhetlen műkincset. Hosszas tanácskozás után a következő megállapodásra jutottak: Olaszország egy tekintélyes összeget fizet (800,000 lirát) s a kép Olaszországé lesz véglegesen. E határozatot nagy megelégedéssel vették tudomásul a flórenci müvészi körök.

= **Monographiák.** Rozványi György szalontai ügyvéd, kitől a mult évben jelent meg „N. Szalonta város történelmének“ I kötete, most a II-ikat rendezi sajtó alá. A „Nagyváradi lapok“ felszólal, hogy ideje volna, ha N.-Várad is megiratná történelmét. Veszprém városa Véghely Dezsőt szándékszik megbizni monographiája elkészitésével.

Felelős szerkesztő: **Benedek Aladár.** Főmunkatárs: **Endrődi Sándor.** Kiadó: **Fekete Bernát.**

Pest, 1871. A „MINERVA“ gyorssajtónyomása.

II. évfolyam. 4. szám. 1871. Január 26.

SZÉPIRODALMI KÖZLÖNY.

IRODALMI, TÁRSADALMI, MŰVÉSZETI ÉS KRITIKAI HETILAP.

GUTZKOW K. ÉS LEGUJABB REGÉNYE.

A veterán német regényiró legujabb három kötetes müve: „Pestalozzi fiai“ („Die Söhne Pestalozzi's“) nagy érdekeltséget szült Németországban, nemcsak azért, mert már nehány év óta nem látott tőle nagyobb müvet az olvasó közönség, hanem azért is, mert mintegy harminc év előtt ugyanily tárgyu s hasonló eszmekörben mozgó regénynyel lepte volt meg a közönséget. Ama mű „Blasedow és fiai“ („Blasedow und seine Söhne“) cimet visel, s mint az előttünk fekvő legujabb regénye is, a nevelés kérdését tüzte ki tárgyául, a mennyiben t. i. a cselekvény s az alakok a „nevelés apostolai“ köréből vétetett.

Mielőtt azonban legujabb művét szorosabb vizsgálat alá vennők, jónak látjuk Gutzkow szellemi arcképét némileg bemutatni olvasóinknak, annál is inkább, mert e jeles regényirónak egyetlen nagyobb műve sincs irodalmunkba átültetve s kritikailag ismertetve is nagyon kevéssé volt nálunk.

Gutzkow a sokat emlegetett, „ifju Németország“ (mely elnevezés azonban most már elavult,) egyik első rendü, sőt mondhatni legjellemzőbb tagja. Ő az egyedüli, ki, ama költői iskolának elveivel szakitva, az uj aera zászlaja alá sorokozott és solidaritásba helyezte magát az uj intentiók képviselőivel. S e matamorphosis meg is látszik rajta. Művein két, sőt helylyel-közzel három egymásután következett irodalmi korszak befolyása észlelhető s tán egy költőnél sem találkozunk annyi fejlődéssel, mint Gutzkownál. Ő a modern német irodalomnak valóságos Proteusa. Valamint egyetlen műfaj nincs, a kritikai birálattól a drámáig, s a két sornyi epigrammtól a kilenc kötetes regényig, melyben ne tett volna kisérletet, ép ugy alig van hang az érzelem roppant birodalmában, melyen meg nem szólalt, s alig egyetlen szin a szellem országában, melyet föl nem használt volna.

Gutzkow Németországnak nemcsak legtermékenyebb, de legszivósabb s legkitartóbb irói közé tartozik. E szivósság irodalmi jellemének egyik fővonása.

Nem tartozik amaz őseredeti szellemek közé, kik céljukat mintegy röptükben érik el, hanem valóságos fia korának, kinek képzettsége lassu, részletes és nagy mérvben sokoldalu, ki többet dolgozik fejével, mint kedélyével; többet jóiskolázott tehetsége, mint vele született genieje segitségével.

Mint kitünő, szorgalmas iró, Gutzkow általában első rendü helyet foglal el, sőt mint ilyen, példányul szolgálhat kora minden irójának, a minthogy ő is az, ki valamennyi közt, a legtöbb (ha nem is legfrisebb s legillatosabb) babért nyerte. Amaz irók közé tartozik ő, kik valamely bukásuk által csak nagyobb erőt és kedvet kapnak ujabb küzdelemre, s ha huszszor leesett Gutzkow pegazusáról: huszonegyedszer is felült rá s végre nagy-nehezen mégis följutott oda, a hová akart.

Csakhogy e küzdelem, ez erőmegfeszités nagyon észrevehető nála; pegazusa inkább valami jól dreszirozott paripa, mint telivér versenyfutó. — A tendentiosus irány, mely az „ifju Németország“-ot első sorban jellemzi, Gutzkownál, folytonos fejlődése dacára is, nagyon szembetünő. Ő még napjainkban is a reflexiók költője; noha nem annyira teremtő ereje, mint inkább elemző, tanulmányozó — szóval receptiv tehetsége folytán.

S ezzel nem akarjuk vádolni Gutzkowot. A reflexiónak meg van a maga becse a költészetben s ha hussá és vérré válik, nem hogy ártana, de sőt egyik éltető elemévé lesz a poésisnak. Különben napjainkban, midőn a kor annyira át meg át van hatva a reflexiók s forrongó ideák rajával: reflectáló poetánál nem is várhatunk mást.

Sokkal feltünőbb ez irónál ama jelenség, hogy dacára nagy mérvü versalitása s fejlődésének, soha sem ujult meg annyira, hogy teljes önállóságra vergődhetett volna. Költészetének tartalma most is a régi s csupán alakja

változott meg. Gutzkow maga magát reproducálja minden egyes művében. — Valamint az „ifju Németország“ egyik főhatalma a kritika volt, melynek segitségével magát s elveit érvényesiteni igyekezett: ugy Gutzkowban még jelenleg is ott üti fel fejét a kritika, hol az teljesen szükségtelen. Különösen realisticus naiv müveire illik e megjegyzés. Egy másik főhatalma az „ifju Németországnak“ a journalistika volt; ez tulajdonkép az akkori „sülyedt s parlagon hevert“ irodalomnak regeneratora. Gutzkow irói jellemét a journalistikai vonások szintén jellemzik.“ Irodalmi működésének még második, inkább positiv felében is valamennyire journalista. S ez ép ugy jó, mint rosz oldalainak egyike. Mindenesetre dicséretes tőle, hogy akkor, midőn „hirneves“ regénye: „A szellem lovagjai“ („Die Ritter vom Geiste“) által egyszerre ünnepelt iróvá lőn: nem tartá méltóságán alólinak, hogy a napi sajtó munkásává fölcsapjon. „Unterhaltungen am häuslichen Herd,“ ez volt a cime ama közlönynek, melyet 1852-ben alapitott. Mintegy központja volt ez a népies-szépirodalmi termékeknek s igy repraesentálta mintegy a „specificus mulattató irodalmat.“ Különösen pedig az által szerzett magának érdemeket Gutzkow Németországban, hogy lapja szerény, idealisticus jellemet viselt s kevés alkalmat nyujtott neki az epés irodalmi harcokra, melyeket eleinte annyira kedvelt s melyek legtöbb befolyással voltak arra, hogy nevét népszerüvé tette. S valóban elismerésre méltó lemondás, ha az ember az irodalom harcaiban őszült meg s egyszerre a békebarátok seregéhez szegődik; ha örökre eldobja a guny fényes nyilait, a satyra és élcelés finom pengéit s az „isteni gorombaság“ mindama görbe kardjait, melyeket mindaddig annyi virtuozitással kezelt, s melyekkel annyi fényes győzelmet vivott ki.

Azonban az a „journalistai tüz“, mely Gutzkowot áthatja, ezzel nem szünt meg lángolni, hanem, — hasonlóan kritikai oldalához, — ott is érezhető, hol az ember épen nem várná, t. i. költői műveiben. A mint a tengerészt járásáról ismerni meg, vagy némely kiszolgált katonáról első pillanatra megtudja az ember, hogy a lovasságnál volt: ugy Gutzkowon is meglátszik — bármily régibb s ujabb művét vizsgáljuk — hogy irodalmi ujoncéveit a journalistica zászlaja alatt szolgálta le.

Sőt mi több: Gutzkow sok tekintetben önmaga és saját elvei mögött maradt s irodalmi müködésének második felében oly motivumokat s tendentiákat használt s használ fel, melyeket carrieérje elejéna legnagyobb hetykeséggel s ifju lelkesedésének egész tüzével üldözött. Midőn föllépett, a romanticus iskolát elavultnak találta; azóta még a romanticusokon is tul ment, s példányképeit oly nemzedéktől kölcsönzé, mely már a romanticusok előtt is elavult volt. Bármint mentegetődzék Gutzkow s roppant pártja (a sentimentális poéták és novellisták „holdvilágkóros“ serege), az elfogulatlan, s történelmi összehasonlitásokon alapuló kritika Gutzkow későbbi drámáiban s regényeiben nem talál mást, mint az ujonnan föltámadt siámi iker-párt, a tisztességes Iffland-ot s a még nagyobb tiszteletre méltó Kotzebuét.

S e fejlődés vagy elfajulás, ha ugy tetszik, csak ujabb bizonyiték arra, miszerint Gutzkow egészen korának fia s alá van vetve e kor minden mozzanatainak. Általában ő mindig a kor kérdéseivel halad s majdnem minden művében a közhangulatnak ad kifejezést, — legtöbbször azonban nem egyéb, mint a közhangulat alárendelt trombitása. E kissé tán szigoru állitás igazolására elég legyen „Uriel Acosta“ e napi érdekü, mindazáltal nagy sensatiót kellett szinmüvére, továbbá legkitünőbb regényeinek egyikére a „Szellem lovagjaira“ utalnunk, mint a melyek — szigoruan véve — nem egyebek, mint dramatizált, illetőleg fejezetekbe osztott vezércikkek.

Igy magyarázható meg aztán, hogy Gutzkow irodalmi működésének másik felében a sentimentalismus bánatos lovagjának szegődött, holott a végetszerü marciusi napok előtt a legdühösebb, legszenvedélyesebb irodalmi harcos volt. Akkor is s később is csak az árral uszott. Ha akkor mást sem akartak hallani Németországban, mint „Trommeln und Pfeifen, krieg'rischer Klang“-ot: később az olvadozó trillák s az irodalmi flótások ájtatos, cérnavékony sipitása tetszett a közönségnek. Akkor a kolossalis stylus volt az uralgó, később miniaturfestészet floreált; akkor Brodnabog volt a „divathős,“ később — Liliput.

Nem akarjuk Gutzkow egyes müveit birálat alá venni, miután azok száma igen nagy s ezuttal csak néhány általános vonással akartuk a költőt bemutatni. Több regényei: „Blasedow fiai.“ „A szellem lovagjai“ s „A római varázsló“ egytől egyig figyelemre méltó művek, melyek Németországban nagy hatást keltettek s nagy terjedelmök dacára is (a mi pedig rendesen akadályozza a nagymérvü elterjedést) több kiadást értek. A német olvasó közönség, mely közelebbi viszonyban áll a szerző érzelmeivel s irányával, mindenesetre nagyobb méltánylásban részesiti s részesitheti Gutzkowot, mint más, p. a magyar,

ki, a mi a sentimentalismusra való hajlamot illeti, sokkal távolabb áll a költő eszmekörétől, semhogy műveit annyi élvezettel olvashatná, mint a mennyit a költő nyujtani igyekszik. A kritika is (t. i. a mienk) egész más szemüvegen át nézi e müveket, mint a német birálók. A mi azoknak merő elevenség, az előttünk nem egyéb, mint durva realismus, melyről hiányzik a müvészet csilláma, s viszont, a mit ők egészséges idealismusnak neveznek, az előttünk nyers tendentia, mely nem hat meg, hanem elfáraszt. Aestheticai szempontból tekintve: főhibája Gutzkow regényeinek az, hogy nincs elég jelentékeny szellemi, ideális központjuk. A nagy, terjedelmes testhez nem aránylik mindig kellőleg az eszme, mely az illető müvet uralni látszik. Gyakran maga az eszme alárendeltebb, semhogy a regény éltető elemévé válhatnék — máskor pedig nem nyer tiszta, határozott kifejezést.

Különösen kiemelendő azonban Gutzkownál, hogy a társadalom rothadt, zilált állapotait nagy tapintattal s itt-ott igazi művészettel rajzolja. Különösen az e légkörből vett jellemei példásak s némelyike még Dickens alakjai mellé is tehető.

Regényein kivül különösen elbeszélései s más apróbb genre-képei érdemelnek dicséretet. Különösen naiv rajzai jelesek.

Mint dráma-iró Gutzkow messze marad a regényiró mögött. S ez igen természetes. A drámairónál az eredeti s erőteljes ; tehetséget nem képes pótolni a tanulmány s reflexio ; pedig Gutzkowban — mint láttuk — ép oly kevés van amabból, mint a mennyivel ez utóbbiból rendelkezik. A magasabb tragödiára épen nincs tehetsége s azért néhány félig-meddig sikerült müve után le is tette a kothurnust s a társadalmi szinmü terére lépett. Itt jobban elemében van ugyan, mindazáltal maradandó művet a költészet ez ágában sem teremtett.

(Vége követ.)

NE MONDD A TENGERT...

Ne mondd a tengert végtelennek
S az éjszakát ne vádold, mert setét:
Lelkem setétebb s fájdalmának
Határait nem látta senki még.

Jön éra s remegő szivemre
A bánat s kétség hollószárnya csap;
Futok, elrejtve sápadt arcom' . . .
Oh, hogy a végzet menekülni hagy!

Botor vágy csábit: jer, feledjünk —
S györesös karjával hiu zajba von.
„Nézd, milyen pompa! mennyi szépség!"
— Mihaszna! koldusokról álmodom.

E gyöngy, e tündöklő, szép ékszer
Befödni sebeiket oly szegény, —
Undor fog el, ha látom őket
S hitemet köztük hogyne félteném!?

Megtépi hófehér ruháját
Egy mosolyért az erkölcs, becsület,
És a szendergő bizalomra
Fekélyes, undok nyelvet öltöget.

El innen! ki a levegőre!
Kufárkodó, vásáros nép ez itt;
Ugy érzem — örvény felett állok
S ki megmenthetne, az nem érkezik.

Oh nem! Ne sértsen váddal ajkam,
Te békéthozó, kedves, drága kép. —
Te itt vagy nálam, őrködöl rám,
Tudom, hogy szellemed hatalma véd.

Csüggedt éjen együtt virasztunk,
Együtt bolygunk a kinos nappalon,
Te fénynyel jársz előttem, és én
Megyek, amerre lelked fénye von.

„Hova?" szól unott kétkedésem,
— A boldogságot látni, felelek.
„Odáig nem vihet el szárnyad!"
— Elvisz az imádság s a szeretet.

S szállunk tovább, de mindig együtt,
Mosolygva, sirva, elválhatlanul,
Mint két árny, mely a néma éjnek
Sugártavában halkan átvonul...

Oh, milyen tiszta, szent világ ez!
Miért, hogy gyakran fellegek fedik
S bár égő vágygyal kelnek utra,
Sokszor nem érik azt el lelkeink?!

Ne kérdezd. Könyem elmond mindent.
Oly boldoggá tesz o t t egy pillanat!
S utánna i t t len még álmodni,
Zokogni és — meghalni is szabad.

Endrődi Sándor.

A PIQUE-DAME.

— Elbeszélés PUSKIN SÁNDORTÓL. —

„A pique-dame titkos ellenséget jelent."
A legujabb jövendőmondó könyvből.

I.

Rosz időben
Gyakran összegyülnek;
Nyernek és felirják.
Ez a dolguk
Rosz időben.

Narumoff lovastestőrségi tisztnél egykor a játékasztal mellett ültek. A hosszu téli éj észrevétlenül mult el; reggeli öt órakor vacsoráltak. A nyerőknek jó étvágyuk volt, mig a többiek szórakozottságukban érintetlenül hagyták teritékeiket. Később champagneit hoztak, a mulatság élénkebb lőn, és mindenki részt vett abban.

— Mit tettél te, Sturin? — kérdé a háziur.

— Vesztettem, mint rendesen. Be kell vallanom, szerencsétlen játékos vagyok: nyugodtan játszom, soha sem tüzeskedem, egy mód mellett maradok — és mégis mindig veszitek.

— Hidegvéreséged valóban bámulandó, — mondá egyik vendég; de mit szólsz te Ármin, — s egy fiatal mérnöktisztre mutatott, — ez soha kártyához nem nyul, de reggeli nyolcz óráig mellettünk ül és nézi játékunkat.

— Engem a játék rendkivül érdekel, — felelt Ármin, — de nem vagyok képes a nélkülözhetlent feláldozni azért, hogy a fölösleget megnyerjem.

— Ármin német ember: ő számit, az az egész! — jegyzé meg Tomski. — De akit nem értek, az az öreganyám, Fedotowna Anna grófné.

— Hogyan, mit? — kiáltának a vendégek.

— Föl nem foghatom, ugymond Tomski, öreganyám mért nem pointiroz!

— Ugyan mit lehet azon csodálkozni, — szólt Narumoff, — hogy egy nyolcvan éves nő nem pointiroz?

— Eszerint ti nem tudjátok, mi történt vele?

— Nem, valóban egy szót sem!

— Halljátok tehát. Tudnotok kell, hogy öreganyám mintegy hatvan év előtt Párisba utazott, hol akkor ő igen népszerü volt. A nép utána futott, hogy lássa a „la Venus moscovite"-et. Richelieu udvarolt neki, s öreganyám kegyetlensége miatt majd agyonlőtte magát. A nők akkor pharot szoktak volt játszani. Egy este öreganyám az udvarnál igen sokat veszitett és jelentékeny összeggel tartozott az orleans-i hercegnek. Haza menvén öreganyám, levette arcáról a szépitő-tapaszt, letette krinolinját s azt mondta férjének, hogy veszitett, és hogy fizesse ki adósságát. Meghalt öregatyám, amennyire én emlékezem, csak mintegy udvarmestere volt nejének. Ugy félt tőle, mint a tüztől; mindazáltal ily nagy veszteség hallatára dühbe jött, előhozta a számolótáblát és kiszámitá, hogy neje félévenkint félmilliót költ el, pedig — ugymond — Páris mellett nincsenek birtokaink, mint Moskva és Saratoff körül; — s a fizetést egyenesen megtagadta. Öreganyám arcul csapta őt s a kegyvesztés jeleül egyedül feküdt le. Következő nap hivatta férjét azon reményben, hogy a szelid fenyiték használt neki; de őt rendithetlennek találta. Éltében most beszélt vele először komolyan; azt hitte ugyanis, hogy meg fogja őt nyerni, ha leereszkedőleg felfoghatóvá teszi, hogy adósság és adósság közt nagy különbség van s egy herceg nem mesterember. De hiába, öregatyám nem tudta, mit tegyen. Egy nevezetes emberrel igen közeli ismeretségben volt. Bizonyára hallottatok már valamit St. Germain grófról, kiről annyi csodálatost beszélnek. Tudjátok, hogy ő a bolygó zsidónak, az életital és bölcsekköve feltalálójának stb. adta ki magát. Átalán pedig charlatánnak tartották, és Casanova, memoirejaiban, kémnek nevezi; egyébként titokteljes lénye dacára, St. Germain igen érdemes külsővel birt és társaságban nagyon szeretetreméltó volt. Öreganyám még most is mindenekfölött szereti őt és haragszik, ha tisztelettel nem beszélünk róla. Tudta, hogy St. Germain nagy összegekkel rendelkezik, azért hozzá folyamodott. Egy levelkét irt neki, melyben kérte, hogy azonnal jönne el. Az agg különc rögtön megjelent és öreganyámat mély aggodalomban találta. Ez férje kegyetlenségét a legfeketébb szinekkel rajzolta le előtte és végre azt mondta, hogy minden reményét az ő barátságába és szeretetreméltóságába helyezi. St. Germain gondolkodott. „Én szolgálhatok ez összeggel, — szólt azután, — de tudom, hogy kegyed nem fog nyugodni, mig vissza nem fizeti, pedig nem szeretném ujabb zavarba hozni. Van más mód is: nyerje vissza veszteségét." — „De kedves gróf, — felelt öreganyám, — hisz mondom, hogy nincs több pénzünk!" — „Ahoz nem kell pénz, — szólt St. Germain. Hallgasson csak végig." Ekkor öreganyámnak oly titkot fedezett föl, melyet mi mindnyájan drágán megfizetnénk.

A fiatal játékosok megkétszerezték figyelmöket. Tomski rágyujtott és tovább folytatta:

— Öreganyám ugyanazon este megjelent Versaillesben „au jeu de la reine." Az orleansi herceg osztott; öreganyám némileg mentegetőzött, hogy tartozását nem hozta meg, s igazolására egy koholt történetkét beszélt el és a herceg ellen pointirozott.

Három kártyát választott: mindhárom „sonica“ nyert, s öreganyám teljesen lejátszá adósságát.

— Véletlen! — kiáltott egyik vendég.

— Rege! — mondta Ármin.

— Azt nem hiszem! — vágott közbe komolyan Tomski.

— Mit! — szólt Narumoff, — neked olyan öreganyád van, ki egymásután három kártyát eltalál és te az ő kaballistikájából mitsem profitiroztál?

— Eh, a manó tudja, hogy van! — felelt Tomski; — négy fia volt, köztök atyám is, mind nagy játékos, mégis egygyel sem közölte titkát, habár rájok és rám nézve épen nem lett volna rosz. Ezenkivül nagybátyám, Iljits Iván gróf a következő történetet beszélte el és igazságáról becsületszavával áll jót. A meghalt Tsaplitzki, ugyanaz, ki milliók eltékozlása után nagy szegénységben halt meg, — egy este közel 300,000 rubelt vesztett. Kétségbe volt esve. Öreganyám, aki különben fiatal emberek kicsapongásai iránt mindig nagy szigort tanusitott, most egyszer szánakozott Tsaplitzkin. Három kártyát nevezett meg neki oly feltét alatt, hogy egymásután tegyen azokra s becsületszavát adja, hogy soha többé nem játszik. Tsaplitzki elment legyőzőjéhez; játszani kezdtek. Tsaplitzki 50,000 rubelt tett az első kártyára — és „sonica“ megnyerte; igy tovább, és vesztesztesége visszajött.

Csakugyan nappal volt már. A fiatal emberek kiüriték poharaikat és elszéledtek.

II.

Il parait, que Monsieur est décidément pour les suivantes.
Que voulez-vous, Madame? Elles sont plus fraiches.
A nagyvilág mulatságaiból.

Az öreg * * grófné boudoirjában a tükör előtt ült. Három szobáleány állt körüle. Az egyik arckenőcs-szelencét tartott, a másik gombostü-kosarkát, a harmadik egy lángpiros szalagu magas fejkötőt. A grófné legkevésbbé sem képzelte magát szépnek, sőt rég elmult szépségnek sem, de ifjukori szokásainak megtartásával — szorosan követte az akkori divatot s ép oly sokáig és gondosan piperkőzött, mint hatvan év előtt. Az ablaknál a himzőkeret mellett egy fiatal nő ült, ez gyámleánya volt.

— Jó reggelt, grand' maman, — szólt a szobába lépve egy fiatal tiszt. — Bon jour, mademoiselle Lise. Grand' maman, egy kérésem van.

— Mit akarsz Paul?

— Megengedi, hogy egy barátomat bemutathassam és a pénteki bálra elhozhassam?

Hozd egyenesen a bálra s ott mutasd be. Voltál tegnap * * nél?

— Hogyne lettem volna! Igen jól mulattunk; a tánc öt óráig tartott: mily szép volt Jeletzka!

— Ah, kedvesem! Mi szépet találsz azon? Akkor öreganyja, Petrowna Daria hercegné sokkal szebb volt — de most már igen öreg lehet.

— Hogyan? öreg? — felelt Tomski könnyedén; — hisz már hét év előtt meghalt.

A fiatal nő hamar fölnézett és intett a fiatal embernek. Mire annak eszébe jutott, hogy az öreg grófné előtt e kortársa halálát eddig eltitkolták, — s ajkába harapott. A grófné azonban nagy hidegvérüséggel fogadta a hirt.

— Tehát meghalt, azt nem tudtam! Együtt neveztek ki bennünket udvarihölgyekké, s midőn bemutattak, a császárné azt mondta — —

És most századszor elbeszélte unokájának, mi történt vele akkor.

— Jöjj Paul, segits most fölkelni, — szolt azután. — Lizka, hol a szelencém? —

A grófné leányaival félrevonult bevégezni toilette-jét. Tomski a fiatal nőnél maradt.

— Kit akar bemutatni? kérdé lassan Ivanowna Lizaveta.

— Narumoffot. Ismeri?

— Nem! Katona vagy polgári hivatalt visel?

— Katona.

— Mérnök?

— Nem! Lovas. De mért gondolja, hogy mérnök? —

A fiatal nő mosolygott és egy szót sem szólt.

— Paul, — kiálta a grófné az olasz fal mögül, — küldj nekem valami uj regényt; csak arra kérlek, ne a mostaniakból.

— Hogyan érti azt, grand' maman?

— Oly regényt értek ugyanis, melyben a hős sem atyját sem anyját nem üti agyon, és melyben vizbefultak nem szerepelnek! Irtózatosan félek a vizbefult emberektől!

— Olyan regényem most nincs. Talán orosz regényt szeretne olvasni?

— Orosz? És vannak orosz regények is? Küldj hát nehányat, kérlek, küldj nehányat!

— Adieu, grand' maman! sietek — adieu, Ivanowna Lizaveta! Mért gondolja, hogy Narumoff mérnök? —

S evvel Tomski távozott.

Ivanowna Lizaveta egyedül maradt: félretette munkáját és kinézett az ablakon. Az átelleni utcasarkon nemsokára egy fiatal tiszt jelent meg. Lizaveta elpirult, ismét a munkához ült és fejét csaknem a himzőkeretre hajtá le. E pillanatban lépett elő a grófné teljesen felöltözve.

— Lizka, parancsold meg, hogy fogjanak be, kocsizni megyünk.

A fiatal nő felkelt és munkáját keresgélte össze.

— Ugyan mondd meg, gyermekem, süket vagy? — kiáltá a grófné. — Siess, fogass be.

— Mindjárt, felelt Lizka s az előszobába futott.

Egy inas lépett a szobába s a grófnénak könyveket adott át Alexandrowitsch Pawel hercegtől.

— Jól van, köszönöm! — szólt a grófné. — Lizka, Lizka, hova szaladsz?

— Fel akarok öltözni.

— Még ráérsz. Ülj mellém. Nyisd fel az első részt; olvass hangosan. —

Lizka vette a könyvet és nehány sort olvasott belőle.

— Hangosabban! — mondá a grófné. Mi bajod, leány? Hangodat vesztéd el? — Várj: huzd közelebb a zsámolyt, még közelebb, — igy!

Lizka még mintegy két lapot olvasott. A grófné ásitozni kezdett.

— Dobd félre azt a könyvet, mily ostobaság. Küldd vissza Páwel hercegnek és köszönd meg szépen. — De mi történik a kocsival?

— A kocsi készen áll, — felelt az utcára tekintve Lizka.

— És te mégsem vagy felöltözve, mindig reád kell várakoznom?! Valóban nem lehet kiállani már.

Lizka szobájába sietett. Alig mult két percz, midőn a grójné teljes erővel csöngetett. Három szobaleány ugrott be egyik ajtón, s az inas a másikon.

— Az embernek halálra kell csöngetni magát miattatok. Mondjátok meg Zanowna Lizavetának, hogy várom.

Ez felső ruhában és kalappal lépett a szobába.

— Végre elkészültél, kedvesem! — kiáltott a grófné, — és mennyire fölékesitve! Ugyan miért? Kit akarsz elbüvölni? — De milyen az idő? ugy látszik, szeles.

— Nem, nagyméltósága! igen csendes idő van, — felelt az inas.

— Ti mindig csak vaktában beszéltek! Nyissátok ki az ablakot. Ime: szeles és hideg. Fogjatok ki! Lizka, nem megyünk: ékességedre nincs szükség.

— Ilyen az én életem! sohajtott Ivánowna Lizaveta. És valóban igen szerencsétlen lény volt. Az idegen kenyér keserü, mondá Dante, és nehéz az idegen lépcsőkön felmenni; s a függés keserüségét ki ismerhetné jobban, mint ez agg előkelő hölgy szegény gyámleánya? A grófné ugyan nem volt rosz indulatu, de szeszélyes, mint bármely nő, kit környezete elkényeztetett; azonkivül fösvény és hideg, önző, mint minden öreg, ki ifjuságába szerelmes és a jelennel nem törődik. Ő a nagy világ minden szórakozásaiban résztvett; bálokon felpiperézve és ódivatuan öltözködve valamely szegletben ült, mint a terem egy szükséges, éktelen diszitménye; mélyen hajlongva közeledtek hozzá az érkező vendégek, azután többet senki sem gondolt reá. Az egész város tisztelgését elfogadta, de senkit sem ismert személyesen. Nagyszámu cselédsége, mely az előszobákban és cselédlakokban lustán meghizott, azt tett, amit akart és meglopta az öreget, ahol tudta. Lizka volt a ház martyra. Ő készité el a theát és szemére lobbanták, hogy sok cukor fogy el; regényeket olvasott elő s a szerző minden hibájáért ő lakolt; s kisérte a grófnét sétakocsizásaiban s őt vonta felelősségre az idő és kövezetért. Lizkának határozott fizetése volt, teljesen azonban sohasem kapta meg; de megkivánták tőle, hogy ugy legyen öltözködve, mint ők mindnyáján, azaz: mint csak igen kevés nő. Az életben sajnálatraméltó szerepet játszott. Mindenki ismerte, de nem vette észre; bálokon csak akkor táncolt, ha vis-ávis hiányzott; és nők csak akkor nyujták neki karjukat, ha az öltöző szobába akartak menni, hogy piperéjükön valamit igazitsanak. Szegényke nagyon érezte helyzetét és türelmetlenül várta szabaditóját; de a hetyke urfiak figyelembe sem vették őt, habár százszor szeretetreméltóbb volt, mint a hideg, lelketlen urhölgyek, kiknek azok udvaroltak. Hányszor visszavonult az unalmas, szép vendégszobákból magát jól kisirni szegényes szobácskájában, mely egy kárpitos olaszfalon, szekrényen, kis tükrön és festett ágyon kivül mást nem tartalmazott, és sárgaréz tartóból egy fagygyugyertya terjeszté halvány világát.

Egyszer — az elbeszélés kezdetén emlitett est utáni második napon s egy héttel e jelenet előtt, melynél megálltunk, — az ablaknál himzőkerete mellett ülő Lizka esetleg kitekinte s egy fiatal mérnöktisztet pillantott meg, ki mozdulatlanul állt és szünetnélkül az ablakra bámult. Hirtelen lehajtá fejét és ismét munkájával foglalkozott; öt percz mulva ismét az utcára tekintett, — a fiatal tiszt még mindig ugyanazon helyen állt. Lizka nem mert többé kinézni és majdnem két óráig himzett, anélkül, hogy fejét felemelte volna. Most ebédelni hivták. Fölkelt, félretette a himzőkeretet és — midőn véletlenül az utcára tekinte, a tisztet ismét ott látta. Ez természetesen feltünt neki. Ebéd után kissé elfogultan lépett az ablakhoz, de a tiszt nem volt többé ott, — és ő nemsokára elfelejtette.

Midőn két nap mulva a grófnéval kijött a házból, hogy kocsira üljenek, ismét látta őt. Szorosan a bemenetnél állt; arcát elfödé hódgallérával s kalapja alatt pár fekete szem fénylett. Lizka megijedt, maga sem tudta mért, és megrázkodva ült a kocsiba.

Haza érkezvén, az ablakhoz sietett, — a tiszt előbbi helyén állt és feléje nézett; erre Lizka ismét visszavonult, de a kiváncsiság és egy eddig előtte ismeretlen érzelem gyötörte.

Ez időtől fogva nem mult el nap, melyen a fiatal ember bizonyos órában a ház előtt ne mutatkozott volna. Közte és a nő között önkénytelenül viszony keletkezett. Lizka munkájánál ülve mintegy megérezte jöttét, fölemelte fejét és naponkint több

ideig nézte. Mint látszott, a fiatal ember nem is volt ezért hálátlan, mert Lizka éles szemei észrevették, hogy valahányszor tekinteteik találkoztak, mindannyiszor pir jutotta be halvány arcát. Egy héttel utóbb viszont ő is mosolygott.

Midőn Tomski a grófnétól engedelmet kért, hogy egy barátját bemutathassa, a szegény leány szive erősen dobogott. De amint értésére esett, miszerint Narumoff nem mérnök, hanem lovas testőr, bánni kezdte, hogy titkát e könyelmü Tomskinak elárulta.

Ármin egy oroszszá lett német fia, kinek atyja kis örökséget is hagyott. Teljesen meg lévén győződve, hogy függetlenségét megkell óvnia, kamataihoz hozzá sem nyult Ármin, csupán fizetéséből élt és minden szükségtelen kiadásról lemondott. Egyébként zárkozott és nagyravágyó volt s társainak ritkán tünt fel az ő rendkivüli takarékossága. Azonkivül erős szenvedélyekkel és tüzes képzelőtehetséggel birt, de jellemszilárdsága megőrizte az ifjukor rendes tévedéseitől. Igy pl. habár a játékot szerette, soha egy kártyát sem vett kezébe, mivel kiszámitotta, hogy a körülményei — saját kifejezése szerint — nem engedik a nélkülözhetlent a fölöslegesért feláldozni; pedig egész éjeket töltött a játékasztal mellett és a játék különböző fordulatait lázas izgatottsággal kisérte.

A három kártya története roppantul hatott képzelmére, s egész éjen át fejében forgott. — Hátha! — gondolta magában másnap, midőn Pétervár utcáin járt-kelt: hátha közölné velem titkát az öreg grófné — vagy a három biztos kártyát felfödözné? Mért ne kereshetném szerencsémet? — Ha bemutattatnám neki magamat, megnyerném kegyeit, — vagy talán kedvencévé lennék, de arra idő kell — — s ő 87 éves — egy hét mulva meghalhat — sőt két nap mulva is! — Azonkivül maga a történet?! — ki tudja, igaz-e? — Nem! számitás, mérséklet és munkásság: ez az én három biztos kártyám, ezek megháromszorozzák, meghétszerezik tőkémet, s nyugalmat és függetlenséget szereznek nekem! — Mig igy elmélkedett, Pétervár egyik főutcájára ért s egy ódivatu épitészeti modorban készült házat vett észre maga előtt. Az utca tele volt fogatokkal, egyik kocsi a másik után állt meg ugyanott. Minden pillanatban majd egy fiatal szépség csinos lábacskái, majd csikorgó feszes csizmák, majd csikos harisnyák és diplomata-cipők tüntek elő a kocsikból. Ármin megállt.

— Kié e ház? — kérdé a szeglelen álló budotschnikot.*)

— * * grófné, — volt a válasz.

Ármin megborzadt. A csodálatos történet ismét eszébe jutott. Fel s alá járt a ház előtt, tulajdonosnőjére és annak tulajdonságaira gondolt. Csak későn tért ismét vissza szerény lakására; sokáig nem tudott elaludni, s midőn az álom erőt vett rajta: kártyákról, zöld asztalokról, bankjegy- halmazról és aranyhegyekről álmodott. Egyik kártya után a másikra tett, folyton nyert és zsebje megtelt aranyokkal és bankjegyekkel. Csak későn ébredt fel s képzelt gazdagságának elvesztése fölött sohajtozott, ismét egyet sétált a városban s azt vette észre, hogy ismét * * grófné háza előtt van, mintha valami ismeretlen hatalom vonzaná oda. Megállt és feltekintett az ablakokra. Ezek egyikében egy fekete fürtös fejecskét vett észre, mely lehajolt s ugy látszott, olvasott vagy dolgozott. A fejecske fölnézett. Ármin egy fekete szemü fiatal arcot pillantott meg. E perc ránézve elhatározó volt.

(Folytatása következik).

---

* Igy neveztetnek a Pétervár utcáin felállitott őrök, kik hasonnevü házikókban laknak, hogy éjjel nappal a rendre és biztonságra ügyeljenek.

AZRA.

— HEINE költeménye. —

Naponta, ha jő az alkony,
A bübájos szultánleány
Sétál a szökökutnál, hol
A fehér habok zuhognak.

Naponta, ha jő az alkony
Az ifju rabszolga áll a
Szökőkutnál — hol fehér hab
Zuhog — s mindig halványabb...

Egy alkonyon büszke hangon
A herceghölgy szóla hozzá:
„Mondd meg nékem a nevedet!
Szülőfölded s származásod!“

S a rabszolga szólt: „A nevem
Mohamed, és földem Jéma,
S amaz Azrákból születtem,
Kik meghalnak, ha szeretnek.“ —

ELZA.

A MAGÁNNEVELÉS ÜGYÉBEN.

Tény az, hogy nálunk a nagyobb, vagy gazdagabb családok többnyire hon szokták neveltelni gyermekeiket. Nem kutatom, sem nem mérlegelem itt annak indokát, mért nem akarják őket némely szülők nyilvános tan- vagy nevelőintézetekbe küldeni; valamint arról sem szándékom értekezni, valjon a nyilvános iskoláztatás vagy magánneveltetés előnyösebb-e. Csupán azt akarom megmutatni, hogy a közoktatás és nevelés vezérférfiai a magánneveltetés ügyét figyelmökre érdemesithetnék, s a szülőknek is nagyobb gondot kellene arra forditaniok, ha szeretik gyermekeiket, ha a társadalom üdvét szivükön hozdozzák.

„Az emberek egyik osztályában sem találunk — ugyanis — annyi fogékonyságot minden jóra, mint a gyermekeknél. Szivük valódi szüzföld, melyben minden mag hamar gyökeret ver és felnő; olyan, mint a tiszta viasz, mely minden alakot könnyen fölvesz.“ Mondja egy jeles, gyakorlati peadagog.

Ha való ez állitás, amint csakugyan az, akkor könnyen elképzelhető, mért függ annyira egész életünk az első benyomásoktól, tehát az első nevelőtől, és miért volna a szülők legfőbb gondja: a jó magánnevelő megválasztása.

Igaz, némelykor már csak félszeg szülői elkényeztetés után kerül nevelője kezébe a gyermek; pedig bajos az olyan urficskákat másra szoktatni, mint amit addig láttak. De szigoru lelkiismeretesség, fáradhatlan szorgalom, végtelen türelem, ügyes bánásmód és jó példaadás által néha mégis sikerül megváltoztatni a rosz irányt, helyrehozni az eddigi hiányokat. Kit azonban sok ideig rosz uton vezettek, bajos azzal csak oda is visszatérnni, honnét elindult.

A felületes iskolai nevelés hiányait, vagy kinövéseit könnyebb pótolni, miután az a szív- és jellemképzést a jelenlegi rendszer mellett csak szenvedőleg eszközli, arra legfölebb közvetve hat s a gyermek a nap legnagyobb részét szülői körében tölti. Az egyoldalu intézeti nevelés ferdeségeit is gondos szülők és jó nevelő talán még idővel helyrehozhatják, vagy legalább kevésbbé észrevehetővé tehetik. De a tartós rosz házinevelés hibáit soha senki sem képes többé jóvá tenni. Ott már csak későbbkori — többnyire szomoru élettapasztalatok segithetnek!

Mégis mily gyakran látjuk e fontos állást tudatlan, tapasztalatnélküli ifjoncok által betöltve, kik leginkább kényszerüségből vállalkoznak arra. Évek mulva aztán fertőzött kezeikből a szülők egy hálátlan rosz gyermeket kapnak s a haza egygyel több haszontalan polgárt, kiknek számát alig kivánjuk növelni.

És épen, mivel rendesen azok mellé szoktak nevelőket alkalmazni, kiktől már a fényesebb születés, szerencsésebb helyzett természetes előnyeinél fogva is — ugyszólván — legtöbbet várni vagyunk feljogositva: azért szeretném a magánnevelés fontosságára nemcsak az érdeklett szülőket és nevelőket emlékeztetni, hanem ohajtanám egyszersmind az egész nemzet kiváló figyelmét felhivni azon fontos körülményre, miszerint honi nagyjaink, jeleseink nem kis részét házi magánnevelők kezéből nyeri ma is a haza.

E körülményt mindazáltal nálunk még eddig figyelemre nem méltatták, mintha az épen valami csekélyérdekü privátügy volna, melyről szólni sem érdemes. De én ellenkező véleményben vagyok, mert — mint Campe mondja — lehetetlen hogy az állam közönyös legyen az iránt, valjon a jövendőbeli polgárokat, a haza leendő vezéreit már első ifjuságukban járatlan tanitók rontják és törpitik-e el, vagy hogy a nevelés fontos ügye csak olyanok kezében van, kiknek képessége, jártassága felől bizonyos. — Midőn Nagy Sándor látta, hogy atyja Fülöp a lovagot nem türő vad Bucephalust, mint használhatlant félreveti, ő maga azt bámulandó ügyességgel a világ legjobb, legnemesebb paripájává képezte. E történet elbeszéléséhez hozzáteszi Plutarch: „Ez a ló arra emlékeztet, hogy sok eredetileg eszes ember elvész az oktatók hibája miatt . . . mert szabad és öntudatos embereken nem tudnak uralkodni.“ S nem az állam kötelessége-e az ily vesztegetés megakadályozása, mely az egész társadalmat érdekli? —

Közvetlenül ugyan az állam nem avatkozhat a család dolgaiba, de közvetve annyi befolyást kétségkivül gyakorolhat, sőt kell gyakorolnia alattvalóira, hogy képzettség nélküli egyént nevelőnek ne alkalmazzanak. Mert ha egy családnak nevelöre van szüksége, rendesen az egész világhoz kénytelen fordulni, hogy valakit szerezhessen gyermekei mellé. És midőn hosszas keresés után örömére hálójába akad egy: rövid idő mulva panaszkodik, elégedetlen; de tür, mivel a nyilvános iskolába egyátalán nem akarja küldeni gyermekeit, s itt nincs, ki annak is helyét pótolná. Mig ha az állam nevelő- vagy tanitóképző intézeteket, seminariumokat állitana, hol a magánnevelésre is különös figyelem fordittatnék: a nevelőket igénylő családok nemcsak tudnák, hogy hova kell folyamodniok, hanem bizonyára csakis onnét iparkodnának nevelőt szerezni, s egy ily jóhirü intézet képesitési bizonyitványa többet érne minden privát ajánlatnál, mint ezt a hernalsi leánynevelő-intézet növendékeinél országszerte tapasztaljuk. Egyedül igy lehetne elérni azt, hogy mindenütt képzett egyéneket alkalmazzanak, kik-

nek hiányában az eddigi magánnevelők talán több kárt tettek, mint hasznot.

Elkerülhetlenül szükséges továbbá, hogy a magánnevelők is az állam folytonos főfelügyelete alatt álljanak, de kik viszonzásul az ő figyelmére és gondoskodására számithassanak. Mert ki vállalkoznék örömmel, ha nem szükségből, oly állásra, melynek bármily hű betöltése saját jövőjére semmi előnyt nem biztosit, s melynek — ugy szólván — rangja nincs, s a társadalom minden osztályába tartozik, mégis egyiknél sem méltányolják?! Mondhatja valaki, hogy itt vagy ott tiz évig voltam nevelő; azt nem veszik tekintetbe, az nem érdem a legcsekélyebb közhivatalra sem, habár a közjólét, az állam üdvének előmozditásán fáradozott eddig is. Sőt többet tett, mert — mint Diogenes mondja — az egész állam alapja az ifjak nevelése, és soha sem fog jó gyümölcsöt teremni oly szőllővessző, mely nem jól ápoltatik. És Melanchton szerint: jól nevelni nagyobb feladat, mint Tróját meghóditani.

De ha ily fontos a magánnevelés ügye, különösnek kell találnunk, hogy bár régtől fogva akárminként sürgették a paedagogusok, mégis eddig semmiféle törvényt, rendeletet vagy intézkedést nem birunk, mely határozottan erre vonatkoznék. Legyen azonban szabad reménylenünk, hogy most — midőn a legutolsó állás is rendezve van, vagy lesz: a magánnevelés rendezése sem késik soká. S mig ez nem történik, addig társadalmunk jóléte folyton veszélyeztetve leend, mert mindig hiányozni fognak a jó nevelők, kikre a haza reményeit, a szülők legdrágább kincsét nyugottan bizni lehetne.

Ohajtandó volna tehát, hogy midőn a nyilvános oktatás tantárgyai, tantervei pontosan meghatározvák, s kezelőitől mindenféle vizsgálattétel, ezer képesitési bizonyitvány stb. kivántatik: — akkor a magánnevelésre nézve is gondoskodnának oly szabályzatokról, melyek legalább határozott képességet követelnek az arra vállalkozóktól, s a magánnevelőt is némileg alárendelik a felsőbb tanhatóságnak s jövőjét bizonyos föltételek alatt biztositják — a mennyiben több évi példás magaviselet után valamely hivatal elnyerésénél némi előnyben részesitenék. Ez nem is oly tulzott kivánat, hogy arra egy érdemes magánnevelő méltán igényt ne tarthatna.

Csupán ennyi, mit a magánnevelés érdekében az államtól kivánunk és kivánni jogunk van, mégis biztos hiszszük, hogy ez intézkedés nem egy egyént fogna megmenteni önmagának és a társadalomnak!

Ez indokolja sorainkat.*)

Gyulai Béla.

*) E cikk végén egy ellenvetést nem mulaszthatunk el. E cikk mindenesetre méltó a nyilvánosságra, már csak s főkép azért is, mert a magánoktatás fontosságát a szülők méltó figyelmébe vési. Ennél többet nem is akarunk — részünkről — eredménykép elérni, mert a szabad verseny eszméje s üdvössége sokat vesztene az által, ha — mint cikkiró mondja — az államtól kellene képesitést várnia a magánnevelőknek arra, hogy hivatásukat teljesithessék. Ebben csak ugyis a bölcs szülők megitélése a legfőbb s legszükségesebb kellék s ha ez meg van, akkor sem ők, sem a társadalom nem szorulhat az állam protectiójára. Ez elv szerintünk tehát visszavezetne a népek öntudatlan állapotához, melyben mindent a kormány mindenhatóságától és dajkálásától kell várniok. Ily önállótlanságot a mai felvilágosult időszaktól nem kivánhatunk, sőt ha arra hajlamot, látnánk is a népben: igyekeznünk kell azt, a miben s a mennyiben lehet, visszatartóztatni, kiirtani. — A mi pedig a nevelők biztositását illeti, arra nézve gondoskodjanak ők magukról, gondoskodjanak a becsületes szolgálat s példás magaviselet által, mely a szülők részéről is rendesen megjutalmaztatik s mely jutalom olykor szerződésileg is nyugdij alakjában szokott kiköttetni. A ki tehát életrevaló és becsületes egyén e pályán, az bizonyára boldogul az állam segélye nélkül is; ki pedig csak kenyérkeresetből él e pályának, az ugy is méltó, hogy meglakoljon utóbb ezért. S ennek meghatározására ott van a gyakorlat s — mint mondtuk — ott vannak a bölcs szülők.

Szerk.

TÁRCA.

BERANGER ÉS UHLAND.

— BÖRNE francia irataiból. —

A franciák előtt a szerelem mulatság; a németek előtt isteni tisztelet s a csókok imádságok. Uhland istensége a hűség, a szent hűség; Beranger istensége a hűtlenség*).

*) De csak a tapasztalás s igy a jelenlegi világrend vas kényszere által mintegy fölvett, csinált istensége, de nem egyszersmind ideálja, még a szerelemben sem. Ezt jónak láttuk megjegyezni azok előtt, kik Börne e jellemzésében a franciákat (Berangert) illetőleg netalán erősebb erkölcsi rovást vélnek rejleni. Szerk.

Ha az emberek mindig szerencsések lennének, akkor Beranger apostoluk volna, s dalai evangéliom gyanánt szolgálna nekik. Ha az emberek mindig szerencsétlenek volnának, ugy Uhland prófétájuk lenne s költői morálja szent irásuk. Miután azonban az élet örömből s fájdalomból áll, Uhlandot s Beranger-t egyenlően tisztelnünk kell, munkáikban fölváltva gyönyörködve, majd franciáknak, majd németeknek lennünk s istent és Lisette-et szeretnünk. Az élet tavaszában, az első szerelem szép napjaiban szinte megfuladunk mint németek; azonban, ha az időjárás hideg:

kandallóitok s nedves érzelmeitek csak látszólagos meleget adnak. Mily jól esik ilyenkor nektek egy német kályha s egy német sziv!

A német ifjuságnak a Beranger, a francia véneknek Uhland dalait kellene olvasniok.

Beranger szeretetre-, Uhland tiszteletreméltó; mindegyik a maga hazájából való; a franciák szabadok s boldogok, s a németek megérdemlenék, hogy azok legyenek. Kivánatos volna pedig, hogy a franciák kevésbbé szeretetre- s a németek kevésbbé tiszteletreméltók legyenek. Ha egykor a németek fejedelmeik hazugságai s ármányai, költőik gyermekes volta s tudósai tudatlansága által félrevezettetve, öngyilkos gyülölettel másodszor is lelkesülnének Franciaország ellen, akkor Beranger dalai megtörnék haragjukat s lefegyvereznék őket. Ha a franciák nemzeti hiuság, vagy egy hadi főparancsnokuk dicsvágya által ujabban Németország ellen kergettetni engednék magukat, akkor olvassák el Uhland dalait, hogy meggyőződjenek, miszerint egy nép, mely dicsőségét az igazságban helyezi, s melynek a jog pajzs gyanánt szolgál, sohasem igázható le, s hogy barátsága előnyösebb, mint maga a győzelem.

A német bor nehéz, hüvös és érdes; nem mosolyog; de zord külseje alatt tüzes lélek rejlik. Német bort inni épen nem élvezetes, de boldognak érezzük magunkat, ha megittuk. A francia bor csacska, szeretetreméltó, behizelgő, de igazság s kitartás nélküli. Az ivás a németek előtt üzlet, tanulmány, isteni tisztelet; a franciák előtt élvezet, gyönyör. A francia tud a borban uszni, a német ezt nem érti, s ha teli az üveg, könnyen beleful. A részeg német elveszti fejét, a részeg francia — jellemét. A mámor, mely a németeket komorrá, zavartakká teszi, a franciákat engedékeny s szelidekké változtatja. A németnek, ha sokat ivott, van hazája s közérzülete; a régi németek népgyüléseiket részeg állapotban tartották. Ha a németek egyszer három napig egymásután részegek volnának, ugy örökre szabadok lennének; ellenben ha a franciák részegek lennének három napig, ugy hosszu időre elvesztenék szabadságukat. Részegségökben a németek elfelejtik fejedelmök iránti szeretetöket; a franciák gyülöletüket.

Mindkét nemzet bordalai ugy különböznek, mint boraik. A németekéiben egy már részeg ember szól, a franciákéiban egy, ki még csak inni kezd és dalol. Ha a német énekli: „Töltsétek meg poharam!“ akkor már eleget ivott. Beranger olympusa egy pince, melyben maga a lég is részeg; de az istenek az atmosphaerához szokva, nem szédelegnek s mindig barátságosak. Beranger-nél a „Bachansnő“ sem részeg, csak tetteti magát, hogy szerelmi kivánságait s könnyelmüségét némileg mentse s azok öntudatosságát palástolja.

Uhland költészete csak kétféle bordalt ismer. Az egyik érdes, mint a bor, mely világra szülte, a másik tele tüzzel s hozzá vad, rakoncátlan. Haza, szabadság, becsület, harc, tengeri viharok, csapongó vadász-kedv, az itélet-napja, föltámadás, az erény s érzékiség zűrzavara, mindez benne van s férfiasan, erőteljjel s egyszersmind kereszténylleg hangzik s rettentő zajt csap. Azonban ne azért igyunk, hogy embereknek érezzük magunkat, hanem azért, hogy elfeledjük, miszerint emberek vagyunk.

A bor szeretetéből az isten szeretetéig nincs oly nagy lépés, mint gondolnók. A bor megszabaditja az emberi testet terhétől, széttépi a személyiség láncait; a vallás fölnyitja az emberi lélek egyedüliségének börtönét, s kivezeti a szabadba, a mérhetetlenség fényébe.

Ha Beranger hazája közszellemének hü tükre, akkor be kell vallanunk, hogy Franciaországban mármár semmi vallás sem létezik. Voltair bölcsészeti iskolája, melyben korának felsőbb osztályai vallástalan nézeteiket nyerték, fokonkint alászállott, mig elemi iskolává lőn, melyben a XIX század népe oktatást nyer. Franciaország minden barátjának szomorkodnia kell ezen. A házi boldogság a közjólétnek alapköve; de vallás nélkül nincs házi boldogság. Ugyanaz az a kötelék, mely az embert az éghez csatolja, családjához is köti. Mindazáltal midőn Franciaországnak e közös szerencsétlensége fölött panaszkodunk, vigasztal bennünket az az egyetlen gondolat: hogy a vallás oly kevéssé müvelt népnél, mint a francia, csak babona lenne, mely az egyházi s világi despotismusnak veszélyes fegyvereket kovácsolna. Mindig jobb: vallás nélkül, mint szabadság nélkül lenni.

A német nemzet kiválóan vallásos, s Uhlandban megtaláljuk ama szelid, szeretetreméltó jámborságot, mely a gyönyör barátnője s a szerelem meghittje. Valamint a törvény legtöbb tiszteletben oly államokban részesül, hol az igazságot nem emberek helyettesitik; épenugy a vallás is legnagyobb mértékben oly államokban tiszteltetik, hol az isten nem emberek által van képviselve. Európa minden népeinél a vallás iránti buzgalom a különböző országok távolságával Romától, egyenlő arányban áll.

Beranger egy szabó unokája s nevelt fia; a népből származik s igaz büszkeséggel emlékezik meg nemes származásáról. A költőnek ifjuságában hazája népe — király volt, s reszketésbe hozta a király-csőcseléket. Mint Franklin, Beranger is a könyvnyomdászatra adta magát s ismerni tanulta azt az ólmot, mely a zsarnokok s azok ármányaira nézve annyira veszedelmes. Uhland tekintélyes, jómódu szüléktől származott; atyja tudós volt, maga pedig a jogi pályára lépett s ügyvéd lőn. A német költő hazájában a nagyok: minden, a nép mitsem számol, a polgár édeskeveset. Miután pedig valami közelebb áll mindenhez, mint a semmihez, a középosztály Németországb aninkább a magasabb, mint az alsóbb osz-

tályokhoz ragaszkodik s ugyanannyi hidegséggel s megvetéssel viseltetik ezek iránt, mint a mennyi szeretetet s tiszteletet táplál amazokkal szemközt. Uhland dacára annak, hogy nagy költő, fölötte prózai elveket vall. A nép minden költészetnek kimerithetlen forrása, mert a természetet művészi-társadalmi állapotban tünteti föl, örök ifjuságban él, mig az állam elgyöngül, megvénhedik.

Beranger s Uhland költészetében ama dalok visszhangzanak, melyekkel gyermekkorukban elaltattak. A szabó fia a kunyhók küszöbén énekli:

Ma muse et moi, nous portons pour devise :
Je suis du peuple ainsi que mes amours *).

A szegények-, az alárendelteknek, a koldusoknak énekel, velök nevet és sir. Vigasztalja, szeretettel ápolja s fölviditja őket.

Au toit du pauvre il répand l'allégresse **).

Hizeleg nekik nyomoruságukban sőt, vétkeikben is. S vajjon a nép bűnei nem nyomoruságuk következményei? Vétkei nem a gazdagok munkája-e? A lopást, rablást, gyilkosságot nem a tengődő szerencsétlenek elaszott karja követi el? S a vérpadokon elfolyt vér nem fog-e egyesülni az éj és erdők sötétében elfolyttal, hogy boszuért kiáltson az örök igazsághoz az emberek igazságtalansága ellen? A nemes Beranger barátja az orvadásznak, a csempésznek, sir a szegény Jakab özvegyével, de nemcsak a könyörületet, hanem a harag könyeit is hullatja a gazdagok s hatalmasok embertelensége miatt.

Uhland a tudós fia, megénekli a napot, a királyokat s hősöket; mindenik királya egy nap a legkisebb folt nélkül, s minden hőse egy király korona nélkül. Fáradhatatlan a fejedelmek s nemes lovagok hősi tetteinek dicsőitésében: megénekli örömüket, szerelmöket s szájukba a legszebb beszédet s legfinomabb tréfákat adja. Szerencsétlenségére azonban Uhland nem mindig az Achilles Hector s az Agamemnon — Homérja; koronkint egy udvari költőhez hasonlit s egy pártfogolt udvaronc őszinte, de szolgai lelkesülését mutatja ura iránt. Mindezek a fejedelmek oly emberségesek, oly kitünő, oly méltóságosak, hogy szinte földre borulhatnánk, s azt az utat megcsókolnók, melyet egy király lába érintett. Még a zsarnokok is nagyszerüek. A fejedelemnők gyöngyökhez hasonlitanak s szelid fényt árasztanak szerteszét, mint a hold; a fejedelmek rubintokhoz hasonlitanak, s fényök megdöbbentő, mint az éjszaki fény ragyogása.

A német költő minden más alakja, mely nem fejedelem vagy nemes: szegényes, nevetséges szinben jelenik meg; közönséges, nagyon közönséges valamennyi; s ha boldogtalanok — életuntság-, fásultságba, gyáva kétségbe esnek, mely szivünket elidegeniti s könyönyörületünket elfojtja irántuk. Hasonlitsátok össze Uhlandnak: „A szegény ember dalát" Beranger „Jakabjával". A francia szegény ember átkozza a telhetetlen adót, a bor, hus és sóadót, mely nyomorba döntötte. A német szegény ember nem kevésbbé érzi szerencsétlenségét s fájdalmasan panaszolja el: de letörli könyeit s dicsőiti az istent minden jóért, mit neki adott, t. i. a templomért, mely nyitva van a szegények s gazdagok számára; egyaránt; a nap-, hold-, és csillagokért, melyek egyenlően világitanak a koldus-, és királynak; a sirért, e közös nyughelyért s végre a paradicsomért. S e jámbor szegény német olyan szives, hogy a gazdagokat még a paradicsomból sem zárja ki, melyet pedig könyörületes urunk megtagadott volt nekik. E tompa érzésü megadás vampyr gyanánt szivja ki a németek vérét, lelkét, mialatt alusznak s álmodnak. Az erőtlen koldus olyan boldog templomával, csillagaival s paradicsomával, hogy alig bátorkodunk valami alamizsnát nyujtani neki, merő félelemből, hogy boldogságában háborgatjuk őt.

Uhland, ki lelkesültségét a történelemből s a középkor szokásaiból meriti, s ki zászlaján arany betükkel, gyöngyökkel kirakva e jelmondatot viseli: hűbériség és hűség (féodalité et fidélité) nem képzelhet magának sem szépet és nagyot, mely nem valamely fejedelem vagy hőssel van összefüggésben. Valóban, ha az ember plebejus s a nép sarjadékának érzi magát, nem nézheti megbántódás s boszankodás nélkül, hogy a jelenkor költő-fejedelme minden kegyét s ragyogó phantasiájának teljes gazdagságát a nemesekre, s azok környezetére pazarolja. Egy csöpp, a legparányibb csöpp sem marad hátra, mely polgári semmiségünkben boldogithatna. Hát a középkor német népe, egy simplex plebejus nem hozott létre valaha valami nagyot, mely megérdemelné, hogy megénekeltessék s dicsőitessék?

Uhland költeményeiben sok a szerelem s családi élet, de a szivek mindig jól választottak; szerencsétlen házasság sohasom fordul elő, mely az etiquette szomoru egyformaságát megzavarná. Egyetlen egyszer reménylünk a költő hajthatatlan aristocraticus musájában csalódni, s készek vagyunk engedelmet kérni féltékeny gyanunkért. E reményünk „Az ifju király s a pásztor lányka" cimü költeményben ébred fel, ama magasztos költeményben, mely a szerelem legédesebb illatát lehelli, s melyet ajkainkhoz szeretnénk nyomni. Itt merő gyönyör s boldogság minden. (Tout y est wonne et seligkeit.) De ah! ti vidor franciák e szavak nincsenek nyelvetekben s ez értelmek sem szivetekben. Áldjon meg az isten benneteket s adja mag nem sokára — mind a kettőt!

*) Muzsám és én e jelszóval élünk: Én a népből származom, valamint szerelmem is.

**) A szegények födele alatt vidámságot terjeszt.

I. *)

E szép május világban,
Zöldellő völgy ölén,
Az aranyos napsugárban,
Mit énekeljek én?

A kék habok csevegnek,
Arany felhő lebeg,
Szép lovagok sietnek
A puha gyöp felett.

Sohajt a lomb remegve, —
Oly szép a sok virág!
Sok pásztorlány ellepte
A zöldellő virányt. — —

— Goldmár király csapatja
Előtt ment könnyedén,
Piros köpeny takarta,
Korona volt fején.

S lováról nagy sietve
Leszállt a hős király,
Egy hársfához kötötte, —
S csapatja tova száll.

Ott kristály forrás cserge,
Belé hajlott az ág,
Madár sereg csicserge,
Diszlett a sok virág.

S a madár mért csicserge?
Mért diszlelt a sok virág?
Mert ott egy bájos, szende
Pásztorleányka állt.

Goldmár a bokrok mentén
A sűrüségbe megy;
A sok juh megijedvén,
A lánykához siet.

„Hej! adj Isten, te tündér!
Te csoda szép leány!
No lám, hogy megijedtél,
Sajnálom, igazán.“

„Ej! dehogy ijedék meg,
Ne hidd azt, jó lovag;
Ölyv járja e vidéket:
Azt hittem, hogy lecsap.“ —

„Oh! engedj innom egyszer
Kancsódbul, édesem!
Megköszöni százszor, ezerszer
E szivességed' szivem.“

„Nem tagadom meg tőled,
Od'adom szivesen, —
Bárki ihat' belőle,
Akár — király legyen.“

S a forrásból meritve,
Odanyujtja szaporán,
Az ifju rája tekinte, —
De nem fordult el a lány.

Most édes-gyönyörtelve
Az ifju fölkiált;
„Mi szép vagy! óh mi szende,
Mint itt e kis virág.

És mégis, óh mindhiába!
Oly büszke vagy, oly deli,
Mint egy — király leánya,
Magasztos, fényteli!“

„Kérdezd apámat, a pásztort:
Király volt-e valaha?
S anyámat, a pásztor-asszonyt;
Volt-e fején korona?“

S köpenyét a lányka nyakába
Akasztja szelideu,
Fején arany koronája
Tündöklik fényesen.

S oly büszkén áll a leány ott,
Mint király széttekint:
„Ti fák, ti sok virágok,
S te nyáj itt — térdre mind!“

S hogy ismét visszaadja
A koronát neki,
Goldmár azt megragadja —
S a mély forrásba veti.

„Reád bizom ez ékszert —
Szerelmi zálogul,
Mig ismét visszatérek
Harc multán, boldogul.“

Egy király ül fogságba
Már számos éven át,
Országa leigázva — —
Ne legyen az tovább!

Én ujra visszaküzdöm,
Amott hős seregem,
A vad ellent elüzöm,
S őt szabaddá teszem!

*) Börne e költeményt töredékesen, összevonva, a francia prózában adja, én jónak láttam az eredetiből mértékesen leforditva teljesen közölni. Az alább következő jegyzetek Börnénél a költemény közé vannak igtatva. Ford.

Hah! a dicsvágy ugy éget, —
Első csatám lesz ez,
Oh, szólj! ha visszatérek
Kancsódbul enyhitesz?“

Oh szivesen szolgállak,
Mig e forrás csak ad!
És visszakapod koronádat,
Fényes lesz, mint a nap!“— — —*)

Im, az első dalt a hárfa
Elénekelte már;
Fölrebbent egy madárka,
Hadd lássuk; merre száll?

II.

S most harcot énekeljek:
Mily rettentő dühe, —
S itt édes dalra kelnek
Rigó és fülmile.

S most halált énekeljek:
Panaszdalt, végsohajt, —
S itt virág-illat repked,
Fa zöldül s ujra hajt. —

Nos, Goldmárról beszélek,
Biz' ugy van, igazán:
Ő volt a legvitézebb
Harcban s nőknél egyaránt!

Ostrommal a várt bevette;
Föltüzte zászlaját;
S a toronyból kivezette
Az elaggott királyt.

„Óh nap! óh szép vidékek!
Óh erdők, kék hegyek!
Hajh! mind ifjak levétek, —
Csak én vagyok öreg!“

És gazdag pompa-fényben
A vár ünnepje folyt;
De csak az irhatja le szépen,
Ki a terembe volt.

S ha ottan ülök én is
A csillárok alatt,
Hát nem felejtek el én is
Mindent a jó bor miatt?!

S az agg király beszéle:
„Most hősi torna leszen!

A győztes pályabére,
Goldmár, mondd: mi legyen?“

„Kegyelmes, jó király, ám
Tűzz ki pályadijt:
Egy — bot legyen az s egy — bárány,
Ne aranyos szablya, íj!“

S miért a pásztorok versenyt
Futnak a lágy gyepen:
Itt küzdtek — a föld bele rengett! —
Bátor lovagok nemesen.

S Goldmár a nagy udvarba
Leverte a sok daliát;
Megcsendült a harsona hangja,
Hogy átvevé pályadiját.

S a király ujra beszéle:
„Ám ismét küzdjetek,
Föl, föl a pályatérre!
Nagyobb dijat teszek.

A győztes pályabérül
Nem játékszert kap ám —
De a királyné kezébül
Szép tündöklő koronám.!“

És hajh: mily lelkesedve
Küzdöttek a daliák!
De vitézül leverte
Goldmár mindannyiát.

Szép nők s urak körébe
Ott állt a fejdelem;
Goldmárt oda hivja elébe
Nagy ünnepélyesen.

S botját kezébe fogva
Büszkén ment a lovag,
Báránya követte nyomba —
Nyakán piros szalag.

„Fogadd ime pályabérül,
Szép ifju hős ¡daliám,
A királyné kezébül
Szép tündöklő koronám!“

Szólt a király levéve
A szép hölgy fátyolát — —
De oda se nézve feléje
Goldmár nyugodtan állt.

„Királyné nem bájol el engem,
Sem tündöklő korona!
A pásztor leányhoz kell mennem —
Oda kerget vágyam, oda!

*) Voilá! ez aztán egy király, ki ember is egyszersmind, ki meghajol az ártatlanság méltósága előtt, s ki nem illedetlen a nép lányával szemközt! Ime, ez aztán egy pásztornő, ki nem ijed meg egy fejedelem láttára s annak szavaitól, s annak koronájával — játszik! Fogadd köszönetemet, te jó és szeretetremétló költő! Börne.

Hozzá viszem a bárányt
S a botot: e kincseket.
Megyek, a völgy ah! vár rám,
Most Isten veletek!“ *)

És im egyszerre megcsendül
Egy hang, s a hős lovag
Ugy vélte: madár dala zendül
S a völgyben csörg a patak. **)

Fölnéz, és im előtte —
A pásztor lányka állt,
Csodás fény van körötte,
Mutatja a koronát.

Hej! adj' Isten, te jámbor,
Te csintalan lovag!

Nos, hát még egyre vágyol
A völgybe? mondsza csak!

Vidd legalább magaddal
Koronád', kincsedet!
Im, visszaadom kamattal —
Király két hon felett!*)

S a magas mennyországot
Megnyerte az ifju pár. —
— S most tudni óhajtjátok
A többit is, ugy e bár?

S ha épp tudni kivánja
Egy lány — ám hallja meg:
Ha pici piros ajakára
Csókot röpithetek, —

(Vége következik).

1) Egy hű király! Egy pásztornő, ki egy királyné fölött győzedelmeskedik! Fogadd köszönetemet, jó és szeretetreméltó költő! Börne.

2) Ah! az ég megakarta jutalmazni áldozatáért, miután el nem fogadta. Börne.

*) Mily meglepetés! mily csalódás! Az isten bocsásson meg neked, nemes költő! Börne.

IRODALOM. MÜVÉSZETEK.

—i. **A „Magyar Ujság“ jan. 18-iki számában** Ocsvay Ágost ur roppant ijedelemmel adja tudtára a férfivilágnak, hogy a nőemancipatió eszméje már hozzánk is elhatolt s Illésy röpirata után e téren tulzó mozgalmak is mutatkoznak. Felhivja a férfiakat, hogy tereljék vissza e tulhajtott eszmét rendes medrébe. Nevetségesnek találja, hogy hölgyeink egy érdekeiket képviselő közlönyt akarnak alapitani. Miért e közlöny? Hisz ott van a nőnem érdekeit mindenkor hűn képviselő közlöny: a „Nefelejts“, Családi Kör,“ „Magyar Bazár“, „Pesti Hölgydivatlap,“ stb! „De különben is mi lenne az uj lap feladata? (kérdi Ocsvay, bizonynyal saját magától,) Hadat izenni a férfi-világnak? Vagy fölibénk emelni a nőket? Elkülöniteni a két nemet egymástól, hogy csak az oltár előtt találkozzanak először? Uj társadalmi életet akarnak alapitani? Oly kérdések, melyekre feleletet nem találok sehol! Mert azt csak nem tehetem fel, hogy irónőket szándékoznának képezni hazánkban.“

Hogy saját kérdéseire Ocsvay ur nem talál feleletet, ezt mi nem tartjuk különösnek. Odavetett sorai oly primitiv felfogásu egyénről tanuskodnak, ki jóformán semmitsem hallott s olvasott, annál kevésbbé gondolkodott a nőemancipatióról. Egy ember felébred s beszél; száz évig aludt. Müvelt nő nem veheti-e a legnagyobb sértésnek, ha a „Családi kör“-t s több hasonlóan divatlapot „érdekeit hiven s teljesen képviselő közlönyöknek“ nevezi valaki, a mi nem is lehetséges? Ez óvatos és csendes mozgalmak, melyek a nők munkaképességének érdekében ujabban felmerültek: rémületbe ejtenek egy férfit! Hős, ki árnyaktól szalad. — Csodáljuk, hogy egy magát oly szabadelvünek hirdető közlöny, mint a „Magyar Ujság,“ vette fel e gyarló s minden józan gondolkozási modort nélkülöző sorokat.

á.— **A tudomány fejlődése hajdan és most.** A pesti polgári körben 1870. évi november 27-ikén tartott előadás. Irta Ballagi Mór. Pest, 1871. Rosenberg testvérek.

Kezd csillapulni a politikai pártharcok minden egyéb törekvést elnyeléssel fenyegető hevessége. Számos erő, mely eredeti hatáskörét elhagyva, szinrén a politikai élet küzdterére lépett, ujra visszatér saját körébe, hol bizonyosan több hasznot hajt a társadalomnak. Még a tulajdonkép politikai okokból alapitott társas-egyletek is mindinkább közmüvelődési célokat tűznek maguk elé. E dicséretes fordulatnak egyik látható jele a jelen füzet, mely — mint ilyen — mindenesetre figyelmet érdemel. Egészen máskép kell azonban e müvet megitélnünk, ha a fönn jelzett fordulat és mozgalomtól eltekintünk. A törekvés, mely legujabban társadalmi életünkben mutatkozik, kétségtelenül örvendetes; habár az egyes jelenségek, melyekben az nyilatkozik, nem egy tekintetben esnek kifogás alá. Szerző e müvecskéjében a tudomány hajdani lassu fejlődését az irás mesterségének nem ismeréséből, az istenfogalom felfogásából s a csodák hitéből származtatja; mig a jelen tudomány gyors haladását a fönnebb emlitett hiányok leküzdése, s a he-

lyes tudományos (genetikai és összehasonlitó) módszerek alkalmazása által igyekszik indokolni. Részünkről azt hiszszük, hogy a felhozott okok mind másodranguak. A tudomány azelőtti lassu, s mostani nyors haladásának oka nem az emberi szellem segédeszközeiben, milyen az irás, a tudományos módszerek, hanem magában az emberi szellem irányában keresendő. E tekintetben tehát csupán az istenfogalom és a csodák hite érdemelnének figyelmet, csakhogy ezek is egy magasabb, általánosabb jelenség egyes tünetei. A tudomány hajdani lassu haladása, pangása, főleg a vallásos hitnek és az ebből folyó tekintélyimádásnak, mig a jelen gyors haladás a kétely szellemének tulajdonitandó, mely — mint Buckle mondja — a tudomány első foka. Amiket Ballagi ur okok gyanánt hoz fel, azok vagy másodranguak, vagy hatások csupán, és nem okok.

NEMZETI SZINHAZ.

Török János. Eredeti dráma 5 felvonásban Irta Szigligeti. Ismét egy nem sikerült mü. — Török János és sógora, Balassa a a törökre mennek, mig nejeik magukra maradnak az előbbinek várában. A két férj távolléte alatt megjelenik Pető, Juditnak, Balassa nejének régi kedvese, kit Balassa mindenéből kifosztott, és kiről azt hiszik, hogy meghalt Balassa elleni csatázásában. Ő azonban csak megsebesült és most, felgyógyulván sebeiből, eljött Balassát megölni s Juditot — kit bátyja kényszeritett férjéhez — megszöktetni. Judit már-már menekülni akar vele, midőn belép Borbála Török János neje és Balassa nővére. Borbála nemes fellépése által ráveszi Juditot, hogy ne hagyja el gyermekeit; Petőt pedig, hogy mondjon le önként Juditról. Pető el távozik, de mint gyanus embert, az őrök letartóztatják és az időközben hazatért Török János elé hurcolják. Pető, nehogy megrontsa Judit hirnevét, orgyilkosnak adja ki magát. Ez az ugyis mindig gyanakvó Török Jánosban méginkább feléleszti a szerelemféltés tüzét. E pillanattól fogva a darab végeig, három egész felvonáson keresztül Török János folytonosan ingadozik; majd hisz nejének, majd ujra gyanakszik, mig végre megparancsolja neje kivégeztetését. Balassa csak ezután találkozik Petővel, s ekkor világossá lesz Borbála ártatlansága is. E szerencsétlen nő megszabadul ugyan a haláltól, de azalatt Török János, holtnak hivén már ártatlan nejét, megőrül.

Mint láthatjuk, Török János egy fehér Othello, a „zöld szemü szörny" egy uj áldozata. Szigligeti valószinüleg attól félt, hogy Török János nagyon is fog hasonlitani Othellóhoz, és ennél fogva sok tekintetben eltért a szerelemféltés e mintaképétől. Csakhogy ebben nem volt mindig szerencsés. Othello szenvedélye érthető, és ennek folytán részvétet rokonszenvet ébreszt; Török János szenvedélye nem oly természetes s ezért meglehetős hidegen is hagy. Török Jánosban is van ugyan a feltékenységnek egy indoka, az t. i., hogy Borbála — miként Judit — szintén csak bátyja kényszeritésére ment hozzá nőül. Ez indok azonban rokonszenvünk rovására esik. Mert ha meg is tudnók különben bocsátani kegyetlenségét neje iránt: vérlázitó kannibálnak kell tartanunk igy, midőn ily kegyetlenséget tud elkövetni oly nőn, ki csak kényszeritésből lett nejévé. A komoly szinműben pedig a közönségnek a főhös iránti rokonszenve lényeges kellék.

Azt sem tartjuk helyesnek, hogy Török János már első fellépésénél kételkedik neje szerelmében. Sokkal nagyobb drámai hatást eszközölne, ha szenvedélyét előttünk látnók születni és nagygyá nőni. Othellót szerelemféltése csakoly vétekre ragadja, és mégis nála kezdetben e szenvedélynek még nyomát sem látjuk. Mi csak azt csodáljuk, hogy a kritika nem igen emlékezett meg e hibákról.

Nagy hiba továbbá, hogy Szigligeti nem adott darabjának drámai befejezést. Az ily megőrülési katasztrófák, bármily kellemetlenek is legyenek, nem drámaiak. Rosz hatást gyakorol és ellentétben áll a drámai technikával az is, hogy Török János szenvedélyében nincs drámai fokozat. Török János már a harmadik felvonás elején teljesen rabja szenvedélyének; és innen a katasztrófáig nincs semmi fokozat, csak hullámzás és hánykódás. Az ily véletlen által eszközölt fordulatok tulajdonképeni helye a vigjátékban van, de azért kisebb adagban a komoly szinműben is alkalmazhatók. A közönség nevetett egyes ily fordulatoknál; és ez több birálót ama — nézetünk szerint — téves felfogásra vezetett, mintha e jelenetek egyáltalában vigjátékiak lettek volna. Pedig e jelenetek alapvonása épen nem volt vig (pl. mikor Balassa vallatja nejét), és a komikai hatás csakis onnan eredhetett, hogy Balassát a vad martalócot, Szigeti József adta. Bármennyire is igyekezett e derék szinészünk szerepéből marcona alakot faragni, minduntalan vigjátéki hangba esett. E szerep — mely a végjelenetek következetlenségét leszámitva, a legsikerültebb — sokkal jobb kézben lett volna Molnárnál.

A közönség nagyon hidegen fogadta a darabot. Csak végül hitták egy kevéssé a szerzőt, Succès d' estime.

TÁRSULATOK, EGYLETEK, INTÉZETEK.

— **Magyar tud. akadémia.** A természettudományi osztálynak jan. 16-ki ülésén Than Károly r. tag tartá székfoglalóját ily cimmel: „Az egyetemi tanitás lényegéről." Az egyetemi tanitás céljául a nemzeti müvelődést tekinti.

A valódi tudást nem a tények ismeretei teszik, hanem a tények felhasználása. A közép s alsó tanodák célja a tények a tudomány adatszerü részének ismertetése. Az egyetemi tanitás feladata a tények és eszmék egymásközti viszonyainak megismertetése, vagyis az igazság kideritése. A részletes ismereteket a tanulónak magánszorgalmával kell megszereznie. Végül hazai egyetemünkről szólva, amaz eredményre jut, hogy ott a tanitás nem áll oly alacsony fokon, mint a külföldön s a hazai lapokban is hiresztelik. Külső körülmények okozzák egyetemünk hiányát; kivált a tanszabadság, a szabad verseny eszméje az — mondja értekező előadása végén — mi e fogyatkozásokat megszüntetni, s az intézetnek uj életet kölcsönözni hivatott. — Than után még Marton Lajos értekezett „az erőműtani csavar-felületekről.“ Jan. 23. Hunfalvy Pál értekezett a déli angol nyelvről, Toldy Ferenc pedig az „Akadémiai eszme Magyarországon III károly és Mária Terézia alatt“ cimü felolvasást tartotta.

— **Az orvosok III. nemzetközi gyülekezete,** mint taval Flórencben határozva volt, az idén (1871.) Bécsben tartandja üléseit. A kiküldött ügyvezetők a nemzetközi orvosi ülés ügyeinek intézése végett Rokitansky tanárt elnökül, Sigmund és Duschek tanárokat alelnökökül, Benedikt és Schnitzler mtanárokat titkárokul választották meg.

— **A pesti népoktatási kör** előadásokat fog tartani felnőttek számára, magyar és német nyelven. Arányi Lajos tnr. a rögtöni segélyről élet veszélyekben s a népszerü életrendről fog f. hó 18-tól kezdve minden szerdán esti $^1/_2$8—$^1/_2$9-ig Rőser kereskedelmi tanhelyiségeiben (országut 4. sz.) előadásokat tartani.

IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS MŰVÉSZETI HIREK.

— **Mult számunkból** kis nyomdai késedelem miatt kimaradt a jegyzett melléklés a „Hulló levelek cimü költemény-füzérre, mit ezzennel helyrehozunk, ujra a t. olvasók szives figyelmébe ajánlva ez iveket. — ely az ajánlegelés!

= **Büchner Lajos ujabban** felszólitotta az „Erő és anyag“ forditóit „Die Stellung des Menschen in der Natur“ cimű művének forditására. A forditók e szives ajánlatot készséggel fogadták, de csakis e mű harmadik, kizárólag a társadalommal foglalkozó kötetét illetőleg. Ugyane forditók kiadásában jelent meg most Held könyve a nagy francia forradalomról; sajtó alatt áll: Häckel egy rövid, de velős értekezése „Az emberi nem törzsfájáról,“ György Aladár, lapunk munkatársának forditásával; továbbá Heinzen hires műve a „Nők állásáról“ és Buckle korszakot alkotó munkája: „Angolország művelődéstörténelme“.

= **Mátray Ernő** bölcsészeti „Chrestomathiát“ fog meginditani. Igaza van, midőn a „Reform“ jan. 20-iki tárcájában nyomorult bölcsészeti viszonyaink ellen kel ki. Nem helyesli Erdélyi nézetét, hogy a magyar már természeténél fogva képtelen a szemlélődésre. Ő bizik a jövőben s hisz az ifjuság akaraterejében. Ebben hiszünk mi is. De alig mernénk hinni Mátray ur „Chrestomathiájának“ sikerében. Előszavában tulhalmozva látjuk a cifrábbnál cifrább idegen szavakat, a nehézkes gondolatfüzést, párosulva a bölcsészeti irály keresettségével. Ez maga elég arra, hogy megriaszszon mindenkit a „Chrestomathiától.“ Hozzá kell még számitani, hogy bölcsészeti irodalmunkon végigtekintve, Eötvöst és Horváth Cirillt tartja jelenünk legnagyobb bölcsészeinek. Eötvösről tudjuk ezt, hanem Horváth Cirillről a legjobb akarat mellett sem mondhatjuk el. Horváth Cirillről csakis Mátray ur kegyelete nyilatkozhatott ily tulzottan. Mi, kik szintén hallottuk egypár előadását az egyetemen, nagyon jól tudjuk: mit tartsunk felőle, mint bölcsészről. Különben nem akarunk előre itéletet hozni. Kiváncsian várjuk a „Chrestomathia“ első füzetét.

= **Dalmady Győző** az utóbbi években szétszórva megjelent költeményeit „Ábránd és való cimmel“ sajtó alá rendezi.

= **Erdély irói Toldy Ferenc félszázados** jubileuma alkalmára Toldy-kört alapitottak.

= **Képzőművészet.** Milanó mellett két becses képet fedeztek fel. Az egyik Coreggiotól van s a jászolban fekvő Krisztust ábrázolja számos alaktól körülvéve. A csoportositást meglepően sikerültnek s a szinezést gyönyörünek állitják. A másik Gaudenzio Ferraro festménye; 60 centimeter magasságu kép, tárgya a keresztet vivő krisztus életnagyságu mellképe. Kivitelében a szépség hosszas évek látható tanulmányával párosul. — Dürer Albert négyszázados születésnapja alkalmával — 1871, máj. 20. — a bécsi muzeumban Németország legjelesebb művészei kiállitást rendeznck saját műveikből.

Felelős szerkesztő: **Benedek Aladár.** Főmunkatárs: **Endrődi Sándor.** Kiadó: **Fekete Bernát.**

Pest, 1871. A „MINERVA“ gyorssajtónyomása.

E számhoz van mellékelve a „HULLÓ LEVELEK“ előfizetési felhivása.

II. évfolyam. 5. szám. 1871. Február 2.

SZÉPIRODALMI KÖZLÖNY.

IRODALMI, TÁRSADALMI, MŰVÉSZETI ÉS KRITIKAI HETILAP.

GUTZKOW K. ÉS LEGUJABB REGÉNYE.

(Vége.)

S most lássuk Gutzkow legujabb regényét.

A mintegy harminc év előtt megjelent „Blasedow és fiai“ cimü regény s az előttünk fekvő mű dacára annak, hogy — mint cimök is mutatja — hasonló, vagy épen rokon eszmével foglalkoznak, mégis lényegesen különböznek egymástól. A különbséget pedig nem csupán a regény meséje, az alakok, s conflictusok minősége képezi, hanem maga a tendentia, mely bár fátyolozottan, mindazáltal elég érezhetőleg mindkét müvet áthatja. E két mű ugyszólván két mellékdarab, — noha a „Pestalozzi fiai“ az előbbi regénynek folytatása, az eszme tovább fejlesztése gyanánt tünik fel. Ama müve Gutzkownak különösen ama nevelésrendszerrel foglalkozik, melynek Rousseau „Emilie“ cimü müvében adott kifejezést, s mely a „Sturm és Drangperiode“ hatása alatt leginkább oda irányult, hogy a természetes tehetséget, az embernek vele született hajlamait kiképezze, s minden figyelmét az egyes ember eredeti lelki állapotának épségben tartására, az individualitás megőrzésére, s a lángeszüség megszerzésére fordità. A legujabb regény ellenben leginkább a nevelészet ama reformait tüzi ki tárgyul, melyeket Pestalozzi kezdeményezett s melyeknek főfeladatuk, hogy a gyermek figyelmét az általános emberi felé irányozzák, s kifejlesszék benne ama hajlamokat, melylyel a magasztos, s aljas, a szegényes, s gazdag, a tehetséges, s tehetetlen, a nélkülözhetlen, s nélkülözhető fogalmát kellően felfoghassa. A két regény, e két nevelés rendszer előnyeit, s hátrányait világitja meg. Mindkettő a két rendszer alkalmazása álltal szült következményeket mutatja fel. Az alak s a mód azonban — hasonlóan az eszméhez — mindkét regényben különböző. A „Blasedow és fiai“-ban nevetségessé igyekszik tenni szerző ama rendszer képviselőinek tulkapásait, mig a „Pestalozzi fiai“-ban a sok botlást, sikertelen kapkodást komoly szinben tünteti fel. A téves, elhibázoft, nevelésszülte conflictusok a társadalom s egyén között érdekes, s feszült situatiokat szolgáltatnak a társadalmi-regény-irónak, s Gutzkow sietett is e jelenetek minden hatását kiaknázni.

Már a „Római varázsló“-ban („Der Zauberer von Rom“) mutatta meg Gutzkov, hogy az egészen általános s részben theoreticus kérdéseket is gyakran egész concret, s ha kell drasticus alakban is sok müvészettel birja feltüntetni. Legujabb müve nem áll hátrább e tekintetben, sőt több vonásában, a cselekvény menete, a bonyolitás s feloldás, a concentratio s a tárgy kikerekitése által Gutzkow valamenynyi regényét felülmulja. Mindjárt a regény elején egy, teljes figyelmünket lekötő krizisbe vezet bennünket a szerző, mely a maga nemében önálló és sajátos s látszólag a regény tulajdonképi themájára semmi vonatkozással nincs, melyből azonban később a catastrofák egész láncolata fejlődik ki, s a költőnek alkalmat nyujt a jelenkori nevelés eszméit s vitakérdéseit erőteljes szinekkel festeni.

Maga a cselekvény, számos alakjai- s felhalmozott epizodjaival sokkal bonyolodottabb semhogy könnyen diohéjba szorittathatnék, miután a számos, finom motivum elhagyása által teljes érthetetlen,— s érdektelenné válnék : azért nem is mondjuk el a regény meséjét, inkább az egyes alakokat vizsgáljuk, melyek összeütközése sok müvészettel van rajzolva, s melyek jelleme után magáról a cselekményről is némi képet alkothat magának az olvasó.

A regény passiv hőse Waldner Theodor, kinek rajzolásánál Gutzkow Hauser Gáspárt vette fel mintául, mint a ki élő alak is volt, s Pestalozzi idejében ép a Pestalozzi-féle nevelésrendszer hatása alatt érdekes egyéniséggé vált. Mindazáltal egészen szabadon jellemzi Gutzkow az alakot, s a regény meséje lényegesen elüt Hauser élettörténetétől. Különösen elismerést érdemel Gutzkow, hogy az alak iránt uj és tisztán emberi érdeket tud kelteni az olvasóban, a mennyiben elveti mindama hyperromanticus vonást. mely az igazi Hausert

jellemzi és sokszor fenyegetett lelki fejlődését érdekesen, a lélektan föltétlen uralma alatt festi.

Ennél még érdekesebb, s psychologiailag mélyebben jellemzett alak Jadviga grófnő Theodor anyja. Bármily természetellenes is ennek vétkezése az első könyvben elbeszélt történet ifju hőse ellen, Gutzkow mégis meg tudja éreztetni velünk, hogy min dama bünök tisztán lelki állapotainak kifolyása; sőt müvészete által annyira meghat bennünket, hogy minden palástolás, s szépitgetés nélkül is inkább szánalmat kelt fel bennünk ez alak iránt, mint kiméletlen kárhozatot. Nem kevésbbé kielégitő költői igazság szolgáltatása e nő iránt. Bünbánása a legnagyobb mértékben sulyos, mert arra a meggyőződésre kell jutnia, hogy minden erőfeszitése, minden küzdelme hasztalan volt, s egész szereplése nem egyéb, mint hiú kapkodás, s önemésztés.

Kevésbbé mélyreható, mindazáltal eléggé müvészi alak Theodor atya, gróf Wildenschwert. Benne oly jellemet ismerünk föl, mely inkább az általános érdekek hatása alatt áll, s nem a sziv követelményeinek rabja, s melyet a szenvedélyes nők könnyen szivtelen, s érzéketlennek találnak, noha bensejében tiszta meleg érzelmeket táplál, s csak hozzá hasonló jellem érintkezése által nyilatkozik jóltevőleg, s áldásteljesen, — hasonlóan a gerezdben rejlő borhoz, melyre a hő nyári nap ugyszólván hatástalanul süt, s csak az enyhébb ősz érleli meg. S Jadviga első férjének ép ily jellemünek kellett lennie, hogy a költő egyrészt Jadviga bünét enyhébb világitásban tüntesse föl, másrészt pedig, hogy részvétünket ez alak iránt megnyerje, s a költői igazságszolgáltatást lehetővé tegye. Jadviga büne ugyanis ama reactio által, melyet föltétlenül, s botorul hivő szive, férjének kiállhatlan nyugalma, s meggondoló elméje ellenében szenved, valamenynyire megenyhül, kiengesztel.

A regény e három alakjánál kevésbbé individualisak ama jellemek, melyek az ujkori nevelésrendszer activ képviselői gyanánt szerepelnek, s melyekre a regény cime „Pestalozzi fiai" vonatkozik. Különösen amaz alakra illik e megjegyzés, mely mintegy központját képezi a többi személynek, s mely legelső sorban érdemli meg, hogy „Pestalozzi fiá"-nak neveztessék, miután még a Pestalozzi rendszerének szellemében neveltetett, s annak helyessége mellett egész lelkesedéssel, s teljes odaadással küzd. Ez az alak Lienhard, ki ama paedagogokat repraesentálja, kik folyton roszat akarnak, s mégis minduntalan jót eredményeznek. Hátrányos a regényre nézve, hogy e magában véve erőtlen, mondhatni igénytelen jellem aránytalanul terjedelmes s nagy szerepet játszik e történetben. Az érdekes mellékvonások, melyekkel Gutzkow felruházza, még nem elegendők arra, hogy, ha egyes részleteiben hatásos is szereplése, az összhatást valamennyire ne csökkentse. A számos decorativ motivum legalább eltéveszti hatását az olvasónál, főkép miután az előbb emlitett három alak mélyen vágó psychologiai következetessége folytán mintegy megszokta a belső világ hű festését, s a conflictusok logicai igazságát. — Mint minden tulnyomólag állhatatlan, gyönge jellem, Lienhard alakja is némileg sértő befolyással van szép érzéseinkre, noha el kell ismernünk, hogy Gutzkow azt — ugy a mint van — egyáltalán nem nélkülözhette rajzában, miután e jellem a társadalom s különösen a nevelés ügy egyik árnyoldalát repraesentálja, s igy müvében szükséges volt. Nem tekintve az emlitett hiányokat — ez alak is élethiven s pikánsan van rajzolva, s Lienhard magas röptü intentiókkal alapitott intézetének képe nagyon is tökéletes hasonmása egy teljesen fegyelmetlen, elrugaszkodott növendékekkel telt képzőintézetnek. Ez a rajz Gutzkow müvének egyik fénypontja.

Még nagyobb szabásu egyéniségekként szerepelnek amaz alakok, kik akár mint barátai, akár mint ellenségei, Lienhard jóakaratának ellene müködnek. Anyagi haszonra, s mulatságos életre törekvő hitvestársa, s hasonló jellemü leányai jól rajzolt alakok. Egy iskolatanácsos, ki eredetileg szintén Pestalozzi zászlója alatt küzdött, most azonban pietismusba és tanrendszer reformokba merült; egy egészségügyi tanácsos, ki mint házibarát és orvos a frivolitás s fegyelmetlenség embere; mindenféle különös situatiokban előforduló furcsa tanitók; haszontalan, léha növendékek, kik magas születésöknél fogva az elkényeztetett kölyköket képviselik; — mindezek változatos s tarka alakok — itt-ott az individualitás egy-egy vonásával — az érdekes képen, — s többé kevésbbé mindmeganynyi jelleges képviselői ama társadalmi elemeknek és kor-irányoknak, melyek a kielégitőbb, s a kor való követelményeinek, megfelelő nevelésügyi reformok létrejöttét akadályozzák.

Mindazáltal a jobb elemek is, melyek a nevelésügy terén áldásteljesen hatnak, képviselve vannak Gutzkow müvében. Csakhogy nem oly terjedelmesen s nagy mértékben, mintha a szerző terve lett volna ép ugy a tudomány terén müködő hivatás kiképeztetését, mint a nevelés s jellem képzés mozzanatait, s viszonyait, müvében feltüntetni : — a regény ugy

aestheticai, mint (tendentiosus irányánál fogva) tudományos becse követelte volna. Miután pedig csak ez utóbbinak festése volt célja, a zavaros források nagyobb mértékben folytak tolla alá mint a tiszták, s igy nagyon természetes, hogy a szomoru oldalaknak, nem birt megfelelő számu örvendeteseket szembeállitani. Mindazáltal a mű emiatt semmit sem veszitett ugy hatásából, mint aestheticai becséből. A „romlatlan“ elemek egyik képviselője Lienhard atyja, ki egyszerü falusi tanitó mellett régi szabásu Pestalozzianus. Ez azonban csak kis szerepet játszik a regényben, s viharedzett jelleme által a münek korrajzi tekintetből jó hátterül szolgál. Két másik derék alak Bechtold és Hellwig, kik mintegy a felcsirázó uj és szebb jövőt képviselik. Azonkivül van egy jelleme e regénynek mely a főalakok mellé sorozható, ki a jót és igazt fejével s szivével, belátással s tetterővel még a szédelgések közepette is állhatatosan s teljes kitartással szolgálja. Különös, hogy ép ez az alak, mely Pestalozzi szellemében, a legszorgalmasabban, s legsikeresebben müködik, nem fia, hanem leánya Pestalozzinak, természetesen csak mint költött alak. A valóságban ő „Gertrud Nesselborn“ s Lienhard Nesselbornnak rokona, kiben nagyatyjának, a vén falusi tanitónak szelleme tisztábban, s erőteljesebben nyilatkozott, mint az industrialismus sarába esett nagybátyjában.

Ezt a Gertrudot a költő különös előszeretettel rajzolja, s a regény tulajdonképi hőse. Mint 12 éves gyermeket mutatja be nekünk, ki a regény bonyodalmában nagyban részt vesz. Midőn Theodor Waldner már-már bukásnak indul, kiben Lienhard a Pestalozzi-féle ősembert (Urmensch) vélte felfedezni, s kivel be akarja bizonyitani, hogy nevelő rendszere, (melyben Waldnert is nevelte) a legtökéletesebb : Gertrud az, ki a testi- s szellemileg pusztuló félben levő ifjut a természetes pályára vezeti, s a szeretetet, s a szép érzetét benne ujra fölélesztí. S midőn a Lienhard-féle intézet évről évre alább sülyed : ismét Gertrud az, ki saját örökségé veszélyeztetésével a bukástól azt megmenteni igyekszik. — Sőt midőn végre a Waldnert s Lienhardot körülövedző szálak mindegyre fenyegetőbben összebonyolulnak, s a szomoru katastrófa közeledni látszik : ismét ő az, ki a fatális bonyolulatot a legsikeresebben megoldani igyekszik. Tettei s szenvedései által egyaránt részvétet kelt bennünk, de egyszersmind bámulatunkat is megnyeri, hogy a csapások ezre alatt férfiasan megállja helyét. Nem lehet tagadni, hogy e tulajdonokkal felruházva inkább ideális, mint a való életből vett alaknak tetszik, s kétségkivül Gutzkownak is az volt célja, hogy ez alakban mintegy ideálját tüntesse fel a nevelés terén müködő nőknek; — mindazáltal nem hiányoznak benne a szükséges reális vonások sem s mint ilyen egészséges, jó jellem.

Gutzkow ez alakon kivül még néhány más személyt is szerepeltet a jó és helyes irány képviselőiként. Fernau elnök és családjának szerepeltetése által, müvének nem egy világos oldalt kölcsönöz, különösen Linda és Hedwig, e kedves két alak kellemes benyomást tesz az olvasóra. — A történelem sötétebb részéhez már közelebb áll a két Wülfing, — mindazáltal ezek is még világos szinekkel festvék.

Eme többé-kevésbbé előtérbe állitott alakon kivül van még e regényben számos mellékalak, melyek mindegyike egy-egy tanulmányfő, s a társadalom minden rétegeit képviselik. — A regény előadása nem mindig folyékony, mindazáltal mindenütt pointirozott. Mit Prutz — (kinek egy essay-jét e cikkünkben felhasználtuk) Gutzkowról mond, hogy „gyakran s különösen nagyobb regényeiben fárasztó az, hogy nem annyira elevenen jelenetezve vezeti elénk az eseményeket s alakokat, hanem descriptive, részletezve“ : az e legujabb regényéről is áll.

PRÉM JÓZSEF

AZ EMBER.

Milyen az ember! Hogy tapad mindenhez!
Hogy átfog mindent, a mihez csak ér!
Átalkaroljuk szüleinknek térdét,
S ajkukról ajkunk csókot csókra kér.
— Szeretet ez? Nem! Csak önzés, a melyet
Az eszme gerjeszt, hogy : „tulajdonunk!“ ...
S bár látjuk, hogy ez mind vak ámitás csak :
Sirunkban is tán erről álmodunk! —

Milyen az ember! Mint rohan, miként küzd
A dicsőségért, s hogy babért arat!
Megveti mind, mi test, s mi ennek édes,
S társa csupán a sánta akarat.
— Babér? Dicsőség?.. Az idő, ha más nem,
Penészszel tölti be minden nyomunk'...
S bár látjuk, hogy ez mind vak ámitás csak :
Sirunkban is tán erről álmodunk! —

Milyen az ember! Mint áhit a fényre
És gazdagságra, s azért mint izad!
Od'adja csöndes, tiszta öntudatját,
S aztán — nincs íze a sok lakzinak
— Fény, gazdagság? Csak vágyat vágyra halmoz,
S élvezni mégis csak „egy"-ért tudunk...
S bár látjuk, hogy ez mind vak ámitás csak:
Sirunkban is tán erről álmodunk! —

Milyen az ember! Mint vágyik magasra!
És hatalomra, melylyel mást lenéz!
Üdvét csupán a félénk hódolatban
Találja, és jaj! a ki tán merész!
— S mi a hatalom? Fénylő szirtorom, hol
Nem nő virág... s veszélyes minden ut...
S bár látjuk, hogy ez mind vak ámitás csak:
Sirunkban is tán erről álmodunk! —

Milyen az ember! Hogy tapad mindenhez!
Hogy átfog mindent, a mihez csak ér!
Örök hűséget esd szerelmesétől,
S nagy földeket fut egy barátjaért.
— Szerelem? és barátság?... Gyávaságunk
Intelme csak, hogy ne legyünk magunk...
S bár látjuk, hogy ez mind vak ámitás csak:
Sirunkban is tán erről álmodunk! —

Milyen az ember! Hiu álmakat hajt,
S ereje, vágya küzdelembe vesz.
És mégis küzdünk, mégis hajtjuk álmunk,
S hogy élhetünk: lelkünk jutalma ez. —
Mert meghalunk! S bár mit tevénk is itten,
Elvész nevünk... ledől siroszlopunk...
S bár egész éltünk egy csúfos bohózat:
Sirunkban is tán erről álmodunk! —

Benedek Aladár.

A PIQUE-DAME.

— Elbeszélés PUSKIN SÁNDORTÓL. —

(Vége.)

III.

Vous m' écrivez, mon ange, des lettres de quatres pages plus vite, que je ne puis les lire.
Egy levélből.

Alig ért rá Lizka köpenyét és kalapját letenni, midőn a grófné csakhamar ismét hivatta s megparancsolta, hogy a kocsi előálljon. Épen felülni készültek. Azon pillanatban, midőn két inas az agg nőt a kocsiba emelte, megpillantá Lizka a mérnöktisztet, ki közvetlen a kocsikerekek mellett állt. Ez megfogta kezét s még mielőtt a lányka meglepetéséből magához tért: eltünt ismét a fiatal ember s Lizka kezében egy levélke maradt. Gyorsan keztyüjébe rejté s az egész uton se hallott — se látott. A grófnének szokása volt utközben mindenfélét kérdezgetni: ki kocsizott erre? — hogy nevezik e hidat? — mi van arra a táblára irva? — Lizka mindannyiszor zavartan s helytelenül felelt, mi által megharagitá a grófnét.

— Ugyan, kérlek, mi történt veled! Elment az eszed? Vagy nem hallasz vagy nem értesz engem! Pedig én — hála isten, — elég érthetően beszélek s meg van még mind az öt érzékem!

Lizka rá sem hallgatott. Midőn haza értek, szobájába sietett, kivette keztyüjéből a levelkét: nem volt bepecsételve. Átolvasta, a gyöngédség s hódolat megható hangján irt szerelmi vallomást tartalmazott, mely szórol-szóra egy német regényből vétetett. De Lizka nem értett németül s igen meg volt vele elégedve. —

A kapott levélke mindazáltal rendkivül nyugtalanitotta. Először volt fiatal emberrel közeli titkos viszonya, kinek bátorsága elrémité őt. Magát pedig vigyázatlan önviseletről vádolta s nem tudta, mit tegyen: talán nem kellene többé az ablakhoz ülnie? — vagy visszaküldje a levelkét? — hideg, határozott választ irjon? Nem volt senkije, kitől tanácsot kérhetett volna. Elhatározta tehát, hogy felelni fog.

Az iróasztalhoz ült, tollat, papirt fogott — és gondolatokba merült. Többször elkezdte válaszát—és ismét összetépte: kifejezéseit majd szelideknek, majd igen szigoruaknak találta. Végre sikerült neki nehány sor, melyekkel meg volt elégedve: „Meg vagyok győződve, — irta, — hogy szándéka őszinte, és hogy megfontolatlan lépések által nem akar kellemetlenségeket okozni; de ismeretségünk ily módon nem kezdődhetik. Én visszaküldöm iratát és reménylem, jövőre nem lesz okom megnemérd emlett kevésrebecsülés miatt panaszkodni"

Midőn másnap Lizka Ármint jőni látta, fölkelt a himzőkeret mellől, kinyitott egy ablakot s az ifju tiszt ügyességére számitva, válaszát ledobta az utcára. Ármin odasietett, felvette s betért egy cukrászboltba. A pecsétet felszakitá és Lizka válaszán kivül az ő levelkéjét is ott találta. Ezt várta már; és szerelmi kalandjával foglalkozva — haza indult.

Három nappal később Lizkának egy szemes lányka bizonyos divatboltból kis levelkét hozott. Némileg nyugtalankodva nyitotta fel, miután előre azt hitte, hogy pénzkövetelés, — s Ármin vonásaira ismert.

— Bizonyára eltévedt édesem, mondá, e levélke nem nekem szól.

— Ó igen ez kegyedé! felelt ravasz mosollyal a merész lányka. — Tessék csak elolvasni.

Lizka átfutotta a levelkét. Ármin találkozást kért. —

— Lehetetlen! — kiáltott Lizka, megijedve a kérelemtől s a küldés módjától. — Bizonyosan nem az én számomra van ez irva! mondá, s a levélkét piciny darabokra tépte.

— Ha a levélke nem kegyednek szól, mért tépte szét? — visszavittem volna az illetőnek, ki nekem adta.

— Kérlek, kiáltott Lizka ingerülten, — ne hozz jövőre ily levelkéket, s mondd meg annak, aki küldött, hogy szégyelje magát!

De Ármint nem lehete visszariasztani. Lizka naponkint kapott tőle levelkét. Már többé nem német regényből voltak véve. Ármin maga irta azokat, szenvedélyből lelkesülten, és saját nyelvén beszélt azokban. Lizka pedig nem gondolt többé arra, hogy a levelkéket visszaküldje; válaszolni kezdett azokra — és válaszai óráról órára hoszabbak és gyöngédebbek lőnek. Végre az ablakból a következő sorokat ejtette le:

„Ma bál van az * *i követnél. A grófné ott lesz. Két óráig maradunk. Ez jó alkalmat nyujt arra, hogy egyedül találkozhassunk. Mihelyt a grófné elmegy, cselédei valószinüleg elszélednek, csak a kapus marad a tornácon, de ez is ilyenkor rendesen szobájában tartózkodik. Jöjjön féltizenkettőkor. Egyenesen menjen fel a lépcsőkön. Ha valakit az előszobában találna, kérdezze, itthon van-e a grófné. Ha azt mondják, nincs, akkor vége a találkának. Azonnal forduljon vissza. De hihetőleg senkit sem talál ott. A leányok együtt ülnek szobájukban. Az előszobából mindaddig egyenesen balra menjen, mig a grófné hálószobájába nem ér. A hálószobában egy olasz fal mögött két kis ajtót talál: a jobb egy kabinetbe vezet, hova a grófné soha sem megy; a bal egy folyosóra, onnét szük csigalépcsőzet a szobámba.“

Ármin, reszketve mintegy tigris, leste a kitüzött időpont elérkeztét. Már tiz órakor a grófné háza előtt állt. Irtózatos idő volt: a szél dühöngött, nagy pelyhekben hullt a nedves hó: a lámpák sötéten égtek, minden utca puszta és üres volt. Távolról szegényes bérszán közeledett, melynek tulajdonosa még egy elkésett emberre szeretett volna találni. Ármin csupán felöltőben volt, mégis sem a szelet, sem a havat nem érezte. A grófné kocsija végre előállt. Ármin látta, a mint a coboly bundába takart öreg nőt cselédei a kocsiba emelték, és üde virágokkal ékitett gyámleánya könyü köpenyben lépett utána. Az ajtók becsukódtak. Nehézkesen mozdult tova a kocsi a puha havon. A kapus betette a ház ajtaját, a világosság az ablakokból eltünt. Ármin a ház előtt fel-alá sétált; egy lámpa alá állt és megnézte óráját: épen tizenegy mult husz perccel. Ott maradt a lámpa alatt és a mutatóról le nem vette szemeit, mig az a kitüzött perchez nem ért. Pontban féltizenkettőkor lépett a fényesen megvilágitott tornácra. A kapus nem volt ott. Ármin felsietett a lépcsőkön, kinyitotta az előszoba ajtaját, hol egy inast talált, ki ódivatu piszkos karszékben aludt. Könnyü és biztos léptekkel haladt el mellette. A teremben és vendégszobában sötétség uralkodott. Ármin belépett a halószobába, hol több régi szent kép előtt arany lámpa égett. A chinai kárpitokkal bevont falak mellett aranyozott és megfakult selyemszövetü székek és pamlagok álltak egyhangu sorban; a falon Lebrun által festett két párisi arckép is függött. Az egyik egy negyvenéves jókinézésü férfit, világos zöld egyenruhában, mellén kereszttel: a másik egy fiatal szép nőt, hajlott orral ábrázolt, kinek hajporozott fürtei közt egy rózsa volt látható. Minden szögletben kis porcellánalakok, a hires Leroytól készitett órák, kosárkák, legyezők és különféle női játékszerek állottak, mint az a mult század végén Montgolfiere léghajóival és Meszmer magnetizmusával egyidejüleg divat volt. Ármin az ágyfalhoz közeledett. E mögött kis vaságy állt; jobbról egy ajtó a kabinetbe, balról egy másik a folyosóra nyilott. Ármin kinyitá ez utóbbit és egy szük csigalépcsőt pillantott meg, mely a szegény gyámleány szobájába vezetett, — de onnét visszafordult és a sötét kabinetbe rejtőzött

Minden csendes volt. Az idő lassan telt. A vendégszoba órája tizenkettőt ütött; a többi egymásután követte azt, — mig ismét az előbbi csend állt be. Ármin egy hideg kályhához támaszkodott és várt. Ő nyugodt volt; szive rendesen dobogott, mint olyané, ki magát némi veszélyes, de elkerülhetlenre határozta. Az óra ütött egyet — kettőt, — ekkor egy távolból közelgő kocsi zörejét hallá. Önkénytelenül izgatottság lepte meg. A kocsi megállt. Hallotta, midőn kiszálltak belőle. A ház azonnal megélénkült. A cselédség lármázva szaladgált mindenfelé A hálószobába is három öreg szobaleány sietett, hova a grófné csaknem félájultan lépett be és egy Voltaire-székbe hanyatlott. Ármin egy hasadékon nézett keresztül. Lizka mellette haladt el; s hallotta gyors lépteit a szobába vezető lépcsőkön. Szivében bizonyos lelkifurdalást érzett. Megkövülve állt ott és figyelt.

A grófné egy tükör előtt vetkőzni kezdett. Levette a rózsákkal diszitett fejkötőt, utána a parókát, mely ősz és nagyrészt kopasz fejét a világ szemei elől eltakarta. A gombostűk záporként hullottak körüle. Azután egy ezüsttel kivart sárga ruha esett fonyadt lábaihoz. Végre ott állt a grófné hálóöltözetében, s ez korához sokkal jobban illett, mint nappali toilette-je, melynek rut titkait Ármin az imént látta.

Mint átalában az öregek, ugy a grófné is álomtalanságban szenvedett. Levetközvén tehát, a Voltaire-székbe ült és elküldte szobaleányait. A gyertyák eloltattak, egyedül a lámpa égett a szent képek előtt. Himbálózva ült a grófné sárga arccal, lecsüggő és remegő ajkakkal. Tört szemei tökéletes gondtalansá-

got árultak el; és rá nézve, hihetőbb volt, hogy a félelmes öreg ringása inkább valami elrejtett galvanizmus, mint sajátakaratának müve.

A halálarc egyszerre csodálatosan megváltozott. Ajkai nem remegtek többé, szemei megélénkültek: a grófné előtt egy ismeretlen férfi állt.

— Meg ne ijedjen, az istenért, meg ne ijedjen! — szólt ez érthető, de halk hangon. — Én semmi rosszban nem töröm a fejemet; csupán azért vagyok itt, hogy kegyességeért esedezzem.

Az öreg némán tekintett rá és szavait nem látszott hallani. Ármin azt hitte, hogy süket; azért egészen oda hajolt és ujra ismételte a mondottakat. Az öreg még mindig hallgatott.

— Ha akarja kegyed, — folytatta Ármin — egész életemre boldoggá tehet, anélkül, hogy valamijébe kerülne: tudom, hogy egymásután három kártyát tud választani. —

Itt elhallgatott Ármin. Ugy látta, mintha a grófné értené, hogy ő mit akar, s mintha szavakat keresne, hogy felelhessen.

— Az csak tréfa volt, — szólt végre, — esküszöm, tréfa volt!

— Itt nem tréfáról van szó, — kiálta Ármin boszusan. — Gondoljon Tsaplitzkire, kit veszteségének visszanyerésére segitett.

A grófné láthatólag zavarba jött. Arcvonásai heves indulatot fejeztek ki, azután ismét előbbi apathiájába esett vissza.

— Meg tudja kegyed nekem a három biztos kártyát nevezni? — kérdé Ármin,

A grófné hallgatott; Ármin folytatta:

— Kinek számára akarja tehát kegyed titkát fenntartani? Unokái számára? Azok ugyis gazdagok, és nem ismerik a pénz becsét. Pazarlóknak mitsem használna a három kártya. Ki a szülői hagyatékot nem tudja megbecsülni, az minden daemoni mesterség dacára mégis szegénységben fog meghalni. Én nem vagyok pazarló, én ismerem a pénz értékét. Nálam a három kártya jó helyen lenne. Nos!

Megállt és reszketve várta a feleletet. A grófné hallgatott; Ármin térdre borult előtte és igy esdekelt:

— Ha szive ismerte valaha a szerelem érzetét, ha emlékezik elragadó örömeire, ha egy ujszülött fiu első kiáltásánál csak egyszer is mosolygott, ha valaha emberi érzet élt keblében: ugy kérem a kedves, a nő, az anya érzelmére, — mindenre, mi az életben szent, — ne tagadja meg kérésem teljesitését! — mondja meg nekem titkát! — mi hasznát veszi annak kegyed? — Talán sulyos bünnel, az örök üdv elvesztésével vagy az ördög szövetségével van összekötve. — Gondolja meg: kegyed öreg, életéből már nem sok van hátra — én kész vagyok bünét lelkemre venni. Csak titkát födözze fel nekem. Gondolja meg, hogy egy ember éltének boldogsága kegyedtől függ; hogy nemcsak én, hanem gyermekeim, unokáim és másodunokáim is áldani fogják emlékét!

Az öreg mit sem felelt.

Ármin fölegyenesedett.

— Vén boszorkány! — kiáltott fogcsikorgatva; — tehát kényszeritlek felelni.

E szavakra zsebéből pisztolyt vont elő.

A pisztoly megpillantására a grófné másodszor mutatott nagy izgatottságot. Fejét megmozditá és kezét fölemelte, mintha a pisztolyt akarta volna félrelökni. Azután ismét hátrahanyatlott és mozdulatlanul feküdt.

— Hagyja azt, — szólt Ármin és megfogta karját. — Utoljára kérdezem, meg akarja nevezni a három kártyát? Igen vagy nem?

A grófné semmit sem válaszolt. Ármin meggyőződött, hogy — halott volt.

IV.

18** május 7.

Homme sans moeurs et sans religion!

Egy levélből.

Ivanowna Lizavet még báli öltönyében ült szobájában és mély gondolatokba merült. Midőn hazaérkezett, elküldte az álmos leányt, ki ekkor nem a legszolgálatkészebbnek látszott, és tudtára adta neki, hogy maga fog levetkezni. Megdöbbenve nyitott be szobájába, hol Ármint vélte találhatni, noha ezt legkevésbbé sem ohajtá. Az első pillanatban meggyőződött, hogy nincs itt, s bensőleg hálát adott ama véletlen esetnek, mely e légyottot megakadályozta. Felöltözötten leült s ama körülményekre gondolt, melyek folytán viszonyuk ily rövid idő alatt ennyire fejlődött. Még három hét sem mult el, mióta ama fiatal ember az ablakon át először meglátta s már is levelezésben állt vele, sőt mi több: sikerült neki tőle egy éjjeli találkozást kinyerni! Nevét csak onnét ismerte, hogy nehány levelkéjét aláirta; soha sem beszélt vele, soha hangját sem hallotta, sőt még mások sem emliték előtte. Valóban ritkaság!

A bál alatt Tomski, megneheztelvén a fiatal ** Paulina hercegnőre, mivel ez szokása ellenére ma vele nem kokettirozott, egykedvüsége által akarta megboszulni; azért felkérte Lizkát egy hosszu mazurkára. Az egész tánc alatt Tomski a mérnöktiszt közti viszonyról beszélt s biztositotta Lizkát, hogy sokkal többet tud felőle, mintsem gondolná; és némely tréfája oly találó volt, miszerint Lizka nem egyszer hitte, hogy titkuk előtte ismeretes.

— Honnét tudja mindezt? — kérdé nevetve.

— Attól, kit kegyed ismer, — felelt Tomski; — az igen különös ember!

— És ki az a különös ember?

— Ármin a neve.

Lizka nem felelt semmit, de kezeit és lábait jéghidegség fogta el.

— Ez az Ármin — folytatta Tomski, — valóban regényes lény: arcéle Napoleoné és kedélye Mephistophelesé. Azt hiszem, legalább három gonosz tett sulyosodik lelkére . . . De mért lesz oly halaványy?

— Fejem fáj. — Mit mondott önnek Ármin. —

Három nő jött e kérdéssel: Oubli ou regret? — s ezek megszakiták a Lizkára nézve gyötrő érdekességü beszélgetést.

A nő ki Tomskit fölkereste, Paulin hercegnő volt. Sikerült neki megértetni magát, s kibékült vele. Lizka szerette volna ugyan folytatni a társalgást, de a mazurka csakhamar véget ért, s midőn Tomski helyére visszatért, nem gondolt többé se Árminra se Lizkára. Az öreg grófnő pedig azután nemsokára hazament s vele Lizka is.

Tomski beszéde, habár csak mazurka-fecsegés volt, mélyen az ifju ábrándos nő szivébe hatolt. A Tomski által vázolt kép hasonlitott ahoz, mely saját agyában élt, s a legujabb regényeknek köszönheti, hogy Ármin előtte rémképpé változott. — Ily gondolatok közt ült most Lizka összetett kezekkel s a még virágokkal ékitett főt mellére hajtva. Egyszer csak felnyilt az ajtó és Ármin belépett.

— Hol volt? — kérdé aggódva Lizka és remegni kezdett.

— Az öreg grófnő hálószobájában, — felelt Ármin, — épen onnét jövök — ő meghalt.

— Istenem! Mit mond?

— És mint látszik, — folytatta Ármin, — én vagyok halálának oka.

Lizka ránézett és eszébe jutott Tomski ama nyilatkozata: „Azt hiszem, legalább három gonosz tett sulyosodik lelkére!“ — Ármin oda ült mellé az ablakhoz és mindent elbeszélt.

Borzalommal hallgatta őt Lizka: ama szenvedélyes levelek tehát, a sürgető felszólitások, a makacs és merész üldözés — mind nem volt a szerelem tanujele! Pénz után szomjazott lelke! Nem ő elégithette volna ki vágyait, nem ő tehette volna boldoggá! A szegény gyámleány tehát nem volt más, mint egy rablónak, öreg jótévője gyilkosának vak segitőtársa! — Keserü könyeket hullatott késő bánatában. Ármin hallgatva tekintett rá: az ő szive is fájt, de sem a szegény leány könyei, sem aggályán k csodálatos bája nem inditák meg durva kedélyét. Ő nem érzett lelkifurdalást, ha az öreg halálára gondolt. Egyedül a titok pótolhatlan vesztesége foglalkoztatta lelkét.

— Ön borzasztó ember! — kiáltott végre Lizka.

— Én nem akartam az ő halálát, — szólt Ármin, — a pisztoly nem volt megtöltve.

Mindketten hallgattak sokáig.

A nap virradt. Lizka eloltá a leégett gyertyát, s halvány fény világitá meg a szobát. Azután felszáritotta kisirt szemeit és Árminra tekintett, ki összetett kézzel és sötét arccal ült az ablaknál. E helyzetben bámulatosan hasonlitott Napoleonhoz. Ez még Lizkára is hatást gyakorolt.

— Hogyan megy most ki innét? — kérdé Lizka. — Egy titkos lépcsőzeten akartam önt levezetni; de keresztül kellene mennünk a hálószobán, és én félek.

— Mondja meg, hol van az a titkos lépcsőzet; magam is elmegyek.

Lizka felkelt, egy kulcsot vett ki a szekrényből, azt Árminnak nyujtá és megmagyarázta neki, merre menjen. Ármin azután megfogta a lányka hideg kezét, egy csókot hagyott borus homlokán — és távozott.

Lement a csigalépcsön s ismét a grófné hálószobájába lépett. A holt öreg megmeredten ült ott; arcán mély nyugalom honolt. Ármin megállt előtte és sokáig nézte, mintha meg akart volna győződni a borzasztó igazságról; végre benyitott a kabinetbe, hol keresgélés után egy ajtóra talált, azt felzárta s a sötét lépcsőzeten lement. Talán hatvan év előtt — gondolta magában — ugyane lépcsőzeten, ugyanez órában titkon boldog ifju szerelmes járt fel, ki már elporhadt a sirban, őszbeborult kedvesének szive pedig ma szünt meg dobogni. —

A lépcsőzet alján Ármin ismét egy ajtót nyitott fel az előbbi kulcscsal, s igy az utcára jutott.

V.

Ez éjjel megjelent nekem az elhunyt W** bárónő. Tiszta fehérben volt és igy szólt hozzám: „Jó napot, tanácsos ur!“
Schwedenborg.

Három nappal e tragikus éj után reggel 9 órakor Ármin a **-i kolostorba ment az elhunyt grófnő temetésére. Nem érzett megbánást, mindazáltal teljesen még sem fojthatta el lelkiismerete hangját, mely igy szólt hozzá: Te vagy e vén nő gyilkosa! Kevés igazi vallásos érzelmeket táplált, de nagyobb mértékben volt a babona és előitéletek rabja. Azt hitte, hogy a meghalt grófnő az ő életére káros befolyással lesz, és elhatározta magában, hogy elmegy temetésére s igy a halottat mintegy kiengeszteli.

A templom tele volt. Ármin csak nagy fáradsággal hatolhatott keresztül a tömegen. A koporsó gazdagon diszitett ravatalon állt; fölötte bársonynyal bevont mennyezet diszlett. Az elhunyt kezeit mellén imára kulcsolva, feküdt ott. Fején csipkefőkötő volt és ruhája a legfinomabb fehér atlaszból készült. Körülötte hozzátartozói álltak: a gyászba öltözött válszalagos szolgák, kik a grófi cimereket s az égő fáklyákat tartották, — azután legmélyebb gyászban a rokonok, gyermekek és unokák. Senki sem sirt. A

könyhullatás merő affectatio lett volna. A grófnő oly idős volt, hogy halála senkit sem lephetett meg, s rokonai régóta várták azt. A lelkész halotti beszédet mondott. „A halál angyala — fejezé be szavait — ez elhunytat szent elmélkedésekbe merülve s az igért megváltót várva lepte meg.“ Az istenitisztelet megfelelő ünnepélyességgel ment végbe. Legelőször a rokonok léptek a koporsóhoz, hogy a halottól bucsut vegyenek. Ezeket az előkelő egyéniségek hosszu sora követte, hogy kifejezzék végső hódolatukat ama nő iránt, ki annyi ideig részt vett az ő világi örömeikben; azután a házhoz tartozók következtek. Végre egy agg nő közeledett, ki az elhunyttal egykoru volt. Két fiatal lányka vezette. Nem volt képes a földre hajolni, — de az egész tömegben egyedül ő volt az, ki könyezett, midőn a halott kezét megcsókolta. Ármin elhatározta magában, hogy ezután ő lép a koporsóhoz. Leborult a földre s nehány percig mozdulatlanul feküdt a zöld fenyőágakkal behintett hideg padozaton. Végre fölemelkedett; arca oly halvány volt, mint a meghalt grófnőé. Reszkető léptekkel ment föl a ravatal lépcsőin s a koporsó fölé hajolt. — E pillanatban ugy tetszett neki, mintha a megholt ránézne s egyik szemével hunyorgatna. Hirtelen visszakapta fejét s hátrálva a lépcsőkről a földre zuhant. Fölemelték. Ugyanama pillanatban az elájult Lizkát is kivitték a templomból. Ez epizod nehány percre megzavarta a gyászünnepélyt. A jelenlevők suttogni kezdtek s egy sovány kamarás a grófnő közeli rokona egy mellette álló angol fülébe azt sugta, hogy a fiatal mérnöktiszt a grófnő természetes fia. —

Ármin egész nap levert maradt. Egy kevéssé látogatott vendéglőben ebédelvén, szokása ellenére sokat ivott — azon reményben, hogy belső izgatottságát elfojthatja. De a bor csak méginkább felhevité képzelmét. Haza térve, vetközetlenül dőlt ágyára s elaludt.

Még éj volt, midőn felébredt, de a hold jól megvilágitá szobáját. Orájára tekintett. Háromnegyed háromra volt. Az álom kiment szeméből, felült ágyára s az öreg grófnő temetésére gondolt.

E pillanatban valaki az ablakon benézett az utcáról — és ismét azonnal eltünt. Ármin mit sem törődött vele Egy perccel később hallotta, hogy az előszoba ajtaja nyilott. Azt hitte, szokás szerint legénye jő haza ittasan éjjeli kalandozásaiból. De a lépéseket nem ismerte: valaki mintha papucsban csoszogott volna. Az ajtó feltárult s egy fehérbe öltözött nő lépett be. Ármin azt gondolta, hogy öreg dajkája jött el és fel nem foghatta, mi hozza ide oly késő éjjel. A fehér nő azonban egyenese ágya elé állt — a grófnő volt az:

— Én akaratom ellen jövök hozzád, — szólt határozott hangon; — nekem azt parancsolták, hogy kivánatodat teljesitsem. A hármas, hetes és az egyszem nyernek, — de csak oly feltétel alatt, ha te naponkint csak egy kártyára teszesz, és azután soha többé nem játszol. Halálomért pedig megbocsátok, ha Lizka gyámleányomat nőül veszed! —

E szavak után lassan megfordult, az ajtó felé ment és papucsaiban csoszogva eltünt. Ármin halotta a tornác ajtaját is utána becsapódni, és látta, hogy valaki az utcáról ismét benézett.

Soká nem tudott magához térni. Kitekintett a másik szobába. Legénye aludt. Csak nehezen ébresztheté fel; az, mint rendesen, most is ittas volt és tőle mitsem lehete kitudni, a tornácajtót pedig zárva találta. Visszatért szobájába, gyertyát gyujtott és leirta, mi most vele történt.

VI.

Két határozott eszme egyszerre ép ugy nem foglalkoztathat bennünket, mint ahogy a physikai világban két test ugyanazon helyen egy időben nem létezhetik. A hármas, hetes és az egyszem hamar kiszoritotta Ármin fejéből is a meghalt agg nő emlékét. Mindig a hármas, hetes és az egyszemre gondolt, és folyton ajkain hordozta. Ha kérdezték, hány óra; azt felelte: három perc mulva lesz hét. Minden kövér embert egyszemnek tartott. E három kártya még álmában is minden létezhető alakban üldözte. A hármast buja Grandiflora alakjában virágozni látta; a hetes gótizlésü kapuként jelent meg előtte, az egyszem, mint óriási pók. Összes gondolatai csak abban öszpontosultak: hogyan vehetné legjobban hasznát a titoknak, mely annyiba került neki. Szeretett volna elutazni. A nyilvános párisi játékházakban akarta a szerencse istennőjétől kicsikarni az összeget. A végzet azonban e fáradságtól megkiméltе őt.

Moszkvában ugyanis volt egy gazdag játéktársaság a hires Tschekalinski elnöklete alatt, ki egész életét kártya mellett tölté, egykor milliókat szerzett váltókat nyert és kész pénzt vesztett. Hosszu tapasztalat után azonban ismét megnyerte társainak bizalmát; a nyilt ház, kitünő szakács, szives fogadtatás és vidámság pedig a közönség kegyét. Most Pétervárra jött lakni. A fiatal emberek ugy özönlöttek hozzá, a bálokat is elfelejték Tschekalinski kártyáiért, s a csábos pharónak előnyt adtak az udvarlás fölött. Narumoff vezette be Ármint.

Egy egész sor pompás szobán mentek keresztül. Mindegyik tele volt vendéggel. Nehány tábornok és titkos-tanácsos whistezett, fiatal emberek kényelmesen elnyujtózva selyem-pamlagon ültek, jeget ettek és szivaroztak. A vendégszobában egy nagy asztal mellett a háziur ült és bankot adott; több mint husz játszó dulakodva vette körül. Ő mintegy hatvan éves igen érdemes külsejü ember volt; fejét ezüst haj boritá; teljes és üde arcán kedélyesség honolt; sze-

mei ragyogtak, és bizonyos állandó mosoly élénkité meg vonásait. Narumoff bemutatta neki Ármint. Tschekalinski szivélyesen megszoritá kezét s kérte, hogy otthonosnak érezze magát, — és tovább osztott.

A játék soká tartott. Az asztalon harminc kártyánál is több meg volt téve. Tschekalinski minden huzás után megállt, hogy a játszóknak időt engedjen; följegyezte a vesztett összegeket s udvariasan a pointierek kivánataihoz alkalmazkodott. Végre egyszer elfogyott a kártya. Tschekalinski ujra kevert és másik osztáshoz készült.

— Megengedi, hogy egy kártyára én is tegyek? — kérdé Ármin, karját előre nyujtva egy kövér ur mellett, ki szintén pointirozott. Tschekalinski mosolygott és készsége jeléül némán meghajolt. Narumoff is mosolyogva üdvözlé barátját a hosszu böjtölés befejezése alkalmából és szerencsés kezdetet kivánt neki.

— Meg van! — szólt Ármin és betétét kártyája alá irta.

— Mennyi az, ha szabad kérnem? — kérdé hunyorgatva a banquir.

— 47,000 rubel, — felelt Ármin.

E szavakra minden megmozdult és minden szem Árminra irányult. — Ez bolond! — gondolta Narumoff.

— Engedje megjegyeznem, szólt stereotyp mosolyával Tschekalinski, — ön betéte igen nagy: eddig senki sem tett egy kártyára 275 rubelnél többet.

— Amint önnek tetszik, — felelt Ármin. Csak azt mondja meg! adja-e, vagy nem?

Tschekalinski a hallgatag beleegyezés ugy anama kifejezésével hajtá meg magát, és szólt:

— Csupán arra akartam alázattal figyelmeztetni, hogy nekem mint résztársaim meghatalmazottjának nem szabad másra játszanom, mint készpénzre. Részemről természetesen meg vagyok győződve arról, hogy szava is elég; de a játékrend és beszámolás miatt felkérem önt, legyen szives a pénzt kártyájára tenni.

Ármin egy bankjegyet vont ki zsebéből és Tschekalinskinek nyujtá, ki azt gyorsan átfutván, Ármin kártyájára tette.

Huzni kezdett. Jóbbról a kilences, balról a hármas feküdt.

— Nyertem! — szólt Ármin s mutatta kártyáját.

A játékosok közt suttogás keletkezett. Tschekalinski kissé elkomolyodott, de azonnal visszatért előbbi mosolygása.

— Talán parancsolja a pénzt? — kérdezte.

— Legyen szives, kérem.

Tschekalinski elővett zsebéből nehány bankjegyet és kifizette. Ármin eltette a pénzt és elhagyta a játékasztalt. Narumoff nem tudott magához térni. Ármin egy pohár citromvizet ivott és hazament.

Másnap este ismét eljött. Tschekalinski osztott Ármin az asztalhoz közeledett! a pointierök helyet adtak neki. A bankadó udvariasan üdvözölte.

Ármin várt az uj osztásig, akkor egy kártyára tette saját 47,000 rubeljét és a tegnapi nyereményt is.

Tschekalinski huzott. Jobbra az alsó, balra a hetes került.

Ármin felütötte a hetest.

Átalános ah! volt hallható. Tschekalinski észrevehetőleg zavarba jött. Leolvasott 94,000 rubelt és átadta a nyerőnek. Ez hidegvérüleg eltette — és távozott.

Következő este Ármin ismét megjelent a játékasztalnál. Mindenki őt várta. A tábornokok és titkostanácsosok ott hagyták whistpartiejokat, kogy e rendkivüli játéknak tanui legyenek. A fiatal tisztek felugráltak a pamlagokról s a vendégszobába gyültek. Árminnak mindenki helyet adott. A többi játékosok nem tettek kártyáikra s türelmetlenül várták a dolog kimenetét. Ármin az asztal mellett áll s egyedül készült játszani a halvány, de még mindig mosolygó Tschekalinskivel. Midketten egy uj játék kártyát bontottak fel. Tschekalinski kevert. Ármin emelt és kártyájára egész halom bankjegyet rakott. Körüle mindenfelé a legnagyobb csend uralgott.

Tschekalinski huzott; karjai reszkettek. Jobbra a dame, balra az egyszem került.

— Az egyszem nyert! — kiáltott Ármin és felütötte kártyáját.

— Az ön dameja vesztett! — mondá Tschekalinski udvariasan.

Ármin összeborzadt; az egyszem csakugyan a pique-dame volt előtte. Nem hitt saját szemeinek s fel nem foghatta, hogyan tudott ily roszul huzni.

E pillanatban ugy látta, mintha a pique-dame mosolygva szemeivel hunyorgatna rá.

— Az agg nő! kiáltott rémülten — és megdermedt.

Tschekalinski elvette a megnyert bankjegyeket. Ármin mozdulatlanul állt ott. Végre miután az asztalt elhagyta, csak akkor kezdtek hangosan beszélgetni.

— Fölségesen pointirozott! — kiálták a játékosok. —

Tschekalinski ujra keverte a kártyákat: a játék tovább folt. —

Ármin megőrült. Az Obuchoff-kórházban van a 17. szám alatt; egy kérdésre sem felel és szokatlanul gyorsan azt mormolja magában: Hármas, hetes, egyszem!

Ivanowna Lizaveta igen sseretetreméltó fiatal emberhez ment nőül; férje hivatalnok és szép vagyonnal bir: atyja előbb az öreg grófnénál jószágigazgató volt. Lizka egyik szegény rokonát is házába fogadta.

PETTI COAT LANE.

— Eredeti levél. —

London, jan. 24.

Örökké feledhetlen lesz előttem ama nap, midőn mintegy tiz évvel ezelőtt először láttam Galicia egy törzsgyökeres zsidó városát, Delatynt. Évekkel azelőtt ismerem már a lengyel és máramarosi zsidót, hosszu tógájában, menyét bőr sapkájával; sokszor láttam, mint alkuszik homlokára tűzött imádkozó gépének forgatása mellett, sőt láttam hazánk felföldén egész zsidó utcákat is — mindamellett meg se közelitette phantasiám azon képet, melyet egy zsidó város nyujt.

Hosszu piszkos utcák járda és világitás nélkül; roncsolt faházak elválhatatlan tornácaikkal, (melyekből a bolt és korcsma ajtó kandikál ki), az utcákon egy-egy hosszu szakálu izraelita, marhahust vagy házaló portékát cipelve; közben egy alázatosan bókoló lengyel paraszt s mindenek felett a nők és női lakások a festett üvegekkel s az alig kigondolható sok csecsebecsével egy nyugoti viszgáló phantasiájára, meglepő befolyást gyakorolnak.

Később alkalmam volt látni a pesti nagy kereskedöt, az amsterdami s londoni bankárt sőt a német tudós zsidó professort s művészt is: mindenkor e régi képre emlékeztem vissza s a legfényesebb körök, ugy mint a csibárusok között mindig feltaláltam ama kimagyarázhatlan sajátságot, mely az elmoshatlan semitikai arcvonásokon kivül e nép egész megjelenését első pillanatra jellemzi.

A zsidó nép tagadhatlanul ritka éles itélő tehetséggel bir; számitásai sokszor igen combináltak; kitartása s nélkülözése bámulatos — s mind e fényes tulajdonok dacára oly kevés vagy épen semmi nálok az ideális törekvés, az elvszilárdság, oly kevés a nyugodtság, hogy a legelső óra, melyben cselekvéseiket s beszédőket vizsgáljuk, kétségtelenül visszatetczést szül bennünk.

S a mi legfőbb, e jellemző sajátságok mind időnként szerzettek. Moses barbar érzelmü, babonás és földmivelő népe csaknem teljes ellentéte a mai zsidónak, mely a föld minden részén a számitó kereskedésre látszik hivatva lenni.

Mindenesetre psychologiai tapasztalatok gyüjtésére alig van alkalmasabb hely, mint ezen örök mozgó nép gyülhelye s ez volt különösen az oka, hogy London hirdedt zsidó zsibárusai helyét — Petti-coatlanet — oly gyakran meglátogattam.

A Petti coatlane, a festök és rendörök egyiránt eredménydus tanulmány-helye, London legszegényebb s legpiszkosabb részei közé tartozik. Maga a szük másfél öl széles, s alig kétszáz öl hosszu sikátor egész hálozatával van körülvéve a szinte ily szük, vagy még szükebb sikátoroknak, melyek a nyomor változatos képeivel mintegy előkészitőül szolgálnak ama páratlan látványra, mely e nagy forgalomtól egészen félreeső, rejtett helyen mindenkor, de különösen vasárnap reggel, a zsidók vásárnapján, meglepöleg mutatkozik.

Ódon, alacsony emeletekkel ellátott házak az elválhatatlan bolttal vagy korcsmával megszokott látványt nyujtanak a szép iránt nem igen elkényeztetett londoni szemének; még a lakások is, melyek egy része pincze alaku üregbe nyul, más része az aki pár négyszeg öl széles bolt felét foglalja el s mindenike nappal csaknak egészen utcává változik át — még ezen lakások sem igen rendkivüliek annak, ki London rejtettebb helyeire gyakrabban betekintett.

A frankfurti hires zsidó utcában — az üldözés korára emlékeztetve — a boltok és kávéházak egy széles folyosó által választatnak el az utcaajtótól s ha a vásárnapokon e folyosó is tele van, látszik, hogy az csak ideiglenes helyök s a valódi bolt, valamint a lakás is a titokteljes benső részben van, hova a sürü ablakok dacára kiváncsi szem legkevésbbé sem hathat el. Itt Londonban a zsidó zsibárus alig hagy egy pár portékát boltjában, legnagyobb részét nem csak a fedetlen karakatba, hanem a szóteljes értelmében az utca közepére rakja ki s maga is kiáll melléjök a békés átmenő hallérzékének nem nagy gyönyörüségére. —

Dealer in unredeemed things! — „El nem adható dolgok vevője“ egy sajátságos zsibárus bolt felirata. Ez magyarul anyit tesz, mint orgazda s ki talán megütközik e naivságon, az emlékezzék reá, hogy Angliában minden ház egy szentély, melybe a büntetőhatóságnak is csak nyilt bizonyiték után lehet bemenni, a mi természetesen a munka felosztás elve szerint csaknem katonai szigorral rendezett kétszáz ezer tolvaj miatt teljes lehetetlen, s ha mégis a gyanu erős lenne, ez óriási zürzavarban a keresett tárgyat pár percz alatt a rendőr jelenléte dacára elrejteni nem oly rendkivüli ügyesség, a minőt a kitanult tolvajoktól, milyenekből recruáltatnak ez orgazdák, jogosan ne lehetne várni.

Álljunk meg egy pár percre e bolt előtt. —

A ház egy vagy két emeletes; a félig papirral bevont ablak előtt rongyokba öltözött nő tartja csecsemöjét, feljebb a padlás szobának kitört ablakain az egész szoba rejtélyeit meglehetne látni, ha abban egy faasztalon s a szegletbe hányt határozatlan rongyhalmazon kivül más is volna: s mégis a bolt közepén álló madonna tarka öltözete, aranyozott fülbevalóival első pillanatra egy nyugodt philister alakot mutat. Miként jön ez alak a nyomor hazájába? Ide hol az életküzdelem már csirájában megtöri a

boldog megelégedést, hol az élénkség és ravaszság vas szigorusággal fojtja a növekvő gyermek szebb kedélyérzelmeit? Honnan e megelégedett, a jövővel alig gondoló arc? Valóban, csalódás az, mit első pillanatra látunk. A kis mozgó szem mélyen a sötét homlok alatt, ha egy percig elbámult is a külvilágon, az első keresztül menő alak láttára vizsga tekintetével elárulja magát; a festett arc háta megett pár lépéssel lesülyedten áll a nyomorult laktanya tagadhatlan tanuságával. Miként is lenne másként? E siralmak völgyében nyomorultakan élősködnek a nyomorultak s itt lehetetlen a gazdagságra vergődés. Kit egyszer sors a ide vezetett, az nemcsak önmagát, de nemzedékeket taszit a menthetetlen nyomorba.

A bolt előtt különbféle fokozatban a legtarkább öltözék darabok függenek, ezek alatt vasdarabok, ételnemüek, benn a szobában egy pár szék s más házibutor; fenn a falon egy pár kalicka, olcsó madarakkal. Künn az utcán négylábu, mosdókád alaku edényben szegek, nyakláncok, könyvek, topánkák, költői rendetlenségben. S mindez kopott tárgy, rendszeres „Kundschaft"-ok bizományaként árulva! Mert — tudni kell — hogy a tolvaj ritkán kap előleg-pénzt s akkor is rendkivüli kamatra, harem rendszeresen be kell várnia a lopott tárgy eladását, melyből őt $^1/_3$-ad illeti.

Pár házzal tovább egy „lodginghouse" van. Százezerek menedékhelyei az ily lakok hideg téli éjeken. A nyár enyhe éjeiben fák, hidak s uj épületek fogadják magukhoz a londoni munkások egy nagy részét; télen, midőn a nélkülözéshez szokott egyén meztelen lába s vállai is megérzik az időt, lopott, vagy koldult garasával ily helyekre jön szállást keresni. Itt talál is. Alig pár négyszeg ölnyi téren szalmazsákokon 15—30 egyén hever, nem és kor különbség nélkül vegyesen; sok helyütt még a meleg s világosság is luxusul tekintetik s a szalma-kötegektől csak egy vékony piszkos vászondarab választja el a didergő tagokat. Lenn, a pincék rejtett helyében van a valódi alvólakás s előtte rendesen egy ugynevezett „társalgó-terem" oly csoportozatok- s alakokkal, miket nem feled el soha senki, ha egyszer láthatta.

De menjünk tovább. Nem e szomoru képet, hanem az élénk zsidó zsibárusokat volt szándékom rajzolni. —

(Vége köv.)

TÁRCA.

BERANGER ÉS UHLAND.

— BÖRNE francia irataiból. —

(Vége.)

Uhland múzsája egyetlen egyszer feledkezett meg, a mikor egy nemes lovaggal egy polgárlányt vétet el, de a költő e nagy szerencsétlenséget, a menynyire lehetséges volt, ismét jóvá tette. Lássuk.

— Egy nemes lovag egy aranymüves boltjába ment. — „Drága — aranymüvesem, készits egy csinos kis füzért édes arám számára." — Mikor kész volt — a füzér, Heléna, az aranymüves szép lánya, a mint egyedül volt, kezébe vette, s szomorún mondá:

„Óh! örök boldog az a lány,*)
Kié e kincs leszen.
Óh! adna rózsákból csupán
Egy füzért nékem e lovag,
Mint örülne szivem!"

Nem sokára visszajött a lovag. — „Drága aranymüvesem, készits egy kis arany gyűrűt, gyémántokkal, édes arám számára. — Mikor kész volt a gyűrű, Heléna ujjára tevé, s szomorún mondá:

„Óh! örök boldog az a lány,
Kié e kincs leszen,
Óh! adna fürtiből csupán
Egy szálat nékem e lovag,
Mint örülne szivem!

Nemsokára ismét a boltba jött a lovag, s mondá: „Meg vagyok elégedve müveddel, drága aranymüvesem, de hogy tudjam, mint illik neki, lépj elő szép Heléna, hadd lássam rajtad arám ékszereit, — oly szép vagy te, mint ő! . . . Vasárnap volt épen: Heléna legszebb ruháját vette volt föl, hogy a templomba menjen. Szemérmesen elpirulva állt ott a lovag előtt, ki az arany füzért fejére, s a gyűrűt ujjára tette, azután mondá:

Óh, Helénám, te gyöngy-alak!
A tréfa véget ér,
A legszebb mennyasszony te vagy!
Neked készült e gyűrű
S ez aranyos füzér!

Itt születtél, itt lakhelyed,
Arany, s gyöngy fényiben;
Az már a sorsod, végzeted:
Hogy fényes, nemes rangra
Emelkedj föl velem!"

Óh virága a lovagoknak! nemes, felette tréfás úr!

*) Börne mindvégig próza-forditásban közli.

Beranger Lisette-je szemed közé nevetve, tréfát üzött volna fölajánlott — fényes, nemes rangoddal!

A franciák hazája, úgyszólván, házukban van; családi érzelmeik egybe olvadnak hazafias érzelmeikkel, s ugyanama dalok lelkesitik az asztalnál, mint a harcmezőn. A németek hazája az utcán van; náluk a patriotismus üzlet; s hazatérve, a német többé nem polgár, hanem családatya. Miután az atya, a férj, a szerető semmi közösséget nem bir a polgárokkal, a németek hazafias dalai hidegek, szárazok, valamely hivatalos lapnak officialis rovatát képezik, melyet egy fejedelmi karmester zenére tett, s az udvari tanácsosok elénekelnek.

A dicsőséget, hazát, szabadságot, e komoly, s komor istenségeket, melyek véres áldozatot követelnek azoktól, a kik oltáraikon áldoznak, — nem mosolygó grácziákká változtatta-e a büvös Beranger, melyek tisztelőiktől mást se kivánnak, mint zenét, táncot, s virágokat? Valóban, a szeretetreméltó költő hizelgett Franciaországnak; de csak szerencsétlenségében hizelgett neki. Nem a győzelemgazdag, hatalmas Franciaországot, nem a vértszomjazó szabadságot, nem a frivol és önző hazát ünnepelte, hanem megénekli a sikertelen vitézséget, a gyászoló szabadságot, s megaláztatásában a hazát.

Uhland költeményeiben a dicsőség, haza, s szabadság komoly, elmerült, sötét tekintetü istenségek. Lábaikhoz borulhatnánk, hogy sötét ruhájuk szegélyét megcsókoljuk; de sohasem lehetne kedvünk, s bátorságunk, hogy megöleljük őket. A szabadság : molyrágta pergament a jó régi „jus“ (Uhlandban az unalomig előforduló : Das gute, alte Recht); — a dicsőség : igazság; a törvényszerüség : néma önalávetés a vak törvénynek; a haza . . . De mi is a német hazája? Majd a kis Würtemberg királyság, alig két milliónyi lakosával, majd a Nagy Károly birodalma, majd, — még pedig ujabb szerződések alapján, — a régi német birodalom, melyhez Elsass, Lotharingia s Burgundia tartoznak. A középkor történetét és földrajzát alaposan kell ismernünk, hogy Uhland szerint jó német hazafi legyünk.

Franciaországban a dicsőség polgári; ez szép s büszke visszhangja Beranger minden dalának. Napoleon nem volt más, mint elseje egy mind megannyi hősből álló népnek, mely hősökkel a győzelem dicsőségét zsákmány gyanánt megosztotta. Németországban a dicsőség királyi, mit Uhland szentül tisztel. Ha a német nemzet vitézül harcolt Franciaországgal, csak azért harcolt, hogy fejedelmének megaláztatását megboszulja. Nem engedik meg neki, hogy a győzelmi ünnepélyen részt vegyen, s nyugodtan gyönyörködjék a királyi nézőjátékban, hova a bementi díjat saját vérével fizette meg, s még kevésbbé lép föl önként a győzelem szinpadán.

A franciák nemzeti hiusága : a hatalom birvágyában, a németeké : a jogszerüség birvágyában áll. Ha Beranger megható elégiáiban a franciák lealáztatását a császárság bukta után megsiratja is, — sokkal büszkébb, sem hogy az ellenség tulhatalmát, Európa összes uralkodóinak szövetkezését Franciaország ellen a szomoru katastrófa okai gyanánt elismerje. Inkább az ég haragjának, árulásnak, angol pénznek tulajdonitja a legyőzetést:

L' or que pour vaincre ont mendié les rois.*)

A németek ellenben, ha a franciák feletti győzelmükkel dicsekesznek, szeretnek háborujuk jogszerüségéről beszélni, s gyönyört lelnek benne, ha ama népeket előszámlálhatják, kik e jogszerüségükről meggyőződve, ügyük mellé állva, Napoleon ellen gyámolitották őket. Arra nem is gondolnak, hogy saját dicsőségüket kisebbitik, ha szövetségeseik nagy számát fölmutatják, jogos a jogtalanságig — ez jelmondata e becsületes németeknek. Sőt abban sem találnak semmi kárhoztatni valót, hogy valamennyi fejedelem elárulta Franciaországot, miután a háboru alatt a szövetséget megszegték, s hogy többen közülök a francia lobogókat elhagyták a csatatéren.

Az „Előre!“ cimü — ugynevezett hazafias költeményeinek egyikében, — melyben a gyermekies megadás a föld hatalmasainak, jobban megnyirbálta a költő képzeletének szárnyait, mint a censura ollója: ama harci hangot, ama lármát és csatakiáltást szólaltatja meg Uhland, melyet Európa minden népe, egyik a másik után a francia uralom ellen hangoztatott. A lavina, mely az orosz jégtorlaszokról leszakadt, országról országra hengergette magát, mig lezuhanva a császárságot széttiporta. Az a hang : előre! egy néptől a másikhoz jutott, egy nyelvből a másikra fordittatott, s Uhland, dacára annak, hogy német, — Oroszországnak engedi át a dicsőséget, mint a mely először szólaltatta volna meg. Ez pedig csupán igazság, mert tényleg Oroszország Spanyolhon mellett az első volt, mely példát adott egy népfölkelésre, hogy egy idegen fejedelmet megtámadjon. Uhlandnak azonban nem kellett volna Németországot figyelmeztetni, hogy magában erőtlen volt erre. Szép dolog igazságosnak lenni, de az igazság csak erős, szabad, független népet ékesithet, mely hatalommal bir igaztalan lenni.

Uhland énekli:

Vorwärts! Fort und immerfort;
Russland rief das stolze Wort:
Vorwärts!

Preussen hört das stolze Wort,
Hört es gern und hallt es fort;
Vorwärts!**)

*) Az arany, melyet a győzelemért koldultak a királyok.

**) Börne leforditja: En avant! et sans repos !

Ily módon a költő egyik néptől a másikhoz küldi e szót, mig végre a spanyolok, s angolokhoz ér.

Vorwärts, Spanien, Engelland!
Reicht den Brüdern bald die Hand!
Vorwärts!*)

Ne kerülje el figyelmeteket az, hogy a költő a németekhez nem mint nemzethez, hanem csak mint egyes népekhez fordul, melyek e nemzetet alkotják; sőt még a népekhez sem, hanem azok tartományaihoz. Nem mondja: poroszok, osztrákok, szászok, bajorok, — hanem: Poroszország, Austria, Szászország, Bajorország: amaz okból, mert az ő szemében e népek csak egyes monarchikus existentiájuk által birnak jelentőséggel.

Uhland hadi szózatát: előre! még Elsass, Lotharingia és Burgundiához is intézi. Husz év előtt ez a németek őrültsége volt, kik akkor szenvedélyes ókor-majmolók valának. A népet azóta kigyógyitották ez őrültségéből, de a gyermekes diplomatia sötét falai közt ez agyrém árnyképei még mai nap is mulattatják az északi fejedelmek gyülöletét Franciaország ellen, s irigységét annak szabadsága, s boldogsága miatt.

Egy másik hazafias költeményében: „October tizennyolcadika" — Uhland a lipcsei csata évnapját akarta ünnepelni. A lipcsei nap azelőtt a németek julius tizennegyedikéje volt, mint a mely napon győzelmet ültek a Bastill fölött. Abban az időben minden ember szabadságról álmodott. A tudomány s kutatás embereit, kik korán szoktak fölkelni, már éjfél után keltette föl a kakasszó álmaikból; a soká alvókat valamivel később a pacsirta dala. Most már senki sem álmodik Németországban. Az october tizennyolcadikájáról irt dal, melynek erejét halvány fordítás sohasem adhatná vissza, következő strófával kezdődik:

Wenn heut ein Geist herniederstiege,**)
Zugleich ein Sänger und ein Held,
Ein solcher, der im heil'gen Kriege
Gefallen auf dem Siegesfeld,
Der sänge wohl auf deutscher Erde
Ein scharfes Lied, wie Schwertesstreich,
Nicht so wie ich es künden werde,
Nein! himmelskräftig, donnergleich.

La Russie dit ce fier mot:
En avant!
En avant! résonne l' écho,
La Prussn entend le joyeut mot:
En avant! ford.

*) En avant l' Espagne, l' Angleterre,
Donnez la main á vos fréres,
En avant!

**) Börne ezt, s a következő strófát prózában leforditva közli. Ford.

Nos igen! a költő, ki ily mennyei sugallat által lelkesitve érezte magát, nem birt annyi bátorsággal, hogy isteni missioját betöltse, s minden gondolatát nyilvánitsa. Szárnyait leereszti, s könyes-lágy hangjával, mint valami egyházi szószékről igy szól a német fejedelmekhez:

Vergässt ihr jenen Tag der Schlacht,
An dem ihr auf den Knieen laget
Und huldigtet der höhern Macht?
Wenn eure Schmach die Völker lösten,
Wenn ihre Treue sie erprobt:
So ist's an euch, nicht zu vertrösten,
Zu leisten jetzt, was ihr gelobt.

De nem igy kell a hatalmasokkal beszélni, ha igaztalanok; ilyenkor nem is kell szólni hozzájuk, kárhoztatni s megijeszteni kell őket, mert a félelem egyedüli igazságuk, s a rettegés egész moráljuk.

S miután igy a fejedelmeket rendreutasitá, kik szavukat elfeledték, Uhland a népnek is szemébe mondja az igazságot. Németországban a liberális irók többségének kedvenc handa-bandája ez. Reszkető kézzel tartják mérlegét a részrehajlatlanságnak erőszak és nép között: de csupán abbeli félelmök, hogy az elsőnek méltánytalanságot tulajdonithatnak, teszi reszketővé. Ez okból, mihelyt a souverénitás csészéjébe egy maroknyi igazságot dobtak, kevéssel utána az alattvalókéba is ugyanannyit vetnek. E jó emberek elfelejtik, hogy miután a suly mind a két részről rendesen nem egyenlő, az egyensuly sohasem a kárhoztatások s elismerések egyenlő elosztása által állitható helyre.

A franciák királyaikat ritkán gyülölték, de minden időben gunyjaikkal üldözték még azokat is, kiket szerettek. E kedvtelés a gúnyban a kormányra ép ugy, mint az országra nézve nem megvetendő óvszer. Ha a kormány jogos: erősiti a satyrát, mint az éles levegő az egészséges testet még inkább erősiti; ha jogtalan: akkor a gúny előre látóvá teszi s fölkelti óvatosságát. A németek sohasem gunyolják ki uraikat, még ha gyülölik is azokat; mert a németek szemében minden tekintély az istenség kifolyása, valami szent, s maga a gyülölet is az auctoritás ellen, némileg vallásos, mely minden tréfát megtilt. Uhland énekli:

Der Deutsche ehrt zu allen Zeiten
Der Fürsten heiligen Beruf.

A németben ez szépen hangzik, a franciában nevetséges, s fölötte alkalmas lenne „bonbons deviseknek."

A derült tréfának e hiánya a német nép politikai nyilvánitásaiban fejedelmeik állását egykor még fölötte veszélyessé teheti. Miután a nem tetszés és

kifejtett gyülölség között határozott átmenet nem létezik, s miután a kormányt csak akkor találjuk nevetségesnek, ha már megtanultuk gyülölni : azért az erőszakot is előbb egy általános, legyőzhetlen nemtetszés lepi meg, mely semmi előjeleket nem mutatott.

A németek mindazáltal szeretik a passiv tréfát; elnyomóikat nem ócsárolják, de maguk s szerencsétlenségök felett szeretnek gúnyolódni. Sohasem derültebbek, mint hogy ha valami neveletlenségük miatt uruk által megverettek. Óvakodjunk azonban ezt a gyávaság jelének nevezni; ellenkezőleg, ez egyike a német jellem legmeghatóbb, legnemesebb vonásainak. A németek oly jámborak, oly jószivüek, hogy csapásaik alatt inkább balvégzetük, mint az ég igazságtalansága miatt panaszkodnak.

A németek, ha uraik önkénye és erőszaka fölingerli őket, több bátorsággal birnak ezek ellen tenni, mint beszélni. Elkeseredettségök előbb karjaikat mozditja meg, mint nyelvöket. Nem csodálatos-e, hogy a németek, kik a csatatéren bátrak, mint bármely nép a földön, s kik bátorságuk bebizonyitására a legbátrabbakat hozhatják föl tanukul : nagyjaik előtt mégis oly szégyenlősek, s félnek előljáróikkal szemben valódi bátor férfiaknak mutatkozni?

Minden az ó-germánok által meghóditott tartomány : Angol-, Francia- és Spanyolország egyik a másik után széttörte láncait, eltörülte szolgasága nyomorult bélyegét, s összeállitotta szabadságát. De maguk a hóditók, a german népek, mind a mai napig korlátlan uralom alatt maradtak. Olaszország a jelen időben legalább megkisérlette szabadsága visszaállitását, s az előjelek arra mutatnak, hogy előbb lesz szabad, mint Németország. Mi az oka tehát, hogy az a nép, mely a római világbirodalmat ledöntötte, s az akkori ismeretes világot járma alá hajtá, — az önnön magára sulyosodó zsarnokságot le nem rázza, s hogy saját édes hazájában leigáztatta magát?

Montesquieu mondja : a szabadság Germania erdeiből került ki, s ez igaz; de többé nem került oda vissza. Egy régi krónikás, kit Thierry pompás Angolország meghóditásának történetében idéz, jellemző megjegyzést tesz, mely tárgyunkra vonatkozik. „Minden gall, kivétel nélkül, — mondja e történész — a legalsóbb osztályok is a természettől hatalmas nyelvkönnyüséget nyertek, s a fejedelmek s nagyok felől a legnagyobb bátorsággal beszélnek; az olaszok, s franciák, ugy látszik, még birják e tulajdonságot, de már az angolok, s szászoknál Germániában nem találjuk, valamint a németeknél sem. Az angolokat kétségkivül jelenlegi szolgaságukkal fogják menteni, mely nem engedi meg nekik a szabadakaratot; ez azonban nem a valódi ok, miután a szászok szabadok, mindazáltal rajtok is észlelhető e gyöngeség.“

Mi e kérdést, mely, a mint láttuk, már egy középkorbeli oknyomozó történész éles figyelmét foglalkoztatá, következőleg véljük megoldani. A leigázott országok népeinek természetes okból gyülölniök kell elnyomóikat. Már pedig a gyülölet beszélni késztet, s annál is inkább, ha nem bir elég erővel, hogy cselekedjék, s bosszút álljon. Azonban az elnyomott nép e beszéde borzasztó egyesülését és összehalmozását képezi az egyesek minden gondolatai-, fájdalmai- s panaszainak, mely idővel okvetlenül tettleges kitöréssé válik. Ha aztán az elnyomott nép ellenállása megszünt, ha a meghóditott országokban a nyugalom ismét helyreállt, ha a zsákmány elfogyott: akkor a hóditók erőszaka, rablási- s uralomvágya, — más áldozat hiányában, — maguk a hóditók ellen fordul. A király elnyomja a magas bárókat, a bárók vasalljaikat zsarolják, s minden alattvaló ki van téve felebbvalója zsarnokságának. Ekkor a hóditó nép elnyomottjai a meghóditott nép leigázottjaival, — tehát a régi bennszülöttekkel, — szövetkeznek, s egymást támogatván, védő helyzetet foglalnak el a zsarnoksággal szemben. Ez történt Angliában, hol a bárók (azaz a régi hóditók) a közneppel (azaz a leigázott nép sarjadékával) szövetkeztek, hogy a királyi erőszakot korlátozzák.

Azonban a hóditó nép saját országában a fegyelem az egyedüli kötelék, mely egyiket a másikhoz csatolja. A fegyelem pedig — néma. Ilyen országban a despotismus mindent mer, mert az elnyomottak, néma engedelmességhez szokva, már a panaszkodásban is lázadást látnak. Ott az engedelmességet hűségnek nevezik. Sőt, ha az elégedetlenség általánossá válnék, még akkor sem támadhatna lázadás, miután a polgárok sohasem beszélhetnek, vagy panaszkodhatnak nyilvánosan, s igy mindegyik csak magát érzi elégedetlennek és sohasem tudja meg, hogy személyes nézete mindenkiével közös. Azonkivül itt az elégedetlenek nem találnak szövetségeseket a meghóditott régi lakosok között, mint a leigázott országok hóditói, s miután igy bátorságuk, s lelkesültségök hiányzik : nem rázhatják le jármukat.

Ilyen állapotban vannak jelenleg a németek, kiszolgált vén katonák ugyan, de még szokva vannak a hadi fegyelemhez. Ha egy vén katona, ki már polgári állásba lépett, valamely katonatisztet elhaladni lát, föláll, s önkénytelen, katonásan tiszteleg. Minden német feljebbvalójában egy katonatisztet lát. Haragjában tán képes volna megölni őt; de holmi bizalmas tréfát sohasem merne kockáztatni iránta.

Uhland maga is alá van vetve a németek e szomoru illusiojának. Nem érzi, hogy mig a hűségről énekel, tulajdonképen az erőszakolt, lesujtó, s minden költészetet nélkülöző katonai fegyelmet énekli meg.

Mint gyönyörködtethették Beranger dalai idegen földön a francia számüzötteket! Mint örvendhettek ezek, a messze földön, midőn megvetett, s lelketlen

ellenségeiket minden nép gúnyának, s a tekintélyes törvényhozótól a párisi gaminig minden ember ócsárlásainak kitéve látták! De a hazátlan németek fájdalmának megtagadta a sors kegyetlensége ez enyhitőszert. Földieik : a szabadság rakoncátlan ujoncai ugyan, de csak a győzelem zsákmányát szeretik, s Észak-Amerikába menekülnek, vagy a holdba kivánkoznak, hol haláluk után a legnagyobb politikai boldogságot elérni, s a sajtószabadság édességét énekben, dalban élvezhetni remélik. Ezeknek nincs bátorságuk, s kedvök, hogy lelkes férfiakat, kik csak hálátlan polgártársaik iránti szeretetök miatt szenvednek, szerencsétlenségökben vigasztaljanak.

Beranger megénekli a szerencsétleneket, s legyőzetteket, s ha a győzelmet énekli, akkor — triumphus az, melyet a szabadság vivott ki magának. Uhland énekel hősök- és győztesekről, de csak a királyok győzelmét dicsőiti. Ne higyjétek azonban, hogy Uhlandnál a nagylelkűség hiányzik, melyben e költőnél senki sem gazdagabb, — vagy hogy aljas hizelgés és hiu önzés jellemzik őt. Épen nem! Németországban a genie tiszta és erkölcsös, s csak azokat az irókat vesztegethetik meg, kik a megvesztegetés áránál kevesebbet érnek. Uhland azonban, s vele Németország elsőrendü szellemeinek nagyobb része, csak azt találja nagy- és csodálatra méltónak, mi már évszázadok óta nagy volt, s melyet már a nemzetségek egész sora csodált. Minden ujabbat megvetnek, mint ephemert, s ha jelen lettek volna a világ teremtésénél: isten alkotásait megvető mosolylyal nézték volna, mint holmi napi ujdonságot s divatcikket. Csak a régi, az örökölt nagyságot s a régi dicsőséget tisztelik ; az ő szemökben még a szabadságnak sincs becse, ha nem — traditionalis. Hasztalan mondjuk nekik, hogy tiszteletök magasztos tárgyai nem egyebek, mint lombtalan, kiszáradt, az idő és viharok által ledöntött tölgyek, melyek kihaltak : — ők fejöket rázzák, s mély, messze nyúló gyökerekre mutatnak, s dicsérik egy rég összeomlott épület erős alapját.

E költők és irók szánandó hatást gyakorolnak a német nép nemzeti érzületére. Nem fogják föl magasztos feladatukat, mely abban áll, hogy a nép kiképeztetésén munkálkodjanak, s hogy előkészitsék őket a jövőre. Részt vesznek gyermekjátékaikban, nevetnek és sirnak velök; de nevetnek, mint a bolondok, s gyermekek, — és sirnak, mint az asszonyok. Hatalmas lelkü férfiak ne játszanak e komoly században, s ily szomoru időben ne nevessenek; csak haragjukban sirjanak, de szétázni a költői megindulás édes könyeiben az — léhaság!

A „hajdan“ napjai, melynek szellemét Beranger és Uhland költeményeikben visszatükrözik, elmultak. A franciák nélkülözésökben jelenleg még a reményen rágodnak, melyet Beranger nyujtott nekik; a németek remény hiányában még az emlékezetekből táplálkoznak, miket Uhland föltálal nekik. Azonban Németországon többé nem lelkesednek a középkorért, s Franciaországban nem gyülölik többé a jezsuitákat és „mirmidonokat“; ott a szeretet, itt a gyülölet cserélte föl tárgyát.

Balladái- s románcaiban Uhlandot Németország egy költője sem ‚mulja fölül, s csak Göthe éri utól, de ő sem mindig. A szavak oly szépek, a versek oly melodicusak, hogy az olvasáskor szinte énekelni volna kedvünk. A lant húrjai, melyekből e hasonlithatatlan hangok származtak, a juliusi nap aranyos, izzó sugaraihoz hasonlitanak. Ha a német irodalom csupán Uhland költeményeit mutathatná föl, még akkor is eléggé volna jutalmazva az a fáradság, melyet egy nyelv tanulására szánunk, oly nyelv tanulására, mely szószólója a legragyogóbb phantasiának, s a legnemesebb szívnek, mely valaha dobogott! Gyönyörü balladáinak egyikét le kellene forditani, nem azért ugyan, hogy annak hü képét visszaadjuk : csupán kisérlet, példa gyanánt, mely a franciákat arra birja, hogy azt eredetiben olvassák el. Uhland olvasói, kiket e költő szeplőtlen múzsája kifárasztott az „Eberstein gróf“ cimü románccal üdithetik föl magukat. Ha ezt elolvasták, azt fogják mondani : ő mégis a mieink közül való!

IRODALOM. MÜVÉSZETEK.

—gy—r. **Sammlung gemeinverständlicher wissenschaftlicher Vorträge.** Kiadják Virchow és Holtzendorff.

Moderne und antike Heizungs- und Ventillationsmethoden von Dr. J. Berger. Berlin.

Die Alchemie und die Alchemisten von Gustav Lewinstein. Berlin.

A két kitünő német tudós fenncimzett gyüjteménye a legkitünőbb vállalatok közé tartozik, melyeket az exact tudományok népszerüsitésére a külföld bármely országában létesitettek. A két legutolsó füzet elseje nemcsak tudományos szempontból, de a praktikus életre nézve is rendkivül fontos. Szerző szigoru összehasonlitás után azon biztos eredményre jön, hogy a természettudományok óriási előhaladása dacára, fütés és szellőztetés praktikai alkalmazásában a régiek, különösen a rómaiak határozottan felettünk állanak. A mi kályháink szerkezete s magassága a megmelegitett levegőt feltaszitja, miből nemcsak az következik, hogy lábaink mindenkor hüvösebb légkörben vannak, mint fejünk, de kénytelenek is vagyunk e miatt szobáinkat nagy költséggel kelleténél magasabbra épit-

tetni, s mindemellett a szellőztetés sohasem oly tiszta, mint a római lakásokban, hol a fütőhely a padozat alatt volt, s a szellőztetés végett alkalmazott fali csövek egyenlően terjesztették szét a meleget.

A második értekezés a középkori nagy mozgalomnak, (melynek egyes maradványai még korunkban is feltalálhatók), megrendítő képét tárja szemünk elé. Nem csupán irodalomtörténészeknek érdekes; minden művelt ember, különösen a psyholog haszonnal olvashatja azt. — E sorok irója szerencsés volt e gyüjtemény kiadójától a forditás jogát megnyerni, s egy igen érdekes természettudományi füzetet már sajtó alá is rendezett, cime: „Az emberi nem törzsfája", Häckeltől.

TÁRSULATOK, EGYLETEK, INTÉZETEK.

= **A Kisfaludy-társaság jan. 26-ki gyülésén** Rákosy Jenő mutatványokat olvasott fel Csepreghy F. „Vizözön" cimü vigjátékából. A társaság Arany László schakespearei forditását (Sok hűhó semmiért) valamint Szász Károly Moliére-forditásait („Férjek iskolája" „Nők iskolája" „A nők iskolájának birálata") kiadásra ajánlotta. A trágédia elméletére kitüzött pályadijat (50 dr. arany) az első számu, „Mért a halandón e komor borulat" jeligéjü pályamű nyerte meg. Ballada 34 érkezett be, ezek közül egy sem nyert. A társaság uj pályázatot tüz ki: 50 arany a Komédia elméletére, s 20 db arany ismét balladára. A nagy gyülésen Jókai „Hatvanról", Keleti „Markóról" tart felolvasást; Tóth Kálmán s Dobsa Lajos pedig költeményeket ajánlottak.

= **A közoktatási miniszter** országos mintarajztanodát akar Pesten felállitani. Szép terv; megérdemlené, hogy valósuljon.

= **A szeretetházak eszméje** bár lassan, de mégis halad. A b. füredi intézetre már meglehetősen szép összeg gyült egybe. Simon Elek 500 frt alapitványt tett egy Kolozsváron alapitandó szeretetházra.

= **A természettudományi társulat** szerdai ülésében Brassay S. tartott előadást „Észrevételek a gyermeknyelvről szóló értekezésre" cim alatt, továbbá Wissinger K. értekezett „Néhány nevezetesebb diszkőről."

IPAR. KERESKEDELEM.

= **April hó folytán** a magyar államvasut-vonalak közül a Losoncig huzódó és a Győrtől. Pápán keresztül Szombathelyig vezető vonal fog megnyittatni.

= **A bécsi világipar-kiállitás** Páris jelenlegi ziláltsága következtében hihetőleg elhalasztatik.

IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS MÜVÉSZETI HIREK.

= **Hajnalka a napokban** bocsátá szét előfizetési felhivásait egy kötet (ujabb) költeményére. Mi már egy izben elmondván véleményünket e legkiválóbb tehetségü költőnőnkről, őt most csak egyszerüen t. olvasóink ujabb figyelmébe, s meleg pártfogásába ajánljuk. A könyv március 15-én fog megjelenni. Előfizetési ára füzve 1 frt; arany kötésben 2 frt. A megrendelések Rózsaági Antalné (Hajnalka) urnőnek Pest, Lipót-utca 16-ik szám cimzendők.

= **Szemere Mária** a „P. Ll."-ban egy hosszu tárcacikket ir a női gyorsirókról, kérve a képviselőház elnökét, hogy legyen méltányos Illésy Györgyné iránt, ki a nőknek nem csak tiszteletére válik, hanem irigylésre méltó, bátorsága lévén a gyakorlati életben adni első példát. — Ugyanez ügy érdekében Veress Pálné asszony, mint az orsz. nőképző-egylet elnöke Illésy Györgyné asszonyhoz levelet intézett, melyet a dolog érdekénél fogva ime mi is közlünk. A szép levél igy szól: „A „Hon" 15-dik számában megjelent „nyilatkozatát" olvasva, köszönetemnek ohajtok kifejezést adni az iránt, hogy a nők szellemi téren való munkajogosultsága érdekében — melyet jelen esetben a kegyed ügye képvisel — oly kitartóan küzd. Az ügy, melyet „Nyilatkozatában" kegyed tapintattal, minden szenvedélytől menten, a fontos elvhez méltó higgadtsággal véd, nem a kegyed magánügye csupán, hanem az összes magyar nőké. Nem találjuk botrányosnak, ha az imaházban férfi és nő együtt ájtatoskodik; nem, ha a szinházban, táncvigalmak- s hangversenyek alkalmával együtt mulat, nem, ha a mezei munka mellett, s az országutak készitésénél együtt foglalkozik! Miért kelthet aggodalmat a nő megjelenése a képviselőházban? hol joggal fel kell tételeznünk, hogy az ország férfiainak java foglal helyet, komolyan munkálkodva, törvényeket hozva, melynek ereje férfire és nőre egyiránt kötelező. Kivánatos, hogy az igazság fénysugara visszariaszsza az előitéletek denevérét sötét oduikba, és hogy copfját néhány — különben tiszteletreméltó — honatya, a haladó korszellem oltárára áldozatul hozza. — Veres Pálné, szül. Beniczky Hermin.

= **Berecz Antal** tanár vasárnap d. e. 11 órakor a kegyesrendiek épületében népszerü előadást tartott számos kisérlettel, „a levegőről, melyet lélekzünk." A bemenet szabad.

= **A nemzeti muzeum** Keleti Gusztáv „A számüzött parkja" cimü képét megvette. E kép Münchenben is nagy figyelmet keltett.

Felelős szerkesztő: **Benedek Aladár.** Főmunkatárs: **Endrődi Sándor.** Kiadó: **Fekete Bernát.**

M. T. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Pest, 1871. A „MINERVA" gyorssajtónyomása.

II. évfolyam. 6. szám. 1871. Február 9.

SZÉPIRODALMI KÖZLÖNY.

IRODALMI, TÁRSADALMI, MŰVÉSZETI ÉS KRITIKAI HETILAP.

Heine és a német romantikusok.

(Egy fejezet a „Német dal története"-ből.)

A modern Aristophanesről, — igy nevezé el Heinet igen jellemzőleg a németek egyik legszellemdusabb irója : Stahr, — irodalmunkban is sokat irtak már, de korántsem annyit, hogy költészetének ujabb jellemzése érdektelen lehetne az olvasó előtt. A kiváló lángelmék sajátsága ép az, hogy mindig találunk rajtok ujabb és ujabb vonásokat, melyek első látásra rendesen rejtve maradnak. A közönséges tehetséget domborműhöz lehetne hasonlitanunk, melynek alapvonásai rögtön szemeinkbe ötlenek, mig a nagy szellemek többé-kevésbbé mind mesteri szobrok, melyek egymásután bűvölnek el leplezett bájaikkal.

Heine Henrik, kinek szellemében az ujabb kor gyakran ellentétes mozgalmai oly csodás mértékben egyesültek, ily sajátságos alakja az ujabbkori német irodalom történetének. Költeményei ugy, mint prózái nagy haladást jeleznek, de e haladás korának porfellegébe van takarva, mely gyakran még magát a költőt is elfödi szemeink elől. Lángelméje csodás vegyüléke a páthosznak és burleszknek, Arielnek és Calibánnak. Heine tökéletes plebejus genie, ki uralkodásának kezdete előtt a német irodalom Dantonjai, Robespierre-jei s Marat-jai mellett ült, egész erejével fáradozva a költészet ingadozó királyságának lerombolásán. Van benne valami Voltaire szelleméből, de csipős és frivol élcei egykor villámok voltak, melyek megtisztitották a romlott levegőt, s uj életet adtak az elbetegesedett német költészetnek.

Ily oldalról mutatja be Heinet egy szellemdús francia iró : Schuré is, kinek hosszabb tanulmánya a német dal történetéről, a legérdemesebb széptani müvek közé tartozik. Mélyreható szem, fogékony kedély és vonzó előadás jellemzik a nagy gonddal irt kötetet, melynek egyik legszebb része épen Heine Henrik költői egyéniségéről szól.

A német romantikus költészet — irja Schuré — 1825-ben ünnepelte legszebb napjait. A bámulók csapatja tolongott körülte, az irodalom és kritika versenyterén minden lovag saját szineivel pompázott, a királyok tetszés-mosolylyal üdvözlék, mert a romantika tömjénfüsttel áldozott, s még a diplomaták is kegyeikbe fogadták, mert a népekkel elfeledteté a szabadság gondolatát. Ekkor fényes képzelemmel, ragyogó szellemmel egy költő lépett föl, s a romantika buzgó lovagjának hirdette magát. De fájdalom, csakhamar rájött, hogy összeesett agg szűz érdekében emelt lándzsát, a helyett, hogy a virágzó szépség bájaiért küzdött volna. Ez az ifju Heine Henrik volt. Mily számtalan, vidám, elbájoló alak merül föl emlékünkben s forog rohamos lejtésben e név említésénél! Álmodozó tündérek tekintenek reánk nagy, kék szemeikkel; gonosz villik ingerkednek velünk, s hány fájdalmas, tragikus alak ébred uj életre előttünk!

Az elbüvölt képzelődés előtt a mesék világának varázs-erdeje tárul föl, s a zöld lombsátor derengő fényéből, a nap sugarain fehér kép tünik elő, mely felénk intve mindig belebb és belebb csalogat.

Heine Henrik és a romantikus költészet története egyike a legcsodálatosabb meséknek. A romantika, mint büszke várkisasszony a középkor régi várában ütötte fel tanyáját, melyet ujra rendbehozott. Támolygó falai között, természetesen csak fából, pompás termet épitett. Karcsu oszlopok tarták büszkén a mór kupolát, s a régi császárok óriási kőszobrai állottak a szent, titokteljes költészet trónja körül, minden percben késznek mutatkozván kardot fogni az urnő védelmére. E szökő-kutakkal, fáklyákkal és gyertyákkal ékesitett teremben gyültek összsze a romantikusok fényes ünnepélyre. Mily vigan mulatoztak, hány tarkán ékesitett álarcost lehete látni! Pompás diszöltönyben jöttek a német, frank, mór és szaracén lovagok, szőke nemes kisasszonyok égszinkék, csillagokkal behintett ruhákban, borús tekintetű királynők bíporos köpenyekben, melyeken arany-napok fénylettek, s jöttek végül a hosszu hullámzó haju troubadourok, s ujra megénekelték a merész

kalandokat, s az édes szerelmi epedést; a lovagok elragadtatva tapsoltak, a nők keble vágytól dagadt, s a romantikus költészet góth trónjáról illatos győzelmi koszorúkat dobott a dalnokoknak. Majd a tánc is elkezdődött. Gyöngéd dallam vonta bűvös körébe a párokat, melyek mindig szenvedélyesebben dobák oda magukat a vad örvénynek. Ekkor egy titokteljes spanyol lovag lép a terembe. Mint a legmerészebb hidalgó lép föl bársony öltönyében; aranynyal himzett köpenyén arabs és ind irásjelek tündökölnek, s nagy holló-toll csügg alá fövegéről. Nem visel álarcot s arca szép és csábító; vad, de elnyomott tűz lobog nagy szemeiben, s telt ajkai körül büszke, megvető vonás látható. Elől barett-jén cimere ezüsttel van himezve; két sphynx-fő, melyek közül az egyik sirni, a másik hangosan nevetni látszik. Mindenki abbahagyja a táncot, hogy őt láthassa, ő pedig gondtalanul guitarret vett kezébe, s oly büszke hangon, s annyira uj kifejezéssel énekli a castiliai románcokat, hogy az elragadtatás vihara önkénytelenül is kitör. Most ujra kezdődik az őrült tánc, s a legutójára megjelent lovag az ünnepély királya. De kifáradva csakhamar minden lecsöndesül: „Jól van!“ kiált a szép ismeretlen, itt az éjfél; vegyétek le álarcaitokat. Elég ennyi a komédiából! Tudni akarom: kik vagytok. Heine Henriknek hivnak; zsidó vagy protestans vagyok, a mint akarjátok; nem félek sem az istentől, sem az ördögtől; imádom a szerelmet és a szabadságot, s gyülölöm a kétszinűséget, hizelgést. Most megmondtam: ki vagyok; tegyétek ti is azt! Kérését teljesiteni mindenki boszankodva vonakodott, s a szép lovag gúnyosan fölnevetett: „Tehát féltek, szép maszkok? Én jól tudom: kik vagytok!“ Ekkor egy méltóságteljes templarius elé lépett, letépte álarcát s igy szólt: „Te jezsuita vagy, csöndben működöl itten társulatod érdekében! És ön, kicsiny szép grófom, ki mindig csak a keresztes hadjáratokról beszél, nem más, mint ő Felségének a porosz királynak komornoka, s jobban tenné, ha a testőrségbe lépve szerencsét csinálna termetével, mint hogy itt büszkélkedik a költészet várában, hol nincs mit keresnie. Te szép troubadour, ki svéd hölgyed után sohajtozol, csak kereskedelmi szolga vagy, s komornát kegyelsz. Mindnyájan hamis szentek, hamis lovagok, hamis troubadourok vagytok. Mindnyájatokat leleplezlek. A sima álarc alatt fölmutatom a pedáns és charlatánráncos képét, s a selyem öltönyök alatt az uzsorás és a bureaucrata elviselt ruháját. Ha oly nevetségesek nem volnátok, megérdemelnétek, hogy ostorral verjelek ki mindnyájatokat. Ami önöket illeti, magas hölgyeim: nemesleveleiket nem vizsgálom. Mi lenne az élet komédiájából és tragédiájából, ha nem volna joguk velünk játszani, minket marionettek gyanánt táncoltatni, s sziveinket isteni gyötrelmekkel s édes kinokkal betölteni! Grófnők, táncosnők, cigánynők és courtisane-ok én szeretem és dicsőitem mindannyiokat; önöket illetik diadalaim; önök szépek s éljen a táncvigalom! Szavait viharos kacaj, vad lárma, s civódó hangok zürzavara követte. A lovag tiszta hangja velőkig hatott, s keserüségében valami oly fájdalmas, szivszaggató volt, hogy mindenki megborzadt, s a régi épület ingadozni kezdett. A lovagot nehányan párbajra hivták sértő nyilatkozataiért, de földre terité őket, hogy minden kedvök elment a küzdelem tovább folytatására. „Megfuladok a teremben,“ kiáltott a győztes, „levegőre s az erdő leheletére van szükségem!“ Föltárta a nagy ajtót és szélhuzam tolult be azon; a világosságok kialudtak, s a fáklya halvány fényénél a lovagok és hölgyek kisérteties szinben tüntek föl egymás előtt. De a szétzuzott ajtó mögött büvös, holdfényben uszó tájkép volt látható erdőkkel, hegyekkel és csöndes tengerekkel. A csodás dalnok ekkor egy régi, elfeledett hárfát vett kezébe, s oly pompás hangokat csalt ki abból, hogy a távoli erdők kéjtől rezegtek. Az édes hangokra fölébredtek az erdők szellemei és a vizi istenek; körben lejtettek, s énekelni kezdék kábító dalaikat. A büvös hárfa fájdalmas hangjaira, s a varázsló parancsoló szózatára vig szellemek csapatja tünt elő, s lebegett a teremben a bámulók szemei előtt. Zöld palotájokból előjöttek a félénk tündérek erdei virágokból készült koszorukkal s lejteni kezdtek a holdfényen. Vizi váraikból fölmerültek a hókeblü vizi tündérek és szilaj táncot kezdettek. Ha a merészebbek a varázsló elé kerültek, magasan fölemelkedtek, fürtjeik a szélben lengettek, ajkaik csókot akartak lopni, de mindig csak a hárfát érintheték. Az őrült vizi tündérek örvényének közepében, mint valami titokteljes látomány, a költő kedvese uszott, lecsüggesztett fővel, összefont karokkal, s idegen mosolylyal ajkain. Gyöngédség volt-e ez, vagy güny? A szeszélyes bűvész egyszerre csak végét szakitja a bájos dalnak, s oly komikus modorban kezd játszani, hogy a nevetést senki sem tudja többé elfojtani. Ezeknek a melódiáknak különös hatásuk volt; a terembe mindegyik egy-egy ismert jelenkori alakot csalt, mely bohócként kezdett ugrálni, s elárulta legtitkosabb gondolatait. „Mint nevettek e csábos figurák felett!“ szólt a varázsló; pedig saját fajotok jelképe mindez,

melynek neve : ostobaság, hizelgés és szolgaiság. Ájtatos beszédmodorotokkal, gyáva vallomásaitokkal vallástokat, filozophiátokat, szóval egész élteteket megmérgezétek. Különben minden csak álom, agyrém és illusio. A költészet ép oly tulzott, mint a milyen izetlen a valóság. A történet csak komédia, melyet a jó isten azért adat elő, hogy az időt elölje. Alapjában véve többet, mint én, ti sem hisztek a jó istenről, ki csak a gyermekeket és dajkákat ijesztgeti; ti csak gyáva lelkűek vagytok azt bevallani; nincs önbecsüléstek, de tekintélyt tudtok tartani a világ előtt, fölékesititek magatokat kalapokkal, rendjelekkel és szalagokkal, s az emberek előtt hősök gyanánt szerepeltek. Én csak bolond vagyok; nem hiszek semmiben, még magamat is utálom, de az igazságot beszélem. Szivem vérzik, de dőre nyomorultságtok mindig jóizű kacajra fakaszt, s ezt joggal arcotokba csaphatom." Igy gunyolódott a varázsló, ki hirtelen udvari bohóccá vált, csörgősipkával fején s pattogó ostorral kezében. „Halál a nyomorult bűnösre!" kiáltott a romantikus aristokratikus és egyházi csapat. De ez égő fáklyát ragadott kezébe, megcsóválta feje felett, s a „Marseillaise"-t kezdte egész erejével hangoztatni. „Mint megriadtok dalomtól", szólt, „s kínpadot akarnátok fölállitani, hogy elnyomhassatok. Várjatok, én segiteni fogok!" Ekkor előidézte a guillotine szellemét. A szellem vörös ködbe burkolva magasan és véresen fölemelkedett; körülte fejnélküli alakok lépdeltek, melyek mélyen meghajoltak egymás előtt. Mária Antoinette volt és udvara. „Fejnélküli testek, társadalmatok jelképei," kiáltott nevetve a szörnyü bohóc. Távolról már hallatszott a „Marseillaise", a „Cannagnole" és a „Caira"; az ének, miként a zivatar mindig közelebb jött, mig az 1848-dik vészharang szakadatlanul zúgott. „A dicsőség napja elérkezett!" szólt a költő, s fáklyáját az ingó épülethez csapta, mely rögtön lángba borult. Vörös nyelvei kéjesen csapkodtak a tetőzethez. A gerendák recsegni kezdettek, a tömeg szétfutott, a fényes terem nehány perc alatt lángtengerben uszott, összeomlott s a költő diadalittasan fölkiáltott. Ujra a régi, komor épületben állott magánosan, s mint a mesében, ha a tündérvár eltünt fáklyafényével és hölgyeivel, csak a bagoly kiabálását, s a kuvik hivó szózatát hallotta. Fájdalmasan szólt ekkor: „És mégis szerettem! és hittem az ideálban!" Talán sohasem szólott komolyabban; de mert sokat nevetett, senki sem hitt többé szavaiban.

(Vége követ.)

A NYITOTT ABLAK.

— Longfellow költeménye. —

A hárs alatt magán áll
S csöndben az ősi lak;
A puha fövény-uton
Árny és fény játszanak. —

Az ablakok kitárva,
A szellő ki s bejár;
De ah! a gyermekarcok
Nem néznek rajt' ki már.

A régi házőrző eb
A kapuban figyel;
Kis játszótársit várja —
De ők nem jőnek el.

A hárs alatt nem játsznak, —
Üres, kihalt a ház;
A hárs alatt a háznál
Árny, csönd és bú tanyáz.

Madárdal hangzik néha
A zöld bokor felett;
De ah! a gyermekszóról
Csak álmodni lehet. —

S a kivel itt beszéltem,
A fiu nem érti, nem!
Mért szoritotta ugy meg
Forró kezét kezem. —

HAMVAY MATILD.

EGY JÓ CSELÉD ARANYAT ÉR.

— Jellemrajz, angol eredetiből. —

— Minden rendén van. Kitünő lakás, izletesen választott butorzat. Még csak egy jó, becsületes, munkára termett lény kellene, a ki hozzá látna a dologhoz, s lelket öntene a háztartásba, — igy szólt tisztelendő Wheeder ur, egy barátságos, de mindamellett is nagyképü és sima lelkész — szavait egyfelől Oliviához s hozzám, másfelől a borral telt uj kancsóhoz intézve.

Olivia, s én, mindketten egyszerre lelkesülten tekinténk föl; aztán rögtön lehangolva, a földre szegeztük pillantásainkat. E boldogitó látvány messze távolban rémlett előttünk.

— Egy nő — folytatá a lelkész, mintha valami evangyeliomi asszony jellemzése fölött ábrándoznék, kiben jó szándék van; olyankoru, kit tapasztalás ékesit; oly nő, ki önöknek tanácsot adhat, s e mellett nem válik sem tolakodóvá, sem követelővé; egy koros, de azért mégis erős cseléd; ez az, mire önöknek égető szükségök volna, hogy az életbe most kiinduló házaspár mindent a maga helyén találjon.

Olivia merően nézett rá, mintha valami varázsló állana előtte, ki csupán pálcája intésére tud egy ily áldott lényt előidézni, mert ő a tapasztalatlan ifju nő ily hűséges cselédről a nagy városban még csak álmodni sem mert. Én pedig erős lehangoltsággal kérdezém:

— De hát hol találhatni ily egyént?

A lelkész ur bele sanditott a kiüritett uj pohárba, mintha az valami varázspalack lenne, honnan a mintacselédet kiugratja. Rögtön tele töltöttem a poharat, hogy a jó bor jó közvetitő legyen. Nem volt ellenére.

— Mit mondanának rá, ha én esetlegesen ismernék egy ilyen nőt?

Még most is szégyenlem azt a rendkivüli örömet, mely e szavakra szemeinkben kigyult. Mert ez a cselédügy lidércnyomásként feküdt rajtunk, s nem hagyott nyugodni, s hozzá még, jóakaróink folyvást rémitgettek:

— Nem lehet eléggé vigyáznotok; a cselédség mai napság nagyon elromlott.

— Ha én magamat emlitem, a nőmet is oda értem, — folytatá Wheeder ur. — Beszélek vele az önök ügyéről. Meg vagyok erősen győződve, hogy ritka jó cselédet kapunk. Köszönöm, nem iszom többet. Reggel majd elküldöm a háztartás lelkét.

Eltávozván nemtő angyalunk, én és nőm ragyogó szemekkel tekinténk egymásra:

— Látod, — mondám — mint enyésznek el az akadályok, s hogy ékesen fejezzem ki magamat, mint olvad el a nehézségek jege a véletlenül közbejött alkalom sugáraitól.

Oliviám szeliden mosolygott.

A mint másnap reggel távozni akartam, egy kövér, elhizott cseléd állotta utamat. Kerek arca majd kicsattant. Régi divatu köpenye alatt minden tagja kisérni látszott egy-egy kiejtett szavát. Egy szónál az egész tömeg mozgásba jött. Ez előjel egy kissé lehütötte örömömet.

— Talán a tisztelendő ur küldötte ide? — kérdezém, remegve remélvén.

— Annál még igazabb könyörületesebb embert nem hordott e föld a maga hátán: — kezdé meg beszédét — talán epéje sincs, a szegényhez is van szava, a mi pedig most nagy ritkaság, igazi fehér holló. Tudom, hogy felőlem is csak jót szólhatott. Én rólam Brennan Annáról egy olyan becsületes, s tekintélyes ur mit is mondhatna mást!

Igaz, hogy a tisztelendő ur magát igen ajánlotta; de tartok tőle — csak nagyon gyöngéden céloztam testalkatára — hogy maga nem lesz kellőleg tevékeny.

Boszus komolysággal rázta meg fejét.

— Tudom, tens uram, hogy mire gondol. Attól legkevésbbé se tartson. Még eddig mindenki azzal fogadott, s miért, mert a jó isten kegyelmébél kövér vagyok. De én amondó vagyok, hogy egy napon mindenki elveszi jutalmát, a szegény ugy, mint a biborba bársonyba öltözött gazdag.

Azért, hogy kövér! Ezt azzal igazolta, mintha a gazdag elakarná nyomni szegényebb felebarátját, de kirivó dacosságát nem palástolhatá el.

Ez alatt Olivia is megjelent, ki csaknem vissza hátrált e roppant nő láttára.

— Asszonyom, uram, én vagyok Brennan Anna; egyenesen Wheeder lelkész ur által ide utasitva. Az ám egyszer az igazi ember, ki a szegényeket sem feledi ki gondjaiból. Kérdezősködjenek tőle felőlem, hátam mögött, vagy akárhol is, mindenütt csak jót hallhatnak. Vagy tudakozzanak Hocker urnál, ott a család hét tagból áll, többször tizennégyen is ülnek az asztalnál. Nem bánom én akármerre kérdezősködnek is utánam, én mindenkinek szemébe merek nézni.

Ezt tette az én kis nőm is, nézte, csak nézte ez óriás szobrot, s némi nyugtalansággal szólt:

— Èn elhiszom, a mit mond, de lássa oly sok dolga lesz...

— Jól tudom én azt asszonyom, nagyon is tudom; — vágott közbe mosolyogva — ezt sem először hallom én már. Mikor Hocker ur először beszélt ve-

lem, az is azt mondá : „Brennan asszony, tartok tőle, hogy maga nagyon kövér a dologra.“ Nem, uram! adják ki az utat, ha nem tetszem ; engem az által nem sértenek meg. De még a tensurék nem jártasak a cselédfogadásban, nem ismerik Londont szegről végre. Azt is mondom, hogy az ifju asszonyság találhat szép csinos, uriasan öltözködő cselédre; de tudom, hogy megbánja.

Megvallom, én becsülni kezdtem e nő nyers durvaságát, nőm pedig a kövérséget becsületességre szerette magyarázni.

— Nem bánom én, akármit parancsolnak; nekem csak dolog kell. Bizony, asszonyom, a jó cseléd nem azt kérdi, hogy mi kötelessége van, hanem dologhoz lát, s azt elvégzi hiven.

Ekkor kikapcsolta felső öltönyét, s kitünt egy olyan szabálytalan testalkat, mintha minden tag részletenként lett volna odaillesztve, s a mint megmozdult, tartani lehetett attól, hogy magától elválik.

Megfogadtuk próbára! Kész volt megtenni mindent, elvállalni minden feltételt, csak azt kötötte ki, hogy ne kérdezzük okát, ha néha-néha elkeseredik. Nemsokára aztán, ha az urnővel, s más nőcseléddel összejött, gyakran könyezni kezdett, s engedelmet kért, hogy hadd sirhasson, mert ő sohasem hitte, hogy ennyire megaláztassék.

— Nem vádolok senkit — tette könyeihez — de nem feledhetem el, hogy Hocker uréknál tizennégy rézedény volt, s egy konyhaszolgáló állott mindig szolgálatomra.

Az ilyen fogás nem tévesztette el hatását, s ebéd közben gyakran hallottam nőmtől : „Brennan asszony azt hiszi, hogy igy jobb lenne“, majd ismét „majd ha Brennan asszony bejön.“ Sokszor lehitta Oliviát, hogy megmutassa, miként rendelkezett a konyhában.

— Igy lesz jó, drága ténsasszony; én igy szeretem, hogy minden a maga helyén legyen ; engedjen meg asszonyom, ön még csak most kezdi a háztartást s nem csoda, ha az ilyenekben járatlan, ne vegye rosz néven, ha egyetmást magam intézek el. De vannak ám jó házaknál is olyan cselédek, a kik minden alkalmat és cselfogást fölhasználnak, hogy a dolgot szegre akaszszák. Valóban szégyen! De én nem akarok ezek közé számittatni.

Szerencsétlenségünkre Brennan asszony nem volt rávehető, hogy nálunk tartózkodjék, mert minden este meg kellett látogatnia Filep fiát, a drága kedvest, ki a szabás müvészetét tanulmányozta. Hogy ezt miként adta tudtul, nagyon jellemző.

— Hosszu, unalmas az ut Whitechapelig; de a szegény embernek gyalog kell járnia, s ismerünk aszszonyom egyet az irásokból, a ki szintén mezitláb járt, s tette fáradságos utait. Óh, igen, asszonyom! A szegény csak ugy szivelheti férjét, mint a gazdag, s én a nagy világ minden kincseért sem adnám oda az én drágámat! Nem tudnám azt tenni, bármennyire megalázott vagyok is!

Minden istenadta nap szünetlen zaj, és dübörgés hallatszott a konyhából. Brennan asszony vagy a levegőbe, vagy a különbféle tárgyakhoz tartott magánbeszédet. Mindent ő intézett, s egyszer csak ugy tünt föl, mintha mindenkinek ő osztaná a parancsot. Ha olykor-olykor kifejeztem aggodalmamat, az egyesült női hangok elnémitottak, s nőmet nem tudtam kiszabaditani a szakácsnő hatalma alól.

Nemsokára más nyugtalanitó jelek tünedeztek föl. Az első, egy szóhalmaz alól kibujt munka, egérke által idéztetett elő, mert ez asszony is a legcsekélyebb munkát oly sok szóval szaporitá, hogy önkénytelenül is engedni kellett rábeszélő tehetségének. Körülnéztünk a szobában, mintha valamit látnánk.

— Brennanné — mondám — mintha itt minden poros volna. Általában vastag por boritott be minden tárgyat.

— Poros! poros, uram? — mondá, mintha nem jól hallott volna! — De hát hol? Az istenért hol?

— Itt ni! meg itt ni, aztán meg ott na! — mondám.

— Jó, uram, most már kimondom, a mi szivemen fekszik, de ne haragudjék meg, ha őszintén nyilatkozom, hiszen a tensurék még csak most kezdik a háztartást, bocsássanak meg nékem, én már tizenhét éve forgolódom nagy házaknál, de biztositom, hogy ennyire még soha sem sülyedtem alá, mert mikor n a g y s á g o s — s e szót jelentékenyen hangsulyozá — Hocker uréknál szolgáltam...

Már belefáradtam ez unott hivatkozásba, s a szóözönnek az által vetettem gátot, hogy röviden ráparancsoltam, hogy a port haladék nélkül törölje le.

A próbaszolgálat határideje csigalassusággal közelgett. Kijelenté, hogy fájdalommal távozik, de az ő kedves drágáját nem hagyhatja magára. A szegény épen ugy érez — mert erre elvitázhatlan joga van — mint a gazdag stb. El kell mennie. Oliviám később gondolkozó arccal jött be hozzám. Kár tuladni egy ily kincsen ; hogy tudjon már ő ehez hasonló nőt kerestetni; olyan izletesen tudott főzni. Nem tiszta s becsületes szivre mutat-e a férje iránti hű ragaszkodás. Brennan Filep be is köszöntött már feleségéhez; eljött egy csésze theára, s hazakiséri majd. Csak akkor vettem észre, hogy mily rokonszenvvel viselteik férjéhez Brennan asszony, mikor először szemügyre vettem. Jó magatartásu, bőbeszédü, s hosszu, fekete bajuszu, katonaviselt legény volt. Körülbelül husz évvel fiatalabb nejénél.

— Óh, valahára mégis csak eljöttél hozzám, te jó drágám; nem csinál ez itt annyi neszt sem, mint egy légy. Sohasem látnák őt nálam. Gyere be Filep, be-

szély az én urnőmmel, ez az igazi asszonyság, elhihedd, én mondom.

Filep alázatosan emelintette meg fövegét.

— Méltóztassék megbocsátani, ha kissé esetlen az én drágám; nincs hozzászokva az uri körökhöz. Nem tudod föltátni a szádat, haszontalan gézengúz? Bez zeg tudsz bőgni a korcsmában.

A „kedves drága gézengúz“ mindamellett is igen jámbor teremtésnek látszott.

Én ugyan vonogattam magamat egy kissé, nem igen rokonszenveztem e kétlakiakkal, de még akkor indultunk ki az élet tengerére kicsiny csónakunkban az élet előttünk kéjkirándulás gyanánt tünt föl, s nem volt megrakva a bölcseség terhével, elvégre hát abba is bele nyugodtunk, hogy Brennan Filep is költözködjék hozzánk.

Egy ideig minden a régi mód szerint folyt, de egyszer mindketten kezdtük észrevenni, hogy Brennannénak a munka iránti önhiresztelt buzgalma lassacskán apadó félben van. Környezőire oly befolyást gyakorolt, hogy az őt illető kötelességek nagyobb részét vállaikra rakta. Parancsolóbb hangot vett föl, s napjában legalább egyszer ujra fölhozta Hocker urat. Hogy a rokonszenvet maga iránt fölébressze, el-elájult, azt adván okul, hogy mindez onnan származik, mert nagyon korán kél, s e megaláztatás nemcsak kedélyére, de testi szervezetére is hátrányos befolyást gyakorol. E dolgokat én nem igen jó szemmel néztem, de már a tengeren lévén, be kellett várnom a következményeket. E nő jelleme kimerithetlen volt, mint valami varázspalack; most lehangolt, majd emelkedett kedélyü; most mogorva, majd vidám, fennhéjázó; majd alázatos, boldog örömmel mosolygó; ha Hocker urra hivatkozhatott, könyekbe olvadó, s ha jelen szomoru sorsa felett töprengett, s eszébe jutott, hogy csak egy szabóhoz ment nőül. Igy beszélt kedves férje előtt is. E hamu alatt szikra lappangott. Én már kiismertem e jó urat, ki nagy gondot forditott öltözetére, mert egy izben egy szép kinézésü ifiasszonynyal láttam sétálni. Én is osztám Brennanné véleményét, az urfi valószinüleg megérdemelte a gézengúz nevet.

(Vége következik.)

ÉLET. TÁRSADALOM.

PETTI COAT LANE.

— Eredeti londoni levél. —

(Vége.)

Valóban azalatt meg is népesült az utca. Egész London szent csendbe merült s lakossága a korcsmák s templomokban oszlik meg, hol a zsidók régi privilegiuma folytán épen most kezdődik meg az élénk vita s alku, melynek rémitő zaját végighallgatni ez örök bűzzel telt sikátorban más körhöz szokott egyéniség alig képes.

Az utca a szó teljes értelmében zsufolva van. Három-négy sorban álló árusok s a tömérdek vásárló s néző nép között lehetetlen egy lépést is tenni taszigálás nélkül.

Boltja előtt székre felállva árverez egy rőtképü, redőkkel telt egyéniség rongydarabokat. „10 Schilling az ára — ki ad többet? Senki. Kérem, nézzék meg, mily kitünő portéka: Londonban jobbat s olcsóbbat senki sem kaphat! 8 Schilling az ára! ki ad többet? Jobb helyre pénzét alig teheti. Tartós, erős jószág! 6 Shilling az ára! még sem akarja senki? 5 Shilling! 4 Sh. 6 p. Saját veszteséggel kell eladnom 4 Sh! s igy tovább. Mellette egy specialista, nyakkendők s hosentragerekkel a szó teljes értelmében tetőtől talpig burkolva lökdösi az átmenőket. Ismét egy másik kutyaláncokat kinálgat. A harmadik egy rendkivüli physicai tüneményt magyaráz. De mindannyin tulhangik egy tompa, mély hang, mely üveg gombjait s más csecsebecséit régóta betanult s ismételt phrasisokkal dicsérgeti. Alig észrevétlenül ül mellette — törölköző kendőit mintegy félénken takargatva, a helyett, hogy árulgatná, — egy alig nyolcz éves leányka rongyfoszlányai s piszkos arcbőre dacára megnyerő alak, minőt csak Murillo képes festeni. Közvetlen mellette két concurrens ifju.

Utánok már fogott egy vevőt a középkoru ravaszképü zsibárus s nem is mulasztja el annak százszor elmondani, hogy vett felöltönye sokkal jobban áll, mintha ugy csináltatta volna. Társalgásukban egy néma zavargatja, ki spongyiái — s fésüire akarja a vevőt figyelmessé tenni. Utánok egy uj sajátságos csoport. Egy kutya-árus s tüzelő szerszámokat kináló közé szorulva két kis gyermek, csinos madárkalitkákkal. Nem messze tőlök egy őszbevegyült szép alak, nemes testtartással. Az ember szive méltán szorul el, midőn a sok tolvajkép között ez egyetlen egyet szegényes, de tiszta öltözetében megpillantja. Ki tudja, hol kezdte megtanulni ez életet?

Körülte hullámzó néptömeg: az elbukott nő mosdatlan nyelvével, a ravasz tolvaj, a bámuló philister, a nyugodt rendőr, a korcsmából kidobott részeg nő — körülte zajog az ezerféle zsibárusok tömege; a szenvedő öreg nem látja, nem hallja mindezt s fejét lehajtva öngondolataiba mélyed.

S igy megy ez tovább. Minden lépés egy-egy uj életet, egy-egy meglepő alakot tüntet elé. Alig ta-

lálhat valahol a vizsgáló oly sok kifejező, határozott arcot, mint a nyomor e hazájában, hol az örök életküzdelem letörölhetlen bélyegét minden arc másképen tükrözi vissza. Hiszen nem emberek ezek többé! Az önálló akaraterő, az érzelem jellemző hatalma, a mi az embert az állat fölé emeli, nem talál itt alkalmat kifejlődni s az embernek nevezett gép önmunkásság nélkül lesz azzá, a mivé a vas külkörülmények lenni késztetik. S igy az arc is, az életerő e legtisztább kifejezője, nyiltan mutatja amaz ugynevezett élettörténetet, melyen ily egyéniségnek keresztül kellett vergődnie.

A szük sikátor fordulásánál ujabb képhez jutunk s mégis csak az első másolatához. Benn a házak között alig pár lábnyi nyilások is bolttá vannak átalakitva; az utcaszögleteket veres ruhába öltözött koldusgyermekek foglalják el: a koldus iskola növendékei, kik határozott rendben nyerik el a jogot, hogy valamelyik utcasarkon egy garasért az átmenők csizmáit megtisztogassák. Mellettök a nyomorék koldusok egész serege, zilált haju nők 3—4 gyermekkel, becsületes arcu vakok, mellökön felirattal s egy függő kosárral, melyben gyufákat, késeket vagy önkészitményeiket árulják. Egy talán még üresen maradt téren félkezü gyermek áll szines krétákkal életalakokat rajzolgatva s végül, a nagyobb utcák bejárásánál, egy Judy and Punch, egy madarakat táncoltató s más alakok. Ki tudná e sok ezer alakot csak megközelitőleg is leirni?

De még itt sem végződik be a kép. A Petticoat lane-el összeköttetésben áll az „ócska ruhák piaca", egy tágas labyrint-épület, tele ismét érdekesebbnél érdekesebb életképekkel, telve örök mozgó néptömeggel. E piac egyik félreeső udvarában ismét a legnyomorultabb alakok, a foltok s rongyok szabad ég alatt árulói. Imitt egy öreg 15—20 darabból álló felöltönynyel, kinek még van annyi humora, hogy a bámulót figyelmeztetni meri. „Öreg korodban majd ilyen lesz a te sorsod is!" Tul rajta egy hosszu fejü, keskeny homloku, szük orru s előre toluló ajku egyéniség, mélyen beeső szemeiben égő szikrákkal, érthetlen tolvaj dialectusában metsző guny s élénkség, mit itt alig várna az ember, — s csaknem tő-szomszédságában félmeztelen koldusgyermekek, zord kinézésü munkások s egy-egy részeg asszony, kinek arcán a kicsapongó s talán dőzsölve töltött ifjukor nyomai még meglátszanak.

De nem folytatom tovább. Emlékezzünk vissza a párisi, londoni s kiváltkép az amsterdami börse jellemző alakjaira; idézzük vissza emlékünkbe ama zavart, ama rendkivül sokoldalu életet, mely a zsidók megtelepedésével jár mindenütt, s fogalmunk lehet egy népről, melyet a keresztyének igazságtalan elnyomása a szigoru életküzdelem folytán évszázadokon át gyötört, s melynek — épen azért — átalakulnia ismét csak évtizedek, talán csak évszázadok után lehet.

— rr.

A NAGY BIRODALMAK BABONÁS TISZTELETE.

A radicális párt elvei között alig van egy is, mely kevésbbé vétetik figyelembe s melyet oly kevesen értenek meg, mint a nagy birodalmak ellen való küzdelmet. Az egység, a hatalom, s világuralom varázsszavai megvakitják még az ugynevezett democratákat is s önfeledten ujong a hatalmasok győzelmének, alig sejtve, hogy ez: a nép végleges elnyomásának kezdete. A nagy birodalmak ábrándja ama varázsszavak közé tartozik, melyek fénye által molyként megvakittatva az öntudatos ember, örömzaj között ássa meg önnön sirját. Az óriás pyramisok embergyilkos épitői, ama nagy rablók, kiket a történelem egy-egy „nagy" névvel tisztel, s le egytől egyig a győzelemdus zsarnokok még most is mint dicső példák emlegettetnek az ártatlan gyermekek előtt, s ime napjainkban látjuk, miként változik az oppositio elkeseredett harca a szomszéd németeknél egyhangu hallelujáhvá, a miért az eddigi zsarnok egy pár országgal megszaporitotta a nemzet birtokát.

Panem et Circenses! Játékot kell dobni a politikailag éretlen nép elé, a győzelem játékát, s ő óriási veszteségei dacára elragadtatva fogja bálványozni zsarnokát. A Caesarok s Napoleonok régi játéka ez, s csak az együgyü nép hiszi mindannyiszor, hogy uj. E nép az, mely a militáris hatalom erősbülését önmagáénak tekinti, s most az „egyesült" nemzet tudatában bizton reményli, hogy a mit a zsarnok elébb megtagadott, most erősebb hatalmi álláspontján önkényt fogja ajándékba nyujtani; vagy hogy azt, a mire évtizedeken át hasztalan törekedtek a szabad szellemek, az eszményi respublikát most egy szolgailag nevelt nép képes leend kivivni.

A győzelem által hatalomra jutott népnek mulhatlanul hanyatlania kell, ha egy erőltetett rázkodás nem jön közbe, egy rázkodás, melynek eredménye azonban halál is lehet. Nincs egyetlen emberfaj sem, mely határozottan békés szellemmel birna, s kinél a győzelem ujabb

vágyakat ne keltene föl. A fösvény nem egy bizonyos összegre, hanem a folytonos szaporodásra vágyakozik; a hir- és hatalomvágyó előtt sem lehet többé határ, melyet hóditási törekvései elé önkényt szabna ki. S ha sikerül a győzelem, az anyaföld vezértagjai elfeledik emberi kötelességeiket, s mig a hóditott provinciák s coloniák lakói, s az anyaföld szegényei mindinkább közelebb jutnak az éhenhaláshoz, a patriciusok, s aristocraták henye dőzsölgéseikkel megmételyezik a társadalom életét. Igy tette tönkre Róma Európa nagy részét; igy zsákmányolta ki Anglia Irlandot s Indiát, s igy romlott meg mindkettő társadalmi élete amaz iszonyatos fokig, melyet csak a nagy birodalmaknál lehet feltalálni. Igen, a nagy hatalmak szükséges következménye az, hogy a henye aristocratia s a dolgozó, de szegény nép között mindinkább magasabbra emelkedjék a válaszfal, s épen ennek következtében a valódi emberi fogalmak eltünvén, nyomorult pártnézetek uralkodjanak a nemzet jövőjén.

A történelem alapos ismerője tudni fogja, hogy e baj a legáltalánosabb, s az ember oly sok tekintetben hiányos természetén alapul. Az erőérzet csiklandoztató vágya csakhamar fölkelti az ördögi képzetet, hogy : önmunkánk nélkül is meg lehet mások rovására élnünk, s ha egyszer megizleltük e csábitó mérget, a phantasia nem engedi meg többé, hogy a közelebb fekvő belügyekre gondoljunk, hanem folytonosan mások tetteire kell ügy elnünk, a mely alatt önmagunk jóléte tönkre juthat. A kalandvágyó ifju, a folytonosan harcias athleta, az önfeledten szakmájába merült tudós, s oly annyi mások élő példái ez állapotnak, hol egy szenvedély kizárólagos rabszolgasága alatt a legszebb törekvések tönkre jutnak. A természettudomány nehány hangyafajt emlit fel, a melyek harcias jellemök folytán rabszolgákat fogtak maguknak, s elmondja végül, hogy ugyane hangyák később teljesen képtelenek a felhalmozott ételhez nyulni, s kénytelenitve vannak rabszolgáik étetését elvárni, hogy nyomorultan el ne veszszenek. A hatalom-vágy által elragadtatott népek nyomorult sorsa mindenkor ez; de valóban még e helyzetnél is rettenetesebb amaz átkuk, hogy a társadalmi élet felforgatása s az emberi fogalom s szabadság megsemmisitése által az előhaladást századokra meggátolják.

A német nép jelenleg e veszélyes ösvényre tért, s a jövő nemzedék látni fogja, mint fog e nép látszólag külső fénye dacára mindinkább hanyatlani; mint feledi el mindinkább az ugynevezett külpolitikára való figyelés mellett hazája valódi belügyeit, mindaddig, mignem a társadalmi forradalmak a javitást többé lehetetlenné teszik. S e fejlődés ellen hasztalan a mentség; ez őskor homályos napjaitól fogva folytonosan hóditó követi a hóditót, mignem az öntudatra ébredt nép a foederativ respublikák eszméjére megérik s a külpolitika csaló varázsa helyett a közjólét föltételeit igyekszik otthon megvalósitani. A történelem ugynevezett nagyszerü képei el fognak ekkor tünni; a birodalmak és nemzetiségek egyes kis községekre oszlandanak szét, melyek mindegyike saját jólérzett szükséglete szerint rendezi be családi tüzhelyét s a gyámkodó hatalmak procrustesi mértéke helyett egyedül a tudomány, müvészet s humanitás elvei lesznek a közös egyesitő kapcsok. E kor az általános népnevelés megvalósultával el fog jőni, el kell jőnie; azonban a legvérmesebb reményü ember is csüggedve kénytelen bevallani, hogy mi és fiaink aligha megérik azt. *)

György Aladár.

*) E cikkért gratulálunk jeles és szorgalmas munkatársunknak, kitől hasonló tárgyu elméleteket jövőre is reményünk van közölni. Csak egyre kérjük őt nyiltan, s ez abból áll, hogy : sziveskedjék az ily fontos tárgyu értekezésekben — mint a mai is, — a természetes indokok s érvek sürübb használata s részletesebben elemző logikájával mintegy vérré változtatni az eszméket, s ez eszmék iránti érzületeket, melyek különösen nálunk igen aluszékony állapotban élnek a müveltebb elemek lelkületében is. — Igyekezzék ama meleg érdeklődést s élénk rokonszenvet felgyujtani az olvasókban, melyet önmaga rejt ez eszmék iránt lelkében, s melyet a hidegebb, a tudomány magaslatára emelkedett előadási mód csak kivételkép eredményez, főkép nálunk, hol a tudomány még eddig igen is szerény tért foglalhatott. Végül kérjük, hogy midőn az emberiség „eszményei"-ről elmélkedik, azok megvalósulását ne kösse időhöz, mert ez különben is a legbizonytalanabb számitások egyike — szerintem. — Igy ez eszmények varázsa is sokkal elevenebb, s erősebb, s az azok feletti elcsüggedés nem oly hamar állhat be, mert — hogy egy practikus s kissé mégis poétai hasonlattal éljek — ugy vagyunk ezzel is, mint a szerelemmel. Ha imádottunkról nem tudjuk, hogy mikor hóditjuk meg, ugy évekig is küzdünk érette, amaz édes reményben, hogy a mienk lesz; mig hogyha bizton tudnók, hogy csak hosszu évsorok leteltével érjük el őt, akkor legtöbb esetben inkább lemondunk róla s más léhább célokért futkosunk. — Szerk.

TARCA.

Báró EÖTVÖS JÓZSEF

a nagy iró meghalt.

Ama kevesek egyike, kik e hazának valódi dicsőségére váltak: Eötvös József volt.

Ama ritka hazafiak egyike, kiknek eszméi kihatással voltak más nagyobb, műveltebb nemzetek életére s irodalmára is: Eötvös József volt.

Ama nagy irók egyike, kik a nemzeti törekvéseket világpolgári szellemben olvasztva fel, magát a nagy emberiséget igyekeztek szolgálni: Eötvös József volt.

Ama szép jellemek egyike, kik az értelem erejét az emberi szellem bensőbb s gyöngédebb ösztöneivel mindig a legbölcsebb arányban tudták tartani ugy műveikben, mint a gyakorlati életben: Eötvös József volt.

Végül amaz emberek egyike, kik mindig mások érdekeinek előmozditásában találták életök leggazdagabb füszerét, s a közügyek, valamint a kiszabott kötelességek iránti áldozatkész oda adás volt lelkük legfőbb, igaz öröme; azok egyike, kik — ha tán tévedtek is olykor — azt is csak szilárd meggyőződéseik és nemesen, gyöndégen érző emberszeretetők eredményeként ismerte a világ egész életükön át, s végre, kik gazdag, viszontagságteljes életet élve, tapasztalataik és beható szellemük emésztő tusáiból és vizsgálódádásaiból eszméket hagynak hátra utódaik számára — eszméket, melyekből századok merithetnek üde tápot: ez emberek egyike szintén Eötvös József volt.

Miért jellemeznők őt tovább?

Miért hordanók fel érdemeit egyenkint?

Ki őt műveiből ismerte, az előtt ama veszteség sem idegen, mit az ő elköltözése okozott.

Egyik legnagyobb emberünket vesztettük el.

Egyik nagy bölcsét vesztette el e század.

Elvesztettük őt, hogy ismét alkalmunk legyen a halál arcába kacagnunk s kigunyolnunk nyegle pöffeszkedését, melylyel korlátlan hatalmat affectál a világ felett, és rámutatni tehetlen nyomoruságára az emberi szellemmel szemközt! —

Eötvös József csak csak pikenni ment, mert elfáradott. —

Eötvös József él! Eötvös József sokáig fog még élni!

Eötvös József sokat fáradott s tett.

Jól esik neki a pihenés.

Benedek Aladár.

KANDALLÓ MELLETT.

Álmélkodva kiáltottam fel: „E kor bámulatos!“ és szemeim hosszasan pihentek az előttem fekvő világtörténet utolsó lapjain. A kandalló tüze pattogni kezdett; mintha valakit sértett volna felkiáltásom.

— Hogyan! Akad ember, kit e kor beteges iránya, ferde túlzásai képesek elragadni! Mivé tettétek a multat? Hol vannak Hellász és az Olymp istenei? Silány költőitek omló máznak nevezik a mythos tündéri báját és Homért veszni hagyják! Miben találtok varázst? Tulhajtott és minden erkölcsöt végveszélylyel fenyegető pikanteriákban! Kétkedtek mindenben; tudástok minden stádiumát habozás bélyegzi. Megtámadjátok azt, mit századok, ezredek — mint szentséget — illetetlenül hagytak s kába harcaitok sikertelenségét látva, — elmélyedtek magatokba, blazirtakká lesztek és bölcsészeti rendszerbe gyurjátok a pessimismust.

Való! Schopenhauernak bizonnyal több hive van, mint Aristotelesnek s Sacher-Masochot kétségtelenül többen olvassák, mint Hahn-Hahn Ida grófnőt. A közönség a könyvekben saját korát akarja látni; a kö-

zönség a könyvekből a leplezetlen igazságot s ennek harcosait: az eszméket akarja megismerni. A vonzó csáb, melylyel a troubadourok dalai megejtették a világot, kicsinyes élvezetté törpült s velök a holdas éjek költészete is leszorult a felszinről — a fenékszinre. Megunták az egyoldalúságot.

Az uj Platonisták tiszta spiritualismusa nem ismert egyebet, csak szellemit, égiest, istenit; a művészet és költészet tulcsapongó, erőtlen idealismusban kereste minden gyönyörét; még képeiben és költeményeiben is vágyott a nagy hirre kapot „absolut" után. Most már más célja van költészetnek s művészetnek egyaránt; nem a szivet és phantásiát, — az agyat is foglalkoztatják.

Gyors, de következetes változás.

Midőn az emberiség még a csecsemő-állapot öntudatlanságán élősködött; midőn a természettüneményeket szent áhitattal bámulta meg, anélkül, hogy azoknak okait ismerte volna; midőn megfejthetlen rejtélyként tünt fel előtte az őt környező mindenség, a születő és elenyésző élet, a rendeltetés, a hivatás: kénytelen volt ismeretlen régiók ködképeihez fordulni, hogy alapnélküli okoskodásaiban meg ne őrüljön.

A középkori máglyák tüze elhamvadt és e hamu termékenynyé tette a siivár földet. Szabad kételkedni mindenben és ezáltal a tudásnak utja nyitva áll. Az ember többé nem imádkozik, hanem kételkedik, mert a kételynek nagyobb vivmányai vannak, mint az imádságnak.

*

Az a vajudás, melyben a társadalmi nézetek tengenek; a feszültség, mely népek és kormányok közt napról-napra szembetünőbbé válik; a szabad lég előnyomulása, mely láthatólag visszaszoritja mindazt, mi nélkülözi a tartós alapot, mi ahelyett, hogy az emberi nem fejlődésére munkálna — megállapodással fenyeget: mindez félelembe ejti azokat, kik a századok megszokásából meritettek maguknak életet s az emberiség absolut haladásában ép ugy nem hisznek, mint a népek életerejében és öntudatában. Pedig ebben hinni kell; ha van a dogmaszerüségnek jogosultsága, ugy épen itt, ez egy esetben lehet.

*

Midőn Josue a napot „megállitotta", akkor azt gondolták, hogy az ember azt soha sem lesz képes „meginditani".

Pedig a nap megindult s fényének sugarai először is egy nagy hatalom szemeit gyengitették meg. A hierarchiának már meglehetősen odavannak a szárnyai. Repülni többé nem, — csak csúszni tud. Csodás fordulat! Mily óriási alak volt egykor! Egykor, — midőn a szerzetesi szegénység pazar lakomákban s dobzódásokban, az engedelmesség rakoncátlankodásokban nyilvánult, — mig az alázatosság lesütött szemei kancsalul néztek egy-egy fejedelmi trónra, lopva szemlét tartottak a jól felszerelt „szent hadseregen" s később a kereszténytri türelem idegen országok városaiba csapott át, hogy ott raboljon és fosztogasson. Akkor nem a királyok: a papi kaszt volt kizárólag a hatalom s nem a királyság pálcája vette ki a nemzetek vállából a vért, hanem a pápaság kettős keresztje.

A papi hatalommal erősbödött az aristokratia is. Régi dolog, hogy holló a hollónak szemét ki nem ássa. Érdekök ugyszólván közös volt; támogatniok kellett egymást. Olyan magasan álltak, hogy csak az eget és magokat látták. Azt hitték: kivülök senki sincs a világon, — pedig volt egy, és ez alattok tátotgott: a mélység. Nyomorultan és kétségbeesve vergődtek ott az emberek.

A mélység megunta a véget érni nem akaró setétséget és tüzet gyujtott. A tűz legmagasabb lágokat csapott Franciaországban. A nagy forradalom egyszerre akarta megsemmisiteni mind a két hatalmat. Nem gondolt arra, hogy e kettős hatalom trónja korántsem áll oly gyengén, mint XVI. Lajosé. Nem lehetett azt oly könnyen ledönteni! Ugy állott az, mint Bábel, évezredek tovaszálltával is a felbőkbe nyujtva éktelen falait.

Franciaországnak bukni kellett mert ha győz... szent isten! mi lett volna akkor a világból!

Megégették volna tán mindenütt a trónokat, mint Párizsban a Grêve piacán; szelid államformák helyett veszélyes köztársaságok léptek volna életbe! A szabadság, egyenlőség és testvériség eszméi kiirtották volna végkép ez áldásos kasztrendszereket! Eljött volna az itéletnapja! Megbomlott volna a világegyetem!

*

„A gyümölcsnek meg kell érnie egészen, hogy lehullhasson magától a fáról!" Ezt szokták mondani azok, kik szeretik az emberiség viszonyait a természet tüneményeivel egybehasonlitani. Ki tehet róla; a vihar nem igen veszi figyelembe — érett-e a lomb gyümölcse, vagy nem, — hanem egyszerüen leszakgatja azokat. Következetlenség lenne tőlem, ha Börnének nem adnék igazat, midőn igy szól: „Nicht durch Geduld, durch Ungeduld werden die Völker frei!"

*

Szép tulajdon az a türelem! Ha évezredeken keresztül tudott élni és tengődni az emberiség, mért ne tudna még pár évezredig nyomorogni? Göethe elmondhatja százszor, hogy „Grau ist alle Theorie", azért csak theorizáljunk. Theoriában állitsunk fel minden magasztost, fenségest, hanem mikor a gyakorlat jön szóba, akkor nevezzük mindezt rajongásnak, poétikus láznak, utópiának, s maradjunk meg a türelem nyárspolgárias kerékvágásában. E tengődésben szerfelett sok az emelkedettség. Hadd érezzék magukat a királyok biztosan s a népek higyjék, hogy az ember csak

„en famille“ világithat; egy szük tér számára van megteremtve.

*

Higyjék, ameddig hihetik; e hit csak felajzott hur, melyet az idő amugyis ketté fog szakitani. Tudomány, társadalom, költészet egykép szabadságra törekednek. A mélységbe temetett jajveszékléseket egykor meg kell hallania az általánosságnak. Többé nem lehet igy szólni a proletariatushoz: „Boldogok a lelki szegények, mert övék a mennyeknek országa!“ sovány vigasztalás! Schopenhauer az egyéniséget oly valaminek tekinti, mely nem egyéb specialis tévedésnél, melyet csak a halál, az elmulás hozhat helyre. Legyen. Az egyéniség számba nem vevése következetes kifolyása a pessimistikus bölcseletnek; de én inkább tartok azokkal, kik az emberiségben a soha meg nem semmisülő geniust ünneplik. E genius ad nekem bizal at és vigasztalást.

A nyomor hétköznapjait a jólét s boldogság ünnepeinek kell felváltania. „Malacok vagyunk-e, melyeket fejedelmi asztalok számára agyonveszszőznek, hogy husuk izletesebb legyen?“ A mélység zajongjon; kiabálásai viszhangra találnak. Vagy még most sem? Ez is helyes.

Diogenes egy hideg téli estén házi istenéhez, egy árva fabálványhoz könyörgött, hogy adna neki tüzet, mert didereg.

A bálvány persze, hogy nem adott.

Diogenes megunta a bálvány részvétlenségét és egyszerüen feldarabolta azt; aztán darabjainál melegedett.

Diogenes 300 évvel kr. e. élt.

ENDRŐDI SÁNDOR.

IRODALOM. MÜVÉSZETEK.

—d. **Vorträge über die Entwickelungs-geschichte der Chemie.** Dr. A. Ladenburg. Braunschweig. 318 l.

Az egyes tudományok történelmei mindenkor kiváló figyelmet érdemelnek, mert a jelen nézetek helyes méltánylása történelmi visszatekintés nélkül majdnem lehetetlen. A vegytan történelmét Kopp Hermann ugyan négy nagy kötetben s egy más monographiában már régebben megirta, de az ujabb időknek nem jutott hely bennök, s igy az előttünk fekvő kis mű mindenesetre hézagpótlónak mondható.

Szerző a chemia történetét Lavoisierrel kezdi, kinek quantitativ meghatározásai képezik kétségtelenül a jelen chemia alapját. A Lavoisiert megelőző kor halvány vonásokkal, s futólagosan van vázolva. Ez a világosság rovására megy. E hiány nagy baja a nyelvvel folyton küzdő szerzőnek. Könyve népszerü ugyan, de nem egészen rendszeres. Egyes részletekben sokszor téved, bár szorgalmas tanulmánya, mindenütt kitetszik. Felfogási modorára nézve jellemző, hogy mig az anyag örökkévalóságának tanát némi költészeti látszattal szabad és nyilt kérdésnek tekinti, a William Gerhard-féle typustheoriát, különösen annak Kekulé által gondosan kifejtett jelzés modorát csaknem kétségtelennek tartja, habár e typustheoria tagadhatlan előnyei dacára, már is sokat látszik ártani a tudománynak. Félreértések elkerülése végett jónak látjuk itt megjegyezni, hogy ez állitásunkkal korántsem akarunk a dynamikus nézet védelmére kelni. Szerzőnk művében a chemia alkalmazásáról alig van pár szó. E gyorsan haladó, bámulatos tudomány fontosságát pedig anélkül megérteni teljes lehetetlen. A mineralogiai elemzések sincsenek felhozva, sőt maga a spectralanalysis is nagyon rövid ismertetésben részesül. Azonban hiányai dacára is egyike a legjobb kézikönyveknek. Végül megjegyzem, hogy csaknem egyidejüleg e művel Würztól egy igen jeles munka jelent meg: „Histoire des doctrines chimiques.“ Erről máskor.

—gy. **Zeitschrift für Philosophie und phil. kritik,** herausgegeben v. Dr. v. Fichte, Ulrici und Wirth. Neue Folge 57-ten Bandes erstes Heft. Halle. Pfeffer. 192 l.

Zeitschrift für exacte Philosophie im Sinne des neueren philosophischen Realismus. Herausg. von Allihn und Ziller. Band IX. Heft II. Leipzig. Pernitasch. 96 l.

Die neue Zeit. Freie Hefte für vereinte Höherbildung der Wissenschaft und des Lebens den Gebildeten aller Stände gewidmet. Herausgegeben v. Dr. Hermann Freiherrn von Leonhardi. III. Heft. Prag. XXXII és 160 l.

Zeitschrift für Völkerpsychologie u. Sprachwissenschaft. Herausgegeben v. Prof. Lazarus u. Steinthal. Siebenter Band. Zweites Heft. Berlin Dummler. 108 l.

A figyelmes olvasót valóban szánalom és szomoruság fogja el, midőn a bölcsészet hazájában megjelent philosophiai folyóiratokat áttanulmányozza. Nemcsak az eredetiség és szellemdusság, de még az ismert német alaposság is hiányzani látszik itt, s a természettudományok óriási haladásával szemközt a német bölcsészet még mindig csak epigon korában tünik fel.

Az ifjabb Fichte folyóirata (kit 73 éves kora dacára kitünő atyjától ez epithetonnal szoktak meg-

különböztetni) a haldokló berlini társaság egykor Hegel szellemében vezetett, s Michelet által kiadott, de most már tényleg megszünt vagy legalább szünetelő „Gedanke"-ján kivül az egyedüli Mohikán a régi speculativ iskolából, mely mindent elméletileg igyekszik deducálni. A jelen füzetet maga Fichte nyitja meg „zur Begründung des concreten Theismus" cikkével. Ez értekezés, az iró szempontjából tekintve, tagadhatlanul sok érdemmel bir, s 50 év előtt bizonynyal nagy feltünést okozott volna, ma azonban még a bölcsészek legnagyobb része is mosolyogva tekint e theologizáló philosoph speculativ erőlködéseire. Az értekezés tárgya lényegesen a pantheismus elleni küzdelem, mely ellenében szerző az ethicai theismust állitja fel, azaz ama nézetet „in dem der Begriff des göttlichen Wesens und seines Verhältnisses zur endlichen Welt definitiv aus dem Wesen der höchsten Weltthatsache bestimmt wird", s a mely a transcendens theocentricus álláspontot megsemmisiti. Bármily különösnek látszik is laikus előtt e nyelv, a szakértő tudja, hogy az nemcsak a régi speculativ irányzat, de a folyóirat mult évtizedi nyelvezetéhez képest is nagy haladás a világosság felé. Érdekes még e füzetben Ueberweg csaknem tisztán philologiai értekezése Káto iratai helyére nézve, s Collyns Simon kardoskodása a tulzó idealista, Berkeley mellett, habár az utóbbi cikk sok tekintetben felületes iskolai tanulmányra mutat.

A herbartisták, a legrendszerezetteb, s Ausztriában határozottan tulsulylyal biró philosophiai iskola, lipcsei folyóirata merev pártlap, s jelen füzete kevés fontosságu. Jellemző, hogy mig Horvicz Adolf jeles és érdemdús művét (Grundlinien eines Systems der Aesthetik. Leipzig. Seemann 1869.) határozottan elitéli, csaknem tisztán azért, mert a herbarti aestheticai formalismust (ismertető szerint igen méltán) el nem ismeri, a samlandi herbartizáló lelkésznek, Hendewerknek üres theologiai fecsegéseit melegen ajánlja.

Leonhardi, a philosophiai congressek ismert megalkotója folyóirata, jelen füzetében inkább egy nemes ábrándozó, mint philosoph. Ő, valamint a többi jó öreg urak is, mesterök, Krause nyomán, minden jót és minden boldogságot csak erkölcsi egyesületektől várnak, s ifjui lelkesedéssel hirdetik az átalános emberiségi-, erkölcsi-, neveléstani stb szövetségek nagy jövőjét, s elég elfogultak két, érdemöknél is kisebb figyelemre méltatott philosophiai congressus eredményének tartani mindama haladást, mely azóta az európai társadalomban történt. Különben a jelen füzet, melynek első számában Rödertől nehány érdekes s becses népjogi értekezés jelent meg, semmi figyelemre méltót sem tartalmaz.

Sajnálattal kell megemlitenünk, hogy a negyedik német bölcsészeti szaklap utolsó füzetét nem kaphattuk meg. E lapot Bergmann adja ki Berlinben „Philosophische Monatshefte" cim alatt, s habár a pártnézetet nem lehet szemére vetni, e sorok irója közelebbi ismeretség alapján bátran állithatja, hogy valódi philosophiát ebből sem lehet tanulni.

Steinthal s Lazarus folyóiratát is ideteszem, habár ez csak részben, s itt is csak empiricailag foglalkozik a bölcsészettel. Jelen füzetben nincs bölcsészeti fejtegetés, s a bennlevő népjogi, s alkotmánytani értekezések sem igen fontosak. Azonban e folyóirat philosophiailag mégis nagybecsü, nemcsak mert a jövőben igen fontos néppsychologiát alapitotta meg, de mert sok benne megjelent értekezés, különösen Steinthaltól s Cohentől maradandó philosophiai becscsel bir.

Az egész ismertetés kellemetlen benyomása ellensulyozásául legyen szabad azonban végül megemlitenem, hogy majd egykor, ha e lap terve szerint Lotze, Zeller, Comte, Mill s mások müveit is alkalmunk lesz ismertetni, az olvasó meggyőződhetik, miszerint, ha egy uj Kant nem is áll eléje, másodrangu gondolkozó fők még századunkban is léteznek.

—i. **Az ország sebei.** Regény 4. köt. Irta P. Szathmáry Károly Pest. Az „Atheneum" tulajdona.

Szathmáry K. regényének alapeszméjeül a nemzetiségi kérdést vette fel. E kérdés megoldása — különösen nálunk — nem könnyü feladat s még regény jutján is sok nehézséggel van egybekötve. Nála sem sikerült teljesen. Bár maga az eszme folyton hátterül szolgál regényének, maguk az alakok igen keveset tesznek annak érdekében. Egy részről látjuk a folytonos viszályokat, az oláhoknak (a forradalom e legrémesebb alakjainak) boszuszomját, vérengzéseit, látunk nemzetiségi gyülöletből eredt harcokat; mig más részről egy halmaz szentimentális epizód, kisebb körre szoritkozó tetterő, önfeláldozás s a regény menetét gyakran nehezitő fölösleg tünik szemünk elé. Csodáljuk, hogy e számos alakkal ellátott regényben nincs egyén, kit maguk a viszonyok, az érezhető szükség s a nemesebb értelemben vett hazafiság arra inditanának, hogy magának az eszmének hü és lelkes képviselőjét láthatnók benne. Nem Szathmáry Károlynak, hanem e hősnek kellene a regény végén elmondani: „a nemzetiségek ragadják meg a felvilágosodás minden eszközét, hogy a mesterségesen felszitott gyülölség helyébe a régi szeretet lépjen." Ha e hős idézné elő a conflictusokat és bonyodalmakat; bizonynyal egységesebb képet alkothatnánk magunknak Szathmáry regényéről. Vannak ugyan egyes párbeszédek, melyekben Solymossi nagyhangu dictiókat rögtönöz, de viszonyainak egymásután következő catastrophalis fordulatai hamar kizökkentik szerepéből s szentimentális bábbá törpül előttünk, ki utoljára is a sok olvasásban megvakult szemei végett főbe lövi magát

Terünk nem engedi, hogy a regény meséjét, melyet a számos kitérések miatt nehéz is lenne röviden egybevonni, olvasóinkkal megismertessük. Választékos, gazdag nyelv, érdekfeszitő jelenetek, s jól festett alakok képezik jobb oldalait. Kétségtelenül inkább megérdemli az elolvasást, mint a jelenleg halomra forditott, együgyü francia tárcaregények.

NEMZETI SZINHAZ.

A két jó barát. Eredeti dráma 3 szakaszban. Irta b. Jósika Kálmán. Először előadatott 1871. január 30-ikán, a nemzeti szinházban. — A kritika azt irta e darabról, hogy hatásos; megrótta azonban, hogy költőietlen. Mi kénytelenek vagyunk tovább menni. Részünkről nem hatásosnak, hanem botrányosnak tartjuk s másrészt egyenesen tiltakozunk az ellen, hogy e mű drámának neveztessék. Lemcke népszerü kézikönyvének utolsó lapján, a drámáról szólva azt mondja: „Hier endet die Kunst.“ Ez a költészet netovábbja. A két jó barátban pedig minden egyebet lehet találni, csak költészetet nem. Bármily mostohák legyenek is szini viszonyaink; bármennyire is szeretnők, ha az eredeti müvek kiszorithatnák az idegeneket a játékrendből: a költészet szempontjából határozottan kell tiltakoznunk ily mü szinrehozatala ellen. Az, hogy egy darabban csupán grófok, bárók és inasok, tehát csak aristokratikus személyek fordulnak elő; hogy itt-ott fel van eresztve egy pár patchoulit lehellő szellemtelen szellemdúskodással: mindez kedveltté teheti a darabot bizonyos körök előtt, de a költészet- és birálatnak e körökhöz semmi köze.

Meddő szini viszonyaink között némi mentségül szolgálhatna az, hogy e darab — mint mondják — hatásos. Ha azonban közelebbről elemezzük az ujdonság ugynevezett hatásait, ama meggyőződésre fogunk jutni, hogy azok — mint már fönnebb megjegyeztük — nem hatások, hanem valóságos botrányok. Az első és második felvonás oly vontatottan huzódik, hogy az embert csak egy első előadás iránti érdekeltsége képes az elalvástól visszatartani, midőn egyszerre, váratlan befejezésül beüt — egy botrány. A harmadik felvonás első része, mely az egészben a legjobb, igen szépen, hatásosan végződhetnék, minden botrány nélkül; de szerző az első és második felvonás folytán annyira belejött ez arisztokratikus szórakozásba, hogy ennek végére is kellett egy botrányt biggyesztenie. Hát még az utolsó szin! Itt aztán már teljesen szegre akasztotta szerző az aesthetika minden szabályát. Az unalom e Saharájában egyetlen felvidámitó óaz Sántha ur volt ki ép oly roszul érezte magát arisztokratikus szerepében, mint legkitünőbb vigjátéki színészünk a marcona Balassa Menyhértet, a „sötét kor vad fiát“ ábrázoló alakjában.

A főhős egy elszégenyedett főuri sarj, ki nem mer szembeszállni a világ és társaság előitéleteivel, s ahelyett, hogy dolgoznék, továbbra is igyekezik fenntartani régi életmódját és ennek folytán egy szivtelen nő hálójába kerül. Ha szerző ezt feldolgorza, a helyett, hogy az első felvonásban a hőssel elbeszélteti: mindjárt kevesebb kifogásunk lenne müve ellen. De hogyan kisérnők érdekkel ez ember szereplését, ki oly hálóba került, melyben vergődhetik ugyan, de melyből ki nem szabadulhat.

És lássuk csak jellemét, ha ugyan ilyesről e műben egyáltalán szó lehet. A főhősnek van egy jó barátja, ki értte a legnagyobb áldozatokat hozza, és van egy neje, ki őt mindig csak megcsalta. És mégis egy szó e nőtől elég arra, hogy barátjában kételkedjék. Eddig még van némi valószinüség, de most következik a fordulat. A főhős örjöngésig szerelmes egy lányba, s minthogy gyanakszik barátjára, hogy most az birja a lány szerelmét: elhatározza őt megölni. Még ebben is van egy kis következetesség. Most azonban, e szándékkal fejében, sétálni megy a Szajna-partra és meglát egy nőt, ki önfeláldozásból a folyóba akarja magát ölni. Hogy tehát egyszer a darabnak is vége legyen, ő, ki még az imént csak játékszere volt szenvedélyeinek, rögtön ama gondolatra jő, hogy szintén feláldozza magát s e szándékát végre is hajtja. Már ebben — ugy hiszszük — egy szemernyi valószinüség sincs.

A lány, kibe a főhős szerelmes, örök szerelmet fogadott neki — a darab előtt. A darab alatt azonban — kivéve az utolsó jelenetet — csakis büszke megvetést tanusit iránta. Szép anyag, szobrász számára, de épen nem alkalmas drámában. Drámába küzdelem kell; itt csak olympusi nyugalommal találkozunk.

A főhős neje: megtestesült ördög, arisztokratikus-emberi mezben. Egyetlen nemes vonás sincs benne, pedig a nagy drámairók még leggazabb alakjaiknak is kölcsönöznek egy-egy megnyerő, emberi vonást. Drámai küzdelem, persze, e nőnél sem fordul elő.

A többi alak szót sem érdemel.

Ehhez járul még az, hogy az egész darab oly rövid, mikép inkább vázlat, mint szinmű. Nagyon csalódnak ama birálók, kik azt hiszik, hogy e darabon hosszabb kidolgozás által segiteni lehetne. Oly darabon, mely a mese derekán kezdődik, s melynek jellemei vagy szintelenek, vagy valószinütlenek, az uj átdolgozás nem sokat lendit.

Ebből láthatjuk, hogy szerzőnek még technikai ügyessége sem állja meg a sarat; pedig erről sokan nagy dicsérettel emlékeztek meg.

Legnagyobb haszon a darabból az, hogy az igazgatóság két szép uj diszletet s három gyönyörü uj butorzatot szerzett meg az elő adásra.

TARSULATOK, EGYLETEK, INTÉZETEK.

= **A cselédjavitó-egylet**, melyről volt már szó a lapokban, mint hiteles forrásból értesülünk, fővárosunkban örvendetes haladásnak indult, a mennyiben ez ügyet Glatz Antal orsz. képviselő ur neje, szül. Ebeczky Matild urnő karolta fel, ki ez ügyben rendkivüli buzgóságot fejt ki. Óhajtjuk, hogy a nemeskeblü kezdeményező eszméjét minél többen felkarolják.

= **A mérnök-egylet** szombati ülésében Ney Béla fölolvasást tartott „a magyar épitészeti stylről."

= **Az akademia jövő ülésén** Toldy F. értekezik egy XIV századbeli magyar vezeklőről Irlandban; Szilágyi F. pedig egy erdélyi Lustkandlról a XVII században.

= **A Kisfaludy-társaság vagyonállása** 1870. dec. 31.-én a következő volt: 1. Magyar földhitelintézeti záloglevél névértékben 22800 fr. 2. Magánkölcsönre kiadatott 3000 frt. 3. kivül fekvő alapitványokban 15830 frt. Összesen 40630 frt.

= **A Kisfaludy-társaság** naggyülése Eötvös József báró közbejött halála folytán febr. 12-ére halasztatott. Az akadémia sem tart egy hétig ülést.

IPAR. KERESKEDELEM.

= **Az angol vasutak** óriási kiterjedése évről évre nagyobb. Az 1870-ről kiadott hivatalos kimutatás szerint mult évben az összes vonalok hossza 15,145 angol mértföld volt, miből Angliára 10,773, Skócziára 2,397, Irlandra 1975 mértföld esik. Az évi bevétel 42,695,927 font sterling volt, a kiadás 20,780,178 font stg, ugyhogy 22,115,749 font tiszta jövedelem marad. A szállitó eszközök közt van: 9,108 mozdony, 20,653 személyszállitó 7772 ezekhez tartozó podgyászkocsi és 252,522 teher-, marha- és ásványszállitó kocsi. Az összes vasutakba befektetett tőke 518.779,761 font sterling. — 1870-ben szállitatott 26.818,367 I. oszt. utazó, 65.655,668 II. oszt. 167.300,245 III. oszt.; tehervasutakon szállittatott 16.720,135 tonna különféle áru. A személyszállitó vonatok 81.073,231 mértföldet futottak meg, a tehervonatok 76.201,266 mértföldet.

= **Amerika petroleum-kereskedése** 1870-ben ismét nagyot emelkedett. A philadelphiai kikötőből az említett évben 35.938,779 gallon (egy gallon körülbelül $3^1/_4$ kupa) szállittatott el, tehát a háború által megnehezitett kereskedelmi viszonyok dacára 14,958,000 gallonnal több mint az előbbi évben. Ez egyetlen egy kikötőből elszállitott petroleum értéke nem kevesebb mint 12 millió dollár.

= **A suezi csatornának** mult december hóban 800000 frank bevétele volt. Ez összeg következőleg oszlik meg: áthajózott 69 hajó s ebből bevétel 760 ezer fr; kisebb hajók forgalma 20000 fr; árúszállitás 20000 fr. 1869, decemberben csak 500000 frank jövedelem volt.

IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS MÜVÉSZETI HIREK.

= **Terstyánszky Ágoston** honvédezredestől, kinek a mult nyáron a francia háboruról megjelent levelei (a „P. Lloydban") igen élénk figyelmet gerjesztettek, ily cimü munka jelent meg: „A hadi tudományok tana, fölolvasásokban, hadtörténeti példákkal fölvilágositva." E könyv, melynek első füzete csinos kiállitásban, 200 lapon jelent meg a Kocsi S. nyomdájában, a katonai ismeretek egészét tárgyalja, alaposan és érdekesen. Ára e füzetnek 1 frt 50 kr.

= **Szegfi Mór** „Fenn és alant" cimü négy kötetes regénye a napokban jelent meg Aigner Lajosnál.

= **Két uj vasuti vonal** fog megnyilni aprilisben. Az egyik az északi pályán Salgótarjántól Losoncig; a másik a győr-gráci vonalon Győrtől Szombathelyig.

= **„Keleti gyöngyök"** cimmel egy cynikus persa költő Omer Chejjam költeményeire hirdet előfizetést Erődi Béla, kie költeményeke teredeti nyelvből forditotta. A 8—10 ivre terjedő mű előfizetési ára 1 frt. Az előfizetési pénzek február végeig Aigner Lajoshoz (Pest váci-utca) küldendők. Ajánljuk különösen a férfi közönségnek.

= **Képzőmüvészet.** Valentini festménye a „Cigánykunyhó viharban" nemsokára a képzőmüvészeti társulatnál is ki lesz állitva. A nagy kép kompositiója — mint halljuk — a szó szoros értelmében correct. Egyes alakjai szép tanulmánynyal s óvatos gonddal vannak kidolgozva s az élénk szinezés nem közönséges tehetséget árul el. A fiatal festőnek, ki négy évig Párizsban tanult, egy másik festménye a „Kunyhó előtt" szintén a képzőmüvészeti társulat kiállitásában látható. — Frecskay László tehetséges festőnknek, a bécsi akadémia növendékének egy igen szép képe van az osztrák müegyetem kiállitásán Cime: „Ovid és Carinna."

= **Egy nagyszerü palota** tervének készitésére kapott megbizást Bukarestből egyik pesti épitészünk. Bibesco herceg épitteti s költségeit másfélmillió forintra határozta meg.

= **„Haladás"** cimmel az országos köznevelési egyesület kiadásában Schwarcz Gyula szerkesztése mellett egy igen gondosan összeállitott és csinosan fölszerelt köznevelési lap jelent meg. Tartalma a tudomány szinvonalára emelkedett, s igy örvendetes jelenség az irodalomban.

= **Érdekes angol irodalmi emlék** találtatott az elhunyt Lord Palmerston hátrahagyott irományai között, t. i. a meghalt premier egy kézirati emlékirata, melyben 1814—15-ki párisi utazásait irja le. Minthogy az emlékirat már Palmerstonnak Bulwer által irott életrajzának közzététele után találtatott, Ston Cowper Temple külön fogja közzé tenni a Temple Bar folyóiratban.

= **Gróf Károlyi Istvánné és gróf Károlyi Edéné** urhölgyek következő felhivást tesznek közzé a „Gyermek-menhely" érdekében: „A felebaráti szeretet alig tüzhet ki magának nemesebb és magasztosabb

célt, mint oly kisdedek ápolását, kik szüleik nyomora, vétke, vagy könnyelmüsége folytán minden segélytől megfosztva, gyámoltalanul hagyatnak. Az ily ártatlan szülöttekről gondoskodni a társadalomnak legszentebb kötelessége. Az állam itt keveset tehet. A felebaráti szeretetnek, mely minden akadálylyal megküzd, és semmi nehézségtől vissza nem riad — kell ez ügyet felkarolni. E nézetből indulva, alakult a mul évben több nemeslelkü hölgy közremüködése mellett egy szerény egyesület, mely ideiglenesen a pesti első bölcsőde helyiségében egy „Gyermek-menhelyet" szervezett : a fogházakban szült, vagy kórodákba került szegény szülők kisdedei, végre oly gyermekek ápolására, kiket a szülők bizonyos életviszonyoknál fogva maguktól ideiglenesen távol tartani kénytelenek. — A mostani zilált társadalmi viszonyok folytán azonban fájdalom, az egyesület nem volt képes anyagilag is e jótékony intézet jövőjét teljesen biztositani : miért is örömmel fogadta Schrecker Ignác udv. fényképész ur ama szives ajánlatát, mely szerint ő késznek nyilatkozott a mult évben megkezdett „Magyar hölgykoszoru" cimü album második folyamát a „Gyermekmenhely" javára közrebocsátani. Ennélfogva fölkéri az igazgató-választmány mindamaz urhölgyeket, kik e farsang alkalmával a nemes cél érdekében ez albumhoz járulni óhajtanak, és nevezetesen azokat, kik e körözvény által különösen is felhivatnak : miszerint legkiválóbb alkalmasságu toilettben (legyen az báli costume, vagy társasági toilette) magukat fentnevezett ur műtermében (bálvány-utca 3-dik szám) fényképeztessék." — Üdvözöljük az ily humánus törekvéseket, főleg a magasranguaknál! —

= **„Rokonhangok"** cim alatt egy díszes képes albumra hirdetnek előfizetést Áldor Imre, Csukási J. és Vértesi Arnold, az „Ország-világ" szerkesztője. Ez album egész tiszta jövedelme a francia károsultak és sebesültek javára fordittatik, miről annak idején részletesen kimutatott számadást közölnek az illető lelkes szerkesztők. Mi is őszintén ajánljuk ez albumot a nagyközönség pártfogásába, mert napjainkban ennél szebb célt alig lehetne kitűzni. — Az album 12—15 nagy alaku iven, vastag papiron, finom boritékkal május 1-én fog szétküldetni. Előfizetési határidő: március 15-ike. Előfizetési ára 2 fr; a legpompásabb díszkötésben 5 fr. A levelek az „Ország-világ" kiadóhivatalának Pest, kalap-utca 12 sz. cimzendők.

= **Mai számunkhoz** van mellékelve Hajnalka költeményeinek előfizetési felnivása, melyről már többször megemlékezve, most azt csak egyszerüen a t. közönség pártfogásába ajánljuk. Jövő számunk egy szép mutatványt is hoz ez uj gyüjteményből.

= **B. Eötvös József** sok becses kéziratot hagyott hátra maga után, többi közt több füzetre terjedő „gondolatok"-at. Fia: Loránt, ki — a mint beszélik — nem sokára az egyetemben természettudományi tanár lesz, bizonyára gondoskodni fog,hogy e kéziratok könyvekben váljanak a nemzet közkincseivé. Ráth Mór még a báró életében tervezé Eötvös összes müveinek huszkötetes kiadását, melyben tiz kötet politikai, tiz pedig szépirodalmi tartalmu lett volna.

= **Szobor Eötvösnek.** A „Pester Lloyd"-ban dr. Neuhoffer János inditványozza, hogy b. Eötvösnek az ujtéren (a hol lakott) kellene szobrot állitani. A lánczhidtéren Széchenyi, s folytatásul az ujtéren a b. Eötvös szobra kitünő emléksort képezne. A szerkesztőség magáévá teszi ez eszmét s gr. Andrássy Gyulát szólitja föl, hogy kezdeményül intézzen egy lelkes fölhivást a nemzethez, mely most e kitünő emberét oly mélyen gyászolja.

= **Horváth Mihály** másodszor is megfordult már Bécsben, hol a cs. titkos levéltár és a m, udv. cancellária III. Károly és Mária Terézia korabeli okmányait tanulmányozta, „Magyarország történetének" harmadik kiadásában eszközlendő bővitései érdekében. Károly és Terézia korán kivül még Szent-István korát bővité a jeles szerző nagy művének e legujabb kiadásában. A kötetek nyomtatása oly gyorsan halad, hogy már I. János király és I. Ferdinánd idejéig értek; azonban az egész mű egyszerre lát világot.

= **B. Orczy Bódog** (a „Reform" szerint) fölszólitotta volna Raabe Hedviget, hogy lépjen föl a nemzeti szinpadon Yelvában, melyben csak kevés beszélni való van.

= **A zeneművészek segélyegyletének** engedélyezett sorsjátékára százezer sorsjegyet fognak kibocsátani, s egynek ára 50 kr. Lesz hozzá száz nyeremény, hatezer forintnyi értékben. A főnyeremény 3000 frt, a második 400 frt, a harmadik 100 frt, stb. Nyerni lehet továbbá 800 frtos zongorát s 300 frtos harmóniumot.

= **A szinész-bál** e hó 15-kén lesz a kis redoutban, s háziasszonyokul Pauliné, Felekiné s Prielle Kornélia asszonyok fognak működni.

= **A képző-művészeti társulat** helyiségében február 1-től uj kiállitás nyilt meg, melynek tárgyai: Zichy Mihály Szt. Petervárott élő fesztész hazánkfia rajzainak és festményeinek fényképezett másolatai; Székely Bertalantól tizenhat darab compositió és végre az akademia tulajdonát képező, eddig még nem igen ismert Waldstein-féle album aquarellfestményei, melyek magyar vidékeket ábrázolnak.

= **A Kisfaludy-társaság** ez évi pályázatára kivántatik: I. „A komédia elmélete;" jutalma 50 arany; II. „Ballada," jutalma 20 arany. Beadási határidő 1871. december 31. — Megjegyzendő, hogy csak oly müvek nyernek jutalmat, melyeknek önálló becsök van.

„Hirlap-olvasók könyve" cimmel Áldor

lmre egy hirlapi szótárt fog legközelebb sajtó alá adni. Ily munka hiányt fog pótolni nálunk.

= **Dr. Eckhardt Lajos tanár**, ki tavaly Pesten is tartott fetolvasásokat, közelebb Teschenben agyvelőgyulladásban meghalt. Született 1827-ben Bécsben; 47-ben kezdett először irogatni, de első kisérletei, különösen a dráma terén, nem sikerültek. Első figyelemreméltó műve Göethe Tassojának birálata volt. Ezután több széptani művel s számos értekezéssel lépett fel, Szellemdus, tevékey irónak ismerte őt minden ki. Felolvasásaival mindenütt meguyerte a közönség tetszését. Pesten Schiller, Heine-, Börne-, Georg Sand-, Wagner Richardról tartott felolvasásokat. A német irodalom egy tekintélyes és kitünő aesthetikust vesztett benne.

= **Darwin** nagy feszültséggel várt munkája „The descent of Man cimmel két kötetben megjelent.

= **Irodalom.** A „Természettudományi közlöny" szerkesztését Szily Kálmán visszalépésével Lengyel Béla és Petrovics Gyula vették át. A gondosan szerkesztett folyóiratot melegen ajánljuk olvasóinknak. — Ép most került ki sajtó alól „Akadémiai értekezések a természettudományok köréből" 4, 5, 6, füzet. A magyar akadémia mult évi „Ahmanachja" is most jelent — Jó nevelészeti szaklapot nyertünk a „Fröbel" cimű, magyar és német nyelven megjelenő szaklappal. Szerkesztik Szabó Endre és Rill József. — Beküldett „Német irodalomtörténet. Tanodai és magán használatra Irta Szemák István. Első rész. Ára 90 kr." — Megjelent a „Nemzeti szinház könyvtárának" VI. füzete. A regény vége, vigjáték egy felvonásban, Murger „L'étoile cimű adománya után irta Szépfaludy Ö. Ferenc.

= **Carl Vogt's politische Briefe** an Friedrich Kolb. Cimmel Vogt, a hires természettudós és politikus Kolbhoz 12 levelet intéz E levelekben Vogt nemes hévvel kel ki a szabadságért mindig önfeláldozással küzdő francia nemzet megaláztatása, és a Vilmos császár, illetőleg Bismarck által eszközlendő annexió ellen. Nézeteit egyszerüen, lelkesülten adja elő. Ellene van Elsass és Lotharingia bekeblezésének, mert nincs észszerü ok, mely a poroszokat erre jogosithatná; mert nem ismer el semmiféle hóditási, vagy rablási jogot, mert az eszélyesség és elővigyázat sem engedik meg. Ellene van a bekeblezésnek, mert az ellenkezik e nép kinyilatkoztatott akaratával, mert az elfojtaná a népben a jogi önérzetet. Iparkodik bebizonyitani, hogy a porosz ép hagyományos politikája a hóditás : „Ha Droysen ur a porosz történetiró, egyetlen példát tud felmutatni, hol Poroszország győzelmes harcok után területfoglalás nélkül visszavonult : ugy megadja magát. Ezen uralkodó háznál a hagyomány szerfelett hatalmas. Röpirata a franciák mellett szól az utolsó betüig, s józan szabadelvüsége megérdemli, hogy kiket a jelen háboru érdekel, e könyvet olvasatlanul ne hagyják.

= **A szini képezdében**, a szokásos márciusi vizsgák — mint halljuk — ez idén elmaradnak s csak junius végével fognak megtartatni. Az elhalasztás, az időközben belépett uj tanárok miatt történik, kik tantárgyaikkal nem tarthattak egyenlő lépést a többi szakmák beosztásával.

= **Ugy halljuk,** hogy a nemzeti szinház intendánsa egy állandó müforditói állomást léptetett életbe 800 frt évi évi dijjal s ez állomásra Ormay szinházi tagot nevezte ki. — Valóban könnyü pályázat lehetett ez az illetőre, ha igaz.

= **Apró hirek.** Szinnyey József lapstatistikája szerint, van magyar napilap 13, politikai hetilap 26, vegyes tart. képes hetilap 6, egyhazi és iskolai 20, szépirodalmi éa divatlap 9, humoristicus 6, folyóirat 23, szaklap 30, vidéki lap 18, hirdetési lap 6, vegyes melléklap 7. — Francia és angol nyelvben magánórák adatnak Bálvány-utca 4. szám I. emelet 21. 3. ajtó. Az illető tanár levelezésbe is bocsátkozik bárkivel, Havidij 6 frt. — A kávésegylet febr. 16-an a lövöldében bált rendez, saját jótékony célukra. — Testvériség cimmel egy uj socialistikus hetilap indult meg. Kiadja a pesti általános munkásegylet. — „Neveljük a népet!" cime egy épen most megjelent népnevelésügyi értekezésnek, melyet Szerényi Endre irt. Addig is, mig bővebben szólhatnánk róla, ajánljuk azoknak, kiknek a népnevelés eszméje szivökön fekszik.

Felelős szerkesztő: **Benedek Aladár.** Főmunkatárs: **Endrődi Sándor.** Kiadó: **Fekete Bernát.**

Pest, 1871. A „MINERVA" gyorssajtónyomása.

Mai számunkhoz van mellékelve „Hajnalka" költeményei-re az előf. felhivás

II. évfolyam. 7. szám. 1871. Február 16.

SZÉPIRODALMI KÖZLÖNY.

IRODALMI, TÁRSADALMI, MŰVÉSZETI ÉS KRITIKAI HETILAP.

Heine és a német romantikusok.

(Egy fejezet a „Német dal történeté"-ből.)

(Vége.)

Ez Heine Henrik igazi története; ő, a legdühösebb romantikus, boritá lángba e régi várat. De alapjaiban véve csak a végzet kérlelhetlen végrehajtója volt. A romantikus iskola alapelveinek korai enyészetre kelle vezetniök. Nem-e minden törvény felé emelkedve, a világon kivül akarta létesiteni a költészetet? Nem maga mondta-e, hogy legfőbb törvénye a költő megvetőleg letekintő iróniája, mely mindent képzelődésének magaslatáról vesz szemle alá? Ezért bünhödnie kellett és Heine magára vállalta az itélet végrehajtását. A gúnyt azok ellen forditá, kik roszul használták; elijesztette az egész csapatot; de minthogy kétélü fegyvert hordozott, munkája közben magát is mélyen megsebezte. Miután az egész világból gúnyt üzött, magát is kigunyolta; nem tudta megőrizni jellemét, s benne a lángelme az embert találta.

Heine Janus-fejü genie. Egyik oldalán melegvérü, finom, csaknem nőiesen gyöngéd érzelemre, a másikon sátáni szellemre, vad kárörvendő gúnyra találunk, mely mérges nyilvesszőivel az ellent épen szivén találja; itt gyöngéd, álmodozó fájdalom, ott cynicus, roszakaratu kacaj; itt ördög, ott angyal. E kettős természet volt főtényezője fényes sikereinek. Az érzelem és képzelődés kicsapongásait, maró élceiért könnyen megbocsátották.

Heine, ki örömest német Byronnak adta ki magát, egy izben azt állitá, hogy a költőnek a mult és jelen között állva s mindkettő által szorongatva, szükségképen széttépett szivvel kell birnia. Miért? Tehát nincs szabad elhatározása? Ha érzi századának törekvéseit s fölismeri céljait, akkor merészen dőlhet a harcnak, s lelke nyugalmát még akkor is megőrizheti, ha szive a viadalban fölhevül. Byron kora előitéleteinek és erkölcseinek hadat izent, de a dolgot komolyan vette; hitt hőseiben, nem kétkedett önmagában, s meghalt a görögök szabadságáért. Lord Byron ellenmondásban él korával; Heine Henrik önmagával van ellenmondásban, s ez inkább hévmérsékletének, mint századának kifolyása. A természet egyoldalról rendkivüli költői fogékonysággal ajándékozta meg, másrészről pedig az emberek nevetséges és szánandó tulajdonságainak vizsgálására rendkivüli éles szemekkel látta el. Mindkét adományt egyenlő mértékben birja, mindkettő egyformán drága előtte, s ha a kettő közül kellene választania, e választás felett bizonyára sokáig töprengene. A természet megtagadta tőle a valódi költő egyik legdrágább adományát, a költői tehetség koronáját: a meleg, tiszta, s mindent legyőző emberszeretetet.

Heine rajongón szereti az északi tengert, s képzelődése sasszárnyakon repül el fölötte, de azért a berlini és müncheni philisterek nem kevesebb gyönyört szereznek neki. Ismeri a szerelem legmagasabb szárnyalását, de hogy egy sentimentális leányka felett, ki a lemenő nap fényében fölfedi bájait és a könnyenhivő tanulót ostobaságaival megcsipi, jót ne nevessen, e gyönyörről egy királyságért sem lenne képes lemondani. Gyülöli az ájtatosképü hizelgést, a fölfuvalkodott ürességet, a mindenből kamatot huzó önzést, de gyülölni már magában is öröm és kéj neki. Ha ostobaságot és roszaságot lát szövetkezve, könyörtelenül ostorozza, s ha ütései alatt meghajlanak, kacag és királyilag mulatja magát. De nevetése olykor sirásba csap át. Igy élcel az agg szerzetes fölött, ki az ájtatosság gyakorlásában egészen fölemészté magát; majd hirtelen a szánalom emelkedik nála tulsúlyra, s alig tudja visszafojtani könyeit. Ideges természetében azonban a megilletődés könnyebben csap át a nevetésbe. Abban a pillanatban, midőn a „kijelentés" mélyen meghatja, Gábor angyal boldog Seladonhoz hasonlónak tünik föl előtte, s rögtön vége van minden komolyságának. Az ideál Heine előtt dicső kert, óriási fákkal, virágokkal, isteni emberalakokkal! a valóság: a dibdábok, pedánsok és hizelgők pocsolyája, s e pocsolya mégis vonzza magához.

A valóság piszokjában az ideál felől álmodozik, de az ideál nagyszerü kertjeiben nem képes elfeledni az alant hagyott nevetséges alakokat. Nem sikerült a két ellentétes világot kiengesztelnie; az angyal és a dämon folytonosan küzd keblében a nélkül, hogy valaha egyik a másikat legyőzni képes lenne. Innen támadnak müveiben a rikitó zürhangok, s utoljára maga sem tudja : mily álláspontot foglal el.

Ugy látszik, hogy az ily kettős vérmérséklet alkalmatlan a lyrához, mely épen az értelmek összhangzatos kifejezésében üli legszebb diadalait; s Heine mint a XIX. század legnagyobb német lyricusa, helyét mégis közvetlen Goethe mellett foglalja el. A legélénkebb értelmeket tudja concentrálni dalaiban, s a gúnyt csak gyöngéden engedi azokon átcsillámlani, mintha azt akarná jelképezni, miszerint a költő alatt satyricus rejtőzik, s nem hagyja megcsalatni magát álmaitól. Természetesen Heine utolsó müveiben a Romanzeroban, Atta Trollban, a Téli regében és Lazarusban mindinkább tova engedé ragadtatni magát aristophanesi szeszélyétől. Végre a dämon győz az angyal felett, s nevetve lábaival tapossa holttestét. De költeményeinek első gyüjteményében a dalok könyvében mily fris érzelmekkel, mily mesterművekkel találkozunk.

A szerelmi történet, mely Intermezzójának thémájául szolgál, egészen mindennapi. A jelentéktelen fiatal lányka költővel udvaroltat magának; némi reményt nyujt neki, s férjhez megy a gazdag, köpcös filisterhez. Ily történet mindenütt elöfordul; de nem minden csalódott képes Heinehoz hasonlólag megénekelni csalódásait.

Heine sokat köszönhet a népdalnak. Onnan tanulta el a csábos hanyagságot, s ama féligkimondott természeti hangok használását, melyek, mint a természet szózatai, meginditanak. Dalai a népdaloktól az érzelmek rendkivüli finomsága s az alak müvészi tökélye által különböznek. Heine ezenkivül Goethének is tanitványa, kinek mesteri nyelvét alaposan tanulmányozta: de ő még Goethénél is jobban összeszoritja a gondolatokat s a hatást az utolsó versszakra, vagy épen sorra tartogatja. Költeményei rövidségükben valódi mestermüvek.

Minden elődénél jobban be igyekszik hatolni a természet titkos életébe. Nála minden reszket, zeng és beszél. A csillag kacérkodva tekint le reá, az ibolyák csevegnek, az erdő ellesi titkait s a kiváncsi őzek megértik a szerelmes pár suttogásait. Tájképei ragyognak a kéjtől és élettől, vagy reszketnek a fájdalom miatt s egyetlen egy képe végtelen álmodozásba képes ringatni bennünket.

Heinenak, a költőnek, csak egy vetélytársa lehetett kortársai között : Uhland; és mégis mily elütő e két költői természet! Szebb mythos által mint Vischer, a két költőt senki össze nem hasonlithatná. A múzsák egy alkalommal szörnyen unatkoztak a Helikonon, s elhatározták, hogy leiszszák magukat. A szent hegy echója azon a napon a bachansok kiáltásait, s a dithyrambicus tánc melódiáit visszhangozá. A halhatatlan testvérek közül Dionys hatalmát Euterpe a lyrai költészet muzsája érezte legjobban. Kábultan bolyongott a szent hegyen, sipját eldobta s fölkiáltott : Evoë, Evoë ! Midőn az éj elérkezett, különös ötlet támadt fejében : elhatározá, hogy leszáll a földre s az első halandót, kivel találkozik, megcsókolja. A mint mondá, ugy cselekedett. Szikrázó szemekkel, zilált fürtökkel repült észak felé s egy nagy városban, az Elbe partján a földre ereszkedett. Az első ember a kivel találkozék, egy ifju, könnyelmü tanuló volt, ki vendéglőből jőve, épen egy bordalt dúdolgatott. Heine Henriknek hivták. Az istennő karjai közé vetette magát, csókot nyomott ajkára és eltünt. Midőn a musa másnap hosszas álmából fölébredett, visszaemlékezett a történtekre, s megborzadt, mert rögtön belátta tettének következményeit. Látta, hogy a költő magas kegyét roszul használja föl; látta, hogy legnemesebb érzelmei, legragyogóbb gondolatai közé az élet nyomorultságait vegyiti, s nem pironkodik a költészetbe a költészet paródiáját elegyiteni. De azért költő, lángelméjü költő marad, még a sárban is, mert csókjával érintette. A gondolat sok aggályt okozott neki, de csakhamar az örömtől ragyogva emelte föl fejét, mintha módot talált volna, melylyel az elkövetett roszat ismét jóvá teheti. Még egyszer elindult Németország felé, de már ekkor déli irányban, s Württemberg csábos völgyén egy szőlőskert szerény házikója előtt ujra megállott. A kertben egy komoly ifjura talált, ki épen szőlőtőkét ültetett, s munkája közben ábrándos tekintetét a messze kéklő hegyeken legelteté. Ez az ifju Uhland Lajos volt. Az istennő felé közeledett, megcsókolta homlokát s miután elfordult tőle, még párszor visszapillantott, hogy reá mosolyogjon. Csókja nem volt oly tüzes, mint az első, de szintén magas értékü. Uhland igazi költő lett : csöndes, tiszta és komoly.

Vischer mythosa találólag jellemzi a talpig becsületes Uhland tehetségét szemben Heine lángoló, szellemdus és szkeptikus lényével.

Igy irja le Schuré, az ujabb kor egyik legnagyobb lyrikusát, Heine Henriket. Szavait magyarázattal kisérnünk egészen felesleges. E képzelemdus rajz tisztább fényben állitja elénk, mint sok komoly értekezés, mely durva érintésével nem ritkán a költészet himporát morzsolja szét. A francia iró meleg kedélyt és képzelmet sugárzó vázlata egyike a legszebb koszoruknak, melyeket idegen kéz a hazájától messze nyugvó „szegény német"-nek egyszerü sirja felé helyezett.

A „HULLÓ LEVELEK"-BŐL.*)

I.

Azt kérdeztük a virágtól
Egykoron, szép kedvesem:
Szinét s illatát mi adja?
S válaszolt: „a szerelem!"

Azt kérdeztük a felhőtől,
Amint hullt, hullt csöndesen:
Mért száll alá? mi vonja őt?
S válaszolt: a „szerelem!"

Azt kérdeztük a folyamtól,
Tengerbe amint omolt:
Mi készti e lemondásra? s
„A szerelem!" válaszolt.

Azt kérdeztük fenn a naptól,
Amint égett fényesen:
Mi ad neki fényt s meleget?
S válaszolt: „a szerelem!"

Azt kérdjük most a bús holdtól,
Amint fénylik hidegen:
Mért oly sápadt? mért oly hideg?
S felel: „a nagy szerelem:" —

II.

Oh! mennyi kérdés szól szemedből,
Ha olykor rám tekintesz!
És mennyi érzés árad onnan
Az én érzelmeimhez!

Hová lett a beszédes éj s nap?
Hová a gazdag mámor?
Hová a lég hús illatárja?
S a táp ez illatárból?!...

A természetnek örök rendje
Változott meg tán?! — kérded. —
S szemem kiégett pillantása
Felel szomorun néked...

III.

Ölelj meg drága kedvesem!
Álmodjuk vissza még egyszer a multat!
Hisz nem soká szép csendesen
Èszre se veszszük, s szemeink lehunynak!

Oh vagy maradj, és azalatt
Barátkozzunk meg e bus gondolattal:
Hátha ott lenn a föld alatt
Lesz valami, mi biztat vagy vigasztal?!

„Igen, igen! — szólsz — annyi kéj,
És annyi érzés végkép füstbe nem mén!"
Bár mint kivánd, bár mint itélj,
Ha füstbe menne, én tán jobb szeretném. —

BENEDEK ALADÁR.

*) Mutatványul legközelebb e cim alatt megjelenendő költemény-füzérből, melyről bővebben boritékunk első lapja hoz említést. Szerk.

EGY JÓ CSELÉD ARANYAT ÉR.

— Jellemrajz, angol eredetiből. —

(Vége.)

A konyhából hozzánk is fölhatolt néha-néha egyes részlet a családi villongásokból, mit valószinüleg Brennan urnak világias magaviselete idézett elő; hiában, mert személyes tulajdonai lettek kisérőivé.

Most még egy uj egyéniséget kell bemutatnom. Egy nagy, szikár atyafi volt, piszkos fehér vászon kabátban, nevén Barney-nek szólitották. Ablaktisztogatás ürügye alatt tolakodott be, s ez időtől fogva a cselédség rákja lett: ollójával, a kit megfogott nem könnyen bocsátá el. Minden házi dologra kéznél volt, hogy becsületes uton módon egy pár fillére tegyen szert. Csak azt kérte ki „hogy hadd járjon s keljen

nálunk, ő egyenes fizetést nem követel". De azért a hét végén előállott, s munkája értékét jól tulhaladó összegért kunyorált. Egy izbeni munkájáért sohasem vállalt el egy fillért sem, azt vetette okul, hogy ő tiszta hálából segit házunknál. Különösen a virágos kertet szemelte ki, akár kellett akár nem azt öntözte folyvást, miáltal nőm kegyét kinyernie csakugyan sikerült. Elménszsége, s bőbeszédüsége a cselédeket is lebilincselte. „Szegény Barney! igazi becsületes jóravaló ember" volt a válasz minden ellenvetésre. Szeget ütött fejembe, a mint a cselédség napról-napra szaporodott, s alólról fölfelé nyomást gyakorolt. Naponta tolakodóbbak lettek, s az egész tömeg vezére Brennan asszony forgó nyelve volt. A házastársak közti versengés a theaestélyekre egybegyült ismerösök közt is föl-fölmerült, kik mégis nagynehezen lecsendesiték a férjéhez bizalmatlan asszonyt.

Egy este, egy barátunktól jövén haza, a házban lakó leányceléd csipőjére tett kezekkel állott meg előttünk, s keserves hangon fuldokolta: „Az mégis borzasztó, épen jókor tetszett haza jönni, mert Brennan és neje mindjárt megölik egymást." Először azt hittem, hogy e cseléd szokott módja szerint nagyitja a dolgot, de abban a pillanatban légetrázó dübörgés s kiáltozás hallatszott alólról. E közé vegyült már szelidebben az engesztelés szózata (Barney) továbbá Cranley-asszony közbeszólása, ki minden áron leakarta csendesiteni barátnéját. Hihetőleg a szép szabónak egy pár kényes kalandja jött napvilágra, s a heves véralkatu nő nem uralkodhatott magán. A mint a vihar lassanként alább-alább szállott, jónak találtam a vizsgálatot másnap reggelre halasztani, igy szolván magamhoz „ezt már tovább nem türhetem!" a mi rendesen azt jelenti, hogy bizony még is kell és lehet is türni.

A mint igy gondolkoztam, s határoztam: az ajtó hirtelen föltárul, s két alak támolyog felém; egyik nagy és széles, izgatott, szikrázó szemekkel, kövér széles kezét bemélyesztve Brennan ur karjába. A szerencsétlen férj nyakkendője ki volt bomolva, s mintkét nagy fül mozgott ide s tova, a mint neje egyet-egyet rántott rajta.

— De már ezt csakugyan nem türhetem! — kiálték elundorodva e gyalázatos látványtól, — nem tarthatom házamnál az ilyen — . . .

— Ugy kell, ugy ugy! — sikoltott Brennanné, — hallod-e ezt, te aljaslelkü véreb, még én reám is gyalázatot hozasz. — De azt megmondom, hogy én kidobatlak — . . .

— Ugyan Anna, ne pörölj! — mondá Brennan ur hideg méltósággal — hagyjuk el azt a czivódást! — Mintha azt akarta volna kifejezni: a belviszályt ne vigyük a nagy közönség elébe.

Én ujból ismétlém „ezt már nem türhetem". Hozzá tettem azt is, hogy Brennan ur ugy is kegyelettből jött a házhoz, tehát holnap reggelre tegye ki onnan lábát és ládáját. S kedvenc szójárásomat nyomatékosan hangsulyoztam: — „mert láthatják maguk is, hogy ezt én tovább nem türhetem".

Brennan ur komoly méltósággal ismerte be, hogy neje a legemberségesebben bánt el vele, sőt igyekezett maga után rángigálni nejét, ki nem szünt meg szitkozódni, jajgatni.

— Az aljas koborgó az ő dámájával. Hogy rá tudta szedni egy olyan lény, ki még a szemétdombra sem érdemes. —

— Ugyan Anna, ez már mégis sok! Menjünk, Anna! — csöndesité Brennan méltósággal.

— Én, szegény, meggyalázott nő vagyok; az ur nehéz próbára tett . . . és ez itt . . . nem égett ki a szeme, az utcán, emberek szeme láttára egy oly hitvány teremtés mellett taposta a sarat . , . De megállj! — s a dühös nő olyat dobbantott lábával, hogy csaknem az egész ház megrendült bele.

— De tovább már csakugyan nem türhetem — mondtam utoljára, — Nekünk nincs semmi közünk a maguk házi ügyeivel. Intézzék el egymás közt. De ezt a házat holnap hagyják el. Menjenek isten hirével. —

Holnap tehát meg lesz a rég nélkülözött házi nyugalom. Mindenütt öröm; a cselédség titkon mosolygott e hirre. Ez igazán kedves ujság volt. De a versengő házasfél másnap reggelre kibékült. A sötét mult feledésbe ment s reája a bocsánat fátyolát teriték. Brennan ur lelkiismeretesen bevallotta, hogy minden baj forrása egyedül csak ő volt. Brennan asszony nyilvánosan beismerte, hogy Filepje ismét a régi drága kedves. Minden a rendes kerékvágásba jött.

— Nem is tesz az én kedvesem semmi roszat, — szólt a házban lakó szobaleányhoz, — bejárhatnád az egész Londont, még ilyen tisztalelkü emberre találsz!

— Nagy ámulatba ejtett, mikor megtudtam, hogy a kibékülés semmivé tette az én elbocsátási itéletemet.

— Oh, György! — szólt Oliviám, — most már ne mondjunk föl nekik; láthatod, hogy egészen magukba tértek. Ha e miatt valami baj érné őket, soha se tudnék magamnak megbocsátani. —

Brennan asszony jó szakácsné volt. Engednem kellett, de nem tartóztathattam meg magamat, hogy a jövőre ne hivatkozzam, mert meg voltam győződve, hogy jóslataim teljesedni fognak.

Összetörődtünk hát ujból. Karácson közelgett, a legédesebb örömnap. Brennan asszony szorgalommal látott hozzá a kalács, buding stb. készitéséhez. Én nem is vontam soha kétségbe szakácsművészetét. Megengedtük azt is, hogy nehány ismerősét meghivja; ott volt Cranley asszony, és Barney ur is. Brennan asszony ihletetten beszélt. Van az irásokban Egy, a ki példát mutatott nekünk, s ugy a szegény mint a gazdag évenként ily napon részesül némi örömben. Tani-

tása nélkül is beleegyeztünk volna, hogy a karácsont vidáman töltse el.

Ez alkalommal mi egy barátunkhoz voltunk hiva. Igen jól mulattunk késő estig.

— Örülök, — mondám, a mint haza érünk, — hogy cselédeink is jól töltik az időt. Ugy is ritkán részesülnek ily örömben. Szegény cselédek! —

Azonban egészen kiábrándultam, mikor kiáltozás, s dübörgés fogadott. Berontottam, s ajtónyitás közben ismét csipőjére tett kezekkel a szobaleány állott előttem.

Óh, itt bizonyosan gyilkosság történik. Brennan, s Findlator urak veszekedtek egymással.

A kiáltás erősebben hangzott. A lépcső alján Cranley asszonynyal találkoztam, ki összetett kézzel, s kibontott hajjal rimánkodott: „istenem, istenem, csak a rendőrség jönne már!“

A konyhaajtóban világos lett előttem a látvány. Ott állott előttem Brennan ur fölgyürt ingujjal, belekapaszkodva Findlator barátjába. A nyomorult asszony a „kedves drága“ vállain csüngött, semmiképen sem akarván kimaradni a veszekedésből.

Beléptemkor mindhárman leeresztették ütésre emelt ökleiket. Legelőször is komoly méltósággal Brennan ur lépett ki a körből, ily szavakkal: nézze uram, Findlator barátom engem rágalmazni mert. Findlator urnak — kit eddig nem volt szerencsém ismerni — rögtön kiadtam az utat; csak annyi időt kért, hogy kalapját előkerithesse, mit egy vizzel telt fazékban szerencsére meg is lelt.

Én pedig igy szóltam Brennanékhoz: „most már beláthatják maguk is, hogy én ezt tovább nem türhetem.“

Brennan igenlőleg intett fejével, s a függöny legördült. A varázs megtört. Senki sem mentette ez elfajult párt. Mikor másnap reggel az esteli elutasitás után Brennanné hozzám följött, ilyen hangon kezdte bucsumondókáját:

— Mit se tesz! Van Egy, ki ügyel a szegényekre és gazdagokra egyiránt. Lehet, hogy a kik most elsők, lésznek utólsókká, lehet, hogy irgalomért esedeznek, midőn tizenkét hónap eltelik. —

Elámulva e szemtelen modor fölött, igy válaszóltam:

— Mindent magának tulajdonithat. Ha becsületesen viselték volna magukat, mindketten itt maradhatnak. De ily elvetemedett . . .

Be se engedte végezni beszédemet, s igy szólt.

— Hallja az ur, az egész városban nem volt nála becsületesebb ember, még ide be nem tette lábát. Oh, bár soha se nyitottam volna itt ki az ajtókilincset. De volt Egy az irásokban, a ki ez időtájban jászolban feküdt.

E szemtelenség teljesen kihozott sodromból s azt mondám az álszenteskedőnek:

— Egy szót se többet. Egy óra mulva elhordja magát innen, a cselédkönyvet majd átadom.

S csakugyan el is költözött férje, karján, még az estve, s Brennan ur igy bucsuzott el!: „ő nem talál semmi különösséget abban, hogy vélök ugy bántak el.

Oliviám pedig másnap uj szakácsnét kerestetett, s mindenekelőtt arra volt tekintettel, hogy kövér ne legyen.

K. T. K.

I. Károly.

— HEINE költeménye. —

Ott ül szomorún s egyedül a király
Rozzant kalibában az erdőn;
Szénégető kicsinyke fiát
Ringatja dalolva, merengőn:

‚Ajapopája — mi zörög a szalmán? —
A nyáj az akolba', de béget.
Te oly iszonyún vigyorogsz rám;
Rút homlokodon van a bélyeg.

„Ajapopája — a macska halott. —
A bűn jegye homlokodon van.
Majd férfiu lészesz, emelve a fejszét;
Már reszket a tölgy a vadonban.

„A régi, igaz hit, erény oda van,
És nincs, a ki hinne hiába —
Ajapopája — a fényes egekben,
Még ugy sem a földi királyba.'

„A macska halott, az egérke örül. —
Mi elbuhatunk, hogy a szégyen —
Ajapopája — szemünk ki ne marja:
Én, hajh, a király, meg az isten.

„Oly puszta, kihalt ez az élet,
S mind egyre kihaltabb lészen;
Ajapopája — kicsinke poronty,
Hóhérom — az, az vagy, oh érzem.

„Bölcső-dalod énnékem siri ének.
Ajapopája — levágod
Ősz fürteimet; suhog immár
Fejem körül iszonyu bárdod.

"Ajapopája — mi zörög a szalmán?
Országaim ura te lészsz, te,
S a porba ütöd koronás fejemet.
A macska halott, oda, vége.

Ajapopája — mi zörög a szalmán? —
Hogy' béget a nyáj az akolban. —
A macska halott, az egérke örül.
Hóhérom, aludj te nyugodtan.

Zanathy Kálmán.

SANS ARGENT VOUS NE L'AUREZ PAS.

— Humoresk. —

LAUKA GUSZTÁVTÓL.

Egy orvos barátom névnapját ültük. Mint mindenkor ugy ez évben is nagy számmal jelentünk meg az egyszerüen, de csinnal és izléssel rendezett termekben, s a válogatott ételekben gazdag esteli alatt kedélyesen, sőt mondhatnám felségesen mulattunk. Mindenki mondott valami érdekest, valami mulattatót a fiatal kor kalandokban gazdag éveiből; minden ügyesen kiszemelt episodot mosoly vagy hangosabb tetszés követett. E nap emlékeül a szives háziur engedelmével, kit azonban a világért sem nevezendek meg, közlök egy ilyen jelenetet, még pedig a dottore meglehetősen mysteriosus életéből.

Az orvos derülten kezde beszélni:

Borgia Lucretiát adták a nemzetiben; ez érdekes opera mellett Alboni és Hassel Barth szinte fulladásig tömték a szinházat. Minden osztály képviselve volt; a vendégek izletesen, divatosan, fényesen jelentek meg. Három negyed hétre már a jobboldali harmadik páholy alatt állottam. Eleinte kivánatos kényelmet élveztem, hét óra tájban minden oldalról lökdösni és szorongatni kezdének, a függöny legördültekor kétségbeesetten bontottam ki frakkomat és mellényemet, mert a nagy hőségtől nem csak izzadtam, hanem fuldokoltam is.

— Nagy városban a müvészeti élv is nagy áldozatokba kerül; szólott alig hallhatólag szomszédom, egy öl magas száraz egyéniség s hegyes könyökével szinte kikezdte oldalamat.

— Kivált ha az embert ily szeretetreméltó szomszédok környezik, mint ön — feleltem annyi gúnynyal, mennyit dilletans mimikám megbirhatott.

— Talán magas alkatom genirozza önt?! végtelenül sajnálom, hogy kurtább nem lehetek, de sem lábaimat, sem fejemet nem nélkülözhetem, különben mindkettőt örömest feláldoznám önnek, azaz nem annyira önnek, mint az ön müvészi exaltátiójának.

— Crescendo emelkedhetnék ön a szent Istvántorony kétfejü sassáig, s altissimója még akkor sem genirozna, csak könyöke ne kinozná ártatlan oldalamat, mert esküszöm, hogy oldalam az ön könyökét soha még gondolattal sem sértette meg.

— Bocsánat uram! ezerszer bocsánat! e pillanatig ama hiszemben éltem, hogy könyököm a páholyok oldalán nyugoszik.

Egy nagy ellenségemtől menekültem meg, de a hőség rendithetlenül kinozott.

Az első felvonás közepén a baloldali földszinti páholyok egyikének ajtaja faltárult, s azon keresztül a legkellemesebb lég érinté izzó arcaimat, szemeimet akaratlanul az érdeklett páholy felé forditám, tekintetemet ott feledtem.

Brentamo kisasszony! suttogott több ajak.

Brentamo kisasszony! suttogtam én is, a nélkül, hogy tudtam volna, kit neveznek igy, vagy mit beszélek.

Az emlitett páholyban egy magas, halvány sugáralak jelent meg, Ő volt a legszebb nő, kit életemben szemléltem. A közönség osztozni látszott véleményemben, minden férfi szem az érdeklett páholy felé volt irányozva. Megkisértem őt festeni, de ki ne kacagjanak önök, ha müvészi szabályokat halomra döntendem és sorozatot nem tartandok.

Arca fehér volt, végtelenül fehér; szinte azt merem állitani, hogy e tulságos szintelenség vékonyfehér glóriát teremtett a legtökéletesebb fő körül, mely szabályos árnyéklatban olvadt fel a gazdag világosbarna fürtök végletein. Magas, gömbölyü alabastrom nyaka a tökély gyűrüit mutatá, s oly kerekded vállakba olvadt bele, milyeneket csak a régi szobrászat remekeiben csodálhatunk. Vékony szegélyü korallajkai között a legtökéletesebb gyöngysorok ragyogtak. Kisded kezei csaknem elvesztek a páholy vánkosain. Képzeljétek mindeme tökélyekhez a legremekebb termetet, s talán fogalmatok lesz Brentamo kisasszonyról — mert ő volt — ki mindnyájunkat jobban elragadott, mint a nagy maestro nagy operája.

A második felvonás alatt haladéktalanul helyet változtattam s a baloldalon az érdekes páholy alatt állottam meg. Mennyit az etiquette megengedett, mindent elkövettem, hogy feltünővé és észrevehetővé tegyem magamat. Az egész opera alatt egyetlen egyszer sikerült pillanatával találkoznom. Két nagy szemei, mint Ony fehér márványlapon, ugy ragyogtak a magas, sima homlok alatt. A páholyt a darab egész folyama alatt senki sem látogatta, mi nekem, miért, miért nem, felettébb jól esett.

Még egy egész jelenet volt hátra, midőn én már keresztül furva magamat a csaknem impenetrabel földszinti közönségen a csarnokban termettem s egy oszlop mellé vonulva argusi szemekkel kisértem minden kijövőt. Számtalan festői fő haladt el mellettem, vagy legalább közel hozzám, de Brentamo kisasszony nem jött, pedig a szinház már annyira kiürült, hogy csak itt-ott mutatkozott egy-egy ismeretlen egyéniség.

Bizonyosan elszalasztottad őt! gondolám magamban s kétségbeesetten tekintve még egyszer körül a csarnokban, a lehető leglassubb léptekkel hagytam el helyemet.

Ama pillanatban jelent meg éltes nőszemélytől kisérve az érdekes kisasszony.

Leirhatlan kellem és könnyüség mutatkozott minden mozdulatain, alig észrevehetőleg haladt el mellettem. Csaknem elnyeltem tekintetemmel ő ellenben egyetlen pillanatára sem méltatott. A bérkocsik legizletesebbikében foglalt helyet, az éltes nő követte, az üveges ajtó becsapódott s elrobogtak.

Ugy tetszett, mintha az üvegtáblákon keresztül reám tekintett volna. Egész éjén át e tekintetről álmodoztam; amint felébrettem, Brentamo kisasszony volt első gondolatom.

Másnap szintén legelső voltam a szinházban. Dumasnak egy igen nevezetes drámáját játszották. Az első, második, sőt harmadik felvonás is véget ért, de egy összeesett külsejü s meglehetősen rút arczu negyvenes asszonyságot kivéve, az ismeretes páholyban senki sem mutatkozott. Az utolsó jelenetig figyelemmel kisértem a páholyt s annak vendégeit. Brentamo kisasszony nem jelent meg.

Bizonyosan csak operákba jár!

E vigasztalásom is megnyugtatott valamennyire.

Szerencsés csillagzatom ugy akarta, hogy az „Angol királynéban“ estelizzem.

Egy egészen külön s magános asztalnál foglaltam helyet. Köröttem több asztaloknál zsibongtak a vendégek; egy asztalnál meg épen Brentamo kisasszonyt emlegették.

Figyelmemet megfeszitém, hogy egyetlen szócskát se veszitsek el.

— Én már láttam őt Milanóban a Tenicében; Cenerentolában táncolt s elragadta a közönséget — szólott egy formaruhás fiatal ember.

— Az nem régen lehetett! — jegyzé meg Serlei ügyvéd — a kisasszony, külsőről itélve, alig számlálhat többet 17—18 éveknél.

— Hat honappal ezelőtt! — válaszolt a formaruhás, s annyit bátran állithatok, hogy Brentamo Teréz Milánóban épen úgy feltünt, mint Pesten, pedig Milánóban az ilyen szépségeket nem soká kell keresni.

— S igy Teréz Milánóban bizonyosan nevezetesebb hóditásokat tett — szólt közbe gróf X.

— Acél szíve hajthatatlan volt; erényességét még azok is csodálták, kik századunkat nem ismerik — válaszolt ugyancsak a formaruhás.

— Hát ha mi pestiek szerencsésebbek leszünk — enyelgett a gróf.

— Az lehetlen — válaszolt szinte kedélyesen a a formaruhás, — a pesti éghajlat különbözik a milánói éghajlattól: sok virág, mi ott nem is bimbódzik, nálunk kinyilhat.

Épen estelimet végeztem, fizettem s derült kebellel hagytam el az éttermet; jól esett megtudnom, hogy ki ő s hogy hivják, acél szive pedig magam sem tudom, miért, büszkévé tett.

Ismét Borgia Lucretia adatott. A nemzeti szinháznak ez időben is olyan változatos volt a repertoireja.

Nyolc órakor tele reménynyel nyitottam a földszintre. Reményemben nem csalatkozám. Teréz jelen volt. Egészen sötét selyemben elragadólag vette ki magát. Ha milliómos voltam volna, még akkor is megkináltam volna kezemmel; tökéletesen elbüvölt.

Az opera vége felé a gróf nyitott páholyába. Nyájasan, sőt mondhatnám udvarias mosolylyal fogadta a grófot, mi engem végtelenül elkedvetlenitett; a gróf a darab végeig benn maradt páholyában; bizalmasan fecsegtek s külsőről itélve, jól mulathatták magukat.

Egymásután két pillanatra érdemesittetém; a második néhány másodpercig tarthatott. Végtelenül boldog voltam s elhitettem magammal, hogy nem vagyok előtte érdektelen.

Künn a csarnokban, midőn mellettem elhaladt, illedelmesen köszöntem; köszönésemet nem eléggé melegen ugyan, de mégis viszonozta:

A gróf emelé a bérkocsiba.

— Gróf ur, ön a legboldogabb halandó! — Ennyire jogositva éreztem magamat, mert a grófnak házi órvosa valék.

A gróf egy végtelenül gunyos pillanatot vetett felém s a sértett hiuság csipős hangján válaszolt.

— Orvos ur felettébb szerencsétlen egyénnek tarthat engemet. . . . . különben igaza lehet; a boldogságról mindenkinek saját fogalmai vannak — s később derülten folytatá — de lássa, ön csalatkozik is: a kisasszony mindenek előtt imádót, hű szeretőt keres; ön pedig hallhatta, hogy én nem tudok soká és hűségesen szeretni . . . . . ezeket mondva, elmosolyogta magát s magamra hagyott.

A nélkül, hogy a gróf szándokáról csak fogalmam lett volna, a legjobb sikerrel biztatva magamat, elégedett kebellel tértem szállásomra.

Hogy imádom, hogy szeretem, azt éreztem; de hogyan tudatom vele érzelmemet; egész éjszaka ezen törtem a fejemet. Szóval!? de hol? mikor? mily körülmények között? irásban!? Ez sokkal könnyebb

lesz s biztosabb. Abban állapodtam meg, hogy illatos levélkébe zárva érzelmeimet, a levélkét kezeihez fogom játszani.

Tervemmel annyira meg voltam elégedve, hogy a legfelségesebben aludtam.

Várnom kellett, mig opera adatott. Az e genre művésznők csak az operákat szeretik. Valótlannak látszik, de becsületemre állitom, hogy harmadszor is Borgia Lucretiát adták. Háromszor ugyanama szerepben Albonit s Hassel-Barthot is megunja a közönség. Észrevehetőleg üresebb volt a földszint; egyik oldalról a másikra kényelmesen lehetett sétálni. Brentamo Teréz bizonyosan divatból és szórakozás miatt járt az operába s igy ő a huszadik Borgia Lucretiában is jelen fogott lenni. Most is megjelent egészen fehérben. Általam fel nem ismerhető virág diszelgett kebelén.

Igy is, ugy is szép, de mégis legszebb feketében.

A véletlen összehozott öles szomszédommal.

— Ah ön itt!? mennyire örülök, hogy ismét találkozhatunk; most könyököm is szabadabban mozoghat s ön háborithatlanul engedheti át magát exaltátiójának. Ugyan ha szabad kérdenem: nem ismeri ön ama fehérruhás nőt a baloldal földszinti páholyában?

— Brentamo Teréz! — válaszoltam némi büszkeséggel,

— Szép gyermek! istenemre szép gyermek: megérdemli, hogy az ember bővebben tudakozódjék utána.

Gunyosan tekinték végig szomszédomon, de közönbös nyilatkozata mégis sértette hiuságomat. Már is nevetséges alakban kezdtem mutatkozni. Még nem is birtam s már is féltettem.

(Vége következik.)

TÁRCA.

TUTTI-FRUTTI.

—i. Istenem! mért panaszkodnak önök hölgyeim, mindig az élet ellen? Hagyjanak békét ez ártatlan jószágnak! nem vét az senkinek. Mindig magunk vagyunk a hibásak. Nos fauts ont causé, nos soufrances.

Ön a fejét rázza asszonyom: nem ad nekem igazat. Miért? Halavány arca nem lep meg: tudom, hogy ön szenved. Áldja meg a sorsát, mely árnyat vegyit a fény közé. Ne essék kétségbe. Hajhászsza — mint a többiek — a feledést. Képtelen rá? Összeroskad? Ne féljen. Bizzék. Ah, annyi élvet, annyi kéjt igérnek e tünékeny, hamar muló napok!

Egy pillantás a jövőbe s ön vissza van adva az életnek.

Hajszálaink egykor megőszülnek; a sziv dobogása lassulni kezd; a bölcseség hideg okoskodása háttérbe szoritta a kedves ifjuságot, — remény, szerelem odalesznek .... eszméljen ön! ébredezzen! Nincs vesztegetni való idő!

Előitéletekről hallom önt beszélni. Azok a világéi, nem a miéink. Nekünk nincsenek előitéleteink. Ön teljesen szabad. Hatalmában áll a helyzetet megváltoztatni.

Emelkedjék felül az embereken. Kacagni fogják érte? Ajándékozza meg ön szánalmával e nyomorultakat; egyébre ugysem érdemesek.

Ne tartson tőle, hogy egyedül marad, hogy el lesz hagyatva. A sötétségnek vannak csillagai, a mélységnek őrvényei.

Menekülni vágy e léha körből, melyre sorsa kárhoztatta? Nemes törekvés. A szellem szárnyai elvihetik önt egy idealis, költői világ légkörébe, hol tiszta élvek s gyönyörök himpora rezeg mindenen, — ám a való élet könyei szétmossák a bájt s az eszményiség tündérképei kénytelenek összevegyülni a köznapiság sarával: önnek éreznie kell, hogy a lélekzetet csak az élet tarthatja fenn.

Ez a kiábrándulás első lépcsője; — ez az első óra, mely kétséget és csüggedést szül. Élni, mert ösztön. A cél törpébb lesz s kétségtelenül a szellem rovására. A hétköznapok igénybe vesznek minden erőt; a képzelet, az akarat napszámos munkát végez s önnek alig marad egy pár pillanatja, melyben igy kiálthatna fel: „Boldog vagyok, mert vannak álmaim!“

*

Ön fényes nevelésben részesült. Oly előny, mely magasra emelhetné önt — m á s o k szárnyain. A való életet értem, melyről előbb beszéltem.

Hiába lobbantja szememre, hogy mint materialista, tagadom a szellem létét. Én szellemdusnak ismerem önt s jól esik, ha önnel fecseghetek. Mit használ! A szellem magában véve kevés: h e l y z e t is kell, mely azt müködésre késztve, mely annak érvényt és tápot szerezzen. E helyzetet keresi ön és — nem találja. Hányan vannak, akik keresik és szintén nem találják?! Im, a nőemancipatió sarkfogalma.

Hiszi, hogy a világ nagy része is igy értelmezi? Csalódik. Nevetségesnek találják ez eszmét s minden lépten-nyomon karikirozzák. E kicsinylés, e megvetés mutatja, hogy az eszme csakugyan él, pezseg, létezik. Mivel u j, azért fordulnak ellene. A tömeg mindig

jobban szereti a régit, mint az ujat. Beleszokott. A megszokásról leszokni terhes és bántó feladat. Eszméért igen kevés ember tud élni; magáért igen sok.

*

Ön kifakad a társadalmi rend ellen s a világ előítéletei megtörik lelke szárnyait. Képesnek érezte magát velök szembeszállni s most látja, hogy szélmalmok ellen harcolt. A társadalom nevetséges fennhéjázását egy szomoru történettel illustrálja levelében. Engedje meg ön, hogy idézhessem az idevonatkozó sorokat. Tanulhatnak belőle mások is.

*

„ . . . . Eliznek hivják. Szép és szellemes lány. Vele szeretek legjobban társalogni, mert nyilt, felvilágosult és őszinte; oly tulajdonok, melyeket hasztalan keresnék társaságunkban. Ez a „társadalom" izetlen és korlátolt. Üres fecsegésből s illemhajhászásból áll minden mulatsága. Oly jól esik Elizzel találkoznom esténként. Őt mindenki elhagyja és megveti. Egyedül én biztatom, vigasztalom őt; ha én nem lennék melette: kétségbe kellene esnie.

Miért? kérdezi ön, kedves barátom; azért, mert Eliz a világ előítéletei szerint elbukott, elveszett.

A bukás egy nőben oly hiba, melyet nem lehet megbocsátani; oly hiba, melyért egy hosszu élet keserveivel s gunyjával kell meglakolnia, s mely őt dögvészessé teszi a társadalom előtt. Futnak tőle, mint a bélpoklostól, — kerülik, mint a fekélyest.

Oh szóljon ön: igazat ad-e nekik? Helyesli-e ön tetteiket?

Pár hét előtt egy kisvárosi bálban voltam együtt vele. Nem akartam addig táncolni, mig Elizt fel nem szólitja valaki; nem szólitotta fel senki. Majdnem ujjal mutogattak rá. Képzelheti ön: lelkem mily küzködéseken ment keresztül. Szerettem volna igy kiáltani hozzájok: „Törpék vagytok, nyomorultak vagytok, megvetésteknek a korlátolt szokáson kivül nincs alapja!"

Éjfél felé elhagytuk a báltermet. E perctől kezdve Eliznek meghalt a világ. Ha olykor a felednivágy lázas izgalmai fogják el szivét: le kell azokat győznie. Aki megcsalta őt, azt nem itéli el senki. Helyesen.

Elizt sokszor sirva találom. Könyek, melyek a földre hullanak, melyek elvegyülnek a porral, s melyeket nem ért meg senki a természeten kivül. Ezzel pedig packáznak az emberek. — —"

*

Álmodtam, asszonyom. Jártam bűbájos, igéző vidékeken. A táj felett tiszta ég mosolygott. A tóparton csodás alaku virágok nyiltak. Láttam az óriási Aristolochiát, melynek négy láb kerületü virágát — mint Humbolt emliti — az indiai gyerkőcök játék közben a fejökre huzzák; a bámulatos Rafflesiát, melynek virága 13 fontnál többet nyom, — kolosszerü kaktusokat, egybefonódó pálmákat, öles levelü ricinusokat. De nem csupán Indiából és Amerikából: Ázsiából i láttam egy meglepő részletet: a piszkot és sötétséget. Ebben nyakig gázolt a publikum, melyet más néven társadalomnak is szoktak nevezni. Nagyon sok feketeséget láttam mindenütt. Az emberek ugy néztek ki, mint a szerecsenek.

Idővel még minden megváltozhatik. Mért ne lehetne a feketéből fehér? A portugáli zsidók Laongóban háromszáz év alatt négerszerüek lettek és viszont négerek — legalább egyes esetekben — megfehérednek.

Remélni kezdek. Lelkem csöndes, mint a tenger tiszta tükre; zöld szigetek tünnek fel itt-ott benne; ezek a zöld szigetek — reményeim.

Ismeri ön azokat a szigeteket, melyek a lytophiták milliárdjaiból alakulnak? Feltünnek a tengeren; zöldelni kezdenek; dus lombu fákat hajtanak; dus lombu fákon madarak zengenek: — egyszerre aztán lebukik az egész sziget a tengermélybe s ott marad örökre, buja növényzetével, madaraival együtt.

A természet bizonyára megunja magát gyakran s ilyen bohó mulatságokat talál ki unalmának elűzésére.

Ez nem szép a természettől.

*

Feledjünk s hagyjuk magára a kétkedést. Vegyünk erőt a lélek bánatán s hajhásszuk azt, ami feledést ad, az élvet. — Az élvezetről jut eszembe, hogy a napokban szinházban voltam. Engedje meg, hogy pár szót szóljak az előadásról. Raabe Hedviget láttam a „Frou-Fou"-ban. Raabenél kedvesebb szinpadi jelenséget nem ismerek. Magával ragadja az embert egészen. Ah, ha látott volna engem asszonyom, mily izgalmas figyelemmel kisértem a kis Frou-Frou minden mozdulatát! Midőn a végső jelenetben meghal, szerettem volna felugrani a szinpadra s igy kiáltani hozzá:

— Madame, legyen ön oly jó és támadjon fel; én elhagyom magamat temettetni ön helyett elevenen!

Bombasztikus felkiáltás lett volna, nemde? Ki tehet róla. A művészetnek részegitőbb hatalma van, mint a legerősebb champagneinak. Elkábitja, megbolonditja az embert.

Mikor hazaértem, még akkor is előttem lebegett a szegény Frou-Frou. Láttam ujra, amint könnyelmüségeit megbánva, visszatér férjéhez s összeesik az ajtó küszöbénél. Nem engedtem mást közeledni hozzá; én emeltem fel őt. Vigasztaltam.

— Szegény Frou-Frou, te még boldog leszesz egykor!

Nem hitt a szavamnak. Élettelenül roskadt le előttem.

Reggel, mikor fölébredtem, mind a két vánkosom a földön hevert. Álmomban az élettelen Frou-Frout fektettem azokra. Még most is fülembe csengenek utolsó szavai: „Voix, qui fait sourire et qui fait pleurer.“

EGY ÉJ A NYOMORULTAK KÖZT.

— Eredeti levél. —

II.

London, 1871. febr. 6.

Hallottak önök valamit Whitechapel nyomorultjairól? Nem regényt akarok irni, hanem valóságot, egyikét ama szomoru életképeknek melyeket a nagy világváros félbarommá sülyesztett proletárjai körében mindenki és bármi időben bizton feltalálhat.

Szombat éjjel volt. Londonnak legjellemzőbb napja ez. A continensen ismeretlen szigorusággal vezetett munka a hét közönséges napjait valóságos gyári egyhanguság bélyegével látja el s a vastag vallásos butaság a munkásosztály egyedüli szabad napját, a vasárnapot, megfosztja minden élettől : a népnek szombat éjét varázsolja nappallá, a hosszas időn át csaknem rabságban tartott munkásosztály e rövid idő alatt kénytelen kárpótolni magát szellemi s állati nélkülözéseiért.

S igen természetesen a kitört szenvedély lázas hatása gyors átalakulást idéz elő. Még be sem áll az alkonyat, s már is népessé lettek az az előtt elhagyott utcák; a szinházak s mulatóhelyek ünnepi képe rakoncátlan dorbézoló alakká változik át, az utcákon s korcsmákban feltünik az ezer alaku kalmár és bohóc s az örök sürü néphullám tarka képeivel még változatosabbá teszi a phantasia-dús képet.

Az első hely, a mit megnéztem, a koldusok hires barlangja a Foxcourt volt. Tanulmánycsoportok Tenier s Murillo ecsetére, s egy irtózatos kép a szomszéd City milliomosai ellenében.

— Még soha sem volt ott? kérdé gyanus pillantást vetve tarkabarka öltözetemre a rendőr, kitől e félreeső sikátor helyét megkérdeztem.

Igen jól van gondolám magamban s kopott lengyel bór sipkám fülszoritóit önelégedetten kapcsoltam le torzonborz hajamra, s nyugodtan léptem be a koldusok közé, hol — mint később másutt is — megjelenésem semmi feltünést sem okozott.

Sötét zughelyiség, tömve változatos alakokkal kor s nem különbség nélkül. Egy öreg ravaszképü egyéniség, egy a koldus-aristokratiából, ki gyárilag kezeli ez üzletet, fogadja serrel visszatérő clienseit. Egy más csoportban kártyázó tömeg kisérli nagyobbitani szerencséjét, — ismét más helyütt kisded félmeztelen alakok bámulnak egy büvész mutatványára — de legtöbb egyenként guggol a földön, örülve, hogy legalább nehány percig szabad a meleget is élveznie . . .

Pár lépésnyire e sötét helytől fényesen kivilágitott utcák vezetnek Anglia arany szivéhez — a bankhoz s alig pár lépéssel tul ezen ismét feltünik a nyomor Hetis alakja elválhatlan örök zajával, örök szenynyével.

Sötét sikátorok előtt darócba burkolt kétértelmü nők teszik hangosan sértő megjegyzéseiket; az utcasarkokon portékájokat dicsérgető „handler“-ok közt komoly léptekkel fel s alá sétál a „kék igazságosság,“ magyarul „policáj“ s itt-ott sajátságos keleti regényességgel egy-egy „vásár-utca“, hol gázláng s fagygyugyertya barátságos világitása mellett, olykor egy-egy tág esernyő biztos árnyékában a boltokkal összekötött limlomok felett tart válogatott dicsbeszédet egy-egy kiaszott képü kalmár; s mindezek között a gyárakból kiszabadult munkásosztály rongyöltözékében; mindenik arc egy-egy tanulmány, mindenik öltözete a nélkülözés kétségtelen kifejezője. S e tarka élet főváltozataként minden uj perc egy csodát mutat. Itt a csontváz család „a négy mázsás gyermekkel egy fedél alatt, amott a legóriásabb harci ló, itt egy kétfejü hat lábu bárány, amott Thoussaud hires gyüjteményénél még hiresebb viaszalakok s a rettenetességek kamarája; itt a világ legelső büvésze, amott a hires amerikai acrobat, s ki tudná mindamaz elsőrangu s maga nemében páratlan, soha sem látott nevezetességeket elősorolni, a mit a szerencsés londoni itt megnézhet, s mind csak — garasért.

Ez Whiteschapel hires utcai képe, mely minden szombat estve ismétlődik, s melyen eső s hideg lényegesen alig változtat valamit.

Benn a korcsmák s mulatóhelyekben az élet még tarkább, még változatosabb.

A külön rekeszekkel, s külön bejárásokkal ellátott ivótermek mindegyike telve van ilyenkor; a kevéssé cicomázott pincérnők egykedvü kalmári arccal szivattyuzzák fel egy igen célirányos készülékkel egyenesen a hordókból a kivánt folyadékot; a közönség, mely ily helyeken még ülőhelyet sem talál, zavart csoportokba oszlik szét élményeit elbeszélni, s itt-ott legkisebb genirozás nélkül egymással turbékolni. Közben telt kosarával erőszakkal tör utat egy apró tengeri rákokat áruló „bumler“; az ajtó sarkoknál leguggolva egy öreg nő kinálgatja sóba mártott juhlábait, vagy apró csigáit, s közben-közben egy fiakkeres széles,

vizhatlan kalapjában tartja hajókapitányi arccal szemléjét a nemes publicum felett, ostorát önelégülten kis lábujja mellé helyezve.

Az ivóteremből egy, sokszor több sötét sikátoron keresztül jutnak a „Stammgäste"-k a kártya- s billiárdozó termekbe. Sötét, rendesen udvarokra nyiló zugok ezek, egyszerü faasztalok és lócákkal, s a falakon a legujabb rémséges históriák élethü másolatai. A lapok között csak a hirhedt „Police-news", s némi regényekkel telt kofalapok hevernek itt olvasatlanul. — Ezt a népet még a háboru sem érdekli, ez még a londoni nagy nemzeti ünnepélyekről sem akar tudni. A nemzet általános politikai érzelme megtompul, s lassanként elvész ott, hol a szegény és gazdag között mindinkább nagyobb lesz az ür, hol egyes vérszopók hizlalásaért a nagy tömegnek állati, tengődő létet kell folytatnia.

Korcsmákból korcsmákba vándoroltam. A megkezdődött vihar s erősen hulló eső nem tartóztathattak vissza. Ez volt a valódi idő. Ott a bün sötét fészkeiben, ott, hol a gyötört lélek müveletlen kedélylyel keresi érzéki élvezetét, hol a csaló s tolvaj a nyomorultat utolsó garasától fosztja meg, hol nincs többé illem, s törvény által szabott korlát : ott tettem én lélektani tapasztalataimat, ott az arcokon és szavakból, melyeknek nincs tehetségök s legalább itt nincs is érdekök tettetni. S láttam szenvedőt, kinek szép arcán eltörölhetlen nyomot hagyott az élethalál küzdelem, butát, ki gondtalanul élte megszokott napjait, ravaszt és önhittet, kik játéktárgyul használták mások érzelmeit; láttam mindenek felett a müveletlen nép barbárságát, mely állatok kinzásaiban találta legfőbb gyönyörét, s mely müértő gyönyörrel biztatta a korcsmákban, s utcákon boxirozókat, a helyett, hogy a már hulló vérrel megelégedve, azok kibékitésére törekednék; ugyanama népet, mely a szinpadokon, s még sokszor az előkelőbbeken is annyival inkább ujong a darabnak, minél több pofonverés, szemtelen, s barbárias nyilatkozat van benne. S mégis ugyanaz estve, a nyomor és bünnek ugyanama helyein láttam mosolygó arcokat, kiket még ide is elkisért a humor s nyájasság; sőt láttam szenvedőket, vigasztalókat is, kik saját nyomorukat feledve, könnyezni tudtak mások keservein.

Éjfél felé járt. Az eső által zavart utcai nép kivételesen már ekkor oszlott; a vásárosok nagy része vlsszavonult, s a rendőrökön kivül csakis a részegek nagy száma tette lármássá az utcákat. Sötét, alig egy ölnyi sikátorokon mentem át, melyek azonban „tér"-ek s „sétány"-ok büszke nevét viselték. A rozzant házakról lehulló cseppek, az ajtókban itt-ott köpenybe burkolt sötét alakok, a végetlenül kanyargó rendetlen utak, s a néma éji csend nyomasztólag hatottak még önmagamra is. Cél nélkül bolyongtam a város negyedben mindenütt. Háromszor találtam a járda mellett sárban és esőben elbukva egy-egy részeg nőt. A jövőmenők alig ügyeltek rajtam kivül reájok, oly közönséges ez itt szombat éjeken, hogy még a nagyvárosi kiváncsiság is eltompul rajta. Dalolva jönnek a korhelyek a mulatóhelyekből; futva kerüli az esőt az elkésett polgár; csak a philosophicus rendőr áll nyugodtan az utcasarkon, vizsgálódásaiba merülten.

A közönséges korcsmák már is bezáródtak, csak a matrózok negyedében vannak még nyitva. S e negyed ismét egy uj, egy minden eddiginél iszonyatosabb képet nyujt.

Korcsmákon keresztül visz a bejárat dijtalanul e nép tánctermei-, concertházai-, s szinházaiba. A változott nevek dacára lényegesen ugyanama kép. A rekedt hanggal daloló vagy szavaló szinészt nem hallgatja senki; a vállveregetéssel vagy oldalbadöféssel rendreutasitó pincért pofonnal fogadják a nők . . . A nők . . . e nők . . . A teremtés büszkesége, az emberiség szebb s nemesebb fele, melynek dicsőitése foglalja el a leghidegebb philister agyát is időnként, — a nők, az emberiség nevelői, az élet megédesitői — mivé lettek itt! Egy-egy durva hustömeg, izléssértő öltözetben; az a kérkedő szivartartás, az a nyegle férfiölbe dobálódzás, ama keresett táncmozdulatok, az az állati tekintet . . . nem, nem állati. A kéjérzet, az állati ösztön még ad némi érdeket az arcnak; hol az érzelem az elbukás oka, ott a legördögibb fedél alól is kitünik az emberi. Itt nincs érzelem, itt nincs természetesség. Az emberi el van dobva, s az állatit sem találjuk sehol, mert minden mesterkélt. Ki tud olvasni az arcokból, ki igyekszik átérezni mások állapotját, s ki megtanulta mindenkor összehasonlitani azt, mi az az emberi alak s minőnek kellene lennie, az előtt iszonyatosabb e kép, mint az őrült, iszonyatosabb, mint a legnagyobb gonosztevőé.

S miért van mindez? Miért kell a fél világ urai fővárosában több mint egy milliónak éhenhalással küzdenie? miért szükséges az, hogy a legmüveltebb nemzetek egyikénél milliók s milliókra megy azok száma, kik ideális törekvések, nemes kedélyélvezetekről soha sem álmodnak?

Ne szólj sziv. Az érdekek képviselői nem értik ugy sem azt s a socialisták álmát jogosan kigunyolja a józan polgár. Hisz gazdagnak és szegénynek mindenkor kell lennie, hisz isten, a jóságos isten rendelése az, hogy az emberiség legnagyobb része állatilag tengődjék folytonosan, hogy nehány ezer kiválogatottak nyugodtan élhessenek. Félre ábrándozók! a rend, az örök rend kell, hogy uralkodjék, hogy a világ haladása ne gátoltassék.

ÉLET. TÁRSADALOM.

A proletár.

—g. A társadalom legalsó rétegében egy roppant tömeg forrong, mely forrongásával megreszketteti a trónokat. Nem a gazdagok, nem a hatalmasok idézik elő a legtöbb változást az államok életében, hanem a proletár-tömeg; és ez természetes, mert a proletár helyzete változásával már nem veszithet semmit, ő csak nyerhet. A proletariátus a társadalmi osztályok egyik legnevezetesebb válfaja s befolyása mindig fordított arányban áll egyes tagjainak jelentőségével. Minél jelentéktelenebbek a proletárok mint egyesek, annál nagyobb és döntőbb a hatalom, melylyel mint egész rendelkeznek.

Európában proletár az ókorban csak a görögök- és rómaiaknál, a középkorban sehol sem volt található; az ujkorban azonban, kivált ma már, minden művelt állam csak úgy hemzseg tőlök. Egyáltalán proletár csakis oly államban létezhetik, mely már a haladás bizonyos fokán áll. Ott, hol merev deszpotizmus űz gúnyt az emberiség jogaiból, vagy hol a nemesség igáját vonja a társadalom, ott a proletár ismeretlen mennyiség; csak hol ipar és kereskedelem, munka, és tőke harcolnak egymással életre-halálra, csak ott születik és él a proletár.

Anglia már a mult században is ismerte őket; tulajdonképeni elszaporodásuk azonban a francia forradalomtól kezdődik. Ez, első pillanatra ellenmondásosnak látszik. Hisz a francia forradalom a szabadság, egyenlőség és testvériség nagy eszméiért vivatott; hogyan volna tehát lehetséges, hogy ép ez szaporitotta volna azok számát, kiknek csak lételök is legkiáltóbb tanujele társadalmi egyenlőtlenségünknek?! Pedig ugy van.

Csak egy futólagos pillantást kell vetnünk a történelemre és ama szomoru meggyőződésre fogunk jutni, mikép az eszmékért vivott harcok, dacára a roppant véráldozatoknak, melyek által többi testvéreiktől oly gyászosan különböznek, mintha egy kikerülhetlen balvégzet súlya nehezednék rájok, a kitűzött célt egészen sohasem érik el, hanem vagy csak részben, vagy ép az ellenkezőt.

De e visszás körülmény sehol sem ötlik oly kirivóan szemünkbe, mint a francia forradalomnál. Itt a szabadság, egyenlőség és testvériség, az eszmék e szentháromságának ellanállhatlan, hóditó hatalma hivá fegyverre a francia népet, hogy mint Louis Blanc mondja az egész emberiség ügyét az egész emberiség ellen védje. De a végzet könyvében az máskép volt megirva. Ez eszméknek nem sokára saját harcosaik közt is találkoztak elleneik. A nemesség megtörésével széttört ama kapocs is, mely a nemzet többi tagjait egy egységes egészszé fűzte. Az eddigi harmadik rend, a tulajdonképeni polgárság a forradalomtól már mitsem remélhetett, hanem csak félhetett elkezdte tehát hangosan hirdetni a XVIII. század eszméit: az egyéni szabadságot és a tulajdon sérthetlenségét, mely phrásisokkal a fölületeseket, kik e köpeny alatt az egoismust nem vették észre, könnyü volt megvesztegetni, tévutra vezetni. E tanok képviselőinek, a girondistáknak bukásával még egyszer fölragyogott a forradalom csillaga: még egyszer és utoljára uralomra vergődtek eszméi. De hirdetőik Danton, Marat és Robespierre saját egyenetlenségök és elleneik ármányai folytán egymás után vérzettek el és Thermidor 9.-ikén a forradalmi eszmék utolsó apostolával maguk a tanok is kivégeztettek; a büszke vérzászló pedig, melynek láttára egykor a reaktio elsáppadt, mely annyi dicső csatán elől lobogott, mely alatt annyi hős lehellte ki bátor életét, saját hiveitől elhagyatva, sárral dobáltatott, hogy a késő ivadék csak undorral nézhessen rája. Az egész óriási harcból csak egy osztály, a polgárság kelt ki győzelmesen s a polgársággal a tőke jutott az uralomra, mely mindinkább járma alá hajtá a munkát; mert mig a feudális korban az utolsó pór sem volt elhagyatva, ma a vagyontalan munkás egészen a tőke önkényétől függ.

Midőn a tőke igy mind magasabbra szállt a hatalom lépcsőin, a nemesség és polgárság alatti nagy tömegből — melynek sorsa ma már csak azért is roszabb, mert sokszorta több ura van, mint azelőtt — eme nagy tömegből mindinkább több és több oly ember vált ki, kimint az egyszeri philozophus elmondhatta magáról: omnia mea mecum porto. Igaz ugyan, hogy sokan henyeség vagy könnyelmüség folytán jutottak ily nyomorba, de voltak olyanok is, és pedig nagy számmal — mint ezt Anglia bizonyitja, hol voltak évek mikor az ország 20% a szegények lisztáján állott — kik szivesen dolgoztak volna, de nem kaptak munkát.

Igy keletkezett, igy szaporodott a proletariatus.

Láthatjuk tehát, hogy különösen a polgárság és ennek a forradalmon elkövetett árulása tekinthető a proletárok oly nagy mérvü elterjedésének okául.

Ma már minden szaknak megvan a maga proletariátusa, mely azonban biztos keresetmód mellett mindenütt és mindenkor ugyanama gyor hajlandóságot árulja el a nyárspolgárséghoz. Legjobban kitünik ez a papságnál. A proletár klerus, vagyis az alpapság szintén nincs megelégedve a fönálló renddel; reformokról, celibátus eltörlésről, autonomiáról beszél, sőt vannak oly szabadelvüek is — azok rendesen a már 10—15 éves káplánok, kik még mindig nem kaptak plébániát — hogy amugy suttomban, Rénant, az ateis-

must és a természet célszerütlenségét is emlegetik. Hanem ha aztán egyszer megérkezik a várva-várt fára és annak folytán az előbb vézna és átlátszó káplánból tisztes gömbölyűségű plébános lett, akkor már nem is törődik többet az afféle világi hiuságokkal; ha pedig már a vörös öv is megvan, akkor az egykori reformer meg épen szent kötelességének tartja az ujitásnak csak említésére is dühbe jőni.

Egyet azonban a proletártól ritkán lehet elvitatni: a tehetséget. Ha nem csalódom, Helvetius mondja valahol: les passions doivent être regandeecs comme le germe productif de l'esprit. A szenvedélynek pedig a nyomor az iskolája, s a nyomorból a proletár mindig fölösen kapja ki osztályrészét. De különben is elég szép tehetség kénytelen proletárrá lenni, a társadalmi lépcsőzet e legalantibb fokára sülyedni, mert képességei, természete nem olyan, mely a modern társadalom szük keretébe beillenék. S hány van, kit merő jószivüség, könnyelműség, vagy egyik megbocsátható gyöngeség sodor ez örvénybe. De minden gyöngeség között bizonyosan a pazarlás az, mely leghamarább vezeti gazdáját e körbe.

A modern társadalomnak sok istene van, de egyik sem oly szigoru, kultuszára egyik sem oly féltékeny, mint a pénzistenség; a többiek sokkal engedékenyebbek. Vegyük pl. a becsületet. Az ó-és középkorban az egyszer elvesztett becsület örökre odavolt; ma, ha százszor is elveszik, egy pár töltetlen pisztoly elsüt ésével rögtön helyre áll.

Nem úgy a pénzistenség. Aki ennek kultuszát elhanyagolja, vagyis aki ennek képét zsebéből teljesen kifogyni engedi, annak számára csak nagy ritkán van még segitség. Itt látszik meg legjobban, mily nevetséges hazugság korunk egyenlősége. A nábob marokkal szórhatja a pénzt: a grófhölgy tönkre üthet egy bálejen egy oly ruhát, melynek árából egy szegény család hónapokig megélhetne; nem itéli meg értte senki, sőt talán még akad lelkesült bálreferens, ki hozsannákat rengedez a hazai ipart ily nemesen ápoló lenge grófhölgynek. Ha a pazarlást egy olyan teszi, kit ez tönkre juttat, kigúnyolják s e gunynyal még akkor sem hagynak fel, ha már a nyomor is beköszöntött. Azok már különösen érzékenyszivüek, kik az isten segitségét kéregetik le szerenczétlen embertársaik számára.

A proletár achillessarka rendesen a jellem szokott lenni, de ez termeszetes. Azok, kik puha pamlagon hevernek és legfölebb az ablakon át ismerik az életet, azok könnyen törhetnek pálcát a vétek felett; de aki tudja; mi a nélkülözés, mi az éh; aki tudja, hogy az ember minden érzete közt az önfenntartási ösztön a legerősebb, az aligha fog oly könnyen követ dobni a nyomormiatt vétkezőre.

Az ily bűnökért a felelősség első rendben a nyomor előidézőit és élesztőit, a vagyon képviselőit illeti.

Nem akarjuk a nemességet a polgárság rovására dicsőiteni. A nemesség és polgárság — mindegyik a maga idejében — egyiránt pöffeszkedő, lenéző és önző volt az alatta állók iránt. A nemesség megtörése kétség kivül haladás, de csak is haladás. A polgárság még mindig lábbal tapodja a francia forradalom eszméit és naponta szaporitja a proletárokat.

Minden nagyobb kornak megvan a maga uralkodó elve, melynek minden egyéb hódolni kénytelen. A közép korban a papi pályán kivül minden ut zárva volt az előtt, kit a születés szerencséje kiválóbb polcra nem emelt. Ma hiába minden törekvés, kába és hasztalan minden fáradozás; elismerés és jutalom csak a vagyon nyomában jár.

A vagyontalan tömegnek, a proletáriátusnak egyedüli ereje számában rejlik. A polgári rend nemzetgazdái ösztönszerüleg sejték ezt, s ezért főtörekvésök abban áll: a proletariátus nagy szaporodását minél inkább megakadályozni. Malthustól, ez ókonservativ nemzetgazdától le egész Mill- és Schäffleig, kik a polgár-nemzetgazdák közt a lepszabadelvübbek, mindnyájan, kivétel nélkül e néposztály elszaporodása ellen küzdenek.

Ma már a legtöbb müvelt államban vannak hivatalos statisztikai intézetek, de azért még nem igen volt rá eset, hogy ez intézetek különös sulyt fektettek volna arra, hogy a népesség mily aránytalanul nagy részét képezi a proletariátus, és hogy a népesség mily elenyésző csekély töredéke tartozik a vagyonos osztály hoz. Lassale egy—ha nem csalódom — majnai Frankfurtban tartott beszédében ezt mondá a munkásoknak: „Titkolják előttetek számotokat; mert félnek, hogy megtudva ezt, éreztetni fogjátok hatalmatokat."

Bármennyire is törekedjenek a proletariátus növekvését mesterséges szabályok által akadályozni, az — hiven a természet törvényeihez — mindinkább fog növekedni.

Előbb-utóbb be kell következnie ama kornak, midőn a legnagyobb néposztály le fogja magáról rázni a most uralkodó végtelen kis osztály jármát. S aki az emberiség komoly barátja, annak nem e változás megakadályozásán, hanem azon kell fáradoznia, hogy az átalakulás lehetőleg békés s ezáltal a haladás követelményeinek megfelelő legyen. Erre a legjobb eszköz: a népnevelés. A tudatlan proletár-tömeg, ha egyszer uralomra jut, romba döntheti müvelődésünket; ha azonban a hatalomhoz müveltség is fog járulni: oly kor lesz elővarázsolva, milyen ma a legmerészebb költői agyban sem könnyen fogamzik.

IRODALOM. MŰVÉSZETEK.

—s. **1869. és 1870. években Pesten több alkalommal tartott s a „Corvin Mátyás“ pesti szabadkőmivesi páholy határozatából kiadott beszédek.** Habár egy kissé későn, megemlékezünk e nagy cimü kis füzetről, annál inkább, miután még ma is vannak, kik babonás tisztelettel viseltetnek a szabad kőmivesség iránt. A szabad kőmivesség eme jó hirnevét azonban nem barátainak, hanem ellenségeinek köszönheti. Hegymögiek és absolutisticus törekvésü aristokraták támadták meg eddig leghevesebben e testületet, minek következtében az ártatlan kőmivesek minden szabadkozásuk dacára, radicális vöröseknek tartattak. Csakis a felettök lebegő homály okozá azt, hogy az ultramontánok és aristokraták nem ismerték fel bennök mindjárt szövetségesöket. Hogy ma már felismerték egymást e rokon elemek, annak legvilágosabb bizonyitéka az, hogy két legismertebb ultramontán grófunk szintén a szabad kőmivesek közé tartozik.

Bizonyára lesznek olyanok, kik kételkedni fognak a fennebb mondottakban; azok kedvéért álljon itt pár hely az e füzetben közlött beszédek egyikéből.

A 33. és következő lapokon azt olvassuk : „Azon emberek, kik mindent szorosan vesznek, a szabad kőmiveseket azon oknál fogva tartják veszedelmeseknek az államra nézve, mivel rendszerünk az egyenlőségen és szabadságon alapszik; ez alatt értik a rang, állapot, életmód, tökéletes egyenlőségét. Ezen értelemben azonban tökéletes egyenlőseg képtelenség, agyrém... A szabad kőmivesség egyenlősége abban áll, hogy egymást testvérnek tekintik, hogy egymás közt a jólétre és irgalomra célzó kötelességeket felebarátaik iránt teljesitik.“ Ennél sziveskedőbb értelmezését az egyenlőségnek keresve sem lehet találni. De folytassuk tovább az idézést.

„Többen azt vélik, hogy a szabad kőmivesek a positiv törvényektől függetlenséget tanitanak, és hogy a polgári rendeleteket megalázóknak tartják. A szabadkőmivesség rendszere a rendetlenségeknek és féktelenségeknek elejét venni, és ez nem enged más szabadságot, mint az erkölcsiséget.“ Ez már aztán az ostobaságig naiv egy értelmezés. De most jő a java.

. . . „Minden rágalmak közt legméltatlanabb az, ha azzal vádoltatunk, hogy atheisták vagyunk, és vallástalanságot hirdetünk; titkainkban minden jámborság és erkölcsiség.“ A szabad kőmives urak szerint tehát vallástalánság és atheismus annyi mint erkölcstelenség. Ez maga — ugy hiszszük — elég bizonyság a szabad kőmivesek s az ultramontanismus közti rokonságra. Ami pedig társadalmi szabadelvüségüket illeti, ez a következőkben tükröződik le:

. . . „Sajátsága a veszedelmes társulatoknak, magukat a becsületesek, kivált a felsőség előtt elrejteni, elzárni. A szabadkőmivesek szabályai azonban csak a nép előtt titkolódzók. Ha ajtainkat a gyönge, gonosz, vagy bünös előtt elzárjuk, annyival inkább nyitjuk meg különbség nélkül az érdemnek és kivált az erénynek, sőt elvünk, hogy igyekezzünk felsőségi egyéneket, államférfiakat kebelünkbe fagadni.“ Ez aztán elég világos.

Vannak különben e kis füzetben mulatságos helyek is; ilyen pl. a következő kettő, hol szimbolumaik egymástól eltérőn, sőt egymással ellenkezőleg, de azért mindig elég nevetségesen magyaráztatnak.

A 21. lapon : „Jelvényeiek allegóriák. Feladatunk egy templomot épiteni, és ez az erkölcsiség temploma. A szögletmérő, a háromszög és a cirkalom, a méltányosságot, igazságot és jóságot képezik. A világosság célzás az erényre.“

A 24. lapon : „Vegyük csak a kőmivesi szerszámokat . . . nem emlékeztet-e a vakoló kanál szivünk minden hézagai gondos ős időktől való körülfalazására? a cirkalom ennek mindennapi vizsgálatára? a kalapács az imára? És a szivünkre való figyelem, mindennapi vizsgálat és ima három nélkülözhetlen eszköz a jóság haladására.“

A kinek még ezek olvasása után sem ment el a kedve e testülettől, annak csakugyan nem tanácsolhatunk mást, mint hogy avattassa fel magát szabadkőmivesnek.

—f. **Értekezések a természettudomány köréből.** Kiadja a magyar tudományos akadémia. Az akadémia III. osztálya által eddig is szép számmal kiadott jeles értekezésekhez ujabb három csatlakozik. Az első Heller Ágost „a hangrezgés intensitásának méréséről“ szóló értekezése, mely az 1870. nov. 7-én tartott szakülésben olvastatott fel. Szerző ez értekezésében a hangsebesség kisebbitésére vonatkozó kisérleteinek eredményét közli. A kisérletek amaz esetet tárgyalják, midőn a levegő, mely a hang terjedését eszközli, körhengeralaku csőben foglaltatik.“ Kirchhoff szerint ez esetben ugyanis a hangsebesség kissebbitése „a cső átmérőjén és a hang magasságán kivül még egy oly állandótól függ, mely a levegő surlódását és meleg vezetését magában foglalja.“ Minthogy ez „állandó“ eddig még megközelitőleg sem volt meghatározva, szerző vállalkozott az arra igényelt kisérletek megtételére. Az eredmény iránt annál nagyobb bizalommal viseltethetünk, mert szerző a szükségelt mérések módszerét, valamint amaz elméletet, melynek nyomán a mérésekből nyert tapasztalati adatokból az emlitett állandót kiszámithatni, Kirchhoff tanártól vette át.

Az előttünk fekvő második füzet Greguss

Gyula „Hő és nehézkedés“ cimü értekezését tartalmazza. Szerző ama tapasztalatból, hogy az erők, mint például a villanyosság, vonzódás stb. — egyszerre több rendbeli hatást képesek előidézni; és ama tételből, hogy „a feszerőkből származott eleven erőknek egymértékűeknek kell lenni“ — a napban történő hőfejlődésnek uj elméletét állitja fel. A bolygókat a nappal összefüző feszerő — a nehézkedés — egyrésze a bolygók mozgásában mint eleven erő mutatkozik, az egyensuly megtartására szükséges, hogy a napban is a feszerő egyenértékü része eleven erővé változzék, a viszonyokhoz képest ez eleven erő, mint tömegmozgás, nevezetesen mint hő jelentkezik. Ez elmélet szerint a napban fejlődő meleg főforrását a bolygók keringése képezi. Az utókor föladata e bár egyszerü, de magasztos és a természettudománynak, nevezetesen a kőtannak legujabb fölfedezésein alapuló elméletet tapasztalás és számitás által támogatni.

A harmadik füzetet végre Dr. Jurányi Lajos „A ceratozamia himsejtjeinek kifejlődése- és alkatáról“ szóló értekezése képezi. Szerző közli ama vizsgálatainak eredményét, melyek következő kérdések megfejtésére irányultak:

1. Mimódon jönnek létre a porhonok (Pollenräcke) s hogyan történik a himsejtek ős anyarejtjeinek kiválasztása (Differenzirung.)

2. Hogy fejlődnek a himsejtek anyasejtjei, s azok ezekben?

3. Mily alkattal birnak a himsejtek a Ceratozamiánál?

4. Mily változásokat szenvednek a himsejtek a tömlőképződés előtt és ennek folyama alatt?

Szerzőt e vizsgálatra főleg Schacht nevü német tudós e szakba vágó munkálatai birták, melyek szerző szerint nem igen érdemelnek bizalmat, részint amaz eljárás miatt, melyet Schacht vizsgálatainál követett, részint pedig a miatt, mivel a felhozott kevés adatok közt is szembeötlő ellenmondás található, párosulva némely nem közvetlen észleleten, hanem csak sejtelmen alapuló állitással.

Bizonyitják e munkálatok, hogy a tudományos buvárlat hazánkban mindinkább lábra kap és hogy nem fogadjuk a külföldi buvárlat eredményeit oly feltétlen bizalommal, mint eddig; gondosan átvizsgáljuk azokat, és ha helyeseknek bizonyultak, ugy elfogadjuk, ha pedig tévesek, ugy visszautasitjuk. Ily ösvényen haladva, tudományunk talán még virágzásnak is fog örvendhetni.

= „A cselédügyben“ cim alatt a „Fővárosi lapok“ egy igen humánus s gyakorlati szellemü cikket közöl Glacz-Ebeczky Matildtól. Az enemü törekvéseket mi mindig őszintén üdvözöljük s hogy itteni szük terünkhöz képest e cikk-, illetőleg ez eszméről bővebb fogalmat nyujtsunk olvasóinknak, nehány jelentékenyebb passusát közöljük. „Hazánkban oly általános a panasz demoralizált cselédeinkre, hogy bátran föltehetem, miszerint alig van családanya, vagy háziasszony, ki ne értene velem egyet, midőn állitom, hogy — csekély kivétellel — cselédeinkben fizetett ellenséget birunk, még pedig oly ellenséget, ki örömünket, bánatunkat ismeri, velünk egy födél alatt lakik, és kire rá vagyunk szorulva. Rá vagyunk szorulva! ezzel mentettük eddig magunkat, ha pirulva jutott eszünkbe, hogy ismerve ez osztály legnagyobb részének az erény megvetését, az erkölcsi sülyedést, ismerve mulatóhelyeiket és a társaságot, melybe helyváltozás alkalmával jutnak: mégis magunk adjuk legdrágább kincsünket, gyermekeinket kezükbe, hogy testi-lelki jólétüket gyökerében mérgezzék meg, és hogy nekik ártatlan leányainkkal közvetlen érintkezést engedünk, hol bizalmas együttlétben csak egy nap élményeinek elbeszélése is semmivé teheti azt, a min mi évek során át fáradoztunk. Mi hiszszük, hogy az ember eredeti hajlammal bir a jó, igaz é e nemes iránt, és hitünkben hajlandók vagyunk romlott cselédeink fölött túlszigoru itéletet hozni, a nélkül, hogy komolyabb és mélyebb vizsgálatra méltatnók az okot, mely cselédeink erkölcsi sülyedését idézi elő, és szigorunkban elfeledjük, hogy nemes elvekből keletkezett erkölcsiséget csak a müveltség adhat! — De vajjon hazánkban tettünk-e eddig valamit, mi által eszközöltük volna cselédeink müvelését, s ez által javulását? A hatóság gondoskodott ugyan büntető törvényekről, de a valódi humanitás azt követeli, hogy mindenekelőtt gondoskodjunk javitó eszközökről.“ A cikk végefelé pedig igy szól: „Legcélszerübbnek találom, nézetem szerint, ha egy társaság föladatává teszi a cselédosztály fölött anyailag őrködni, maga iránt bizalmat keltve, köztök a becsületérzést és erkölcsiséget terjeszteni, női méltóságukat velük megismertetni, fiatal leányokat pedig célszerüen berendezett képezdében pályájukra elkésziteni.“ — Ohajtjuk, hogy e törekvés minél szélesebb visszhangra találjon! —

—r. **Fenn és alant.** Regény 4 kötetben. Irta Szegfi Mór. Pest, 1871. Aigner L. A társadalmi irányregények korszakát éljük. Németországban Gutzkow, Auerbach, Spielhagen s legujabban Sacher-Masoch bebizonyitották azt, hogy az irány korántsem öli meg föltétlen a költészetet, s hogy irány és költészet bizonyos arányban nagyon is összeegyeztethetők a regényekben. A regények legalkalmasabb közegei az eszmék terjesztésének s igy nem csoda, ha az iró bizonyos eszmét törekszik érvényre emelni regényében. Szegfi regénye is egy ily eszmét ölel fel: a polgárosztályt diadalmaskodni hagyja az arisztokrátia felett. Nem uj, sőt már nagyon is sokszor feldolgozott tárgy, melynek csak a korszerüség s az iró sajátságos, a többiekétől elütő felfogása kölcsönözhetnek még érdeket. Szegfinél megszokott situatiókkal találkozunk, s

maga a hősnő Etelka — ki különben igen sikerült alakja a regénynek — nem uj előttünk; mindazáltal na leszámitjuk a regényeinkben egy idő óta sohasem hiányzó fölösleget: alakokat, melyeket „néma személyeknek“ lehetne nevezni, epizódokat, melyek mitsem tartoznak a lényeghez — ugy a compositió szoros egysége az, mi Szegfinek legnagyobb érdeme. Maga a hősnő viszi keresztül az egész eszmét; szenved értte a magasból a nyomor karjába hull miatta, de végre győzelem s boldogság koszoruzzák nemes kitartását. Jelenetei több izben hatásosak, emelkedettek, bár igen gyakran nem látjuk az indokot, mely alakjait mozgásra, tettekre készti. A valószinűség is nagyokat döccen egy-egy kitérésnél; de ezek mind oly hibák, melyeket a regény olvasásánál könnyen feledhetünk. Ajánljuk, mint különben elég tartalmas olvasmányt.

IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS MÜVÉSZETI HIREK.

= **Érdekes hangverseny-cyklus.** A nagyböjt folytán három philharmoniai hangverseny lesz. Ujabb megállapodás folytán mindhárom hangversenynek más igazgatója lesz, miáltal e hangversenyek érdekessége még inkább növekedni fog. Az első hangversenyt Liszt Ferenc. a másodikat Erkel Ferenc, a harmadikat Volkmann Róbert fogja igazgatni, mi bizonyára kellemes ujdonság a zenekedvelő közönségre.

= **A felnőttek oktatására** tartott előadások között a legérdekesebbek egyike az, melyet Arányi Lajos tanár tartott „az életmentésről“. A jeles tanár aam ritka adománynyal bir, hogy a legszárazabb tudomány-tárgyat érdekfeszitő példák s gyakorlati esetek felsorolása által vonzóvá teheti. A hallgatóság, mely többnyire oly nagy számmal jelen meg előadásainál, hogy a termet (országut 4. sz.) egészen megtölti, figyelmesen követi szavait. Most „a vérzések mikénte kezelése hirtelen életveszélyekben“ képezi értekezési tárgyát, mely közbiztonságunk sokszoros veszélyeztetése mellett bizonyára nem mondható korszerütlennek. Többek felkérésére a tudós tanár koronként németül is fog felolvasásokat tartani. A magyar előadások hetenként szerdán esti fél 8 órakor vannak.

= **A nemzeti szinház** mult heti drámai előadásai közül meg kell emlitenünk „Lear király“-t és „Lecouvreur Adrienne“-t, Amabban Molnár György jó sikerrel, sok erővel játszá a cimszerepet; mig Kordélia szerepét Helvey Laura k. a. gyöngén ábrázolta s kár is volt e szerepet elvenni Lendvainé asszonytól. A hálátlan királylányok alakjai is gyarlón voltak személyesitve. „Lecouvreur“ alakjában Felekiné asszony átalános tetszés mellett játszott. Szép alakja és bensősége egészen fölvillanyozták a közönséget. Ha az ő hangja a nagyobb indulatok kifejezésére elegendő volna: akkor ez kétségkivül legkitünőbb szerepei közé tartoznék.

= **Strauss János**, az ismeretes walzer-király első nagyobb zenemüve, „Indigo“ cimü komikus operetteje, tegnap került először szinre Bécsben. Az ujdonság, mely bécsi lapok szerint zenészeti szempontból is becses, igen tetszett s a szerző zajos ovátiókban részesült.

= **A bécsi „Concordia“ iró-egylet** évi ülésében az elnök melegen emlékezett meg ama veszteáltal ségről, mely az iró-világot b. Eötvös József halála érte. Az egylet tagjai fölállásuk által fejezték ki helyeslésöket szavai iránt s mély részvétöket a kitünő szellemet illetőleg.

= **Eötvös J. felett** a m. t. académiában Lónyay Menyhért fog emlékbeszédet mondani, ki ezt magának kikérte. A Kisfaludy-társaságban még nem történt megállapodás és valószinüleg Gyulai Pál fog erre felszólittatni.

= **Raabe Hedwig**, az európai hirü német szinésznő háromszor fogja játszani Yelva hatásos néma szerepét a nemzeti szinpadon, egyszer az iróisegélyegylet és egyszere a szinházi nyugdijalap javára.

= **Bulyovszkyné asssony**, ki annyira imádja Németországot, nagykegyesen azt felelte állitólag Orczy b. vendégszereplési ajánlatára, hogy „szerencséjének tartja hazája nagy költőit magyarázhatni a közönségnek a nemz, szinpadon“. S hogy szavait tettleg is bebizonyitsa: „Stuart Mária“ „Kaméliás hölgy“ és „Lecuvreur Adrienne“-ben fog föllépni. Ezek tehát az ő hazája nagy (!)költőinek müvei? Bizony a költészet szempontjából e daraboknál sokjobb eredeti darab van. Hanem a magyar nyugdij bizonyosan jobb és bizonyosabb is. — —

= **A m. t. akadémia** III. (math. és természettud.) osztálya febr. 13-ki ülésén Kruspér István „A párisi méter-prototyp az 1870. augustusi méterértekezleten“ cimü székfoglaló dolgozatából olvasott fel, mint az utolsó nagy gyülés alkalmával megválasztott rendes tag; felolvastatott továbbá Balló Mátyás pesti főreáliskolai tanár értekezése „A szilárd szénkénegről.“

Felelős szerkesztő: **Benedek Aladár.** Főmunkatárs: **Endrődi Sándor.** Kiadó: **Fekete Bernát.**

Pest, 1871. A „MINERVA“ gyorssajtónyomása.

II. évfolyam. 8. szám. 1871. Február 23.

SZÉPIRODALMI KÖZLÖNY.

IRODALMI, TÁRSADALMI, MŰVÉSZETI ÉS KRITIKAI HETILAP.

FRA ANGELICO MÜVEI A FLORENCI SZ. MÁRK KOLOSTORBAN.

Alig egy évvel ezelőtt a dominicanus rend fentnevezett kolostora Museo fiorentino di S. Marco név alatt nyilvános épületté alakult át. Maga a kolostor sem nagyság, sem fényben nem foglal el kitünő helyet; történeti neve, ha szinte Itália egyik legnagyobb fia, a merész Savanarola barát itt lakott is, még nem teszi eléggé méltóvá, hogy a magyar közönség kiváló figyelemre méltassa. De vannak e kevéssé ismert épületnek nagyobb kincsei, s ezek a falfestvények, amaz egyszerü szent képek, melyek a kisded cellákban egészen homályban, s olykor igen megrongálva hevernek, s melyek mégis ez épületet igen rövid idő alatt a müvészetí világ egyik legnevezetesebb helyévé teszik.

Fra Angelico, a régi nagy mester (1387—1455) legkitünőbb müvei vannak e falfestvények közt. Az ő tárgya mindenkor egyszerü; legtöbbnyire egy feszület, alatta imádkozó szenttel; olykor az angyali üdvözlet, a feltámadás, a sirbatétel stb., de mindenkor csak e bibliai történetek, melyeket a legközönségesebb ember is ezer s ezerszer lát, s az Olaszhonban utazó némi közönyösséggel fogad. Szinezete ritkán eléggé életteljes; az egyes szinek mereven állanak egymás mellett, s önmagukban is vegyületlenek. A világ, s árnyékitás, az ujabb festészet ez első rangu segédeszközei, itt egészen mellőzve vannak. Az egyszerü eszme kivitele igen sokszor szenved technicai hiányokban; a test élettelen, szine természetellenes, az egyes tagok nem ritkán szegletesek, igazolatlan helyzetüek, s csaknem mindenkor többé-kevésbbé rutak, s még tetőzetül mindezekhez, a compositio s technica az egyes képekben csaknem a legkisebb részekig egyhangu.

Valóban alig van a nagy müvészek közt egy is, kinek müveit a laicus látszólag méltóbb joggal itélné el, mint épen a kegyes dominicánus barátéit. S mégis e müvek kétségtelenül az első rangu remekek közé tartoznak. Az avatatlan figyelmét rendesen csak a szinek s a dramaticai élet költik fel, s ez itt teljesen hiányzik; kissé szakavatottabbak előtt már a compositio, s technica tekintetik fődolognak, s még e tekintetben is sok kifogást lehet Fra Angelico ellen jogosan tennünk; a valóban műbarát azonban, ki mindenütt a kifejezni szándékolt eszmét keresi fel, s ennek világánál itéli meg a kivitelt, bámulattal fog eltelni e remekmüvek előtt, melyek a mély, önfeledten magát átengedő vallásos érzelem eszményi kifejezései; müvek, melyek a maguk nemében rafaeli elsőséget érdemelnek.

Vallásos érzelem — nem kell e criteriumot elfelednünk. Gondolkozzék bár valaki egészen elitélőleg a szellem ez irányáról — s e sorok irója is sok tekintetben lelki betegségnek tekinti azt — a mübiráló kötelessége elfogulatlanul hatolni be a müvész fogalmaiba, s nem saját kora nézetét szabni reá, hanem amaz eszme szerint itélni meg, mely lelkét teljesen betöltötte.

S ez eszme Fra Angeliconál a középkor vallásos nézete, mely szerint a bünben fogantatott ember önmaga tette által teljes képtelen nyomorult helyzetéből kiszabadulni, s e végett szükséges, hogy elfeledve önmagát, eltaszitva magától mindent, a mi a bünös földi létre emlékeztet, egyesüljön a nagy mindenséggel, melynek vallásos neve isten s kinek földi megtestesülése az egyesülést elősegitő Jézus. Az istenember magasztos alakja, s mellette az önmegtagadás fokozatain már is keresztül hatolt szentek ez eszme tiszta kivitelét követelék. — S e szempontból tekintve nem kárhoztatnunk, de sőt bámulnunk kell a látszó technicai hiányokat.

Az érzelem tiszta szemléletébe elmerült egyéneknél mit keresne az élet, az előre törő tetterő modern élénk kifejezése? Az erőteljes testszin, a meglepően változatos s egymásba omló szinek elvonják a figyelmet a valódi lényegtől. Hisz itt a külső lényegtelen, sőt épen akadályozó, melyet el kell taszitani, hogy a tiszta szellemihez juthassunk. S ez az oka, hogy a tájkép és architectura által képzett háttér hiánya itt müvelt műbarátnak fel sem tünik, holott másutt az igen szembántó, sőt a kép hatását egészen tönkretevő volna. Innen van az, hogy az

a nyugodt halvány-sárga szin, mely másutt semmit sem mondó, sőt a testnél épen visszataszitó volna, itt igen kellemesen hat s sok tekintetben elősegiti ama bámulatos szellemi kapcsot, mely itt a legtöbbnyire igen laza külső egységet pótolja.

Lépjünk közelebb a műremekekhez s vegyünk például egyet a számtalan feszületek közül.

Fél életnagyságu, nyugodt szinezetü talajra festett alakok ezek. Csinos sárgás fán feszülten áll az üdvözitő; nyugodt tartása meglepő finomsággal még egy lábai alá tett támaszszal is elő van segitve. A sebekből vér hull ki, de e vér nem irtóztató; nyugodt folyása alig látszik egyelőre a figyelmet is fölkelteni. Alól a feszület mögött egy csaknem redőzetlen ruháju szent térdepel, karjai görcsösen ragadnak a keresztbe, hogy megváltójával egységét kifejezze, s bánatos feje az ő lehajlott arcára tekint. S e fejek, e tekintetek! Ki nem látta e kifejezést, annak hasztalan minden tüzetes leirás, ki látta, s tudott érezni is, az nem feledi el soha. A görög isten szobrok vér- ér nélkül ábrázoltattak, hogy a változás nyoma se látszassék rajtok; a keresztyén istenember teste s arcán hiányzik még a legkisebb redő is, mely a földre emlékeztetne. Tartása és arányai mindig komolyak, s nyugodtak s még a gyermek-Krisztusnál sem találnak oly szabad genreszerü felfogást, mint még Raphaelnél is előjön, ki a humanismus befolyása alatt önkénytelenül is nem az emberré lett istent, hanem az idealis, az isteni embert rajzolja. Ez az oka — mellékesen legyen mondva — hogy ő nála különösen a Madonnát, a középkor ez idealját, látjuk tökélyében, mig Fra Angeliconál a központ nem lehet egy, habár tökéletes emberi lény, hanem maga az isteni. S ez isteniség kifejezése főként az arcban nyilatkozik. A csaknem szintelen és változatlan testen, melylyel még az öltözetdarab is egybeforrva látszik, nincs a szemnek egyetlen nyugpontja sem. Önkénytelenül vitetünk a fejhez, mely gyöngéden borul a keresztfő jobbjára. Sima és ráncatlan ez arc, kissé lefelé hajlott orra felett szelid félkörben fedi a szemöldök a félig nyilt nyugodt, s bensőséggel telt szemeket. A dicsővel s a szent hásámság veres jelével fedett fejéről egyszerü szép sárgás fürtök omlanak le; az, a mi emberi, a száj és ajkak még a félprofil archoz aránylag is igen kicsinyek. A leirhatatlan szem szelidséggel tekint le a kereszt alatt levő szentre, s e tekintetben el van feledve a kinzó fájdalom, de annál inkább élénk a nemes lelki szenvedés, melyet önfeláldozó szabadakarat idézett elő.

Alig van hálátlanabb mű, mint ismeretlen képek leirása. A műremek egységes hatását még a nagy müvészeknek is alig engedtetett meg büntelenül egyes részeikre bontani fel, s ha igen, az olvasó képzete legtöbbnyire törpe marad azok ismét egyesitésében. E müvek értékét annak, ki őket nem szemlélheti, csak hatásában lehet némileg méltányolni.

Fra Angelico müvét a müértőre mint — említém is — a tiszta, önmagát átadó vallásos érzelem tökéletes megtestülésének benyomását teszik. A földi mindennapi élet teljesen elfeledten, a kedély az ismeretlen okfőhöz vágyakozik, kinek szelleme áthat a világ minden részein. Az erő, hatalom számüzve vannak innen; a nyugodt arcokat csak szellemi gond aggaszthatja, a test és kéz munkát nem tanult ismerni, nem, még az olvasó s kereszt is kerülve van, mint a mely közé és az üdvözitő közé juthatna. Közvetlen egység, hol megszünik az én önző egyedi gondolata, megszünnek vágyai, reményei, mert megtalálta azt, kivel egybeolvadva örök boldogságot nyert. S a miért él, miért emészti a bánat, (a könnyek bámulatos tapintattal sehol sem jönnek elő) az egyszersmind a keresztre feszitett mester bánata is, s igy olvadnak össze az egyes alakok nem testileg, mely csak külboriték, hanem az átható vallásos szellemben. De a testnek a szentek ez egyesülésében hátrányként nem szabad többé szolgálnia, s ezért tünik el itt az animalis élet, az erő, s változatosság, ezért halványulnak el a szinek, ezért kerültetik gondosan minden felesleges, mi a külvilágra emlékeztetne.

Fra Angelico más müveket is festett. Magában e kolostorban, az Uffizi kincsei között, s Olaszhon más helyein önmagam is láttam több egészen más compositióju s kivitelü, de mégis nagyrészt kétségtelenül az ő munkáit. Szinezete gyakran igen élénk s tiszta, angyalai s szentei olykor Mantegna-féle vonásokkal, a tárgy a tett pillanatában fogva fel, néha épen tájképpel, — de e müvek, ha szinte némelyek, különösen egyes angyalfői kitünő becsüek is, mindenkor háttérben maradnak e mestermüvek mellett, melyek némi hiányait is nem genialis alkotójok, hanem egyedül a kor kifejletlen technicájának lehet tulajdonitanunk.

Legyen szabad még végül egy pár, bár látszólag igen merész szót kockáztatnom Fra Angelico helyére nézve a festészet történelmében. Mi, kik hozzászoktunk Titian szinezetéhez, Corregio alakszépségéhez, mi, kik láttuk Rubens merész életteljes compositióját, Rembrandt nagyszerü világmegosztását — mi nekünk talán

nehezünkre is esik e dominicanus barát egyszerü müveinek első rangot tulajdonitani. S mégis ugy kell tennünk. A müvészet tetőpontja mindenkor akkor érkezik el, midőn az alkotó eszme a nagy tömegből már kihalni készül, de egyes lángelmék annál melegebben és tisztábban fogják fel. Midőn az eszme még a nagy tömegben él, a közvetlen egység érzelme nem képes ideálját külsőesiteni. Midőn az aszcetikus baráti vallásosság szelleme a terjedő ismeret és humanismus által már is veszélyeztetett, midőn már magában a festészet körében is fellépett Bellini, ez uj irány első nagy képviselője, akkor állott elő a keresztyén eszmevilág leggeniálisabb müvésze, Fra Angelico — hasonlóan ama tüneményhez, midőn az alakuló pártküzdelmek, s komolyabb kutatás hatása alatt hanyatló ideális humanismus leggenialisabb festője Raphael működött. Fra Angelico, habár nevét aránylag ritkábban emlegetik, kétségtelenül a legelső müvészek egyike, s az ő müveinek tanulmányozása egykor nagy világot fog deriteni a még most rendesen félreismert, sőt figyelemre is alig méltatott byzanthi festészeti iskolára; s a bizonynyal bekövetkező uj kutatások nagy fontosságuak lesznek az Európa történelmét egy évezredig átható vallásos eszmék alig sejditett fejlődés törvényeinek felismerésére nézve.

György Aladár.

SERAPHINA.*)

Még meg se haltál, mintha mégis
Koporsód zárult volna rád,
Elfednének nehéz göröngyök —
Nehéz göröngy: a guny, a vád.

Ki meghalt, rothad lenn a földben,
Nem bántja érzés, gondolat;
Te, mint árny, szél, kisértesz itt fenn,
Szegény leány, megtört alak.

Oh, a halál nem oly siralmas!
Midőn a szív por, hamu rég;
Egy uj, egy szebb világ reménye,
Mint siri lámpa, egyre ég.

Van, lehet élet a siron tul,
Remélhet ott lenn a halott;
Csak annak nincs feltámadása,
Ki, mint te — óh jaj — elbukott!

. . . Én itt vergődöm sirva, nyögve,
Vigaszt, támpontot keresek;
Mert tiszta homlokod szenny érte,
A fény lelkemből kiesett.

Nem az fáj, hogy szép szemed, ajkad
Csábjaival elszéditett;
Önzés oly mély sebet nem üthet,
Mely elvegyen reményt, hitet.

Szerelmi bu, apró csalódás,
Mind csak kongó, üres szavak;
Hitvány paródia, nevetség,
Hogy érttök könyek hulljanak.

A megbukott gőg, hiuság is
Érzésnek oly silány, pimasz;
Csak a bu, mit hordok miattad,
Mint az isten, nagy és igaz!

És bár mint marja is velőmet
A szégyen, mint égő olaj,
Elfedném kinom egy kacajjal,
Nem kelne ajkamon sohaj.

De, ha mi szép, dicső van itt lenn,
Pokol ármányin elbukott:
Bukása gyászt hoz a világra —
A köny nem hiu pompa ott!

Oh, hogy a bün hatalma oly nagy,
Hogy szived igy megrabolák!
Az fáj nekem, az öl, az éget,
Hogy egy angyallal lett szegényebb
Ez a sivár, koldus világ!

ADORJÁN BÉLA.

---

*) E szép költeményre, — melyet egy általunk egészen ismeretlen tehetség küldött be régebben — felhivjuk a közönség figyelmét. Szerk.

SANS ARGENT VOUS NE L'AUREZ PAS.

— Humoresk. —

LAUKA GUSZTÁVTÓL.

(Vége.)

Maffio bordalát nonplusultra éneklé Alboni. Teréz kihajlott páholyából s kisded kezeivel ugy tapsolt. Azt hittem árnyéka vagyok s mit ő tesz, nekem is elkerülhetlenül tennem kell. Szokásom ellenére én is tapsoltam. Talán ha piszszegett — én is piszszegtem volna.

— Önt talán jobban érdekli a szép, mint édes mindnyájunkat, mert ön folytonosan felé tekintget — szólt öles szomszédom.

— E jogot mindenki háborithatlanul gyakorolhatja. Én tanulmányozni szoktam az ilyen ritkább arcpéldányokat!

— Csupa müvészi szempontból!

— Igen! csupa müvészi szempontból!

— Boldog halandó! ön gyönyörködik a nélkül, hogy valamijébe kerülne.

— Sajnálom önt, ha aestheticai nézeteket kupecérdekkel ugyanazonosit.

— Akkor ne magamat sajnáljon ön, hanem az egész emberiségnek legalább háromnegyedrészét.

Kellemetlenül hatott rám ez a konyha- philosophia, miért is a másik oldalra távoztam. Távolabbról bár, de pillanataim folytonosan felé repültek.

Az opera vége felé őszbeborult férfiu nyitott páholyába. Az öreg férfiuban csakhamar felismertem X. grófot. Eleinte kellemetlen érzés fogta el keblemet; csakhamar azonban vigasztaltam magamat.

A grófok minden ritkább s különösebb virágot fölkeresnek, de vannak virágok, melyeket nekik sem lehet, nekik sem szabad letépniök.

A gróf folytonosan beszélt. Teréz igen ritkán figyelmezett beszédére. Hizelgés nélkül állithatom, hogy gyakrabban találkoztam pillantásaival, mint a gróf, holott én távolabb vidéken állottam.

Az opera véget ért; istennek hála! gondolám magamban s egy nagyot fohászkodtam; azt tapasztaltam, hogy még sem volt egészen kedvemre a gróf közelléte.

Vendége valamicskével előbb hagyta el páholyát. A gróffal egyszerre jelentem meg a csarnokban, hova öles szomszédom is nyomban követett. A gróf távozott; szomszédom velem vis á vis állott meg.

Teréz mint utolsó jött egyedül. Világos lőn előttem, hogy öles szomszédom is utána leskelődik.

Közöttünk haladt el s ama percben ejté el virágát. Másodperc alig mulhatott el s már kezeimben volt a virág; illedelmes bók mellett kivántam átnyujtani. —

— Tartsa meg ön annak emlékeül, hogy olykor-olykor önről is szoktam gondolkodni.

Ha ketten vagyunk: ok etlenül lábaihoz borulandok; öles antagonistámtól geniroztam magamat. Szivemre helyezém kezemet s egy olvadékony „Köszönöm“ volt minden, mit viszonozhaték.

E megkülönböztetés következtében milyen picinek tetszett előttem öles szomszédom.

Harmadszor is ugyanama bérkocsiban foglalt helyet s ugyanamaz éltes asszonyság által kisértetett szállására!

Félig őrülten tértem szállásomra. Egész éjen át nem aludtam; husz szerelmes levelet irtam meg, és rontottam el, mig végre az utolsóban reggeli 6 óra tájban megnyugodtam. Maculatura volt az egész; a tisztázást a napfeljöttére halasztottam s még huszonegyedszer is sok javitni valót találtam annyi gonddal és figyelemmel fogalmazott levelemben.

Aznap minden betegeimet elhanyagoltam s fütyörézve sétáltam fel s alá az utcákon; késő este pedig visszhangoztak az előbbkelő utcák az általam eléneklett opera-áriáktól.

Egy öröklétnek tetszett az időköz, mig ismét opera adatott. Most az igaz: két napi intermezzo következett.

Machbetet adták, nem Borgia Lucretiát; megjelentem én is, Brentamo Teréz is. Világoskék mousselin ruha folyt alá igéző testalkatán. Figyelemmel kisérve minden mozdulatát, azonnal észrevettem, hogy valakit keres szemeivel; amint megpillantott, rajtam feledte tekintetét.

Engem keresett; tehát nem virasztottam hiába. Hiuságom a legmagasabb fokra hágott. Még most, rögtön e percben kell átszolgáltatnom szerelmes levelkémet, hogy a mai éjt a legszebb álmok között tölthessem; ilyesmit gondoltam s az átszolgáltatás lehetőségéről okoskodtam.

— Komornája, barátnéja, vagy tudja isten mije a legbiztosabb szolgálatot teheti. Hol fogom őt feltalálhatni? E kérdés nagy gyötrelmeket okozott. Először a földszintet jártam keresztül-kasul. Ott nem találtatott. A második emelet egyik zártszékében feltaláltam. Kérelmemen eleinte csodálkozott, később vállat vonitott, mig végre tetőtől talpig vizsgálván meg, átvette a levelet. Telt kebellel rohantam a földszintre s egy pillanatra sem vettem le szemeimet az érdekes páholyról.

A második felvonás végével megnyilt a páholy ajtaja; az éltes nő szemem láttára nyujtá át a levelet imádottamnak s távozott.

Én is távoztam; nem birtam tanuja lenni bol-

dogságom, vagy boldogtalanságomnak. A darab végeig a meglehetősen unalmas csarnokban időztem.

A vendégek egyenkint szállingoltak; Teréz sem késett soká. Midőn megpillantott, reményteljes mosollyal köszöntött. Bátorságot vettem magamnak s elpirulva a kocsiba emelém. Ah! milyen karok voltak, melyeket érinthetek!

— Holnap délután elfogadom önt! Lakásom Z. utca 201 szám, első emelet, ajtószám 9.

Az ajtó becsapódott; az örömtől szinte ájultan hanyatlottam vissza. Alunni akartam, de nem tudtam; ébren álmodoztam.

Délután pontban öt órakor csengettem a kijelölt ajtó előtt.

Csinosan öltözött inas bocsátott be s vezetett két szobán keresztül egy nagyobb terembe. A termekben izlést és müvészetet találtam. Mintegy félnegyed multával Brentamo Teréz előtt állottam. Mint akkoron fiatal ember, merész képzeletemben sem tudtam volna oly szépséget s annyi bájt teremteni.

Nehézselyem divánon foglalt helyet s maga mellé intett. Reszketve ültem közelébe.

— Uram, ön találkozni kivánt velem; csinos és tiszta külseje magában is elég ok leendett, hogy ön kivánatát teljesitsem.

Elpirultam; csakhamar azonban összeszedtem lelki erőmet s elragadtatva szóltam:

— Kisasszony! én önt az első pillanattól fogva szeretem, imádom!

— Reám nézve felettébb hizelgős öntől igen szép.

— Parancsoljon velem, mint legjobb barátjával s én engedelmeskedni fogok.

— Uram, ez még sokkal szebb!

— Meghalok önért, ha kivánja! . . .

— Ez meg még legszebb.

Kevés szünet lőn. Azután alig észrevehető pikantsággal szólt:

— Rendezve vannak-e önnek család-körülményei? van-e vagyona? gazdag ember-e?

— Mint kezdő orvos jelentős gyakorlatnak örülök; évenkint pár ezer forinttal rendelkezhetem; — válaszoltam remegve.

Brentamo Teréz hirtelen felállott, csengetett, illedelmesen meghajtotta magát s eltünt a mellékteremben.

A már egyszer látott inas, haladéktalanul elmente, után megjelent.

Az orvos borusan folytatá:

— Engedelmével orvos ur, asszonyom termeit szellőztetni kivánja; ő maga a városerdőbe kocsizik; szólt a domesticus.

Önök képzelhetik mily lelki állapotban hagytam el Brentamo kisasszony termeit. A gróf szavai is világosak lőnek előttem.

Még másnap reggel elbucsuztam betegeimtől s harmadnap már utban voltam N. felé.

Éljen Brentamo Teréz! — kiáltánk csaknem egyszerre; — egyedül neki köszönhetjük a szerencsét: önt körünkben már hat év óta láthatni s önt magunkénak mondhatni.

S tudják-e önök, hogy mi lett Brentamo Terézből? — kérdezé az orvos ismét derülten, s feleletünket nem is várva szólt:

Az, a mi Kennety Katalinból XIV. Lajos alatt!

A SZEGÉNYEK JAVÁRA RENDEZETT HANGVERSENY.

— **Sandeau Gyula** beszélye. —

Ön barátom, ki ismerte őt, tudhatja, hogy igen sok ideig kellend várnunk, mig hozzá hasonlóra akadunk; ő hozzá — ki mindnyájunk emlékében most is, és örök időkig ugy él, mint egyike az ez időben kitünt legelragadóbb, legbájolóbb alakoknak. Ő magas szellemét, szépségét, ifjuságát kellemmel és jósággal egyesité. — Ugyanamaz egy rangsorban tündökölt ő a csillaggal, csakhogy az ő utjainak fénylő barázdáját — melyet maga után hagyott — még máig is szemlélhetni. — S minthogy pedig ön is szivesen hall valamit felőle, és mert minden, mi az ő emlékéhez van csatolva — reánk uj és kedves varázszsal bir, tehát elbeszélem: miképen láttam én őt meg legelőször s milyen volt első találkozásunk. Jó ideje bizony már annak! Ifju voltam akkor még s falunkon kivül semmit sem ismerék. Ekkor családunk egyik jó barátja, ki nagyon szeretett, készneк nyilatkozott engemet magával vinni Frankhon déli részébe, hová őt némely örökösödési ügyek szólíták. Ugy vélték, hogy jó lesz egy kicsit utazgatnom, mielőtt a valódi életet, a világot megismerném.

Egy szép aprilisi nap reggelén elindulék tehát Jakab barátunk társaságában. A postakocsit kis két kerekü nyitott szekér helyettesité, egy csinos kancától vonatva, melyet gazdája Diannának szólitott. Képzelheti: mily kedves, elragadó utazás volt ez. Mindenütt a kellemes tavasz, még lelkemben is. Minden ifjuan virágzott, frisen zöldült, zajgott, a földön ugy mint szivemben; és tizenhat évem vidor csevegése az erdei madárkák zengzetes csiripelésébe vegyült.

Mindig egy-egy kis napi utat tettünk, a vetturiniak módjára, napfelköltekor indulván, pihenő he-

lyeinket a véletlenre bizva; és naplementkor pedig a jó isten kegyelméből akárhol lenyugodván. De azért ne féljen, nem lesz oka rettegni utazásom ujabb benyomásaitól. Mert soha sem láttak azért engemet ama zarándokok módjára utra kelni, kik minden habozás nélkül megkopogtatják valamennyi ház ajtaját s kik pirulás nélkül idegen tüzhelyénél is lerázzák saruik porát. De mit szaporitsam erről a szót. Vannak szerencsés emberek, a kik lépten-nyomon véletlenre bukkannak, s a festői, a nagyszerü kiséri utaikon által; olyanok, kik Páristól Saint-Cloudig elég kalandot fognak találni, hogy nagyszerü tehetségökkel egy odysseát irjanak. Én édes barátom, mindezeknek ellenében komolyan állitom s hiszem, hogy bátran körülutazhatnám a világot egyetlen kalandocska átélése nélkül. Gyakorta utaztam már gyalog, lóháton, szekeren, majd pedig a hullámokat perdülő nyilként áthasitó gőzösön le a folyók mentiben; Hannibalként általhágtam az Alpokon s mint az istenfélő Enéas ringatóztam már az azurkék tengeren, mely messze vitt a nagy óceán zöld szigeteire; és higyje el, egész őszinteséggel megvallom, hogy semmi sem tünt fel előttem regényesnek vagy költőinek. A hullámtengeren jó szél, néha csendes idő; a szárazföldön pedig mindig ugyanamaz egy dráma, ugyanama látvány áll előttem: az ország balesetei, a jelen története. A valóság által átjárt biztos ösvény, mely kérlelhetlenül messze elágazik s puszta, mint a vaspálya-sin. — Mindennapiasság! A reggelenkénti elutazások a friss üde légben; a napközbeni való megpihenések. A bucsujárók hosszu serge régi vén romokhoz. A kölcsönös köszöntgetések a falusiakkal, kik a városba tartanak, vagy visszatérnek onnan csendes tanyáikra. A lélek titkos társalgása a természettel; a messze átvonuló fellegekre bizott édes ábrándok. A kedvező találkozások. Az esteli megérkezések a vendégfogadóban; a korcsmáros hajlongása. A kiváncsiság s némelykor a rokonszenv, melyet egy pillanat alatt ébreszt egy idegen, de ifju, kedves arc. — Ilyenek — igazat mondva — az ünnepélyes körülmények, melyek eddig utazásaimat jelzék. Ez — pár szóban kifejezve — az egész költészet első hadjáratomból a világban, legalább az episodról, melyet most akarok önnek elbeszélni . . .

Jakab barátom keveset beszélt. Naponként 15—20 pipa dohányt elszitt s a többi időt elaludta. Diannánk néha 8—10 mértföldet haladott egy nap alatt, az élelmezési helyeken megállapodván. Minden ujnak tünt fel előttem és elragadott, kivéve a városokat, melyeken átutaztunk. Ezek iszonyuaknak tetszettek nekem.

Sokszor tépelődtem azon, hogy lehetséges volna-e az, hogy oly lények, mint Jakab barátom s én, önkényt beléegyeznénk valaha életünket ily utálatos fészekben tölteni el, melyekhez büszkén hasonlitám ama zugot, hol születék s felnőttem. Oh a haza! a szülőföld bája! Varázshatalma ama tájaknak, hol gyermekségünk évei lefolytak! Édes érzete szivünkben ama helyecskének e nagy világon, hol szemeink először látták meg a jótevő napot! — Oh! ezek az igazi kedves emlékek!

Emlékezem, hogy pár évvel ezelőtt a postakocsin a Saint-Louisi collegium egyik tanitványával találkozám, ki öt év óta először utazott vissza szüleihez, a szünidőt otthon töltendő.

Dacára annak, hogy sokkal idősebb valék, csakhamar megbarátkozánk. Ő igen szeretetreméltó s majdnem gyermek-ifjonc volt; virgonc, zajos, fesztelen és gyöngéd egyszersmind. Oly örömmel beszélt nekem anyjáról, növéreiről, születése helyéről, melyeket most 5 évi távolléte után viszontláthat, hogy gyönyörrel hallgatám, és beszéde alatt visszaidéztem én is emlékembe gyermekségem boldog napjait. Némán figyeltem reá! Midőn azonban feljutánk valahogy egy igen meredek hegyoldalra, nem fojthattam vissza egy önkénytelen felkiáltást, megpillantván a lábaimnál elterülő gyönyörü vidéket. Mert valóban csodálatraméltó volt e táj itt! A tarka ezerszinü erdők, az ősztől megsárgult bokrok, a szépen megérett szőlővesszőktől fedett dombok. Más oldalt a naplemenet elragadó, megható visszatükrözése a tiszta hegyi folyóban, mely mint egy lángtenger feküdt alattam. Majd meg messziről füstölgő falucskák, kicsiny tornyocskák, templomok, aranyozott fénylő csúcscsal, át-át törve a naptól tündöklő lombozatok közül! A nyárfák hosszu árnyékai a szép friss pázsiton, meg a völgyből hozzánk szállongó illatok; a lárma, zaj és az est minden összhangja felbatott hozzánk, kik ezeket már csak szépségökben, messziről, a mindennapiasság közelségén kivül esve szemléltük.

Én elragadtatással szemléltem e gyönyörü, megható vidéket, mit fiatal uti bajtársam látván, igy szólt, gyengén megverve vállamat:

— Ha igazán szépet s ennél szebbet akar látni, ugy velem kell jönnie Fresnesbe.

— Mi az a Fresnes — kérdezém csodálkozva?

— Fresnes — felelt ő — épen utazásom célja, az én kedves szülőföldem, hol most anyám és növéreim reám már várakoznak.

— Igazán szép helyiség az? — kérdezém.

— Igen, szép egy kevéssé, tevé hozzá gyönge, célzatos mosolylyal.

— Vannak szép fáik?

— Meghiszem! egész erdeink.

— S patakuk?

— Egy tavunk és csermelyünk.

— Hát dombjok?

— Hegyeknek nevezhetők.

— Ah! ez esetben az igen szép vidék lehet,— feleltem én. És aznap nem volt más tárgya beszélge-

tésünknek, csak Fresnes. Másnap reggel a postakocsi lovat váltott, megállapodván az „arany oroszlán“ kapujánál, egy igen roszhirü városban, melynek neve, ha jól emlékezem „Saint-Maixent“ volt, kétórányira Fresnestől.

Itt kellett kis barátomtól elválnom. Már várakozott is reá egy lovász két lóval, hogy haza kisérje. Ekkor a felügyelő kinyilatkoztatá, hogy a postakocsi, nem tudom az igazgatóság mily hibája miatt, négy órát kénytelen Saint-Maixent városában tölteni. Én tehát, kis barátom kéréseinek engedve, elhatározám őt falujokba elkisérni. Kiváncsi voltam e kis édenkertet láthatni, hogy szép emlékét annálinkább emlékembe véshessem.

Felkaptam tehát a lovásznak szánt lóra és sebes vágtatással indulánk el. A táj, mely felé utunk vezetett, mindinkább pusztább, komorabb lett, mely látvány pillanatra elkedvetlenitett, de csakhamar komorságom lecsillapitám, az elbájoló Vauclusere gondolva, hova szintén sziklás és terméketlen kopár ut visz.

Végre, körülbelől egy órai sebes lovaglás után, megállapodánk egy kis falucska végén, egy zöldre festett fakeritéses ház előtt, hol pajtásom kiugorva a kengyelből, három reá várakozó és örömében zokogó nő nyakába ugrott; és lett itt aztán olyan ölelkezés, melyet kifejezni nem lehet. Én tökéletes némán, de egy kicsit elérzékenyülve állottam ott. De mindamellett nem állhatám meg, hogy mindjárt pár tekintettel meg ne vizsgáljam e feldicsért paradicsomot. Keresve kerestem én a szép csermelyt, a tavat, erdőket és hegyeket; de bizony nem láttam én semmi szépet; rettentő csúf vidék volt az!

Miután az első találkozás benyomásai lecsillapultak, gyermekbarátom könyüs szemekkel reám nézett és kezemnél fogva igy szólt hozzám : „Nézze, itt vannak erdeink, hegyeink, amott lejebb tavunk s kis csermelyünk. Ugyebár, hogy gyönyörü? ugy-e bár igazam volt, hogy ennél még ön nem látott szebb tájat soha?“

Én elmeresztém jól szememet, hogy az általa fölemlitetteket láthassam, de én bizony se tónak, se hegynek nyomát sem láttam. Végre közelebb vezetett hogy jól kivehessem, s ime az általa tónak nevezett viz kis mocsárocska volt, hol legfeljebb egy tucat vad réce gágogva turta az iszapot.

A csermely egy kis egészségtelen, piszkos vizzel tölt árok volt; az erdő pedig egy sor cserfa, inkább a hernyók által pusztitva el, mint az ősztől.

A hegyek pedig : egy kis emelkedettebb sziklatömeg, félig lerombolva már az aknászok által.

Oh szülőföld varázsa! Igy kiálték fel önkénytelenül. E tájt igazán csak a te nagy bájhatalmad szülötteid szivén, mondhatá szépnek! És ön is, édes Gusztávom, Olaszhon kék ege alatt, a narancsfák közepett, a genuai partokon, nem óhajtá-e számtalanszor kedves, egyszerü almafáink illatozó virágait szivhatni? Nem merengett-e el néha kis gyümölcsös kertjök utain, melyeken annyiszor sétálgatott? Nem idézte-e gyakorta emlékébe vissza kedves faluhelyök szép tornyát, e történelmileg is hires templomot, melyet később önnek még hiresebbé kelle tennie? Nem vágyott-e vissza a Seine partján fekvő kis házukba?!

Azonban térjünk a dologra. Minél inkább közeledénk Frankhon déli részéhez, a városok annál magasabb izlésü és csinosabb alakuaknak tüntek föl, pompás, diszes és tiszta látványt nyujtva elénk. De mindamellett kis szülőhelyem szebb volt előttem és bizonyára szivesen átengedtem volna minde pompás városokat, melyek büszkén nézdelték magukat a hatalmas Rhone folyamban, szerény falucskámért, mely csendesen fürészti oldalát a Creuse vizében; azonban nem tagadhatom, és el kell ismernem, hogy igen szépek voltak.

April hó vége felé, szép, meleg alkonytájban, mely bátran beillett volna nyári estének, nagy diadallal tartottuk bemenetelünket : Dianna, a szekér, Jakab barátom, a pipája s én Carpentras városába. Itt van például egy gyönyörü város, mely nem tudom mi okból vetélkedik Brives, la Gaillarde, Pezenas és Landernau városokkal minden a szépirodalom által a közönségnek nyujtható mulatság és élvezet szerzésében. Én a fennemlitett városok közül egyet sem ismerek, de azt bizonyithatom, hogy a Ventou hegy tövénél fekvő Carpentras városa, mely mintegy fogolymadár a pástétom héjában, ugy guggol az ő megerősitett védelmi bástyái között. Ez egyike Frankhon déli részében fekvő legköltőibb, müvészibb városainak.

Mi a „három nyávogó macská“-hoz cimzett vendégfogadóba szálltunk. Hihetőleg, egy a helyiségből való müvész festé cimerül e három macskát ide, mely a lelkesülés és felmagasztaltság igen nehezen leirható állapotában, épen egy pokolbeli triót készül müvészileg előadni.

Alig szálltunk le kalibánkról, élénk forrongást vettünk észre, mely ugy látszék, hogy nem épen mindennapi volt. Eleven csoportozatok állomásoztak a vendégfogadó előtt s a szinház előtti téren. A friss tavaszi léggel, oly — előttem megfoghatlan — ünnepies lég vegyült egybe.

Mindenünnen kocsik érkeztek s mindenfelé mentek keresztül-kasul egymáson. Bizonyosan valami rendkivüli volt készülőben, mely előttünk ismeretlen volt még. Már pedigDianna, Jakab barátom s én — igen szerények valánk a polgárok e nagy csődülését a mi átvonulásunknak és falaik közötti megjelenésünknek tulajdonitani.

Világos volt, hogy vagy egy főrangu herceget, vagy valamely hires müvész előadását várták.

Az ebédhez szólitó csengetyü végre határozottan félbeszakitá különféle magyarázgatásainkat, és e

rendkivüli tolongás oka feletti vitatkozásainkat, mely pár percig foglalkodtatott bennünket.

A vendéglőben ismét uj és rendkivüli látvány tünt szemembe. Mert itt láttam először egy uj fajta két lábu állatot, melynek létezését eddig még nem is gyanitám. Buffon ur és a többi természetvizsgáló urak elmulasztának erről emlitést tenni történelmükben.

Jakab barátom azt állitá, hogy ezek holmi kereskedelmi ügyben utazó egyéniségek valának (commis-voyageurs.) Ők végre felvilágositának a dolog mibenléte felől, t. i. hogy még ugyanaz este Carpentras városában a szinház termében egy rendkivüli hangverseny adatik, még pedig a szegények számára.

Egy hangverseny!? Ah! e szóra minden vér arcomba szökelt, mit Jakab barátom észrevevén, rémitően elsáppadott, mert e világon csak két tárgy volt előtte, melyet lelke mélyéből gyülölt; az első : nője, a második : a zene.

Ez utóbbi, az isteni zene volt amaz egyetlen pont, mely felett érzelmeink különváltak.

(Folytatása következik).

TÁRCA.

A MAGYAR ELEM BÉCSBEN.

— Eredeti levél. —

Bécs, febr. 10. 1871.

Meg fogja tán engedni t. szerkesztő ur, ha egy rövid levél pongyola alakjában elmondok egyetmást a Bécsben lakó magyar elem életéből. Magáról a városról sok mindent, jót, roszat, szépet és nem szépet lehet irni és irnak is igen gyakran, mert immár ez is oly világváros, a hol élénk irodalmi, pénzforgalmi és nyilvános élet van; a hol a politikus ép ugy megtalálja a neki kedvező talajt, mint a szinészet-, vagy „Orpheum"-kedvelő, s a komoly tudós ép ugy, mint az érzelgést szenvelgő divaturacs. De én most nem a „Residenz-Stadt"-ról, nem a sok különböző oldalt egyisitő fővárosról, hanem az itteni magyar élet néhány jelenségéről akarok irni, s ez talán helyet talál a „Szépirodalmi Közlöny" hasábjain is.

A Bécsben tartózkodó nagyszámu magyarok közt mindenesetre igen lényeges helyet foglal el, már csak számánál fogva is, a magyar tanuló ifjuság. Az egyetem négy facultásánál, u. m. a jogi, bölcsészeti, orvosi és hittani karoknál a mult tanévben ezeren felül állt a hallgatók száma Magyarországról, s e szám a jelen évben is megvan, sőt azt hiszem növekedett. Azonban dacára e tekintélyes számnak : az összetartásnak nagyon kevés jelét tapasztalhatni. Az akadémiai „olvasó-egylet"-ből a mult évben kizáratván a dölyfös német elem által a magyar nemzetiség, mely ott igen szépen volt képviselve : e miatt mintegy kényszeritve volt erejének összeszedésére, a mit meg is kisértett, de eredmény nélkül. Sem az itteni magyar kormány nem nyujtott segédkezet, sem a kellő mérvü csoportosulás nem volt meg arra, hogy egy magyar olvasókör létesülhessen. És most ez ifjuság ugy áll, hogy van két egylete is, de a melyiknek egyike sem felel meg sem a magyarok számának, sem az ebből folyó követelményeknek. A „Társas-kör", mely kiválóan orvosnövendékekből áll, s mintegy 9—10 éve óta létezik, körülbelül 25 tagot számlál; rendelkezik egy kis könyvtárral, járat nehány lapot, de ez voltaképen „burschenschaft", miután főcélja az összejöveteleknél nem az önképzés, hanem a vig társasélet. Jelvénye : fehér francia sapka és nemzeti szinü szalag.

Másik egylet : a „Bécsi egyetemi magyar clubb", melynek tagjai tulnyomólag jogászok, s ez 1867 óta él, de ez sem igen számit többet 25—30 tagnál. Pedig ennek célja már inkább az önképzés, miután ülésein egy vagy két értekezés mindig olvastatik, mely felett rendesen élénk eszmecsere keletkezik. Legközelebb ez életjelt is adott magáról, midőn nagy halottunk Eötvös koporsójánál négy tagu küldöttség és egy szép koszoru által képviseltette magát. Szándékozik egyébiránt szobrára is gyüjteni, valamint egy nyilvános gyászünnepélyt is óhajt rendezni emlékezetére. E kör jelvénye : ezüst szinü mellszalag a nemzeti cimerrel.

E két kisded egyleten kivül nincs más érintkezési tere az itteni magyar ifjuságnak, pedig hogy ezek számba is alig jöhetnek : azt fölösleges volna bizonyitgatni.

A műegyetemen szintén igen sok magyar hallgató van, a mi jó jel ifjuságunkra nézve, a mennyiben nem akar mindenki jogász lenni, de miután az itteni magyar kör is megszünt a mult évben : ez ifjuság is nélkülöz majdnem minden társas szellemet.

A kereskedelmi akadémia hallgatóinak egy részét szintén Magyarország szolgáltatja, de sem itt, sem a Theresianumban nincs semmi nyoma a magyar elem egyleti összetartásának. Utóbbi intézetből azonban mégis jelezhetek egy üdvös ujitást, mely nem más, mint hogy a lelkes Toldy László tanár szorgalmazására ujévtől kezdve a magyar történelem magyar nyelven adatik elő.

Van aztán az iparosoknak egy köre, a „Bécsi magyar egylet", mely rendes helyiséget tart és több rendbeli hazai lapot járat, de ez sem részesül

oly pártolásban, minőt Bécsben lakó nagyszámu hazánkfiaitól méltán megvárhatnánk. Mindazáltal ennek van nyoma Bécs társadalmi életében, mert p. o. jan. 30-án egy táncvigalmat rendezett, mely igen látogatott volt, s a jókedv kivilágos kivirradtig tartott, s néhány fillért — 23 frtot — a szegény francia foglyok javára is jövedelmezett a jelenlevők adakozásaiból. De a miért leginkább megérdemli e táncvigalom méltánylatunkat : az ama körülmény, hogy mig a pesti ifjuság küzdtérre lép a frakk- és cilinderért s „Gott erhalte"-t huzat a magyar király üdvözlésére, addig itt a jelenlevők háromnegyede magyar öltönyben és magyar dalok mellett táncolta át az éjt.

Felemlithetem még, hogy az evang. prot. seminariumban is számos magyar ifju van, de magyar társulat náluk sincsen.

Legutoljára hagytam a képzőművészeti akadémiát. A müvészet ugyan cosmopolita, s azzá teszi többnyire azokat is, a kiket csókjával illetett, de egy Kupeczky, Markó, Zichy Mihály, Madarász Viktor és Munkácsy mégis a mi dicsőségeink lesznek mindig, habár Florenc, Szentpétervár, Páris vagy Düsseldorf adjon is részvétlenségünk elől menhelyet számukra.

Ez akadémiából a mult évben lépett ki Pálik Béla, ki már számos, igen sikerült képet készitett és közelebbről tér haza magyar történelmi tárgyak folytatólagos tanulmányozása végett. De ott van még jelenleg is Mészöly Géza, kinek tehetségéről tanuskodik ama tény, hogy a mult évben a festészeti nagy aranyérmet az ő cartona nyerte el; hogy továbbá Tisza Lajos most vette meg egy tájképét, mely e hónapban az itteni müegyletben van kiállitva s rendelt meg nála egy nagyobb festményt; de kitünő operistánk ¡Bignio, valamint műkereskedők is tőnek nála megrendelést, a mi biztos jele egyrészt szorgalmának, másrészt hivatottságának. Itt van aztán Frecskay László, kitől csak nemrég is láthattunk egy, a pesti lapok által is méltánylattal emlegetett festményt a „Kunst-Verein"-ban. Továbbá Spányik Béla szintén közelebbről állit ki egy tájképet, ugyancsak a „mű-egylet" helyiségében.

Ezzel be is fejezhetném levelemet, de azt hiszem, szolgálatot teszek műtörténelmünknek, ha statisztikai adatul ideirom mindazok nevét, a kik tudtomra még itt vannak Magyarországból, a kik is a következők : Tölgyesi Arthur, Éder Géza, Baditz Ottó, Gyöngyösi Rezső, Dancs Ferenc, Aggházi, Oláh, Kocziányi, Huszár, Schlesinger, Humborg és Maisch; továbbá tehetséges ifju szobrászunk Szász Gyula, a kitől a hazai müvészet istennője sokat vár. S én nem is zárhatom be jobb óhajtással soraimat, mint hogy a bennök helyezett remények hatványozva valósuljanak!

Eötvös Lajos.

A JÉG HÁTÁN.

Mi a jég?!

O foknyi, szilárd testté tömörült viz — mondaná a száraz természettudós. Mit nekünk természettudomány! Nem bizonyitja-e be Greguss, hogy az nem ér semmit? Igaza van. A jég teljesen más.

A jég az élet, elevenség, vidámság, pezsgő jó kedv, fesztelen pajzánság, játszi enyelgés!

Aki nem hiszi, menjen el a városligetbe, a korcsolyázó egylet jégpályájára.

Hol van az a bál, mely annyi élvet mutathatna fel?

Nincs sehol! Biztositom róla, hogy nincs.

Hasonlitsuk csak össze egy bállal Tagadhatatlan, itt is kinálkoznak élvek, de mi az ahhoz képest, mit a jég pálya nyujt! Alig beszélünk egy-két szót Adéllal, már is vigyázni kell, nehogy a mama megsokallja. Alig koccantunk pár pohár pezsgőt Charlotte-tal, már is közénk (t. i. magunk és a pohár közé) tolakodik a papa kérdőjelet ábrázoló komor arculata, mintha csak azt mondaná: „Hát még sem nyilatkozunk komolyan? Vagy nyilatkozzék, vagy csináljon helyet másnak!"

Itt nincs mama, nincs papa, nincs garde de dames. Azok a bódéban maradnak. A pályán csak korcsolyázókkal találkozunk. Mindenütt ifju arc, meleg szív! S ha itt-ott repdes is egy-egy elkésett őszi madár, a korcsolyázás fölhevülésében az ő szivéről is leolvad a közöny jege, és lesz — mint a többi — ifju, vidám, eleven.

S ez még nem mind. Ha bálban vagy, lehetetlen mindig egy- és ugyanazzal táncolnod; a szokás nem engedi. Itt misem könnyebb ennél. Tanuja voltam ilyen jelenetnek.

— De hát miért jársz mindig Aladárral; nem restelled annyira utána vetni magad egy férfinak?

— De, mama, mikor olyan kedves fiatal ember.

— Ej, mit kedves; nincs semmije.

— Csak nem mehetek egyedül. Most tanultam meg korcsolyázni. Még nagyon bizonytalanul járok.

— Nem is mondom, hogy egyedül járj. Ott van Armand, menj azzal. Az derék, vagyonos fiatal ember.

— Igen ám, de ha nem tud korcsolyázni.

— Jól van, hát menj Kálmánnal, az is derék fiatal ember. Jól tnd korcsolyázni és aztán szintén nem megvetendő parthie.

— Megengedem, kedves mama, de mikor nem tudok vele lépést tartani. Olyan gólyalábai vannak. Multkor is majdnem elestem vele. Aladárral oly jól tudok menni. Nagyon félek ám attól, hogy elesem. Különben, ha nem bánod, hogyha elesem és talán bezuzom az orromat, kitöröm a lábamat . . .

— Az istenért, ne rémits! Jól van hát no. Csak szaladgálj azzal a mihaszna fráterrel.

Ilyen bálban nem történhetik.

Igazán, nagy hálával tartozunk a korcsolyázó egyletnek. Nincs az a hangverseny, szinház, bál — hol a szép nők ennyire kitüntethetnék bájaikat. A ragyogó csillárok tündéri fényében a legvillogóbb szemek sugára is elhalványul, bágyadt; a tikkasztó hőségben a legélénkebb, legvirágzóbb arc is ellankad, hervadoz; a nagy fáradság s az ülés folytán a leggyönyörübb termetet is csak félig vagy aránytalanul látjuk. Itt a jégpályán mindettől nincs mit tartani. A korcsolyázás még a bágyadt szemekből is szikrát csal ki; a halvány arcokra is rózsát lehell; és a karcsu termet, deli növés, fesztelen magatartás, pici lábak versengő büverővel hatnak ránk.

Ha bálban vagy és összezörrentél valami csekélység miatt kedveseddel (azok nem is szeretik egymást, kik soha össze nem zörrennek) — hiába várod, hogy az feléd jöjjön és egy szivélyes mosolylyal kiengesztelje haragodat. Biz az feléd sem jöhet.

Itt azon is lehet segiteni. A békülékeny angyal beleül egy szánba s valami vállalkozó fiatal jégtaposóval (ilyen van akárhány) arra viteti magát, hol épen állsz. Egy kedves „jó napot, hogy van?“ s az ajkak engesztelő, szelid mosolyra huzódnak — s ki vagytok békülve.

Hát még, ha táncolni tudsz. Akkor meg épen tulboldog halandó vagy!

Mit ér a tánc bálban?! A csárdás, gyors polka, keringő, galopp lázas ingerültségben tartják idegeidet. A zene gyorsan tovarohanó ütenyei, de még inkább a többi táncos szélvészt kigúnyoló sebessége téged is elsodor. Rohansz, őrülten, eszeveszetten — robotolsz inkább, mint élvezesz. A jég-pályán még a leggyorsabb keringő is szelid andalgássá enyhül. Táncosnőd fürtei arcodra simulnak, lehelletetek egybefoly s egymásra borulva elmerengtek a zene kéjes dallamain.

Midőn, most két éve, a berlini Rousseau-sziget tavân gyönyörködtem a korcsolyázás nemes sportjában, nem hittem volna, hogy „ha visszatérek, korcsolyázva lássam népemet, városligetet hullámidon!“

De már most látom, hogy van még fogékonyság e népben a szép, jó és igaz iránt. Nincs ama magasztos eszme, melyet rögtön fel ne karolna. Igaz ugyan, hogy még nincsenek jó iskoláink, becsületes utaink, jól berendezett könyvtáraink és muzeumaink, munkásházaink, szegényeket gyámolitó intézeteink, magyar bankónk és hadseregünk, nagyszerű iparvállalataink — de van lóversenyünk, Neue Welt-ünk, regattánk, korcsolyázó egyletünk, és — lesz bulevárdunk. Mi kell még egyéb? Büszke vagyok rád, nemzetem! Aztán végre is, az mind bliktri.

„Csak magyarok legyünk!“

Dacára a nyujtott élvezetek pazar gazdagságának, mi mégis neheztelünk a korcsolyázó egyletre. Miért olyan fiatal, miért nincs legalább 70 éves. Az egylet polgárai közt láttunk egy 60 éves öreget. Mily érdekes lett volna erről — szokott tárcairói lelkiismeretességgel — elmondani, hogy itt született a jégen, csakis télen van ébren, s pedig éjjel-nappal; az egész nyáron azonban alszik, mint egy mormotér. Természetrajzi ritkaság.

Mennyi érzékeny szivű olvasónő szemeibe csaltam volna könyeket, ha elmondhattam volna, mily keservesen szokott ez öreg ember sirni a tavasz első derült napján, mely végromlással fenyegeti a jégpályát. Minderről most hallgatnom kell.

Csiut! Csend!

Trala lala, trala lala!

Kezdődik a francia négyes.

Én itt fecsegek, holott megigértem Elise-nek, hogy e táncot vele lejtem, pardon! csuszkálom. De hol is van a kedves Elise? Ah, már látom!

— Nagysád, ha megengedi! . . . . . .

— Késő már, kedves barátom, Anatole-lal vagyok foglalkozva. Azt hittem, már nem is jön felénk. Aztán tudja, a mama akarja. Pedig nagyon örülnék rajta, ha nem kellene vele táncolnom.

— Csak ez a baj?!

— Menjen maga, csunya ember, hát nem elég baj az, ha nem táncolhatunk együtt. Nézze csak, hogy vágtat, itt jön már.

— Csekélység. Fogadjunk nagysád, kedves Elise, mi együtt fogjuk e négyest táncolni, dacára a kétségbeejtő mamának s a kiállhatatlan Anatole-nak.

Pár pénzdarabot adtam s néhány szót sugtam egy mellettem ólálkodó suhancnak. Nem telt bele egy perc, s Anatollal karambót csinált és — amint előre láttam—oly szerencsés szerencsétlenül, hogy nem mutathatta magát táncosnője előtt. — Én Elise-hez siettem, ki eközben a mamát fölkereste a bódéban.

— Nagysád, szabad remélnem.

— Lányom Anatole-lal táncol, szólt a mama keserűviz-izű mosolylyal.

— De ő nincs itt.

— Hisz csak imént is itt volt. Majd megkeresetjük.

— Felesleges fáradság, mondám én. Fogalmazok majd egy hirdetést „Elveszett egy egészen newfathion kotlettszakállu fiatal ember. E névre hallgat: Anatole. A becsületes megtaláló kap jutalmul 25 fügét.“ Igy ni. Ezt most felfügeszszük itt valahol. És addig is, mig megkerülne, táncolok én ő nagyságával.

Az ige testté vált.

A kedves férfi- és nőolvasó most természetesen azt várja, hogy elmondjam: mikép mulattam a négyes alatt a kedves Elise-zel. No persze!

A négyes utolsó ütenyei is elhangzottak. A mama készülni kezdett haza. Elise hátramaradt. Szemeink még egyszer találkoztak. Megszoritottuk egymás kezét:

— A viszontlátásig!

— A viszontlátásig!

Lalla Laida.

ÉLET. TÁRSADALOM.

KÖZMÜVELŐDÉSÜNK IDŐSZAKI FÖLTÉTELEI.

Ha az utolsó hónapok eseményeiből akarnók vonni a vezérelveket, melyeket a közmüvelődés előmozditása körüli munkásságunkban követnünk kell, akkor azt kellene mondanunk: Az ember csak a katonánál kezdődik; azért is neveljük ifjainkat mindenekelőtt jó katonáknak, már gyermekeink kezébe adjunk az irótoll és palavessző helyébe szuronyt és kardot, a sokféle kisebb nagyobb könyv helyett hátultöltő fegyvert, mégis megtartva a bibliát, hogy megtanulják belőle megadni a császárnak a mi a császáré, az istennek majd a jövő életben, a mi az istené; az egyetemen pedig mindenelőtt a stratégiából és más rokon tudományokból (tudományokból! ó szörnyü guny!) állitsunk tanszéket; tartsunk a népnek előadásokat az adófizetés tudományából, mely, ha igy haladunk, n e m t u d o m á n y lesz, és tétessünk a felnőttekkel gyakorlatokat a késszurásig való harcban, az órgyilkosságban, a falvak felgyujtásában stb. ki nem feledve a legfontosabbat, a kiéheztetés nagy és nemes mesterségét. Nem guny ez, nem ferditès, nem persiflage. Nem mutatja-e már hónapok óta a német nép, a civilisátió előharcosa, a föld kerekségének legmüveltebb nemzete, a franciáknak s a nagy világnak kézzelfogható gyakorlatisággal, hogy mi a tudomány? Ha jól láttam a politikai s az irodalomtörténetet, ugy a franciák abban nem foglalnak el kisebb helyet a németeknél, sőt a cultura történetében talán nehány lappal többet is töltenek be; ha jól magyarázom a Sedan óta történteket, ugy feláldozásban, erkölcsi erélyben a haza s a szabadság szeretetében nem hiányzik nálok, sőt talán elvétve egy-egy nagy férfiu is akad köztük; ámde mit ér mindez! ők a tudománynak, a való tudománynak még csak fogalmaival is alig birnak. Hitelt érdemlő utazók beszélik, hogy a franciáknak is vannak, azaz hogy voltak egyetemeik, alsóbb és felsőbb népiskoláik, mügyüjteményeik, nagyszerü intézeteik, egyleteik, de meg természetes ész dolgában nem tartoztak az utolsók közé, szóval meg volt mindenök, a mi barbár népeknek a logika által nem tressirozott fogalmai szerint a küzmüvelődést teszi. Minden? hiszen alig volt egyetlen jó katonájok, tüzérségök pedig épen semmit sem ért. Ily müveletlen nép azután természetesen nem állhatott ellen a sokkal müveltebb germán nemzetnek, mely százezrei jólétének árán az isten segitségével szerencsésen megsemmisitvén más százezrek jólétét, még a Cannibált is megszégyenitő cynikus örömmel marcangolja embertársa szivét, hogy ijedve fut a nyers erő vérvörös pallosa elől a bizalom, a remény, a hit, a nagynak, nemesnek és jónak eszményeiben.

Tegyünk félre minden rokon- vagy ellenszenvet. Hisz mi itt nem politizálni akarunk, hanem korunk gyakorlatiságával az adottakból akarjuk elvonni az irányokat s az azoknak alapul szolgáló elveket, melyeket a közmüvelődés előmozditására vonatkozó törekvéseinkben követnünk kell. Az emberiség sorsában müködő általános okoknál fogva nemzetünknek nem jutott osztályrészül, hogy akár politikában, akár tudományban, akár gazdászatban vezérszerepet játszék Európa népei közt, hanem ellenkezőleg másoktól kell tanulnunk, másoktól kell átvennünk azt, a mit azok igaznak és jónak ismertek meg. Az európai continens két nagy néposztálya, a german s a román közé szoritva egyformán állunk mindkettő befolyása alatt, majd az egyiknek, majd a másiknak, sőt néha különböző tereken egyszerre mindkettőnek irányait és elveit követve, ma e két néposztály legfőbb képviselőit élet-halál harcot láttuk vini egymással, mely harc az egyiknek teljes megsemmisülésével, a másiknak még önmaga által sem remélt diadalával végződött és tétovázva kérdezzük magunktól: melyikhez csatlakozzunk, melyiket kövessük? És miért tétovázunk? Hisz a nemzetek életében az első kérdés a lét, a fennmaradás kérdése, már pedig látjuk, hogy csak álom, csak tévedés volt, ha azt hittük, miszerint ma már a nemzetek léte külről nincs fenyegetve és csak belről a közmüvelődés felvirágoztatásában kell keresnünk annak garantiát; hogy csak ábránd volt, ha azt hittük, miszerint már eljött az idő, midőn ekét kovácsolhatunk a kardból, irótollat a szuronyból, mert saját nemzetünk forró szeretete nem jár többé egyszersmind más nemzetek gyülöletével. Épitsünk tehát tovább is iskola helyett kaszárnyát, adjunk tovább is nagyobb zsoldot közkatonáinknak, mint tanitóinknak, és a nagy világért ne emeljük ki kanászainkat, csikósainkat és szegény legényeinket emberhez méltatlan helyzetükből, mert hisz azok a civilizatió által csak elsatnyulnának, holott igy egyszer még jó szolgálatot tehetnek mint ostorosok, huszárok stb. és mért ne részesithetne a kegyelmes kandur még minket is ama nagy szerencsében, hogy semmivé tehetnők a szomszéd nemzetet és visszavehetnők tőle azt, a mit évszázadok előtt tőlünk talán elrabolt. Avagy talán ama mély megilletődés, a tiszteletnek ama magasztos érzete okozza tétovázásunkat, melylyel a még bukásában is nagy francia népnek végvonaglását kisérjük? Hisz, uraim, szép dolog az a tragikum, szép és nem egy lélekemelő ösztönnek kutforrása; ámde a nemzetek öntudatosan soha sem tüzhetik ki mozgásuk céljául azt, hogy, mint meteorok, a szemeket egy pillanatig káprázt atva, eclatans durranással mocsárba fuljanak.

Nem szabad többé, a külföldet majmolva, pusztán csak abban keresnünk a közmüvelődés felvirágoztatását

hazánkban, hogy lehetőleg sok iskolát állitva fel, oda törekedjünk, miszerint a statistika ne mutasson többé oly megszégyenitő arányt az irni és olvasni tudók és nem tudók száma közt. A humanismus lelkes bajnokai voltak a franciák mindenkor, különösen pedig a mult század eleje óta; tudtak irni is olvasni is, sőt más nemzeteknek is szolgáltattak elég anyagot az olvasásra, és mégis elvesztek, megsemmisültek. A tökély legmagasabb fokára emelték a németek a militarismust, és nem kelle félniök az irást és olvasást tenni a müveltség mérvonalává, miután e tekintetben a föld minden népei közt legjobban állnak, és mégis még legközelebbi rokonaik sem bámulják nagy tetteiket, és van-e csak egy ember is, a ki irigyelné a sorsot, mely rájok a középkor lomkamrájából elővont császári korona árnyékában vár? E tudat az mely megnehéziti feladatunkat, felismerése annak, hogy e feladatunk nem a militarismus és humanismus közti választásban, hanem egy harmadik irány feltalálása és követésében állhat csak, egy oly irányéban, mely fölötte áll akár a francia humanismusnak, akár a german militarismusnak, mely megszünteti az ellentétet a nyers erő s a szellemi nagyság közt, mely a nemzeteknek nemcsak létöket, hanem szabadságukat és függetlenségöket is biztositja, mely nekik nem gyilkolás és rablás, hanem szorgalmas gazdászati munkásság által szerzett anyagi hatalom mellett értelmi nagyságot és főleg erkölcsi, de való erkölcsi tisztaságot is kölcsönöz.

Mi az, a mi a francia nép rendét, a vezérszerepet játszott ország bukását okozta? mi az, a német nép diadalaiban visszataszitó, a mi Németországnak oly nagy zajjal történő ujjáalakulásában bennünket hidegen hagy? Bármily ellentétesnek látszik is a két tünemény, az ok mindkettőnél egy és ugyanaz, az t. i., hogy a lefolyt hónapok gigási harcait, nem önhatározással biró nemzetek vivták függetlenségök és szabadságuk megvédésére, hanem önkényü zsarnokok vak eszközei kezdték és folytatták egymás vesztére és kirablására törve. Ha önállóságában jogtalanul megtámadtatva a német nemzet kel szabadsága és függetlensége védelmére és veri vissza diadalmasan a gaz támadót, akkor bizonyára nem tagadhattuk volna meg tőle részvétünket, valamint meleg részvéttel néztük és nézzük a francia nemzet küzdelmeit léte megvédésére. De valamint kárhoztatnunk kellett a francia zsarnokot, ki trónja biztositására kockára tette az akarattal nem biró országot, ügy kárhoztatnunk kell a német zsarnokot is, ki százezrek élete és jólétének árán hoz magának a csatatérről császári koronát és alattvalóinak rabláncokat.

Az önhatározás hiánya képezi a francia nép szerencsétlenségének okát; az önhatározás hiánya képezi a német nép dicsőségén a kirivó szégyenfoltot. Önhatározásra nevelni a népet, ez legyen tehát a legfőbb alapelv, melyet a közmüvelődés előmozditására irányuló törekvéseinkben követni akarunk. Megszüntetni az emberek kiskoruságát, a vakhitet, mely birálat nélkül ragaszkodik a tekintély szavához, a szolgai lelkületet, mely meggondolás nélkül teljesiti az önkény parancsait, és boldog, ha mindent áldozó készségével zsarnok urának cirógatását vívhatta ki; és teremteni e kiskorúság, e vakhit és e rabszolgaság helyett önálló, független gondolkodást, való ismeretet és cselekvésének okait csak magában hordó egyéniséget; ez legyen célja mindenkinek, a ki a cultura munkásai közt elődei mögött elmaradni nem akar, hanem az általok félbehagyott munkát tovább vinni szövetkezik. A tekintélynek vakon hódoló népek, legyen az az isten, vagy az uralkodó tekintélye, csak játékszert képeznek egyes kiváltságosak kezében és a pápának a csalhatatlanságot kimondani, az uralkodónak ezreket hurcolni a vérmezőre és dicsőségnek keresztelni a szerencsésen végrehajtott gyilkolást és rablást ép oly könnyü, mint könnyü a gyermeknek kiszakitani bábja kezét és elhitetni vele, hogy most aludni kell. Nem ez az ember rendeltetése a földön; nem gúllákat, templomokat, kaszárnyákat és zárdákat, kereszteket és emlékszobrokat épiteni a mi feladatunk, hanem, hogy megismerve létünk feltételeit, azt a holt természetben müködő erőktől s a rajtunk kivüli emberi világban működő akarattól függetlenné és oly kellemessé tegyük, a mennyire csak azt korlátoltságunk és embertársaink egyenlő jogosultsága megengedi. E célt, e rendeltetést elérni pedig egy eszközünk van csak, és ez való ismereteink szaporitása és terjesztése.

Már Mózes megmondta, hogy szeresd felebarátodat, mint tenmagadat; már évezredek előtt hangzott a sinai hegyről: ne lopj, ne gyilkolj; már a görögök bölcsei iparkodtak meghatározni a jónak s a jognak fogalmait; és az emberek mindent hüségesen hittek, hittek Mózesnek s a görög bölcseknek, és hittek a sinai hegy csodás tüneményeinek, hittek oly erősen, hogy a jó egy képzelt jövő létbe volt kénytelen szökni és az emberek hasonlithatlanul nagyobb része minden jogától megfosztatott. Valjon ugyanez történt volna-e, ha az emberek nem hittek, hanem tudták volna, hogy az ember mily föltétek mellett szereti vagy gyülöli felebarátyát! mily okoknál fogva lop vagy gyilkol, követi a jót vagy választja a roszat s ha ismerték volna a törvényeket, melyek szerint ama föltételek és okok müködnek, hogy azokra hatva, az eredményt is módosithatták? Aligha. Mert az emberek eredeti roszasága csak jámbor theologusok találmánya, melylyel más nem épen jámbor találmányaikat iparkodtak motiválni. Hogy az ember eredetileg jó vagy rosz-e, oly kérdés, melyre feleletet adni nem lehet; de hogy az ember boldogulásra, már e földön való boldogulásra törekvő lény, azt min-

den tény mutatja; mi más lehet tehát oka számtalan, nem szükségképeni bajainknak, mint tudatlanságunk, létünk feltételeinek nem ismerése és ama gyengeségünk, hogy mi a hitben megnyugodva, eme tudás és ismerés elérésére nem is törekszünk?

Ennyit amaz irány megjelölésére nézve, melyet ismereteink szaporitásában követnünk kell, ha azt akarjuk, hogy embertársaink irányában is elérjük ama függetlenséget és önhatárzási képességet, melylyel a természet erői irányában ma már dicsekedhetünk.

A nemzetek és egyének önhatárzásra való nevelésének másik lényeges feltéte a nyert ismeretek terjesztésében áll, és ez az, a mit különösen szoktunk a közmüvelődés alatt érteni.

A culturfejlődés története bizonyitja, hogy uj ismeretek teremtése mindenkor csak egyes geniális férfiak müve volt; mig a tömeg tovább is a régi tudatlanságban tespedett és annál fogva tovább is vakon hódolt a tekintélynek. Az előbb mondottak után könnyen fogjuk átlátni, hogy ama nemzet lesz a legkevésbbé szabad, önhatározással legkevésbbé biró s urai kezében a legengedelmesebb eszköz, melynél az érintett ellentét leginkább ki van fejlődve. És e következtetést a tapasztalat fényesen bizonyitja. Nincs nemzet, melynél az ellentét tudós és tudatlan közt oly nagy volna, mint a németnél, hol a tudósok egész a legutóbbi időkig a néptől teljesen különálló kastot képeztek, mely saját eszmekörével, saját traditioival, sőt mondhatnánk saját nyelvével is birt. A mi gyér ismeret e kastból a népbe átszivárgott, az már kész eszme vagy principium alakjában szivárgott át, melyet a nép ép oly vakon hitt, mint papja predikátióit, vagy uralkodója parancsait. És valóban alig van nép, mely a németnél inkább lett volna saját akarattal nem biró játékszer uralkodói kezében; alig van nép Európában, még a törököket sem véve ki, melynek története kevesebb önálló mozgást, kevesebb függetlenségi törekvést mutatna fel, mint a német nemzeté, és alig van nemzet, melyre inkább sulyosodnék a végzetes átok, melyek szerint legnagyszerübb erőfeszitéseivel, legfényesebb diadalaival csak uj békót kovácsol tehetetlen tagjaira, csak uj hatalmat ad önmaga elnyomására uralkodói kezébe, mint a német nemzetre, mely épen azért sohasem volt és egyelőre aligha lesz hivatott vezérszerepet játszani az európai szintéren, vezérszerepet, nem nagy számának nyers erejével, hanem szellemi nagyságával, mely utat törne a küzdő emberiségnek a szabadság, a függetlenség s az önhatározás magasztos céljai felé.

Épen az ellenkező irányt kell tehát követnünk, ha e célok képezik a végpontot, mely felé törekszünk; ha nem az irást, olvasást s a kardforgatást, hanem az önálló gondolkodást, a gyakorlati ismeretekben való gazdagságot, a szabadságszeretetet s az önhatározási képességet akarjuk tenni nemzetünk müveltségének mértékévé és alapjává. Ne kész ismereteket hullassunk morzsaszámra a népnek tudományunk asztaláról, hanem iparkodjunk azt bevezetni ez ismeretek laboratoriumába; tanitsuk meg önállóan, függetlenül gondolkodni és az ily gondolkodás utján nyert bár csekély kincset többre becsülni, mint a messze fölötte álló geniusok után csacsogott, előtte érthetlen tarka phrasisokat, melyekből megtanulhatja tán hinni, hogy a lét s a semmi összeadva levődést eredményez, de nem tanulja meg soha: ura lenni saját sorsának, emberi módon és önállóan alakitani saját lételét, humanus eszközökkel növelni boldogságát és önérzettel utasitni vissza a tekintély lealázó követeléseit.

JÓNÁS JÁNOS.

IRODALOM. MÜVÉSZETEK.

116. Geschichte der Civilehe. Irta Friedberg Emil, a „Recht der Eheschliessung“ cimü jeles mű szerzője. A polgári házasságot—ugymond szerző — sokan már csak azért is gyülölik, mert a nagy forradalom gyermekének hiszik. De ez nem áll, mert a polgári házasság sokkal régibb. Szerző áttér az egyes országokra s kimutatja, mint keletkezett az különböző országokban különböző indokokból. Legelőször Hollandban honosult meg, (1580), és itt a felekezeti türelmesség volt szülőanyja. 1653 ban Angliában, noha nem állandóan, ismét szorosan egyházi mozgalom volt annak előidézője. Franciaországban pedig már 1787-ben lett legalább lényegben életbeléptetve és itt az állam és egyház különlételének köszönheti eredetét.

117 Beethoven Lajos. Baumann E., az ismeretes zenetudós tollából. A nagy zeneköltő születésének 100 évfordulója alkalmából annyi haszontalan férczéletrajzzal lett az irodalom elárasztva, hogy valódi nyereségnek kell tartanunk az ily magvas, a tudomány és müvészet szinvonalára emelkedett életrajzot.

—n. **Államintézményeink és a kor igényei.** Irta Schwarz Gyula. — Jeles fiatal tudósunk e pazar kiállitásu müve társadalmunk egyik rég érzett hiányán akar segiteni. Mennyire érte el e célját, azt majd csak a mű teljes megjelenése után leszünk képesek megitélni. Egyelőre csak, a mi kétségtelenül nagyon figyelemreméltó, sorrendét ismertethetjük meg olvasóinkkal, miután most még csakis az első füzet jelent meg, holott az egész mű jóval nagyobb lesz.

Tervrajza ez: I. Bevezetés. II. Államintézményeink

s a kor igényei. III. A legfőbb hatalom. IV. Törvényhozói hatalom. V. Birói hatalom VI. Végrehajtó hatalom. VII. A megye. VIII. A község. IX. Az egyéni alapjogok. X. Az állam szemben a társadalommal. XI. Az alkotmány biztositékai. XII. Befejezés.

Literarische Charachterköpfe. Von Rudolf Gottschall. 2 Bände. Leipzig. Bockhaus. 1870. Oly könyvet akarunk a közönségnek bemutatni, mely minden tekintetben figyelmet érdemel. Gottschall érdekes essay-gyüjteményéről akarunk pár rövid sorban megemlékezni. Minthogy irodalmunk ilynemü „kisérleteket“ — kivéve Szalay, Horváth, Toldy s Kemény egy-egy kötetét — nem tud felmutatni, kénytelenek vagyunk a szomszéd németekhez fordulni, hol kényünk és kedvünk szerint válogathatunk a szebbnélszebb kisérletekben. Gottschall két kötete, melyet még néhány bizonynyal követni fog, — felöleli a német, francia és angol irodalmat. Folyékony, vonzó irálylyal s helyes itélőtehetséggel mutatja be az irodalmi világ különböző alakjait. Igazságot szolgáltat Gervinussal szemben Byronnak, ugyanezt teszi Hugo Viktorral is, kit a német aesthetikusok legnagyobb része charlatánnak tart; védi Heinet a tulságos megtámadások ellenében, összehasonlitja Renant Straussal és Schenkellel s elénk tárja: milyen hatást gyakorolt a társadalomra e három iró fellépése. Itélőtehetsége csupán két helyen szenved csorbát; két helyen vezeti az aesthetikust érdek és részrenajlás. Az „Albert Lindner und der Schillerpreis“ cimű essayében például meglehetős igaztalanul támad fel az ellen: mért adják a Schillerdijat oly fiatal drámairónak, mint Lindner, holott elég öreg iró van, (köztük természetesen maga Gottschall is) ki jobb drámákkal gazdagitotta a német irodalmat. Mástól tán szivesebben olvastuk volna e támadást; Gottschallnak nem kellett volna felednie, hogy ily támadásoknál nagyon bajos a szigoru objectivitás magaslatára emelkedni. Az „Unsterblichkeitsfrage und die neueste deutsche Philosophie“ cimü értekezésében alig érintve azokat, kik a lélek halhatatlansága ellen küzdenek, hosszan foglalkozik e gondolat barátaival. Megbocsátható, de nem kielégitő. Nincs meg a kellő arány. Ez aránytalanság több kisérletén is meglátszik. Az emlitett két értekezést kivéve, e két kötet oly érdekes aesthetikailag, irodalmilag és műtörténelmileg, hogy bárki is élvezettel olvashatja végig.

—r **Das Vermächtniss Kain's.** Novellen sammlung von Leopold v. Sacher-Masoch. 2 Bände.

Im egy iró, kit allelujákkal s egyszersmind dorongokkal fogadnak! Az alleluja az iró bámulatos phantasiáját, megragadó jelenitéseit, vonzó hangulatfestéseit, gyönyörü nyelvét illeti; — a dorongok beszélyei tárgyait. Schopenhauerféle sötétség! Orosz nihilismus! beteges vágy a keresett, a rendkivüli, a pikans után! — Hogyan! hisz az aesthetika kijelelöli a költészet határait, — az aesthetika célja csakis a „szép“ lehet s mégis akadnak, kik e szigorun kijelelt határokat átlépik, részben azért, mert nem akarják a járt utak porát tiporni, részben, mert az eszmék, melyeket tárgyaik alapjául vettek, magok is ugy kivánják?! Mondjuk azt, mit ilyen esetben rendesen mondani szoktak: „az iró nem bir uralkodni az anyag felett, az anyag erősebb, és az iró rabja lett saját anyagának.“ Többé-kevésbbé majd minden irónál el lehet mondani ezt. Sacher-Masochnál a novellák már korántsem a rege fecsegő leányai, mint például Boccaccionál, vagy Bondellinél; nem csupán a pikans kalandok elbeszélésével akarnak hatni: a novellagyüjtemény egész hadsereget képez, melyet egy merész stratégiai gondolat vezérel s a kötetek átolvasása után látjuk, hogy minden különvált egyes — szoros kiegészitő része az összeségnek. Sacher-Masoch beszélyei prológját egy vándorral mondatja el, ki az orosz nihilisták közül való s kinek erős meggyőződése, hogy a világ fölött az ördög uralkodik. A vándornak nincs neje, nincs tulajdona, nem ismeri el sem az államot, sem az egyházat; vérét nem ontja — igy tehát katonai szolgálatba sem lép, — nem dolgozik. A vándor a szerelmet, a tulajdont, az államot, a háborut, a munkát és a halált Kain hagyatékainak tartja. Az első két rész a „szerelemről“ beszél; a vándor teljesen ugy itél felette, mintha Schopenhauer „Philosophie des Unbewussten“ cimü munkáját olvasta volna. A szerelem illusióit Rembrandt ecsetjének sötét szineivel festi elénk: „A szerelem a nemek harca, melyben azért küzdenek, hogy az egyik a másikat legyőzze s igavonó barmává tegye; férfi és nő természetöknél fogva ellenségek!“ Eltekintve e sötétségtől, Sacher-Masoch rendkivüli, bámulatos tehetséggel bir s e tehetség különösen festéseinél mutatkozik. A „Holdas éj“ egyike a leggyönyörübb beszélyeknek s a „Kolomeai don Juan“ — (melyet nemsokára lapunk fog közölni) nem csupán az orosz népéletet festi mesterileg, hanem a házas élet árnyoldalait is számos való, pikant s gyakran geniális vonással illustrálja. Beszélyeiben vad, merész, de legtöbbnyire mégis igazi humor nyilatkozik. Kénytelenek vagyunk még ama beszélyeit is élvezettel olvasni, melyeknek tárgya s cselekménye épen nem költői. Szingazdagság, igéző báju nyelv, ezek ragadnak bennünket. Gyakran örvény, melyen Heine lotusvirágai ringanak. Olvasásánál igen gyakran eszünkbe jutott Hamerling Ahasverusa is. Ott is meg van az a gazdag nyelv, az a csábos, szinekkel tulterhelt leirás, a helyzetek szokatlansága, az a bűvös, kábitó légkör, mely oly könnyen elszéditheti a fejet s nem enged aesthetikai élvezetet. Nem Tician födetlen Vénusát látjuk, melynél az ingerlő bájt csak egy pillanatig bámuljuk, máris megakad szemünk az arca szende angyali mosolyán: Hamerling és Sacher-Masoch ragyogó szineket adnak a bűnnek és nagyon sokszor

kedvessé teszik előttünk, a helyett, hogy megutáltatnák velünk. Sacher-Masochnak van például egy hősnője, ki több megbocsátható kaland után végre annyira süllyed, hogy végre egy testileg undoritó egyénnel, kinek ijesztő tulajdonai egy nyomozó levél hűségével vannak festve, kezd szoros viszonyt. Valóban merész gondolat, midőn az iró egy ennyire sülyedt nő iránt részvétre akarja gerjeszteni a közönséget. Ha ilyesmik fordulnak is elő az élotben, a költészetből ki kellene azokat zárni: nem itt van a helyök. A „modern Platóban“ egy grófnő nem talál más módot a novella hősével összejönni, — férfiruhába öltözködik s benső barátságot köt vele. Az álcázott nőiség csodálatos ingerrel hat az ifju Platóra; mihelyt azonban a grófnő fölfedezi magát: Plató hidegen, egykedvüen hagyja el. Természetellenes valami. A „Venus im Pelz“ ezt is tulhaladja. Ezután egy másik jön „Madonna im Pelz.“ Boldog, békés szerelem, melynek alapja tiszta, szellemies bensőségen nyugszik. Az iró itt már más térre lép. Nem is mozog oly biztosan: nincs otthon. E legutóbbi beszélyben sem a pikans leirásokat, sem a költői bájt nem találjuk; nem értjük ez epilóg s a prológ közti összefüggést; nem tudjuk megfejteni. Mindegy. Lehet, hogy guny. A többi közt ez is elcsuszik. Sacher-Masochnál, ki annyira barátja a rendkivülinek, a keresettnek és a sarkasmusnak, — ez sem lehet nagyon feltünő. Kain hagyatékai büvös dolgok s számos hiányai dacára is el merjük mondani róla, hogy Kürnberger Ferdinándon kivül nem ismerünk az ujabb német irodalomban oly tehetséget és élvezhető beszélyirót, mint ő.

NEMZETI SZINHÁZ.

Február 17-kén két forditott ujdonság került szinre. Erneszt, vigjáték 1 felvonásban Clairville és Gastineau után forditotta Benedek József, és **A kompanisták**, vigjáték 1 felvonásban Labich, és Mus után magyaritotta Feleki József.

Ernesztben hasonnevü szolgáé a főszerep, ki mindig csak a demi-monde nőinél szokott alkalmazást keresni s most véletlenül tisztességes asszonyhoz jutott szolgálatba. Erneszt azonban azt hiszi, hogy ismét egy könnyelmü nőnél van, s hitét támogatja az, hogy a nő magában lakik s lopva fogad el egy férfit. Csakhogy e férfi senki más, mint urnőjének valóságos férje. Berta ugyanis, félreértés folytán, hűtelennek tartva férjét, hazament szülőihez, hol nagybátyját is találta. Tettének igazolására férjét nagyon is fekete szinben festé otthonn, minek folytán az ezredes nagybátya elhatárzá, unokahug férjét kihivni s nejétől törvényesen elválasztani. E szándék végrehajtására Párizsba jöttek.

Itt Berta az ezredes tanácsa folytán álnév alatt tartózkodik, nehogy férje rátaláljon, mert az ezredes határozottan kikötötte magának, hogy Berta ne jöjjön többet össze férjével. Időközben Berta megtudja, hogy férje nem volt hütelen. Ő tehát most hallani sem akar a válásról, csakhogy a nagybácsinak nem meri bevallani, mennyire rágalmazta előtte férjét és ennek folytán a legnagyobb zavarba van, midőn férjével reggelizve, bejelentik neki az ezredest. Titkába egy barátnője, Karolin is be van avatva, s ennek viszont féltékeny férje van, ki mindig gyanakszik. Bertának Karolinhoz irt levelét véletlenül megtalálja s az azon elömlő titokzatosság meggyőződéssé érlelik benne neje hütlenségét. Bertához rohan; itt jobban megerősitik gyanuját. Igy bonyolódik a darab, mig végre az elrejtőzött házaspár előjő s mindent megfejt. Erneszt ekkor megtudván, hogy urnője tisztességes asszony, felmondja a szolgálatot. A bonyolódást és nevettető helyzeteket rendesen Erneszt okozza, miután ő nincs tisztában urnőjével s annak viszonyaival. Félreértések és személycserék idézik elő mindig az komikumot és soha sem a szereplők jelleme. Ez elkoptatott technikai eszközöknek volt ugyan némi szini hatásuk, de másrészt meg kell e darabtól tagadnunk minden belbecset.

„A kompanisták“ még ennél is gyöngébb. Két üzlettárs örökös perlekedése van benne ecsetelve. A darab legérdekesebb részét azonban az képezi, hogy egy fiatal ügyvéd a cégnél vásárolt nagy kendő miatt pert akar kezdeni az üzlet ellen. Megbizatik tehát az egyik társ neje, hogy az üzlet becsülete érdekében kacérkodjék a fiatal emberrel, hogy igy kicsalhassa tőle a per alapját képező számlát. A két társ függönyök mögé rejtezetten lesik az eredményt s a mellett egymásnak grimace-okat vágnak. Ily bohózati fogásoktól s azonkivül valószinütlenségektől hemzseg a darab. Egyátaljában nem értjük, hogyan lehetett e müveket előadni. Eredeti rosz darab szinrehozatalát mindig lehet menteni, de idegen, forditott silány müvek előadatását soha.

IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS MŰVÉSZETI HIREK.

= **Szinházi hirek.** Szigligeti „Struensee“ cimü történeti drámát irt, melyet a „F. L.“ szerint Meyerbeer zenejével fognak szinre hozni. — A nemzeti szinháznál, mint a „Ref.“ irja, egy második balletmestert fognak alkalmazni. — Kolozsvártt Mátray Laura jutalomjátékára Mosenthal „Maryna“-ját adják elő melyet Sámi Lajos, lapunk munkatársa forditott ez alkalomra.

= **Az akadémia elnöki székének** betöltése már sokakat foglalkoztat. A „P. N.“ szerint Lónyay másodelnöknek van legtöbb kilátása rá; az ő helyébe pedig Csengery Antal fogna megválasztatni.

= **Raabe Hedvig** k. a. a gyapju-utcai német szinházban bevégzett vendégszereplése után fog a nemzeti szinpadon „Yelvá"-ban vendégszerepelni.

= **Schwartzer tébolydájában** e hó 16-án tartották meg a farsangi táncestélyt, mely a mily népes, ép oly kedélyes is volt. Budáról, Pestről számos család és fiatal ember kereste föl a szerencsétlen elmebetegeket, kik az egész vigalom alatt a legvidorabban viselték magukat. A tánc oly jó kedvvel folyt, hogy még reggel hat órakor sem gondolt senki a távozásra. Oly sok szép fiatal hölgy lejtette a táncokat, hogy a lobbanékony szivü ifjaknak valódi megerőltetésbe került egy-egy merész bókot visszatartaniok. A tarka csoportban csakhamar elenyészett a betegek és egészségesek közti különbség, csupán a buzgó kórházi orvosok figyelmét nem kerülte ki. Az egész vigalom alatt csak egyetlen eset fordult elő, hogy az egyik mükedvelő Terpsychore kissé „kacérul" kezdte magát viselni, hanem az alorvos észrevette a bajt s a szegény elmebeteget azonnal elvezette. Ezen kivül egyéb kellemetlen intermezzó nem fordult elő s a tarka társaság egész reggelig kedélyesen mulatott.

= **„Ifjusági kör"** cim alatt a pesti művelt fiatalság igen életrevaló társas összejöveteleket akar lehetővé tenni, mely az eddig égetően hiányzott ifjusági egyesülést és komolyabb társaséletet mozditná elő. E célból a lapokban a bizottság a következő felhivást közölte: „A müvelt fiatalság közt régen érzett hiány volt oly körnek létezése, mely a különböző állásu és a különféle pályán haladó ifjuságot egyesitette, azok között a barátságos és kortársi közeledést létesitette volna. Csak ujabban merült fel az eszme oly körnek létesitésére, mely helyiségeiben hasznos és mulattató időtöltésre tért nyitni, másrészről az ország fiatalságánál közszellemet ébreszteni és terjeszteni, az átalános müveltségre törekvést támogatni és elősegiteni, valamint a társadalmi reformeszmék tisztázását és terjesztését eszközölni lenne hivatva. A kör ezen céljának megközelitését társalgás, szolid játékok, eszmecserék, vitatkozások és felolvasások rendezése és politikai, szépirodalmi szaklapok olvasása által fogná eszközölni. A f. hó 4-én tartott értekezlet megbizásából azt a fölhivást intézzük a müvelt fiatalság mindazon tagjaihoz, kik ez eszme horderejét méltányolva, annak válósitásánál a már eddig érdekeltekkel közremüködni óhajtanak, miszerint f. hó 18-án (vasárnap) d. u. 3 órakor a zenekedvelők egyletének nagy termében, (bálvány-utca 10. szám) megjelenni szeveskedjenek." — E nemes törekvést annálinkább üdvözöljük, mert méltó célokkal látszik összekötve lenni s mert fővárosunkban ugyszólván nincs ifjusági élet, vagy legalább olyan az, melyet a vendéglők és kávéházak rideg légkörei nyujthatnak s mely a közszellemre semmi üdvös hatással nincs és nem is lehet. Ohajtjuk, hogy a szép terv létesüljön is.

„Orosz beszélyek" cim alatt két kötet fog megjelenni hat kitünő orosz iró: Puskin, Turgenjev, Sollogub, Lukolnik, Gogol és Boev müveiből, melyeket Finczicky Mihály az eredetiből fordit magyarra. E két kötetre a forditó előfizetést nyit 2 frtjával; a pénz hozzá, Unghvárra küldendő. Az első kötet márciusban, a 2-ik áprilban jelenik meg. — Ajánljuk a közönségnek e mindenesetre kellemes olvasmányokat.

= **A Kisfaludy-társaság** vasárnap d. e. 10 órakor tartá meg mult vasárnapról elhalasztott huszonnegyedik közgyülését az akadémia disztermében. Tárgyai ezek voltak: Toldy Ferencz másodelnök megnyitó-beszéde; Greguss Ágost titkári jelentése a társaság lefolyt évéről; „Markó Károly", jellemrajz, Keleti Gusztávtól; „Oh nem halt meg az én anyám!" lantos költemény, Tóth Kálmántól; „A magyar Faust", népmonda Hatvani István debreczeni prófessorról, Jókai Mórtól; „Szeretlek!" lantos költemény, Dobsa Lajostól; jelentés az 1870-ik évi két rendbeli pályázat eredményéről, s a jutalomra méltatott pályamunka jeligés levélkéjének fölbontása; az uj jutalomkérdések kihirdetése, végül elnöki zárszó.

= **Bulyovszky Lilla** szerdán lépett föl a Variétés-ben a nőképző-egylet javára. Először a „Romeo és Julia" erkélyjelenetét játszta Nádayval magyarul; aztán „Mirandoliná"-t németül; közben pedig Toperczer Ilka k. a. énekelte igen szépen Liszt „Mignon"-ját és Kontzky „Varázsnő" keringőjét.

= **Molnárné-Kocsisovszky Borcsa** assz., e kedves, tehetséges szinésznő, f. hó 25-étől fogva Győrben vendégszerepelni fog. Győrnek előre is sok élvezetet igérhetünk e föllépésekből.

= **Szerencsétlen család.** Közelébb Budán egy asszonyság I . . . mérnök neje, sokat betegeskedvén, pisztolylövéssel vetett véget életének. E szerencsétlen testvére mintegy 18 év előtt szintén öngyilkos volt. Az akkor fiatal leány ugyanis egy katonatisztbe levén szerelmes, mivel szülei ellenezték házasságukat, felöltözködött menyasszonyi ruhájába s átlőtte szivét; kedvese szintén megölte magát.

Felelős szerkesztő: **Benedek Aladár.** Főmunkatárs: **Endrődi Sándor.** Kiadó: **Fekete Bernát.**

Pest, 1871. A „MINERVA" gyorssajtónyomása.

II. évfolyam. 9. szám. 1871. Március 2.

SZÉPIRODALMI KÖZLÖNY.

IRODALMI, TÁRSADALMI, MŰVÉSZETI ÉS KRITIKAI HETILAP.

MAGYAR FESTMÉNY A BÉCSI SZENT ISTVÁN-TEMPLOMBAN.

— Adalék a magyar műtörténelemhez. —

A mióta Korvin Mátyás Bécsbe helyezte át a magyar király székhelyét, s a mióta Magyarországot minden tekintetben kimerithetetlen aranybányának találta jó szomszédunk, Bécs: azóta e város magyar műemlékekben, vagy legalább magyar pénzen mindig gazdagodott. Főuraink, különösen a mult és jelen században, nagyban előmozditották ránk nézve szomoru gazdálkodást, s egész áldozatkészséggel közreműködtek abban, hogy hazánk — mely pedig talán az ő hazájuk is volt volna — műkincsekben minél szegényebb legyen. És hogy ez szomoru valóság: bizonyitja ama tény, hogy Bécsben minden lépten-nyomon rábukkanunk oly templomokra, köz- és magánépületekre, s a gyüjteményekben oly kincsekre, a melyek egy Eszterházi, Batthyány, Grassalkovics, Pálffy, Sándor és még sok más magyar főur pénzén lettek fölemelve, vagy családi kincstárukból külföldre vive. Mintha szegény Magyarország másért se létezett volna, minthogy nagylelkü legyen és Bécsnek adományozza multjának legértékesebb maradványait, még olyanokat is, a melyekben nemzetünk egy-egy történelmi dicsőségének viszfénye tükröződik vissza!

A szent István-templomban ég felé emelkedő büszke gót ivei is nem egy magyar emlék fölött magaslanak fel, melyek közül megérintünk mi most egy oltárképet, mely egyrészről egy bucsujáró helyünk történetére vonatkozik, másrészt azonban annyiban műtörténelmünkhöz is adalékul szolgál, a mennyiben ezelőtt két századdal magyar ember festette.

Az emlitett templomnak ugynevezett óriáskapuja (Riesen-Thor) mellett két kis kápolnát találunk; északról egy világos van Savoyai Jenő sirjával, délről pedig egy csaknem teljesen sötét a pócsi (vagy mint a németek következetesen irják: Maria von Pőtsch) Máriaképpel. E kápolna ódon üvegfestményü ablakain csak derengő világosság szüródhetik át, s ezért, valamint ama körülménynél fogva, hogy most már csak ritkán nyilnak meg vasajtói, s ritkán van kivilágitva, e kép nem látható tisztán, de története azért mégis érdekelhet bennünket, habár műérték tekintetében hasonlithatatlanul messze áll is a Rafaeli oltárfestményektől.

Történetét pedig egy mult századi érdekes munkából*) veszem, mely az István-templom multjának leirásában e képnek is áldoz nehány lapot.

A nevezett mű szerzője, Ogesser József, egy kegyes róm. katholikus pap, következően beszéli el e kép élettörténetét. 1676-ban bizonyos Cigri (mely nem magyar hangzásu nevet egyszerüen Egri-nek olvashatjuk, ha ugyan tulajdonosa valósággal magyar volt, miként Ogesser állitja) nevü magyar paraszt fatáblára egy Mária-képet festett, melyet megvett tőle hat forintért egy Hurta Lőrinc nevü egyén, s odaajándékozta azt az egri egyházmegyében levő pócsi görög katholikus templomnak. Itt volt e kép husz éven keresztül minden különösebb tisztelet nélkül; azonban egy vasárnap, 1696. nov. 4-én észrevette egy Cőry (kétségtelenül is Eőry) Mihály nevü földmives, hogy a Mária-kép tisztavizü könyet hullat. E „csodálatraméltó könyezés“ három nap és három éjjel tartott, azonban szerdán és csütörtökön — nov. 7-én és 8-án — megszünt, de 9-én ismét elkezdődött, s tartott 14-kéig; ekkor ismét kimaradt, s most már tizenegy napig, de azontul aztán egyfolytatában tizenegy napon át szakadatlanul sirt. Szerzőnk szerint e rendkivüli csoda Pócs környékének lakóit magához vonzotta, és sietett is mindenki e jelenség imádásával, s a lefolyó könyünek felfogásával, hogy a szent szűz e megbecsülhetetlen adományából az otthonmaradtakat is részeltethesse.

A kép híre eljutott gróf Corbelli császári tábornokhoz is, a ki tisztikara és katonai zene kiséretében kereste fel a csudás oltárképet.

---

*) Beschreibung der Metropolitankirche zu St. Stephan in Wien. Herausgegeben von einem Priester der erzbischöfl. Kur im J. 1779. Wien, (1779.) 8-rét. 194—302 lap.

Leirja aztán Ogesser, hogy Corbelli mily hivő lélekkel győződött meg az elterjedt hir alaposságáról, s hogy milyen mély benyomást okozott ez a protestans és muhamedán nézőkre, a kik közül nehányan menten áttértek a római katholika egyház kebelébe.

E vizsgálatot pedig Corbelli azért tette a legnagyobb szigorral, mert egy kálvinista pap azt merészelte hirdetni, hogy az egész könyezés nem egyéb csalásnál, mely nem a mennyből veszi eredetét, hanem egyenesen a nép jóhiszeműségét kizsákmányoló papoktól. S hogy e tévhit cáfolata annál praegnansabb legyen : Ogesser előszámlálja a tanukat is, a kik mind azt bizonyitják, hogy Egri uram képe husz év mulva könyeket hullatott!

Ily nagy csoda természetesen nem maradhatott Pócson, s gr. Csáki Imre tapolci apát föl is vitte Bécsbe, hol 1697. jul. 7-én az Ágoston-szerzet templomában, — mely ma is a császári család egyháza — elhelyeztetett s itt maga Eleonóra császárné, I. Leopold neje ékesitette föl azt egy gyémántokból és más drágakövekből álló arany rózsával. Ezután egy rendkivül népes körmenet (processio) következett, melynél az összes papság, a császár és császárné az udvarral egyetemben részt vőn és ez alkalommal átvitték sz. István-templomába, hol külön oltárra helyezték, s az ekkor tartott áldozatnál és nagy misénél szintén jelen volt az egész császári udvar. Két hétig a dómban volt, honnét a Favoritába, a jelenleg Theresianum név alatt ismert nemes ifjak tanodájába, mely azonban akkor udvari kéjpalota volt, vándoroltatták, de itt sem maradhatott sokáig, mert a kül- és belvárosok minden egyházközsége esengve kérte e „kegykép"-nek saját templomában való imádhatását, melyet „legfelsőbb jóváhagyással" majdnem mindegyik meg is nyert s mindegyikben ki volt téve több kevesebb napig, mely alatt folyvást prédikációk, nagy misék, vecsernyék és litániák tartattak, s csak dec. 1-én került vissza ismét az Ulrich-féle templomból a dómba, s itt a főoltár ezüst szentségházában lőn tisztelet tárgya.

Hosszasan beszél még Ogesser ama drágaságokról, melyekkel a vakbuzgalom felékesitette e képet, s ezek közül nehányat én is megérintek, mint korjellemző hóbortot. Ilyen volt Eleonóra császárnénak már emlitett „Rosa mystica"-ja, melyet ezüstből öntött aranyozott sasok tartanak s tetején drágakövekkel ékesitett arany-ezüst korona van. Ugyancsak Eleonóra adott egy gyémánttal kirakott aranykoronát Perezeni grófné drága koronával járult a kép tiszteletéhez; egy szentségtartót Traun grófné, arany oltári ajándékot gr. Csáki, ezüst lámpát I. József császár adott. 1729-ben látták el ezüst oltárral és antependiummal, melyek 436 márka ezüst értéket képviselnek, sőt még 1747-ben sem feledkeztek meg róla, mert a városi tanács ekkor csináltatott egy ezüst lámpát 7251 s 6 ezüst gyertyatartót 1988 frtért, jeléül annak, hogy Bécs városa még egy század előtt is ezreket fektethetett efféle holt tőkébe. *)

Ma már, ugy látszik, e szent kép is vesztett korábbi csudásságából, legalább midőn e sorok irója a mult évi november hó egyik napján megnézte e képet, ott lelte ugyanama drágaságokat, de az Ogesser által leirt buzgóság már hiányzott a hivőktől üres kápolnából. És ez helyesen is van igy. Korunk immár előbbre van a vakonhivésnél, mely csak ártani képes, de hasznot hozni nem.

Mind e szent dolgok közlésére pedig épen nem az oltárkép csodatévő erejében helyezett hitem inditott, hanem kizárólag ama körülmény, hogy felhivjam hazai müvészeink figyelmét e festményre, és ha van valami műbecse : helyezzék be festészettörténetünk irói Egrit is a magyar művészek sorába. E pontnál nem vagyunk többé egy vagy más felekezet tagjai, sőt még hitetlenek sem, hanem történészek, a kik egyszerüen registrálják a tényeket.

Adatul szolgál egyébiránt a fentebbi leirás ahoz is, hogy volt egykor oly idő, midőn még Bécsben is ünnepeltek magyar tárgyat, habár nem is magyar voltáért, hanem vakbuzgóságból.

De mindenekfelett jellemzi a kort, melytől alig nehány nemzedék élete választ el, s mely mégis teljesen alá volt vetve a gondolkodást és eszmélődést kizáró, sőt egyenesen kárhoztató puszta hitnek. S amaz időnek a jelennel való összehasonlitása maga is eléggé indokolná e régiség föleleventését, miután egybevetések nélkül korrajzra gondolni is lehetetlen. S a mint a „szép" és a „rút" csak egymást kiegészitve létezhetnek az aestheticában, ép ugy a sötétség és fény is csak egymással szembeállitva szerepelhetnek a történelemben.

Bécs, febr. 20. 1871.

Eötvös Lajos.

---

*) És efféle otromba célokra.

Szerk.

MIKOR MÉG CSAK A LEPKÉKET SZERETTEM*)...

Mikor még csak a lepkéket szerettem
S a tarka szirmu kis virágokat,
Mikor az erdő volt egész világom,
És ott bolyongtam órát, napokat.

Gyakran pihentem illatos gyepágyon,
Ha játszó sugár enyelgett velem;
A lepke nem szállt messze el kezemtől,
A kis madárka nem volt idegen.

Ösmert a forrás kristálytiszta habja,
Mely ott buzog a bájos völgy ölén;
Ösmert a zerge, magas szikla csucsról.
Okos szemével ugy nézett felém.

A lombok mind, mind régi ösmerősim,
Ösmert a völgy, az erdő, a berek,
A döngicsélő kis méhek, bogárkák
Jobban szerettek, mint az emberek.

Én is szerettem, oh szerettem őket,
Ifju szivemnek lángérzelmivel;
De mennem kellett, messze, messze utra
S elhagytam őket, mindörökre el.

S most álmaimban gyakran megjelennek
A kis virág, a lepke, dal, a méh,
És szemrehányva mind azt kérdi tőlem,
Hogy hát már őket elfeledtem-é?!

Én istenem! milyen bohók levétek,
Lepkék, virágok, kis madársereg,
Midőn egy sziv lett egész nagy világunk,
Ki ábrándoznék most is velelek?!

HAJNALKA.

*) Mutatvány a kiváló költőnő közelebb megjelenendő gyüjteményéből. Szerk.

A SZEGÉNYEK JAVÁRA RENDEZETT HANGVERSENY.

— **Sandeau Gyula** beszélye. —

(Folytatás.)

Meg kell jegyeznem, hogy akkor még egy hangverseny igen ritka esemény volt vidéken. Ez időszakban még alig kezdett divatozni Frankhonban a zenetanulmány, és én részemről még akkortájt az erdei madárkák vidám hangversenyén kivül mást nem hallottam. De azóta nagy előmenetelt tettünk a zenében is, és hazánk legalább is annyira zenekedvelő lett, mint Némethon. A zenedüh most már mindenkit elragadott és bajos lenne meghatározni, hogy hol végződik majd e roham.

A mi kerületünkben most már nincs oly város, mely — ha legkevesebb négy ezer lakossal bir — hetenkint legalább egy műkedvelői hangversenyt ne adna; és hol a nap minden óráiban, legalább is két-három száz kéz ne verné keservesen a zongora billentyüit. Ez most valóságos betegség!

Nemrégiben otthon valék s igen meglepettetém. Kis falunk, hol alig husz évvel ezelőtt még csak egyetlen zongora létezett, t. i. az én szegény keresztanyámé, kinek mélabus, kellemes hangját most is hallani vélem, midőn Richard áriáit éneklé, s kinek vékony, fehér ujjait most is előttem látom a zongora billentyüzetén, ime most, e kis helyiség régi csendjét zongorák, fuvolák, tömérdek gordonka, óriási trombiták és mindenféle özön előtti és utáni hangszerek vad lármája által megzavarva találom.

Megérkézésem napján a biró urnál volt hangverseny; másnap éjjeli zenét tartottak egy ellenzéki követnek. Isten bocsáss! De én fogadni mernék, hogy mostanság már vén dajkám fia is fuvolázik és leánya zongorázik.

Ezelőtt az öreg Tonink népdalainkat énekelgeté nekünk parasztos modorával, s megelégeltük. Az öreg Ferenc pedig vasárnap délutánonként dudaszó mellett táncoltatott bennünket a szilfás téren.

Higyje el, hogy a zene sok hasznos tárgyat szüntetett meg közöttünk. Ez fojtá el a szinmüveket, a drámát, egyszóval ez buktatá meg a szinházat.

A családi körben a zongora zavará meg az édes nyugalmat, a mély megfontolást, továbbá a könyvek iránti szeretetet s az élvezetes felolvasásokat, melyek a hosszu téli estéket röviddé, kellemessé varázsolák.

Mai nap a hangversenyek már igen mindennapi, és eléggé közönséges mulatságok. Most már tucatonként adják.

Nem csupán Párisról beszélek, hol — ha kell, ha nem — előtted áll a hangverseny; de a vidékről is szólok, hol az ember nem mehet el a nélkül két

sor ház előtt sem, hogy legalább egy „Sonátát“ ne élvezhessen.

De azidőben, midőn Jakab barátommal utaztunk a Dianna által vonatott szekérben, egy hangverseny nagyon ünnepélyes, rendkivüli mulatság volt. Jóval három honappal előre, már készülődtek hozzá, és midőn a nagy nap bekövetkezett, akkor hasonló tolongás és népcsoportosulást lehete látni, mint a Carpentras városában való megjelenésünk napján, melyről imént beszéltem.

De hogy végre a dologra térjek, el kell mondanom, hogy ama hangversenyben több jeles mükedvelő vett részt a környékből. A többi között egy Tarascoi fuvolás, kiről csodákat beszéltek. De a leghatalmasabb vonzerő, a legcsábitóbb inger, mely ennyi népet vezete a Carpentras városában adandó hangversenyre — R . . . grófné volt, ki kegyes volt megigérni, a szegények számára rendezett hangversenyen közremüködni mind szépségével, mind hangjával és tehetségével, mind pedig szivélyes adományozásával.

Tehát R . . . grófné ekkor igen ünnepelt egyén volt a vidéken is. Egész históriákat beszéltek róla. Ez alkalomkor amaz idegen teremtmények, kiket Jakab barátom „commis-voyageursök“-nek nevezett egész lélekkel adák át magukat a grófnéról való pletykázásnak, és egy csomó oly finom élcet, észrevételeket, tréfákat engedének meg maguknak, melyeket nem tudnék már ismételni. De azért minden, mit megértheték, élénk kiváncsiságot ébresztett bennem.

Azt is hallám ugyanekkor, hogy R . . . grófné pár évvel azelőtt, még igen ünnepelt énekésnő volt, s hogy neve máig is fennáll a „Pasta és Cataloni“ nevek között. Nem tudván megtartani a primadonnai rangot, nőül ment R . . . grófhoz. Hozzátevék még, hogy rettentő féltékeny és igen szigoru férje alig hogy nőül vevé, magával vitte kastélyába, hol zár alatt tartotta a szerencsétlen nőt, kit most a bánat, előbbi boldog élete utáni sovárgás és az unalom öl. Meglehet, hogy ezek csak olyan kigondolt mesék voltak. Mindazáltal az igaz volt, hogy a grófnét ama három év alatt, melyet férjével a vidéken levő kastélyukban töltött, nem láthaták soha.

És igy, mig egy része az embereknek őt szépnek, ifjunak hirdeté, azalatt a másik rész meg azt beszélte, hogy a grófné minden, csak nem ifju és nem szép. Ismét mások azt állitták, hogy a grófné férjhezmenetele után három hónappal hangját is tökéletesen elveszté.

Az egyedüli cél volt megtudni, hogy minde kérdések és beszédek melyike után induljon el az ember. És ennek megtudására csak maga a helység lehetett az egyetlen eszköz, mely maga sem szereté a grófnét nagy vagyonáért, fényes nevéért, ritka eszéért és szép magaviseletéért — a mint később hallám. Evégre a város elhatárzá a szegények számára egy hangversenyt rendezni, és alázatosan megkérni a grófnét, hogy e jótékony célu mulatságban részt vegyen.

És az a legszebb volt, hogy e jótékony intézményben, a szegények iránti kegyes gyüjtés mellékes, dolog volt. Csupán ürügy volt, hogy az elzárkozott kastély urnőjéig eljuthassanak; csupán kelepce, melyet a grófné számára az ostobák és gonoszok kiváncsisága állitott fel; melyek nem mulaszták el egyuttal a grófot alsórendü házasságára emlékeztetni, és csipősen értésére adni e meghivás által, hogy nője csak egy énekesnő volt.

Egy főbbrangu személyekből álló küldöttség elindult telhát a kastélyba, a grófné meghivására. Nagy boszuságukra azonban nem juthatának el egész a grófnéig, mert legelőször is R . . . gróffal találkozának. Ez igen kegyesen fogadá őket, és szivesen megigéré, hogy nője a hangversenyen részt veend. E hir nemsokára tiz mértföldnyi szélességben elterjedett, és ime ez volt valódi oka ama nagybuzgalomnak, melylyel megérkezésünk napján a hangverseny terme felé törekedtek.

Hogy Jakab barátomat rábeszélhessem egy belépti jegy váltására, arra még gondolnom sem lehetett. Hisz csak a hirre, hogy a városban zene lesz, már kész volt szegény Diannát ujra befogni és rögtön megszökni. Nagy fáradságomba került erről is lebeszélni. Alig ütött az óra nyolcat s már lefeküdt, mig én a néptömeg közé vegyülve, a szinház felé sieték.

A terem már tömve volt. A közremüködők már elfoglalák helyeiket, hangszereikkel egyetemben, mely virágokkal és guirlándokkal volt felékesitve. Az R . . . grófné számára felállitott zongora a nézőhely elején állott, szemben a közönséggel. Mindenki helyén volt már, senki sem hiányzott, csak a grófné. Már aggodalmas kérdezgetéseket lehete hallani s a tekintetek egy helyről a másikra tévedeztek, keresve a még mindig meg nem jelent grófnét. Egy órai hasztalan várakozás után a zenekar készülődéseket tett, a zugolódó közönség nagy örömére.

A „Caravane“ cimü nyitánynyal kezdék. Én e zenedarab előadását igen elragadónak, szépnek találtam nem is sejditvén eddig, hogy 10—12 emberből álló kar ily rettentő zajt képes lehetne előteremteni. Fuvolák, hegedük, gordonkák, clarinettek teljes erélyel és nagy buzgalommal versenyeztek; én nagy cseppeket izzadék helyettök is. Nem kell emlitenem, mily taps követé e darabot.

Az anyák, nővérek, feleségek, unokahugok követ is meglágyitó zokogást vittek véghez s könyüik hullása hasonlitott egy nyitott csaphoz, melyen a tele hordó bora kiömlik. A zaj után minden szem ujra R . . . grófnét keresé, de bizony a grófné most sem volt látható.

Mindegy negyedórai szünet után a néző helyen

egy vaskos ur jelent meg fekete öltözetben, fehér nyakkendővel. Miután tiszteletteljesen meghajolt, kabátja zsebéből három vagy négy darab bodza-sipot vett elő s egybeillesztvén azokat, kinyilatkoztatá, hogy e kis síp segélyével ő minden létező madár hangját képes lesz utánozni, a pacsirta énekétől a varju károgásáig. E szavakra a közönség között igen eléglő, helyeslő zugás hallatszott, melynek elhangzásával halotti csend állott be. E vaskos ur a hires Tarascoi fuvolás volt.

És csakugyan ő minden madár énekét utánzá. A pacsirtáét, a cinege és füzike csiripelését, a rigó fütyölését, a bagoly sivitását, a galamb turbékolását, a lud gágogását, a kakas kukorikulását és, a mint igéré, a holló károgását. E fuvolásban összpontosult egyszersmind egy baromfi-udvar és egy galambdúc. Egy órányi ily kedves gyakorlat után, mely a Carpentras városi kösönséget igen mulattatá, szétszedé ujra kis hangszerét és szörnyü taps és éljen-kiáltások között elvonult.

Jobboldali szomszédom, ki az épen hallott csodát elhinni nem akará, azt állitá hogy a coulissák között alkalmasint madarak voltak eldugva. Baloldali szomszédom pedig, ki igen müvelt és tréfás ur volt, ama véleményét nyilvánitá erről, hogy ez ur fuvoláját alkalmasint Dupont természettudós urnak küldé el kitömetés végett.

A kövér alacsony ur után egy hosszu sovány következett. Ez Avignonból való volt. Ez meg azt jelenté ki, hogy ő egy kis hegedű segélyével minden hangszert utánozni fog: a fuvolától egész a dobig. És igazán minden hangszer hangján játszott, kivéve magát a hegedüt. Sokat elgondoltam később e jelenségre és gyakran ismétlém, hogy igen sok ilyen művész létezik, a kinél a valódi tehetséget az utánzás elfojtá, és a valóságos, természetes alakitást a mások majmolása. A kik mindenkinek visszhangjai lehetnek, egyedül a magukéi nem.

A hosszu, magas, beteges urat egy harmadik követé. Göndör hajjal, szép szakállal, pomádés fürtökkel sárga glacé-keztyüben, visszahajló galléros ujakkal; szóval egy müvelt, cifra urfi, valóságos dandy mert ezidőtájt még nem nevezék őket „arszlán"-nak nem levén e szó még feltalálva.

Testállása olyan volt, mint egy zászlótartóé; kezei akkorák, hogy öklével képes lett volna egy ökröt agyonütni, és vállait még Hercules is megirigyelheté vala.

Zongorához ült és eléneklé a „Tájó folyam" cimü szép dallamot, oly érzelemteljes, szerelmes hangon, hogy mindnyájan olvadozánk.

Ez időtől fogva mindig különös szeretettel és bámulattal viseltetém ama bátor ifjuság iránt, kik ily módon oly kellemessé varázsolják az estéket. Mert előttem nem bámulatra méltó az a bátorság, ha egy heves, erős ütközet alatt vitézül megáll a férfi, ha elsáppadás nélkül törli le a vért az ellenségtől kapott sebéről, ellenére vitézül, szilárdan, s reszketés nélkül céloz, ha lágyulás és félelem nélkül hallja halálitéletét és a bárd alá áll a nélkül, hogy szemöldje is megmozduljon; ez mind nem bir csodálatra ragadni. De két-három száz ember jelenlétében, bátran a zongorához ülni és egy szép dalt elénekelni szülőföldünkről vagy más egyébről, ez az emberi bátorságnak legmagasb foka. Ez urak, kik e hangversenyen közreműködtek, valódi jelét adák vitézségöknek, bátorságuknak és fel vannak jogositva bármikor is visszautasitani egy párbajt, a nélkül, nogy gyáváknak nyilvánittassanak. Már e részben a nők is e véleményben vannak, és a mint közönségesen szeretik a hősöket, ugy szintén igen ritkaság, hogy egy dalénekes ne ragadná el képzeletöket annyira, mint egy szellemdus, müvelt ember.

Azonban a grófné még mindig nem érkezett meg. 10 órát ütött, és igy világos volt, hogy nem lehete már reá számolni. Mégis mind váltig reméltek még, a midőn a szinre egy negyedik ur kilépett. Ez volt az ünnepély rendezője. Három illedelmes bók után kijelenté a közönségnek, hogy épen e pillanatban kapott R . . . grófnétól egy kis levelet, melyben őszinte sajnálkozását fejezi ki, hogy nem vehet részt a hangversenyen és igen szépen kéri a megbizott rendező urakat, hogy fogadják el azért szivesen adományozását, melyet a jó célra küld. E levélhez pedig 1000 font volt mellékelve.

Képzelhetni, mily irgalmatlan felsülése volt e válasz a kiváncsiak, ostobák és gonoszok titkos tervezgetésének. Általános zavar támadott egyszerre. Mit beszél nekünk? Mit kell hallanunk? kérdezősködének ide oda. „Világos már, hogy a grófnő öreg és csúf, miután nem mer eljönni. Bizonyos, hogy hangja sincs már, mert nem mer énekelni!" kiáltozának. De leginkább sérté e becsületes embereket ama 1000 fontnyi pénz. „Bizony illik is egy ilyen-amolyan utcai énekesnőnek — ily hercegnét játszani! Rászorultak talán a mi városunk szegényei az R . . . grófi kastély jótékonyságára? Talán a város nem képes már szegényeiről gondoskodni? Ily felszólalásokat lehete hallani s többen már fel is szólaltak, hogy rögtön visszaküldessék az 1000 font a kevély adónőnek.

Ugyanekkor minthogy a közönség nagyobb része a grófné láthatása végett jött el, mindenünnen lehete hallani zugolódókat, kik meglopva, megcsalva érezvén magukat, pénzöket visszakövetelék. Ugyannyira, hogy bár e hangverseny a szegények javára rendeztetett, a szegényeknek aligha más nyereségök volt belőle, mint az, hogy nem kelle részt venniök a rettenetes civódásban.

A boszankodás, elégületlenség mindinkább növekedett, és az elkeseredés tetőpontját érte el. Ekkor bizonyosan a féktelen kicsapongások lecsillapitása

végett az egész zenekar elkezdé erőteljesen a „Lodoiska“ nyitányt játszani;de a nagy tömeg még a zenekart is tulkiáltozá.

Több hangversenyen voltam már azóta, de életemben soha sem hallottam ehez hasonló vad lármát s kiabálást. Mindenütt zugtak, fütyöltek, piszegtek; egy fél tucat kutya, mely gazdájuk után besompolygott a terembe, kegyetlenül vonitott, mely vonitásokra a műveletlenebbek közül többen, tréfából szintén ugatni kezdtek panaszosan, utánozván a kutyákat, mi csak növelé a zajt. A gyermekek nyöszörögtek, az asszonyok sikoltoztak, a férfiak orditának és fenyegetőztek, hogy a szinházat felgyujtják, és e vihar közepette a „Lodoiska“ nyitány tovább folyt s a tatárok a teremben dúltak.

(Vége következik.)

HEINE-BŐL.

Azt álmodtam nem régiben,
Hogy a mennyben sétálgattunk
Én és te, — mert tenélküled
A menny is csak pokol volna.

Láttam ott a kiválasztott
Igaz népet, jámbor népet,
Kik az üdvért lenn a földön
Testeiket sanyargatták.

Egyházatyák, apostolok,
Ősz remeték és barátok,
Vén csoroszlyák s néhány ifju
Kriminális gonosz szinben.

Hosszu képek, szent ábrázat,
Kopasz fej és szürke szakál
(Közbe néhány zsidóé is)
Huzódtak el szemünk előtt;

Elhuzódtak, nem néztek rád,
Bárha te oly enyelgően,
Oly kacagva s kacérkodva
Függöttél is karjaimon.

De egy mégis rád tekintett
És ez egy szép férfiu volt,
Legszebb abban a seregben;
Arca csodás, gyönyörü volt.

Mély nyugalom szép szemében,
Ajka körül szelid jóság:
Ugy nézett le tereád, mint
Egykor Magdolnára nézett.

Ah, tudom, hogy ő jót gondolt,
Egyik sem oly nemes, tiszta;
De engemet, isten tudja,
Mintha féltés tépett volna!

S meg kell szépen vallanom, hogy
Nem éreztem jól magamat:
Ég bocsássa! Üdvözitőnk
Genírozott mondhatatlan!

ENDRŐDI SÁNDOR.

KI LESZ A GYŐZTES?

— Eredeti vig bes élyke. —

László Mihálytól.

— Juci! hát még egyik kurizálód sem vesztette el eszét?

— Nem bizony, tens uram!

— De te igy akkor mindig leány maradsz.

— Hadd maradjak tens uram; az jó, legalább fiatal leszek mindig, s csak ugy válogathatok a bambák közt.

— No de én csak azt szeretem hinni, Juci, hogy valamelyik majd csak meggondolja magát s elveszti az eszét.

— Bizony, tens uram, miattam akármelyik szivesen elvesztené eszét a hét pimasz közül. Csak akarnom kellene.

— Ugyan akarj Juci, legalább nyugodtan alhatom, ha hat pimaszszal kevesebb éji látogatód lesz.

— Kikérem magamnak! tens urnak nem szabad azt mondani, hogy pimasz! Erre csak nekem van kiváltságom. Majd ha tens ur az lesz, a mi én — akkor teheti, különben nem. Ugy hát . . .

Ezzel mérges arccal távozott, a faképnél hagyva nemes Baj Sámuel urat.

A jó öreg mosolygott egyet, s aztán magában mondta: ezek a fehér személyek hogy féltik jussaikat, — alig közeliti meg az ember, már meg van a baj, pedig ők meg szeretnek beavatkozni a mieinkbe.. ezek a fehér személyek!..

— Tessék, itt a kávé! — szakitá meg beszélgetését Juci.

Mérgesen tette le a csészét, hogy fele kilocscsant belőle; hasztalan iparkodott az öreg kanálkájával felmerni; beitta az asztalkendő, meg aztán elterjedt. Mit tehetett mást, mint nem szólt semmit, hanem beérte felével is. Türnie kell, mert hát az ő gazdasszonya, kulcsárnéja, felügyelője: Juci a szobaleány — egy személyben.

Baj ur már hat év óta elszigetelten állott kedveseitől, kik elutaztak oda, honnan még senki sem tért vissza: a csillagos égbe.

A bormérőn kivül az egész falu szerette az öreg urat. Az is a jámbor csak azért neheztelt reá, mert Sámuel ur egyszer azt izente, hogy a ki éltében vizet mér, az fönn az égben semmi bort sem kap; pedig jól esnék néha-néha, majd ha a pokol tornácában szomjuhoznak.

Aztán a faluban egyedül Baj ur volt abban az áldott állapotban: hogy szobaleányának hét udvarlója volt.

A vegytani atyafiságok kiválóan képviselve voltak a hetes számban.

Első helyen jött a kasznár valóságos irnoka, aztán a tiszteletbeli practikáns, huszár, baka, hausknecht, a kántor fia s végre a plébános kulcsárja.

Ily szép számban ólálkodtak estenként Baj uram kapuja előtt. Az egy okos gondolatjok megvolt, hogy mindegyik külön beszélt Jucival; mintha csak előre megegyeztek volna, egyik a másikat nem háborgatta a drága percekben. Nem; voltak oly loyalisok egymás iránt, habár a praktikánsnak többször forgott eszében, hogy mint a nagy világban szokás: „párbaj" s a ki a hét közül a győztes, azé legyen a kedves.

De merész gondolatát nem valósithatá, mert ellenezték többen, s aztán megveréssel fenyegették.

Rászánták tehát magukat, s naponta eljártak Jucihoz; várva a jó szerencsét, hogy melyiköknek adja oda kezét. Szerették volna a böjtöt átugrani, s egyszerre mézes heteket élni, csakhogy ez mindnyájuktól, s a mi fő: Jucitól is függött.

Elragadó szépség lehetett ez a Juci! ha ennyien epedtek utána. Nem biz az; se nem szép, se nem csunya; ehhez a középszerüséghez járult az az ingerlő kacérság, a mi olyan nagyon hat a szerelem ujoncaira.

Szobacicusnak neveztette magát; mert az a szó — szerinte — legjobb magyarázója ennek: fiatal. Gazdasszony, kulcsárné stb. mind idősebbet jelent, mint a szobaleány nevezés. Ezt tudomásul kellett venni, Baj urtól — a legutolsó suhancig.

Mind a hét erősen csapta a szépet Jucinak — csak ugy blindbe, mert hogy ki lesz a nyertes, azt egyik sem tudta. S miért? Mert a hamis szépség olyan politikával élt, hogy mindegyiknek azt mondta: szereti — senkit, ha őt nem.

Ez elég volt a bakának, hogy elhiresztelje mindenfelé, hogy Jucit a kezében tartja. A hausknecht legszolidabb volt; hallgatott, elégnek tartotta saját öntudatát, hogy szerettetik. Spórolt is a lakodalomra, melyet nem sokáig hitt huzódni.

Egyszer csak azt hallották a faluban, hogy mind a hét esküvőre készül, kiki tudja a napját, melyen megesküszik Baj ur szobaleányával. De hét csak nem birhat egyet, ámbár a szentirás hallgat arról, hogy többnek szabad-e egy nőt elvenni; ha csak nincs valamelyik dogmás zsinat határozataiba befoglalva, hogy ezt sem szabad tenni: a világ pedig oly jámbor, hogy birkaképp engedelmeskedik, s elhiszi, hogy biz az akkor, ha a csalhatlanok (!) hozták, hát szent és istenered parancs.

Ilyet s ehhez hasonlókat állitanak szembe oly kérdésekkel, melyeket az emberek felvilágosodott öntudata soha nem vinne végbe.

Minderre a hét versenyző nem gondolt. Kell is tudniok még azt is, hogy a szerelemre is dogma van — vagy ha nincs (?) lesz — hozva. Nem nő-e az a kis szivkamra még egyszer akkorát, ha értésére jut, hogy ajtócskájára zárul olyan vastagféle dogmát szeretnének akasztani, s majdha szerinte fog a sziv müködni, csak akkor felel meg a szerelemlovagnak, — különben nem.

Hisz ha még ez is hatalmokban volna, akkor Ádámnak kevés unokája lenne, hacsak a szentektől (?) származottak nem ütnék meg a mostaninál is nagyobb számot.

A huszár nyalka legény volt, s ehhez: nemes család ivadéka. Már pedig ha kék vérü, akkor akár van a tárcában, akár nincs, mégis: ur! senki el nem disputálhatja tőle, legalább igy vélekedtek a faluban.

Oly családból származott, mely jóhirnek s gazdagságnak örvendett egykor; szép idők voltak azok, midőn mindegyik fiu parancsolt, mint atyjok — néha jobban is. Csakhogy ez idők rég elmultak, s a kevés (!), mi még fennmaradt ama boldogabb időből, könnyen azt hiteti el velünk, hogy tán nem is igaz, csak mese az egész — maga a huszár tempója is mutatja. Szobaleányt vesz el, olyan büszke nemesi ivadék! Hja lehet, hogy ő a szerelmet magasabb szempontból: a sziv érzetéből fogja fel; vagy talán az egyenlőséget igyekszik meghonositani?

Fiatal korában nem tanult semmit, még csak oskolába sem ment. A családi üldözés elől huszárnak menekült — s mig otthon a szép idők elmultak — az alatt fe vitte isten dolgát az őrmesterségig; felebb nem avangérozhatott, mert nem szerette ha neki parancsolnak, azt ő honn nem szokta meg. De a huszáriskola, ha nem is egészen — megtörte makacsságát; s abból az otthoni — ferde nevelés által felszállott

magas regiókból leszállitá a mindennapi — közönséges — gondolkozásmódba : s ez által teremtett belőle valódi embert.

Egyszer azt gondolta, hogy elég kilenc év Gallicia obscurus lege alatt, s csakhamar haza jött, a három csillaggal, meg vagy négy érdemjellel. A szülők már ekkor elhaltak — a testvérek meg hidegen fogadták a komisz „obsitost.“ Megfogadták egymásnak, hogy nem fognak hozzá szólni, nem érdemes a szóváltásra, ha nem akart iskolákat végezni, aztán huszár lett s ott is csak őrmesterségig birt vergődni.

Keveset gondolt azzal a huszár; közönséges élethez volt szokva mint katona, s a családi határozatra még fejét sem csóválta. Aztán az is vigasztalta, hogy nemcsak őt — de bátyját Andort is hasonló sors éré, mivel juhászuk leányát elvette feleségül, egy olyan természeti szépséget, minők Spanyolhon gyönyörü völgyében, Andalusiában találtatnak. Talán olvasott valamit az egyszeri angol hercegről? kik szinte juhászleányt vettek el felső foku — kék vérök dacára. Ha azok nem haltak meg, ő sem, s egyszer csak megesküszik s : házaspárok lettek. Sőt népszerüségre vergődött, és restaurátiókor megválaszták általános többséggel szolgabirónak.

Akkor lett hadd el hadd, mikor megtudták, hogy hova jár a huszár; Baj ur szobaleányához, s el akarja venni, ez non plus ultra. Többé nem ülnek vele egy asztalnál : ez lett a második határozat.

Csakhogy Eöröm Lajos — ez volt a huszár neve — annyit gondolt a testvéri kiközösitéssel, mint a pápáéval az okos — felvilágosodott — emberek. Ebéd idején kiment a konyhába, szedett minden ételből frissibe, s hozzá először; aztán meg jobbnak is találta igy enni, mert isten igazában jóllakhatott. Nem volt a ki intse : „nem illik; az már sok lesz Lajos; nem vagy kaszárnyában; magad elől végy; ne oly sokat egyszerre stb.“ Ilyesektől megmenekült; a szakácsné nem mert szólni, annyit tudott, hogy Lajos is oly ifiur, mint a többi, meg ha leány volna, akkor is olyan kisasszony volna, mint a többi, neki mindegy, különbséget nem tesz. Sőt olykor védte is a kisasszonyok előtt; tetszett neki, hogy Lajos ifiur nem oly büszke, s egy vele vegytani rokonságban levőt akar elvenni, — nem veti meg a szegény cselédnépet.

Jucira azért fájt a foguk, mert Baj ur szavát adta, hogy amugy gazdagon kistaférozza, meg ad vagy ezer váltó forintot hűséges szolgálatáért, s midőn meghal, akkor is ráhagyja birtokának legalább egy negyedét.

E hir elterjedése — egyszer csak azt látta Juci, — csakugy hozta az udvarlókat. Még az irnok és a praktikáns sem szégyenlettek vele szóba állani. A huszár legjobban ostromolta; a baka gyengébben, a hausknecht hatszáz frtjával hitte, hogy megnyeri, a plébános kulcsárja meg magas állásánál (!) fogva, végre a kántor fia amaz állásnál fogva, melyet a faluban mint harmadik ember fia elfoglal. Most csak az a kérdés : valjon ki lesz a győztes a hét közül?

Baj uramnak gyült meg leginkább a baja, midőn a hét epedő minden este egyenként ellátogatott Jucihoz.

Keveset aludt azóta; mindig arról panaszkodott, hogy a hetes számmal álmodik. Be is tette a lutriba, de az átkozott szám soha nem jött ki; pedig már husz frtjába került lassanként, a mióta rakja. Mert azt csak nem teheti, hogy ellökje magától a szerencsét; hisz az csak biztos „soló“ ha álmában a városban sétál s meglátja a hetest vörösen kihuzva, ez már elég argumentum, hogy rakja addig, mig kijön, ha már maga be nem mehet, hogy kihuzza.

Beszélykénk szük kerete meg nem engedi, hogy az udvarlókat mind körülményesen bemutassuk; a huszárra szoritkoztunk már azért is, mivel Juci legtöbb vonzalommal viseltetett iránta s neki többet mondott, mint a többinek — igaz hogy csak titokban.

Az irnok nagy hévvel kurizált Jucinak, csak az a nagy malheurje volt, hogy többnyire rosz kedvben találta. Pedig kezet csókolt, kisasszonynak nevezte, s azt hitte, hogy olyan gyöngéd, finom, udvarias bókokat kell ennek is mondani, mint süldő-deák korában a tánciskolás leánykáknak.

Leginkább megszeppent akkor, midőn Juci a nagysád cimért rárohant — s összevissza szidta; vele ne csufolódjék, keressen magához valót. Hanem aztán mégis azt mondta, mikor elvált ; „senkit — ha önt nem szeretem“ — s megvolt a béke.

Aztán az az eredeti, hogy mindegyiket igy biztatott, és igy nem csoda, ha maguk is kiváncsiak voltak : ki lesz a győztes?

Juci, Baj ur unokaöcscsével — ki látogatóba jött — jegyzéket készittetett a hét szeretőről magának; ő dictálta, s az urfinak ki kellett cifrázni — és szépen irni. Sokszor gusztálgatta, mikor ideje engedé. Első helyen jött :

Az irnok : igen halavány, szempillái ritkák, rövidlátó, gyenge teremtés, bölcső — nem házasság neki.

A praktikáns : ez nem akar komolyan elvenni, csak ugy bolondozni szeretne velem — szabadon. Szót se róla — laufpass neki.

Kulcsár : nagyon tubákos, aztán amugy sem hozzám való; vörös az orra, szemei szürkék, haja vörös, bajusza tiz szál — az is fehér. Nem tud mást, mint spórolni — a maga zsebére. Ezzel ugyan nem sokat érne az élet.

A baka : ugy néz ki, mint egy cigány; nagy száju — sokat szeret inni. Ezzel sokat verekednénk.

A kántor fia : ennél sokat kellene dolgozni;

aztán parasztos tempói vannak, csak szükségben mennék hozzá.

Hausknecht : buta egy lélek, minden tüz nélkül, borotvált sváb pofa; papucs alá való; de még sem kell, dacára hogy pénze van.

Eöröm Lajos a huszár : csinos ember, országvilágot látott, sokat tapasztalt, nagy házból származik; gyönyörü bajusza van, de huszáros tempói vannak, nem kurizál, hanem egyszerre megcsókol, ez még hagyján, mert azt mondja, hogy Pestre megy lakni — az országházban kap hivatalt. Pesten lakni, — dámának lenni, nem a legroszabb gusztus.

Különben általán mind türhető; ki tudja, melyik vesz el?

Ez volt a sorozat utolsó sora, melyet diktálás nélkül az nnokaöcscs — irt oda.

Midőn Jucinak ugy tetszett, kezébe vette az iratot, olvasgatta, s midőn az utolsóhoz jött, ugy érezte, hogy szive ennél legjobban dobog; aztán pajzánkodott a rövid alak-leirásokon, dicsérve magát eredeti gondolataiért.

Az volt a rettentő casus, hogy a hét versenyző végre beleunt a rendbe : hogy egyik a másikat ne háborgassa; s átkozott pechjök volt : nem voltak csalhatlanok nem tudták, hogy nem akkor tévednek-e be Jucihoz, mikor a másik van ott.

Fájdalom! mi istentelen (?) emberek, — de nem! vadak (?) — vagyunk, mert nem tartjuk magunkat csalhatlanoknak : nem hiszünk a csalhatlanságban!

Egyik nap estéjén a huszár volt az első látogató. Még ki sem beszélte magát, a második csókot sem cuppantotta el, már kopogott valaki.

— Lajos! kérem, az ágy alá; — mondá Juci.

A huszár engedelmeskedék.

A praktikáns jött. Szivesen fogadta Juci, enyelgett is vele; kis hija volt, hogy a huszár elő nem bujt rejtekhelyéből, midőn látta, hogy a praktikáns nemcsak kezét, de arcát is megcsókolja Jucinak. Már fel akart hagyni a kuskolással, — a második csóknál — hogy a szemtelen nyakába csimpeszkedjék — midőn uj kopogás megakadályozá tervét.

— Jaj, az istenért az ágy alá! — kiáltá Juci.

A praktikáns szó nélkül bebujt; nem is gondolva azzal — hogy valaki már a fal mellett hasal.

Az irnok volt. Csak keztyüjét huzta le, s e szót: „kisasszonykám“ mondta, — már ujolag kopogás hallatszott.

— Az ágy alá! kérem Cseber ur! — mondá Juci.

Még be sem várta mit mond Juci — már az ágy alatt volt, legkevésbé sem törődve azzal, hogy kettő már mellette várja, mi fog tovább történni.

A kántorfi állitott be.

— Aranyos Jucim, isten angyala, de jó hogy kettecskén vagyunk, két sziv szabadon nyilatkozhatik ah jőjj . . .

— Ne beszéljen hozzám per „tu“! — vága közbe Juci — ezt nem türöm! látja hogy hosszu ruhát viselek, aztán . . .

Kopogás ismét.

— Az ágy alá Simon!

— Miért? kérdé a kántorfi.

— Jön valaki.

— De ide nem fér több — mondá halkan a huszár — lisztes zsákok nem vagyunk, aztán az én jussomban sokáig nem türöm a szemtelenkedést.

— Ide e, a jobb felőli ágy alá; igazitá Juci.

A kántorfi — alá csuszott; még egy fért alája, több nem.

A hausknecht léptetett be. Meghajtá magát, s Juci mellé állt. Habozott, hogy mit beszéljen. Magyarul ugy is nagyon „cifrán“ tudott.

— Eljönni Juci, a kedves nem látni sok, herc olyan nagy zörög, nem engedi a munka végezni.

— Nem, kedves Beil? — hát elfáradt a sok dologban ugy-e?

— Hogy nem! mikor mindig rád gondol, aztán munka roszul végezni; az nagy unglück edés Juci. Elhiszi nekem, legbesser, ha már feleség lész, akkor nem zörög az a kis stück hus a hemden belől.

Gyöngéd kopogás az ajtón.

— Jobbra az ágy alá herr Beil.

— Merre, hova, mein Gott, rablók! betör! áh, hova mondjál csak, Juci te értesz velök egy?

— Ide e! mondá Juci, s oda taszigálá a rezgő hausknechtet a kántorfi mellé, ki horkolni kezdett: elfeledte, hogy kedvese szentélyében van. Herr Beil megütközött a horkoláson, azt hitte ló van mellette, de félelmében nom mert szólni — csak hasra feküdt, s lélekzetét is elfojtá, nehogy valaki hozzá ugorjék, s leüsse; szegény feje azt hitte, hogy rablók barlangjába jutott.

A baka nyitott be.

— Eltaláltam milliomadta; te Jucikám egyedül vagy. Egy csókot, nem kell ágaskodnod; tudhatod, hogy a huszárnak még ágaskodnod kell, nemcsak midőn lováról lehajol — de máskor is, hogy megpuszizod pállinkát illatozó, tövises bajszu száját. Ide e! Juci, a bajszom közepére — no! . . .

— Mindjárt; de jön valaki. Bujjék be a kaszniba, siessen! nyilik az ajtó.

Alig hogy bevoná maga után a baka a kaszniajtót — betipegett a trüszkölő kulcsár.

— Ajja jajja Jucika . . . egy csattanó csokot a bajszomra, ma ittam egy kicsit a negyedévi termésből . . . jó kedvem van. Ide a csókkal!

A bajuszra, illetőleg a bajusztalan szájra mutatott.

— Hiszen nincs kegyednek bajsza Lájbli ur.

— Dehogy nincs! szeretném egyszer ismerni azt a lelket, ki azt meri mondani — kirüled — hogy nincs; te csupa szeretetből mondod azt Juci.

Azzal megfogta Jucinak a nyakát, s erővel magához ölelé, s kétszer egymásután megcsókolta.

A huszárnak se kellett több. Átgázolt a két kuskolón s a — szabadra lépett.

— Ne többet Lájbli koma! meg ne csókolja! ha életét szereti, mert jegyben járok Jucival.

— Én is colléga! — felele a kulcsár.

— Meg én is! — rontott elő a baka.

— Mi is! kiáltott a praktikáns, az irnokkal egyszerre bujva elő a kellemetlen helyről.

— Nekem is van jegy, filre! kirem — mondá a hausknecht, miután meggyőződött, hogy mily rablókkal van dolga. — Filre kérem — kiálta — pénz hatszáz gulden sporkassa, nekem Juci leány megigért, hogy a sir szeret, előbb van mein recht, — mint kulcsár.

A kántorfi is felébredt — s előmászott. Egymást bámulták, hogy ez egyszer ennyire tévedtek. A huszár arcából olvasható volt, hogy most fognak azon határozni : valjon ki lesz a győztes? kié legyen Juci?

— Félre mindnyájan! — kiálta a huszár. A kinek kezét adja Juci, az a győztes, akárki legyen, tovább nem várunk. Kezdjük sorba a kérdezést. — Èn egy hét mulva Pestre viszem, ha hozzám jön; ott kaptam tisztséget. Az országban liberiás tiszt (!) vagyok. Kellek-e Juci?

— Igen! . . .

— No akkor félre, ne szemtelenkedjetek, ő az enyém, menjetek.

A hausknecht protestálás közt sietett el; mikor az ajtót becsukta akkor is azt kiáltotta : én protestál, protestál . . .

— Prosestálj h . . . t sováb! — kiálta utána a huszár.

A többiek is, mit volt mit tenni, engedtek, s győztesen hagyták a huszárt a csatatéren.

Négy nap mulva esküvőjét tartá Eöröm Lajos. Ezen a napon kijött — Baj ur átkozott hetes száma is, csakhogy ez egyszer elfeledte — betenni.

Juci most Pesten lakik. Tehát pesti dáma lett belőle; mégis ugy lett, mint ő akarta.

Èn pedig, kedves olvasók, leteszem a tollat, miután tudjuk, hogy ki a győztes.

TÁRCA.

EGY KORA TAVASZI NAP A SZÉP OLASZFÖLDÖN.

Florenc, febr. 8. 1871.

Olaszhonba, a narancs és citrom hazájába, hol a tündérkék eget nem zavarja rejtélyes köd, hol a gyöngéden hullámzó talaj erőteljes szinekkel vidámit, hol a komoly történet regedus helyein uj eszmék s isteni müvészet szülemlett meg, — oda vágytam én ifju hévvel, oda vágytam a komoly törekvés lelkesedésével.

Itt vagyok végre. Szemem előtt tárva az álmodott fény, messze-messze, a merre a vágyó tekintet futhat, a tündéri természet! és én nézek, bámulok szünet s fáradság nélkül.

Örökzöld cypruslombok között fut végig a kanyargó ut, partjain narancs és jasmin bokrok árnyékában vágyébresztő lakok müvészi szobrokkal; mellette a már is telizöld mező fesledő bimbai s tarka tavaszi virágával s közöttök a nép, e költői öltözetü, tüzes, fekete szemü s örökké élénk olasz nép. Ott fenn a messze Appeninokon még látszik a tisztes hófedél, a völgyekben szeszélyesen egymásra halmozott házak s tornyok háta megett egy tarka festői háttér áll, melynek fehér villái csalogatólag viszik tovább az egyes tündér alakokon megpihenni oly igen vágyakozó szemet, — s a közel bokrok között egy csacsogó patak küzd versenyezve a vándor figyelmeért.

S minderre a fénylő nap borit meglepő zománcot. Fenn a titokteljes s még is oly vonzó hullámtalan kék tenger közepén halad nyugodt léptekkel az ég királya, a gyöngéd emberi tekintet szolgái utját kisérni is elfárad, de látja őket, a mint titokteljesen ide közibünk lereppentek. A sötét völgy élénk szint vesz fel magára, hullámzó dombok között festőileg változik az árnyék és világosság s a kutató szem minden lombon egy-egy uj változó alakot lát, melyekből az egymásba omló szinvegyületek összekapcsoló egészet alkotnak. A magas cyprus-fa gazdag ágazata csak itt-ott enged meg egy-egy kutató pillantást örökzöld lombjai közé s csakhamar komor sötét állja a kiváncsi szem utját; de futva jön a szellő s a megtört uton szétboritja a nap tarka szineit, mig a szeszélyes hatalom ismét elnem hagyja azt s felmegy keresni a lombok közé a patak csalogatólag másutt s ismét másutt zajló örök morajáát. A távol lakoktól visszavert szemvesztő sugár reszketve csillámlik tovább s fáradhatlanul ontja szét világát. Fenn a dombok felett lassu átmenetekben mindinkább erősebb lesz a kék szin s ott a kopár bércek tetejére sötét felhő boritja phantasticus alakjait, gunyolva a szemet, mely hasztalanul keresi a kék ég kezdetét.

E tündér természet ölében élek és álmodom én. Előttem egy phantasticus alakban meggörbedt fa terjeszti szét ölelő ágait az ut szélén őrt álló magas

cyprus derekán s azután kitárja ismét, mint egymagához hiva a fáradt vándort. Fügefa-bokor alatt megcsendül a csalogány csalogató dala, lábaim közt félénken fut el a tarka bogár, a közel kolostor éles hangu csengettyüje meg-meg zavarja, de annál érdekesebbé teszi a mezei munkás dalát. Fenn a vágyat ébresztő kék egen élénk harc folyik a nap s felhök között. Egyesült erővel viszi ezt a tekintélyt gunyoló szél az ég királya ellen, sötét habjaik egymásra omolva rettentő kinézést öltenek fel s dacolni látszanak a mérhetetleu uttal. De a megtámadt fenség szét bocsátja gyors szolgáit, a sötét ellen zavarodva téveszt utat, a csatarend felbomlik s az egyes oszlopok csipkézett redőin a győző napsugár tüzi fel aranyos zászlait. Futva válnak el egyes rétegek, oszlásaik közt kilátszik az örök kék éj, melynek hatalma alatt elsáppadt az ellen s békés szint ölt fel akaratlanul. De az egyes csapatok még törhetetlenül egyesülnek, szeszélyes kör alakul a nap körül, itt-ott kilátszik egy bástya sötét ormával, másutt a vezetők között egy óriási alakot teremt a phantasia. S ime! egy sötét előőrs már is merészen fut s küzdelemre száll. A fényes király elbukott. Helyét idomtalan tömeg foglalta el, melynek szélén csak itt-ott látszik a volt hatalom ezüst palástja. A néma föld fátylat ölt magára, a kárörvendő szél gunyosan terjeszti a hirt a lombok között. — De hiában! — A nap nem bukott el, sőt látszó veszte után még fényesebben áll elő. A ´meglepett ellen gyorsan fut el a tündér fény elől, még ott lenn a biztosnak látszó távolságban sem képes többé egyesülni, — a bércek tetejé, a sötét zöldlombos erdő nem akarja őt magához fogadni s lassan lassan elvész a háttérbe, hova a kiváncsi szem sem képes követni.

Felhőtlen az ég, tükör-tiszta a kék boltozat. A zavartalan uton mesés gyorsasággal özönlik el a napsugár, s fehér lakok, s lombok között kikandikáló tornyok felett vesz lakást magának s ad irányt a fénytől reszkető szemnek a megpihenésre. Lenn a rovátkos mezőkön megszülemlik az élet, a mezei virág szerény illatát küldi áldozatul a fényes alkotónak, a szárnyas dalnok vidámabban zengi a dalt s a tarkábbá lett lombok örömteljes érzelmet költenek fel. A hideg kebel melegebben érzi lüktetni a vért ereiben, a kimagyarázhatlan érzelmet szent áhitat fogja el, az elbüvölt szem nem elégszik meg többé a föld szépségével s a kopár bérc merev határain tul bámulattal tekint ama tiszta kék boltozatra, hol emberi kéz még nem hatott rombolólag, hol egyedül a természet s annak királya, a tündérfényü nap honol. Igen, neked, te magasztos égi test, egyedül neked szól a földi természet dicsőitése, téged illet az emberi kebel áhitatteljes tisztelete. Te adtad nekünk az életet, a te sugárvilágod áraszt egyedül boldogságot és örömet, Mi a te fiaid vagyunk s kik érezni megtanultunk kegyelettel állunk meg előtted. Te vagy, egyedül te vagy a mi alkotónk. A te meleged s világod hozott minket létre, a te buktod a mi halálunk is leend . . .

S ime lassanként közeledik az est. A nap a hegyek ormához közeleg, sugárai játszva halványsárga szint öltenek a zöld lombok fölé s a völgyekben a tarkaszint egyhangu kék váltja fel. A dombon fölemelkedve mindinkább tisztul e kék, mert hiszen minél inkább közeledik kutforrásához, annál tisztábban fogadja el annak égi adományát. A lakok festői zöld redőnyei, a déli növény kövér levele e hatalomnak látszanak meghódolni; maguk a távol háttér tündöklő villái is csak a festő értelmetlen, szétszórt világpontjaiként tünnek fel, melyekre a hegyektől megtört rózsaszinü sugár a messzetávol kiváncsi fátylát vonta.

De a közelben élénk zaj hazudtolja meg a néma természetet. Az ezer alaku nép mutatja magát. Kiki élvezni akarja a szép tavasz hajnalhasadtát. A zöld s fehér közt végetlenül változó szinü mezei rovátkok közt a falak közé vont széles fehér ut tünik ki tarka tömegével. Veres öltönyben s fehér kendővel ifju anya hozza ott első magzatát, hogy csókok közt tanitsa meg a dadogó ajkaknak a bókoló virágok nevét. Utána fekete öltönyben sötét, széles kalappal vándorol egy pár, élénk beszélgetésben feledve, vagy talán nem is értve a szép természetet. Utánok fáradt anyját megelőzve fut egy eleven gyermek a tavasz első pillangója után, mely még társ nélkül bolyong ismeretlen utain, de megáll rögtön, kiváncsian tekint fel a dobogó paripára s teljesen feledi az üldözött állatot. S e paripa nem jött egyedül. Vidám farsangi maszk keresi örömét itt a városon kivül, kisérve zajos négtömegtől. Mellettök hasztalan eseng irgalomért a nyomorult koldus, a játszó gyermek eldobott karikája helyett szánalommal tekint reá, de ismét feledve fut-tut tovább. A távoli harangzajok között rögtön egy közel kolostor mélabus csengetyüje szólal meg s a vigadó néptömeg néman veszi le kalapját. Nem zavarja ez az árnyas fák alatt andalgó ifju párt, önámitólag azt hitték, hogy a természetben gyönyörködni jöttek ki s ime most nem hallgatnak a csacska madár beszédére, érdektelen lesz előttök a nyillevelü fű, az álló vizen leveleivel s sárgáló bimbaival intve hintázó virág, s mely veres bogyóit nekik ajánlni kész, még a galagonyabokrok közt elvonult vadrózsa sem nyer meghallgatást. — Fenn a szirt megett ifju vágyó szem keresi messze éjszakkeleten a távoli hazát; lágy meleg léghullám övedzi körül barna fürteit, ajkát néma szó reszketteti meg s megtört szemein szétfoszlik a csalogató tájkép. Mellette tisztes agg áll kisded unokával karján, a nyugodt esti lég, a tarka szinü lombokkal ingadozva küzdő árnyék a mult szép emlékdus napjait költik fel s elmerülve nem hallja többé a kisded unszoló szavát, némán mereng körül, néz és még sem lát

s mégis tudja, hogy ez gyönyöre, s hogy ezt a természet adja.

Csodás természet örök változatos alakjaiddal! Miért hatsz te mindnyájunkra oly meglepőleg? Hogyan van az, hogy nemes alakjaid a legkülönbözőbb érzelmeket tudják egyszerre fölkelteni s ama eszmetelt kis világ ismételten nem szünik meg tőled koldulni érzelmeit? Te voltál mesterünk, te tanitál meg előre haladni, mi isteni van bennünk, a nagyért nemesért lelkesedés tőled, egyedül csak tőled ered. Jaj annak, ki elvonult tőled, ki üdvét egyedül hitvány emberi müvekben igyekszik felkeresni.

Ez örvendetes látványt azonban csakhamar megzavarja a terjedő homály. Lenn a völgyben, melynek merész kupolái, gyönyörü lakai s az Arno kies partján hullámzó néptömege még elébb oly kellemes látványt nyujtottak, irigy zavart lég támad; a halvány zöld lomb, melyet imént a napsugár kellemes sárga szinnel vont be, mindinkább sötétebb lesz, a fényvilág ellen lassu biztos léptekkel halad a sötét árnyék s elvonja tőle uralmát. Fenn a hegytetőkön ismét megjelennek Ahriman sötét harcosai, laza halvány rétegeik között még feltünik itt-ott a kék ég, de a hegyek ormán — e szilárd talajon — hatalmas sötétség támaszkodik.

A nap uralma hanyatlani látszik. A gyáva hold, mely elébb szégyentelve sáppadt el az ő tündér tekintetén, most mosolygólag néz a haldokló arcába, a szemlélő embert hideg borzalom futja át s lenn a földön határozatlan zsibaj támad hasonlóan a tengerbe omló folyó habzugásához. Mindkettőben az egyén életét veszti el s az egyenlőség, a halál sötét jelképe, jut uralomra.

Halál, halál. Nincs-e rettenetes sors ellen mentség? Ime tisztulni látszik a tető, a hegyormokon fekvő felhőt aranyos sugár bontja szét s a bérceken gyenge zöldes szin ülepedik le. Hasztalan, mind hasztalan. Onnan hátul a hegyek titokteljes oduiból láthatlan kezek ismét feltolják az örök mozgó fátyolt; itt-ott füstölgő vulcanként megsürüdik a köd, a csillámtól megtört ablakok sárga fénye is halványabb-halványabb lesz s csakhamar megtörik a utólsó fény is s bukása gyorsan halad tova. Még megse várja az égkirály vérben fördő arca eltünését a sötét rut denevér, már is felsiet igaztalan kanyargó utjain a holdhoz, a hideg méla tetemhez, melynek nyugodt arca a szem örök mozgó kaprázataitól zavartalanul áll a tiszta ég alatt. A távol hegyeken kisértetiesen tünik fel a csillámló hó, lenn a völgyben hasztalan küzd a mesterséges világ a mozgó köd növekvő hatalma ellen. Sötétebb lesz a fátyol, a legyőzött fény vérével festi be a hegyormokat, de Ahriman irigyen eltapossa e vért is s szolgái mocsoksárt alkotnak belőle. Még kihallik a csengetyü szava, de csakhamar ez is elvész a kétséges zajban, — a szinek, az élő hang, a gyönyörködtető változat megszünik a halál egyenlősitő hatalmában. Titkos sötétség boritja a földet s korlátot szab az érzelemnek, mely a rabiga bilincsei között a rettegett félelmet érzi növekedni.

Az óriási Talmud mohos lapjai között egy szép regét is lehet olvasnunk. Midőn ugyanis az első pár boldog édenéből számüzve lett, a résztvevő természet is fátylat öltött fájdalmuk emlékére. Lassanként rövidültek a napok, a meleg sugárt ellenséges indulatu hideg szellő váltotta fel, a gyöngéd virág busongva hajtotta le fejét s örök álomra készült, a megsárgult lombok között kisértetiesen suttogott a szél, s az ősapa keblében reménytelen aggodalom vert gyökeret. Meghalni, elveszni reménytelenül, lemondani az életről, a nélkül, hogy küzdhetnénk érette, valóban kinos gondolat. — De a megsértett atya nem haragudott örökké. A nappal lassu hanyatlása egykor határt ért s az elveszettnek hitt élet ismét visszatérni látszott. Ádám ismét visszanyerte reményét s az örömtelt kebel égő áldozatot gyujtott az irgalmas atyának. S ez áldozat a karácsonyfák csillámaiban, az uj év ünnepeiben még maig is fennmaradt, még ma is érezzük a gyönyört, mely a fényvilág Ahriman felett győzelmét öntudatlan kiséri.

S e győzelem ideje a tündérszép tavasz. Miért remegnénk hasztalan a lehunyt nap sugárainál, mikor tudjuk, hogy a dicső sugár nem veszett el, sőt inkább ujból a miénk leend. Nincs, nincs ennél szebb, dicsőbb tudat. A nagy eszmékért ábrándozó lélek, mely csüggedve szünetel Ahriman sötét győzelme láttára, nem veszthetí el soha lelki erélyét. Győzzön bár a gazság, emeljen bár bálványszobrokat a sötét hatalomnak a conservativ irány, az emberiség élete a fényes igazság, az előhaladás diadala. Jövel, jöjj el te szép tiszta nap, az igazság dicső sugara! és oszlasd el mielőbb a homályt, mi még közöttünk is terjeng.

Gy. A.

ÉLET. TÁRSADALOM.

TÉRT A NŐKNEK, KIK AZT MEGÉRDEMLIK.

Carter Erzsébet kisasszony 89 éves korában 1806-ban halt meg. A canterburg egyház egyik lelkipásztorának leánya volt. Apja Carter Miklós egy marhakupec fia volt, ki hajlamot érezvén lelkében a nemes tudomány iránt: elhagyván apja mesterségét, a hittanra szentelte magát. Erzsébet első nejétől született első gyermeke volt, de aztán megházasodott másodszor is, és minden gyermekét görög- latin és zsidó nyelv mellett nevelte föl.

A kis Erzsikének eleinte nem jól esett a holt nyelvekkel való szünteleni etetés s hogy ugy szóljunk: tömés. E szellemi hizlalás miatt oly főfájást kapott, hogy attól későbbi éveiben sem tudott megszabadulni. Hogy tanulmányai mellett az álom buzgósága utól ne érje, még mint ifju leány elkezdett burnótozni, s a burnót mindvégig elválhatlan barátjává lett. Carter kisasszonyt nem számithatni a tudákos nők közé, kiknek jellemző tulajdonságuk, hogy nem birják, és inkább negélyezik a tudósságot. Kora, nevelése kitüzött irányban folyvást erélyesen haladt előre. —

Franciául egy menekült francia miniszter házánál tanult meg; e mellett azonban szorgalmasan tanult görögül, latinul s héberül; kedvenc tanulmánya mégis a görög maradt, ugy, hogy e nyelvet, mint anyanyelvét tisztán s folyékonyan beszélte. Johltsen tudor ugy dicsért meg egy hires görög tanárt, hogy: Carter Erzsébetet kivéve még senkit sem hallott oly szabatosan görögül beszélni. Mint több ifju nő, Erzsébet verseket is irt s huszonegy éves korában egy kis kötetet ki is adott, Euripidesből választván verseihez a jelszót.

Husz éves korában már biztatták, hogy bejuthat az udvarhoz, ha a német nyelvet értené. Megtanult tehát németül is, de azért az udvarhoz nem juthatott be, sőt Londont, s az ottani életet is csak akkor láthatá, ha egypár rokonát látogatta meg. Azután elsajátitá az olasz, spanyol, portugal, sőt még az arab nyelvet is. Különös hajlammal viseltetett a régi földrajz iránt is, miben oly járatos volt, hogy senki sem tudta elakasztani. És e sok tanulmány mellett is ifjuságában a legkedvesebb vidor kedélyessége nem hagyta el később sem.

Egész életében korakelő volt; ha hét óra ágyban találta, már akkor panaszolkodott. Rendesen négy s öt óra közt talpon volt. A ki jókor kel, rendesen korán fekszik, de Erzsébet már leánykorában hozzá volt szoktatva, hogy éjfélig tanuljon. Apja csak azt akarta meggátolni, hogy ne burnótozzék, de midőn észrevette, hogy e tilalom csaknem beteggé tette leányát, maga adta kezébe ujból tőle elvett burnótszelencéjét. Szokása volt még, hogy fejére vizes kendőt kötött, kávézott s theázott, mindezt azért, hogy ne nyomja el az álom. És e szerek nem röviditették életét, mert 89 éves korában halt meg. De főfájásától nem szabadulhatott meg sohasem.

Csodálni lehet, hogy e nő oly sokat kibirt. Kilenc óra hosszant a legszivesebben tánczolt; három négy angol mértföldet elgyalogolt. Tanulta a csillagászatot, de e mellett kiterjesztette figyelmét az inggombokra is, mert testvéreinek ingeit ő varrogatta, s igazgatta meg. Azzal gyanusitották, hogy a tudomány iránti benső hajlam tette szivét idegenné a házasság iránt. Hogy ez nem áll, kitetszik onnan is, hogy még 86 éves korában igy nyilatkozott: „nem tudhatja senki, hogy mi jöhet közbe, én nem mondtam soha hogy nem megyek férjhez.“ Egy izben férjhez ment volna, de mikor nyomára jött, hogy kérője frivol verseket irt megtagadta tőle kezét. Nayley a 65 éves kisasszonynak ajánlotta „a vén leányokról“ irt Essay-it, ugy mint költőnek, bölcsésznek és vén leánynak, de az ajánlatot Erzsébet nem fogadta szivesen a műben előforduló kiméletlen modor miatt. Még maga Punch is tartózkodott tőle. Nem igen járt el a bábszinházba, de mégis mikor egyizben Dealben ily mulatságon megjelent: a mutogató azt kérdé Punchtól; „no Punch, miért vagy most oly zavarodott?“ „Nem merek saját modoromban beszélni, mert a hires Carter kisasszony itt van — válaszolt.“

S mi tette e nőt oly hirnevessé? Egy szerkesztő, ki apjával baráti viszonyban állott, „Eliza“ név alatt közölt tőle verseket. Nem volt még tizenkét éves, midőn először verse a közönség előtt megjelent, A szerkesztő, Cave Ede, Londonba jövetele alkalmával bevezette Erzsébetet Johnson Sámuelhez. Két hó mulva első verse megjelenése után egy latin odával lépett föl. Carter kisasszony apja a faluról igy válaszol Londonban időző leányának: „te említést tészesz Johnsonról, de én e nevet nem ismerem; hire semmi tekintetben sem jutott el fülembe.“ Johnson ekkor 29- a kisasszony 21 éves volt, midőn Cave szerkesztői irodájában, mint ott összejövő munkatársak kötöttek egymással ismeretséget. — A gyöngéd barátságra visszaemlékezve, husz év mulva igy ir arról Johnson: „minden örömet bu kisér, árnyék gyanánt. Carter kisasszony neve emlékezetembe idézi Cave-t. Szegény, jó Cave! neki igen sokat köszönhetek, neki köszönöm, hogy önnel megismerkedhettem.“ Huszonegy éves korában Erzsébet Popenek „az emberről“ irt Essay-je birálatát de Croussantól franciából leforditotta; azután olaszból tett át hat beszélgetést nők számára Newtonnak a világosság és szin bölcsészetéből. Birch Tamás hires tudós e nőről már ekkor ily elismerőleg irt: „e kisasszony az irodalom terén rendkivüli jelenség, s méltán sorolható az öskor Sulpitiaihoz, s az ujkor Schurmannjaihoz, mert a szellem rendkivüli élénkségéhez, és bájához, továbbá az érett korral együtt járó itélőtehetség szabatosságához, a régi s uj nyelvek ismeretét oly ifjan csatolta, hogy azok közül csak egynek is oly tökélyes elsajátitása diszére válnék bátran a másik nemnek is.“

A korban még a tudós nő nagy ritkaság volt s nem állapittatott meg, hogy a teremtés sorozatában, melyik hely illeti azt méltó joggal, Még alig volt tul a tizennyolc éven, mikor ismerői körébe nemcsak azt rebesgették, hogy parliamenti tagul kellene őt választtani, hanem egyenesen kimondták, hogy e hely őt meg is illeti. Egyik nővére igy ir hozzá „Dealben az a hir terjedt el, hogy téged a képviselők házába

megakarnak választani, már többen kérdezősködtek erről; ird meg, ha nem tréfa-e ez, hogy tudjuk magunkat tájékozni.“

Hogy a nyelvekben való jártassága csakugyan figyelmet keltett, kitetszik onan is, miszerint őt korának egyik csodagyermeke Baratier Filep, mint testvérét üdvözölte. Filepről pedig tudjuk, hogy négy éves korában anyjával franciául; apjával latinul, a cselédekkel németül társalgott. Hat éves korán olvasott görögül, héberül nyolc éves korában, s Tudela utazásait héberből franciára tizenegy éves korában tette át. A tizennégy éves ifju a hallei egyetemben tudori rangot nyert, a mikor is tizennégy bölcsészeti tételt fejtett meg a hallgatóság nagy bámulata mellett. Kimerültség folytán husz éves korában meghalt, s csak élete utolsó évében hallotta meg Carter kisasszony hirét. Levelezésbe lépett vele, s ugy dicsérte, hogy latin versei Augustus korában is babért nyertek volna.

(Vége követ.)

IRODALOM. MŰVÉSZETEK.

A MELLÉKNÉV-KÉPZÉS EGYIK NEMÉRŐL.

Az ujabb időben nagyon kezdenek használni iróink egy melléknév-féle alakot, mely még a magyar nyelvben nem régi tünemény. A ragozott főnévből „i“ képzővel alakitott melléknév annyira elterjedt már irásainkban, hogy ugy látszik, mikép némelyek gyönyörüségöket találják abban, a nélkül, hogy helyes vagy helytelen voltát felgondolnák.

Midőn tehát ez alakot oly könnyelmüen kezdik előtérbe léptetni, ugy hiszem, nem lesz érdektelen szőnyegre hozni e tárgyat, hogy elmondhassuk felette mindnyájan észrevételeinket, melyek után bátran kinyilvánithatjuk annak jogosultságát, vagy nem jogosultságát. Győzzön a mi jobb!

A nyelv ügye mindig szent volt a nemzetnek: honfiui kötelességünkből kifolyólag kell tehát ennek érdekében mindent elkövetni.

E hitben teszszük föl magunk elébe most is e kérdést; „Lehet-é a ragozott főnévből i képzővel melléknevet alakitani?“ — Lássuk.

Köztudomásu dolog, hogy ezt az i képzőt a régebben használt „v a l ó,“ „l e v ő“ lételt jelentő szócskák helyett kezdették használni a ragozott főnevek után, a hosszadalmasságot akarván egyszerüsbiteni. Az akarat mindenesetre igen szép, csakhogy a nyelv rovására nem lehet azt bármi uton érvényesitenünk, mert mindent okkal móddal kell és szabad csclekedni. És nézzük csak, a kérdéses melléknév-képzésnek van-e valami megállható alapja, megegyezik-e az a nyelv természetével, szellemével?

Ha pedig ezt vizsgálni akarjuk, két dolgot kell figyelembe vennünk, u. m. a nyelv történetét és a nép beszédjét, melyekből nyelvünk eredeti szellemét legbiztosabban meghatározhatjuk. Ha végig lapozzuk a magyar nyelv fejlődésének történetét, ugy találjuk, hogy nyelvujitóink a nyelv körül tett fáradozásaik alkalmával eleitől fogva három különböző módot használtak, (nem számitván ide az idegen szavak átvételét), u. m. az előbbi korban használt, s jól képzett szavakat megtartották; továbbá, a nép körében élő és helyesnek látszó szavakat felvették az irodalmi nyelvbe; és végre, maguk is alkottak uj alakokat, azonban mindig ugy, hogy ez által a kellemes hangzás semmit ne szenvedjen. — Vagy figyelmezzünk a népbeszédre, hol a lélek gondolatait természetes alakba öltöztetik. Találjuk-e ott ennek nyomát valahol? Sehol. Az önkény szülte e szóképzési alakot. Mert tudjuk, hogy sem elődeink nem használtak, sem a népbeszéd nem ismeri ezt. Még tehát csak egy eset maradt fenn.

Természetes, hogy ez a szóképzésnek egyik uj neme. Jól van. De szabad-e, sőt lehetséges-e oly szócsinálási formát szokásba venni, mely minden mesterkéletlen beszédü magyar ember fülének sérelmet okoz, melyet a természet embere nem képes megszokni? — ez pedig olyan, és ennélfogva izetlenebb, mint a régi v a l ó, l e v ő féle szócska.

De ez átalánosan elfogadtatott — vethetné okul valaki. Mi azt mondjuk, — mert még erre nézve akadémiai, vagy nyilvános helyeslő és okadatolt nyilatkozatot nem hallottunk, — hogy csak h a l l g a t ó l a g o s a n fogadtatott el; — ez ugyan még nem volna döntő ok ellene, hanem szintén e tárgyra vonatkozólag történtek nyilvánosan roszalások irodalmi közlönyeinkben, s más önálló munkákban, és nem lőn ügyünknek nyert pere. A sokily féle i képzőjü jelzőket kedvelő ember között nem találkozott egy, ki azokat megdöntve, az ellenkezőt be tudta volna bizonyitani, tehát h a l l g a t ó l a g o s a n abban is megegyeztek, hogy a kérdéses melléknév-képzés okszerütlen. E szerint az átalános elfogadás senkinek sem lehet bizonyitó oka a szóban forgó melléknév-képzés helyessége mellett.

És ha figyelemmel kisérjük: mennyire használják ez erőszakosan készült szóképzési alakot némelyek, a mig egy részről szánalom ébred fel bennünk, más részről szinte mosolyra kelt az. — Nem elégelték meg, hogy „m ű v e l t s é g b e n i,“ „t u d o m á n y t ó l i“ s több efféle szóalakokkal elhalmozzák irataikat, hanem ott, hol a v a l ó mulhatlanul szükséges, a megelőző ragos szóhoz oda ragasztják az i-t is. Két tekintélyes lapból idézhetek például ilyet: „m o n g o l o k k a l i v a l ó r o k o n s á g,“ — j e l l e m é r e i v a l ó t e k i n t e t t e l“. Erre ugyan igen könnyü el-

mondani azt is, hogy sajtóvétség. De tudok felhozni más példát, mely valóságos merénylet a nyelv ellen. Egy philosophiai iskolai kézi könyvben e szót találtam véletlenül: „**módoniság.**“ Ezt értsd meg földnek halandó gyermeke! A t. philosophus nem elégedett meg azzal, hogy az állapitó ragos „mód“ főnévnek az i képzővel nyakát szegje, hanem azt megtoldotta egy másik képzővel is, a „ság“-gal. Nem hiszem, hogy e szó gyártója meg tudná magyarázni annak értelmét. — Rámutassunk-e a törvénykezési iratokra? Ott gázolják a nemzeti nyelvet gondtalanul. A körülmények figyelembevétele mellett nem is igen csodálkozhatunk ezen.

A szokás szentesitette már ezt, mondhatnák némelyek. Hódolattal hajlunk meg mindenkor a szokás által szentesitett nyelvtani szabályok előtt, ha azok nemzetünk szellemével megegyeztethetők, de e szentesitésre leginkább a nép van hivatva. Akarnók például az s és z végzetü **ik**-telen igéket a nyelvtan szabályai szerint használtatni a néppel, soha se érnénk célt, mert nyelvünk szellemével ellenkezik a mássalhangzó betük összetorlaszolása, és e szokás előtt már a nyelvtannak is meg kell hajolni.

Még egy kifogást tehetne valaki ellenünkbe a kérdéses szótag mellett, azt t. i. hogy ha ezt elvetjük, ujra használatba kellene hoznunk a régiek irályát az annyira éktelenitő való, levő-féle szócskákat. Nem bocsátkozunk ez ellenvetés hosszas cáfolatába, mert elégnek tartjuk erre nézve rámutatni jeleseink közül azokra, kik irodalmi munkássággal töltött életökben soha nem használták azt. Kell-e szebb irály, mint Aranynak, Gyulai-nak, van? Ők soha sem használták a bani, beni-féle szóképzést — legalább tudomásom szerint.

Ez pedig eredeti hibánk, nem más nép utánzása, mert az idegen nyelvekben sehol nem találunk arra példát, hogy a ragozott főnév után tegyenek képzőt, melynek mindig a szó törzsöke után van helye.

Egy kérdést tehetünk még föl magunknak. Miként lehetne e szóalakot kikerülni? — Megfejtése igen egyszerü és a fenebbiek után felesleges is ezt talán mondanom. Ne akarjunk minden áron dagályosak lenni irályunkban, s ennélfogva ne halmozzunk össze sok mondattagot. Öltöztessük gondolatainkat egyszerü, természetes ruhába, csinosan, de ne cifrán; igy soha eszünkbe sem fog jutni e természetellenesen képzett szóalak.

Hát még a többi!

De ezekről máskor.

Szathmári Károly.

NEMZETI SZINHÁZ.

A nők az alkotmányban. Vigjáték 2 felvonásban Irta. Tóth Kálmán. A nemzeti szinpadon először adatott 1871 február 24-ikén. — Már e mű elfogadásakor rebesgették bizonyos a szerzőhöz közel álló körök, hogy ez szerzőnek eddigi müvei és egyáltalán a nemzeti szinház által ujabb időben elfogadott szinmüvei közt a legjobb. Mindezek dacára e vigjátéknak csak fél, vagy jobban mondva csupán harmadrész sikere volt. Hogy azért e fönnebb emlitett, szerzőhöz közel álló körök még ma is általános dicséretben törnek ki e darab felett: az, ha ismerjük irodalmi viszonyainkat — csak sajnálkozást ébreszthet föl bennünk, de nem csodálkozást.

A vigjáték főhősnője Bánfalviné, vagyonos földbirtokos nagyralátó neje, ki nem elégszik meg a körrel, melyben mozog, hanem a főváros előkelő köreibe vágy, hogy itt lányát valami „miniszternek, államtitkárnak, miniszteri tanácsosnak, vagy legalább is aranygalléros honvédőrnagynak“ adhassa feleségül. Van ugyan a lánynak egy udvarlója Bercsey, ki iránt mind az apa, mind a lány vonzalommal viseltetnek, de a mama meg nem bocsáthatja neki, hogy „a zsidónak pénzért gyárat épitett“. — Bánfalviné tehát rá akarja venni férjét, hogy valasztassa meg magát képviselőnek. A férj jó gazda, de politikával nem igen bibelődő ember, hallani sem akar erről; és igy Bánfalviné elhatározza, hogy férjét akarata ellen is megválasztatja képviselőnek. E célból az épen hozzá látogatóba jövő Cseleiné és Pitvarosiné előtt Szilvásy követjelöltet a legroszabb szinben tünteti fel; majd azt hireszteli férjéről, hogy azt már felkérték a képviselői jelöltség elfogadására. Cseleiné és Pitvarosiné mindegyik apró személyeskedésből ellenségei Szilvásynak, megigérék buzgó közreműködésöket, mire a három nő a belépő és semmit nem gyanitó Bánfalvit kávés csészéik összekoccantásával mint képviselőjelöltet éltetik. Bánfalviné, hogy még bizonyosabb legyen céljának elérésében, magához hivatja Borbócs korcsmárost, a kerület leghiresebb kortesét. Borbócs eleinte szilárdul tartja magát s csak mikor elég pénzt lát, fordit egyszerre köpenyeget. Bánfalviné most Borbócs segélyével fáklyás-zenét rögtönöztet férje ablaka alatt. Bánfalvi nagy zavarban van. Neje kérései és sirása folytán rászánta ugyan már magát a képviselőség elfogadására, de most beszélnie kellene, és neki minden tehetsége közt a szónoki a leggyöngébb. Felesége ezen is segit, mögéje rejtőzve sug neki, s a beszéd a választók nagy örömét s csodálkozását kelti föl. Végül be is jönnek a választók, hogy meghordozzák jelöltjöket „mint egykor Árpád apánkat“.

Szándékosan közöltük az első felvonás meséjét szokásunk ellenére ily hosszasan, mert e felvonás az egészben a legsikerültebb. Már itt is mutatkozik az, a mi további menetében annak egyik legfőbb hibáját képezi, hogy t. i. az epizodikus részletek vannak legszebben és leghatásosabban kidolgozva, de itt még az epizódok teljesen bele vannak olvasztva a mübe ma-

gába s annak kigészitő részeit képezik. Az első felvonás pár hely törlésével, — melyek épen nem valók vigjátékba — sikerült. Ily hely pl. az, midőn Bercsey Ilkának Bánfalviék lányának egy honvédharc részleteit mondja el. Ebből nagyon meglátszik, hogy szerző abban az időben szedte leginkább irodalmi babérjait, mikor az üres, hazafias szájaskodás képezte irodalmunk egyik leghatásosabb mozzanatát. Ez egész jelenetet át kellene dolgozni. Szintigy sok helyütt több élt kellene az élceknek kölcsönöznni; nem engedni, hogy azok elvizenyősödjenek. Ilyen pl. ugyanama jelenetben, mikor Ilka elmondja egész naivul Bercseynek, hogy anyja azt a nagy roszat mondja felőle, hogy a zsidónak pénzért gyárat épitett. Eddig az egész sikerült. De Tóth Kálmán itt sem tagadhatja meg szerző a 60-as évek befolyását.

Ámde Tóth Kálmán urat ez alkalommal sem kerülte ki végzete. Az első jó felvonás után, mint rendesen, most is két nagyon, de nagyon rosz felvonás következett.

A második és harmadik felvonás Pesten játszik. Bánfalviék nagy házat tartanak. Van egy bárójuk és még egy más fashionable fiatal emberük. Emez a mamának, amaz a lánynak udvarol, de mindkettő a papa zsebére spekulál. A báró jó parthiet akar csinálni, a másik pedig egy képzeleti részvénytársulatba akarja a szegény Bánfalvit beugrasztani és ezáltal 20,000 forinttal megkönnyebbiteni. Eközben feljő Bercsey is, leálcázza a két léha urfit. Végül, hogy a szerencsétlenség teljes legyen, Bánfalvi felsül országgyülési beszédével. A mama már elveszti minden reményét, midőn mint egy Deus ex Machina megjelenik Bercsey, kit időközben kineveztek honvédőrnagynak,megkéri a lányt megkapja, és a függöny legördül.

E vázlatból látható, hogy a másik két felvonás sokkal tartalomszegényebb, mint az első. A cselekvény csak lassan vánszorog, sőt a sokszor közbeszurt, habár mulattató epizódok folytán nem egyszer egészen szünetel. Innen magyarázható meg az is, hogy a két felvonás végén, noha a közönség közbeközbe a sikerült, de nem e darabhoz tartozó élceken sokszor jól mulatott — mégsem hivták egyetlen hanggal sem a szerzőt. E két felvonás már nem is volt szinmü, hanem élc-mozaik, minden drámai élet nélkül. Sőt ez élcmozaikokat is csak az unalom tengerének áthidalása által lehetett elérni. Már magában az, hogy szerző a második felvonás elején ujonnan fellépő szereplőket hosszasan beszéltette, ahelyett, hogy egy pár rövid, de erős vonással és pedig cselekvény közben igyekezett volna jellemezni, már ez tönkre tette a későbbi jelenetek hatását. És szerző minden bőbeszédüsége mellett csakis régen ismert, az unalomig elcsépelt typusokat állitott elénk s nem, mint itt szükségeltetnék: „egyént“ és egyéniséggel felruházott alakokat.

Okvetlenül leggyöngébb része azonban a darabnak a befejezés. Ez minden kritikán alul áll.

IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS MÜVÉSZETI HIREK.

= **A müvelt (?) nyugot-Európa kellő közepében** van egy szép ország, melyet igen kevesen ismernek közelebbről — Belgium. Ez ország 1830-ban szakadt el Hollandiától. Akkor volt benne 251 zárda s 3645 barát s apáca. Azóta a szentek száma ıolytonosan szaporodik. 1840-ben volt 780 zárda 11,960 lakossal. 1850-ben 1100 zárda, s 14,780 lakosa. 1860-ban 1322 zárda 18,098 ártatlannal s 1870-ben hivatalos kimutatás szerint 1580-ra emelkedett, s a szentek száma 26,380-ra. Az üdvesség jelen évében pedig következő kegyes ministerium alakult ugyanott: külügyekre s ministerelnökké páter Benedettus, servita. Belügyre : páter Telesforus, minorita. Hadügyre : a békés kappucinus páter Sinforianus (memento mori!!) Pénzügyre : páter Nicolas, jezsuita (értenek hozzá!!) Igazságügyre : a domiuican (domini canes-ur kutyái az inquisitio alatt) páter Bernardo. Cultus : fráter Mansueto, világi pap. Tengerészet : páter Sulpicius, carmelita. Közmunkák : páter Ottavianus, barnabita... Oh boldog Belgium!.. Török János, Szilágyi Virgil, énekeljetek halleluját!...

= **E lap szerkesztője** „Hulló levelek“ cimü legujabb költemény-füzetére a megrendelési határidőt március 10-ig hosszabbitja, mely ideig a szándékolt megrendelések és gyüjtőivek beküldetni kéretnek. Legyen szabad e kis könyvet még egyszer t. előfizetőink szives figyelmébe ajánlani, melyről boritékunk első lapja bövebb értesitéssel is szolgál. E könyv március közepén már megjelenik.

= **Harminchat milliószor nagyitó üveget** talált föl dr. Klug s Bécsben a napokban már nyilvános vizsgálódásoknak fogja átengedni. Még soha nem látott állatokat fedezett föl. Egy áthasitott hajszálon száz és száz állat hemzseg, melyeket az üveg két lábnyi nagyságban mutat. Az állatkák a szemlélő előtt mulnak ki.

Felelős szerkesztő: **Benedek Aladár.** Főmunkatárs: **Endrődi Sándor.** Kiadó: **Fekete Bernát.**

Pest, 1871. A „MINERVA“ gyorssajtónyomása.

II. évfolyam. 10. szám. 1871. Március 9.

SZÉPIRODALMI KÖZLÖNY.

IRODALMI, TÁRSADALMI, MŰVÉSZETI ÉS KRITIKAI HETILAP.

NÉPIES ÉS NEMZETI ELEMEK A KÖLTÉSZETBEN.

A költészetben a két irány : nép- és műköltészet, rég idők óta külön van válva. Ezt müvelt, tudományos emberek üzték, kik egész életökön át tökélyesitették ebbeli müvészetöket, kik a szép törvényei meghatározása körül fáradoztak s öntudatosan tették, a mit tettek; biztos kézzel s még biztosabb értelemmel alkottak s alkotásaik helyességét tudományosan bizonyitgatták be s ezenfelül még a nép költészetét, mely a mindennapi, érzékelhető tárgyak közül nem tudott kiemelkedni, s az ő elvont modorukkal ellenkező utat követett, megvetették. S hogy eshetett az mégis, hogy e műköltészet, mely szilárdon hivé magát állani az átvizsgált és erősnek talált alapon, miután sok ideig az idealismus karjaiból a materialismusába, vagy forditva, hanyatlott : legujabban mégis kénytelen volt népies elemeket venni föl magába, hogy ezek ujitsák meg őt? Igyekezzünk e tüneményt megmagyarázni. —

A költészet fejlődésében három főosztályt vehetünk észre : a népi, a nemzeti költészetet és azt, mely tisztán emberi. Ha a német tudósok szigoru, de merev osztályozását akarnók használni, ugy a fentebb mondott három osztályt elnevezhetnők az érzék, értelem és ész költészetének.

S valóban a népköltészet nem is egyéb, mint az érzéké. Rá nézve csak ama tárgyak léteznek, melyek legközvetlenebbül illetik meg és hatnak rá. A nélkül, hogy a dolgok természetébe mélyen bocsátkozva elmélkednék, azok ilyen vagy olyan voltáról, egyszerüen azok hatását tekinti, s az eredményt, melyet e hatás létrehozott. Ha a háboru veszélyein kesereg, nem keresi azoknak az emberiségre, vagy a nemzetre mily káros oldalai vannak; csak azon sajnálkozik, mi a népet érte, mi mindig szeme előtt van, mert saját baja, s épen ezért ezentul nem hat, tekintete. — Minden, mi a néppel érintkezésbe nem jő, legyen bármily nagyszerü, meglepő, helyet nem kap annak énekeiben; a népdalnok előtt erény, jóság mind a semmivel egyenlő, ha annak áldásai a népre nem hatottak ki. S ez adja megfejtését annak, honnan van az, hogy a magyarországi balladák az uri osztályt kizárják, mig az erdélyiek többnyire annak körében forognak. Nálunk ugyanis a nép a nemességtől nem csak különválasztva nyomorgott, de közöttök oly nagy rés is jött létre, hogy a „földhöz ragadt“ nép elkeseredés nélkül nem gondolhatott büszke főuraira; a nagyuri világ egészen idegen, s annyira felette álló volt, hogy annak apró történetkéit szájára venni nem akarta, de talán nem is merészelte. Erdélyben pedig a főuri családok csaknem egybe voltak forrva a néppel; viseletök majd ugyanaz volt, s a nemes hölgyek ép ugy nem szégyenlettek dolgozni, mint az alrendüek. Ez bizonyos testvéries modort léptetett életbe, mihez járult, hogy erdélyben a nép nem csupán a pórnép volt, hanem szokásaikat, élményeiket a nemesek is egész a legujabb időkig osztották. Az uri osztály ott népszerü volt és épen ezért a népdal tárgya is.

Sokkal tágasabb látköre van a nemzeti költészetnek; annyival tágasabb, mint a nemzet fogalma a benne foglalt népénél. Ez már kiterjeszkedik mindenre, mit csak a nemzet észrevehet : nemzeti sajátságok, politikai forrongás, elnyomatás, szabadság, alkotmányosság stb., mind az ő tárgyai; de a nemzet dalnokára nem ugy hatnak ezek, mint a népre. Ez közvetlen érzékelés után öltözteti dalokba érzelmeit; a nemzet költőjének elmélkednie is kell. Mert hogy a nemzeti érzület kifejezője lehessen, egyesitenie kell magában a nemzet minden osztályának természetét s a jelenetek, tárgyak hatását a különböző rétegekre, előadnia. De ő nem teheti ezt közvetlenül : mert egyéni természetét nem változtathatja. Ha természeténél, meggyőződéseinél fogva a pórnéppel tart, hogy olyan lehet, mint annak egyik tagja : annak érzelmeit közvetlenül érzi; de más osztálylyal már nem bánhat igy el; ha egyszer tökéletesen a néppel rokonszenvez, nem lehet a főuri osztály tolmácsa. De a nemzeti költőnek az egész nemzet szavával kell beszélni; mit tegyen tehát? beleképzeli magát a helyzetekbe, hogy a társada-

lom rétegeinek érzelme milyen, hogy mily hatása van rájok valamely országos eseménynek stb; szóval, a nemzet lelkét áttanulni igyekszik. Nem ő maga érez tehát mindent, hanem vagy mások érzelmeit lesi el, s arról itél, vagy önmagát képzeli különféle helyzetekbe, hogy rá mily hatást tettek volna ama dolgok, s azt veszi föl a nemzeté gyanánt. — Mindkét esetben könnyen csalódhatik a nemzet költője. Első esetben, mert az egyéni lelket kiismerni igen nehéz; nem mindig áll az a maga tisztaságában előttünk, hanem gyakran igyekszik a szemlélőt tévutra vezetni, vagy ez magyarázza félre a tapasztaltat. Hogy valakinek érzelmeiről itélhessünk: lelki s gyakran testi sajátságait is ismernünk kell; ha ez álláspont helytelen, itéletünk hibás lesz; de ha itt helyesen járunk is el, még fennmarad a lehetség, hogy a lélek, melyet észlelünk, tetteti magát. Ez első esetben hát a felületes szemlélő nagyon könnyen tévedhet, de ép igy a másodikban is, mert itt is foglalhat el hamis álláspontot. A legnagyobb vigyázattal kell tehát a nemzeti költőnek a nemzeti érzelmek kifejezése körül eljárni s helyesen választani meg az eszközöket, melyek által azokhoz juthat, s éles tapintattal figyelni és fogni fel mindent, miből következtethet valamit. Benne a nemzet minden részeinek összpontosulva kell lenniök.

Minden nemzet egy külön egészet, mondhatnók, egyedet képez; különböző multtal, különböző nemzeti élettel, szokásokkal és különböző kilátásokkal a jövőre s épen ezért költészetök sem egyenlő. A mint a nemzeti élet fejlik, halad, vagy hanyatlik, önérzete van, vagy reményét is elvesztette: ugy felel meg mindeme mozzanatoknak a költészet, s innen ered ennek — hogy ugy szóljak — nem állandósága, innen magyarázhatók meg gyakori ingadozásai az anyag- és eszmeelviség örvényei között. Ez ingadozások egyébiránt nemcsak innen erednek, hanem onnan is, hogy a költők a nemzeti életet talán félszegen, egyoldalulag fogják fel, mi alatt a másik részt elhanyagolják. Igy nálunk nem régiben a classicus, majd azután a német idealisták erővel a szellemi részt akarták a szegény magyarra tuszkolni: jött azután a népies iskola, (a régibb, mely a mult század utolján diszelgett) s ez meg minden magasabb érzést nélkülözött s csak a por számára volt megteremtve.

A tisztán emberi költészet minden nemzeti sajátságoktól igyekszik megmenekülni, s magát müvelt, müveletlen számára egyaránt megteremtettnek mondja.

S egy ilyen egyetemes költészetnek nem is lehetett a fejlődési menetből kimaradni; feltünt napja az ujabb időkben, midőn az emberiséget eltekintve a nemzeti céloktól vagy legalább alárendelve ezeket az egyetemesnek — mint egészet, önállólag szervezett egészet kezdették tekinteni. Nem célja e nézetnek egy kalap alá vonni minden nemzetiséget, s azokat megkülönböztető sajátságaikból kivetkőztetve, egyöntetüvé tenni, — ez lehetetlen is volna; de el kell ismerni minden józan gondolkodónak, hogy a nemzeti jogok elismerése után az emberiségnek is meg kell adnunk a magáét. Nem akarjuk az egyetemes költészetet a nemzeti felé emelni sem; de azzal egyenjogunak kell elismernünk. Költészet mindkettő, egyik ugy, mint a másik, csakhogy ránk különböző utakon hatnak.

De mig amaz átalános, a nemzeti költészet a nemzet életén kivül legfölebb mint curiosum hat; mert különböző nemzeti sajátságokon alapszik, melyek idegen előtt többnyire érthetlenek. Oly szorosan van e költészet a nemzet létével összeforrva, hogy arra nézve minden, külföldiekre nézve pedig, — lehet mondani, — semmi. Igaz, hogy a költészetnek tágabb tere van itt, mint a népnél, de jobban is elkülönzi magát, s hasonlit az oly tudóshoz, ki szakjának legcsekélyebb részeiben is otthonos könnyüséggel mozog, de más egyebekben járatlan. S innen lehet megmagyarázni, hogy a népköltészet miért egyetemesebb a nemzetinél. Nem lehet eltagadni hogy a népnek is vannak egymástól elütő szokásai, de ezek inkább az életmódra stb. s nem a nemzeti létből eredt irányokra vonatkoznak, s mialatt a nemzetek határozottan el vannak egymástól különözve, a nép egymástól eltérő sajátságait inkább az éghajlatnak, vagy esetlegességnek lehet betudni. A népköltészetben a valódi embert látjuk, fejlődése kezdetpontján, a mint mindent csak a tiszta emberi oldalról fog fel; valamennyi nép egyformán érzi, a mit, mint embernek, éreznie kell. A nemzetiség már az értelem világánál bolyong; az emberek céljaikat különböző utakon igyekeznek elérni, s e tekintetben határozott csoportokra oszolnak szét, melyek mind emberileg ugyan, de mégis különbözőképen éreznek. Az egyetemes költészet mindeme sajátságoktól el akar vonatkozni, s a nemzeti költészetet meghaladva, épen oly egyetemes, közös lesz, mint a népköltészet, csakhogy megtisztulva.

Látnivaló, hogy a népköltészet az egyetemessel sokkal szorosabban függ egybe, mint a nemzeti, mert ez is, az is a közös emberi tulajdonokra épit; csakhogy egyik öntudatlanul, természetéből folyólag, azért, mert a kezdetponton,

hol a gyermeteg nép áll, mindenki egyenlő; a másik öntudatosan, müvészi uton. A népdal szivből ered, az egyetemes költő okoskodás után beszél, és ezért van a tévedéseknek kitéve.

Midőn még a maga érzelmeit tárja elénk, az csak megjárja, akkor még csaknem a népköltő álláspontján van, bár kérdés marad, hogy oly fogékony és romlatlan-e a benyomások iránt kedélye, mint azé; de mihelyt objectiv térre lép, mihelyt nem önkedélyvilágát tünteti föl, mint olyant, mely átalános lehet, mely emberi, s igy minden emberre rá illeszthető, — hanem azt keresi, hogy az emberiségnek milyenek lehetnek érzelmei, s ezek szószólója akarván lenni, ész által igyekszik elvonni, megteremteni a mondandókat: egy félrelépés kell az igaz utról, s a költészet megtántorul az idealismus vagy materialismus felé. Ujjal mutathatunk, mint kiáltó példára, a német érzelgősségre; ide vezetett a költészet, mely az érzés ellen pártot ütve, ész által alkotta meg a maga képzelt remekeit.

Abban egyezik hát a népköltészet az egyetemessel, hogy mindkettő a közös emberi érzésekre és tulajdonságokra támaszkodik; csakhogy egyik természetes és igaz, a másik alkotott s gyakran meghamisult. Ugy hogy a költészet e két neme inkább alakjára, mint lényegére különbözik; az egyetemes müköltészet épen olyan akar lenni, s ha feladatát teljesitni akarja, olyannak is kell lennie, mint a népköltészet. Ezért a kettő inkább csak névleg van különválasztva egymástól, s máskülönben egy, mert egyik ugy mint a másik közvetlen érzésekből merit. A nemzeti költészet is merit ugyan néha közvetlen érzésekből, de mint láttuk, ez nem mindig lehetséges, mert a nemzet osztályai igen különböző érdekekkel birván, ezeket ugy eltalálni nem igen lehet, mint az emberieket, melyek közösök, s ennélfogva e költészet a közvetett tapasztaláshoz is folyamodik.

Bátran állithatjuk tehát, hogy az egyetemes költészet nem egyéb, mint a népköltészet megtisztulása, vagy inkább némely különösségekből, — melyeket életmód, vidék, müveltségi állapotok stb. okoznak, — kivetkőztetése. Csakhogy a müköltészet ez ága ne az észnek, hanem a szivnek költészete legyen, s ne csupán a népköltészet jelentőség nélküli sajátságait tegye magáéivá, hanem azt, mi abban fő. Ekkor maradhat meg csak a helyes uton; ha nem majmol szolgaképen, de nem is az előre föltett törvények szerint alkot. A valódiság, természetesség, igazság, — szóval minden jó, mi a népköltészetben feltalálható, — lebegjenek a müköltő szemei előtt, s az ezekből elvont szabályok után induljon. A népnél a helyes kiinduló pont mindig megvan, s ennél fogva célját igen ritkán véti el: a müköltőnél nincs mindig, s ezért jut oly ferde eredményekre, mint nálunk az utóbbi évtizedekben a népies iskola némely hivatlan tagja, kiknek keze alatt a külsőségek hajhászása által minden szellemiség elveszett. Mindemez örvényeket kikerülni, a helyes álláspontot eltalálni — az a valódi müköltő tiszte.

Egy pár szót még a nemzeti irányról. Emberi ez is, de felruházva emberi különösségekkel s ezért nem oly átalános, mint a népköltészet, de a maga körében tán nagyobb tekintélyü. Nélkülözheti-e a népies elemeket? Épen nem; a népies elemek az átalánosan emberiek, s ezek nélkül el nem lehet, sőt épen ezek azok, melyekre mint valami zsinórra, a nemzeti érdekek felfüzetnek. A népköltészet ellehet a nemzeti nélkül; minden népnél felvirágzik ez, ha erős nemzeti szervezettel nem bir is. De a nemzeti népköltészet alapján nevelkedik, s mert jóformán csak annak alkalmazása a nemzet viszonyaira, azért azt meg nem vetheti. A népköltészet nem csupán a pórnép költészete, hanem az emberiségé, a közös láthatáron belül, s igy a nemzet rétegeinek is költészete, ha még nemzeti sajátságokra alkalmazva nincs. Ez alkalmazás szüli a nemzet költészetét.

Hoffer László.

NAPFÉNY ÉS VÁNDOR ÁRNYÉK...

Napfény és vándor-árnyék váltva kelnek,
De több az árnyék, több a táj felett:
Nem adhat immár semmi életemnek,
A mennyi bú ért, annyi örömet! —

Elveszthetjük, miként az ősz mezői,
Ifjuságunk virágit, álmait;
Reményeink is megszünhetnek szőni
Az ábrándokat, miknek szárnya vitt.

Elszállhat tőlünk, mint a vándor fecske,
A hervadt tájról, el a szerelem!
Szivünk, mint üres fészek az ereszbe',
Ott csügghet, elhagyottan, ridegen.

Mint a virág az ágról : elszakadhat
Keblünkről mindörökké a család...
A sebhely nem hegedve, ott sajoghat,
Nem hozva többé lombot sem az ág!

Elhagyhatnak az egykor jó barátok,
És üldözhetnek — mondják meg : miért?
Vagy jobb lehettél, vétkezve is nálok,
Vagy roszabb: hogy sem bűnt cserélj bünért...

Elválhatunk mindentől a mi édes!
Bár megváltottad : száműzhet hazád,
Hogy életpuszta sivatagban élhess —
Szivszaggatottan sem gondolva rád!

De mind e kínok, mind e veszteségek,
Mik átgyötörnek igy az életen —
Migakebelben hangot adva élnek:
Számunkra bennök vigasz is terem...

... Oh volna bár éltemnek pusztaságán
A régi hangból egy szivembe' még:
Hogy mindazt egy-egy nyájas dalba zárnám,
Mi keblem mélyén némán fojtva ég!

TÓTH ENDRE.

KOLOMEAI DON JUAN.

— Sacher Masoch beszélye. —

„Éltem összes bölcsesége
Csak az egyre tanitott:
A szerelem megcsal, s vége,
Mikor nem is gyanitod.
Hogyha hű vagy: gunykacajjal
Változik, mint a divat;
És ha hütlen : üznek zajjal
A féltékenység miatt.
Hymen láncát hát kerüld el;
Birhatni ne higyj te nőt!
Szeresd, — s csald meg telve üdvvel,
Hogy ne csaljanak meg ők!"
KARAMSIN.

Kolomea nevü kerületi székvárosból a vidékre utaztunk. Pénteken este volt. A lengyel azt mondja: „Pénteken jó minden kezdet;" az én német kocsisom azonban erősen állitotta, hogy a Péntek szerencsétlen nap, mert e napon halt meg Urunk a keresztfán és e napon vette kezdetét a keresztyénség.

Most az egyszer igaza volt a németnek, mert körülbelül fél órára Kolomeától utunkba állott egy paraszt őrjárat.

— Megálljatok! — hol van az utlevél?

Megállottunk. Irataim rendben voltak, de sváb kocsisomra nem gondoltam. Ő kényelmesen ült bakján, mintha az utlevél feltalálása még a jövő kérdése volna, egyet csattantott ostorával és friss taplót tett rövid száru pipájába. Ő persze valamely összeesküvésnek tagja lehetett. A szemtelenségig vidor arca kihitta az orosz parasztokat. Annyi bizonyos volt, hogy utlevéllel nem birt; mire természetesen vállat vonitva, azt felelték a parasztok:

— Ez ember összeesküvő.

— De barátim gondoljátok meg!

Minden hiába volt.

— Ő összeesküvő!

Az én sváb kocsisom elfogultan mozog bakján és eredménytelenül töri az orosz nyelvet. Mind hiába. A paraszt őrjárat ismeri kötelmeit. Ki merészelné őket bankóval megkinálni? Én nem. Ezek után körül állanak bennünket és a legközelebb fekvő csárdához vezetnek.

Távolról ugy látszék, mintha a csárda előtt villámlott volna. Közelebb érve láttuk, hogy az ajtó előtt őrt álló parasztnak kaszája volt szegre akasztva, s a hold épen a kémény fölött állott, megvilágitva a parasztot és kaszáját is. A csárda kis ablakain betekintett, sugarait ezüst érmekként szórva a kis szobába, és a ház előtti pocsétát ezüsttel töltötte meg, hogy a fösvény zsidót boszantsa. A csaplárost értem, a ki a küszöbön fogadott bennünket és a ki az élénk örömet, melyet előkelő vendégeinek megérkezése fölött érezett, bizonyos siralmas jajgatással akarta tudtunkra adni.

Testével ugy bicegett, mint a kacsa; kabátom jobb ujján egy foltot csókolt és az arány kedve ért ugyanezt tette a balon is; szidta a parasztokat, hogy ők „ilyen urat", „egy ilyent" — nem tudván más jellemző tulajdont rajtam találni — „egy ilyen urat elfogtak, egy ilyen testestől lelkestől feketesárga urat, urat, kinek már arca is egészen feketesárga és kinek, hogy lelke is teljesen feketesárga, a szent Thorára is megesküszik", és még ezek után is haragosan veszekedett a parasztokkal, mintha a leggonoszabb igazságtalanságot követték volna el rajta.

Ezalatt én kocsisomat a lovaknál hagytam — a parasztok őrizték őt — és feketesárga lelkemmel a csárdába menekültem, fáradtan elnyujtózkodva a fapadon, mely a kályhát körülövezte.

Csakhamar unatkoztam, mert Moshku *) barátom teljesen el lévén foglalva,— vendégeinek pálinkával és érdekes ujdonságokkal szolgálván, — csak ritkán bicegett felém, hogy mint a bolha hozzám szivódjék és müvelt társalgást kezdjen politika és irodalomról.

Unatkoztam és körülnéztem a csárdában.

Alaphangja rézrozsda volt.

A silányul táplált olajlámpa zöld világot terjesztett a szobában. A falakon zöld penész függött; a nagy négyszögletes kályha ugy nézett ki, mintha rézrozsdával lenne bevonva, végre zöld moh kandikált ki Izrael tégla-parkétái közül is. Zöld üledék diszlett a pálinkapoharak alján, valódi rézrozsda a parányi pléhmérőkön, melyekből a parasztok inni szoktak, midőn a mérőasztalhoz léptek és rézpénzükkel fizettek. Zöld penész födte a sajtot, melyet Moschku elémbe tett és neje sárga, nagy rézrozsda virágokkal diszitett hálóköntösben ült a kályha mögött csendesen altatva el halványzöld gyermekét. Rézrozsda födte a zsidó elsanyargatott arcát, rézrozsda volt parányi, nyugtalan szemei, vékony, mozgékony orrlyukai körül, s gúnyosan elfintoritott, savanyu szájszögleteiben.

Vannak arcok, melyeket idővel a rézrozsda ellep; vannak ilyenek, és az én zsidómé szintén ilyen volt.

A mérőasztal közöttem és vendégei között állott. Mindannyian keskeny, hosszu asztal körül ültek; többnyire parasztok voltak a tájékból; csendesen mulattak és összedugták bozontos, gondteli, zöld fejeiket. Egyike közülök egyházfinak **) látszott, ő volt a társaság szónoka, nagy szelencével kezében, melyből azonban, a tekintély fenntartása miatt, csak ő maga burnótolt, mialatt hallgatóinak egy félig elrothadt, zöld ujságból olvasott.

Minden oly csendes, komoly volt, és künn a parasztőr ábrándos dalt énekelt, melynek hangjai a távolból látszottak eredni. Szellemekként lebegtek a csárda körül, panaszkodtak és ugy látszék, mintha nem mernének betérni az élő, sugdosó emberek közé. A méla ábránd, mint penész, holdvilág és dal, minden résen keresztül hatott a csárdába.

Unalmam is ábránddá változott, amaz ábránddá, mely nekünk oroszoknak oly különös sajátságunk és mely bennünket férfias megnyugvásra vezet, a szükségesség értelmében. Az én unalmam pedig oly szükséges volt, mint az alvás és a halál.

Az egyházfi, zöld lapjában épen a holtak, megérkezettek, és a vasuti menetrend rovatához ért, midőn künn hirtelen ostorsuhogás, lódobogás és emberi hangok zagyva hangzavara hallatszott.

És ismét csend lőn.

Csakhamar azonban idegen hang vegyült össze a parasztok hangjával. Kacagó férfihang volt, dallamos hang, de vidor, merész. pajkos dallamu, mely a csárdában levő emberek előtt vissza nem ijedt. Mindig közelebb hangzott, mig végre egy idegen ember a csárda küszöbét át nem lépte.

Fölemelkedtem, de csupán magas, sugár alakját láthattam, mert, mialatt élénk vidorsággal beszélt a parasztokkal, csak háttal lépett be a csárdába.

— De barátaim, sziveskedjetek rám nézni és ismerjetek meg! Számüzött vagyok-e én? Nézzetek meg! A nemzeti kormány négy lovon jár-e az országuton, minden utlevél nélkül? Pipápal szájában utazik-e a nemzeti kormány, mint én? Bátyáim! tegyétek meg nekem ezt a szivességet, legyetek okosak.

— Tehát valóban nem? De kérlek benneteket, legyetek oly kegyesek.

— Nem lehet.

— Lengyel vagyok-e én? Azt akarjátok-e, hogy szüleim Csernelicán, az orosz temetőben, megforduljanak sirjukban? Nem küzdöttek-e őseim Lengyelország ellen Chmielnicki Bogdánnal a kozákkal? Hány csatában? Pilavecnél, Korsannál, Batrovnál, a sárga vizeknnél; bevették vele Barazt, a hol a lengyelek feküdtek, állottak vagy ültek, tetszésük szerint — de kérlek: tegyétek meg nekem azt a barátságot és engedjetek tovább menni.

— Nem lehet.

— Akkor sem, ha nagy ősöm Dorozenko Hetmannal *) Lemberget ostromolta. Akkor, mondhatom nektek, a lengyel nemesek fejei olcsóbbak voltak, mint a körték, de — jó egészséget és engedjetek tovább menni.

— Nem lehet.

— Nem lehet! — Valóban nem?

— Valóban nem.

— Jól van hát, jó egészséget kivánok nektek. Az idegen férfiasan, minden panasz nélkül engedett a szükségességnek. Belépett, még mindig elfordult arccal tőlem; fejével könnyen köszönt a biccentgető zsidónak és a mérőasztal elé ült háttal fordulva felém.

A zsidóné figyelt, reá nézett, a kályhára tevé alvó gyermekét és a mérőasztalhoz lépett. Szép volt, midőn még Moschku feleségül haza hozta, erre fogadni is mernék. Ma már elidegenitő arcának igen éles vonásai. Népének arcát hosszu ideig dúlták a fájdalmak szégyen, lábtiprások és korbácsütések, mig e izzó fonnyadtsággal, fájdalmas gúnynyal, alázatos bosszúvágygyal telt kifejezést nyerte. Magas vállait görbére vonta össze, finom, átlátszó kezei a pálinkamérővel játszottak, s szemeit az idegenre mereszté. Tüzes, epedő lélek szólott e nagy, fekete, kéjes szemekből,

*) Zsidók gúnyneve.

**) Diak, a görög egyházak egyházfia és tanitója, ki az isteni szolgálatnál (mint énekes) és a községben előkelő szerepet játszik.

*) A kozákok győzelmes tábornokainak egyike a lengyelek ellen.

vampyr egy elrothadt emberi lény sirjából és beszivódott az idegen szép arcába.

Igazán szép arc volt; a mérőasztal fölött ugy hajlott a csaplárosné felé, mint a hold, de ez valódi ezüst pénzt dobott az asztalra és egy üveg bort kért.

— Menj ki! — szólott a zsidó nejéhez.

Még mélyebbre görbült a nő és csukott szemmel haladott kifelé, mint az alvajáró. Moschku azonban az asztal fölé hajolva sugta nekem : „Ő veszedelmes ember, igen veszedelmes ember", s megrázta ravasz fejecskéjét, vastag kicsiny hajfürtjével a homlokon.

Az idegent ezzel figyelmessé tette. Gyorsan megfordult, megpillantott engem, fölkelt, gömbölyü sapkáját lerántotta fejéről és mentegetőzött a legillemesebb szavakkal. Üdvözöltük egymást. Az orosz felebarátság annyira megtestesült nyelvben és modorban, hogy azt egyes ember gyöngéden hizelgő szólásmódjaiban nem igen haladhatja meg. Mi azonban sokkal illedelmesebben köszöntünk egymásnak, mint közönségesen történni szokott.

Miután egymást számtalanszor a legalázatosabb szolgáknak neveztük és egymásnak lábai elé borultunk,*) szembe ült velem e veszedelmes ember és engedelmet kért, hogy pipájára gyujthasson. A parasztok füstöltek, a Diak füstölt, végre a kályha is füstölt, ő kért azonban és én mindent engedtem könyörületből. Ő tehát megtölté hosszu török pipáját.

— E parasztok! — szólott vidoran — igazán különösek! Mondja csak, tarthatna ön engem, még száz lépésnyiről is lengyelnek?

— Bizonyára nem.

— No lássa édes testvér! — folytatá határtalan hálával feleletemért — de, kérem, beszéljen velök. Ezalatt zsebéből tüzkövet vett elő, taplót illesztett hozzá és erőset ütött a kővel kovájához.

— Igen de a zsidó önt veszedelmes embernek mondja.

— Vagy ugy. Maga elé nézett az asztalra és mosolygott. Moschku bizonynyal csak a nőkre nézve véli ezt. Látta-e, midőn nejét kiküldte? Tudja : az ilyen lény hamar gyul lángra.

A tapló is lángra gyúlt. Pipájába helyzé és nem sokára sürü, kék füstfelhőkkel boritott el bennünket. Szemeit szerényen lesüté és folyvást mosolygott.

Alkalmam volt őt szemlélhetni.

Nyilván földbirtokos lehetett, mert jó öltözete, gazdagon himezett dohányzacskója és előkelő modora volt; bizonynyal nem messze lakott, vagy legalább is a kolomeai kerületben tartózkodott — mert a zsidó ösmerte őt. Hogy orosz, azt ő maga mondta, de nem is csevegett annyit, hogy lengyelnek nézze valaki. Olyan férfi volt, ki méltán megnyerheté a nők tetszését. Semmivel nem birt amaz esetlen erőteljességből, durva nehézkességből, mely más népeknél a férfiasságot jellemzi; nemes alaku, sugár és szép volt; minden mozdulatán azonban, észre vehető volt rugékony erélye és kiirthatlan szivóssága. Barna, sima haja és kissé fodros, rövidre nyirt szakálla sötét árnyékot vetettek naptól égett, de nemes vonásu arcára.

Nem volt már épen nagyon fiatal, de kék, vidor szemei oly gyermekesek voltak. Kiolthatlan, nyájas emberszeretet szólott barna arcáról, e szép arcról, melybe nehány sötét vonást vésett az élet.

Fölkelt s párszor fel s alá járt a csárdában. A ráncos, sárga csizmákba illesztett bő nadrággal és a tágas, nyilt kabát alól kilátszó, teste körül szoritott tarka övvel és fején a prémes sipkával ugy nézett ki, mint ama bátor bojárok*) egyike, kik egykor együtt ültek, tanácskozva Vladimir és Jaroslavval, és együtt mentek csatába, Igoz és Románnal.

A nőkre nézve veszedelmes lehetett; részemről szivesen hittem el ezt neki, sőt midőn magam előtt láttam mosolygva járni fel s alá a csárdában, jól esett benne gyönyörködnöm. Ezalatt a zsidóné is belépett, kezében egy üveg borral, az asztalra tette és nemsokára ismét a kályha mellett guggolt, szemeit folyton az idegenre meresztve. Az én bojárom is az asztalhoz lépett, megvizsgálta az üveget és valamit várni látszott.

— Ilyen üveg tokai bor, szólott vidoran, a legjobb kárpótlás egy szép nő forró vére helyett.

Sima tenyerével mellét dörzsölé; reám ez oly benyomást tőn, mintha valami szivét égette volna.

— Önnek bizonynyal. — Féltem, hogy gyöngédtelenséget követek el, ő azonban élénken szavamba vágott : találkája van? Ugye ezt akarta mondani? Persze hogy! Ezzel félig lezárta szempilláit, sürü füstfellegeket fújt pipájából és fejével igenlőleg intett. Igen, találkám van, ért ön engem, és milyen találkám. Óh higyje el, én szerencsés vagyok a nőknél, ért ön engem, rendkivül szerencsés. Bocsásson engem fel az égbe a szent asszonyok és szüzek közé és az ég — olyan házzá válik. Isten bocsássa meg vétkemet! Legyen oly kegyes és higyje el ezt nekem.

— Igen szivesen elhiszem.

— No lássa. Igaz legyen azonban az is, a mit a közmondás tart : „Mit meg nem mondasz legjobb barátodnak vagy nődnek, azt megmondod az országuton egy idegennek." Nyisd fel az üveget, Moschku, hozzál két poharat — ön pedig könyörül rajtam, iszik velem e borból és meghallgatja szerelmi kalandjaimat, felséges és nem mindennapi kalandokat, komolyan mondhatom a szerelmi kalandok ritka pél-

*) Padom donog — lábaihoz borulok — orosz és lengyel köszöntés.

*) Az oroszok nemesei, kik Moldva- és Oláhországba is vándoroltak, hol hercegeik hosszabb ideig uralkodtak.

dányait, oly ritkát, mint a milyen Goliath a Philisteus saját kézirása, mert az ezüst pénz, melyért Judás Ischariot urunkat eladta, már nem igen ritka napjainkban. Azt higyje el szavamra, hogy annyit láttam már közülük a galiciai és orosz templomokban, hogy ugy hiszem nem rosz üzletet csinált velök. De hol késel Moschku. —

A csapláros előbicegett, párszor hátrafelé szökkent, gyorsan vont ki egy dugaszhuzót zsebéből, leütötte a pecsétet az üvegről, reáfujt, aztán sovány lábai közé helyezte az üveget és borzasztó arcfintorgatások közt kihuzta a dugaszt. Ezek után puszta feleslegből még egyszer az üvegbe fujt és a sárga tokai bort a legtisztább két pohárba töltötte, melyet Izraelben tűrni lehetett. Az idegen felém emelé poharát: „Egészségére!“

Ezt őszintén kivánta nekem, mert a nagy poharat egyszerre kiüritette. Ivó nem lehetett, mert igen röviden izlelte a bort, keveset vett belőle nyelvére és gyors kortytyal lenyelte.

A zsidó figyelemmel nézte őt és szerényen szólott: „Mily nagy tisztelet az reám nézve, hogy az én jótevő uram ismét beszólott hozzám! mint örülök jó kinézésén, még mindig helyén, mindig helyén!“ Moschku e szavaknál megkisérté egy oroszlány tartását fölvenni, és ehez elmaradhatlannak vélte szikár karjait, mint egy pompéji edény széttört fogantyuit kiterjeszteni és lábait, mint a taposó malomban, felváltva ide s oda emelgetni.

— Hogy van a nagyságos asszony, az én jótevőnőm és a kedves gyermekek?

— Jól, jól! Az én bojárom a másik poharat töltötte meg és gyorsan kiitta, de mindezt lesütött szemekkel tevé, mintha szégyenlené magát. S midőn már a zsidó régen eltávozék, félénken tekintett reám és fülig elpirult. Hallgatva elmélázott pipája füstfellegeiben, hirtelen megtölté poharam és lassan, csaknem sugva mondá e szavakat: „Ön előtt meglehetős nevetségesnek kell feltünnöm. Ön bizonynyal azt gondolja, hogy e vén szamárnak otthon neje és gyermekei vannak és ő engem itt mulattatni akar regényes kalandjai s találkáival és szerelmes leveleivel. Kérem, ne szóljon semmit, hisz én azt jól tudom. Azonban lássa, először kellemes kötelesség egy idegent mulattatni és azért ugy gondoltam, hogy elmondom. Higyje el, az egész dolog tulajdonképen igen különös. Az ember találkozik valakivel, hogy tán soha többé egymást meg ne lássa. Igy könnyen azt gondolhatná: mit bánom, akárhogy vélekedik felőlem e valaki. Azonban ez nincs igy. Nálam legalább legkevésbbé sincs igy. Természetesen — nem akarom magam szebb szinben feltüntetni — a ki ilyen csábitó, félig kéjvadászatból, félig hiuságból az. Ha kalandjaimról semmit sem tudnának, a legszerencsétlenebb ember lennék a világon és azért elmesélem azokat mindenkinek, ma azonban nevetségessé tettem magam.

Én menteni igyekeztem.

— Ne fáradozzék, ez egyszer ugy van, — nevetségessé tettem magam, mert hisz ön nem ismeri élettörténetemet. Az egész környezet tudja, mily sors ért engem, de ön ezt nem tudja. Aztán, tudja ön az ember oly nevetségesen hiuvá válik, ha a nőknél győzelmet arat, igazán nevetségesen hiuvá, ilyenkor azt akarja, hogy mindenki jót gondoljon felőle és pénzét elajándékozza a koldusoknak, kalandjait az idegeneknek uton-utfélen. Oh! ez igen nevetséges. Most azonban el kell mondanom önnek mindent. Legyen oly kegyes és hallgasson meg. Nem tudom mért, de némi bizalmat érzek ön iránt.

Megköszöntem.

— No jól van. Különben is mihez kezdhetnénk? Kártyát nem kapunk itt! Tehát azt akarom — de mégsem! de mégis. — Gondolja meg ön — „jó madár soha sem mocskolja be fészkét.“ Azt nálunk minden paraszt mondja. Én azonban nem vagyok jó madár. Én könnyelmü, vig madár vagyok. Moschku, még egy üveggel a tokaiból! El akarom mondani önnek élettörténetemet.

Fejét kezére támasztva gondolkodott. Csend volt. Ismét hallatszott a parasztőr rémes dala, majd mint halottas ének a távolból, majd egész közelről, halkan, mintha az idegen lelke kétségbeesett, szivszaggatóan édes dallamokban ringatóznék.

— Ön tehát nős? — kezdém végre.

— Igen.

— Boldog?

Nevetett. Nevetése tulajdonképen ártatlanul hangzott, mint a kis gyermeké, engem azonban megrázott, nem tudom mért.

— Boldog? —mondá — mit mondjak? Legyen oly kegyes ez egyszer, és gondolja meg, mi a boldogság?! — Gazda ön?

— Nem.

— De ért valamit a gazdászathoz? Bizonynyal. No lássa, a boldogság, azt mondom, nem olyan, mint a falu vagy jószág, mely valakinek tulajdona, hanem olyan, mint a bérlett jószág. Kérem, értsen meg, olyan, mint a bérlett jószág. Ki örök időkre akar itt berendezkedni, ki rendszerint ugart hagy, vagy épen trágyát, vagy az erdőt kiméli, vagy fiatal fát tenyészt, vagy utat épit — fejéhez kapott, mintegy kétségbeesve — „Uram istenem! az ugy tesz, mintha gyermekeiért akarna gondoskodni. Itt máskép kell eljárni: mindent használni a mi csak lehetséges, még ugyanaz évben, vagy még épen ma, semmi esetre holnap. A szántóföldeket ki kell színi, az erdőt kiirtani, a rétet elrontani, az utakon füvet kell növeszteni, és ha már minden tönkre van téve és az istálló minden órában bedőlhet: jól van, és a gabnaraktár is — annál jobb!

vagy épen a lakház — felülmulhatlan! felülmulhatlan! Az ilyen élvezett, az ilyen győzött. Lássa ez a boldogság! Vigan uram! Vigan!

A második üveget is előkapta és szorgalmasan töltögetett.

— Mi a boldogság? — kiáltott. — A pára! melyet most kilehelek. Ime, lássa! — a levegőbe lehelt — ime, itt van! Látja! Látja! — Ujjaival arra mutatott — hova lett? Egy pillanat, egy másodperc az órán, a mutató egyet mozdult — s eltünt! A dal, melyet az őr künn énekel! Hallja ön az utolsó, rezgő hangot, hogy emelkedik és repül, száll — csak ugy uszik a levegőben. Azt gondolná az ember, hogy véget soha sem ér. Tova ragad bennünket, tova! mindig tovább! — ime — ime most az éj elnyelte — mindenkorra ez a boldogság.

Mindketten hallgattunk.

Végre elég vidoran kérdé:

— Bocsássa meg, szabad-e önt kérdeznem: mért szerencsétlen minden házasság, vagy legalább is a legtöbb? Mit akar ellene mondani?

— Én? semmit! Épen semmit!

— No lássa, ez tény! Egy ember azonban, ki azt, a mi létezik, ugy veszi, a mint van, a nélkül, hogy gondolkoznék fölötte, vagy ellent álljon, az olyan, gyönge ember minden tekintetben.

— Ugy vélem, el kell viselni mindazt, a mi szükséges, a mi igy van elhatározva, vagy a mi a természetben rejlik, a mi természetes, mint például a tél, az éj, a halál. Szükséges-e azonban, hogy a házasság szabály szerint szerencsétlen legyen? Rejlik-e itt — hiszen kegyed ért engem — bizonyos szükségesség, bizonyos szabály, vagy — ha ugy fejezhetem ki magam, — a természetnek bizonyos törvénye?

Az én emberem egy tudós buzgalmával kérdett engem, mint a ki tárgyát elemezi. Nyilván bizonyos volt állitása felől és nem komolyan, sőt ellenkezőleg a legszivélyesebb kiváncsisággal tekintett reám.

— Mi okozza azt, hogy a házasságok többnyire szerencsétlenek? — ismétlé. Ért ön engem, testvér?

Mondtam valamit neki, a mit közönségesen szoktunk mondani.

Ő félbeszakitott engem; mentegetőzött és tovább beszélt.

— Bocsásson meg uram, de ezeket ön a német könyvekből szedte. Ugy van. Ön azokat szereti olvasni, elhiszem, én is szeretem, de az ember olyan különös eszméket kap fel belőlük; phrásisokat! — hisz ön ért engem. Ilyenkor elmondhatnám: „Nőm nem elégitett ki, vagy ő nem értett meg engem, és milyen borzasztó az, ha meg nem értik az embert, aztán, hogy milyen eredeti ember vagyok én, olyan különösen eredeti, milyen eredetileg gondolkozom és eredetileg érzek és mennyire csalódom, nem találva nőt, ki engem értsen, de azért mégis mindig keresem — ilyen üres beszédet, tudja — de ez mind hazugság! Tiszta hazugság! Általában észrevette-e már ön édesem, hogy tulajdonképen minden ember hazudik? Azzal a különbséggel, hogy két neme van az ilyen hazug embereknek, mely szerint beoszthatók olyanokba, kik másoknak hazudnak, — ezek az ugynevezett materialisták, kikről a könyvekben olvasunk, — és azután az idealisták — mint a németek nevezik őket — a kik önmaguknak hazudnak.

(Folyt. követ.)

AZ AGG ŐRMESTER.

— **Beranger** költeménye. —

Ott ül az agg hős, semmi sem zavarja,
A rokka mellett, hol leánya fon...
Rengetve bölcsőt harcviselte karja,
El-elmereng a messze multakon...
Rég elszokott már harsonák zajától,
Nyugodtan él most — volt csapás elég!
Világra jönni még nem minden ám! — szól,—
Kicsinyek, adjon szép halált az ég!

Kürtök riadnak! hallga! szive bódul,
Csapat közelg... már hallható nesze...
Hah! vére mind őszült fejébe tódul,
Ökölbe guzsad sebhelyes keze...
De jaj! — kiált — fuladjon el zenétek!
Nem frank e zászló... ellenünk e nép!
Gyászunk ha egykor általérzenétek —
Kicsinyek, adjon szép halált az ég!

Oly hősiséget ujra hol találok?
Oly tiszta mámort, annyi bajnokot?
Gazdag, szegény, pór mind karöltve szállott
Ki a határra, védni a jogot...
Éhezve mentünk sok dicső csatára,
Saruk nekül győztük meg e tekét..!
Ha majd vezetnek egykor a határra —
Kicsinyek, adjon szép halált az ég!

Hogy csillogott a kék kabát, a régi:
Sok győzelemtől megviselve már!
Kartács-halomban trónok omladéki,
Futott előlünk szolgaság, homály...
A nemzetek bilincseit leráztuk,
Föllelkesülve adta mind kezét...
Boldog, ki ott halt, hol dörögtek ágyuk!
Kicsinyek, adjon szép halált az ég!

A fényes oltár nemsokára szétdült,
Minden vezérünk csuful elhagyott —
Az ajk, melyen még puskapor setétült
Hazudva dicsért más kevély nagyot.
A sok dacos hős most merő alázat,
Hódolva várják a bitor kegyét...
Nagy volt a dicsfény... ah! nagy a gyalázat!
Kicsinyek, adjon szép halált az ég!

A rokka mellől lánya hangja rezdül,
Halkan dalolja azt az éneket,
Mely mint az orkán, vágtatott keresztül,
Megrázva egykor földet és eget...
Oh! nemzetem! ébredj e régi dalra,
Uj hajnalod ez hozza vissza még!
Kik itt pihennek, gyermekálmot alva —
Bár adna nékik szép halált az ég!

ÁBRÁNYI EMIL.

A SZEGÉNYEK JAVÁRA RENDEZETT HANGVERSENY.

— **Sandeau Gyula** beszélye. —

(Vége.)

Nehéz lett volna előre meghatározni, miként végződik majd e rendetlenség, e nagy zavar, a midőn hirtelen a dühöngő sokaság elcsendesült, mintha az isten ujja csendre és okosságra intette volna őket.

Egy fiatal, idegen nő észrevétlenül kicsuszott a nagy tolongás és zavaros néptömeg közül, és könnyedén felszökött a szin elejére. S nemsokára mindenki szemeláttára leült az R . . . grófné számára készitett zongora elé, mint egy égből leszállott, békealkotó angyal.

Nem méltán nevezhetem-e őt angyalnak, ki a vihar közepette a csendet oly hamar helyre állitá. Alig lépte még át gyermekkorát, oly ifju volt, és egész lényén a gyermekies őszinteség, kedves bizalmasság ömlött el; csak arcán volt látható a már érett elme, a nagy szellemi tehetség, és homlokáról s szemeiből az ész, és a müvelt lélek sugárzék ki. Egyszerüen viseli magát; minden félelem és zavar, de minden merészség nélkül is. Ajkai mosolyogtak. Oly szép volt, hogy megjelenésére mindenki elhallgatott és feszülten várta be a következendőket. Hogy ki volt valóban ez idegen, kedves alak, senki sem tudá megmondani.

Minden szem reá volt szegezve; de ő ezt észre sem látszott venni. Egyszerüen volt fésülve; fényes, hollószinü haja homlokán ketté volt választva, és két oldalt halántékára volt lesimitva. Keztyüit leveté, és kis kezei érinteni kezdék a zongorát. Végre, pár percnyi gyakorlás és elmélkedés után énekelni kezdett.

Szárnyas angyalok és seraphok, ti ott fenn, kik az arany hárfán játszotok és az örökkévaló lábainál zengitek dicső énekeiteket, mily hangon énekeltek ti, ha e földön is már ily dicsően tudnak énekelni!

Én, lélekzetem visszafojtva hallgatám őt, és a közönség szintugy, mint én, némán és feszülten leste az ének gyönyörü hangjait.

Oh! a mit ekkor hallék, azt leirni nem lehet. Amaz édes, csengő nyelven énekelt, melyen az Arnó folyam partjain a gyermekek és nők csevegnek. Kelemes csevegéséből majd oly gyönyörü hullámzásokat idézett elő mint a patak, és melyek oly csendesen és oly szépen csörgedezve ömlöttek ki ajakán, mint a szökőkut csendesebb, halk moraja, a midőn a fris lombozatok közül lesikamlik, hogy egyesülvén a méltóságteljesen hömpölygő folyammal, lassu léptekkel haladjon a virányos partok között. Elragadtatásomban látni véltem a csörgedező patakot, és ugy érzém, mintha ajakán a dallamosan kiömlő hullámok engem a mennyig ringatnának el magukkal. Oh az ének büv ereje! az édes hang hatalma!

Ott ama gőzös, füstölgő teremben, ama nehány olajos lámpa fényénél, egy poros pad végén ülve érzém először a teremtés valódi pompáját valódi remekét.

Mindent kifejezett hangjával a bájos énekesnő. Egy csendes, halk, komoly ábrándozó hanggal elénkbe varázsolá a harmatos estének báját, a kölcsönös gyöngédségeket az ezüstös csillag világánál; a csendesen ringatózó csolnakot, midön átmetszi a tükörsima tó felületét. Ugy hogy én fejemet kezeimre hajtva mintegy álomban előttem láttam az azurkék hegyeket, oldalt a biborszinü naplemenettel; az est illatát szivám; képzeletemben hallám csiripelni a tücsköt; és a mély sohajok, melyek a hullám csendes morajába s a levelek zörgésébe vegyültek — mind szivemig hatottak.

A mint az idegen mükedvelő ez első gyönyörü énekét bevégezé, az egész közönség csendesen maradt, némán egészen egyetlen suttogó szó vagy sziszszenés nélkül. Minden szem az énekesnő büvajkaira tapadt, várván, hogy folytassa. — Az ifju nő ujjai még a zongorán nyugodtak s ő nehány percig szórakozottan ide oda játszott vele, mintegy elmélkedve; és átengedve magát ihletének, hogy ujabb valamit hallasson. —

Mit beszélnék még önnek? Láthatja, hogy ugy állok itt, mint egy lefegyverzett, elbüvölt ördög, kit a megindulás fulaszt meg és kinek egyetlen hangja sincs azt kifejezni. Mindig szerettem én a zenét; s még sem hallgathaték semmit annak elméletéről.

Az E B. . . mollókból és B . . . durrokból álló nyelv csak annyira ismeretes előttem, mint a sanscrit vagy a persa nyelv.

Hogyan adjak számot önnek elméletileg ez énekről? e hangról, mely majd elevenen, sebesen, könynyedén, majd meg lassan, vontatva, néha erősebb, néha pedig rendkivüli erővel tört ki?!

Meg volt az ő hangjában az első lihegő szerelem, és az iszonyu szenvedélyek vihara. Sorra kifejezé ő ihlettségében a gyermekes, naiv örömöket, az enyelgő kacérkodást, a heves féltékenységet, a forró szenvedélyeket, a siránkozó bánatot. Először látám ekkor egymásután a költészet hősnőit: Rosinnát, Annát, Juliát, Elvirát stb. A bájos idegennő majd a „Saul" cimü románcot éneklé, melyet még boldogult keresztanyámtól halottam. Ekkor hallám először Shakespeare buskomoly Desdemonáját is, ki mintegy előre érzi rettentő sorsát. E kis müvésznő minden hangjában már előre érezteté a bekövetkezendő halált. Minden tekintetével láttatá a haldokló Desdemonát. Oh, mily szép és mily megindító volt ekkor!

Majd végre tyrol-dalokat énekelt, oly vidoran és oly csintalanul szökdelve hangjával, mint a havasi csucson ugrándozó kőszáli zergék. E hang, mely oly mélyen tudott sziveinkbe hatni, játszani is tudott velünk, felviditva képzeletünket.

Miután bennünket majd egy óra hosszáig ily elragadtatásban, ily ittasságban tartott, melyet leirni képtelen vagyok, mosolyogva felállt a zongora mellől. E pillanatban az egész terem hangosan kitört és én azt hivém már, hogy a bolthajtások s a terem falai elrepedeznek a rettentő nagy taps és éljen-kiáltások közepett. Ez időtől fogva elhivém ama mesét, mely szerint Orpheus játékával még a vadállatokat is elbüvölé. Minden sziv elfogult volt, és minden szem könyezett.

Sok dicsőségén és diadalünnepén voltam én már azóta a müvészeknek. Láttam azóta zongoristákat, kik középszerüek voltak, a mint zabolátlan és erős tetszés rivalgásokat és helyesléseket arattak; láttam caméliákat és rózsákat szóratni sok kövér, nehézkes tenoristának; de soha sem találtam fel sehol e leirt esteli hangverseny közönségének megindulását, éljenzését és forrongó zugását, mely kezdetben oly nagyszerü volt, és mely oly érzéken, oly nagy megindulással végződött.

Nem is jutott senkinek eszébe az ismeretlen nő nevét kitudni; a lelkesedés elfojtá a kiváncsiságot. Még ő ezalatt félig mosolyogva, nem látszott kételkedni a körülötte történteken. A tarascói fuvolás előre lépett és szerencsekivánatokkal, dicséretekkel halmozá; de ő szépen kineveté szemébe e bókolásokért; a nagy tehetségü müvésznő, mely imént hallatá magát, nem volt már, csak egy csintalan gyermek. A legnagyobb taps közepette, az éles tekintetek és fürkésző szemek dacára ő nyugodtan felhuzta keztyüit, és uti köpenyét magára öltvén, egy a karján lógó zöld bársony zacskót vett elő, mely aranyos makkal ékesitett selyem fogantyun lógott, — és azt egy alamizsnát kérő táska szerint kinyitván, a közelében álló emberek elé tartá ily szavakkal:

„Uraim, szülővárosuk szegényei számára adakozzanak" oly hangon ejtve ki, melylyel ugy meg tudá nyerni a sziveket.

Képzelheti, hogy a taps megujult, és hogy mindenki sietett a kedves angyal közelébe, hogy az erszénybe dobhasson valamit. A Carpentras városi szegények igazán jó szüretet arattak ez estén.

A huszasok esőként hullottak a szép kis táskába. Láttam akkor szinte egy asszonyt, ki egészen áthatva és elérzékenyedve, könyüs szemekkel oldozá le egy értékes karperecét, és becsusztatván a kis erszénybe, a fiatal nő kezét megcsókolá.

Láttam egy ifju leányt, kinek nem levén mit adni, elpirulva dobott az erszénybe egy ibolyabokrétát, melyet kezében tartott és könyeivel megöntözött. Valjon mily nagy csomag virág ért fel valaha e szerény csokorral? Elvégeztetvén az alamizsnáskodás, az ifju, idegen müvésznő a zongorára ürité ki annak tartalmát, megtartván azonbon belőle az ibolyákat és cserébe átnyujtván az ifju leánykának az erszénykét.

Nem kell emlitenem, hogy a hangversenynek vége lett; a hegedük, fuvolák szekrénybe tétettek. Az ifju müvésznő pedig komornája karjára támaszkodva, elsietett a néptömeg között, mely számára rögtön utat nyitott. Már arról gondolkozának a zenészek, hogy meglepik majd őt egy éjjeli zenével, és a fiatalság a városból diszebédet akara tervezni számára, a midőn, szerencsétlenségökre, a szinház kapujában már várakozott a szép, idegen nőre a négy lovas póstakocsi, mely készülőben volt már az elmenésre. A kis tündér a kocsiba lépett, és épen ama pillanatban — midőn a város birája az ajtóhoz lépett, hogy köszöntgetéseket és bókokat mondjon előtte szép tettéért, — a póstasip megharsant, az ostor csattant, — és a kocsi az ezer meg ezer áldó és éljenző szavu ember szemeláttára hirtelen elrobogott.

Álom volt-e? Nem tudom. Részeg valék. Gyönyörü éjjel volt — és én elhagyva a város falait, szürkületkor tértem vissza a vendéglőbe. Jakab barátom aludott még. Hamar fölkeltém és a nyakába ugrottam. De ő látván, hogy én a zenétől ragadtattam el ennyire, a pokol fenekére küldött engemet, és megfordult s lehajtván fejét a vánkosra, gyönyörüségesen hortyogni kezdett.

Diannánknak betegsége hosszabb ideig Carpentrasban kénytetett maradnunk. Ama pár nap alatt, melyet még ott tölténk, nem volt másról szó, csak a hangversenyről, a grófnéról, és a kedves idegen müvésznőről. Minthogy nem volt más tárgya beszédöknek „a

három nyávogó macskához" cimzett vendégfogadó asztalánál — képzelheti mily kedvesen figyelt oda Jakab barátom. Azért is egy napon megunva hallgatni a zenéről való okoskodásokat, a szegény s még beteg Diannát befogá és sebesen elhagytuk e várost, melybe, mint Jakab barátom mondá, életében soha be nem lép. Én pedig szép emlékeket vivén el onnan magammal, csak nevetém zugolódásait.

És óh! mindig is védtelek tégedet a gunyolódók ellen: te védelmedről és erős védfaladról hires város!

És mindig nagyszerünek és müvészinek fogsz előmbe tünni, te Petrarca kedves városa! Nem irtam le soha nevedet tisztelet nélkül óh Carpentras, és a mig élek, mindig szolgálatodra áll tollam, mely rágalmozóidnak megfeleljen.

Utunk ugy végződött, a mint kezdettük azt. Egyikünk álmadozott, a másik dohányozott. Marseille, Nimes, Arles, Montpellier városokon is keresztül utazánk. Szegény Diannánkat Alais városnál elvesztők; a nemes állat szalmán adá ki lelkét.

Miután Jakab barátom elvégzé teendőit, és néhány ezer franknyi pénzét — melyet egy öreg nénje után örökölt — felvevé: vett egy lovat és „Bistouri"-nak keresztelé, előbbi gazdája emlékezetére, egy rettentő kegyetlen borbély ember emlékére, és igy visszatértünk falunkba.

Ez állat nem volt oly kitartó és oly szelid, mint az elhunyt (már t. i. Dianna). Rettentő szeles volt, makacs; nem szégyenelvén elácsorogni minden egyes utkanyarulatnál és leheveredni csintalanul a homokos uton, minden pataknál inni, minden szál fü után lehajolni, szaglálódni, rugdalózni, ugrálni, és a széllel versenyt futni; egyébiránt a legjobb fia volt a világnak.

És ekkép ugy érkezék meg falunkba, a mint elmentem, de némán és zavartan. Minden mellettünk elhaladó póstakocsiba egy tekintetet vetvén s keresvén a kedves emlékü arcot, melyet persze nem találtam ott. Bistouri utközben háromszor döntött fel bennünket; különben minden más baj nélkül szerencsésen megérkezénk.

A következő évben Párisba vittek. Mindig meglátogatám az opera házat és a hangversenyeket, de a kedves hangot, melyet kerestem, nem találám fel sehol, egyedül álmaimban.

A legszebb, a legünnepeltebb tehetségek megnevettetének; a legnagyobb tapsban részesült énekesnők szórakoztattak ugyan pár órára. A páholyok bálványai és a földszinti közönség kedvencei érdemetlennek tüntek fel előttem ama dicsőségre, melyeket arattak.

Dacára a fénynek és pompának, mely körülvett, a midőn szórakozásból a néptömeggel én is elfuték, én szomoru, érzéketlen, és meg nem inditható maradtam. Ekkor volt egy kis pajtásom, ki a zenét nagyon kedvelé, és ki a szép hangoknak, szép éneknek nagy tisztelője volt. Együtt mentünk mindig a opera-szinházakba, és éjjel együtt jöttünk onnan vissza karöltve; ő mindig vidoran és elragadtatással, én pedig boszusan, lehajtott fővel. Ha kérdezé, miért vagyok oly levert, én csak e féltöredezett mondattal felelék neki, mely már közöttünk egész példabeszéddé fajult: „Oh, ha te részt vehettél volna ama hangversenyben, mely mult évben Carpentrásban tartatott!" És ő félbeszakitott, hogy oh kedves városom! a te rovásodra nevessen, a tiédre, a hol először hallám dallamos, édes hangját ama bájos lélleknek, ki csak azért volt a földön és csak akkor, a ti falaitok között, a midőn a világot elbüvölé.

Elhatárzám tehát kétségbeesésemben: egyedül emlékezetem bájos hangjával bibelődni s azért pár hónapig nem kisérgetém kis pajtásomat kirándulásaiban.

A tél beállt! Az első, melyet Párisban töltek.

Egy napon kis pajtásom nagy elragadtatással beronta szobámba, győzedelmes tekintettel, mint Columbus Amerika fölfedezése után. Csak az előtte való este fedezett fel ő is egy uj világot, az „olasz szinházat".

Csodákat regélt nekem e gyermek, és (biztositott, hogy kockáztathatom ott magamat még) azt állitá, hogy bátran elmehetek oda gyönyörködni, még a Carpentras városi hangverseny élvezése után is. Én hihetetlenül ráztam fejemet. De ő határozottan megmaradt ez állitásánál, bár hiába, mert nem volt inyemre ujabb kisérleteket tenni, s mert más gondok foglaltak el; végre mert — ki kell mondanom — én féltékeny voltam ama hangra, mely szivemben még most is hallatszott, és pedig oly féltékeny, mint egy szerelmes imádottja szépségére; és elvégre mert érzém előre, hogy sokat fognék miatta szenvedni, ha e kedves hangnak méltó versenytársnőjére bukkannék.

E naptól kezdve ritkán mult el egy este a nélkül, hogy kis pajtásom ne jött volna uj hirekkel hozzám.

Minden bolondok estéjén éjfél után megérkezett kutatásaiból és leülvén ágyam lábához, az isten tudja csak, mennyit kelle izzadnom lelkesedése miatt.

Többször kisértetbe jöttem akkép bánni vele, mint Jakab barátom velem Carpentrásban.

De meg kell vallanom, hogy nagyon felingerlé végre kiváncsiságomat és fölébreszté bennem a zenelázt. Különösen két királyi müvésznőről beszélt nekem, kik az operaszinház koronája felett vetélkedének.

Végre tehát egy este, — melyre egész életemben megemlékezem — Othellot játszták az „Olaszszinház"-ban.

Nagy, sürü köd vonta be Páris utcáit s én is amaz embersorhoz csatlakozám, mely az „Olasz-szinház" felé tartott. Egy órai várakozás után, mely alatt hideg, csipős köd miatt egészen átfáztam, lassan

assan kezdett bevonulni a nagy várokozó tömeg. Én az utolsók között voltam és legutoljára hatoltam be a szentségbe, vagy jobban mondva: én nem is hatoltam be egészen. A muzsák e templomát tömve találtam és nem kis fáradságomba került, mig egy karatlan székecske kegyelmébe juték, valamely szükebb uton becsuszva. A nyolc órát hirdető csengetyü hangjánál mindegyiken hideg borzadály futott végig, és vallásos csend állott be.

A függöny felhuzásakor oly némaság uralkodott már, hogy sokáig hallhatám még a zenészek utolsó accordjait zugni, melyek majd könnyedén emelkedének fel, mint egy kis felleg, a mozdulatlan közönség felett lebegvén és visszaütődvén a terem falai és boltivei alatt, mint a hullám, mely a medence kövén, mely bekeriti, visszalocscsan, visszhangoztatván a terem falai által.

Én nem láttam ugyan semmit, de minden egyes hangot meghallék. Elragadtatással figyeltem oda, azt hivén hogy az ég kapuin lesem az édes hangokat. És oh én hálátlan! elfeledém Carpentras-t. A midőn egyszerre nagy zendülés, zugás, mozgalom támadt a teremben, és nagy taps és éljenkiáltások üdvözlék a belépő Desdemonát. Szerettem volna látni a szép, ifju velencei nőt, de egy égő lámpás szüntelen előttem függött, eltakarva szemeim elől a szinpadot. A közönség elhallgatott. Desdemona énekelni kezdett. Az első pár énekhangra egész testem reszketni kezdett.

Igaz volt-e, a mit épen hallék? Nem csalódtam? Nem a játszi képzelődés-e az? Valóban álmaim hangja lenne-e ez énekesnő? Többször el akarám taszigálni ama nagy válaszfalat, mely a terem ajtajánál elállta utamat és megfoszta attól, hogy a darabot látásom által is élvezzem, de nem voltam képes elmozditani, azért visszadobva magamat szük székembe, hallgatám az édes hangot.

Még mindig kétkedém, de a midőn a „Saul“ cimü románcra került a sor, meggyőződém, hogy ő, A függöny lebocsátása után hirtelen és eszeveszetten rohantam a zenekar helyiségére és ott maradtam. Nem sokára felhuzták ujra a függönyt és Desdemona megjelent. A lámpák fénye, lángja reszketni és mozogni kezdett a hosszu, zajos kiáltások között; egész virágeső hullott alá a megjelenő Desdemona lábaihoz; és a páholyokból drága fénylő ékszerek csillámlának s fehér meg rózsaszinü écharpeak tünedeztek, nyugtalan izgalomban az illatos légben. A közönség nagy része a legnagyobb pompával jelent meg, hogy üdvözölhesse a hatalmas müvésznőt.

Az pedig egyszerüen és természetesen viselé magát nagy győzelme közepett s erről ismerék reá legjobban. Ő volt, ő, az utazó angyal, ki idejét azzal tölté, hogy a szegények javára énekeljen; ő, kinek mulatsága egyedül a jótéteményben, jótevésben telt.

Nevét, melyet fennhangon kiáltozának a páholyokból és a földszintről, nem tudám minden figyelésem dacára se kivenni.

„Uram — kérdezém tehát szomszédomtól — hogyan hivják e müvésznőt, ki jelenleg Desdemona szerepét énekli?“

Szomszédom pedig oly különös csodálkozással nézett reám, mintha Congóból jönnék, és azt mondá: „neve Malibran Mária.

Fájdalom! semmi sem indithatá meg a kérlelhetlen szivü halált; sem ennyi tehetség, sem szelleme, lángesze és kellemes lénye, sem az általános szeretet és a nagy dicsőség, melyet aratott, sem az isteni szépség e remeke!

A halál bedugá füleit; különben nem merte volna letörni e szép virágot!

A. G.

TÁRCA.

A SZENT VALLÁS IGAZSÁGÁNAK FELDERITÉSE.

— Eredeti levél. — *)

Debrecen 1871. febr. 26.

Édes szerkesztő uram! — Megszomorodott szivvel látám, hogy a „Szépirodalmi Közlöny“ is a keresztyénség hitetlen ellenségei közé állott. Pedig én eleitől fogva buzgó olvasója voltam e lapnak, de kiváltkép az én feleségem. Én, ha magának volnék, nem engedném meg az ilyen munkák irását, legyen bár egyik vagy másiknak oly szép nyelve, hogy papnak is beillenék.

Hiában büszkélkedünk mi a mi tudományunkkal, a vallás titkai sokkal nagyobbak, mint a természeté. Lássa, édes szerkesztő ur, a leghiresebb német tudós sem tudja azt, hogy hogy lehet egy egyszersmind három, s fogadni mernék, hogy még az a Büchner sem, a kit magok oly igen feldicsérnek. Pedig hát ez a vallás alapja. Nem bámulatos és csodaszerü-e az, hogy a nagy világ teremtője e kisded föld egyik legkissebb népe szegényét, egy zsidó ácsaszonyt hivott fel, hogy az ő ártatlan fia elvesztével a bünös emberiség, mely az almafa gyümölcse étele olta örökké elkárhozott, megszabaduljon. A jó isten tudta, hogy az ember maga nem képes erre s ezért ártatlan vérnek kell hullani.

*) Szórul-szóra, betüről-betüre, szüzi érintetlenséggel. Szerk.

A maga lapjában még az istent is káromolják. Nem rettegnek-e ily gonoszságtól? Az isten jó, ő teremtett nagy folyókat a nagy városok mellé, ő ad minden állatnak eledelt s célszerü tagokat, ő tette az embert a világ urává s ime ő nem is bocsátotta le rögtön menykövét ama cikkek irójára. De azért rettegjenek ám a gonoszok. Majd eljön a nap, a mikor lesz fogak csikorgatása és jajveszékelés. Bizony, bizony mondom, jobb lett volna nekik, ha nem születtendnek.

Fájdalom! a mai elvetemedett korban s a r o m l o t t ifjuságnál nem ritka e szentségtörés. Az én jó időmben még poenitenciát kellett az ily istenkáromlónak a templomban állania. Azolta ez is megváltozott. Azt mondják, haladunk, igen haladunk — az erkölcstelenség felé. De én nem is csodálkozom ezen, hiszen az emberi ész oly buta, a bünös szív oly fogéktalan, hogy a legszentebb igazságokat nem képes belátni. M e n n y i h i h e t e t l e n c s o d á k t ö r t é n t e k a z ókorban, mennyit követett el Krisztus és az apostolok s m é g i s m i n d h i á b a n.

Én azt hiszem, magok mind annak a Renannak a könyvéből irnak. Édes magyarjaim! Nem tanulják meg már egyszer, hogy huncut a német! Én ennek a veszett németnek*) a könyvét nem olvastam, de nem is olvasnám soha, ha ingyen is adnák. — Hagyják el, édes lelkem, e veszedelmes utat, megfogják később bánni, higyjék el nekem, én sokat tapasztalt öreg ember vagyok.

Azt azonban igen jól teszik, ha azokat az átkozott pápistákat verik. Gazember az mind! A pápa ántikrisztus, maga a megtestesült ördög. S e hitetlen faj dölyfösen a maga egyházát tartja az egyedül üdvezitőnek holott az egész világ tudja, hogy a mi hitünk az egyedüli tiszta. Lássa, talán azt nem is tudja, hogy e pápisták az urvacsorában magát a Krisztus testét akarják fontjával enni? hogy nálok az ereklyéket s az istenkáromló bünbocsátó leveleket még most is nyiltan árulják?

Én tudom ezeket. A nagys. Révész Imre e tudós, kedves ur (isten tartsa meg sokáig) elmondta nekem, hogy e hitetlenek még most is gyalázatos csalásokat üznek az ereklyékkel. Gondolja el csak egyik helyütt az egyptomi setétségből őriznek egy darabot, másik helyt a szentlélek galamb szárnyából egy tollat, Krisztus keresztje legalább ötször megvan s még forgácsaiból is meg lehetne egy pár szekeret rakni. S még mennyit, egy egész könyvet tudnék tele irni. De ez is hosszu levél már, pedig szeretném, ha mindenki figyelmesen átolvasná s szivére venné az itt mondottakat. Csak annyit mondó vagyok még, hogy e bálványimádó pápistákat komédiás templomaikkal üldözni kell, mig el nem töröljük a föld színéről! Pápisták hoznak minden bajt a nyakunkra. Én nem is tudom, hogy hihetett egy okos ember a pápista Deáknak? — Ime megittuk a levét.

Meg ne haragudjék édes szerkesztő ur, de még egyet el kell mondanom, nagyon nyomja szivemet. Én azokat a kétszinü lutheránusokat sem állhatom ki s igen sajnálanám, ha valaha őket dicsérné. Ők hozták be a királyokat az egyházba s uj pápákat csináltak magok közt. Sem alatta, sem felette, sem benne — mondja a lutherán. Ne higyjen neki, édes szerkesztő ur!!

De már most mégis csak bevégzem. Megengedjen, mi öregek szeretünk beszélgetni. Uramöcsém, maga még fiatal, vegye szivére a dolgot s legyen jobb keresztyén. Majd meglássa, az isten is megáldja érte. S most boldog husvétünnepet kivánva maradok továbbra is az Urban szerető atyafia.*)

Egy igazhitü kálomista.

*) Tatár az! nem német, kedves urambátyám.
Szerk.

AZ EMBERRŐL.

— J e a n d e l a B r u y i é r e „Les caractéres ou les moeurs du siécle“ cimü müvéből forditva. —

Ne boszankodjunk az emberekre — látván azt, hogy kemény szivüek, háladatlanok, igazságtalanok, büszkék és önzök. Ők igy vannak alkotva; ez természetök; e miatt haragudni annyit tesz, mint nem tudni bevárni, mig a feldobott kő leesik, vagy mig a tüz lángot vet. —

Az emberek egyáltalában legkevésbbé sem változékonyak, vagy, ha ilyenek, ugy csak mellékes dolgokban ilyenek változtatják beszédöket, a külsőt, az illemszabályokat, változtatják néha izléseiket: de megtartják mindig rosz szokásaikat, erősek s állhatatosak a roszban, vagy az erény iránti közönyösségben.

* * *

Az ész határozatlansága, a kedély-állapot különnemüsége, a szív állhatatlansága, — a magaviselet bizonytalansága — mindannyi lelki hibák, de különbözők, s a melyek a köztök látszó összefüggéssel nem mindig tételezik fel egymást egy és ugyanaz egyénben.

Nehéz megitélni, vajjon a határozatlanság az embert inkább szerencsétlenné, mint megvetésre méltóvá teszi; — ugyszinte, vajjon mindig károsabb-e magát roszul elhatározni, mint semmiképen?

Egy különnemü kedély-állapottal biró ember,

*) Minden jóravaló halandó épülésére közlöm e lelkes sorokat. Ennél többet nem tehet oly ember és oly szerkesztő, kit, midőn még azt se tudta, hogy fiu-e vagy leány, véletlenül egy p á p i s t a paphoz vittek nyakonönteni. Ne kivánjon tehát többet tőlem, kedves urambátyám, ily rosz világban! Az ige magától is testté válik.
Szerk.

nem „egy“ ember, hanem „többet“ foglal magában: ő sokasodik annyiszor, a hányszor uj izléssel s különböző modorral bir; ő minden percben az, ki egyáltalában nem volt, és nem sokára az lesz, ki nem volt soha. —

* * *

Ha a szegénység a bünök anyja, a tudatlanság azoknak atyja! — Ritkaság, hogy egy finoman nevelt s elég észbeli képzettséggel biró ember nagyon becstelen lenne; a józan és belátó ész visszavezeti az embert a rendhez, a szelidséghez és az erényhez. — Annak, ki a roszban és hamisban egyaránt makacsul, állandóan megmarad, nincs elég értelmisége, nincs józan belátása; ily ember megjavitásán hiába fáradozunk gunyoros rajzok által, melyek őt másoknak megjelölik, de melyekben ő önmagát soha sem ismeri fel.

Vannak hibák, melyeket születésünkkel öröklünk, s melyek a megszokás által meggyökeresednek bennünk, — s vannak hibák, melyeket másoktól sajátitunk el. — Az ember néha a legszelidebb s minden jóravaló hajlamokkal születik, — de ama bánásmódok, melyeket azoktól nyer, kikkel érintkezik, vagy a kiktől függ, csakhamar kivetköztetik őt hajlamaiból, kivetköztetik természetéből; — haragos és epés lesz annyira, hogy önmagát sem ismeri fel többé, más véralkatunak látja magát, s végtére megdönbenve, kemény szivünek s magaviseletében sértőnek találja magát.

Azt kérdezzük néha: „valjon miért nem képeznek az emberek mindnyáján „egy“ nemzetet, — miért nem akarnak egyáltalában „egy“ nyelvet beszélni, — miért nem akarnak egy és ugyanama törvények alatt élni, — miért nem élnek egy és ugyanama szokások alatt? Én pedig, tekintve az észbeli tehetségek különféleségét, s tekintve az izlések és érzelmek különnemüségét, inkább azt csodálom, ha látok 7—8 személyt egy fedél alatt összejönni s egy családot képezni!

Az emberek oly nehezen közelednek egymáshoz, oly sértők a legkisebb dolgokban, oly vonakodók a a nehézségek viselésében, oly nagyon kivánnak másokat félrevezetni s oly kevéssé félrevezettetni, oly nagyra becsülik a magukét, s oly kevésre a másokét, hogy én — megvallom — nem birom felfogni: hogyan jöhetnek létre jó házassági frigyek, szerződések, béke, nyugalom, kiegyezések és szövetségek! —

* * *

Az emberiség legnagyobb részének kedélyállapota — szokásai- s modorában minden oly különös, oly idegen! Ennek oka abban keresendő, hogy sokszor olyan ember teljes életét boszuságban, hevességben, fukarságban, aljasságban, teljes alávetettségben, fáradságban s haszonlesésben kénytelen tölteni — ki vidámnak, szelidnek, kényelmetszeretőnek, dicsőnek, büszkének s minden aljasságtól mentnek született; de az élet szükségletei, — a helyzet, melyben magát találja, a szükség törvénye erőltetik a természetet s okozzák abban e roppant változásokat! —

* * *

Az élet rövid és unalmas s az egész vágyaink között mulik el: az ember a jövőbe helyezi nyugalmát s örömeit, sokszor életének ama korába, melyben a jobb javak t. i. az egészség s a fiatalság már régen eltüntek, — s midőn elérkezik ezen várt jövő, még mindig vágyaink között talál bennünket; vágyakodunk még akkor is, midőn a veszélyes betegség megragad, mely életünket eloltja, s ha felgyógyultunk volna, csak arra használt volna az, hogy még tovább is vágyakodjunk. —

Vannak javak, melyeket az ember minden áron birni óhajt, s melyeknek puszta eszméje már felemel s elragad bennünket; — és ha szerencsésen azoknak birtokába jövünk, közönyösek vagyunk e javak iránt, s annál kevésbbé élvezzük, minél inkább más, még nagyobb javakat óhajtunk. — Vannak rettenetes bajok és borzasztó csapások az emberi életbeni; bajok, melyekre az ember még gondolni sem mer, melyeknek puszta látása megrázkodtat bennünket és ha azokba esünk, oly segélyeszközöket, oly reményszálakat találunk, melyeket soha sem ismertünk azelőtt; — erősen ellenszegülünk szerencsétlenségünknek s jobban teszünk, mint gondoltuk.

* * *

E világon nincs semmi, mit az ember jobban őrizne s mit roszabbul használna fel, mint saját életét! Néha szánakoznak ugyan az emberek, hogy az időt, melyet már átéltek, roszul használták fel — de ez ritkán ösztönzi őket arra, hogy hátralévő napjaikat jobban használják fel.

Álom az élet! Az aggok azok, kik leghosszabb ideig aludtak; ők csak akkor kezdenek ébredni, ha már meg kell halniok. Akkor visszanéznek életök folyamára s gyakran nem találnak abban sem erényt, sem dicséretreméltó tetteket! Zavaros álmuk volt s minden eredmény nélkül; mindamellett érzik — miként azok, kik ébrednek — hogy hosszu ideig aludtak.

Ford. Pollák Leopold.

ÉLET. TÁRSADALOM.

TÉRT A NŐKNEK, KIK AZT MEGÉRDEMLIK.

(Vége.)

Ez időtájt baráti viszonyba lépett Erzsébet Talbot Katalin kisasszonynyal, ki a későbbi canterbury érseknek Dr. Seckernek rokona volt, s nála is lakott. Barátnéja utján ismerkedett meg Seckerrel, s e baráti viszony oly benső hajlammá forrt, hogy midőn az érsek özvegygyé lett: a londoni kör az illetők hire s tudta nélkül egymáshoz adta őket, némelyek azonban inkább szerették volna, ha a londoni püspök Dr. Hayter nejévé leendett. „Hayter kartárs", — mondá egyizben az érsek — „a világ azt rebesgeti, hogy egyikünk nőül veszi Carter kisasszonyt; én nem szándékozom nősülni; önnek engedem át jogomat." „Èn", válaszola a püspök, „nem utasitom vissza e bókot, csak örömömet fejezhetem ki a hir fölött". De azért a házasságból nem lett semmisem. Mig tehát Dealben azt ohajták, hogy a kisasszony képviselői széket foglaljon el, a londoni kör püspök oldalánál szerette volna látni.

Mikor Epictetus fordításához kezdett: ugyanakkor foglalkozott ifjabb testvére tanitásával is, kit az egyetembe szándékoztak küldeni. Az ifju oly képzettséggel lépett föl a vizsgáló bizottság előtt, hogy csodálkozva kérdezék, hol tanult s még inkább meglepte azt ez egyszerü válasz: „egyedül néném tanitott". Epictetus fordítása készen lévén, mielőtt kiadás alá juthatott volna, barátai figyelmeztették, hogy életrajzot is irjon hozzá. A kisasszony azt válaszolta: „megkisérlem, holott most sok dolgom van, mert egyuttal tizenkét inget kell varrnom." Továbbá azt is sürgették, hogy a pogány érzelmü kifejezéseket keresztyéni megjegyzésekkel lássa el, nehogy a felületes olvasó azokban megbotránkozzék. Mindent megtett, s azalatt készitgette testvére ruháit, hogy az egyetembe teljesen felruházva mehessen.

A könyv 1758-ban jelent meg; ezernél több előfizető jelentkezett. E müvéből ezer font jövedelme lett. A könyv meg is tartotta hitelét. Évek multával barátja Dr. Secker látogatta meg, hozván magával egy „leszállitott könyvek sorozatát", s igy szólt: nézze, kedves kisasszonykám, mint bánik velem a világ; ime beszédeimet fele áron vesztegetik s az ön Epictetusából csak három sillinget engednek el." Egy ilyen női munka fölkeltette Európában a figyelmet s még az akkor nagyon müveletlen Oroszországban is közölték a lapok életrajzát.

Négy évvel később Barh grófnak ajánlva, egy kis kötetben kiadta verseit; ekkor már tarthatott magának Londonban lakást, de talán egyszer sem ebédelhetett otthon; annyira szerették, hogy mindennapra több helyre el volt hiva. Testvérei, nővérei fölserdültek, és kiléptek a nagyvilágba. Mostoha anyja is meghalt, s atyafia egyik bérelt házból a másikba hurcolkodott. Ekkor a jó leány Dealben vett egy házat, oda ment lakni, s ott tartózkodott apja haláláig; mindegyiknek külön irószobája volt. A látogatók csaknem minden héten özönlöttek Londonból. Azt beszélték, hogy a természettudományban annyira jártas, hogy a legtudósabb mérnök sem állhatta ki vele a versenyt. Előre megjósolt egy zivatart s a köznép azt hitte, hogy elő is tudna olyat idézni. Egy ifju ember a canterbury templomban egy asszony mellett ülvén, ama megjegyzést tette, hogy „igen hideg van". „Az bizony", felelte ez „hideg telünk lesz, és kevés gabona, mert Carter kisasszony megjövendölte." Mialatt házát igazgatták, Európában tett egy kéjutazást két barátja kiséretében, s a tudomány bajnokai mindenütt tárt karokkal fogadták.

Legyen elég ennyit följegyeznünk e nevezetes nő életrajzából; s ha már most azt kérdik olvasóink, hogy mi célt akarunk ezzel elérni — erre a kérdésre rövid válaszunk az, hogy a nőinem is képesitve van szorgalom és buzgó tanulmány mellett ama rangra, melyet eddig a férfiak osztálya foglalt el. Nem mondjuk, hogy ugyanama szakmát válaszszák, melyekben e kisasszony kivált oly sokak fölött, de azt állitjuk, hogy az a felületes nevelési rendszer, mely mai napság a női növeldékben divik, mely izelitő gyanánt mindenből ád egy keveset, elforgácsolja az erőt, s inkább tudákos nőket képez. A női jogkör szélesb alapra fektetését csak ugy érhetjük el, hogy ha a hajlam irányában fejlesztjük a leánytanitvány tehetségét. Nem vagyunk egy véleményben azokkal, kik a női jogot azért akarják megszoritani, mert ezáltal a háztartás teréről leszorittatnak. Hisz több példa áll előttünk, hogy a legmiveltebb nők is a konyhán ép oly ügyesen elvégezték teendőiket, mint bármi szakácsné.

Tért, müködési kört kell nyitni számukra, a kiben tehetség van fölküzdi magát, aki nem alkalmas, leszorittatik. Ha megengedik azt, hogy a nő, mint müvész, tényező legyen az általános miveltség széles mezején; ha elnézik, sőt örömmel üdvözlik, ha a nő az irodalom világában egy-egy fénysugárt áraszt az előhaladás pályájára; ha megengedik, hogy mint kereskedő az anyagi jólét alkotmányához mint épitő járuljon: valóban nem foghatjuk meg, miként történhetet, hogy Illésy Györgyné gyorsirói alkalmazása ellen annyian fölszólalhattak. El a szükkeblüséggel, uraim, mert különben a korszellem boszulja meg magát mibennünk. Minél több kar, minél több értelem, annál erősb a hon.

Könyves Tóth Kálmán.

IRODALOM. MÜVÉSZETEK.

—s. **Geschichte der Freimaurerei.** Irta Findel. Findel kiadása. 1871. Nem vagyunk barátjai a szabadkőmivességnek, mindazáltal nem mellőzhetjük e mű megemlitését. Nem mintha e mű talán szabadelvü szempontból tárgyalná e testület történetét. Nem. Hogyis volna az lehetséges, mikor szerzője szabadkőmives közlöny kiadója és azonkivül a német szabadkőmives egylet elnökségi tagja. Bármily véleménynyel viseltessünk is e testület elveinek és eljárásának helyes vagy helytelen voltáról, annyi bizonyos, hogy a szabadkőmivesség az utolsó századok történetében nem megvetendő szerepet játszott, s hogy ennél fogva e kor megértésére a testület helyes ismerete okvetlenül szükséges. E mű az e nembeliek közt kétségkivül a legjobbak közé tartozik, mit már az is mutat, hogy dacára termetes voltának, 1861 óta három kiadást ért. Eltekintve irányától, még csak azt sajnáljuk, hogy a belga szabadkőmivességről nagyon is futólagosan emlékezik meg, pedig ez országban a szabadkőmivesek nagy szerepet játszanak. Kiváló részt vesznek a politikai küzdelmekben s nem egyszer győzedelmeskednek ottani elleneiken, a jezsuitákon. Legutolsó időben ugyan ismét a klerikálisok kerültek felül, de az előbbeni — annyira-mennyire — szabadelvü ministérium, melynek lelke az ifju Tirene Orbán volt, kebelökből került ki s az ő érdekeikben müködött.

— **Fejlődés** ez ama varázsszó, melynek segélyével az ujabbkori tudomány számos rejtélyt megfejtett s mely által már eddig is sok kérdés megoldatott. Darwin sikerrel alkalmazá ez elvet az állat és növényvilág magyarázatára, Buckle pedig az általános történet menetére. Radenhausen vállalkozott ez elv segitségével főkép az emberi erkölcsök, a vallások és társadalmi intézmények menetét vizsgálni.

„Isis az ember és a világ“ cimü müve most jelenik meg második kiadásban, előttünk fekszik annak első kötete.

E kötet dus tartalma öt főrészre oszlik. Az első rész a képzeletek és fogalmak keletkezését, azok fejlődését és eme fejlődés akadályait és elősegitő okait tárgyalja; itt is, valamint a következő részekben főkép a keletkezés és fejlődés természetes okai képezik a vizsgálat tárgyát. A második rész az isten-eszme és fogalom keletkezését és történeti menetét kutatja; szerző e részben igen világosan és tények alapján kimutatja, hogy az isten-eszme a kültermészet viszonyai szerint más meg más, és hogy ez eszmét az emberben nem a kültermészet mindennapi és áldásos befolyásai, hanem annak rendkivüli és ártalmas jelenségei ébreszték, hogy tehát az isten-eszme a félelem szülöttje. A következő két fejezet tárgyait a tulvilág, a szellem és a halhatatlanság eszméi képezik; az első eszme kutforrását az álom, az utóbbi kettő-ét pedig a szervesélet tökéletlen ismerete képezi. E kötet utolsó része végre a jó és rosz fogalmát, annak eredeti határozatlanságát és folyton tartó változandóságát és a társulásból eredő jogokat és kötelmeket tárgyalja.

Ide mellékeljük még egy külföldi tudós nyilatkozatát: „E mű a jelenkor bölcsészeti terményei közül a legkényesebb kérdések egyszerü józan, és higgadt, nyugalmat tanusitó tárgyalása által tünik ki. A vizsgálatnak alapul szolgáló vezérelv eddig aligha alkalmaztatott hasonló sikerrel. — Mindenütt, a hol haladásról van szó, az „Isist“-t az előcsapat élén találjuk“.

IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS MÜVÉSZETI HIREK.

= **A napokban olvastunk a Times-ban** egy érdekes összeállitást az americai methodista vándor papnő Mrs. Van Cott müködéséről. E szerint e nő egy hónap alatt 341 egyházi beszédet tartott, 296 imaösszejövetelt, 20 szeretet (!) ünnepélyt, 13 előadást rendezett, 543 levelet irt, 5918 angol mértföldet utazott, 2,225 személylyel beszélt — s általában az Ur kertjében 1424 órát dolgozott — s mindezt egy óráért csak is 2 dollárért, azaz 4 frt. 40 krért, a mely hallatlan olcsóságot a kereskedők lapja nem is mulasztja el megdicsérni. Ajánljuk a hazai prot. clerus becses figyelmébe!

= **Érdekes tudni**, hogy a legujabb statisticai számitások szerint Magyarországon olvasni tud: 383,940 férfi, 811,490 nő. Erdélyben 33,938 férfi, 53,372 nő. Összesen olvasni tud 417,888 férfi, 864,871 nő = 1.282,750. — Magyarországon olvasni-irni tud: 2.020,590 férfi, 1.285,400 nő. Erdélyben 191,345 férfi, 96.140 nő. Összesen irni olvasni tud: 2.211,935 férfi, 1.381,540 nő = 3.593,475. — Magyorországon sem olvasni, sem irni nem tud: 3.094,801 férfi, 3.521,293 nő. Erdélyben 825,862 férfi, 901,070 nő. Összesen sem olvasni, sem irni nem tud 3.920,758 férfi, 4.422,363 nő. = 8.343,116. — Megjegyzendő, hogy a sem olvasni, sem irni nem tudók számában bennfoglaltatnak a gyermekek is.

Felelős szerkesztő: **Benedek Aladár.** Főmunkatárs: **Endrődi Sándor.** Kiadó: **Fekete Bernát.**

Pest, 1871. A „MINERVA“ gyorssajtónyomása.

II. évfolyam. 11. szám. 1871. Március 16.

SZÉPIRODALMI KÖZLÖNY.

IRODALMI, TÁRSADALMI, MŰVÉSZETI ÉS KRITIKAI HETILAP.

KÜLÖNÖS CIKK.

(Melyet ajánlunk a nagyobb lapok őszinte figyelmébe.)

Prolog:

E lap szerkesztője e napokban pár percre kopott pamlagára lehevert pihenni. Figyeljenek kérem, mert a mi most következik, az sajátságos, végzetszerü valami, habár e sorok irója nem igen hisz a babonában. E kis történet azonban valóságos babona, vagy — mint rendesen — legalább is : különös véletlenség szülötte. Én tehát kopott pamlagomra lepihenve, pár szivarért küldtem a boltba és elkezdtem gondolkodni. Az ily firkáló ember már ilyen! Ha pihen is, akkor is fárad, mert gondolkodik. Nem tud ellenni már e nélkül. És a ki gondolkodik, az nem pihen. Tessék elhinni. Csalhatlan syllogismus! — Tehát gondolkodtam. És miről? Arról, a miről már gondolkodni is meguntam — mert gondolkodásom eredménye mindannyiszor megnehezitette karomat a cselekvésre : kételyek közé rántott, hol sötét van s hol nem lát az ész s a tettvágy zugot keres, hogy falba ne üsse fejét. — És mégis gondolkodtam; gondolkodtam az emberi nem céljáról s e cél eszközeiről. Képzelhetik kérem, hogy mit mindent gondolhattam össze! — midőn e gondolkodás kellő közepéből kiránt a szivarért küldött egyén és egy tekercset ad kezembe. E tekercs a szivarokat rejté, melyekből egyikre rágyujtva, nagynehezen ismét belezökkentém magam eléhbi gondolkodásomba. Gondolkodásom tárgya nem változott és — uram isten! — mire a szivar elégett, annyira fölébredt bennem az alvó tettvágy, hogy már-már asztalomhoz akartam ülni, hogy irok valamit arról, a miről gondolkodtam. Különös elhatározás volt ez. Még ily lelkesült állapotban nem igen voltam, mint e percben. Fölegyenesedtem — a midőn egy papirdarab esik zörögve lábam elé. Máskor ily papirdarab akár ezrével beborithatna s én talán egyikhez se nyulnék, s most lehajoltam ez egyért is és fölvettem, hogy megtekintsem. Egy kitépett könyvlap volt. Máskor eldobtam effélét, ha kezembe akadt is, s most olvasni kezdém. Azt hittem, hogy álmodom. E kitépett könyvlapon azt olvastam a mit irni akartam. Igen! A tárgy, minden sor, minden eszme, minden fogalom s nézet ugyanaz, mi az enyém volt e percben! Elámultam s szétnéztem még egyszer ha nem álmodom-e? Nem álmodtam, mert ép e pillanatban egy könyvszámlával lep meg egy buzgó könyvárusfiu és nekem ki kellett fizetnem azt, mert nálam ez nagy szükség. Ez biztositott tehát, hogy nem álmodom. Álmomban még sohasem fizettem. A fiu elment s én az eléhbi papirt ujra elolvasva, azonnal ama boltba siettem, honnan emberem a szivarokat hozá s ott egyenesen a takaró-papirok halmazát fölkutatva, csakugyan megtaláltam az eléhbi könyvlap nehány számszerinti folytatását — még hat lapot. Kérdeztem a boltost e lapok miként történt odajutásáról, de feleletül csak annyit nyertem, hogy : biz ő arról mitsem tud s hogy a többi papir-lommal együtt vette mázsa számra. E lapokon semmi cimet nem találtam és csak a 41-ik oldaltól az 54-ig volt meg. Több nem volt sehol. Pár krajcárt adtam ezekért s haza sietve, mohón olvastam végig. Mint látszik, szerencsére épen egy fejezet végeig van meg e könyvtöredék, de fájdalom! az eleje elszakitott mondattal kezdődik. Minden sora lelkemből volt szakitva és azért igen kevés változtatással elkészitém a sajtó alá — a mint látják is önök. — Sokáig gondolkoztam a felett, hogy valjon kinek az agyában fogamzhattak e rokon eszmék s valjon mi lehetett e röpirat (mert annak kellett lennie) cime? Szerzőjét nem is sejtem és a cimet sem, bár szerintem, e pár lapból itélve, legmegfelelőbb cim volna erre például: **„A müvészet viszonya a civilisatióhoz.“** A 41-ik lapon megszakitva az 54-ig, igy szólnak tehát e különös történetü lapok:

„— — — sitése (talán : „szentesitése“ s talán a szokás-nak) az emberalázó napszámoskodást fogja végre korlátlan világhatalommá emelni s ez által válnék örökre lehetlenné a müvészet fölvirágzása?

Valóban ettől tart sok őszinte barátja a müvészetnek, sőt sok igazi emberbarát is, kiknek müvelődésünk nemesebb iránya fekszik egyedül a szivükön. De ezek félreismerik a nagy társadalmi mozgalom tulajdonképeni lényegét; félrevezettetnek bölcselkedő socialistáink magasra emelt elméletei által, kik társadalmunk jelenlegi viszonyaival összeegyezhetlen s tarthatlan szerződésekre akarnak lépni; csalódnak

társadalmunk legszenvedőbb részének közvetlen kifakadásaiban, melyeknek valóságban mélyebb, nemesebb természeti ösztön szolgál alapul, t. i. az élet valódi élvezetének ösztöne, miszerint annak anyagi fönntartását nem életereje minden megfeszitése- és föláldozásával akarja többé megszerezni, hanem abban emberi jogánál fogva részesülni. E szerint szorosan véve : a napszámoskodásból való kiemelkedés ösztöne az, mely a szabad emberi méltóság és a müvészetben nyilatkozó emberiség eszményképe felé irányul.

De ép a művészet föladata a társadalom e mozgalmának ösztönét legnemesebb jelentőségében fölismerni s annak valódi irányát kijelölni. A valódi müvészet, álmüveltségi barbarismusából csak nagyszerü társadalmi mozgalmaink vállain emelkedhetik saját méltósága magaslatára: mert mindakettőnek egy a célja, melyet csak ugy érhetnek el, ha azt mindketten közösen fölismerik. E cél : erőteljes s szépészetileg kifejlődött emberiség; a társadalmi nagy átalakulás adja meg neki az erőteljességet; a müvészet pedig a szépséget.

A társadalmi kifejlődés menetét — amint az a történelem lapjain átvonuland — itt közelebbről meghatározni sem föladatunk nem lehet, sem átalában e részben az ember társadalmi természetének minden föltevéstől ment történelmi alakulására nem gyakorolhat irányadó befolyást bármily doctrinair okoskodás is. Nem az emberek csinálják a történelmet, hanem abban minden a maga belső szükségességénél fogva alakul és működik. De amaz állapot, hol egykoron célját éri a mozgalom, lehetetlen, hogy más legyen, mint a jelenvalónak ép ellenkezője; különben az egész történelem csak egy célnélküli, nyugtalan körbenforgás egymásutánja lenne s nem hasonlitna a folyó — természet parancsolta — menetéhez, mely minden szétágazása, irányváltoztatása s kiáradása dacára is mindig csak egy főirányban hömpölygeti habjait.

E jövő állapot korszakában reményünk lehet, hogy az emberiség megszabaditja magát utolsó vakhitétől, tudniillik a természet félreismerésének lidércnyomásától, minek folytán az ember eddigelé csak egy oly cél eszközeül tekinté magát, mely rajta kivül esett. Mihelyest egyszer az ember egyedül önmagát tekinti léte céljául s megérti, hogy ezt csak minden embertársával való egyesülése által érheti el legtökéletesebben : akkor társadalmi hitvallása csak Jézus ama tanitásának határozott beismerése leend, melyben mondá : „ne törődjetek vele, hogy mit fogtok holnap enni és inni, sem hogy miként fogtok ruházkodni, mert hiszen a ti mennyei atyátok mind megadá ezt tinéktek.“ Ez a mennyei atya pedig ugyanakkor nem lesz más, mint az emberiség társadalmi okossága, mely a természetet s annak minden gazdagságát az egész emberiség javára, boldogitására forditandja. Mert hogy az életnek tisztán anyagi fenntartása mindekkorig gond, még pedig igazi, minden szellemi tevékenységet elzsibbasztó, testet-lelket ölő, emésztő, terhes gond tárgya : ép ebben feküdt és fekszik társadalmi viszonyaink bűne és átka! Ez anyagi gondok gyöngévé, szolgalelküvé, butává és nyomorulttá tevék az embert; oly lénynyé, ki többé sem szeretni, sem gyülölni nem tud igazán; oly állampolgárrá, ki minden pillanatban kész szabadakaratának legutolsó szikráját is föláldozni, csakhogy e gondok terhétől szabaduljon. Oh dicső megváltó! mennyi nyomornak lőn kútfeje az, hogy épen csak a szegény galiléusok nem értettek meg tégedet, hanem egyedül e világ gazdagai, kik betüszerint követik tanitásodat és ép azért minden erejükből pártfogolják is a kereszténységet!

Ha majdan a felebaráti szeretetben egybeolvadt emberiség egyszer mindenkorra lerázza magáról e gondok nyügét s — mint a görög a rabszolgára — azokat a gépekre — a szabad teremtő ember e mesterséges rabszolgáira — fogja bizni, melyeket eddigelé szolgált, mint a Fetisimádó saját készitette bálványát : akkor fölszabadult tevékenységi ösztöne csak mint müösztön fog nála nyilatkozni. Ilyeténképen sokkal fölfokozottabb mértékben fogjuk visszanyerni a görög szellemélet alapelemeit. Ami a görögnél természetes kifejlődés sikere volt, az nálunk mint történelmi küzdelem eredménye fog majd nyilatkozni; ami nála félig öntudatlan adomány volt, az, mint kivivott tudás, fog fönnmaradni, mert amit az egyetemes emberiség valóban tud, azt többé soha el nem felejtheti.

Csak az erőteljes ember van igazán teremtve a szerelemre; csak a szerelem képes fölfogni a szépet s csak a szép szüli a müvészetet. Gyöngék közt a szerelem csak érzéki minőségben nyilatkozhatik! A gyönge szerelme az erőshöz : alárendeltség, félelem; az erős szerelme a gyöngéhez : részvét és elnézés. Csak az erős szerelme az erőshöz lehet valódi szerelem, mert ez szabad vonzalom s odaadás ahhoz, ki nem képes bennünket kényszeritni. Az emberek minden égalj alatt s minden fajkülönbségben csak a valódi szabadság által válhatnak egyforma erősekké; az erőteljesség a valódi

szerelemhez, a valódi szerelem a széphez vezet, s a szépség tevékenységének kifolyása pedig a müvészet.

Amit az élet céljának tekintünk, a szerint növeljük magunkat és gyermekeinket. A hajdani germán, harc és vadászatra, a jó keresztény pedig önmegtagadás és alázatosságra neveltetett, mig a modern államalattvaló még a müvészet és tudomány terén is csak az iparüzletre neveltetik. Ha a jövő szabad embere nem fogja többé egyedüli életcéljának tekinteni a mindennapi kenyérkeresetet; ha egy uj tevékenységnek indult hitvallás, vagy jobban mondva : öntudat folytán az életfenntartás módja — bizonyos annak megfelelő természetszerü tevékenységért cserében — biztositva lesz számára; szóval: ha az iparüzlet nem lesz többé zsarnok urunk, de szolgálónk : akkor az élet célját az életörömben fogjuk keresni s gyermekeinket nevelésük által ez életöröm legtisztább és valódibb élvezhetésére képesekké tenni — leend törekvésünk!

A nevelés, a testi erő kifejtését s a testi szépséget tartva szem előtt, már csak a gyermek iránti osztatlan szeretet s viruló szépsége fölötti örömnél fogva is tisztán müvészeti irányban fog haladni s e szerint bizonyos tekintetben minden ember valódi müvész lesz. A természeti hajlamok különfélesége, a legkülönbözőbb müvészeteket s az azokból folyó legkülönválóbb irányokat is soha nem képzelt tökélyre és magaslatra vezetendi s az összes emberi öntudat végre a szabad és osztatlan emberiség öntudatában fogja legfőbb hitvallása kifejezését föltalálni.

Az ilyen müvészet aztán conservativ lesz ugyan, de fönnmaradási és virágzási erejénél fogva voltaképen önmagát fogja fönntartani, s nem egy kívüle eső cél miatt lesz törekvése fönnmaradni. S az ily müvészet nem szalad a pénz után!

„Agyrém"! „Ábrándkép"! hallom fölkiáltani a modern állami és müvészi barbarismus nagy bölcseit és mézes ajku szószólóit, az ugynevezett gyakorlat embereit, kik enemü müveleteikben mindennap csak hazugságok, erőszakoskodások, vagy — ha elég jólelkűek — legfölebb tudatlanság által képesek magukon segiteni.

„Szép eszménykép ez is, mint sok más, mely csalékonyan lebeg előttünk, s melyeket a tökélytelenségre kárhoztatott emberiségnek soha sem lehet elérnie." Igy sohajtoznak a menyországi boldogságért rajongók, melylyel szerintök az isten — legalább saját személyökre nézve — jóváteendi megfoghatlan hibáját, mit az ember földi élte megteremtésekor elkövetett.

E mellett tényleg az ő valóban csak képzelt és soha nem teljesülő agyrémviláguk tisztátalan salakja közepette, a legellentétesebb állapotban élnek, szenvednek, vétkeznek és hazudoznak; a képmutatás minden szinezetü müvészetével egymást fölülmulni törekednek utópiájuk hazug világa fönntartásában, melyből, mint a legfrivolabb szenvedély nyomorék teremtményei, mindennap nagyot esnek alá a józan valóság meztelen talajára, s ábrándképnek, utópiának tartják, hirdetik amaz egyedüli s természetes megváltó-eszközt, mely félrevezettetésük láncaitól megszabadithatná; ép ugy, mint a szegény őrültek, kik agyrémeiket tartják valóságnak s a valóságot őrültségnek.

Ha volt valaha utópia, vagy valóságban soha el nem érhető eszménykép a történelem folyama alatt, ugy a kereszténység (a positiv vallásokban élő kereszténység) az, mely tisztán mutatá s még ma is mutatja, hogy alapelvei a szó valódi értelmében — nem valósithatók. De elvei miként is léphettek volna életbe, mikor ép az élet ellen voltak irányozva, s épenséggel minden életrevalót megtagadtak és kárhoztattak? A kereszténység elvei tisztán szellemi, sőt szellemfölötti elveken alapulnak; alázatosságra, lemondásra, minden földi dolog megvetésére s eme megvetés nyomán még is felebaráti szeretetre tanit. S miben nyilvánul mindennek megvalósulása a modern világban, mely magát keresztényinek nevezi, s mely a keresztényi hitvalláshoz ragaszkodik, mint megingathatlan alapjához? A képmutatás dölyfösségében, az uzsorában, a természet javainak egyoldalu megrablásában s szenvedő felebarátainknak önzéssel telt megvetésében! Honnan van e vastag ellentét az ige, az eszme és annak megtestesitése között? Mert az eszme betegen sarjadzott ki az időközben meggyengült és elzsibbadt ember természetéből s az ember valódi, egészséges természete ellen vétkezett. Hogy mily erős e természet s mily kiapadhatlan, örökké felfrissülő az ő forrása, ezt ép amaz eszme átalános nyomása alatt bizonyitá be, mely — legbennsőbb következetességében végrehajtatva — tulajdonképen az egész emberiség kiirtását is szükségképen eredményezte volna, miután a szerelmi ösztön elnyomását és annak keblünkből való kiirtását is a legfőbb erények közé sorolá. De ime láthatjátok, hogy a mindenható egyház eme tanitása dacára még is oly nagy az emberek száma e világon, s hogy keresztény-gazdászati állambölcseségtek azt sem tudja, mit kezdjen el vele; hogy társadalmi öldöklő fegyverekhez kell nyulnotok kiirtására, s hogy valóban boldognak éreznétek magatokat, ha a kereszténység csakugyan kiirtotta volna az em-

beriséget, kivévén titeket, hogy igy szeretett „én"-etek egyedül imádott istensége annál jobban betölthetné, elnyelhetné az egész világot!

Ilyenek mindazok, kik utópiákat, agyrémeket kiáltoznak akkor, midőn a józan emberi ész, őrült kisérleteikkel szemközt a valódi, egyedül észlelhető és fölfogható természetre hivatkozik s midőn az isteneredetü emberi okosságtól mást nem kiván, mint hogy helyettesitse bennünk amaz akarati ösztönt, mely az életfönntartási eszközöknek gondtalan bár, de nem minden fáradság nélkül való előteremtésében nyilatkozik! Mert valóban ennél nem kivánunk tőle más eredményt az emberi társadalomra nézve, hogy aztán ez alapon fölépithessük a jövő kor valódi szép müvészetének csarnokát.

Az annyira magasztalt és elvetett eszménykép tulajdonképen semmi alappal nem bir, mert ha abban, amit magunknak az elérhetés vágyakodásával képzelünk, az emberi természet bennfoglaltatik az ő valódi ösztönével, képességei- és hajlamaival együtt, mintegy önmagát megteremtő akarat: akkor az eszménykép épenséggel nem egyéb, mint maga a valódi cél, mely egyenes akaratunk tárgyát képezi. Ha pedig az ugynevezett eszménykép az emberi természet hajlamain kivül eső cél teljesülési vágya felé irányul, akkor az ilyen eszménykép csak a beteg kedély örjöngésének, nem pedig a józan emberi ész nyilvánulásának tekinthető.

Müvészetünk eddigelé ilyformán viszonylott az eszményképhez, mert valóban a keresztény-müvészeti eszménykép csak mint rögeszme, mint egy idegláz fantazmagoriája nyilatkozhatott, mert ép az emberi természeten kivül kellett célját és irányát keresnie s e szerint saját megtagadását és végét is e természetben találnia. De az emberiség jövő müvészete a természet örökfriss, erőteljes és viruló földéből fog kigyökerezni, és soha nem sejtett magasságra emelkedni, mert mint a növény, ugy a müvészet is alulról törekszik fölfelé: az emberi természetben fogamzik meg s az egész emberiség szellemvilágát karolja át.

A valódi müvész, ki már jelenleg is képes az igazi szempont magaslatára emelkedni, — miután e szempont öröktől fogva létezik — már mostanság is müködhetik a jövő műremek előteremtése érdekében. S valóban a testvérmüvészetek minden ága, mint mindig, ugy jelenleg is számos termékében nyilvánitja magasztos öntudatát. Ámde kezdettől fogva — s főleg napjainkban — mi okozott és okoz gyötrő fájdalmat, emésztő zsibbadást az efféle remekmüvek fennkölt szerzőinél? Nem-e a külvilággal való érintkezésük, melynek számára teremtettek? Avagy nem volt-e föllázitó az épitészre, midőn teremtőerejét — megrendelésre — katonai laktanyák s bérházak emelésére kellett szétharácsolnia? Mennyire fájhatott a festésznek, ha szükségtől kényszeritve, egy milliomos uzsorás arcával, — a zenésznek, ha lakoma-zene szerzésével — s a költőnek, ha megrendelt gyári müveket kelle dolgoznia? Mennyit szenvedhettek, midőn teremtőerejüket a kenyérkeresetnek, s müvészetüket a napszámoskodásnak kényszerültek föláldozni! De végre mit szenved például — első rendben — a drámai költő, ha minden erejét a költészet legmagasztosabb műremekében, a drámában akarja egyesiteni? Valóban annyit, mennyit a többi müvészek összevéve! —

Az ő müve csak az által ölti magára a valódi mütermék becsét, hogy a nyilvánosság utján érintkezik az élettel s egy drámai mütermék csak a szinház által nyer életet. Ámde, ugyan mik mai napság eme minden müvészetek segédeszközei fölött rendelkező szinházintézetek általában? Ipar, pénzüzleti és kasztvállalatok, még ott is, hol az állam vagy fejedelmek bőkezü segélyzéseiben részesülnek. Vezetésük legtöbb helyen oly egyénekre van bizva, kik még tegnap valami irodát, vagy terméküzletet igazgattak s kik holnap ismét valami uj kereskedési vállalaton törik a fejüket, melyet kiváló számitó tehetségükkel kivánnak szolgálni. Ameddig a szinházat nyilvánosság uralgó szelleme s az igazgatóra ráerőszakolt ama kötelesség érfelmében, miszerint a közönséggel szemközt csak mintegy ügyes spekuláns foglaljon állást, nem fogják másnak tekinteni, mint pusztán eszköznek a belefektetett tőke jutányos kamatai megtérítésére: természetes eljárás marad, hogy vezetését mindig az erre szolgáló eszközök kizsákmányolásához legjobban értő üzérekre fogják bizni, miután az oly müvezetés, mely a szinház valódi eszméjének megfelel, nagyon nem illik annak modern föladata betöltéséhez. — Ép azért, minden mélyebben gondolkodónak be kell látnia, hogy ha a szinházak működését az ő természetes és magasztos hivatásuk felé akarjuk terelni, mindenekfölött szükséges azokat üzleti, nyerészkedési s kaszt-alkotmányuk bilincseitől megszabaditani.

„Miként lehetne ezt valósitani? S miért kivenni ez intézetet egy olyan szolgálattétel alól, melynek mainapság minden ember s minden társadalmi vállalat alá van vetve?" — Halljuk ellenvetni az üzlet megcsökönösödött hőseit.

Igen, ép a szinházat kellene e részben minden más intézetek fölött emancipálni, mert a

szinház a legszélesebb alapu és a legbefolyásosabb műintézet, s ha az ember legnemesebb tevékenysége ösztönét, hajlamát szabadon nem követheti, miként legyen szabad és független akaratában s tetteiben alárendeltebb irányban? Miután már az államhivataloskodás és katonáskodás, legalább szorosan véve, nem tartoznak többé az iparüzleti foglalkozások közé : okszerü dolog lenne a nyilvános müvészet fölszabaditását is életbeléptetni, mert — amint fönntebb mondók — ép neki jutott magasabb föladat és felette fontos hivatás társadalmi mozgalmaink irányozása körül. Az örökifju, az önmagából s a korszellem legnemesebb ösztönéből folyvást fölfrissülést meritni képes müvészet, sokkal szebb és magasabb cél, t. i. az emberiség magasztos hivatásának célja felé képes terelni a vad sziklák és kietlen zátonyokba könnyen beleütköző szenvedélyes társadalmi mozgalmak folyamát, mint korunk elkorhadt s a nyilvánosság szelleme által megtagadt hitvallása, s erőteljesebben, meghatóbban, mint gyámoltalan, önmagával ellenkezésbe jött állambölcseségünk.

Barátai a müvészetnek! ha valóban sziveiteken viselitek a müvészet megmentését a fenyegető viharok közt : tudjátok meg, hogy azt nemcsak megmenteni, de valódi életének viszszaadni is tartozunk!

Ti őszinte, jóakaró kormányférfiak! ha az általatok előrelátott, erőszakos társadalmi átalakuláshoz — melynek csak azért szegültök ellen, mert az emberi természet tisztasága felől táplált ferde és megingatott hitetekben nem tudjátok képzelni, hogy ez álalakulás egy rosz állapotot még roszabbá ne változtasson — egy valóban életképes alapot kivántok szolgáltatni, mely egyszersmind a legnemesebb ösztönök forrása lenne : ugy segitsetek bennünket minden erőtökből visszaadni magasztos hivatásának a müvészetet!

S ti, az emberi társadalom minden rétegében a szenvedő osztályt képviselő polgártársak! ti, kik elfojtott dühvel töprenkedtek azon, hogy a pénz rabjaiból miként válhatnátok szabad emberekké, értsétek meg föladatunkat és segitsetek kivivni a müvészet méltóságát, hogy megmutathassuk néktek, miként válnátok napszámosokból müvészekké s az ipar rabjaiból öntudatos, szép, erőteljes, szabad emberekké, kik a természet, nap és a csillagokkal, a halál és az örökkévalósággal szemközt elégült büszke mosolylyal igy kiáltanátok fel : ti is mind a mieink vagytok s mi vagyunk a ti uraitok!

Ha ti mindnyájan, kikhez kiáltó szavunkat intézzük, egyetértenétek velünk, mily könnyü dolog volna hatalmatok által életbeléptetni amaz egyszerü rendszabályokat, melyeknek a szinházak — mint a legfontosabb műintézetek — fölvirágzása lenne kimaradhatlan következménye. Az állam és a helyhatóságoknak mindenekelőtt mérlegbe kellene vetniök a rendelkezésük alatt álló eszközöket ama cél elérésére, miszerint a szinházak oly állapotba tétessenek, hogy csak magas és valódi hivatásuk szerint működhessenek. E cél az által éretnék el, ha a szinházakat oly mértékben segélyeznék, hogy vezetésük és müködésükben tisztán csak müvészeti irányt követhetnének, mire csak is s épen maguk a müvészek lennének leginkább hivatva, kik a műtermékek érvényesitésére egyesülvén, bizonyos célszerü berendezés nyomán, kölcsönös üdvös tevékenységük által egymást gyámolitanák; mert egyedül a legtökéletesb szabadság egyesitheti őket ama törekvésben s ama cél elérésében, mely az üzleti speculatio szükségének megszüntetését föltételezi. E cél pedig a maga a müvészet érdeke, melyet csak a szabad szellem képes fölfogni, megérteni, nem pedig kenyérkereset rabszolgája.

Működésük itélőbirája a nyilvánosság, a szabad közvélemény leendne. De hogy ez a művészettel szemközt tökéletes, szabad és független legyen : a megkezdett uton még egy lépéssel tovább kellene haladni, t. i. a közönségnek igen olcsó s később szabad bemenetet kellene engedni a szinházi előadásokra.

Ameddig az élet minden szükségleteihez pénz kell, s ameddig az ember pénz nélkül csak a szabad léggel és a vizzel rendelkezik, ez életbeléptetendő rendszabály csak azt célozhatná, hogy a valódi szinházi előadásokat, melyekre a közönség megjelen, ne fizetett működésül tüntesse föl, hanem az állam, vagy még inkább az illető hatóságok föladata volna egyetemes hozzájárulás folytán nem egyenként, de együttesen kárpótolni a müvészeket működéseikért.

Ahol evégre nem találtatnék elég erő és mód, célszerübb leendne az oly szinház működését, mely csak üzleti vállalatok által tarthatná föl magát, egészen megszüntetni, vagy legalább mindaddig beállitani, mig az illető község vagy hatóság elég erősnek nem mutatkozik saját müvészeti kielégittetésére meghozni a szükséges áldozatot!

Ha az emberi társadalom ilyeténképen egyszer majd oly szép és nemes kifejlődést nyerend, milyet egyedül a müvészetek összemüködése által soha el nem érendünk, de melyet a kimaradhatlanul bekövetkező nagy társadalmi átala-

kulások segélyével elérni remélhetünk s mely után törekednünk kell : akkor a szinházi előadások is ama legelső közös vállalatok leendnek, melyek végkép kizárják a pénz és nyereségvágy fogalmát; mert ha a nevelés a föntebbi föltevések mellett mindinkább müvészeti irányban fog fejlődni és virulni, egykor mindnyájan annyira müvészekké válandunk, hogy mint müvészek mindenekfölött az ügyért magáért s a müvészet célja — nem pedig bizonyos mellékes üzleti cél érdekében fogunk szabadakaratból egyetemes közreműködésre egyesülhetni.

A művészet, és annak csarnokai — melyeknek kivánatos ujraszervezését ezuttal csak futólag körvonalozhattuk, ekként minden jövendőbeli közintézetek mintaképei és előhirnökeiül fognak szolgálhatni. Ama szellem, mely a művészeti testületeket valódi céljaik elérésében összetartaná, minden más társadalmi egyesülést is átlengene, mely valamely magasabb emberi célt tűz ki, mert elérve a valót, minden jövendőbeli társadalmi működésünknek csakis müvészeti irányban kell alakulnia s fog is; amint az az ember nemesebb hajlamai és ösztönével leginkább megegyezik.

Ugyanez elmélet illik tehát a többi művészetekre is. —

E szerint beteljesednék a megváltó ama tanitása, miszerint mindnyájan egyforma emberek és testvérek vagyunk. Apollo pedig ez egyetemes testvérfrigyre rányomná a szépség és erőteljesség örökpecsétjét s az embert önbecse felőli kételyéből kiragadva, legmagasabb — teremtő hatalma öntudatához vezetné vissza.“ — — —

Epilog :

Eddig van. — Már most azt kérdem : igazságok-e ezek, mik itt — bár ily kiszakitott, töredékes módon — irva, illetőleg nyomtatva vannak? Én nem merem állitani; de azért igazságoknak hiszem! Ha valaki a derék olvasók közül szintén igy vélekedik, az ha teheti, hirdesse az eszméket, melyek s melyekhez hasonlók léteznek e kis, kezdetleges müveltségü országban is, de melyeknek — mint látszik — rendes sorsuk : a boltok takaró-papirjai közt foglalni helyet. — Ez eszmék különben nemcsak reánk vonatkoznak, de annál szebb volna, ha **mi** kezdhetnők meg valódi érvényesitésöket, a mi, ha nem is forradalmi uton, de lassu, békés reformok által talán eszközölhető volna. Én nem kardoskodom — ismétlem — oly nagyon ez elvek igazsága és üdvösséget hozó ereje mellett, mert azok nem közvetlen tőlem eredtek, — mint leirám. De mert azokat én is vallom : érvényesitésükön törekszem! Ohajtom azért, hogy mindazok, kik ez elveket szintén elfogadják helyesek gyanánt : ugyanekképen cselekedjenek!

Szerintem épen e **cselekvés** hiányzik bennünk leginkább. —

BENEDEK ALADÁR.

NEM MONDOK RÁJOK ITÉLETET...

Nem mondok rájok itéletet,
És nem panaszlok ellenök;
Hát hogyha nekik igazuk van!
Az önzés nem az ő bünök.

E gúnymosoly már ajkukba forrt,
Mely jót és roszat kikacag;
Különben tudnak tán szeretni,
S e lelketlenség álca csak.

Nem mondok rájuk itéletet,
Oh, jól ismerem őket én!
Náluk nincs láng, nincs lelkesülés.
Oly nyomorult mind, oly szegény!

Ők mennek, lesve a hir után,
— Mint varju, ha fénylik, ragyog; —
Ők irigyek — s harcolni gyöngék :
Ártatlan csirketolvajok.

DARMAY VIKTOR.

KOLOMEAI DON JUAN.

— Sacher Masoch beszélye. —

(Folytatás.)

Megvallom, ez ember inkább s inkább kezde érdekelni.

Egy pohár tokait lehajtott még, s folyvást beszélt. Szemei usztak, nyelve uszott és szavai folytak.

— Nos, uram, mi teszi szerencsétlenné a házas-

ságot? — kérdé, mialatt kezeit vállamra tevé, mintha szivéhez akarna szoritani. — Gondolja meg uram, — a gyermekek!

Meg valék lepve.

— De kedves barátom, — szólottam, — nézze csak ezt a zsidót, mily nyomorultan él itt és nézze nejét. — Nem futnának-e széjjel, mint a kutyák, ha gyermekeik nem volnának és a gyermekszeretet nem laknék bennük?

Élénken intett fejével, és kezeit fölém emelé, mintha meg akart volna áldani.

— Igy van, igy van, testvér! Épen ezek, ezek egyedül, — ezek, ezek! — Hallgassa csak meg történetemet.

— Gyermek voltam, hogy is mondjam? tudja, olyan bamba kölök voltam. Féltem a nőktől. Ha lovon ültem, férfi valék. Vagy felkaptam lőfegyveremet és kimentem a szántó földekre, az erdőbe, a hegyek közé, — de nem akarok önnek meséket mondani vadászataimról — elég az hozzá, hogy ha medvével találkoztam, egészen közelembe engedtem jönni és csak azt mondtam: Fel, fel bátyám! — ekkor felkelt, felém jött, annyira, hogy lehelletét éreztem — lelőttem s épen azt a fehér foltot találtam, mely mellén diszlik. De ha nőt láttam, kitértem neki az utból. Ha megszólitott, elpirultam, rebegtem — mint olyan bamba kölök; hiszen ön ért engem ugy-e? Mindig azt gondoltam, hogy a nőnek csak hosszabb ruhája van nálunknál, s az az egész különbség közte és köztünk. Olyan bamba kölök voltam! Hisz ön tudja, hogy mi nálunk milyenek az ilyen kölkök! Még a szolgák sem beszélnek ilyen dolgokról,nekünk s a gyermek felnő, már szakálla is hajt és még nem érti: mért dobog az ifjunak szive, ha nőt lát; — tudja, azt mondom önnek, olyan bamba kölök voltam.

S midőn már ehez is értettem valamit, azt gondoltam, hogy Amerikát vagy legalább is valami uj csillagzatot fedeztem fel. — Csak gondolja meg, hogy a gyermekeket nem a vizből huzzák ki, mint a zsákokat. Igen. Ekkor hirtelen szerelmes lettem. Magam sem tudom, hogy hogyan történt. — Különben én untatom önt, ugy-e?

— Kérem, legkevésbbé sem.

— No jól van. Szerelmes lettem. Atyámban ekkor az az eszme támadt, hogy engem és nővéremet kissé megtáncoltasson. Ez alkalommal egy kis francia jött hozzánk hegedüjével, azután jöttek még földbirtokosok a közelből, fiaik és leányaikkal. Annyit mondhatok, hogy vig társaság volt és csupa szomszédokból állott. Mindenki ismerős volt egymás közt és mindannyian jól mulattak, csupán én remegtem egész testemen. Az én kis franciám azonban nem sokat gondol velem; felállitja a párokat, a mint neki tetszik; megkap engem is, kabátom ujjánál, megkapja ugyanekkor egyik szomszédunk leányát is, egy kicsi szerény gyermeket, annyit mondhatok önnek.

Rendbe állottunk tehát és ő tartá kezemet — mert én — én, higyje el, halott voltam. Táncra kelünk. Én nem is nézek reá, csupán kezeink tüzelését érzem. Végre, hallatszik: „Messieur!“ Ilyenkor a táncos táncosnője elé lép, összeüti bokáját, fejét mellére csüggedni engedi, épen ugy, mintha lefejezni akarnák, karját meggörbiti, táncosnője ujjainak hegyét megérinti és megcsókolja kezét. A vér fejembe tolult. Ő szépen meghajolt s midőn fejemet fölemelém, egészen elpirultnak láttam és szemei — oh e szemek!!

Lezárta saját szemeit és visszahanyatlott székén. „Bravo Messieurs!“ fel valék mentve. Ettől fogva e nővel többé nem táncoltam.

Egyik szomszédunk leánya volt. Szép leány! — mit mondjak önnek — szép volt! Madjnem azt mondanám: oly előkelő, oly fenséges szépség. Minden héten táncóránk volt. Én nem is beszéltem vele, de midőn a kozakot*) táncolta, karját csinosan meghajlizva, szemeim mélyen szegeztem reá és ha ilyenkor rám nézett — fütyülve fordultam meg sarkomon. A többi ifju urak, mint a cukrot, ugy nyalták ajjait, csaknem kificuznitották kezeiket és lábaikat, hogy zsebkendőjét fölvehessék; ő azonban mindezekre nem figyelt és rám mereszté szemeit.

Midőn elkocsizott, s én a lépcsőn le világitottan neki és lenn megállottam, hősnek képzeltem magam. Ilyenkor kényelmesen beburkolózott köpenyébe, arcára vonta a fátyolt, mindnyájuknak oly barátságosan intett, hogy az irigység szinte gyomromat égette és midőn a csengetyük már csak a távolból hangzottak felém, még mindig ott állottam a lépcsőkön, kezemben az égő gyertyával, mely, minthogy ferdén tartám, minden ruhámat összecsepegte. Tudja uram, olyan bamba kölök voltam. —

A táncórák is megszüntek és én soká nem láttam őt.

Ekkor, néha éjjel fölébredtem álmomból, sirtam s nem tudtam, hogy miért; ekkor tanultam szerelmes verseket és szavaltam reggeltől estig és mindezt ruhatartómnak mondám el. Ekkor lettem merész és ábrándoztam; elővettem hárfámat és énekeltem, oly tüzzel, oly erővel, hogy vén vadász-kutyánk kibujt a kályha alól és fejét az égre emelve borzasztóan vonitott.

Tavaszkor vadászni mentem. A hegyek közt barangolva, egy ösvény fölött feküdtem le; egyszerre zörögni hallom az ágakat és az erdőn keresztül egy nagy medvét látok közeledni, egészen lassan, kényelmesen. Csendes voltam, csend volt az erdőben is — csak egy varju röppen el fölöttem hangosan krákogva. Ekkor kimondhatlan félelem fog el, keresztet vetek

*) A kozákok nemzeti tánca.

magamra, visszatartom lélekzetemet és midőn tovább látom menni a medvét — minden erőmből futni kezdek.

Vásárkor volt. — Bocsássa meg uram, hogy oly szaggatottan, minden összefüggés nélkül mondom el történetemet. — Ott valék a vásáron és a mint ott kullogok, meglátom őt is.

Igaz, egészen feledém, megmondani nevét: Nikolája Senkovnak hitták. Járását egy hercegnő irigyelhette, hajfonadékai nem függtek többé, hanem feje közé illesztve, arany pártát képeztek; mozdulatai oly könnyük és szabadok voltak s oly kimondhatlan kecscsel lebegett a sáros kövezeten és ruhájának ráncai oly ingerlően suhogtak, hogy egyedül e ráncokba is szerelmes lehetett volna bárki. A vásár zajos; körös-körül hallatszik az eladók és vevők fejkábitó lármája; a parasztok nehéz bocskoraikkal cammognak a sáros utcákon; a zsidók bicegve csusznak át a tömegen; minden felől lárma, jajgatás és nevetés; a gyerekek fasipokat vesznek és irgalmatlanul sipitanak. Ő azonban mindjárt észrevett engem.

Ekkor elszánom magam, körülnézek és azt gondolom: „Megállj! A napot megveszed számára! bizonynyal örülni fog ennek! mit is adhatnál neki becsesebbet?“ Bocsássa meg, mézes kalácsból készített napot értek; annyit mondhatok, hogy pompásan meg volt aranyozva. Már messziről feltünt nekem, oly bámuló arca volt, mint a milyent lelkészünk csinál, ha ingyen kell valakit eltemetni. Jól van, — gondolám — ez egyszer merész leszek, mint az ördög maga, a sátorhoz lépek, oda vetem huszasomat, — egyetlen huszasom volt, — és megveszem a napot. Aztán nagy léptekkel megindulok és a kisasszonyt megfogom ruhájánál; a mi tulajdonképen igen illedelmetlen volt, de ilyen az ember, ha szerelmes, felejt minden illemet! — Megkapom tehát ruhájánál és megkinálom a nappal, és mit gondol ön: mit tesz az én Nikolájám?

— Bizonynyal megköszöni.

— Megköszöni? — Ő — ő szemembe nevet, nevet atyja, nevet anyja, nevetnek testvérei és rokonai, mindannyi Senkov nevet! Ugy érzém magam, mint ott az ösvény fölött, midőn a medve lassan közeledett felém. Futni szerettem volna, de szégyeltem magam; a Senkovok pedig folyton nevetnek. — Ők gazdag emberek és mi is azok voltunk — tisztességes jövedelmünk volt; végre zsebre dugva mindkét kezemet, igy szólék: „Nem szép kegyedtől, Pana Nikolája, hogy igy nevet. Atyámtól, a vásárra csak egy huszast kaptam és azt is önért vetettem oda, mint a herceg, ki önnek adja husz faluját. — Legyen oly kegyes tehát — — nem folytathattam. Könyek eredtek szemeimből. Tudja uram, olyan bamba kölök voltam. Pana Nikolája azonban megfogja mindkét kezével a napot, kebléhez szoritja és rám tekint. Szemei oly nagyok, oly tágak — az egész világ nem látszott előttem oly nagynak — és oly mélyek voltak! oly ellenállhatlanul vonzók, mintha magukba akarnának temetni és ő bocsánatot kért tőlem, szemeivel kért bocsánatot, mert ajkai erősen remegtek.

S én felkiálték: „Óh mily bamba kölök vagyok én, Pana Nikolája! A napot letépném most az égről, istennek valóságos, fényes napját is lábaihoz tenném, óh csak nevessen ki, nevessen ki.“ Ekkor egy lengyel gróf jő, erősen vágtatva kocsiján. Hat lova volt befogva britschkájába és ő bakján ülve, az ostorral kezében, a vásáron keresztül vágtat; eszeveszett! itt, ily gyorsan vágtatni. Lármázik mindenki, egy zsidó a földön gurul, a Senkovok mind lábra kapnak, csupán Nikolája áll mereven és csak kezét emeli fel a lovak elé. Én átfogom derekán és elragadom. Nikolája átkarolja nyakamat. Mindenki lármázik, én azonban, vele karjaimban, táncolni szeretnék. Ezalatt a gróf is elrohan britschkájával és a lány is egy pillanat, alatt — egy pillanat alatt mondom — kisuhan karjaim közül.

. . . . . lengyel! Ily gyorsan vágtat a vásáron át!

— Èn azonban mindezt ugy beszélem el önnek, a mint magam átéltem, rövidebb akarok lenni.. —

— Nem, nem, mi oroszok szivesen beszélünk magunk és beszéltetünk másokat. Kérem, csak folytassa. — Én kinyujtózkodtam padomon. Ő uj pipára gyujtott.

— Ugyis már mindegy — folytatá, — „rabok vagyunk, azért hallgassa végig történetemet.“

A lengyel gróf tehát elválasztott bennünket a bátor családtól. A Senkovok mindenfelé szét voltak ugrasztva. Azt gondolja, kerestem őket? Pana Nikolája egész szeliden karjaimba csimpeszkedik és én az övéihez vezetem, azaz mindig körülnézek, hogy még jókorán megláthassam őket és a sátrak közt elillanjak szemeik előtt. Büszkén, mint a kozák, fölemelem fejem és csevegünk. De miről is? Egy asszony ült a piacon és fazékat árult. Nikolája azt állitja, hogy vizre jobbak az agyagból készült fazékak, én meg azt mondom, hogy a fából készültek jobbak, csupán azért, hogy valamit beszéljünk; ő a francia müveket dicséri, én a németeket; ő a kutyákat, én a macskákat s mindezt csak azért tevém, hogy beszélni halljam. Oly kimondhatlanul kedves volt ekkor! s ha megharagudott — e hang! — mint a zene, olyan volt! Higyje el uram, ezt én mondom! Végre körülvettek a Senkovok, mint a vadat; többé nem kerülhettem ki s azért Senkov apának egyenesen karjai közé repültünk. Az atya azonnal haza akart menni. Helyesen. Már most minden bátorságom megvolt. Erősen rákiáltok a kocsisra és megmagyarázom neki, hogy hajtson. Legelőbb is madame Senkovot emelem a kocsiba, aztán a belépni készülő Senkov papát belököm hátulról. — Tudja ön — belököm és mindezt csak azért, hogy egy térdre letérdelhessek, a másik térdre Nikolája lábát tehesse és igy ülé-

sébe felugorhassék. Aztán a testvérekre és rokonokra került a sor; megcsókoltam még egy fél tucat kezet — a kocsis a lovak közé vág, és ők eltünnek. — —

— Igazán — ön megbocsát — ha csak tudnék jobban — de rosz szokásom igy beszélni. De inkább folytatom, mert annál tovább feltartóztatom önt. Végre ugyis rabok vagyunk.

Tehát a vásár!

Tudja uram, árultam magamat, igy a mint itt állok. Kószáltam, mint az eb, mely elveszté urát. Teljesen meg valék zavarodva.

Jövő napon a Senkovok falujába lovagoltam. Ők jól fogadtak. Nikolája komolyabb kedvü volt, mint különben és fejecskéjét lécsüggeszté. Én is elszomorodtam, reá néztem és azt gondolám: „Mért vagy ilyen? Én a tied vagyok, a te tárgyad, teremtményed, tégy velem a mit akarsz, tied vagyok, csak nevess!“ Nem is gondolám, hogy ő még mást kivánhatna.

Ez időtől fogva gyakran lovagoltam Senkovékhoz.

Egyszer igy szóltam Nikolájához: „engedje meg, hogy többé ne hazudjam.“ Csodálkozva nézett reám, „ön, és hazudni?“ „Ime, azt mondom kegyednek, szolgája vagyok, lelkem az öné; ime lábaihoz esem lába nyomait csókolom és nem vagyok többé hazug, nem fogok többé hazudni.“ — S higyje el nekem — még ugyanaz órában megszüntem hazudni.

Rövid idő mulva vén kozákunk igy szólott a szolgákhoz: „Ifju urunk ájtatos lett, térdei kopottak a sok térdeléstől.“ — Igy. S most egy kutyáról kelönnek beszélnem.

Senkovék faluja közelebb esett a hegyekhez, mint a mienk. Számos juhfalkával birtak a szabadban, künn a legelőn, közel az erdőhöz. A legelő erős keritéssel volt ellátva. A pásztorok éjjel tüzet raktak, botjaik végére vasat vertek, mi több, egy régi egycsövü lőfegyverük is volt és néhány kuvasz is kullogott mellettük. S mindez — mint már mondám — azért volt, mert közel laktak az erdőhöz és a farkasok és medvék itt ugy futkostak, mint a tyukok és oly módon gyarapodtak, mint a zsidók.

S ezeknek volt egy fekete kuvaszuk.

Szén-nek nevezték.

Mert szénfekete volt és szemei ugy fénylettek, mint az égő szén.

— E kutya volt barátja az én — bocsássa meg — mit is beszélek én itt? —

Elpirult kissé és lesüté szemeit.

Tehát Szén barátja volt Pana Nikolájának. Midőn még kis gyermek volt s a meleg fövényben hevert, hozzá jött Szén — maga is még csak gyermek — és nyalogatta, nyelvével igénybe véve mindjárt egész arcát, és a gyermek nagy fogai közé tevé kacsócskáját és nevetett, a kutya pedig szintén vele nevetett.

Igy felnőttek mindketten. Szén nagy és erős lett, mint egy medve; Nikolája nem oly hamar érte utól, de azért szerették egymást mindig. Szén juhnyájhoz jött — igen jött, maga jött. Higyje el uram, oly nagylelkü volt már természettől fogva, hogy mindig valamit őriznie kellett. Mérföldekre nem volt található oly kutya, mint Szén.

Ha egy kutyát széttépett, bizonnyal azért tette, mert az mást megharapott. Szént kikerülte a farkas, és a medve elmaradt, ha ő örizte a nyájat.

Igy jutott eszébe Szénnek a juhokat őrizni. Szegény, félénk állatok voltak, épen alkalmasak Szén őrizetére. Hozzájuk jött tehát és ezentul csupán az urasági lakot látogatta; midőn visszajött, a juhok körüle tolultak, üdvözölték őt, és ő piros nyelvét öltögette balra és jobbra, mintha azt akarta volna mondani: „Jól van, jól van, tudom már.“ Nikolája tehát meglátogatta őt a cserénynél és ilyenkor mindketten sokra becsülték a látogatást. Ha a gyermek csak egyszer is kimaradott, duzzogott a kutya és egyszer a helyett, hogy az udvarba futott volna, az erdőbe ment, ott pedig azt a tréfát tette meg, hogy a farkasnak elcsábitá nejét.

Méltóságos állat volt Szén. Ha Nikolája jött, elébe hajtá a juhokat. A kis leány hátára ült és a kutya oly könnyen hordozá, mit mondok, könnyen? — büszkén! mert tudá, hogy mit visz hátán.

Midőn én Szént ismerni tanultam, már vén volt, rosz fogakkal és görbe lábakkal; gyakran aludt, és megtörtént, hogy itt-ott egy juh elveszett.

Ez időben sokat beszéltek vidékünkön egy medvéről, egy iszonyu medvéről, mely már Senkovéknál is mutatkozott.

Mindjárt medvémre gondoltam ott az ösvény fölött és szégyeltem magam.

Egyszer ismét Senkovékhoz lovagolok; ekkor parasztok rohannak el mellettem az uton keresztül, s a cserény felé szaladnak nagy zajjal. Én megsarkantyuzom lovamat, s messziről hallom — „a medve, a medve!“ — Elfog a félelem, oda hajtok, leugrom lovamról és magam előtt látok egy népcsoportot. Nikolája a földön fekszik, karjaiban a kuvaszszal és sir. A nép susogva körülállja.

A medve, a nagy medve volt itt és elvitt egy bárányt. A pásztorok, a kutyák meg sem mozdulnak, lármáznak torokszakadtig, a kisassszony felkiált, Szén szégyeli magát és sánta lábaival a keritésen keresztül egyenesen a medvének tart.

Fogai tompák. Megkapja a medvét, a medve őt — a pásztorok kirohannak fegyverükkel, a medve elszalad, a bárány meg van mentve, Szén azonban csak néhány lépésnyire vonszolja vén testét és eldől, mint egy hős. Nikolája rá borul, a kuvaszt keblére szoritja. Könyei fejére hullnak, Szén feltekint a leányra; még egyszer fellélekzik — és vége van.

Ugy érzém, mintha gyilkosságot követtem volna el.

— Hagyja csak ott Pana Nikolája, — mondám. Ő azonban könyekkel telt szemeit reám emeli és igy szól: „Ön kemény ember, Demeter“, — ez t. i. a nevem. Gondolja csak! én kemény ember!

A pásztornak adom lovamat, egy nagy kést magamhoz veszek, megköszörülöm, kezembe fogom fegyveremet, kihuzom belőle a töltést, ujra megtöltöm, egy maroknyi puskaport és vágott ólmot zsebemre teszek és utnak indulok, ki — az erdőbe.

Tudtam, hogy az ösvény mellett fog elhaladni.

— A medve?

— Igen az. Hiszen őt vártam.

Az ösvény mellé állottam, mert itt gondolható sem volt az, hogy kikerülhet. A szikla falai egyenesek, kőkemények, meredekek voltak. Fenn a fák állottak, de egynek sem ért le gyökere annyira, hogy kezemmel elérhetni és azon magam fölvetni képes lettem volna.

Itt állok tehát és várom.

Volt-e valaha egyedül? — Tudja-e ön, mit jelent az, valakit várni? — S én itt állottam, a magányos őserdőben és egy medve volt, a kire vártam.

Bohó elővigyázat, az ingerültség esztelen bölcsesége! Ekkor töltővesszőmet még egyszer a csőbe löktem, hogy a golyó erősen álljon.

Nem tudom, mily soká vártam. Magányban voltam, végtelen magányban.

Egyszerre felzördül a lombozat magasan fejem fölött s lépésről-lépésre közeledik a zaj.

A medve most maga elé morog.

Előttem van.

Meglát engem és megáll.

Egy lépést előre teszek és felhuzom — mit huzok fel? — a kakast akarom felhuzni. Tapogatózom, s nem találom — a puskán nem volt meg a kakas. Keresztet vetek magamra, levetem kabátomat, bal karomra csavarom — a medve szintén felém tart már. —

— Fel bátya! — kiáltok. Ő azonban nem hallgat reám; nem is néz meg engem.

— Várj bátya, meg akarlak tanitani oroszul!

Megforditom puskámat és minden erőmből orrára ütök. Felordit, rám ugrik, bal kezem fogai között, késem az ő szivében, és testem talpától körülfogva.

A vér elönt, mint egy hullám, a világ szemeim elől elvész. — — —

Rövid ideig megállott beszédében s kezére támasztva fejét, hallgatott.

Csakhamar tenyerével az asztalra ütött és mosolygón mondá: „Ime, önnek most egy adomát beszéltem. No de lássa ön ez ölelés jeleit. Megengedi, hogy felnyissam ingemet.“ — Szétvonta ingét és mellének minden oldalán olyanforma sebhelyet mutatott, mint valamely óriás ember fehér kezének nyomai.

— Jól karolt át, nemde?

A poharak üresek voltak. Intettem Moschkunak, hogy egy uj üveggel hozzon.

— Igy találtak meg tehát a parasztok, — folytatá a bojár — különben hagyjuk ezt. Soká feküdtem betegen, Senkovék házában. Ha nappal magamhoz jöttem, körülöttem ültek, az enyéim is, mint a haldokló körül; Senkov apa azonban azt mondá: „Hiszen most már minden jól megy!“ és Nikolája nevetett. Egyszer fölébredek éjjel és körülnézek. Csupán egy lámpa égett szobámba. Nikolája térdelve imádkozik.

Elég erről. Már elmult régen, csak néha álmomban jő elő. Elég. Hisz ön látja, hogy nem haltam meg. —

Ez időn sokszor jött át britschkáján Senkov és sokszor ment át atyám hozzájuk. Az asszonyok is gyakran jöttek és mentek. Az öregek sugdostak és ha közelükbe jöttem, Senkov nevetett, szemeivel pislantott és megkinált burnóttal.

Nikolája — szeretett engem. Szivből szeretett! higyje el uram. Én legalább hittem — az öregek szintén hitték.

S igy lőn aztán nőmmé.

Atyám nekem adta át a gazdaságot. Senkov leányának egész falut ajándékozott

A lakodalmat Csernelicán tartottuk. Mindenki részeg volt, — higyje el — és atyám madame Senkovnéval a kozákot táncolta.

A legközelebbi estén — ők, mint a holtak az itélet napján, társaikat keresték és nem találták fel. Magam fogtam kocsimba hat lovat; mindannyi oly fehér volt mint a galamb.

Medvém fényes, hosszu-szőrü bőre az ülésre volt teritve; a talpak arany gombokkal voltak megerősitve a kocsi oldalaihoz; a nagy fej, ragyogó szemeivel, mintha csak élőé volna, lábaink előtt feküdt. Embereim: parasztok, kozákok, mellettem lovagoltak, fáklyával kezükben; én, nőmmel a kocsiban ültem. Embereim ujongnak, nőm mint egy hercegnő a medve bőrén ül, kis lábait fejére támasztva.

Embereim körülöttem lovon — igy vezetem az urnőt lakába.

Nagy ostobaság is az, a mit a német könyvekben olvasunk a szerelemről; hát még az istenités, melyet egy szűzzel üznek. —

— Mint például Schiller a —.

— Kérem, csak nem fog Schillertől valamit elszavalni? Könyörüljön.

— Csak egy verset tudja.—

— Bocsássa meg.

„Az övvel és a fátyollal
Az édes ábránd oszlik szét.“

Szavaltam könyörület nélkül.

— Ez egyszer Schiller urnak igaza van, —

mondá a vidéki nemes, szép — ábránd, az igaz! Az volna aztán valami, ha a szűz a teremtés koronája volna és a szerelem ama szép, ostoba érzelem, a melyet mindenesetre ily leány iránt érzünk. Az én ábrándom is igy foszlott szét.

Midőn már nőm volt, csak ekkor volt bátorságunk egymást szeretni; ekkor levetett magáról erkölcsöt, illemet, mindent, egyszerre a füzővel és harisnya-kötővel és mily mérvben nőtt szerelmem az ő szerelme mellett, mindig nagyobbra s nagyobbra! Szerelmem és az ő szerelme ugy nőttek, mint az ikrek.

Pana Nikolájának kezét csókoltam, nőmnek lábait; néha beléjük haraptam is; ő felsikoltott és arcomat taposta velük.

Most értettem, mért térdelnek le a gyermekét ölelő asszony előtt; de az uristennek házi marhái belőle is szüzet csináltak.

Lássa ön, a leány házának rabnője. Némely atya jószágaihoz számitja. Az asszony azonban — minden percben elhagyhat engem. Igazam van-e? Ő választ, a mint én választok. A szüzet az oltárra emelik. Nagy ostobaság.

Aztán igy szólnak: „Te bájos gyermek!“ Ilyen vajszinü libácska tehát hozzám hasonló! Legyen olyan szives és gondolja meg ezt.

A férfi és nő szerelme a házasság; ama házasságot értem, melyet a természet köt.

Általában véve, mije van az embernek?

Legyen olyan szives és szemlélje kissé az életet. Különös szöveg és — — —

Egy pillanatig a parasztőr énekére figyelt.

— És itt a dallam hozzá.

— A németeknek Faustjuk van, és az angolok is birnak ily könyvvel. — Nálunk azt minden paraszt tudja. Mintegy sejtelem az, a mi megfejti előtte, hogy mi az élet.

Mi teszi népünket oly ábrándossá?

A sikság.

Ugy terül el, mint a tenger és a szélben hullámzik, mint a tenger. Az ég benne fürdik — mint a tengerben az ember — körülveszi a végtelenség; idegenül, mint a természet.

Szeretne beszélni vele és tőle feleletet nyerni. Mint a fájdalom kiáltása tör ki kebléből a dal, és meghal válasz nélkül, mint a sohaj. — —

S ilyenkor oly különös érzelem fogja el az embert. Nem tartozik-e hozzá? Nem teremté-e őt?

Csupán alávetette magának? — elhagyta-e őt? Magától taszitja-e? — S ő választ nem nyer.

Sirjából egy fa nő; ágain verebek csiripelnek — s ez legyen a felelet?

A hangyákat szemléli, mint vonulnak ide-oda a meleg homokon, tojásokkal nehezen megrakva! ez az ő világa. — Hemzsegés a legkisebb téren, folytonos, nyugalom nélküli fáradozás — semmiért. Elhagyottnak érzi magát, s ugy jő neki elé néha, mintha elfeledhetné, hogy él.

A nőben a természet szól hozzá: „Te gyermekem vagy. Félsz tőlem, mint a haláltól, de itt vagyok én is, mint te. Csókolj meg! Szeretlek, jöjj, segitsd megfejteni az élet talányát, mely téged félelemben tart. Jöjj, én szeretlek!“ — —

Elhallgatott. Aztán folytatá:

Mily boldogok voltunk mi ketten. Ha a szülék, vagy a szomszédok jöttek, óh látnia kellett volna, hogy parancsolt a házban és mindenki engedelmeskedett neki. A szolgák lekushadtak, mint récék a vizben, ha csak rájuk pillantott. Az én ifju kozákom egyszer elejt egy tucat tányért. Álláig emeli a sok tányért és tényleg maga elé veti; nőm lekapja a szegről korbácsát. S mit mond ő? Azt, hogy — ha az urnő korbácsolja, minden nap egy tucat tányért tör el — érti ön; és mindaketten nevettek.

A szomszédok is meglátogattak bennünket.

Hozzám csak minden szent időben jöttek, például, husvétkor szentelt bárányra, most azonban, ugy látszott, jóvá akarták tenni hanyagságukat. Mindannyian jöttek igen gyakran.

Először is, köztük volt Mack, nyugalmazott hadnagy, ki Schillernek csaknem minden müvét tudta elszavalni, de különben jó ember volt. Egyetlen, szerencsétlen tulajdona az volt, hogy mindig lerészegedett. Már nem ugy értem, hogy lábán nem birt volna állni és hogy az ágy alá kellett volna őt vetni, de képzelje csak, ilyenkor mindig a szoba közepére állott és elszavalta Schillernek „küzdelem a sárkánynyal“ cimü költeményét és ha kijózanodott, elbeszélte nekünk az összes francia háborukat, népünkkel. Mondja uram, mi volt itt a teendő?

Aztán következett báró Schebiki. Nem ismeri őt? — Atyját tulajdonképen Schebignek hitták, Schebig Salamonnak. Zsidó volt, a batyuval hátán jött hozzánk; eladott és vásárolt, később az állam szállitója lőn, jószágot vett és Schebigsteinnak nevezé magát. Ha valaki Lichtenstein nevet viselhet, — szokta volt mondani — mért ne nevezhetném én magam Schebigsteinnak? A fiu pedig báróvá lett és Schebiki Rafael nevet vett fel. Mindig mosolyog. Mondja neki: „Tiszteljen meg becses látogatásaival“ nevet önre, és ha azt mondja neki: — Tessék, itt az ajtó Paschol!“*) szintén nevet. Minden csinosabb nőnek ruhát akar ajándékba adni Brodyból**) és schavlt Párisból; csupán vizet iszik; naponként a gőzfürdőbe megy; veres bársony mellényén vastag aranyláncot visel, és mindig keresztet vet magára ebéd előtt és után.

A harmadik a nemes Dombovszki; hosszu lengyel ember, vörös szemekkel, széles bajszszal és üres

*) Menj! kotródjál!

**) Virágzó kereskedelmi város az orosz határon; többnyire zsidók lakják.

zsebekkel; minduntalan a szegény menekülteknek gyüjt és mindenkit — ha másodszor látja életében — szivére szorit és gyöngéden megcsókol; ha iszik: sir, mint a gyermek; elénekeli a lengyel hymnust; minden ember karjába kapaszkodik, hogy elmondhassa neki a lengyel összeesküvést elejétől végig; ha felvidul, harsány „éljent“ kiált és a nők sáros cipőiből iszik.

Ezután következik Mariek uram, egy igazlelkü falusi lelkész, ki mindenben és mindenre vigaszt talál, a születés, a halál és a házasságra. Leginkább dicséri mégis azokat, kik üdvezülten haltak meg az urban. Ha valamit erősen állitani akar, mindig a purgatorium-ra esküszik. Végre a tudós Kuternoga Tádé, ki már tizenegy év óta le akarja tenni a bölcsészeti tudor-vizsgát. A legutolsó Podoschkan Leo földbirtokos, valódi barát és kellemes társalgó.

Mindannyian vigan voltak, mulattak, de nőm előtt visszatartották magukat.

Az asszonyok is meglátogatták őt: jó barátnék, kik fecsegtek, édesen mosolyogtak, minden percben esküdtek és — — — no hiszen ön érti azt, a mit mondani akarnék. Igy éltünk szomszédaink társaságában és én büszke voltam nőmre, midőn láttam, hogy isznak cipőjéből, hogy igyekeznek őt felköszönteni; ő azonban közönynyel nézte mindezt, mintha azt akarná mondani: „mért is fáradtok?“ — Mindketten szivesebben vettük, ha magunkra hagytak.

Tudja uram, az olyan nagy gazdaság mellett, az embernek bajai és örömei vannak. Nőm szorgalmas házi-asszony volt. Mi magunk kormányozzunk — szokta mondani — nem ministereink. Egyik ministerünk volt Kradulinszki, vén lengyel ember. Mondhatom önnek, igen következetes ember — fején sohasem volt rendén egy hajszál sem és könyvében egy számadás sem. Erdészünk Kreidel volt. Mint nevéről észreveheti, német ember. Kicsike volt, kis szemekkel, nagy átlátszó fülekkel és oldalán egy hosszu, átlátszó agárral.

Nőm szigoruan bánt el velök. Erősen hiszem, hogy a korbácsnak dolga lett volna, ha nem engedelmeskednek neki.

(Folyt. követ.)

IRIGYSÉG.

— **Walt Withman** költeménye. —

Ha a hősökről olvasok, ha
Látom fejükön a babért;
S győzelmeik eszembe jutnak —
Nem irigylem őket azért.

Nem irigylem a hivatalnak
Magas polcán az elnököt;
A gazdagokat sem, kik élnek
Dús, fényes paloták között.

De ha szerető szívek, lelkek
Testvériségéről olvasok:
Baj s gyülölségen át egymáshoz
Mily hűk voltak mindig azok:

Leteszem ah! a könyvet akkor,
Szégyenpir ég arcom felett; —
És eltölti a legkeserűbb
Irigység fájó szívemet. —

TÁRCA.

A BŐJT.

Táncolók réme, papák öröme; dandyk és mulatók, szabók és cipészek ijedelme; kocsisok, cigányok, pincérek és garde-de-dame-ok rég várt korszaka — itt vagy tehát ujra, te, már hosszadalmasságodnál fogva is unalmas bőjt.

A farsangnak utolsó éje is lezajlott. A füzértánc-rendek és tarlatánfoszlányok, az imádott angyal hajfürtei, a szalagok és bokréták az igazak álmát aluszszák. A köteles bünbánat vezeklésében csak itt-ott tör elő még egy-egy édes, vagy fájó visszaemlékezés a farsangra, mint egy ismerős zenemű végütenyeinek mélabús visszhangja.

A farsang vig zaját a felolvasások és hangversenyek egyhangu moraja, a táncolók széptevését hosszu képü tudósok száraz fecsegése és a hosszu haju muzsikusok édes dallamu fagottja váltja fel.

Sokszor igyekeztek már a bőjtöt helyesen értelmezni. Elnevezték holt idénynek, prédikációk korszakának, tudósok kosztjának, magábaszállás idejének, s az isten tudja, mi mindennek. De ez mind nem az igazi. Mindez elnevezések csupán egyetlen fénypontnak a felületesség prizmáján megtört egyes sugarai. Komoly és érett megfontolás után ama megállapodásra jutottunk, hogy a bőjt nem egyéb, mint a farsangnak, ez óriási korhelykedésnek titáni katzenjammere.

Édes istenem., hogyan is lehetne különben, miképen finom és társadalmilag müvelt emberek oly izléstelen gondolatra jöhetnének, hogy holmi tudományos

felolvasásokat látogassanak. Ha aludni akar az ember, ott van az akadémia, ott az országház. Minek szaporitani az ily faju szórakozási helyeket?

Az az egy eleganciájok kétségtelenül meg van a felolvasásoknak, hogy Parisban és Londonban is a bevett szokások közé tartoznak. De hát végre is, bármily tisztelői legyünk is a francia társalgásnak, az angol sportszellemnek: hol van az megirva, hogy e nagy nemzeteket vakon kell majmolnunk, hogy e nagy nemzetek izléstelenségeit is utánoznunk kell.

Eddig, ha szép nővel társalogtunk és szerelemről *már*, vagy *még* nem szólhattunk vele, beszéltünk az énekesek gixereiről, a kocsisok livréejéről, a korzón feltünt uj fogatokról vagy lovakról, a bálok előtáncosairól — mig most majd egyik vagy másik felolvasó előadásáról kell diskurálgatnunk.

Szép kilátások!

És hagyján, ha még mind olyan volna, mint Pulszkyé a milói Vénusról s a farnézi bikáról. Ebben is sok volt ugyan a penészes tudományosság, de azért mégis lehet rólok nőknek valamit mondani. De mikor valaki a vizről tart előadást, megmagyarázva nekünk az esőt, a szivárványt, a zivatart, az már több, mint sok. Ez megöl minden költészetet.

És aztán mily kellemetlenségekbe sodorja az embert ez a rosz szokás. Multkor társaságban egy különben kedves és csinos fiatal nő e természettudományi értekezést akarta főbb vonásaiban elmondani.

— A viz, ugymond, vegytanilag két alkatrészből áll. Az egyik az éleny, a másik a kő . . . Ejnye nem jut eszembe. Segitsen hát, kedves barátom.

Képzelhetik kellemes helyzetemet. Èn beszéljek a vegytanból. Szerencsémre volt lateiner szomszédom, s az kisegitett a zavarból.

Én értek mindahhoz, mit egy mivelt fiatal embernek tudnia kell. Tudok franciául, kicsit angolul; jártas vagyok a magasabb testgyakorlatban, uszás-, vivás- és lovaglásban. Széditő gyorsasággal tudok keringőzni; kifogyhatatlan vagyok a cotillion figurákban; a pezsgőben bárkivel is kiállok a sikra — ennél többet, ugy hiszem, nem lehet senkitől sem kivánni.

Egyáltalában nem értem, mire valók ezek a felolvasások. A hangversenyeknek megvan legalább az a jó oldaluk, hogy ott ki lehet magát fecsegni. A szinházban ugyis alig beszélgethet már az ember. Különben én a hangversenyek között is inkább az olyan Liszt-féléket szeretem. Ezekben van legalább egy kis *csinnadrattadum*.

És nem elég, hogy fölvettünk egy rosz uj szokást, mig azon felül meg is vagyunk fosztva egy régi kedves időtöltéstől.

Milyen szép délutánokat lehetett azelőtt a francia bőjti predikációk alatt tölteni. Milyen szép, válogatott közönség gyült ott össze. Most ezeknek hirök sincs. Vagy legalább az a *Zoványi* beszélne. Szeretem ezt az embert. Oly szépen tudta magát meghajtani. S mindig csak a nők felé fordulva beszélt. Bizonyos is, hogy több müveltsége van neki, mint ezeknek a felolvasóknak.

Lalla Laida.

ÈLET. TÁRSADALOM.

A JÓ ÉS A SZÉP.

Egy szellemdus nő figyelmeztetett közelebb egy new-orleansi lap tárcájában levő kis cikkre, melynek cime „The good and the beantiful“ s épen a fentebbi kérdéssel foglalkozik. E cikk szerzője, Paul Hewy. Teljesen ismeretlen név, legalább előttem, okoskodása azonban oly világos, hogy kétszeres érdekünek tartom közzétételét most, midőn nőképző egyletünk megállapitá tanrendjét, s abból a nemzetgazdaságot, s egyáltalán a sociáltudományokat teljesen kihagyta, mig az aesthetikát talán kelletinél is több kegyelettel fogadta be. Távolról sem vélem én oly távol állani a női kedélytől az aesthetika abstract igazságait, hogy azok megérthetlenek volnának nőtanodákban, sem azt nem gondolom, hogy a müvészeteknek nem volna épen legtermékenyebb földje a női kebel, hanem azt vitatom, hogy napjainkban a sociál-ismeretektől, s az ez ismeretek központját képező nemzetgazdaságtól elzárni a nőket se nem helyes, se nem időszerü, se nem tapintatos dolog. Hátha még hozzáveszszük azt is, hogy e tudomány a maga látszólagos szárazsága daczára egyesülése a legtikkasztóbb igazságok s a legragyogóbb fantáziának, s hogy e tudomány épen azért, mert az elméleti igazságokat közvetiti a gyakorlati élettel, előbb-utóbb minden tudomány szabályzójává, anyjává fog válni (Lecky). És ez igy, s csak igy van jól.

Messze tévedtem. Hibának tartom vesztegetni az időt saját gondolataim olvastatásával, mikor az egyszerü, izletes angol okoskodásával kedveskedhetem.

Hewy elmondja hosszasan a müvészet és nemzetgazdaság, — mint a szép és a hasznos — végcélja közti viszonyt; ez eszméket azonban, ha máshonnan nem, Keleti Károly élvezetes akadémiai felolvasásából ismeri a magyar közönség is; s érdekesebb is cikkének az a része, melyben a gyakorlati életre, különösen a nevelésre viszi át okoskodását.

Napjainkban — ugymond — az az elmélet kezd

hova-tovább lábra kapni, hogy a polyhistorság lejárta magát, s mindenkinek szakpályára kell magát adnia. Ez eddig jól van, annál roszabb azonban a következtetés belőle.

Hát mit akartok gyermekeitekből faragni? Kereskedőt? Jó, de hát akkor minek tanitani másra mint a számvetésre; abból fog megélni; a többi lári-fári. Katonát? Jó, de akkor tanulja a tornázást, mást semmit; ha kitöri nyakát: halált hal a köztársaságért; de mást ne tanuljon, mert polyhistor lesz belőle. Papot? Jó, de akkor tanuljon olvasni, járjon a templomba, de az egyszeregyre meg ne tanitsátok, mert akkor ugyan, ha lesz egy kis esze, unalmában valami üzletbe fog. És igy tovább. Azt mondja valaki: Ön ugyan rosz kedvben van ma; s elakarja feledni, mit ma már mindenki tud, hogy az egyes pályák, s igy a reá készitö tanfolyamok is, egyes eszmék jellegét hordják magukon; következőleg mindazt, mi amaz eszmekörhöz tartozik, szükségkép magukba foglalják.

Elismerem ezt is: de hát, kérem, mi szüksége van a vitézségnek a metaphysicára, földön tuliaknak a mathesisre, a számvetésnek például a historiára? Pedig ezek mind igy állanak.

Én tudnék még tovább menni, ha már kell. Azt mondanám két hónapos gyermekemnek: fiam, ha katona akarsz lenni, jobbra huzd a szádat; ha kereskedő, balra, ha pap, tácsd ki egészen a siráskor. Hát nem volna-e nevetséges az ilyen eljárás; pedig, tessék elhinni, cseppel sem különb a másiknál.

Azt mondjuk: a nőt neveljük a szépre, a férfit a hasznosra. Legalább ez az elv.

Ebből következnék az, hogy kikerülendők a polyhistorságot, tanuljuk meg mi férfiak a szakácsságot is, mert az is beletartozik a hasznos fogalmába, ellenben aestheticával meg csupán csak nők foglalkozzanak.

Persze fogalmainktól függ minden. Ha a szép az, a mi megfelel fogalmainknak, s hasznos az, a mi céljaink elérésére alkalmatos: akkor minden attól függ, milyenek fogalmaink és céljaink? Kétségkivül akadhat olyan is, ki a főzéstant szépnek, s olyan is, ki az aestheticát első sorban hasznosnak fogja tartani. Csakhogy a nagy szám, — nem kétlem, — mindig megforditva szavazna.

Mi következik ebből? Az, hogy vagy a férfiaktól is vonjuk meg a müvészeti ismereteket, vagy a nőket is részeltessük a „par force“ hasznos tudományokban. Kinevetnők azt, a ki az elsőre rá állana; és hát az utóbbit mégis általánosan elfogadjuk? Vagy a polyhistorságot elnézzük mindaddig, mig figyermekeinkről van szó, de leányainknak nem engedünk belőle semmit?

Ez bizony nem igazságos igy. Foglalkozzanak a a nők is a hasznos ismeretekkel kisebb-nagyobb mérvben. Ha a körülmények nyomása alatt állunk anynyira, hogy magunkat nem szabadithatjuk ki alóla, akkor miért erőszakoskodni? S ha a női szelidségnek elvégre is érintkezésbe kell jönni a gyakorlati élettel: ki volna oly botor, hogy erre ne készitse őket elő? Nem az az anya jó, ki kényezteti gyermekét, hanem az, a ki a szeretet szigoruságával neveli. Reménylem: ezt elösmerjük már ma mindnyájan.

Én midőn megnősültem, (már tudniillik az angol iró,) nem azt néztem menyasszonyomban, hogy mint énekel, s hogy ügyesen táncol-e, vagy lesz-e képes Miss Sarah-val óra hosszant szónokolni? hanem azt: számolhatok-e vele boldog családi életre, lesz-e jó feleség, jó anya?

Nemesiti a szivet a müvészet, — mondják. Ez igaz. Hanem azt sem hallottam soha, hogy a sociáltudományok meg eldurvitották volna valakinek a kedélyét, s kész vagyok önökkel — az egy filozóf Rousseaut kivéve, — végig menni e tudományok nevezetesebb hősein, hogy valjon fognak-e önök azok soraiban hacsak egy kivető kedélyt is találni?

Az emberszerető érzelem egyedüli oltalom a szükkeblü önzés ellen, s valóban nem látom be annak okát, mért utasitja el Carey ez érzelmet a nemzetgazda világából, mikor ez épen oda tartozik. Csak az, ki a fensőbb, hogy ugy fejezzem ki magam: morális értékü rugókat ösmeri, ki a tömeg nyomorának szemlélésében könyező szemekkel fog a nemzetgazdaság igazságainak tanulásához, csak az a valódi, a morális, következőleg évithetlen értékü nemzetgazda.

Ne akarjunk angyalokat nevelni leánygyermekeinkből, mert a sok repdesésben — mint Ikarusnak — el talál olvadni a szárnyok, s a pokolba sülyednek alá; hanem épen nőket; oly nőket, kik az élet adott viszonyai közt éreztetni tudják szivök melegének kiapadhatlan forrását, a meleg családi tüzhely amaz édes sugarát, mely sokkal szebb diadémmal veszi körül a nő és anya arcát, mint a müvészet hideg zománca, s mely ép az adott viszonyok ösmeretén, a gyakorlati élet teljes szemlélésén, mint megóvó biztosságu védszereken, alapul. Ne aestheticával, müvészeti dolgokkal tömjétek teli*) a leányka fejét, ki gyermekded phantasiájában ugy is csak álmodozásra kész, mert akkor csillogó külszineért gyakran le fogja tépni a férges almát, hanem vezessétek be a sociál tudományokkal, s ezek legfontosabbikával, a nemzetgazdasággal a gyakorlati élet tömkelegébe, hol megismerhet belőlről mindent szinről-szinre, s ép e megismerés által érzelgősség helyett valódi érzelem, rajongás helyett valódi rokonszenv, ábránd helyett valódi szerelem és szeretet fog sugározni elméjében és viszszahatólag kedélyében is.

György Endre.

*) Ez természetesen némely külország viszonyaira illik, nem pedig a mienkéire, miután nálunk jobban is elkelne a nők aestheticai oktatása. Szerk.

IRODALOM. MŰVÉSZETEK.

KÖNYVISMERTETÉS.

gy. — **Natürliche Schöpfungsgeschichte*).** Gemeinverständliche wissenchaftliche Vorträge über die Entwickelungslehre im Allgemeinen und die jenige von Darwin, Goethe und Lamarck im Besonderen, über die Anwendung derselben auf den Ursrpung des Menschen und andere damit zusammen hängende Grundfragen der Naturwissenschaft von Dr. Ernest Haeckel Prof. an der Universität Jena. Zweite verbesserte und vermehrte Aufl. Mit 15 Tafeln, 19 Holzschnitten, 18 Stammbäumen und 19 Sgn. Tabellen. Berlin 1870, Georg Reimer. XXXII. és 688 l.

Haeckel Darwin legbuzgóbb s bátran merjük állitani, az angol Huxley után legszellemdusabb tanitványa. Jelen müve csak egyike ama számos, kisebb és nagyobb müveknek, melyekben bálványozott mestere tanát előadja; de mivel e mü leginkább népszerü, e lapok nem csak szakemberekből álló olvasói számára különösen ezt ajánlhatjuk, mig a szaktudós az ő s Darwin nézeteit 4 év előtt megjelent két kötetes nagy müvében: Generelle Morphologie der Organismen — alaposabban találja fel, a mely müvet különben bármily müvelt egyén is megérthet.

A jelen mü cimétől kissé eltérőleg a természetrajz, s különösen az állattan Darwin nézete alapján, de egészen önállólag keresztülvitt rendszere, a melyben azonban az egyáltalában nem szobatudósifju szerző különösen a practicus kérdésekre s igy főkép az ember majomtól való eredete sokat emlegetett theoriájára fekteti a fősulyt. Ki az „On origin of the species" s Darwin főmunkáját csak felületesen ismeri, az hajlandó volna állitani, hogy Haeckel csak egyes terminus technicusokat vett át a nagy angol tudóstól, hogy azok segélyével materialisticus rendszerét felépitse. A dolog nem ugy áll. Haeckel tökéletesen átértette mesterét, de mig az tisztán főelve bizonyitikait sorolja elő, Haeckel ez elvet még inkább megerősitve, merész következetességgel viszi keresztül a természetrajzon. Valóban materiálistának őt nevezni nem lehet, ha csak az uralkodó merev dualisticai szempontból nem akarunk mindent annak nevezni, a mi a törvények alatt álló természeti világon kivül egy másikat el nem ismer. Az ő rendszere határozott philosophiai monismus, nézetünk szerint az egyedül lehető tudományos álláspont a tudományok jelen fejlődési fokán s ha e monisticai rendszer mechanicus keresztül vitelében sok merészséget, a phantasiának talán a kellőnél nagyobb uralmát látjuk is nála, — ez első, valóban nagyszerü kisérlettől elismerésünket lehetetlen megtagadnunk. Ha más nem, a rendkivüli világosság és szabatosság, a mi által az eddig csaknem tisztán összehalmozott adatokból álló természetrajz egészen átalakul, teljesen kárpótolandják e mü olvasóit.

Haeckel önálló, tudományos s a szakirodalomban is elismert kutatásai csaknem tisztán az alsóbbrendü organismusokra irányulnak. Ezeket ő az állat s növényországtól elkülönitve Protisták név alatt egy külön országba fogja össze s nézetünk szerint — habár e nézet a szaktudósokéval határozottan ellenkezik is — ez elkülönités által nagy, tudományos érdemet szerzett magának, melynek méltánylása végett az olvasónak főmüvét s egyes monographiáit is ismernie kellene. Főmüvében különben is mindaz megvan, mi e jelen előadásokban, kivévén az ember eredetéről szóló részletes kutatásokat.

E kutatások a jelen mü utolsó fejezetét töltik be. Haeckel egy törzsfát is készit az ember számára, habár önmaga is átlátja, hogy az a jelenlegi tudományos alapon még alig lehető. E törzsfában az ember őseiközt a férgek, halak cápák, békák is szerepelnek s mint legközelebbi rokonok a keskenyorru s farkatlan majmok. — Maga az ember (egy berlini előadása s e mű első kiadásától némileg eltérőleg) itt 12 különböző fajra s 36 racera oszlik fel; jellemző azonban, hogy régibb álláspontjától itt okadatlanul eltér s az ember közös eredetére igen nagy sulyt fektet s annak két külön állat-nemre oszlását — a mit biráló helyesebbnek tart — itt már nem igen látszik pártolni. A magyar a mongolok urali törzséhez van sorolva.

Ref. szintén nagy tisztelője Darwinnak, azonban szerző feltétlen dicsőitését kissé tulzottnak tartja. Általában a lelkes ifju iró a criticában gyakran mutat gyenge oldolokat. A tan physicai s geologiai oldalát kevéssé használja fel, Lyell nagy fontosságát nem elég jól emeli ki, sőt még az összehasonlitó bonctan s kifejlődéstan adatait sem használja fel eléggé.

Eltekintve azonban e lényeges hiányoktól, a mü népszerü természettudományi irodalmunkban mindenesetre szép jelenség. Világos, sőt itt-ott igen is bőbeszédü tiszta nyelvezete által bármely olvasó is határozottabb képet nyer a természetrajzból e mü gondos átolvasása után, mint sok szakmü fáradságos tanulmányozásával, mit lényegesen elősegitenek a geniális táblázatok s törzsfák. Ugyanazért e müvet hasznos s kellemes olvasmányul bátran ajánlhatjuk.

*) Noha már régebben megemlékeztünk egyszer e müről, most, részint a munka jelentősége, részint a mondottak helyességénél fogva közöljük ez ismertetést is. Szerk.

TOLDY FERENC TISZTELŐIHEZ.*)

A Kisfaludy-Társaság tagjai elhatározták, hogy jeles társok s egyszersmind egyik elnökük, Toldy Fe-

*) A hazai lapok tisztelt szerkesztőségei kéretnek e felhivás szives közlésére.

renc ötvenéves irósságának évfordulóját kegyeletesen megünnepelik, nevezetesen:

1) ünnepélyes, soron kivüli közülést rendeznek tiszteletére s ez alkalommal aranytollat nyujtanak át neki;

2) arcképét a Kisfaludy-terem számára lefestetik;

3) az ünnepély emlékére egy arany, néhány ezüst és nagyszámu bronz érmet veretnek; az arany érmet az ünnepelt, az ezüst érmeket a legfőbb hazai közintézetek, a bronz érmeket tisztelői részére.

A Kisfaludy-Társaság tagjai ugy vélekedtek, hogy olyan férfi megtisztelése forogván fenn, ki nem csak az ő dicsőségök, hanem a kit az egész ország vall büszkén a magáének, az ünnepélyt is országossá kell tenniök az által, hogy a benne való részvételre mindenkinek módot nyujtanak, kit őszinte tisztelete s szivének önkéntes sugallata erre ösztönöz. Ennélfogva az aláirást, melyet a társaság tagjai egyelőre a maguk körében nyitottak meg, s melynek eddigi eredménye az ünnepély költségeit, az érmeken kivül, bőven fedezi, ezennel kiterjesztjük Toldy Ferenc tisztelőire átalában. S minthogy csak is ezekhez fordulunk: akár Toldy nagy érdemeit emlegetni, akár a részvételt szónoki buzditásokkal mintegy mesterségesen szitani, akár a gyüjtéseket külön megbizottak segélyével rendszerezni merőben fölöslegesnek tekintvén, egyszerüen jelentjük, hogy a Kisfaludy-Társaság a Toldy-ünnepélynek minél országosabbá s fényesebbé tétele végett szivesen veszi Toldy Ferenc minden tisztelőjének hozzájárulását.

A küldeményeket Arany László társasági taghoz kérjük utasittatni (Pest, Magyar földhitelintézet) a küldők, illetőleg résztvevők nevének, állásának és lakhelyének pontos kitételével, hogy a Toldy-ünnepélyről kiadandó füzet számára teljes és hibátlan jegyzéket állithassunk össze. Ez emlékfüzetet minden résztvevő megkapja, s kap ezenkivül érmet is mindaz, kinek járuléka az egy-egy érem kiállitására esendő költséget födözi, mit azonban jelenleg nem lehet meghatározni.

Az ünnepély idejéről és soráról a hazai közönséget jó eleve értesiteni fogjuk.

Kelt Budapesten, 1871. március 6-án.

A Kisfaludy-társaság által a Toldy-ünnepély rendezésével megbizottak:

Greguss Ágost. Ipolyi Arnold. Szász Károly.

IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS MÜVÉSZETI HIREK.

= **A nőipartanodát alakitó egylet érdekében** vasárnap, febr. 26-án ismét egy nagyobb értekezlet tartatott, mely alkalommal a kidolgozott alapszabályok és ez egylet szervezetét tárgyazó pontok lettek fölolvasva és részletesen megvitatva. Az eszme létesisen megvitatva. Az eszme létesitését tehát most már nem gátolja semmi és egy öt tagu bizottmány kiknek egyikét e lap szerkesztője szerencsés képviselői lett kinevezve az alapszabályok correct elkészitésére, melyek aztán legott az egyleti tagoknak és a lapoknak lytograph-lenyomatban fognak szétosztatni, és végül magyar és német nyelven kinyomatni, hogy a tagoknak tudomás végett egyszermindenkorra tányujtassék. Ez alapszabályokat és az egész szervezetet már jövő számunkban van reményünk egész terjedelmében közölni, melyekből a nagy közönség is bizonyára meg fog győződhetni, hogy mily áldásthozó lesz a szegényebb nőkre ez egyesület megalakulása. Azért nemsokára még egy alakitó gyülés fog egybehivatni, mely a kezdemény külső módjait lesz hivatva eldönteni s mely után már csak az eszme életbeléptetése fog rövid idő alatt következni. Midőn tehát alkalmat veszünk ezuttal e törekvést ujból melegen üdvözölni, nem mulaszthatjak el, hogy először is e nemes értekezlet elnökét Glacz Antalné urnőt ki ne emeljük ujra, mint ki ugy ez értekezleten, mint átalában minden philantrop- és a kor igényeiből származo reform-törekvések élén a legnemesebb buzgalommal és áldozatkészséggel működött és működik. Ugy igen méltó elismerés illeti Horváth Zsigmondné urnőt, ki szintén a kezdeményezők egyik legbuzgóbb tagja s kinek vendégszerető házánál történt ez érintett értekezlet is. A gyülés 4 órától délután majdnem esti 8 óráig tartott s minden jelenlevő az ügy iránti meleg érdeklődéssel működött közre s oszolt szét. Még csak annyit tehát, hogy a pártoló és alapitó tagok száma már is százak közt lebeg.

= **A „Hulló levelek“** cimü költeményfüzet szétküldése csak e hó vége felé történhetik, miután a szinezett cimkép elkészitése több időbe kerül, mint mennyit előlegesen a rajzoló számitott. Csupán ez késteltetvén tehát e mű megjelenését, ezennel a legszivesebb tudomásul adjuk, hogy még e hó 25-ig folyvást elfogad a szerző megrendeléseket s hogy azután csak könyvárusi uton lesznek kaphatók ugy ezek, mint a boritékunkon hirdetett müvek is.

Felelős szerkesztő: **Benedek Aladár.** Főmunkatárs: **Endrődi Sándor.** Kiadó: **Fekete Bernát.**

Pest, 1871. Nyomatott a „MINERVA“ nyomdájában (Gyár-utca 39. sz. a.)

II. évfolyam. 12. szám. 1871. Március 23.

SZÉPIRODALMI KÖZLÖNY.

IRODALMI, TÁRSADALMI, MŰVÉSZETI ÉS KRITIKAI HETILAP.

A SZERB DALOKRÓL.

— Kivonat Gőthéből „Von den serbischen Volkslieder“ után. —

Már régi idő óta nagy fontosságot tulajdonitnak a különféle népköltészetnek, mert ezekből ismerhető meg a nemzetiségek állami és családi viszonya, s azok története: a béke, szövetség, s háborut illetőleg, s ezekben nyilvánulnak az egyes nemzetek vágyai s érdekei.

Egy félszázada már — irja Gőthe — hogy Németországban a népköltészettel foglalkoznak, s én nem tagadom, hogy tagja vagyok szintén azok társaságának, kik előszeretettel viseltetnek a népköltészet tanulmánya iránt, s annak terjesztésén fáradoznak; minek következtében több költeményemet — a népköltészet és dalforma kivánalmainak megfelelőleg átalakitva — avatott zeneköltőknek átadni el nem mulasztám.

Itt meg kell emlitenünk, hogy ama népdalok kerülnek leginkább a nép ajkára, s tartják fönn magukat legtovább, melyeknek enyelgő dallamuk folyékony, könnyüded, s épen nem mesterkélt hangok összlete, melyek a kedélyt rokonszenvre keltve, amaz érzést idézik elő a lélekben, melyet egy Aeol-hárfa hangjainál érezünk, s igy gyönyör-élvvel mulatunk azok dallamánál.

Ez áll a dallamot illetőleg. De ha magát a költeményt veszszük birálat alá, csak akkor tulajdonitunk azoknak határozott becset, ha a lélekre és gondolatra, emlékező és képzelő tehetségre is hatnak, s az illető nemzetek szokásait tartalmas szóhagyományként tárják elénk; továbbá megismertetnek magával a helylyel is, melyhez bizonyos esemény s az abból folyó viszonyok kötvék.

Jóllehet későbbi időben keletkeztek e dalok, tartalmuk előbbi időkre vonatkozik, s igy az előbbi időknek megfelelő — habár lassankint módositott — szellemben s előadással irvák, s a hanglejtés is mindinkább egyhangu.

Általánosságban szólva a népdalokról, az utóbbi tizedben közlött népdalok közül eléggé tartalmasok az ujgörögökéi; ezekhez csatlakoznak aztán — habár azokat megelőzött idők anyagával — a szerb dalok.

E rövid bevezetés után szóljunk röviden a szerb dalokról.

A szerb dalok eredetéről semmi bizonyost nem tudunk; kevés szerb dal létezhetett a törököknek Európában lett megjelenésök előtt.*) Ezután többekben látjuk a török császár székhelyét — Adrinápolyban — megénekelve; a későbbiek amaz időben merülnek föl, midőn a török félhold hatalma Byzanc elfoglalása után mindinkább félelmessé lőn a szomszéd hatalmakra nézve.

A legkorábbiak ama barbár s babonás gondolkozásmód és érzelmek által vonják magukra figyelmünket, melyek azokban nyilvánulnak, dacára annak, hogy a müveltség ez időben már szép haladást tett. Az emberáldozatok legundoritóbb nemeivel találkozunk itt. Egy fiatal nő befalaztatik, csak azért, hogy fölépittethessék a scutari erőd; mi annál vadabbnak, s annál inkább megfoghatatlannak tünik föl előttünk, midőn keleten szent képeket találunk a várak rejtekhelyein fölakasztva, e véd- és dachelyek védelmére.

E dalokban leginkább hadikalandok énekeltetnek meg. Első hősük Markó volt, ki az adrinápolyi császárral jó viszonyban állott; ő durva ellenképeül tünik föl a görög Herculesnek, s a persa Rustannak. Ő a legfőbb s egyedül megyőzhetetlen, minden szerb hősök között, föltétlen hatalommal, s végrehajtó erővel. — 150 évig lovagol egy lovat; 300 évig él, teljes erővel haláláig, s egész megfoghatatlannak látszik előtte a halál közeledése.

A szerb költészet legelső termékeit tehát, mint a fönnebbiekből kitetszik, egészen pogány szellem lengi át; a későbbieken már némi keresztyén szinezet észlelhető, de az utóbbiak pusztán vallásos dolgokat tárgyazók. Az egész nemzet mintegy költői rajongástól áthatva

*) A törökök megjelenése Európában 1355.

jelenik itt meg; az események egész tartama alatt angyalok viszik a főszerepet; az ördögnek neve sem emlittetik; jelentékeny szerep jut a viszszatért szellemeknek is; csodás előrelátások, jövendölések, és madárjóslatok képesek valának a legvitézebb férfiakat is megfélemliteni.

A sors istene uralkodik mindenek fölött. Neve Villa, alakja a bagolyéhoz hasonlit, néha azonban női alakot ölt, s leginkább vadászno alakjában tiszteltetik.

A szerelmi dalok, a legkitünőbb szépségüek. Majd egy hű párt vezetnek elénk, s azok kölcsönös szerelmének varázshatalmával hatnak kedélyünkre, majd a kölcsönös szerelem eszközölte boldog megelégedés egyhangu bár, de édes nyugalmába ringatják az olvasót; ügyes fordulatok, meglepő változatok elragadnak s gyönyörködtetnek egyszerre. — A férfi elszántan küzd; hős és bátor, de a válás fájdalmát ő sem állja ki, s árul sebére egyedül a halál szolgál.

Az érzemények mindig a legvalóbbak; a fiatalság jelképe mindig a gyöngédség; az aggkor szóba se jön; kacér leányok gyülöltetnek, s elhagyatnak; de az ifjuság sem igen mutat állandóságot; haboz a választásban; nem sokat ád kedvesére, de ha egyszer nősült, a legnagyobb elszántsággal torolja meg a házasságtörő fivér, vagy más rokon jogtalan uralmát.

Figyelmet érdemelnek a szerb daloknál a tárgyak változatossága, s az ügyes fordulatok, melyek a figyelmet s képzelő tehetséget annyira foglalkoztatják.

Ilyek a többek közt: *1. Egy szerb leány szerénysége, ki szempilláit soha föl nem nyitja.* Kitünő szépségü. *2. Tréfás megbüvölése egy szeretőnek. 3. Reggeli érzelmei egy fölserkenő szerelmes szivnek. — (A szerető oly édesen alszik és nem akarja őt fölkelteni.) 4. Sarajevo pusztulása dögvész által. 5. Egy hűtlen megátkozása. 6. Szerelmi kaland. 7. Baráti tudósitás; 2 (fülemile hozza egy jegyesnek; a vőlegény nincs jelen.) 8. Életuntság egy megharagudott kedves miatt; három jajkiáltás. 9. Buskomorság a kétkedés pillanatában. 10. Édes megnyugvás. 11. A hősök sirja. 12. Egy égő város. 13. Családi élet. 14. A hűtlenség bünhödése. 15. Markó halála. 16. A lelkiismeret hatalma. 17. Isteni büntetés stb.*

A mi a nyelvet illeti, nehéz feladat annak sajátságait rövid szavakban előadni.

A szerb nyelvben ugyanis két szójárást különböztetünk meg, az északit és délit. — Az elsőhöz tartozik az orosz, lengyel és cseh; az utóbbihoz a szloven, bulgár és tulajdonképi szerb.

A tulajdonképi szerb szójárás tehát egy alsóbb osztályaként tekinthető a déli szláv szójárásnak; 5 millió ajkon él, s minden élő szláv nyelvek között a legerőteljesebbnek tekinthető.

De magában a nemzetben két párt áll egymással szemközt, kik két különféle forrásból meritvén nyelvemlékeket, s alkotván származásokat: hevesen harcolnak a forrás jobb volta s e forrás segélyével alkotott nyelvök előnye mellett.

Van ugyanis a szerbeknek egy régi bibliafordításuk a 9-ik századból, egy a szerb nyelvvel rokon dialectus a régi pannon nyelven irva. Ez tekintetik a papságtól — s mindazoktól, kik tudományokkal foglalkoznak — a nyelvemlékek forrásául, s a származékok alkotásánál példányképül; ezt használják ők beszédben és irásban, erősen kardoskodván mellette, de gyülölettel viseltetnek a nép nyelve iránt, mely állitásuk szerint csak a fennebbinek elszármazása, s ócsárolják azt, mint minden izléssel ellenkezőt.

De ha figyelmesebben szemügyre veszszük a nép e nyelvét, szemünkbe ötlenek azoknak eredeti sajátságai, mind szószármaztatást, mind szófüzést illetőleg, mely szerint ez amattól lényegesen különbözik, s magában egy élő, önálló szervezet, minden kifejezésre alkalmas, s a költészet igényeinek megfelel. Az e nyelven irt költemények azok, melyekről itt mi most szólunk, melyeket dicsérünk, de a melyek a nemzet emlitett előkelői által kevésre becsültetnek s ép azért le nem irattak, s annál kevésbbé méltattak nyomtatás alá. Ez az oka az akadályoknak, melyek meggátlák az utat e dalokhoz juthatni, s csak most nyilvánul előttünk az ok, miután az akadályok elhárittattak.

S ha végre én is ez irodalomhoz való viszonyomról akarok szólani, meg kell vallanom mindenekelőtt, hogy én a szláv dialectusok közül egyet sem sajátitottam el, s nem is tanulmányoztam, dacára annak, hogy alkalmam volt volna rá, s igy e nagy néptörzsek irodalmától egészen elzárva maradtam, a nélkül, hogy költeményeik becsét — melyeknek birtokába jutottam — félreismertem volna.

Már 50 éve annak, hogy a nemeskeblü hölgy, Attan Aga panaszénekét leforditám, a mely Abatte Fortin utazási irataiban, és onnan átirva Rosenberg grófnő jegyzeteiben vala följegyezve; én leforditám azt a hozzácsatolt francia forditás után, figyelemmel a hanglejtésre s az eredeti szórendre.

Majd gondos utánjárás után, több külde-

mény jutott birtokomba több szláv nyelv-költeményeiből; de csak egyes részleteket elkülönözve láttam még magam előtt, s még nem birtam világos áttekintést szerezni az egész fölött, s a részleteket nem tudtam jellemzetesen megkülönböztetni.

S a mi a szerb költeményeket illeti, azoknak közlése, épen a fönnemlitett ok miatt, igen meg volt nehezitve. Nem leirva s annál kevésbbé nyomtatva, hanem szóhagyomány utján nemzedékről nemzedékre énekeltetve éltek azok a nép ajkán, kisérve a Guslé-nak nevezett igen egyszerü zenemű hangjai által; s megtörtént esemény, hogy midőn Bécsben egynehány szerb felszóllittaték, hogy dictálnának le egynehányat a szerb dalok közül: a szerbek e kérelmet megtagadták, gondolni sem tudván az együgyüek: hogyan tulajdonitható oly különös becs az ő egyszerü dalaiknak. Sőt inkább attól tartottak, hogy a bécsieknek céljok e természeti dalokat a müvelt német költészettel gunyosan hasonlitni össze, s ebből nemzetiségök hátramaradottságára vonni következtetést. — De az ellenkezőről győződtek meg, ama különös figyelem által, melylyel a németek az emlitett panaszdalok iránt viseltettek, s egyszersmind komoly szándékot láttak később e vágy nyilvánitásában, melyet a többi dalok közlése iránt tápláltak.

De mindez nem juthatott volna kivánt eredményre, ha egy tehetséges férfiu Vuk Stephanovits Karadgits, ki 1787-ben született, Szerbia és Bosnia határszélén növekedve, korán előszeretettel nem viseltetik anyai nyelve iránt — mely a vidéken sokkal tisztábban beszéltetett mint a városokban — s a hazai népköltészet fölvirágzásán nem fáradozik.

Egész buzgalommal karolta föl az ügyet, s buzgó munkálkodásának eredménye lett az 1814-ben napvilágot látott szerb nyelvtan, s mintegy száz darab összegyüjtött népdal. Akkor mindjárt kezemhez került e könyv, egy német forditással; de bármennyire becsültem is e küldeményt s bármennyire örültem is rajta, kellő segédeszközök hiányában még most sem tudtam alapos áttekintést szerezni e költeményekről. Nyugoton bonyolulni kezdettek a viszonyok; én keletre menekültem s boldog magányos életet éltem jó ideig, távol nyugottól.

Vuk ur Lipcsébe jött, s ott a Breitkopf Hartel nyomdájában három kötet dalt adott ki, a mely dalok tartalmáról s változatosságáról fönnebb vala szó; majd bővité nyelvtanát, szótárral látva el, mi által e mezőről a műkedvelők elől az akadályok mindinkább el lőnek háritva.

A nagy férfiu Németországban való tartózkodása alatt kitünő férfiakkal jött érintkezésbe. Grimm, kasseli könyvtárnok kitünő nyelvészi jártassággal a szerb nyelvet is fölkarolta; leforditá a Vuk-tól megjelent nyelvtant, s egy előszóval látta azt el, mely fönnebbi közleményeinknek alapul szolgál. Sok forditást köszönhetünk neki, melyek a tartalmat s mértéket illetőleg az eredetit hiven visszaadják. Professor Vater is, az alapos nyelvbuvár, komolyan fogott e munkához, s igy mindinkább kezdénk e tanulmánynyal — melytől eddig annyira idegenkedénk — megbarátkozni, s mindinkább megnyilt előttünk az ut a buvárkodás felé, melyet eddig annyi akadály gátolt.

Midőn már ez álláspontra jutottak volt az ügyek, mi sem lehetett örvendetesebb, mint hogy egy nemeskeblü hölgy a szerb nyelvvel megismerkedve, buzgó tevékenységgel adta magát az emlitett dalgyüjtemények tanulmányozására, s igy a hosszas tétlenséget e téren termékeny tevékenység váltá föl. Az emlitett nemeskeblü hölgy vezetése alatt, névtelenül egy hölgykoszoru csoportosult, mely minden külső ösztönzés vagy befolyás nélkül, egyedül a költészet iránti előszeretete által vezettetve, többeket leforditott az emlitett költemények közül, s egy kötetbe kiadva, annyi költemény jelent meg, a mely elégséges arra, hogy az ember e nagybecsü költészettel megismerkedjék. S egyuttal érvényre lett juttatva a szerb népköltészet a magasabb női körökben; s az összes haladást összefoglalva, elég ok nyujtatott arra nézve, hogy a szerb intelligentia is mindinkább megbarátkozzék a népköltészettel s azt érvényre juttatni törekedjék.

A bevezetés sem hiányzik ez utóbbi kiadásnál, mely mindazt, mit mi itt előadni megkisérténk, sokkal határozottabban és bővebben adja elő, hogy valódi részvétet keltsen e tanulmány s az e mezőn való munkálkodás iránt.

A német nyelv e közleményekre különösen alkalmas is. Könnyüséggel adja vissza a nyelv sajátságait, szójárásait, a szórendet és szófordulatokat s általában mindabban, mi a nyelvtan és képes beszédtanhoz tartozik, igen jól veszi ki magát; s őszintén meg kell vallanunk, hogy a német forditás nagyon megközeliti az eredetit.

Ha sikerülend több oldalu s az eredetit hiven visszaadó forditást eszközölni e téren is a németben, ugy a német irodalom gyüjteménye oly

ujabb művekkel szaporodik, melyeket más idegen nemzetek első kézből véve, nehéznek találván, a német irodalom mezején tartoznak keresni.

A kezdeményezés nem maradt sikertelen s a rég kezdett működés biztos reménynyel kecsegtethet Grimm és Vater fordításai után, prózában és mértékben.

K. L.

Mondod : nem értesz...

Mondod : nem értesz. Van-e lelked,
Hogy igy zuzod szét szivemet? —
Nem félem én a méreg-kelyhet,
De közönyöd kétségbeejt.

Nincsen már, nincs szív a világon,
Őrültséggé lett: érzeni.
Óh, hogy szerelmem', rajongásom'
Nem akarod megérteni!

Szó, könyek, tett, mind, mindhiába!
Tenném szolgáddá az eget,
Tüznék napot hajkoronádra:
Azt mondanád : „nem értelek."

Legyen! Ne értsd : miként szeretlek.
Reményim romján él a hit;
S nem ad bár vissza az életnek,
De nyugton halni megtanit.

Ne érts! Menj, ismerd a világot!
Tudd meg : sziv nélkül mily üres.
Kergesd lidérced' : boldogságod';
Hosszu az ut; siess, siess!

Egykor, ha mindenben csalódtál,
És hó lepi el hajzatod;
S megállsz a benőtt sirhalomnál,
Melyben szívem elporladott,

S szemedből majd márvány arcodra
Hullnak a bánat könyei:
— Fölnézek a siró szoborra —
Oh, akkor meg fogsz érteni!

MÁRKUS MIKLÓS.

KOLOMEAI DON JUAN.*)

— Sacher Masoch beszélye. —

(Folytatás.)

Ha a szántóföldeket nézegettük, sorba álltak a parasztok. „Dicsértessék a Jézus Krisztus!" — hangzék mindeniknek ajkáról. „Mindörökké Amen!" lőn a válasz. Az aratási ünnepnél csak ugy dőltek udvarunkba aratóink, a néptől kisérve. Nőm a lépcsőkön állott és ők megkoszoruzák lábait. Ujongtak, énekeltek, táncoltak; nőm egy pohár pálinkát emelt egészségükre és megitta.

Lábait csókkal halmozták el.

Velem szokott kilovagolni. Kozák-sipka volt fején, vállán táncolt az arany rojt és a ló vigan nyeritett, ha nyakán megsimogatta.

Lőni is megtanitám őt. Egy kis puskám volt. Verebeket lőttem vele, midőn még gyermek voltam. Nőm vállára veté, kijött velem a mezőre és fürjeket lőtt. Pompásan, igen pompásan lőtt! Az erdőből egy kánya repül fel, elkapja csibéimet, köztük Nikolájám fekete tyukját. Meg akarom lesni.

De hasztalan várom!

Midőn visszajövök munkásaimtól, kik földi almát kapáltak, meglátom a rablót.

Lármázva repül az udvar fölött. Nem tudván mást tenni, szidom rettenetesen. -- Ekkor lövést hallok. A kánya egyet fordul és a földre esik.

Ki lőtte meg?

Nőm. „Az ugyan nem kapja el több tyukomat," kiáltja és felszegezi a pajta ajtajára. A házaló zsidóval ugyan csak érti az alkuvást.

A zsidó csak sohajt. „Szigoru asszonyság" — mondja, de azért könyökét ezerszer megcsókolja.

A városba megyünk.

A Starostnénak*) kék ruhája van, fehér petytyekkel. Azt gondolom, hogy divatosnak kell lennie. Veszek kék ruhát, fehér petytyekkel. Nőm elpirul, midőn átadom neki.

Egy alkalommal Brodyba kocsizom, megveszek mindent, a mit szépnek, divatosnak találok: bársonyt,

*) Starost, a lengyel korona kerületi parancsnoka.

*) Figyelmeztetjük t. olvasóinkat e novelláról s ennek irójáról szóló ama rövid jellemzésre s birálatra, mely mai számunk „Irodalom; müvészetek" cimü rovatában közölve van. Szerk.

selyem kelméket és prémes zubbonyokat. — Szive dobog, midőn átadom neki.

Ha felöltözködött, kész lettem volna letérdelni előtte.

Volt egy zöld kacabajkája*) sibériai, szürke mókusprémmel körözve; az orosz cárné nem birt szebbel. Ezüstszürke prémmel volt bélelve is.

A hosszu, téli estéken divánján hevert, fejét karjára támasztva.

Én előolvastam neki.

A tűz pattog, a tücsök cirpel, az egér rágdicsál, mert a fehér macska kinn fekszik a pitvarban és fon.

Minden regényt elolvasok neki. A szék-városban kölcsön-könyvtár volt, és a szomszédok közt is találtam egy-egy könyvet.

Lezárt szemekkel fekszik divánján s én a karszékben szorgalmasan olvasom elő a regényeket. Néha találgatunk, ha megkapja-e ez amazt vagy nem? — Ha valami nagylelkü dolog fordul elő, Nikolájám fülig pirul a haragtól. Ilyenkor fölemelkedik, karjára támaszkodik és igy szól hozzám, mintha én irtam volna ezt: „Hallod-e, azt ne tegye!“ — és csaknem sirva fakad.

Tudja ön, a nők a regényekben többnyire nemeslelkűek. Ha az imádott veszélyben van, azonnal készek életüket feláldozni értte. Egyszer szintén ily jelenet jő elő, a melyben egy asszony feláldozta férjét, hogy gyermekét megmentse. Mondhatom önnek, hogy igen nagy ostobaság. A könyvnek cime ugy hiszem: „Az anyai szeretet hatalma.“ Nikolája azonban lázba esik és sok hétig nem akar könyvet látni.

Gyakran felugrik, arcomba vágja a könyvet és nyelvét kiölti rám. Aztán kergetjük egymást, mint a gyermekek. Én elbujok az ajtó mögé és ijesztgetem őt.

Vagy egész szindarabot játszik le velem.

Szobájába megy. „Ha visszajövök, rabszolgám lészsz.“ Ott sultánnénak öltözködik fel, schawlt köt dereka köré s egy másikból turbánt köt fejére. Cserkesz tőrömet övébe szurja és fehér fályolba burkolózva, kijő. Égi, isteni jelenség!

Ha aludt, órákig szemléltem őt, mint vett lélekzetet, és ha olykor sohajtott, ugy fájt a szivem, mintha a legnagyobb igazságtalanságot követtem volna el rajta s olyankor mély fájdalom fogott el; azt gondolám, hogy többé nem az enyém, hogy meghalt. Fellármáztam álmából, ő fölemelkedett, rám szegzé nagy szemeit és nevetett.

A szultánnét azonban a legjobban adta. Egy vonása sem mozdult. Ha megszólitám: „De édes Nikolája“ és tréfázni kezdék, magasra vonta szemöldökét és mereven nézett reám, kegyetlen tekintettel; néha azt hittem, hogy már a bitófán állok. „Rabszolga, eszednél vagy-e?“ Szavamra mondom önnek, ilyenkor nem tudtam mit tenni. Rabszolgája voltam, és ő parancsolt velem, mint urnőm.

Igy éltünk, uram, mint egy pár fecske; együtt ültünk és csiripeltünk.

Egy édes remény fokozta örömünket. S mégis mily kinos félelem fogott el szegény nőm miatt.

Gyakran simogattam selyem haját és szemeim könyeztek mellette. Ő értett engem, karjaiba zárt és sirt.

Azonban váratlanul érkezett, mint a szerencse. Kolomeába hajtattam az orvosért s midőn haza jöttem: a gyermeket elémbe tartá.

A szülők nem tudtak mit tenni örömükben, s a szolgák — lármáztak, nevettek, s mindannyi részeg volt; a pajtán a gólya állott és elmélázva tartá magasba egyik lábát.

Ekkor szállott fejemre a sok gond, és minden nehéz óra még szorosabbra füzött össze bennünket.

De nem tartott ez mindig igy!

Az elbeszélő hangja mindig szelidebbé és lassubbá változott; lassan rezgett át a levegőn, csendesen, mint pipájának könnyü füstje.

— Tovább is igy nem maradhatott többé — tudja kérem — s aztán — igy meg amugy — ért ön engem? Ilyen már a szabály. — Azt értem, ez a dolog természete. — Sokszor gondolkoztam fölötte, mit tart ön erről?

Egy barátom volt — Bodoschkan Leonak hitták. Sokat olvasott és beteg lett tőle. Az sokszor mondá nekem —

De minek is emlitem azt? Hiszen képes vagyok önnek —

Egy darab elsárgult papirost vont elő kebléről.

— A mellett még sokat irt is. Ismeretlen volt, de mindamellett mindent ismert, mindent tisztán értett. Az embereket felnyitotta, mint az órákat, belejük nézett, valjon minden rendben van-e. S mindjárt feltalálta a hibát. Ha a macskák, például, társalogtak, megérté őket, nevetett s mindjárt kitalálta, hogy mit akarnak. Virágott vett, a többi között, kezébe, felvágta és megmagyarázta miből él, miből táplálkozik. Szeretett beszélni a nőkről is.

Tudja, uram, a nők és a bölcsészet tönkre tették őt.

Gyakran irt, s ha az erdőbe kisétált, elvetette iratait.

Félt a papirostól.

Azt azonban elszoktam felejteni.

Mindig azt mondá: ki papirosra tudja leirni szerelmét, az nem szeret.

Disznóbőrbe kötött, vastag könyveket birt elolvasni, az egész Nestort például — de egy szerelmes levél olvasásától azonban megszökött.

*) Női zubbony.

Itt van például:

Ezzel az asztalra rakta elsárgult papirdarabjait.

— Bocsánat, ez egy számla. Ismét zsebre tette. „Itt van.“ Köhintett s aztán ezt olvasta elő:

— Mi az élet? — Kin, kétely, félelem és kétségbeesés.

Tudod-e honnan jösz? Ki vagy? S hová jutsz?

A természeten erőt nem vehetsz s e kétségbeejtő kérdésre választ nem nyersz. Minden életbölcseségünk végre az öngyilkosságból áll.

A természet azonban, az életnél is terhesebb kinnal vert meg — s ez a szerelem.

Az emberek boldogságnak, élvnek nevezik. —

Barátom e szavaknál mindig gunyos kacagásban tört ki. —

— Nézd a farkast, — szokta volt nekem mondani, ha — párját keresi; áttör a sürűségen. szájából a nyál folyik — nem is ordit többé, csak nyöszörög — és szerelme élvezet-e? Halálos küzdelem ez, olyan, mint a küzdelem az életért.

Istenem! Nem vetné-e magát a férfi a nőre, mint az ellenségre? Végre nem érzi-e magát alávetve egy könyörületlen ellenségnek?

Nem teszi-e büszke fejét a nőnek lábai elé, buzgóan esdve: „Oh taposs, taposs agyon lábaiddal, rabszolgád akarok lenni, de oh jöjj és ments meg e nyomorult helyzetből!“

Igen, igen, a szerelem kin, az élvezet pedig — a megváltás. De hatalmas erő is, melyet egyik a másikon gyakorol; verseny, melyben mindkettő törekszik egymást alávetni. A szerelem rabszolgaság. és rabszolga válik abból, ki szeret. Az ember érti, hogy a nő rutul bánik vele, de mindamellet, önkénye és kegyetlensége dacára, kéjben uszik oldalán. Csókoljuk a lábat, mely agyontapos.

Félek olyan nőtől, a kit szeretek. Reszketek, ha hirtelen átmegy a szobán és ruhája suhog; egy meglepő mozdulatja halálra ijeszt.

Ilyenkor házasodni szeretne az ember örök időkre, ez és a más világra; egymásba szeretne olvadni. Lelkét egy idegen lélekbe mártja, leszáll egy idegen, ellenséges természet mélyére és uj keresztséget vesz fel. Nevetséges, igen nevetséges, hogy elejétől fogva nem éltek együtt. Minden percben reszketnek, hogy elveszthetik egymást. Megijed az egyik, ha a másik szemét lecsukja, vagy hangját megváltoztatja. Egészen egygyé szeretnének olvadni, az egyes élet minden tulajdonát, eszméit, szent érzelmeit ki szeretnék szakitani lényükből, hogy tökéletesen egymásba olvadhassanak. Az ember átengedi magát, mint egy dolgot, anyagot. Csinálj belőlem azt, a mi te vagy!

Az egyik önmagát mintegy meggyilkolva, a másik természetét ölti fel, mig belseje fel nem lázad.

S csak ekkor kezdünk rettegni a gondolattól, hogy elvesztünk. Mintegy gyülölni kezdjük a másik hatalmát fölöttünk. Halottnak véljük magunkat. Fel akarunk lépni az idegen élet zsarnoksága ellen, fel akarjuk találni magunkat, önmagunkban.

S ez a természet feltámadása.

Egy másik papirdarabot keresett elő.

A férfinak megvannak céljai, saját munkaköre, vállalatai és elvei!

Galambszárnyakkal körülröpdösik őt és sasszárnyakon emelik a magasba. Bukni nem engedik őt.

Az asszony azonban?

Segélyért kiált. Énje nem akar meghalni, nem, százszor nem, de segély nem jő.

Hasonmását szive alatt hordja, érzi, mint növekszik és mozog — él! — Ime — most végre karjaiban tartja. — Magához emeli. —

S mit érez?

Álmodik-e? A gyermek igy szól hozzá: „Én, te vagyok, és te bennem élsz. Nézz meg engem jól, én megváltalak.

Keblére szoritja gyermekét, és mentve van.

Önmagát ápolja benne, saját énjét, melyet a gyermekben megvetett és eltaszitott; s nagyra látja nőni saját ölén s neki szenteli életét teljesen.

— Igy történt ez nálam is, — szólt — „egészen igy. Persze, én ezt nem tudom ugy megmagyarázni, mint Bodoschkan Leo, de tudja uram, mégis el akarnám önnek ezt beszélni. Mit gondol?“

— Helyesen, testvér.

— Igy történt ez tehát nálam is. Épen igy: egészen igy. Higyje el uram, egészen igy. —

Serkenteni akartam barátomat elbeszélésében, és hideg vérrel mondám: „A gyermeket közönségesen a szerelem zálogának mondják.“

Barátom egy ideig hallgatott, és ép ugy nézett rám, mintha halálos sérelmet követtem volna el rajta.

„A szerelem zálogа!“ kiáltá, „igen, igen, a szerelem zálogа!“

Haza térek tehát. Ily gazdaságnál, g ondolhatja, hogy mennyi a dolog! Fáradt vagyok, mint a vadászkutya. Karjaim közé szoritom nőmet, megcsókolom; keze elsimitja homlokom gondos redőit. Ugy simulok hozzá, mint egy kandur: ő nevet — ekkor felsipit a szerelem zálogа — és vége van mindennek. Azt mondom önnek, hogy az előszónál kezdhetjük; vége, vége mindennek.

Egész nap boszankodik az ember ministereivel. Ebédhez ül, s alig köti fel az asztalkendőt, — én tudniillik mindig felkötöm, a régi szokás szerint — pityeregni hallja a szerelem zálogát, mert a dajka kezéből nem akar enni. Nőm fölkel és megtömi gyermekét. A gyermek azonban hust akar és sipit — ki vele a mellékszobába! és én egyedül ehetem; ha épen akarom, hát még el is énekelhetek valamit, például:

„Kandur macska a sövényre
Felüle.
Miákolás csakugy düle
Belüle.
— Kurta kis dal! Nincs se farka,
Se füle!“

Aztán — természetesen — kacsa-vadászatra megyünk.

Az egész napon át térdig állunk a vizben. Az ember örül, hogy kényelmes ágyat talál otthon.

Mit nevez ön például jó ágynak?

Jó szőrzsákot, ugy-e? jó vánkosokat, meleg dunyhát és egy csinos feleséget hozzá?

Elpirult és valamit hebegett magában.

No jól van. Az ember piros foltokat csókol feleségének arcára, vállára, keblére. Kezeivel megsimogatja forró testét — ekkor pityeregni kezd a szerelem záloga.

A nő kiugrik az ágyból, lábaival papucsaiba bujik s fel s alá futkos, a gyermeket kezein ringatva. La, la, la — hallatszik fél éjen át — s az ember — egyedül alszik. La! la! la!

Ekkor egy bizonyos év áll be. Mindnyájan oly különösnek találják. Valami van még a levegőben is, a mi ijesztő, szokatlan. Mindenki tudja, de senki sem mondhatja ki.

Idegen arcokat látunk. A lengyel földbirtokosok futkosnak fel s alá. Ez lovat vásárol, amaz puskaport. Éjjel tüzes jeleket látnak az égen. A parasztok egybegyülnek a korcsma előtt és azt jósolják, hogy háboru, cholera vagy forradalom üt ki.

Mindenkit komor gond száll meg. Az ember egyszerre azt érzi, hogy oly hazája van, melynek határt jelelő karói német, tót és még más földbe vannak verve. Mit akarnak a lengyelek? gondolja magában az ember, de gondoskodik egyszersmind a sasról, mely a kerületi hivatal házán függ és őrizteti pajtáját. Éjjel körüljárja házát, valjon nem raktak-e tüzet körüle.

Az ember ilyenkor társalogni szeretne.

De kivel? Nejével? Ha! ha! ha! A szerelem záloga bizonynyal pityereg, mert egy légy ült az orrára.

A ház elé állok.

Az egen tüzes pirt veszek észre. Egy paraszt vágtat el mellettem, hangosan kiáltva: „A forradalom kiütött!“

A faluban félre ütik a vészharangot.

Egy paraszt egyenesre igazitja kaszáját; ketten, cséplőjükkel vállukon, jönnek el mellettem.

Mások ismét az udvarba lépnek.

— Uram, lássuk el magunkat — jönnek a lengyelek. — Èn megtöltöm pisztolyaimat és megkösörültetem kardomat.

— Édes Nikolám, köss egy szalagot süvegemre, nem bánom, ha rongy is, csak fekete-sárga legyen. — Ha! ha! ha! Mit gondol? „Siess az istenre kérlek,“ igy kiállt a nő, „gyermekem sir, gyermekem meghal, lovagolj a faluba, és tiltsd a harangozást. Menj, siess.“ —

— Ohó kedvesem, most máskép áll a dolog; minden faluban félreveretem a harangot; hadd sivitson a kölyök, tudod — az egész ország veszélyben van!“

Tudja, azt mondom önnek. — De hagyjuk.

Végre egyszer mellettem van. A diványon ülünk, én karjaim közt tartom őt. Ekkor figyel, valjon nem mozdul-e a gyermek. „Mit is mondottál?“ kérdi rövid idő mulva. „Semmit“ mondám. De szivem, biztositom önt, fájt, igen fájt.

— Hol van kacabajkád, Nikolája? — „De gondold meg itt a háznál, a gyermek mellett,“ — Hja persze. Ekkor csakugy futtában fésülködik, s magára veszi a legelső ruhát, mely kezébe kerül. — Ki is öltözködnék otthon? Természetes. — Gyakran nem ismerem meg a szép arcot. A gyermek azonban — hiszen ön érti. „Ha kicsinositom magam, nem ismer reám gyermekem. Hiszen te ezt be fogod látni?“ Persze én mindent belátok, mindent. — Azonban, ha vendégek vannak, akkor lármázhat a gyermek. Ilyenkor beszalad egy percre, kijő, kiosztja a theát, nevet, fecseg, mert hiszen mit nem tesznek nálunk a vendégekért.

Ohó! Ismét napfényre került a zöld kacabajka, siberiai mókusprémmel körözve. „Hiszen fel kell öltözködnöm a vendégek miatt.“ — Érti ön? — egyszer hosszu idő mulva, medve-vadászatra megyek. Nőm ringatja a gyermeket és midőn megcsókolom, rám kiált:

— Menj el, felébreszted gyermekemet. — Mit tegyek? Elmegyek.

Erdészem látta a medvét — el se hagyjuk, csaknem ujból valami vadász-adomát beszéltem volna el önnek. Folytassuk tehát. Veszélyben voltunk, az erdész és én. A paraszt, ki velünk volt, előre futott.

Rémitő lármával, jajgatással fogadtak bennünket az udvaron. Megérkezünk — s nőm nyakamba borul. Magával hozta gyermekét is.

Tudja uram, a vér csurog fejemről — a gyermek sipit. — „Menj, távozzál!“ —

Megvetőleg vállat vonitott.

— Szót sem érdemelt e kevés vér, s a gyermek könye sem, azonban — a veszedelem is részemről el volt háritva már — a nők igen élelmesek. A vért lemosom magamról. Az erdész — egy vén katona — bekötözi sebeimet. De gondolja meg uram, a szerelem záloga rini kezd fehér kendőm miatt. „Az istenért fussál, menj, menj, gyermekem megkaphatja a rosz nyavalyát!“ Mit volt mit tennem? Ágyamra

vetém magam és egyedül feküdtem itt, mint előbb, midőn még nem volt nőm.

Az ördög vigye a szerelem zálogát! Isten, bocsásd meg vétkemet!

Keresztett vetett magára és folytatá:

A medvebőrt kiteritem nőm ágya elé. Mit gondol, ő felkiált: „Vidd el e medvebőrt, gyermekem ijedtségére emlékeztet.“ Gondolja meg uram, az én veszedelmes helyzetem, vérem szóba sem jő! — Óh a nők élelmesek, nagyon élelmesek! —

— Bocsássa meg, mondám — megmondta-e nejének —

— Engedelmet uram, — szakitá félbe barátom. Orrlyukai mindinkább tágultak.

— Megmondtam neki. — Ó! — s tudja mit felelt? — „De mire valók akkor a gyermekek? — Gondolja csak, ő képes lett volna — tudja uram az ember rabszolgája az ilyen nőnek. — Tán hütlen akar lenni az ember? Nem. — Vagy szerzetbe áll? Azt sem. Mi marad hátra egyéb, mint megadni magát. Ó, volt idő, midőn gyermekemet — érti-e uram — például ilyen jelenet alkalmával.

Reggel pipára gyujtok, hoszszu, török pipára, mint a milyen ez itt, áttört sodronyfedővel. A gyermek — természetesen — a tüzet látva, sipit. Én sipitani hagyom. Nőm csaknem lázba esik. „Add neki hát,“ a borostyánt érti. Én azonban feléje tartom vörös, izzó pipámat. A gyermek utána nyul, lármáz és sir.

— Jézus Mária, a szegény gyermek! — Én azonban jó mulatást kivánva nőmnek, kimegyek fegyveremmel az erdőbe és csaknem halálra nevetem magam nőm fölött, ki honn maradt a pityergő gyermeknél.

Akkor kedélyem már nem volt a régi. Eh, nem csuda, hiszen ez a dolog rendje. Az ember megtesz mindent, a mit tehet. Azonban — tessék meggondolni — például: falórája megáll! Türelmetlen-e azért?

— Néha.

— Jól van. Tehát ön türelmetlen. De egy pillanat alatt meglöki az ingát és az óra ujra jár. Igen, de meddig? —

Ime, ismét megáll. — Még egyszer! — Még egyszer! — Ismét megáll. — Ilyenkor már igazán türelmetlenkedik az ember. Erőset lök rajta. — És — most megáll az óra teljesen.

Épen igy jár az, ki rendbe akarja hozni szivét. Épen igy.

Például: az ember szereti nejét, hiába, hiszen többet is kivánhat, mint épen ágyát.

Lássa uram, az fájdalmas érzet, ha a nő után vágyunk. Azután azonban vége van mindennek.

Látjuk, hogy meg vagyunk mentve, egyéb semmit.

Látjuk, hogy ez tulajdonképen semmi, hogy a világon más is létezik, a mi sokkal többet ér ennél; érezzük, hogy a férj és nő sokkal több, mint a farkas és nősténye. Mindez azonban hiábavaló dolog.

Tegye fel, hogy nőm egy könyv. Én el szeretném olvasni elejétől végig. Azonban mindig elejéről kell kezdenem. Végre becsapom. Olvassa végig, a ki akarja. —

Eleinte — tudja uram, — csak szórakozást kerestem.

Vidékünkön állomásoztak a huszárok.

Ismeretséget kötöttem tehát a tisztekkel. Azok voltak ám a gyerekek! Például: Banay uram, nem ösmeri ön őt?

— Nem.

Vagy pedig báró Pált. Ezt sem? Némethyt azonban, hosszu, hegyes bajszával, bizonynyal ismerte?

Egyszer ehez, máskor ismét amahoz utaztunk.

Nálam azonban csaknem naponkint megfordultak. Ilyenkor pipázgattunk, csájat ittunk, és egyik közülünk többnyire mesélt valamit; végre játszottunk is.

Gyakran kimentünk együtt vadászni. Ekkor tanultam szalonkát lőni.

Nőm észrevette ezt. Hozzám jött, mellém ült, egy szót sem szólt, s végre szemrehányásokkal illetett. Én csupán ezt mondom: „Ugyan kedvesem, mily élvet találok én otthon? — különben siess, gyermeked sir. — Legközelebb Nikolája ismét felölti zöld kacabajkáját, ezüstszürke mókus prémmel körözve; büszke hajzatot csinál és a huszárok közé ül.

Nevetek, féltékenynyé akar engem tenni, tréfázik és fecseg. Reám alig néz. Az én huszárjaim azonban — tudja uram — először is becsület lakott keblükben. Aztán senki sem érzett kedvet — mire is? a halálra, vagy legalább is arra, hogy koldus maradjon egész életére. De minek is? Bolondság! —

Ők azonban csipkednek. „Mit szólasz hozzá, testvér, nőd elfogadja udvarlásunkat?“ „Oh kérlek, csak udvaroljatok neki derekasan!“ „Igazam volt-e? Ekkor azonban egy más ember is jött a házba — ön nem ismeri őt.

Nekem, mindjárt az első pillanatra kiállhatlan volt. Tudja uram, olyan igen szőke, igen halvány ember; földbirtokos volt. Naponként sütteté haját inasa által, elő olvasta az Igrit,*) Puschkint és mindjárt el is szavalta — biztosithatom önt uram, hogy egy tökéletes komédiás volt.

Ez ember tehát — nem nyerte meg tetszésemet. Nőmnek azonban tetszett.

Hangja elrekedt. Mennél inkább felhevült, annál lassubb lőn hangja; oly erőltetve hangzott a kebel mélyéből.

Különben ezt később mondom el.

Ekkor vig életet kezdtünk. Télen átjöttek hoz-

*) Régi orosz hőskölteméný.

zánk a földbirtokosok is, nejeikkkel. Ilyenkor táncoltunk, szánkáztunk, mindent, mindent tettünk!

Nőm is vig volt.

A nyáron még egy gyermeket szült; a másodikat. Szintén fiu, mindkettő fiu.

Ezzel kissé helyre lőn állitva lazult viszonyunk.

Egyszer igy szóltam Nikolájához — ágya szélén ültem s betakartam őt, midőn hánykolódott:

— Kérlek, könyörülj rajtam, s végy egy dajkát e gyermekhez.“ Ő azonban fejét rázza. Mit tegyek? — könyezet és elhagyta a szobát. Minden hasztalan volt.

Nikolája csaknem egy egész évig ismét a gyermekkel foglalkozott. Ritkán beszéltünk egymással.

Igy történt, hogy ha valamit el akartam mondani, csak hosszu bevezetéssel tehetém ezt és azért nőmet untatni kezdém. Ilyenkor folyton ásitozott és szemei lecsukódtak. Feltünő volt továbbá az is, hogy mily hamar vesztünk össze. Ő mindig azt akarta, hogy igaza legyen.

Ha a szolgák egyikét előnyben részesitém, elüzé a szolgálatból. Természetesen, ezt mindig bizonyos jelenet kisérte. Vagy például, az találom, hogy jól ruházza kék kendője. A jövő vasárnap már a kulcsárné feszit vele a templomban.

S mindezt idegenek előtt teszi; ez a dolog legkellemetlenebb oldala. Egyszer, az ember nem akarja nejét igazságtalannak mondani, — de másrészt az ember mégis csak érzi, hogy férfi. Mindig másnak fogja pártját. Nekem soh sincs igazam, a másiknak mindig igazsága van. Nos hát, mit mond ehez?

Vagy épen — megkérem. — „Kedves Nikolája, kérlek, ezt ne tedd velem máskor.“ — Legközelebb bizonynyal hallgat. „És Nagysád, mit mond kegyed?“ — Én? — én, azt mondom a mit férjem mond. Ó tatár gonoszság!

Tudja uram, neki kényszert kell űzni önmagán, hogy velem egy véleményen legyen. Ha ugy elgondolkozom e fölött, csudálom, hogy még élek.

Egyszer véletlenül nagy összeget vesztek kártyán. Nagyban játszottunk és én — természetesen — szerencsétlen voltam, — a játékban. Egy alkalommal elvesztettem minden készpénzemet, lovaimat és kocsimat.

Most szivből nevetett ezen.

Helyesen. Meggondolom magam, és igy szólok: „Ezt roszul tevéd.“ Visszavonultam becsületes módon. Barátim, szomszédaim kimaradtak.

Csupán ő jött.

Tudja uram, engem végre nem igen bántott az egész dolog. Ekkor kezdtem magam gazdálkodni; néha szerencsém volt, s tudja uram ha az ember maga előtt nőni látja azt, a mit bevetett, végre is ez igen vonzó a gazdára; s aztán a gazdászat is csak játék. Az ember tervez, mint a játéknál, de minden percben tudnia kell e tervet, a körülményekhez képest megváltoztatni, a véletlen pedig szintén nagy szerepet játszik itt. Vihar, jégeső, dér, fagy aszály, dögvész, és sáskák alakjában.

Ha a kapu elé állok és pipámat megtömöm, eszembe jut, hogy a lovat meg kell patkoltatni, vagy körül kell néznem a gyümölcsös kertben, gyümölcsösöm erősebb-e pálinkámnál. Sapkám után nyulok, elmegyek és eszembe sem jut, hogy nőm a gyermekeknél van.

Már beszélni is kezdik: „Ez is olyan házasság, mint a többi.“ A főtisztelendő Mactiel is kenetteljesen lépett be hozzám. Arca és haja fénylett a zsirtól; aztán meg kabátjának gallérja is. Mi több, a kenetteljesség még a csizmára és könyökre is kiterjedett. — Fénylett, mint egy cherubin, fölém emelé sárga nádpálcáját mint a püspöki botot, és ennél még magasabbra emelé hangját. „De főtisztelendő uram, hátha már nem szeretjük egymást, én és nőm?“ — „Ohó! a pargatrisumot, hisz épen ez a dolog bibéje!“ mondá oly jó izüen nevetve, hogy főtisztelendő hasa és keretteljes arcái megrázkódtak bele. „Ohó, a purgatoriumját, hiszen épen ez a keresztény házasság.“ — De főtisztelendő ur, jótevőm, hát igy éljünk együtt? hisz ez mégsem járja.“ — „Ohó, a purgatoriumját! perszehogy nem járja?! Hát minek áll fenn az egyház? Tudja ön tisztelt, tévedt barátom, mi a kereszténység?“

Tagadhatlan, hogyha ilyen nőszemélylyel mulat, a nélkül, hogy szeretné — mit mondanak — ez kéjvadász! A keresztény házasságban azonban ez magától értetődik.

Tagadhatlan, hogyha ilyen nőszemélyt fizet, vagy pedig ad neki valamit, például: kendőt, vagy nem tudom, mi mást, mindenki köpedelmesnek fogja találni. E leány eladta magát, — mondják. — A keresztény házasságban azonban, kedves, tévedt barátom, ez magától értetődik.

Miről beszél például a derék, keresztény szellemü asszony? tán ilyen élvekről? A purgatoriumját! — Gombostü pénzéről beszél, és arról, mily gondosan ruházza és táplálja őt keresztény férje. Igazam van-e?

Szerelem? — itt azt jeleneti: „Gondoskodjál nődről; ápold és neveld fel gyermekeidet s ezért a jutalom — ágyad.“ Basta! ez a keresztény házasság!

(Vége következik.)

A VILÁG.

J. B. Rousseau költeménye. —

Szinjáték, nem egyéb e világ! itt mindegyikünknek
Más és más szerepek kijelölvék. Fénylenek itt lenn
Főpapok és a miniszterek és a kik hóditanak most —
Drámai öltözetökben a szinpadon. — Igy minekünk, kik
Alsóbb rendü vagyunk és rangu, csak az marad hátra,
Hogy szépen szemléljük a szinjáték lefolyását; —
Ámde mi, hasznos szemlélők, fizetünk, s ha a játék
Olykor nem sikerül, vagy nem tetszést arat, akkor
Pénzünkért őket legalább méltán kinevetjük.

POLLÁK LEOPOLD.

TÁRCA.

FÉLSZÁZADOS SZERELMES LEVELEK.*)

I.

Szeretetre legméltóbb Kedves Kis Asszony! — Még soha sem sejditettem lelkemben oly mézes gerjedelmeket, soha a nyájas örömnek ápolgató karjain oly édesdeden nem szenderegtem, mint midőn a kellemetes Kis-Asszonynak Levelkéjét kedlembe nyertem, az örvendezés tudniillik annyira béhata szivem legmélyebb Részében, hogy abban minden éltető Nedveket (melyeket eddig a Megvettetés Félelmének Zúzmarás jege szorossan lefagylala) felolvaszta szárnyakra kellt heves Lángjaival, és azután mintegy az Bértzes Hegyek öbleiből kifakadó Csermely'ként serkedeztenek ki Mejjem nyiltt Baljából, méglen tolyongó Fetskendéseikkel minden Érzeményeimet el-boritták, és azon fojokány Nedvekből egy végtelen Öröm-Tengert gyűjtöttenek öszve, mellynek dagadozó hullámjain a vidámság fel-vévén ragyogó Sajkájában, bájoló hindálással rengetgetett, még végre az édes Andalgás olly tüzet lobbantott Erimben, mellynek égető melegétől a kiömlött Öröm-Árrak lassanként leapadtak és igy a kénye-özönében uszó Hajócskám is nem űzhetvén tovább a Szárazon hempelygését, a megfenekeltt Öröm-Tónak azon járhatatlan bámulandó Partjára kötött-ki, mellyen még egy Szerentsés Halandó sem verhette enyhittő Tanyáját, mert lehetetlen elhinnem, hogy ezen öröm-Balsamból, mellyből én az édes Kis-Aszonynak le-irhatatlan Kegye által tele Pohárral ittam, más tsak kostolhatott volna is. Ennél fellyebb tehát már nem is mehet az tiszta öröm Isteni Szesze!

De katsintsuk meg már kajtár Szemeinkel azokat, a mellyek az édes Kis-Aszony tündöklő Levelkéjében leghathatósbban megbájolák érette sovárgó Szívemet; — Azt irja Kedves Kis-Aszony mindjárt különössen ki-tsinosúltt Levelkéje Homlokán : *hogy válogatott szép szavaimra nem állítja magát érdemesnek,* ezt külömben meg nem magyarázhatom; egyéb hogy mind kellemes Testének, mind és leginkább ártatlan Lelkének átmélkodásra méltó Ékei mindezeknél százszorta méltóbb Tömjénezésre tették érdemessé magokat, én nem vagyok valóban méltó, hogy sovány Conceptusomat annyira magasztalja édes Kis-Aszony, mert tessék tsak megtekinteni Nagy s jeles Tulajdonságait, látni fogja azontúl maga is a Kis-Aszony! hogy mind azok, a miket e Kimerithetetlen tenger sok ékességeinek ragyogványairól együgyü Tollammal rajzolhattam, tsak példázgatják ékes személyének tsillogó Díszeit. Magát pedig a Kis-Aszonyt, azt a Párja nélkül szükölködő Példát közel sem képesek annak valódi érdeme, s méltósága szerint lefesteni. És ha bár engedhetnék is valamit a Kis-Asszony azon kegyes vélekedésinek, hogy Stylusom pallérozott, tehát azt sem az én gyáva Elmémnek tulajdonithatom, hanem a Kis-Asszony fényeskedő Ketseinek, mert ezek ám azok a bővelkedő Kutfők, mellyekből ha akar-ki inna-is, azonnal ki-miveltetnének meddő eszmélkedései, és az elméjét béborittó homályos Jellegeket azonnal széjjel oszlatnák, és igy az Ég-Hajlatát verdeső Sasként fellengezhetne még azon kába Elme-is, mely az elött lajha féreghént mászkála a leg-alatsonyabb Gondolatok lapályos Semlyékjein. — Ha tehát szépnek és tetszetősnek látszik Levelem, az attól van, mert annak a Nap-Sugárként ragyogó Tárgya-is, tudniillik a Kis-Aszony Falkás gyönyörüségei-is szépek, és még olly szépek, hogy azokat Selypegő nyelvem koránt-sem hangozhattya ki természetes voltok sze-

*) E lap szerkesztőjének édes atyjától maradtak hátra e korjellemző, érdekes levelek, melyeknek közlése után bővebb felvilágositást és jellemzést fog nyujtani e viszony történetéről a Szerk.

rént, mert oh Édes Kis-Asszony, ha Mejjem dobogó Tájékját megnyithatnám, és tsak egy émedt pillantatot vethetne a Tisztelet Zajgó-Árjaitól dagadozó Szívemnek titkos Rejtekében, ott tapasztalhatná ám, csak egyedül ott azt a méltó Áldozatot, mellyet még magától a Virtus Annyától-is igaz Jussal megérdemlett, én ugyan untig törekszem eleven etsettel festegetni a a Kis-Aszony Tiszteletéről Zsibbongó érzésimet, de minden legsűrűbb izzadással kevertt munkás szorgalmam mellett-is csak setét Árnyékát rajzolhatom le azoknak, a mellyek immár kiirthatatlan gyökereket vertenek Szívembe, mellyre való nézve azon hézagot, mellyet tátongó elmémnek érthetetlenül Zsinatló Rajjai kielégitteni erőtlenek, magával a Kis-Aszony után visszavonhatlanul tsüggő Szivemmel foltozom-ki. A melly buzgó áldozatomat ha elfogadja a Drága Kis-Aszonynak magassan kőltt Irgalmas Oltárja, már akkor és tsak egyedül akkor tsillapithatom le felhevült ártatlan Érzésimnek lángba csapott Tüzeit, mellyeket egy boldog-e vagy boldogtalan, (Isten tudja) Szempillantás lobbanta Szivemben szikrázó Fáklyájával. Haj egek! mire vetemedtek! Hová nem nem ragadtok még el oh nyugtalan Indulatok! vagy olly tapasztalatlanok vagytok-e ezen kényes, s tsiklandós ügyben, hogy még tsak azt sem tudjátok, hogy ekként meg sérthetitek a nyájas, és ártatlan *F... Zsuzsi* Kis-Aszonynak Angyali Szivét, és hogy azon parányi Remény-is melly eddig türtőztette kiokiomolni törekső Bútokat, a gyászos megvettetést vonhatja vakmerő Fejemre, és azután, oh szörnyű képzelet! a kárhozatos kétségben-esésnek legyek e senyaru martalékjává!!! De mit kárhoztatlak benneteket ártatlan érzések! hiszen igy sem ti lennétek okai keserü vesztemnek, hanem az irigykedő és Csendes Nyugalmamat felduló kaján Fátum, melly az áldott Békében evedzkélő Csolnakomat imily ravaszul ütköztette az általa mindég gondossan került Kőszirtbe. Te vagy tehát álnok Fátum! kínos oka elvesztett Arany Szabadságomnak, mellyet mind ekkorig olly fáradozva óvtam s védtem a Musáknak dicső Pállyáján, és talán azért, hogy most még vajulttabb Zsákmányává tétessem feldúzmadt Boszszúd' gőgős Dagályának vagy tán éppen (de még mit nem gondolok hánykodó Habozásomban?) vagy mondom tán éppen a Kis-Aszony bájoló kellemeit kell okoznom? Azokat bizonyára! mert azok tselekszik egyedül, hogy a szemérmetességen tsak nem túl ragadtatván illy nyilvános szembetünőképpen merészlem fejtegetni szegény szivemnek tán azon küzdéseit, mellyeket Zsuzsi Kis-Aszony tán még számban sem vesz, mivel azokat a pompás hizelkedés tséltsap szüleményeinek állitja lenni. Ha ugy : Jajj nékem és jajj egyszersmind szivemnek is, melly a hivség örök kebelében tsak Egygyért tanulván dobogni, s nem szokván az aláváló tsapdi Legyességhez és az ebből rut Júdásként tenyésző Szemfényvesztő tsalárd hímezéshez, soha többé nyugtát nem lelheti; — Nem bátorkodom már Szivemben szitott tüzemet világossabban kimagyarázni, ámbátor oh melly örömest fel-fedezném azt, de haj Istenem! Egyfelöl a bátortalan szemérem, más felöl a megvettetésem iszonyatos Félelme mint ostromolyák, s mint megakkasztyák szólni ohajtó nyelvemet, és azt, a mit Tüzem kivallani unszol, a Szemérem és Félelem vállokvetve verhűdnek Pennámba szorittani. — Hanem majd édes Kis-Aszony! majd ha egyszer a Lármás, és tán fejemre örök gyászt burkoló Fársángi napok riadozni meg szünnek, majd akkor a jobban tsillámló Reménytől neki bátorodván szivessen felfejtem a Kis-Asszony kristály s szűz Szive előtt a Szivemet duló titkot, mert most még megeshetne, hogy az alatt még a Tiszta forrásból fakadt igaz vallásom kebelében jutna a Kis-Asszonynak, hogy mondom az alatt Kecskeméten a szíveket párositto Szertartás (oh itt mint rettegek) ollyast mit tselekszik, a mi ezen Titkom kinyillatkoztatását tsak a Katzajnak, vagy legfellyebb a Szánakozásnak tárgyává tenné, halmos átkokat ökrendezett már szegény Szivem e végett a tomboló Fársángi napokra, mellyeknek muzsikás üvöltései nem tsak nem viditják fel szivemet, (mint ezt néha szabadon vigadó Szivemel tselekedték) hanem inkább sirásra fakasztjak azon meggondolásból, hogy tán örökös árvaságot háromoltatnak lezárolt Szívemre. Vajha ez idén Ketskeméten egészlen Feledékenységben maradt volna a Fársáng, minden cerimoniájával!!!

Vége felé Levelének azt is irja kegyes Kis-Aszszony! *hogy Leveleimet legdrágább kintsei közzé számlálja.* — Ha ez való, és ha nem abból a csupa szánakozó aránybol irta, hogy meg sajnállt Szivemet egy kis tsalóka örömmel legeltesse, tehát százszor borulok Alabastrom kezeire és azokra a legbuzgóbb Háladatosságnak Lángjaiban edzett Csókokat hintem. Valóban irigyli Szivem Leveleimnek ezt a nagy Szerencsét, meg se tartóztathatja magát hogy azon vetélkedő Társával pattogó Czivakodásba ne száljon. Oh legdrágább Kis-Asszony! ha Levelemet anyira becsűli, terjesze ezen önként árradó kegyességét anyira, hogy Levelemnek kutfefét is mellyből oly habossan forradoz, tudniilik Szí——t (szivemet Szerk.) is számlálja kintsei közzé, és — — —

Végtére azt akasztá édes Kis-Asszony Levele Sudarában, hogy *örömest irna többet, annyit és ugy mint én, de nem lehet*, és ezen utolsó három szavakat még egy kétséges alávont veszővel is kikülömböztette oh de mért nem irhat? okát nem adta, azért tehát öszve kulcsoltt kezeimel esedezek, hogy ha érdemlek a Kis-Asszony Grátziák-nevelte Kegyes Személye ellőt valami kis áldozatot, tehát a következendő Levelében ennek megmagyarázását meg ne tagadja az azt lelkendezve váró igaz szívű Náraytól, mert ezen rejtett értelmű Szollás ezerféle kétes Hánykolodásokban zak-

latta találgató elmémet. Most pedig a Kis-Aszony hókezzeinek ártatlan édes Csókolása mellet ismét Szentfogadást teszek, hogy még tsak Sirom-Üregének penészel mohulandó Boltozatja be nem fogad, mindenkor lészek Az édes Kis-Asszonynak hiv tisztelője (és ha megengedi) Barátya: **Náray Antal,**
Törvény-Tudó.
Irtam Pozsonyban 5-dik Febr. 1819.

ÉLET. TÁRSADALOM.

A SEVENDIAL LONDONBAN.

Vannak nemzetek, kik felett a kegyetlen sors már is pálcát tört s kiknek egész jelen, tatán évszázadokon át futó életök csak a szomoru élethalál képét mutatja. Az ily nemzetek népe az elaljasodás és rondaság példányképei, mig nemesbjeinél excentricus szabadság-érzelem honol, mely a rabiga láncai közt eget törni kész s nemes elkeseredettségében elfeled minden korlátot, mit a természet az ember elé alkotott.

E népek közé tartozik Európában a lengyel és az irlandi.

Mi ez utolsóról szólunk, melynek lakhelye lenyügzője óriás fővárosában a Sevendial épen ama képet tünteti fel, melyet a szép Erin szigetén naponként van alkalma az utazónak szemlélni.

A név, szorosan véve, egy-két utca érülközésen alakult kisded piacra illik a Wessendben; azonban rendesen e hét utcát s jellemző környékét is ideértik. S valóban egy jelleget is mutat az egész. Sötét, piszkos lakok, telve zsibárus-boltokkal, melyek félig utcára rakott tartalma előtt egy halálsápadt arcu nő, egy rongyokba burkolt férfi ül, melyek kövezetén ezer meg ezer piszkos gyermek üzi naponkénti vad játékait, s melynek tájékát, mint kirhedt tolvajbarlangot, kerüli a jobb házból levő angol s melynél még a rendőrök is rendesen kettőzött figyelemmel végzik szolgálatukat.

Az elbukott népek átka az, hogy lenyügzőik rendesen és utálattal s félelemmel kerülik őt. Az egykor hálás eb, melyet ura kegyetlen eljárása bőszültté tett, ingerülten fogad minden idegen arcot s a rideg ur a hasztalan szolgát nem tartja méltónak többé semmire. „Verjétek a hitvány dögöt agyon!“ ez a szó hangzik a hóditók ajkán csakhamar. Midőn ama szép s ideális nap honába, Peruban a spanyol hóditók betörtek s az inka igen természetesen vonakodott rögtön keresztviz alá állani, e szóval lelkesitették a jezsuiták a bugott spanyol hóditókat. Midőn a rideg angol kereskedő szellem erővel bevitte az opium mérgét Chinába s a kormány ez ellen tiltakozott, midőn Buddha s Confucius tiszta hite követői a babonás keresztyénséget visszautasitották, — e szókkal fogadta őt az angol kormány: „Verjétek őt agyon“; ez a szó a szegény paddy ellen is, hiszen e nép még mindig a babonás catholicismusnak hódol, hiszen e nép erőszakkal tiltakozik a civilisatori angolok ellen.

Ki is mentheti a szegény paddyt (ez az irlandiak gunyneve) a vád ellen, hogy ő az angolt gyülöli? Az a nép, melynek szelidségéről s vendégszeretetéről oly sokat tudnak a régi irók és utazók elbeszélni, ma orgyilkossá vált, ki nyugodt álmában, boldog családi körében lepi meg a gyanunélküli oly sokszor ártatlan idegent, ki oly gyakran fizet hálátlanul a leginkább javát akaró angolnak. — Dobd reá a kárhoztatás követ hidegen számító itélő biró, az irlandi megérdemli azt. S mégis, ki saját hazánk közel történeteből tudja azt, mily sok bünt követ el egy erőszakos civilisatori hatalom a nemzet ellen, ki tudja, hogy a hallatlan nyomor s milliók örök éhhalállal való küzdelme nem e nemzet büne, az óvakodni fog könynyelmüen itélni. Az a nép, melynek elnyomói évenként 80 millio forintot külföldön dorbézolnak el, az a nép, melynek fiai önérdekök ellen kénytelenek müködni, megelégedést a jelenben nem találhat soha.

Értenünk kell ezt, ha a Sevendial szomoru lakházai közé akarunk vándorolni. Minden arc, minden tekintet ezt fejezi ki. A nyomor sápadt palástja alól még kilátszó kerekded szemvonások mosolygó gödröcskéikkel, a szelid pirosló ajak gyermekded bizalmassággal beszélő vonásai, a göndör haj áhitatos magas homlokával ez önfeledt nyiltságot árulják el s ha a tekintet s a kalmári szó, mit az életküzdelem adott ez ajkakra, ellentétét látszanék is feltüntetni: a szelid s nyájas hang, mely a sziv mélyéből jön, önkénytelenül tudtul adja, hogy ez nem a természetes jel.

Feltünő e lakokban a rendkivüli piszok s az irlandinak bármily barátja is kénytelen bevallani, miszerint e nép a tisztaságban a nem épen példányszerü angolnál is sokkal hátrább áll. Árulás végett kitett rongyaihoz szinte fél közeledni is az idegen; a számtalan gyermek, melyek szoborszerü termetén önkénytelenül megpihen a szem, szemérmetlen közeledésekor undort idéz elő s egy tekintet a nyilt lakokba, melyek szerény butorzata is rendetlenül hever egymáson, sokszor távolra is kimutatva a tisztogatás hiányát, ez egy tekintet — mondom képes elidegeniteni azt, ki ide nem épen a népélet tanulmányozása végett jött.

Azonban e népélet kárpótol mindent s örök változatosságában megbecsülhetetlen tanulmány-tárgyat nyujt. Az óriási főváros két nevezetes központját, az Oxfordstretet és Westmünsteri összekötő ut e kisded piacon megy keresztül s egy óránként száz meg száz alak a legkülönbözőbb társadalmi bélyegekkel. S mégis mindez alakok teljesen idegenek s miként jöt-

tek, álomként tünek el ismét. A fényes kocsik, azok az élénk kereskedő arcok idegenek itt; — a nép, mely e környéken lakik, rongydarócokba burkolt, meztelen lábu alakokból áll, kiknek arcán alig látszik egyéb, mint az állati élvezet s az éhhalál küzdelme.

A sajátságosan alakult sokszegü tért korcsmák veszik körül, réztábláik s szines lámpáik által némi csillámot is kölcsönözve neki. E korcsmákban s azok körül kék süvegü rendőrök s tarka öltözetü nép bolyong, egy-egy részeg asszony vagy utcai kalmár körül csoportosulva, mig mellettök veres ködmönyben s rézmelltáblával ellátva várja a koldusgyermekek iskolájából a süheder a jövő-menőt, ki nála csizmáit tisztittatja. Utcaszegleteken áll a gesztenye s narancsáruló s mellette mellén s hátán táblákkal megrakva halad el az élő, hirdető tábla s még beljebb a 7 utca torkolatán megkezdődik az árulók végetlen sora a járdák elé rakott tábláikkal, melyeknél kövérképü szakácsnők szalmakosaraikkal, félmeztelen munkások száradt kezeikkel, s széles százrétü köpenybe burkolt fiakeresek kurta száru pipájokkal tarka világot alkotnak. Köztök erőszakkal tör utat az utcai gyermek s a szürke darócban összeesett dologházi aggok tisztitják az utca feneketlen sarát.

S minde népnek nagyrésze irlandi. A szegletes arc, a ritkább szőr, a keskenyebb, magas homlok, beülő szemek s mindenek felett a sajátságos dialectus önkényt elárulják őket. S elárulja piszkuk s nyiltságuk, mely a kereskedéshez nem ért s a kereskedő ángol között mégis azzá lennie kell. Ez erőszak a természeten az, mely létrehozza a bűnt, mely veszélyes indulatokat kelt fel — a mely ellen hasztalan a babona, de hasztalan a jó indulat és hatalomszer is.

A haldokló nép szomoru képe ez. Ki érezni tud, talán többet is fog olvasni e sorokból, mint a mit a rideg szavak kifejezni képesek.

Gy. A.

IRODALOM. MÜVÉSZETEK.

Mielőtt bevégeznők Sacher Masoch „Kolomeai Don Juan“ cimü novelláját, sietünk közölni, ama terjedelmes előszóból, (melynek kiséretében, a német irodalom egyik igen jeles tagja mutatta be e novellát a német olvasó közönségnek) annyit, a menynyi — eltekintve német irodalom-történeti fejtegetéseitől — kizárólag e novellára vonitkozik. E jeles iró neve: Kürnberger Ferdinánd, sorai pedig — kivonatban — a következők:

„A Kolomeai Don Juan“ cimü novella szerzőjének neve, a német irodalomban sem a történelmi sem a szépirodalmi téren nem ismeretlen; ennek dacára ő nevemet ismertebbnek vélte hinni és felszólitott, hogy jelen novelláját előszavam kiséretében mutassam be a német olvasó közönségnek.

Megvallom, e szerepben ugy jövök magamnak elő, mint valamely molnár vagy vadász, kit Napoleon megállit, hogy utmutatójául szolgáljon neki.

A molnár vagy a vadász nehány mérföldön át ama szerencsében részesül, hogy Napoleon az ő utmutatása szerint halad; de az ut célját elérve, az egyik ismét csak molnár és vadász, a másik pedig marad: Napoleon.

Berthier ur, a párisi „süketnéma intézet“ igazgatója, komolyan erősitette egy alkalommal, hogy a némák nyelve sokkal tökéletesebb, mint a beszélőké. Ha ennek okát kérdezték tőle, ha magyarázatot óhajtottak, szavait nem a tudományok magas regióiból kapta le, hanem kézzelfogható, egyszerü módon indokolta. Azt mondá: A ti nyelvetek elvont (abstract) az övék összerü (concret). Például: Ti igy szóltok: „Kegyeskedjék parányiságomra kegyelmes szemeket vetni.“ Az én némáim ezt mondják: „Én gyönge vagyok, te erős vagy, segits rajtam.“ Melyik nyelv nyeri meg inkább tetszését?

A német irodalom dobogó szivvel és az elfogultság pirjával arcán, az első phrásisban önmagára ismerhetne.

Ha most szabad kimondanom azt, hogy a „Kolomeai Don Juan“ ama körből származik, melyben a másik mozog, ezzel kimondtam a legjellemzőbbet e jeles novellára.

Ebben szerepel ama tisztán költői erő, melyet Napoleonhoz hasonlitottam. S bár a „Kolomeai Don Juan“ e költészet első, tünékeny hajnalsugara, bárcsak a légben uszó parányi virágpor — mi figyelemmel szemléljük, mert e parányi virágpor könnyen szülhet pompás kertet.

A németek idővel elhitték, hogy Schiller és Göthe nem két legnagyobb költőjük, hogy csupán a politikailag hanyatló Németország elfojtott szobalevegőjében nagyok ők. Ha eljő az idő, midőn Németország hajóraja uralkodik a tengeren, Németország nemzeti hadserege Európát rémülésben tartja, midőn Németország parlamentje a Sajna melletti orákulumot helyettesiti, akkor reméljük, megjelen az, ki nagyobb lesz Göthénél és Schillernél.

De addig? Tán sorvadt szüzek, a mély gondolkozástól aszott candidasuk, karácsonyfára való, arany vágásu költők és a kölcsönkönyvtárak kézimunkásai, vagy épen az udvarok költészeti menageriái (ha fenntarthatják még magukat) tán ezek tartsák üde virágzásban Németország költészetének fonnyadozó kertjét?! Mily kertészek! Henyélő betegek, kik a vizgyógymódra szorulhatnának. De térjünk vissza novellánkhoz. Leg-

először is azt kérdi az olvasó: mi e jeles mű alapeszméje. Mondjad: gyökerezik-e valamely magvas eszmében e sokat dicsért „Kolomeai Don Juan?“

Annyira! kedves olvasó, hogy ma Németországban egyenesen irány-novellának nevezhetnők.

A házasságról szól. De ezt ugy tárgyalja, mint tapasztalati, nem pedig, mint elméleti ember. Amaz elméleti pajkosság — másnak nem lehet nevezni, — melylyel néhány német rajongó a házasság kérdését a piacra hurcolta, előtte teljesen idegen.

Don Juan házas ember, a milyen e rajongók között egy sem volt, még pedig jó házas ember. Hanem épen mert ez: saját lényével tapasztalta, hogy a monogamia a legjobb esetben is, emberileg tökéletlen.

Ez értelemben választotta mottoját is.

Mindjárt első pillanatra látszik e mottóból, hogy a frivolitás fátyla alatt a lemondó idealismus fájdalmas hangja szól. Különösen a csattanós vég: „Csald meg mind, hogy meg ne csaljanak ők,“ mely oly lázitólag hatna, ha szó szerint venné az ember, holott az semmi egyéb, mint egyszerű, naiv kifejezése a két nem közötti ellenséges ellentétnek. Azt mondja, hogy a férj és nő között a legritkább esetben valósulhat a sziv idealismusa. A mi tehát megmarad azért az a csalódás.

Az emberiség nemei nem, csalódnak, mert csalódni akarnak, hanem mert csalódniok kell, mert a természet maga a vágy és a teljesülés, az eszme és a tény közé kitölthetlen ürt teremtett. Ez ürben nem lehetsz egyéb, mint vagy kalapács, vagy üllő; harmadik ut nem létezik. A harmadikkal, ez ürt betöltő egységes hajlammal birt Don Juan, de — beszélje el maga, mint tágultak az egymást födő vonalok. Ezt oly naiv módon teszi, hogy maga sem gyanitja, mily mély értéke van elbeszélésének, és épen ezért e müve nem irány-novella, hanem egy kiszakitott darab az ember természettörténetéből.“

MOLIÉRE S A VIGJÁTÉK.

(— zs.) Most, midőn reményünk van, hogy nemsokára magyar Molière-kiadásunk is lesz, alkalomszerünek látjuk pár sorral megemlékezni a nagy vigjátékiróról. Molière a világirodalomban kétségtelenül magas polcon áll; nevét minden művelt nép ismeri; darabjai majd minden kultur nemzet nyelvére le vannak forditva. Moratin Spanyolországban, Holberg Dániában, — a XVII. és XVIII. század angol vigjátékiróit is ideértve mintául választák őt. Angolországban, Shakespeare hazájában, W. Scott a vigjáték fejedelmének nevezte. Hogy Franciaország is bálványozta Moliéret, az magától érthető. Franciaországban ő volt az egyedül klassikus iró, kinek babérait a romantikusok heves támadása sértetlenül hagyta. Molièrenek ép oly irodalma van Franciaországban, mint Shakespearenek Némethonban és Angliában.

Lessing, a klasszikai dráma bajnoka, szerette őt és bámulta; Goethe pedig, ki már ifju éveiben megkedvelte, egész élete végeig hive maradt, s Eckermannhoz irt leveleiben igy szól; „Molière oly nagy, hogy mindig ujból kell csodálkoznunk, ha ismét olvassuk. Évenkint olvasok tőle néhány darabot, ép ugy, mint időnkint megtekintem a nagy olasz mesterek rézmetszvényeit, mert mi kis emberek nem vagyunk méltók ily tárgyak nagyságát magunkban megtartani és koronkint vissza kell hozzájuk térnünk, hogy benyomásukat felujitsuk.“

Schlegel, ki Molière kicsinyitése által Shakespeare-t vélte nagyobbitani, most láthatná, hogy éles birálatainak hatása tulélte magát. A francia klassikusok iránti ellenszenv mulni kezd; elismerik történelmi jogosultságukat, mint szükségest a irodalom fejlődésében. Moliére-nek igazságot szolgáltatott az idő. Hogy mért? mindjárt látni fogjuk.

Kevés költő bir annyi hivatással hogy uj iskolát teremtsen, mint Moliére. Biztos módszere, szilárd elvei és átgondolt műszabályai vannak. Shakespeare vigjátékai szellemünket és képzelődésünket izgatják fel. de oly sajátságosak, oly önkényüleg felépültek s annyira vegyitvék tarka elemekkel, hogy alig lehet bennök az alapeszmét feltalálni; ha ez alapeszme világosabban lenne bennök kiszinezve, akkor az aesthetikusok és bölcsészek nem értelmeznék azt oly különféleképen. Moliére korántsem ad ily talányokat magyarázói elé. A vélemények nem ágaznak szét: mindenki tudja, mint akart mondani egy-egy vigjátékával.

Shakespearet a vigjátékban mintaképül választani szerfelett nehéz feladat, mert a legtöbb esetben tévutakra vezeti az illetőt, példa rá Schauffert „Sakk a királynak“ cimü darabja és nálunk Rákosi Jenő „Aesopja.“ Művészi szabályokat csupán onnan lehet vonni, hol határozott szabályokat és elveket látunk; csak rendszeres műtanból (Technika) lehet műtant tanulni. A komikumnál sokkal könnyebb szélsőségekbe esni, mint a tragédiánál. — Ha iróink, ahelyett, hogy Molière alakjait utánozzák s uj diszitésekkel akarják azokat „uj“ gyanánt bemutatni, — ha, mondom, ehelyett Molière müszabályait tanulmányoznák, szellemét szabadon s elfogulatlanul itélnék meg: kétségtelenül nagyon jótékony fordulatot adnának a szinirodalomnak. Maguk a bohózatirók is tanulhatnak belőle. Ez annyira sülyedt költészeti nemet ideje lenne csakugyan a müvészet bizonyos magaslatára emelni. A legcsapongóbb humorban is lehet bizonyos mértéket tartani, lehet kellemet és bájt felmutatni; a látszólag könnyü alkotásnak alapja lehet szilárd, a cselekménynek minden külső kény mellett lehet határozott, biztos me-

nete és célja. Példa rá Molière egyik bohózatában (Bourgeois gentilhomme) Jourdain ur és neje. Mindkettő oly finomul és behatóan van rajzolva, hogy a „haute comédie“ bármely alakja mellett megállhatna.

Mi nem irunk jellemzést a költőről, hanem főként mütani oldalát veszszük szemügyre. Hogy Molière mindig szem előtt tartotta a szinpadot, az bizonyos. Nála minden előadásra készült. Molière előbb volt szinész, mint költő. Innen van, hogy fejtörésbe kerülő, bonyolódott cselszövényekkel nála nem találkozunk. Nála ugyszólván minden tiszta és átlátható; jelenetei nemcsak következnek egymásután, hanem folynak is egymásból, belső szükségességből fejlődik ki minden s jól átgondolt, itt-ott félig elrejtett indokok képezik az alapot. Az indokolatlan meglepetések és szinifogások hatásait ott hagyta az olasz vigjátékoknál, melyeknek bonyodalmaiból vonta ő ki vigjátéki elméletét s tette azt az élet és jellemképek hű, bámulatos tükrévé. (Vége köv.)

NEMZETI SZINHÁZ.

„A közügyek.“ Vigjáték egy felvonásban. Irta Berczik Árpád. Először adatott 1871. március 13-án. — Habernek egy meggazdagodott posztókereskedőnek van két leánya : Olga és Etel; ezeket ő csak genieknek akarja feleségül adni, kik családját fölebb emeljék. Ő — ugymond — tehetős; vejei legyenek tehetségesek. Olga számára már talált Andorban ily tehetséget, s leánya meg is van azzal elégedve, kivéve azt az egyet, hogy vőlegénye nagyon sokat foglalkozik a közügyekkel és nagyon keveset vele. Sokkal több baja van azonban Habernek másik lányával, Etellel, ki egy közönséges ügyvédet szeret, kiben semmi hajlam sincs ama pályához, melyet Haber nejétől megkiván. Haber tehát lányát Gócsi Mukinak akarja adni, kinek legalább elökelő összeköttetései vannak. Etel maga igen félénk teremtés lévén, Olyan vállalkozik a szerelmesek házasságának kivitelére, mi egyelőre különböző akadályok és félreértések folytán még inkább kétséges, — mig végre csakugyan sikerül.

Az öreg Haber nem csak e műnek, hanem egyáltalán Berczik műzsájának legsikerültebb alakja. A többi azonban nem sokat ér. Gócsi Muki csak halvány másolata a „Fertálymágnások“ Vilijének. Andor érthetetlen valami. Olga épen a határán áll a türhetőségnek. Etel pedig a legeslegkiállhatatlanabb valamennyi közt. Az ügyvéd végre — mint egyáltalán Berczik főszerelmesei — borzasztó ügyetlen.

Mübecscsel egyedül Haber jelenetei birnak. Van ugyan még ezeken kivül is sok komikus jelenet, de ezek vagy félreértések szülöttei (midőn pl. Andor összevész Gócsival, azt gondolván, hogy Olga szerelmes belé), vagy pedig nagyon is drasticus bohózati fogások (midőn, mind Andor mind Gócsi kabátszárnyát becsipi egy-egy ajtó, s ők szemközt, leláncoltan dühösködnek egymás ellen). És igy bármily kacagtató és mulattató is legyen e vigjáték, magasabb mübecsről szó nem lehet.

IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS MÜVÉSZETI HIREK.

☞ **Akadémiai birálat a Teleky-vigjátékpályázatról, Zichy Antaltól eléadva(ki, előfizetőink között legyen mondva, egyszersmind egy félreértett genie : értsd : bukott drámairó.)** No, mindenekelőtt bevallja e sorok irója, (*Benedek Aladár*), hogy ő is pályázott és pedig a „Szerelemféltő“ cimü 3 felv. vigjátékkal, melynek jeligéje : „Bár ez volna a leggyöngébb! Azért Kérlek tehát, oh bölcs, nemes birák : Hasonlitsátok össze jól e müvet A többivel; nehogy az érdemesbtől Vonjátok el a legméltóbb jutalmat — Agg társatokra, az időre, bizván A legnehezbet : a teljes s födetlen Elismerést.“ — Pályázott pedig 10 **vigjáték,** s **nyerte** egy — a birálók által is félig bevallott — **bohózat,** mely bohózat szerzője — miért is mondjuk?! — **Szigligeti Ede.** *Benedek Aladár* „Szerelemféltő“ cimü vigjátékáról pedig igy ir az érzékeny, **bukott** drámairó, Zichy Antal:

„Lépést tart ezzel a VII. számu „Szerelemféltő“ cimü „Komédja“ (szerző szavait idézve) — (megjegyzendő **szerző** által, hogy a **szövegből idézve innen-onnan) — egy „átszüretlen légkörben“ röpkedő „ökörszem“ szárnypróbálgatásaival, mely ha dolga jobb is a „rókabolházásnál“, a „szellem derüjét“ még nem elég nagy adagokban szivta magába, s valóban közel** (csodálatos : hogy csak közel!) **járt a jeligében kifejezett azon** (tehát azon, vagy : rajta) **szerény óhajtása teljesüléséhez : „Bár volna ez a leggyöngébb!“**

Tessék elhinni, hogy e vigjátékról **csupán ennyit** s igy szól e nemes, **akadémiai** (??) birálat s bár harmadik helyen az **utolsók** közt emliti fel e bukott, kedves drámairó e „komédját“ egy ezt megelőzött (s szerinte, vagy a birálók szerint?) még roszabb műről háromszor ennyit ir és legalább pár szóval felsorolja gyöngéit e másik münek, mig a cselekvényből is kikap valamit, mi legalább sejteti szerzővel és az olvasóval, hogy e másik darab **miért** gyönge. De kérdem most : mikép e vastag betükkel nyomatott magyar akadémiai birálatból sejti-e valaki, hogy hát tulajdonképen **mit** akar mondani a biráló? és hogy **miért** olyan **átugrásra méltó** a „Szerelemféltő“ cimü vigjáték, melynek szerzője — ismételjük — *Benedek Aladár*? Még az is megjegyzendő, hogy a többi **9** darabról szólva; mindegyik (kivéve a leg-

első roszat) részesül ama szerencsében (?) hogy a cselekvényről valamit beszél a kedves, bukott drámairó ur, és átalában előnyeiket és hibáikat pár szóban felmutatja; — egyedül a szegény (?) „Szerelemféltő"-ről nem mond semmit, csupán a már közlött diákos, divatlap-szerkesztői üres, pikáns, malitiosus nehány sort, melyből az olvasó csalhatlanul kiolvassa az ártatlan gyülöletet a (valahogy kiszimatolt) szerző iránt. — De elég ebből ennyi. — Mondhatnánk többet is, de csak **egyelőre** annyit mondunk még, hogy e **hátratolt** vigjátékot a szerző még e napokban benyujtja a nemzeti szinház drámabiráló bizottmányának, **ugy** a mint irva van eddig, és — kedvező, vagy kedvezőtlen esetben — a kinyomatás alkalmával **közölni fogja** a mű elején e 10 szindarabról szóló **akadémiai** birálatot az utókor számára egészben, hogy tanuljanak belőle. Azonkivül közli ugyanitt a szerző a birálók tisztes neveit, kik e müvek megitélésében s e birálat közlésében részt vettek. Azért nem sajnáljuk e lapokban sem — előleges megörökitésül — e neveket közölni, és pedig: **Pulszky Ferenc** (elnök), **Szász Károly** (áldozat-bárány), **Zichy Antal (a „Cromwell"** cimü **bukott,** de azért **100 aranyat nyert** tragoedia irója), végül két derék szinészünk: **Szerdahelyi Kálmán** és **Paulai Ede** (szelid elefántok.) — A többit a jövőre bizzuk és várunk! — A közönség pedig itéljen most és jövőben! — Azt nem is mondtuk, hogy Zichy Antal (a többi biráló helybenhagyásával) **tendentiát** keres a **drámai** alkotásokban s hogy nála, (vagy nálok) **a vigjáték nem dráma** egyszersmind, s hogy Szigligetitől azt veszi legroszabb néven, **„hogy egy különben hitvány magyar királyt léha bohóccá, iskolás gyerekké" mer** aljasitani. — — Adieu! magyar akadémia! — Egyébként — e birálatból itélve — Zichy uram inkább diplomatának, (értsd: ministernek), mint drámabirálónak, vagy (uram bocsá'!) drámairónak született. — Most az egyszer **emberükre** akadtak az urak, kit vagy összetipornak (mig él s mig önök élnek), vagy ő fogja lerántani az önök álarcát, mely alá ha más nem is, de nehány civilisált szamárfül van okvetlen begyürve. —

„A mi **sok az megárt"** elébb vagy utóbb! — Talán sok is lesz már jó urak ebből a Szigligeti-mulatságból! Higyjék el, kérjük szépen! Vagy nem hiszik? No majd meglátják, habár mindnyájoknak egy-egy pápaszem fityegjen is az orrán. — Szegény derék Teleky gróf! ha tudtad volna előre, hogy a te drága aranyaidat mily unalmas sors éri! — Mindig egy fiókot látni csak! Borzasztó, borzasztó! — Aztán meg **a színészek képességeihez alkalmazni magát egy költő teremtőerejének!** És **ez: érdem! értsd** kegyes olvasó: **ez érdem** mai napság **a birálók szerint (!!!)** — Huzz sarut, oh költészet tiszta geniusa! és állj be rőfös kereskedőnek vagy vásári bohócnak, mert másként nem ismer reád itt nálunk e **hálóköntösös, kérődző filister-csorda,** mely a költészet birtokának süppedékes kövér mezején legelészve, csak akkor és ugy néz reád, mint midőn s a hogy a falu ura fényes hintón s szilaj lovain vágtatva, halad el csordája mellett rendes utján. — Ámuló, irigy, öntudatlan megdöbbenés és félelem ez csak **és** nem egyéb; de mert mégis **félelem: ez biztosithat** téged, oh költészet, hogy mégis te vagy az ő **urok, istenök,** ki felettök uralkodol azért, és fogsz uralkodni! sőt, ha **kell: levágatod őket,** mint **veszedelmes marhákat!!** — —

„A mi sok, az megárt". Tehát ebből is elég lesz ennyi. Még csak ez **académiai** eljárásra s **elijesztésre** (?) azt jegyezzük meg, hogy sajnáljuk azt a szegény gondolkodásmódot, melylyel Zichy Antal (stb.) uram azt hiszi, hogy **mindenki csak annyi öntudatossággal** adja be darabját az academiai pályázatra, mint ő **„Cromwell"** cimü tragoediáját, melylyel a 100 aranyat el is ütve szerencsésen: még szerencsésebben (mint már másokkal is történt) **meg is bukott** végképen a **nyilvánosság** előtt. — Hátha akkor az ő darabjáról szóltak volna **igy,** mint Benedek Aladár „Szerelemféltő"-jéről: mit tett volna akkor Zichy Antal ur??! **Bizonyára nem azt,** mit **most** Benedek Aladár tesz. — Hja! de Benedek Aladár **tudja jól, hogy mit adott be** s ha e darab ott benn átváltozott volna is, (napjainkban azonban csodák már nem történnek), e mű eredetije a **keze közt** maradt Benedek Aladárnak és ezt **nem dugja el** Benedek Aladár, mint ezt az emlitett esetben Zichy Antal ur **tette volna** ártatlan „Cromwell"-jével. — Neki bizonyára több örömére is szolgált volna ez eset — **ma már.**

Elég! A többire **kiváncsiak** vagyunk! — —

Haragszanak az urak? Á! dehogy! Ez nem illenék önök méltóságához!! Aztán, hiszen el se olvassák e „komédját" önök. Ugy-e? No bizony! —

Egyébkint: „s' il vous plait!"

A fegyver készen áll **minden percben.** Tessék elhinni. — Volt szerencsém! —

Felelős szerkesztő: **Benedek Aladár.** Főmunkatárs: **Endrődi Sándor.** Kiadó: **Fekete Bernát.**

Pest, 1871. Nyomatott a „MINERVA" nyomdájában (Gyár-utca 39. sz. a.)

II. évfolyam. 13. szám. 1871. Március 30.

SZÉPIRODALMI KÖZLÖNY.

IRODALMI, TÁRSADALMI, MŰVÉSZETI ÉS KRITIKAI HETILAP.

A REND ÉS TEKINTÉLY BÁLVÁNYSZOBRAI.

(Ajánlva az „Ellenör"-nek is).

A gondolatrestség és erélytelen akarat örök időktől fogva pártszövetségre lépett a tényleges hatalom birtokosaival s a mit ezek önérdekök folytán, amazok a megszokottság vagy együgyüség következtében célszerünek tartanak, azt a rend és nyugalom tisztelt nevei alatt gondosan őrzik meg minden a jelennel meg nem elégedett nyugtalan főtől. Minden kor és minden nép mást ért a „rend" neve alatt, de mindannyiszor az uralkodó párt hatalomjelei azok főtárgyai. A jelenleg uralkodó conservativ nézet szerint rend az, hogy a véletlen születés már bizonyos előnyöket adjon egyik polgártársnak a másik felett s e születési s rangkülönbségek állandóan megmaradjanak; rend az, hogy az emberiség legnagyobb része nyomorult szegénységben éljen, s hogy átalában vagyonkülönbségek létezzenek; rendnek tekintetik az, hogy kiki egy határozott testület vallásos meggyőződését vallja; rend, hogy a nők szükebb családi körökbe korlátolva maradjanak s hogy a korlátolt alattvalói értelem a politikai ügyek felett való gondoskodást egy határozott testületre bizza stb. S ki tudja, mennyi és mennyi kisebb korlátok — az illem, szokás, ünnepélyesség, hivataltekintély s más csalnevek alatt — mennyi sok gát áll e bálványszobor oltalma alatt, az előhaladás ellenére? Egy tekintet kell csak az emberiség müvelődéstörténelmére s mindenki be fogja látni, hogy az emberiség minden nagyobb előhaladásának áldozatokkal telt csatát kellett vivnia e sötét hatalom ellen. S hasztalan az eszmék győzelme, a ledöntött bálványszobrot egy gondolkozásra kevésbbé fogékony utókor ismét fölépiti s a hatalom tényleges birtokosai mindenkor tömjénfüstöt áldoznak oltárán, mert önkénytelenül érezik, hogy ez az ő igaztalan hatalmoknak legbiztosabb támasza. — Igen rendbe kell szedni a nép akaratát, hogy tettei a felülről mozgató erő célzata szerint gépként mozogjanak rendet kell hozni a gondolkozásmódba, hogy a szabad kutatás biztos korlátok közé szorittassék; rendet kell megalapitani a társadalmi életben, hogy a megszokott rabigában ne legyen szabad röpte az előretörő vágyaknak, vagy ha igen is, zig-zug reformok képesek legyenek azt kielégiteni.

A komoly előhaladás barátjainak nincs nehezebb feladata, mint benyulni e darázsfészekbe, melynek odujánál a rend és tekintély nagy szavai őrködnek. Mindenkor egyenetlen, mindenkor remény nélküli küzdelem ez.*) Ki fogja ugyanis felvilágosithatni a gondolatrest tömeget, hogy a rend bálványának ledöntése nem egyértelmü a rendetlenség és rettenetes vihar behozatalával, hanem hogy az csak az igazság kutató világa előtt már is elhalványodott régi istenség ledöntésében áll? Ki fogja megmagyarázhatni a bálvány sötét papjainak tekintélyes szava ellenében, hogy a béke és nyugalom csak az egyéniség teljes szabadságával állhat elő, hogy valódi társadalmi élet az emberek különbségén tartósan fel nem állhat? A hatalom birtokosai a rombolás és vallás vádját fogják feltámasztani mindannyiszor a republicanus socialisticus s más törekvések ellen s a filisteri rabszolgaságban felnőtt nép rettegve fordul el azok szava elől, a helyett, hogy véleményeiket meghallgatva, birálatába ereszkednék. S a hol szavok talán némileg visszhangra találna, a rend hü őrei, a rendőri láncok s végül a királyok utolsó menedéke, az ágyuk elnémitják a lázongó ajkakat s a buta néptömeg ujong a legyőzött nyugtalan fők elbuktán, mert hiszen a rend és nyugalom a gyámkodó hatalmak „kegyes szárnya" alatt ismét helyreállott.

S mindeme gátok dacára az előhaladás barátjainak erkölcsi kötelessége fölemelni a

*) Ha az eddigi tapasztalások ily nézetre utalnak is bennünket, nekünk nem szabad azt bevallanunk, főleg akkor, ha ily küzdelmekbe mégis belevegyülünk, mint ezt teszszük és tenni fogjuk a lehető legdrasztikusabb eszközökkel is — ha máskép nem lehet. És végre: a mi eddig volt, az a jövőre mind megváltozhatik s azért a reményt fenn kell tartanunk, másként minden radikális reform-küzdelmünk jogosulatlan sőt nevetséges volna. — Szerk.

zászlót a rend és tekintély bálványszobrai ellen. Az öntudatra ébredett népszellemet nem elégithetik ki többé a liberális zig-zug reformok, átható és gyökeres átalakitást kiván az, társadalmunk minden rétegeiben, gyökeres átalakitást gondolkozásmódunkban. Mióta a természet nagy könyve mindinkább kitárul szemeink előtt, mióta a valódi történelem lapjai, melyeket eddig a véres csaták tündérfénye s az „istentől rendelt“ hatalmak diesőitése elhomályositottak, kissé érthetőbbé kezd lenni : szabadabb lett a gondolat s a jelen kor fiának adva van álmodhatni egy szebb jövőről, hol nem a külső hatalmi viszonyok, hanem maga az ember, az eddig tisztán sohasem létezett ember alkotja meg a történelem fejlődésének föltételeit.

A szabadság e szebb korszaka azonban nem jöhet létre mindaddig, mig az emberi tettet előre meghatározott rend, s mig a szabad gondolkozást vizsgálat alá sem vonható tekintélyek akadályozzák. Szabad tért kell engedni (az egyéniségek szerint sokoldalu) fejlődésnek ez előhaladásunk föltétele. Ez egyedüli feltétel oly fontos, hogy még az esetben sem lehetne azt megingatnunk, ha igaz volna is, mit a gyámkodó hatalmak a gonosz emberi természetről folytonosan hirdetnek. Ha a nép erkölcsileg olyannyira sülyedt, hogy azt csak egy — s ugyanamaz erkölcstelen népből vett — kormánypálca tarthatja rendben : ugy valóban nincs miért rettegnünk a szabad fejlődés s az érdekek küzdelme folytán nevelni a népet nagykoruságra. De e tan kétségtelenül hamis. A phariseus nyelvén önmagát magasztalt philister önhitten hallgat a hatalom csábitó szavára, hogy kivüle a társadalomban mindenki gazember s nem veszi észre, hogy ez csak ürügy : szabad nyakát járom alá hajtani. A tekintély szava soha, vagy igen ritkán tartja vissza a bünöst büntettétől, s a népen uralkodó közszellem a szokás (törvényektől igen gyakran független) hatalmától ered. Ellenkezőleg. A társadalmi romlottság és bün a törvények hiányossága, az emberi szabadság oktalan korlátozásának közvetett kifolyása. Igen, rend és törvény mindenkor fognak lenni s szükségképen kell is lenniök, de azoknak csak az irányt kell kijelölniök, a melyen kiki egyénisége szerint különbféleképen haladhasson előre.

Igen felületes pártnézet volna azt állitanunk, mintha a szabad fejlődés jelen gátjait a hatalom birtokosai kiszámitott öntudattal alkották volna. Ama liberális párt, mely a törvényeket tisztán a királyok s a vallási szertartásokat tisztán csak a papok csaló szándékából származtatja, nem érti az emberi lélek, nem az emberiség fejlődésének törvényeit. A sötétség barátai közül igen kevésnek van elegendő esze arra, hogy tettető lehessen s a ki képes is erre, tettetése soha sem hatásos, ha a buta s fénytől és tekintélytől megvakitott néptömeg nem gyámolitja azt. Az emberiség haladásának szükségkép igy kellett a természettől rendelt társadalmi jellege szerint fejlődnie. A pártélet küzdelmei a szabadság és rabszolgaság versenytettei készitették meg a kifejlés lassu határát. Az absolutismusból lassu fokozatonként jöttünk le a constitutionalismusra s bizonynyal hosszu idő fog eltünni még addig, mig e látszólagos szabadság helyére a községi önkormányzat s direct néptörvényhozás álland. S igy a többi körökben is. Azok, kik a rend s tekintély hatalomszavait törvényként felállitják, fogalommal sem birnak a valódi szabadságról, s az a nép, mely e bálványokat ujongva veszi körül, nem is álmodja, hogy azok hamis istenek. Az önérdek ösztönszerüleg vonja a hatalom birtokosait e körbe, de épen ez önérdek elaltatja a tisztább meggyőződést s igaztalan az, ki ezért őket erkölcstelenséggel meri vádolni. A királyok s papok, csak épen ugy a megszokottság uralma alatt állanak, mint a nép nagy tömege, s az előhaladás évszázadokon át érlelődő nagy eszméinek hordozói csak egyesek lehetnek s ezek — habár természetesen ritkábban — még az ő körükből is állhatnak elő.

A közönséges szabadelvü párt-személyek ellen intézett támadásai azonban nemcsak igaztalanok, de sőt veszélyesek is. A tőke és politikai hatalom képviselői ellen folytatott harc könnyen erkölcstelen szinben tünhetik fel s a papok gyülölete nem ritkán egy idealisabbnak gondolt theologia uralmát szilárditja s mindannyiszor ha e hatalmak hordozói egyénileg jellemes férfiak, a nép idegensége ébred fel az azokat megtámadók tanai ellen s a szabadság ügye egyetlenegy felvilágosult zsarnok, nemes emberbarát által nemzedékekre tolatik vissza. Nincs, nem is lehet valódi erő s előhaladás ott, hol a nép vastag tudatlanságban hever. A szabadság csak egy öntudatra kelt népnél virulhat tartósan s az ily nép akarata ellenében nem lehet embertől alkotott gát. Felrázni e népet egyhangu gondolatvilágából, kételyt dobni agyába a meglévő és megszokott ellen, öngondolkozásra emelni az élet minden kisded mozzanataiban, ez elengedhetlen föltétele annak, hogy az eszméktől lelkesült nép tettre buzdittassék s megteremtse a szabadság országát melyet más egyéb képtelen kivivni számára.

A „rend“ bálványpapjainak egyik általános intézkedése az is, hogy a nép szabad szólását csak a rend határaig engedik meg. Nem tudom, mennyiben egyezik meg a jelen cikk is a nyugalmas polgár őreinek nézetével : azonban okom van reá elhallgatni nézetemet a felett, miként kell egykor megdöntenünk a gazdag és szegény, a tudós s állatiasan élő ember közötti gyalázatos különbséget, mint kell hatolnunk előre, hogy a gyámkodó hatalmak gondjaitól megszabadulva a szabad ember szabadon működhessék, hogy a tudomány terén az előítéletektől ment szellem szabadon teremtse meg a kutatás utját, melyet még nem ismerünk stb stb. Az igazság és szabadság önzetlen barátja tudni fogja, hogy erre egyes ember nem képes, hanem hogy a nép tetterejét kell egyleti uton felköltenünk, hogy ledöntsük az eddig uralkodott rend és tekintély bálványszobrait.

S minden jel arra mutat, hogy a szabadság e győzelme valósulni fog. Az előrehaladt tudomány már is aláásta a tekintély hitét, a gyors közlekedés és a világ ismeretlen tájékainak megnyilta megrenditik a rend bálványait : a megszokottban a kétely növekedni kezd s az ellen nincs többé semmi gát. S a sötét hatalmak önmaguk elősegitik bukásukat épen azért, mert nem tettetők, hanem mert meggyőződésből és szenvedélylyel cselekednek. Mindég akadnak buta papok, kik szónoklataik által a Renanokat s Büchnereket hiressé teszik, mindig lesz esztelen kormány, mely a republicanus és socialisticus üldözések által a nép figyelmét arra fölkelti s ha itt-ott egyes ravaszabbak képesek is holttá hallgatni őket, a nagy tömeg szenvedélye által mindig ellenének hasznára lesz. A világ halad, a szabadság eszméje érlelődik, a rend és tekintély sötét bálványpapjai szava hasztalan az ellen. A bálványok a szabadság fölkelő napja előtt le fognak dőlni, mert le kell dőlniök!

ANYÁM SIRJÁN.

Szememben köny rezeg,
Szivemben fájdalom;
E sirban nyugszik ő!
S én őt nem láthatom!

S szememből hull a köny,
S fájdalmam egyre nő;
Mi felviditana,
Ah! nincs, nincs oly erő!

Merengni kezdek . . . és
Enyhül a fájdalom . . .
A köny elcsendesül
S én róla álmodom!

Látom, hogy küzd s mosolyg . . .
Szeliden rám tekint . . .
Az édes ajk beszél . . .
S itt jár köröttem, itt!..

Az éj jön s ő viraszt . . .
Hallom a régi dalt . . .
Ugy száll fölöttem el,
Mint méla áhitat . . .

Majd jő a regg s a lég
Arcától oly vidám!..
Fényes szemével oly
Forrón tekint reám!..

S egyszerre hallom a
Beteg bús hangokat . . .
Ő engem átölel,
Szeméből köny fakad . . .

Egy végső sóhaj és
Ő többé ah! nem él . . .
S két angyal karja közt
Előttem égbe kél . . .

Fehér szárnyok között
Lelke is oly fehér!..
Mig karjuk csöndesen
A fényes mennybe ér . . .

S megnyilik most a menny . . .
Rá dicssugár ömöl . . .
Aztán eltünik . . . és
Szomoru lesz a föld! —

Szememben köny rezeg,
Szivemben fájdalom;
E sirban nyugszik ő!
S én őt nem láthatom!

S bár csalt is képzetem,
S bár nincs is menny amott:
Boldog leszek, ha ugy
Élek s ha igy halok!

PORTELL RÓZA.

KOLOMEAI DON JUAN.

— Sacher Masoch beszélye. —

(Vége.)

Mily nagy szégyen az például, ha egy leány szerelmes lesz és gyermeket kap. Pfuj! Itt azonban — ha naponként köpdösnek is egymásra — isten áldása az!

Szerelemből házasodnak-e — kérdem — vagy a papi áldásért? No? ha szerelem miatt házasodnának, nem szükségelnék a papi áldást. Tehát, ezt hinni kell! — Igy beszélt a lelkész.

Mindig inkább érzem elhagyottságomat otthon s elmegyek hazulról.

Ilyenkor künn maradok a szántóföldeken; ha aratnak, közéjük ülök, pipázgatok és hallgatom az aratók énekét. Ha fát vágnak, az erdőbe megyek, és mókusokra lövöldözök. Nincs vásár az egész kerületben, melyet meg ne látogatnék. Lembergbe is elnézek gyakran, különösen a szerződések idején. S hetekig elmaradok házamtól.

Végre magától értetődik, hogy nőmet — tudja — röviden, — hogy a szó-szoros értelmében vett keresztény házasságban élünk.

Szomszédom persze ezt nem foghatja fel. Azt gondolja, hogy az ember mindennap felsütheti szivét, mint ő a haját. Fél napon át elül feleségem mellett, különösen akkor, ha nem vagyok otthonn. Hacsak a vásárra megyek, vagy pedig vadászatra — azonnal feleségem mellett ül.

— Kedves barátom — igy szokott engem nevezni, maradjunk tehát e nevezett mellett. — „Kedves barátom, nincs otthon?“ — „Nincs.“ — „Nagyon sajnálom.“

Ezzel leül és elszavalja Puskin valamely müvét.

Beszéd közben aztán igy folytatja; „Különös, igazán különös, barátom soha sincs otthon, ez igen különös! — Az asszony — istenem! — Hisz ön tudja — az utánna indul és panaszkodik; aztán oly különös megjegyzéseket tesz — hisz ön érti — a mellett mindig fejét csóválja és részvevően szijja be a levegőt orrán keresztül. Közben, tudja uram, ugy általában a férfiakról beszél; oly kellemesen és tanulékonyan teszi ezt, de e mellett nem merészli a beszéd tárgyát teljesen kimeriteni, hanem csupán kendőjébe köhécsel és mosolyog.

Előttem, érti uram, egész szinpadiassággal adja elő, hogy mért hanyagolom el annyira nőmet! szép nőt, oly nőt, kinek oly tiszta kedélye és oly éles szelleme van, ki olvassa Puskint, mint az imakönyvet.

Könnyen beszélhet ő igy. Ő a samovár mellett, a mókusprémü kacabajkájában mulat vele, és én! — hagyjuk ezt!

Barátommal előolvastat magának, s ez által bizonyos eszmékhez szokik, és sohajt, ha rólam van szó.

S mi az oka tulajdonképen e változásnak? mit tettünk egymásnak? „Nem értjük egymást,“ szól ő.

Tudja uram, ezt szóról-szóra tanulta egy német könyvből; szóról-szóra, szavamra mondhatom önnek.

Egyszer éjjel jövök haza egy árverésről.

Nőm diványán ül, egyik lábát feltámasztva a székre, a másikat pedig átöleli karjaival és merev szemekkel maga elé gondol.

Az én barátom épen mellette volt — a mókusprémü kacabajka volt rajta, — s aztán tudja, megnézem ez embert. Egy pillanatig, ugy látszott, mintha haragudnám, később azonban egészen közönyössé válok. Nőm tetszik e helyzetben, megcsókolom kezeit, és simogatom a prémet kacabajkáján. Rám néz, tudja uram — oly különös, idegen tekintettel. Én csudálkozom rajta.

— Ez nem maradhat igy, — szólott hirtelen. Hangja rekedt volt. Aztán hangosan törekedett beszélni. — „Mi a bajod? kérdém. — „Te csupán éjjel jösz hozzám,“ kiált fel nőm, egy ágyasnak elég az udvarlás, — de én — én — én szerelmet kivánok!“

— Szerelmet? nem szeretlek-e én? „Nem!“ Ezzel kifut, lovára ül és elvágtat.

Én keresem őt egész éjjel, egész nap.

Midőn este visszatérek, ágyát a gyermekek mellett találom és én fekhetem egyedül.

Föl kellett volna lépnem — az igaz — azonban büszke valék erre s azt gondolám: majd megjő magától is. — Aztán tudja uram, milyenek a mi asszonyaink! — Egy irnok volt a kerületi hivatalnál, ennek egy neje volt.

E nő, egy kapitánytól szerelmes leveleket irat magának. — Mit tartasz kezedben, kedvesem? — Elveszi kezéből a levelet és jól elpáholja. Folyton veri, mit mondok? — addig veri, mig ismét megnyeri szerelmét. Ez aztán boldog házasság volt.

Én azonban — én rabszolga voltam. Hacsak mindjárt akkor léptem volna fel. Most azonban már minden későn.

Ezentul csupán: jó reggelt és jó éjt mondtunk egymásnak. Ez volt minden társalgásunk. Jó éjt! Különös éjek voltak azok. Csaknem naponként szentnek hirdethettek volna.

Ekkor ismét vadászni kezdtem.

Egész napokat az erdőben töltöttem.

Egy erdészem volt; Izenu Volknak hitták; különös ember volt. Minden élő lényt szeretett. Csakugy remegett, ha valamely vadat fölfedezett, de mégis megölte mindegyiket.

Aztán kezében tartá, megnézte és oly szomoru hangon mondá: Jó dolga van, jó dolga van!

Az életet a szerencsétlenség bizonyos nemének tartotta; szóval, különös ember volt. Róla azonban máskor beszélek önnek.

Ilyenkor magammal vivém táskámat, bele egy darab sajtot és kenyeret, megtöltém pálinkával kulacsomat és ezzel barangoltam az erdőben.

Aztán lefeküdtünk valamely lombos fa árnyában.

Izenu a szántóföldekre ment és földi almát szedett, tüzet rakott és megsüté. Ilyenkor azt eszi az ember, a mi előtte van.

Ha a csendes, sürü őserdőben kóborlunk; a farkassal, medvével találkozunk; a sast fészkén látjuk ülni; a friss erdei levegőt szijjuk, a mely tele van az erdei virágok illatával; egy levágott fát asztalnak használunk, a barlangban alszunk; a fekete tóban fürdünk, melynek nincs feneke, mely nemvet hullámot és melynek sima, sötét tükre a nap sugarait elnyeli, mint a hold fényét — ilyenkor nem érez többé az ember, az érzelmek vágyakká változnak — éhségből eszünk és ösztönből szeretünk. —

A nap lenyugszik. Szena gombát keres.

Ekkor egy parasztasszonyt veszek észre a földön ülve.

A kopott, kék szoknya nem födi sáros, de kis lábait. A piszkos ing félig lecsuszik vállairól és mert a szoknya fölött megvan kötve, felnyilnak ráncai és látni engedik keblét.

Körülötte minden thymian szagu; térdére támasztva fejét, mereven maga elé néz. Egy szentjánosbogár sötét hajára ült, mely szabadon lóg nyakára.

Arca feltünően elüt a nyugvó nap fényétől, sötét halványsága által. Orra szép vágásu, finom hajlásu mint egy ragadozó madáré, és midőn rákiáltok, megijed, felsikolt, mint a kánya, és szemei szikrát lövelnek felém; tekintete egy pillanatig szemei felett uszik, mint a hegybalzsam.

Sikoltása visszahangzik — a meredek sziklafal visszaveri a sürü erdő ismétli, s ugyanezt teszik még egyszer a távol hegyek.

Csaknem megijedtem ez asszony előtt.

Ő lehajol, thymiant szed és elpirult arcára vonja piros kendőjét.

— Mi a bajod? — kérdém.

Nem felel, hanem egy Duma*) ábrándos, szomoru hangjai könyekként folynak belőle.

— Mi a bajod? — kérdém — „fáj valamid, vagy szomorkodol valami fölött?“ — Ő hallgat. — „No, beszélj!“

Reám néz, nevet és sötét szempilláival ismét befátyolozza szemeit.

*) Az oroszok költészetének sajátságos neme.

— Mondjad, mi a bajod? — „Egy kacabajka,“ sugja egész lassan. Nevetek. „Várj, a vásárról hozok neked egyet“. — Elrejti arcát — „de rosz szagu léssz az ilyen uj bárány-kacabajkától! Tudod-e mit? Inkább adok neked egy Sakmunát*) na, mit szólsz hozzá, fekete nyulprémmel — vagy pedig fehérrel, tejszinüvel.“ —

Bámulva nézett reám, de nem épen komolyan; összevonta kissé szemeit és ajkai fehér fogai körül táncot jártak. Lassan a szájszegletekről az arcra ment át, és a nevetés hirtelen elfutja a kis hamis egész arcát.

— Nos, mit nevetsz? — Nem szóllt. — „Nos, mondjad, akarod-e a Sakmunát — nem? — hogy venné az ki magát, nyulprémmel, tejszinü nyulprémmel?“ —

Hirtelen feláll, megigazitja szoknyáját, és felvonja ingét.

— Nem, — mondja „ha már egyet venni akar, legyen ezüst prém rajta.“ „Ezüsttel, hogy érted?“

— No olyat, mint a milyent a nagyságos asszonyok viselnek. —

Èn reá bámészkodtam.

Az önzés világosan szólt arcáról, mint az ártatlanság. Ugy csókolta lelkét, vágyait, oly gondatlanul, mint a szentek képét csókolná. Itt ez egyszer nem létezett sem elv, sem eszme! egy kánya erkölcsével birt és az erdő törvényei után élt. Nem birt több keresztény érzettel, mint egy macska, mely néha karmával keresztet vet orrára.

Elhozám neki a Sakmunát és — ön ki fog nevetni engem — —

Ez oly regény volt, hogy párját ritkán találhatni.

Midőn az első lövés elsült — ő mellettem volt.

Ilyenkor megfésülém haját, saját ujjaimmal, és megmostam lábait az erdei forrásnál; ő azonban a a vizzel arcomba frecscsent.

Különös teremtmény volt.

Kacérsága kegyetlen volt. A legmélyebb megalázásig birt engem elkinozni, olyannyira, a mennyire még soha egy delnő szeszélye sem kinzott.

— „De könyörüljön meg rajtam.“ — „Nagyságos ur, miért kezdjek önnel,“ — s végre azt tehette velem, a mit épen akart.

Nehány percig hallgattunk mindketten.

A parasztok s az egyházfi elhagyták a csárdát. A zsidó nyakára aggatá imacafrangjait és el is aludt velük. Álmában lassan dunnyogott, és fejével ütenyt vert hozzá.

Neje a mérő asztalnál ült. A fej kezeire volt támasztva, kis ujját fogai közt tartotta, álmos szemei félig tárva voltak, tekintete azonban az idegenen függött.

*) Hosszu, testhez illő női zubbony.

Barátom félre tette pipáját s kigombolózott.

— Elbeszéljem-e önnek ama jelenetet, melyet nőmmel játszottam le?? — — Ön ezt elengedi nekem.“ — — —

— Nőm rövid ideig betegeskedett. —

Otthon maradtam és olvastam. Egyszer a szobán keresztül jött és lassan „jó éjt!“ kivánt. Fölkeltem, azalatt azonban ő kiment már — magára zárta ajtaját. Ez is elmult! —

Az időben egy perem volt az osnoviani urodalommal.

Mielőtt a törvényszéket befogod és az ügyvédet kocsisul használod — gondolám — befogod lovaidat és magad mégy oda.

Kit találok ott? Egy elvált nőt, a ki jószágán él, mert irtózik a nagyvilágtól. Tudja uram egy divatos bölcsésznőt?!

Satanának nevezé magát és igen kedves kis ördög volt. Minden szónál felszökkent és szemei ugy világitottak, mint a lidércek.

Természetesen én elvesztém a pört, de megnyerém helyette szivét, és csókjait.

Nőmet még mindig szerettem.

Gyakran más nőnek karjai között kéjelegtem és zárt szemekkel azt törekvém magammal elhitetni, hogy e haj az ő hosszu, selyem haja s ez ajk — kéjes, forró és láztól száradt ajka.

Nőm azonban lázrohamokban szenvedett az irántam érzett gyülölet és szerelem miatt. Szive olyan volt, mint ama virágok egyike, melyek az árnyékban virágoznak: találékony volt elárulni magát abban, mintha nagyon is titkolózni szeretett volna. Egy alkalommal egy levelet tett elém, melyet kedvesem kozákja hozott számomra és felkacagott. — Az ő kacaja azonban olyan tört kacaj volt, hogy szinte borzasztónak mondhatnám.

Nagy szerelmem miatt elfordultam tőle, s ő szenvedélyes, de nélkülözött szerelme miatt boszu után szomjazott.

Gyorsan járt. Álmában nyögött és felsikoltott; verte a szolgákat s a gyermeket.

Egyszerre megváltozott.

Nyugodtnak, elégedettnek látszott. Szemeit oly sajátságos megnyugvással függeszté reám, de büszke nevetésén bizonyos kin rezgett át.

Erdészem jött.

— Uram, már az erdőbe sem jön. Egy rókát tudok az erdőben és pompás szalonkókát, — ezeket ugyanis igen nagy kedvvel lőttem — és ő — ő — a kőnél vár önre. Legyen könyörületes e szegény asszony iránt.

Vállamra függesztém fegyveremet és elmegyek vele a falu végső sövényeig.

Ott bizonyos kimondhatlan sejtelem fog el, ott hagyom erdészemet és csaknem futva megyek haza.

Szinte szégyelem magam — lassan csuszomlábam hegyén — s egyszerre zajt hallok. —

Homlokából párszor elsimitá haját.

Nem lehet elmondanom. — Felszakitom az ajtót, és nőm karjai közt fekszik — — — „Tán zavarom,“ szólok, és ismét beteszem az ajtót.

Mit teszek?

Hiába, hanem már ez igy szokás nálunk. A német ugy bánik nejével, mint alattvalójával; mi azonban egyforma lábon állunk vele, mint egy fejedelelem a másikkal.

Mi nem gondoljuk: „Tehetsz, a mit akarsz. Az asszonynak bele kell nyugodnia.“ Nálunk a férjnek nincs kedvezménye, nincs előjoga, nálunk nőnek és férfinak ugyanama joga van.

Ha minden pincérnének megcsiped arcát, türnöd kell azt is, ha nőd udvaroltat magának. Ha másnak a karjaiban fekszel: hallgas, ha nőd mással ölelkezik.

Igazam, jogom volt-e tehát?

Nem, nem volt.

Visszaléptem tehát s fel s alá jártam nőm szobája előtt.

Tulajdonképen semmit sem éreztem, minden merevült, teljesen csendes volt bennem!

Csupán azt mondogattam magamban: „Nem tevéd-e te is ugyanezt? Nincs jogod, nem lehet jogod!“

Most kijött ő.

Igy szólok: „Barátom, nem akartalak zavarni benneteket, de nem tudod-e te, hogy ez az én házam?“ Remegett, hangja is remegett.

— Tégy velem, a mit akarsz! — szólt.

— Mit tegyek veled? — De van-e neked némi fogalmad a becsületről? — Egypár golyót kell tehát váltanuk.

Még a lépcsőn levilágitottam neki. Aztán ellovagoltam Bodoschkan Leohoz s tanumul választottam.

Gunyosan, keserüen mosolygott.

— Az egész dolog tulajdonképen nagy ostobaság, — mondá „holnap reggelig azonban minden rendben lesz. Tégy meg csupán egy szivességet, és ma éjjel olvasd át e pár lapot.“ E szavakkal adá át nekem e papirokat. Lássa uram, attól fogva mindig magamnál hordom. Csudálatraméltó ember volt, szegény barátom!

Elolvastam azokat.

Tulajdonképen mi célból?

Nőm kedvesét kihittam, de tulajdonképen az semmit sem jelentett.

Nem volt igazam, tudtam, de — tudja uram — a becsület. De az egész dolognak nem volt értelme.

Tudtam, hogy engem nem fog eltalálni. Tizenöt lépésnyire nem tudta megkülönböztetni a szénabaglyát a verébtől — és én — nos én jó lövő vagyok.

Én megboszulhattam volna magam. Meglőhet-

tem volna. Senki sem szólt volna egy szót sem, — de nem volt jogom és mellette lőttem el a pisztolyt. Mert én, mint már mondám, ép oly vétkes voltam, mint ő, vagy pedig nőm.

Ekkor arra is gondoltam, hogy elválok nőmtől! De a gyermekek! Ez volt a bökkenő. Azok örökre összekötnek bennünket, és elragadnak mint a vihar, mint a Dante poklában az elkárhozottak.

Általában, gondolkozott-e már ön a fölött, mint szed rá bennünket a szerelem? Engedje kérem — ah, mit is akartam mondani? — Igen. — Természetünknél fogva, a nő és férfi, ellensége egymásnak. Remélem, ön félre nem ért.

A természet nemünket továbbra is fenn, akarja tartani. Igen, mert mit is akarhat mást? Mi azonban, hiuságunkban és könnyelmüségünkben azt képzeljük, hogy szerencsénket akarja.

Igen, — halat mákkal! — mihelyt itt van a gyermek, többnyire vége van a boldogságnak és a szerelemnek, és a nő és férfi egymásra néz, mint oly két egyén, kik rosz üzletet csináltak: mindketten meg vannak csalva, és mégsem csalta meg egyik a másikat. Ők azonban még mindig azt hiszik, hogy itt szerencséjük forog fenn és veszekednek, a helyett, hogy a természetet vádolnák, mely szerelmünkhöz, igen gyorsan muló szerelmünkhöz egy más érzeményt kötött, mely sohasem hal ki: a gyermekek iránti szeretetet.

S így együtt maradtunk.

Ő nem lépte át többé házam küszöbét, azonban látták egymást nőm egy barátnéjánál; tudja uram, vannak oly jó lelkek a világon; s én ismét lövöldözém szalonkáimat.

Ekkor ugy kezdém tekinteni a nőt, mint a vadat, melyre a vadászat nehezebb ugyan, de jobban fizet, és hálásabb.

Tudja uram, hogy lövik a szalonkát? — Nem? — Tudni kell tehát, hogy repül a madár?

Felrepül, háromszor egymás után ugy tesz, mint a lidérc, cik, cak! aztán előre tart.

Ez a pillanat. Oda lövök és a madár az enyém.

Épen így a nők is.

Ha az ember mindjárt neki megy — vége van, De ha megvan az embernek módja hozzá, mindegyiket megkaphatja —

Otthon béke volt.

A gyermekek futkostak már és gondolja meg — most szerettem őket. Szerettem őket, mert nőm is szerette.

Gyakran elgondoltam, hogy szerelmünk e gyermekekben föléledt és bennük futkos, játszik és nevet

Aztán ismét gonoszság szállt meg. Azt kivántam, hogy a gyermekek engem jobban szeressenek, mint az anyát; hogy csak engem szeressenek.

Ilyenkor magam mellé vettem őket a kályhához, térdemen ugrattam őket, meséltem nekik, énekeltem, népdalokat, adomákat mondtam el nekik, mind a mit legszebbet például egy vadász mondhatna. Ugyanis — hisz ön — bizonnyal tudja ön — még egy harmadik is volt, az idegen gyermeke volt. Leány; nem gondolhatja, mennyire hasonlitott nőmhöz, egészen, egészen ő volt.

Azt szokták mondani, hogy a leány többnyire atyjára hasonlit, a fiuk anyjukra. Én nem tapasztaltam. Az egyik fiam egész öreg apja, a másikat nem is tudom, kihez hasonlitsam; azt nőm egy regényből hozta elő. Fiam egyike sem hasonlit anyjára, azonban igenis — az idegen gyermek, a leány.

Meglehet, hogy akkor csupán önmagára és boszszujára gondolt.

Tehát. A gyermek végtelen szeretettel csüg rajtam, pedig tudta, hogy ki nem állhatom.

Ha meséltem, lassan huzódott a kályhához, figyelmesen hallgatott és szemei csakugy fénylettek bele.

Gyakran reá kiáltottam, hogy a szegény gyermek csakugy remegett. Ha elmentem, a távolban megállt és utánam nézett. Ha visszajöttem, elémbe futott és megijedt mindig önmaga fölött.

Egy alkalommal azt mondá a fiu: „A medve még megöli apánkat.“ Ekkor felugrott a leány és szemeiből könyek csordultak.

Nekem ugy látszott, mintha nőm volna, ki félelmesen hozzám simul, bocsánatot kér tőlem és sir.

Egyszer igy szóltam a leányhoz: „Jöjj csak hozzám.“ Elpirult vérig, és elfutott. Lassan azonban a a legjobb barátok lettünk.

A fiuk egyike sem volt olyan természetü.

— Szeretnél-e rókát lőni? —

— Igen, — mondá a fiu, „ha a puska nem dörögne oly nagyon“.

Ha medvéről beszéltem, például:

— Felém jött. Mit gondolsz, mit tettem? — A fiu ezt feleli;

— Elfutottál. — A leány azonban nevet.

Gyakran farkasbőrt keresett elő és ijesztgette a fiukat, kik aztán elbujtak anyjuk szoknyéja alá.

— Nem ismeritek-e testvérteket? — „Anyám,“ mondók ők „nővérünk akkor igazi farkas, szemei fénylenek és a mellett ordit, hogy az ember gyönyörködhetik benne“.

Ha elmentem hazulról, a leány nyugtalanul futkosott az egész házban. „Csak ne forduljon fel atyám.“ — „Hogy fordulhatna fel?“ — Ó, én ismerem az oláhokat, a barnákat, azok vad állatok. Vagy ha a medve —

— Az apa egyenesen mellére talál, a fehér foltra — mondja szakértően fiam. „S ha nem találja el?“ „Ah, majd eltalálja.“

Mennél nagyobb lesz a leány, annál többször a földre borul és sir.

Végre elvittem magammal.

Még megvolt a kis fegyver; nőm lőtt vele; vett neki egy vadásztáskát s ezt magával vitte.

A leány bátor volt, oly bátor, mint egy férfi. Nem! nem mint egy férfi. Hogyis magyarázzam meg azt önnek?Ha keresztül tört a sürüségen, s én azt mondám: „Nos, s ha roszul járunk?“ Ő nevetett. „Hiszen én melletted vagyok.“ Ő csupán engem féltett.

Otthon félelemtől törte a hideg, a farkas előtt csendes volt, mint ha tyuk lett volna. S mily jól értettük meg egymást!

Csaknem szükségtelen volt minden tanács. Ösmerte célozásomat, minden vonásom, minden mozdulatomat. — S mégis oly szivesen beszéltünk együtt.

Ha a vad halva feküdt, Izenu mellette térdelt és elkészitette; ekkor oly kedélyesen ültünk egymásmellett és az egész világ egy képeskönyvnek látszott, melyet gyermekemnek mutogattam s ő mégsem volt gyermekem! Azonban nőm gyermeke volt és én szerettem őt.

Nőm is szenvedélyesen szerette e gyermeket, és mennél inkább ragaszkodott hozzám, annál szenvedélyesebben szereté őt.

Ha magammal vittem a gyermeket, letérdelt, megcsókolta és lassan mondá neki:

— Maradj nálam. — Ő azonban elszaladt tőle. Én messze künn az erdőben emlékeztem erre s örültem annak, hogy e gyermek itt mellettem van és hogy az anyát otthonn a félelem miatt a hideg rázza.

Ha anyja a leánynyal valamit varatott csakugy, kényszerüségből tevé; hirtelen elvetette magától a vásznot, és hozzám szaladt — fegyveremet megtisztogatni. Vagy pedig mondott neki valamit az asszony. A gyermek reám nézett és nem is mozdult.

Egyszer felkiált nőm: „Hisz ő nem atyád!“

— Akkor te nem vagy anyám, — mondá csendesen a gyermek. Nőm alhalványul, hallgat és csak sir. „Ilyen ostobaságért! Ki könyezik a miatt? A világ oly vidor!“ —

Az utolsó pohár tokait egy kortyra itta meg.

— Vigan, vigan! — azt mondja — a — a — homlokát veregeti „megvan, Karamsin — a nagy Karamsin, ő tulajdonképen orosz, de hisz ez semmit sem tesz — a nagy Karamsin! — hogy is mondja csak? — nem tudja ön azt?“

Hajába kapott, mintha fejét akarná kitépni.

— Megvan! megvan. —

S most elmondhatnám önnek kalandjaimat is.

Minden nő az enyém, mindannyi; parasztasszonyok, polgárnők nemes delnők; mind! szőkék, vörösek, barnák, feketék, mind, mind az enyémek!

Kalandok uram! Kalandok, olyanak, mint — mint mi is? Mit mondjak hamarjában?

Például: Van most viszonyom egy fiatal asszonynyal. Mily szerelmes az belém! — Delnő! tökéletes delnő! — Azonban kissé fájni kezd a fejem.

Még egy szeretőm van. Egy rablónak a neje. Férjét felakasztották, ő maga pedig — mit tudom én? mit törődöm vele! Még olvasni sem tud. Nem is beszélgetünk sokat együtt, de szeretjük egymást, mint a farkasok.

Mindig tiz nőt szoktam tartani egyszerre, vagy legalább is hármat: egyet az ágy számára, másikat társalgásra, a harmadikat pedig szivem számára — nem, nem igaz, mit beszélek? A sziv itt nem, szerepel, — komolyan mondhatom önnek — kivül esik a játék körén. Nevetett és fehér fogait vacogtatá.

— Minek is van a sziv? A férj szive gyermekeié, és hazájáé — egy nőé azonban? Ha! ha! Még egyszer sem csalt meg engem nő, mióta én csalom őket. Vig comoedia! Meg kell mutatni, hogy férfi az ember! Ha! ha! és hogy szeretnek engem, mióta játszom velük. Mindnyájukat megrikattam! Mindnyájukat uram! — És milyen a viszonya nejével? — kérdém, miután soká hallgatott.

— Megvagyunk. Elég illedelmesen, — felelé. „Néha, ha ugy elgondolkozom — ama időre — reá — akkor — akkor nem tudom mért, de főfájást kapok, főfájást — most azonban legyünk vigan! vigan!

A falhoz vágta az üveget, oly zajjal, hogy a zsidó fölébredt álmából, és imacafrangját orra alatt elszakitotta. — Igy, most jól érzem magam! — mondá és felgombolta kabátját. „Fel uram! vigan!“

— Ilyen az élet. — Ha ilyenek vagyunk — jól megy dolgunk. Vigan uram! vigan! —

A csárda közepére állott: karjait kacéran derehához illesztette és a kozákot táncolta, mialatt ő maga énekelte a gyermekesen vad, és dőzsölően ábrándos dallamot. Gyakran a földön ült, és lábait, mint valami fölösleget, elvetette magától; majd ismét egész a padlásig ugrott és forgott a levegőben.

Most megállt, keresztbe rakta mellén karjait, és szomoruan csóválta fejét. Majd kezével megragadta, mintha le akarná szakitani, és nyögött, mint a sas szokott, ha a napfelé repül.

Hirtelen megnyilik az ajtó és egy vén, tekintélyes paraszt lép be barna szerákban*), hosszu, ősz hajjal, ábrándosan kipödrött bajuszszal és zavart szemmel. - Simion Osztrov volt, a biró.

Fájdalmas mosoly lebegett sárga arcán, midőn bennünket megpillantott.

— Urak! mióta vagytok itt? — kérdé jólelkűen; „bizonynyal már régóta? — De én nem tehetek róla.“

— Mehetünk tehát? — kérdé, a bojár.

— Mindenesetre, — mondá Simion a biró.

— Persze, hogy tulajdonképen már késő van, — folytatá a másik — már magamat értem; önnek azonban; Isten önnel. Maradjon jó egészségben.“

*) Hosszu parasztöltöny.

Pajkosan csipte meg a zsidóné állát s kiment, de ismét visszatért, és megszoritotta kezemet.

— Ah! végre is! — kiáltott „a viz összejön a vizzel, s az ember az emberrel.“*)

*) Woda s wodoju sicljat sin[illegible]a tschlovik s tscholovikom. Orosz közmondás.

— Ő igen vig ember — hebegé a zsidó — ő veszedelmes ember; Kolomeai Don Juannak hijják őt.

A küszöbön állottam, midőn elhajtott. Még egyszer köszönt, és eltünt.

A TENGERPARTI VÁR.

— Uhland költeménye. —

Láttad-é ott a várat,
Mely tengerparton áll?
Fölötte rózsás felhő,
Aranyszegélyü, áll.

Az alkonyat tüzében
Mint óriás, ugy áll,
Képét is visszaadja
A tükörtiszta ár.

„Láttam biz' én a várat,
Mely tengerparton áll,
A holdat is fölötte;
Köd közt állott a vár.“

A szél s a tengerhullám
Csevegtek-é vigan?
Hallál-e vidám dalt is
Magas csarnokáiban?

„A szél s a tengerhullám
Egy árva szót se' szólt;
Bús ének hallatára
Szememnek könye folyt! “

Biborban láttad-é ott
A királyt és nejét?
Korona ékité-e
Mindkettejük fejét?

Volt-e karukra fűzve
Egy gyönge, bájló szűz,
Aranyhaju, — s szemében
Égett-e még a tüz?

„Láttam biz' a szüléket:
Koronátlan fejük,
Tetőtül talpig gyászban;
A szűz nem volt velük.“

DOBÓ LÁSZLÓ.

TÁRCA.

FÉLSZÁZADOS SZERELMES LEVELEK.

II.

Irtam Posonyban 16-dik Martius 1819.

Szerelmes, Édes Kis Aszszony! — Melly tetemes örömöt nyeltem légyen le kellemetes szabású Édes Levelének gyönyörködtető olvasásával, azt kimagyaráznom épen lehetetlen, annyit azomban még is mondhatok felöle, hogy jóval is tsoportosabb volt mindazoknál, a mellyeket eddig lefolyt életem napjaiban valaha lenyelnem lehetett. Nagyon megtsalatkozott tehát botor Szivem, midőn a minapi Levelemben a nagy öröm hathatos Szeszétől meg tántorittatván, nem kételkedett azt vallani, hogy az akkorban érzett örömnél már nagyobb nem is lehet. Oh! lehet gen is, mert ime elevenen tapasztalom, hogy mostani véghetetlen örömöm ereje a minapit sokkal is meghalladja, de óh! hogy is ne részegitené meg bánatos Szivemet az örömnek erőtellyes édes maszlaga, a midőn a bámulandó kellemekkel tündöklő *F. Zsuzsi* Kis Aszony! örvendjek e, avagy megkérlelhetlenül búsongjak? Valóban nem tudhatom, örvendhetek ugyan, és pedig felette örvendhetek annyibol, mivel ezt a kövér szerentsét ama Felséges Érdemű *F. Zsuzsitól* megnyerni, bizonyára hallatlan s tsoda diadalom! Ellenben ha azt meggondolom, hogy én ezen rám pazarlott kegyességét a Kedves Kis Aszonynak soha meg nem érdemelhetem, habár minden erőmet neki feszitem is, már akkor ismét nem keskeny ösvényt látok előttem a szomorgó Búslakodásra. Azzal hizelkedem mindazonáltal magamnak, hogy a Drága Kis Aszonynak Isteni kegygyel sugárló Szíve nem fogja erőhatalommal ki tsikarni tőlem ezen édes adó-

ságom lefizetését, hanem tudván azt, hogy ezt teljesitenem nints gyenge hatalmamban, megfogja kegyelmessen engedni, hogy ezen Silány Személlyemhez mutatott Jó szivüségéért örökös adóssa maradhassak.

Számtalanszor eltökéllettem magamban, hogy térdeimre horgadván a Kis Aszony Ditső Személlye előtt, felfejtsem mélly alázatossággal azon Szivemet dúló Titkot, mellyet a 3-dik Levelemben tsak nem tellyessen ki szalajtottam Türelmetlen Tollamnak tsintalan kegyéből, de egy Isten tudja mitsoda tolvaj Félelem mindenkor meggátolta alig zabolázható Kivánatomnak kitörését. — Most ellenben, a midőn a Szerelmes Kis Aszonynak egy kevéssé érzékenyen rajzolt Sorai felfegyverkeztették bátortalan Szivemet valami kitsinyke Reménnyel, most mondom már akármi erőlködve-is, ki vallom azt, a mit ha az Édes Kis Aszonynak Angyali Szivével nem közölhetnék, talán végképpen el hervadna utánna repkedő Szivem. Ugy vagyon, ki vallom, mert a kedves Kis Aszony maga-is kivánja, a kitől én, oh Semmit meg nem tagadhatok, ha ohajtotta tehát Szerelmes Kis Aszony! ime legeltesse benne ragyogó gyémánt Szemeit, de vigyázzon, hogy meg ne bánja, hogy azt tudni kivánta, a mi talán még kedvetlen s haragos háborodásban is Zaklattya ártatlan Nemes Lelkét. Oh mért szorították a Fösvény Egek! olly tsekély határok közzé a haladékony Emberek Tehetségét? Vajha tsak egy Szikrája volna is bennem az Előrelátásnak, mellynek Sugárától meg világosittatván homállyal fedett Elmém, megtudhatnám, hogy megboszontom e az Édes Kis Aszonyt ezen Titkomnak kivallása által, avagy nem, mert ha tudnám Drága Angyalka! hogy meg fogom bántani ezen merész tselekedetemmel, Isten engem — készebb volnék meg hagyni magamat parázsló Tüzem által emésztetni, hogy sem annak felfejtésivel a Kis Aszony Sérthetetlen mennyei Szivét legkevesebben is meg sebesiteni. Oh Könyörületes Teremtő! most árazd ki egyűgyű Fejemre véghetetlen Böltsességednek felvilágositó Fényét, hogy olly tökélletes igékkel jelenthessem ki Érzésemet, mellyeket az ártatlan *F. Zsuzsi* Kis Aszony balra ne magyarázhasson, s szemtelen vakmerőségnek ne állithasson. Te pedig Szeretetnek hatalmas Istene, Édes Ámor! tsillapitsd le kérlek felduzmadt Érzeményeimnek háborgó Zsibongását, s ne engedd, hogy azon íves kezed által belém lőtt Gerjedéseimnek forgó Szele magamon kivül ragadjon, s ollyas mit karmoltasson fel Iró-hártyámra hódoló kezemmel, a mi a Tisztesség mesgyéjét által ugorhatná. — Te végtére oh mindekkorig hiv Őr-Angyalom! te vezesd mohó Pennámat, hogy a Tisztes illendőségnek betses határain által ne botorkázzon fáradhatatlan karczogásával. — A Te vezérlésed alatt tehát tántorithatatlan Kalauz! a te vezérlésed alatt ime ki zengem reszkető ajakimon raboskodó szivemnek mardosó Titkát, azt a Lángokban tsapdosó Tüzet tudni illik, hogy én a kellemetes Kis Aszonyt szeretem. — Hah! mit mondtam! — már meg vagyon! — ki vallottam! — akár mi történjen vakmerő Fejemmel! — — — Szeretem igen is, és pedig annyira szeretem, hogy minden érütésben érzem érette szorongani szivemet, — napról napra, óráról órára jobban érzem, hogy a Kis Aszony nélkül nem lehetek. — Ha munkámnak álok, papirosomon képe, — midőn sétálni megyek, vezérem. — Szűntelen rémlik előttem remek Személlye, és valahányszor reá emlékezem, mindannyiszor fel olvadnak minden Érzéseim. — Bizonyos légyen tehát már ezentúl abban Drága Kis Aszony! hogy mennyei Szive, és bájoló arczája, mellyek valóba legfőbb mivei a kellemeknek, végképpen megvarázsolták Szivemet, úgy hogy tetőtől fogva talpig Ámor kohában fűlök, és talán (oh Irgalmas Egek ne adjátok!) olly szerentsétlenül, hogy a Kis Aszony egy szikrátska viszontérzéssel sem ohajtya enyhiteni lángolló Szivemnek nyomorgó Tájékját, mivel talán Szivének édes aggodalmát más boldogabb Ember-Társomnak rendelték az erántam Boszús Egek! gazdag jutalomul. — De ha bár senkit se bélyegzett is volna ki még, ki számára a Szeretetnek Tegzes Istene, még akkor is nehezen remélhetem a Kis Aszony *Szeretetét*, minthogy semmiképen meg nem foghatom azt, hogy miképpen lehetne az meg, hogy engemet, Ama országszerte tsodált Szépség, s ama hasonlithatatlan Erkölcsü Delinke, szerethetne, a kit mindenek imádnak, s mindenek ohajtanak, holott nékem Semmim nincs, a mi a Szemnek, és Érzésnek nagyon tetszhetne; ez az oka, hogy a következendő Levelétől, mint a Durva Haláltól úgy rettegek, de azért mégis feleljen ám édes Kis Aszony! mert különben kétséges habozásomban végképp el fonyadnék, és időnek előtte Szálnék Sirba, mert nékem csak egy Szivem vagyon és az a Kis Aszonyé, s tsak egy életem, s az a Kis Aszonynak van szentelve. — Valja ki tehát Édes Kis Aszony nyilt, tiszta magyar Szivvel, hogy mit dobog felőlem mennyei Szive méltóságossan pihegő Mejjében, ne is vélje azt, hogy ha hozzám hidegségét Fogja jelenteni, én azért vádolni fogom, Oh nem! mert már eddig vélem éreztetett Kegyeiért is örök hálával tartozom. A Kis Aszony tisztelete, mellyre leginkább példás Lelkének ragyogó Tulajdonai késztettenek, felébreszté szunyadó Indulatimat, és Szivemet érzékennyé tette aziránt a mi Szép, Nagy, és Nemes, már pedig faragatlan gyáva Szivemnek ezen ki miveltetését, egyedül a Kis Aszonynak köszönhetem, s köszönni is fogom örökké. — Ha Istenem! ha azon pillanatokra emlékezem, mellyeket szép Szemei löveltenek reám, s ha azon édes hangot hallom, mellyel eleven parázsként ömledeztek le az igék rózsa ajakáról! még most is érzékenyen tapasztalom, miként fölforraltatott ezek által a Kis Aszony eránt gyült mele-

gem, a mit midőn észre vettem azonnal mentem, s a hires Ketskemétnek balzsamos Levegőjétől zokogva búcsut vettem, és még sem mertem meg mondani, mely ki beszélhetetlenül **szeretem**, — azt gondoltam tudni illik, hogy ha távol Földre rejtődzöm el a Kis Aszony igéző Személlyétől, majd ugy talán meg menekedem Szivemnek még soha se tapasztalt nyugtalan Vendégétől, oh de Szörnyűen meg tsalattam, tőrt el hoztam vélem a Szivemben ökledett hegyes Tört, mellyet a Kis Aszonynak hibázhatatlan Kellemei nyilaztak Szegénybe, és a melly itt is, ezen mesze Tájon is ¦szint' ugy, sőtt hatalmasabban tsigázza Szivemet. — Ezer közt sints egy, el hidje édes Kis Aszony! a ki **kedvesét** úgy Szeretné, mint én, s éppen ez nékem egyetlen érdemem, mellyért engem a kis Aszony szerethet. — Mások ugyan több Fényt, több Ragyogást, s több Bővséget adhatnak a Kis Aszonynak, de esküszöm nem adhatnak olly szivet, mint im ez itt, melly tsak a Kis Aszonyért ver, s mellynek tsak egy akarattya vagyon, tudniillik a Kis Aszony akarattya. —

Ezer gondolatok tolakodnak Lelkemre, nem tudom mit szóljak, mert Szívem bánatjában tsak nem meg reped. — Oh! ha repülnöm lehetne, hogy Bánatomat kebelében sirhatnám ki, úgy tán megszánná siralmas nyögéseimet, s ártatlan utánna való Búgdosásomat valami picziny viszont érzéssel megjutalmazná. Csókolja fel e Tseppet édes Kis Aszony! drágább ez mintha annyi nagyságú gyémántot venne tőlem, mert ez a legforr[illegible]b szerelemnek, s a leghűbb epedésnek Tseppje! — Eszküszöm pedig gondos Istenemre, a ki ismervén héjámos természetemet azon Angyalához vezérlett, a melly egy mennyei villám-ként sújtó pillantásával Rabszíjra fűzte, s édes kínos Békóra verte Szivemet, melly ez előtt a puszta Barátságnak ösztövér s szikár Érzésein kivül még soha más nemessebb Indulatot nem izlett, esküszöm mondom azon gondos Istenemre, s mind azokra, a miket Szentnek s fölöttünk valónak tartok, hogy csak Kis Aszonyé lehet szivem, másként pedig árva szüzességben vándorol ki halálos Fáslim alol.

Fogja ime e Levelet Édes *Zsuzsika*! ezer Könyek mennek vele, és név nélkül való Érzés, olvassa meg másodszor, harmadszor, s szánja el magát tüstént válaszára, mellyet szorongó Szívvel fog várni —

A szeretett Kis Aszonynak

Megváltózhatatlan Imádója

Náray.

VISZONZÁSUL

a szent vallás igazságának felderitése érdekében közlött eredeti levél tisztelt irójának.

Felső-Olcsvár, (Abaujmegye) 1871. marc. 14.

Motto : „On reconnait l' oiseau-à ses plumes" —

Kedves urambátyám! Bocsánat hogy idegen létemre oly bizalmas megszólitással élek; a szeretet, mely előtt semmi sem idegen, iratja velem e sorokat viszonzásul a „Szépirodalmi Közlöny" 10-ik számában megjelent levelére, s azért használom e bizalmas megszólitást.

Sorait tulajdonképen e lap t. szerkesztőjéhez méltóztatott intézni, de miután azokban egyenesen azon óhajtását is kifejezi, miszerint szeretné, ha mindenki figyelmesen átolvasná s szivére venné azokat, s ennek folytán a t. szerkesztő ur is minden jóravaló halandó épülésére közli lelkes sorait; ugy hiszem megengedi s meg kell engednie, ha azokra egy rövid válaszszal szolgálni bátorkodom.

Kedves urambátyám legelőször is a „Szépirod. Közlöny" istentelen iránya ellen kikel s olvasva levelének kezdetét az ember legalább is 200 évvel hátratolatni érzi magát, s azt hiszi, hogy azt egy legalább is 200 évvel azelőtt élt vakbuzgó pápista irta. Azonban csakhamar észreveszi magát az ember hányadán van! egyszerre neki megy az átkozott pápistáknak s utána a kétszinü lutheránusoknak : *s ez által fel akarja deriteni a szent vallás igazságát.* No hiszen megadta neki kedves urambátyám! tudja-e hogy a szent vallásnak mi az alapja? ha nem tudja, megmondom : A szent vallásnak alapja a *szeretet!* És most kérdem : megfér-e az a szeretettel, mit Ön levelében a pápistákról s a lutheránusokról mond? s tudná-e azt mind bebizonyitani?

A többi közt azt is felemliti, hogy azokat a bálványimádó pápistákat üldözni kell, mig el nem töröljük a föld szinéről! Hm! csakhogy itt az a baj kedves urambátyám, hogy sokkal könnyebb lehetne az igazhitü kálomistákat, mint azokat az álkozott bálványimádó pápistákat a föld szinéről eltörölni!! Különben hagyjuk azt, ne töröljünk el senkit a föld szinéről — minek, hiszen ugy sincs már oly nagyon messze ama időpont, midőn a mindent nemesitő *szeretet* karöltve ama *tudomány* dicső hatalmával, melyet Ön levelében ostromol, szétverve a bilincseket, bennünket ismét összehoz s lesz *egy akol s egy pásztor.* Hogy akkor már nem jó lenne kedves urambátyámnak élni — magától értetődik.

POLLÁK LEOPOLD,
pápista lelkész.

IGAZTALAN MEGTAMADASOK A FÉNYES IGAZSÁG ELLEN.

— Eredeti levél *) —

Eger, márc. 11.

Tekintetes ur! — Dicsértessék az ur Jézus Krisztus! A „Szépirodalmi Közlöny“ legutolsó számában egy debreceni paraszt levele volt közölve, melyben a szent kath. hit ellen a leggyalázatosabb rágalmak vannak. Én méltóságom alattinak tartanám az ily — sorokra válaszolni (s igen csodálkozom, hogy ön azt lapjában közölte), ha nehány hivem meg nem ütközött volna rajta s azért kérem a jelen sorokat felvenni.

Ama tudatlan kálvinista a mi egyházunkat hitetlenséggel vádolja. Nem nyilvános dolog-e, hogy ez egyedül üdvözitő anyaszentegyház épen az, melyet a megváltó alapitott s nem istenkáromlás-e a katholikusokat szidni, midőn tudva van, hogy Krisztus maga s kath. volt? A protestánsok csak eretnekek, kik azért szakadtak el, mert a kicsapongó Luther nem volt képes a szerzetesi szent fogadalmat megtartani. — S miben áll az ő ugynevezett szabadelvüségök? A kereszteletlenül elhalt gyermekeket elkárhozottaknak tartják s a pokolban lévők szenvedéseit örökké tartóknak? Nem jellemző vonások-e ezek a protestánsokról, kiknek mindegyike ily barbár vad természetü a mit már kezdetben a szentek képei üldözésével is kimutattak? Calvin, a dicsőitett apostol, Servet-t megégettette s mai korban a protestáns ángolok a leggyalázatosabb üldözéseket tették a katholicusok ellen.

Olvassa el minden magyar főt. H. ur könyvét s meg fog győződni, hogy minden nagy és szép e földön a catholicus anyaszentegyházból ered. A legnagyobb irók, tudósok és müvészek catholicusok voltak — csaknem a legujabb korig általában, mig a protestánsok alig háromszáz év óta tesznek valamit s azt is a kath. iróktól lopják leginkább.

Az elvetemedett kor esztelen fiainál divattá vált az anyaszentegyház ellen lármázni. Ebugatások azok. A pápa trónja a republikánusok és nihilisták őrült zaja dacára ismét fel fog állani. A szent katholicismust érvekkel soha sem győzte meg senki, hanem, mint az igazság védelméért oly sokat szenvedett jezsuitákat, a durva erőszak. Ökölérvekkel küzdeni — ahoz értenek a protestánsok, ez érvek e hitetlen korban győzni látszanak, de a jövőben a tiszta igazság fényes napja fog világolni, s ekkor majd tudni fogják, hogy a protestánsok mind elálcázott zsidók, mely pokoli fajnak kellemetlen volt többé a tiszta igazság fénye s ezért pártolt el az anyaszentegyháztól.

A debreceni hájfejü civis az ereklyéket egyházunk szégyeneként hozza fel. Valóban önmaga szégyene ez. Ki a nagyokat már e földön nem becsüli, annak jelleméről nem lehet sokat tartanunk. A kath. egyház fiui tisztelettel őrködik a 20 ezer szent s annyi száz ezer vértanu emlékei felett s ez bizonynyal minden elfogulatlan ember előtt csak dicséretére válhatik. Mi őriztük meg a traditiókhan a megváltó fel nem jegyzett szavait s bizonynyal az is csak magasztalására szolgálhat az egyháznak, hogy a szentek és vértanuk felesleges jótetteit nem tartja magánál, hanem bőkezüen minden hivőnek egyaránt osztogatja. A mi egyházunk a szentek védelme alatt áll, ő hozzájok könyörgünk naponkint pártfogásért s mégis az ő szobraikat s képeiket számüznénk önmagunktól? A barbár izléstelen protestáns gondolata ez csak. Hogyan jött volna létre e nélkül egy Raphael?

Ugy hiszem, eléggé megcáfoltam ezen esztelen állitásokat. A levéliró még ő szentségét is megmeri támadni mosdatlan szájával. A nagyszerü nem szorult védelemre, és nekem elegendő a kétezredes történelemre mutatni. Az egészben kilátszik mindenütt a republicánusok és sociálisták nyoma, mely ördögi eszmék minden protestáns agyában meg vannak. A pápát, püspököket, sőt az egyházi tekintélyt is el kell törlenünk, ne legyen fej és rend, hogy a gazság annál jobban garázdálkodhasson. Ez volt a protestánsok célja mindannyiszor, lázongás a rend és tekintély ellen. A világbéke addig nem jön el, mig e pogánynál gonoszabb faj végkép ki nem irtatik.

Bevégeztem e sorokat. Jól tudom, hogy a tek. ur lapjában nem szivesen ad helyet az igazságtól félő romlott publicum miatt, de ez egyszer tegyen kivételt, mert különben a feltámadás nagy napján keservesen kellend érte számolnia!*)

Az ur Jézus s a malaszttal telt Mária legyen mi velünk mindörökké!

A tekintetes ur alázatos szolgája

Egy igazhitü lelkész.

*) Szóról szóra, betüről betüre, szüzi érintetlenséggel. Szerk.

*) Isten mentsen! Azért tehát kész-örömest közlöm a tisztelendő ur példás cáfolatait mindenki méltó felvilágositására. Szerk.

ÉLET. TÁRSADALOM.

A SZABAD KŐMIVESEK TITKAI.

A őskor regedus napjaiban élt messze keleten egy öreg bölcs, ki egy önfeláldozó, hű csapattal mesés dolgokat hozott létre. Az assasinok e fejedelmétől, az ugynevezett „hegyi öreg“-től, vagy más alapon Salamon temploma korából vezetik le rendjük alakulását a szabadkömivesnek s az ókori s különösen a bibliai tör-

ténelem minden nevezetesebb férfiait önmagokéi közé számitja.

E nézet minden rajongó felekezet közös tévedése. A szabadkőmivesek tényleg másfél évszázadnál nem idősebbek. A középkori hatalmas góth templomok épitői, főkép a német földön, privilegiumaik s müvészi életmodoruk folytán a szabadabb elvü társadalmi kört képezték, állandó „loge"-ik igen gyakran egyesitették a tudomány és művészet férfiait s minden müveltebb egyén örömest vétette fel ide magát. Lassanként állandó szokások fejlődtek ki e felvételnél, az egyes testületek összeköttetésbe léptek egymással s az egész felett a középkor végén alakult német pantheisticus mysticismus külsőségei nyertek határozott befolyást. Majd midőn a góth épitészet a renaissance s később a barrock styl uralma alatt elfeledve lőn, a megszünt épitőmesterek páholyai magán körökbe vonultak vissza s azok 1715-ben — s ez a szabadkőmivesség valódi születéséve — alakult az át három ángol müködése folytán határozott testületté, de csak Frigyes porosz koronaherceg 1734-ben Braun schweigban való felavatása után nyerte a testület ama szellemi fontosságot, melyet azután e század elejéig nyugot Európában folytonosan gyakorolt.

Az első megalapitók Toland-Filmer ismert deisticai iskolájából kerültek ki s ez iránt a Wolf-féle rationalismus uralma folytán az egész mult századon át megtartotta befolyását, ha szinte a myszticus irány mindenkor tulnyomó is volt s a legtekintélyesebb mesterek, köztök maga II. József is, feladatukkal megegyezőknek tartották a deisták üldözéséit s még inkább reactionarius irányt vett a páholyok müködése a francia forradalom megszülemlésekor, midőn az absolutisticus Nagy Frigyes sokkal szellemnélkülibb utódai egész udvarukat bevonták a társulat körébe. Jelenleg csaknem minden európai uralkodó s egyházi főpap tagja e mindinkább aristocraticus szint öltő társulatnak s különösen Némethonban, hol — a többi országoktól eltérőleg — a zsidók két külön páholylyal birnak s ezek „testvérei" nincsenek feljogositva más német páholyokban vendégként megjelenni, holott e jog különben a szabad kőmivesség általános feltételeihez tartozik.

Általában téves amaz elterjedt nézet, mintha e testület a közönséges értelemben vett szabadelvüséget képviselné. Elég legyen itt csak azt emlitenünk fel, hogy a vallás és politica az ülések tárgyaiból határozottan ki vannak zárva, az ős Rosenkranz- testület nem tartozott a szabadkőmivesekhez soha, a carbonisták és feniek csak részben s ezek politicai irányát soha sem ismerték el a még mindig legfőbb tekintélyel biró ángol páholyok. A szabadkőmivesség iránya tisztán társadalmi, törekvésök felépiteni az egységes egyházat, hol az ember századokon át alakult különbségei eltöröltetvén, a társadalmi élet idealis erkölcsi világában tünjék fel. E sorok irója azonban mind eme cél mysticus kitüzését, mind a választott eszközöket, — melyekről hallgatnia kell — elégteleneknek s a kor kivánalmaival teljesen össze nem egyeztethetőknek tartja. A szabadkőmivesség nemes céljától ma egészen eltért s nagyuri mulatsággá fajult, hol némi aestheticai élvezetek s tobzódással eltöltött éjeken át egyedül az általános tegezés s philanthropicai célok mutatnak még némi életképességre. Ez utolsó tekintetben a páholyok sokat tettek s tesznek maiglan is, habár müködésök olykor csak egyesek nevében nyilatkozik s legtöbbnyire csak a társulat tagjaira van szoritva, — s nem gátolja meg a „három világgolyó" nagy mestereinek embertelen tettét egész nemzet iránt.

Általában a szabadkőmivesség ma teljesen elavult intézmény, ha másért nem, már csak a titok kicsinykedő leple miatt is, melyre jelenleg semmi szüksége sincs. Az, hogy a páholyok száma folytonosan növekedik s ma már a 10 ezeret is megközeliti, bizonynyal nem szól mellette. A nagy urak az etiquette szabályaitól független élvezetes estélyekért mindenkor sokat fognak áldozni, sőt, minél inkább emelkedik a közéletben az illem rideg szabályainak száma, annál érezhetőbb lesz ennek szüksége. De a szegényebb osztályra nézve e társulat egyáltalában nem nyereség s ki a mintegy 100 frtba kerülő jelvények s felvételi költségért e fád mulatság minden estéjén nagy összeget kiadni nem képes, az kár nélkül elvonhatja magát tőlök. A régi összetartás, a megszorult tagok s azok özvegyei s árvái segélyezése már is lankadni kezd s rövid idő alatt teljesen megszünik; az estélyek mindinkább bohózatos s theatralicus szint öltenek fel s a komolyság a hangosan nyilatkozó reformszavak dacára elhalni látszik. Még egyszer ismételjük : a *a szabadkőmivesség ideje lejárt s ha a mult században volt is némi fontossága, jelenleg az emberiség fejlődésére nézve épen semmi, de semmi jelentősége sincs.*

IRODALOM. MŰVÉSZETEK.

MOLIÉRE ÉS A VIGJÁTÉK

(Vége)

(— zs.) Amily világos Molièrenél a cselekmény, ép oly élénk is; folyton emelkedő gyorsasággal tör a cél felé, — a költő minden hiábavalót, tárgyához nem szükségeset mellőz s epizódokat csak akkor használ, ha műve kerekdedsége és menete kivánja. — Azonban amily bámulatraméltó Molière tapintata (Tartuffejében lehet ezt leginkább bámulni), ép oly kevéssé elégit ki bennünket gyakran a mesterségesen

kötött csomók feloldásában, mint ezt a „Tudós nők"-ben s az „Amour medecin"-ben érezzük.

Midőn Molière cselekményéről beszélünk, nem szabad megfeledkeznünk párbeszédeiről sem. Nála minden ténynyé alakul, a párbeszédek fonalai szorosan egybefüzvék a helyzettel és a jellemekkel. Molièrenél a cselekmény, — melynek tulajdonképi célja jellemfestés — csak puszta eszköz ehez. Darabjaiban minden kis mozzanat odahat, hogy hőse sajátságait és gyöngeségeit mentül élesebb világitásban, mentül erősebb szinekben tüntesse elénk. Gyakran lobbanták szemére, hogy alakjai elvont typusok s cselekménye nem egyéb puszta erkölcsi példaadásnál. Hogy ez tulzott szemrehányás, azt mindenkinek be kell ismernie, kiszerencsés volt egy-egy Molière-féle darabot jó színészektől láthatni. Harpagon nem csak maga a megtestesült fösvénység, neki más vágyai és törekvései is vannak; ő szeretné rangja méltóságát fenntartani és szeretne testi hajlamainak is eleget tenni, de anélkül, hogy pénzébe kerülne. Önmagával jő összeütközésbe s ez szüli nála a komikumot. Tartuffe hizelgő, de nem azért, hogy istenfélőnek és jámbornak tartsák, — hanem, hogy hizelgése által elérhesse célját, kielégithesse kapzsiságát és önző élvvágyát. E helyzet őt utálatossá teszi, jellemét leálcázza, nevetséges szinben tünteti fel. Még a tragikaihoz legközelebb járó Ember gyülölőben is tud a komolyból komikumot alkotni. Alces gyülöl, de szeret is; embergyülölete némikép kifolyása emberszeretetének; ő nyers férj, de azért finom műveltségü salon-alak, kinek nehezére esik gorombának lenni. — Élénk csoportositás, hatásos ellentétek képezik ugyszólván legfőbb előnyeit, s átalában az ellentét alkotja művészete legerősebb oldalát. Ellentét a főbb alakok jellemeiben, ellentét a törekvés és az eredmény között. Sokszor megesik nála, hogy az illetők szerfelett komoly embereknek tartják magukat; fogalmuk sincs arról, hogy milyen nevetségesek s ép ez által idézik elő a komikai hatást. Mindazáltal észrevehetőleg kerüli az élchajhászást, erőltetett szójátékokat — Shakespeare-ral szemben. — Darabjai egységét és nyiltságát nem zavarja semmi. Ő mindent a legegyszerübb eszközökkel iparkodik elérni. Mindezek oly előnyök, melyek Molièret ma is mintaképünkké s tanácsadónkká teheti. Hogy pedig ilyenre csakugyan szükségünk van, ugyhiszem, azt senkisem vonhatja kétségbe, ki ismeri felületes s puszta külsőségek által csillogó vigjátékaink hozzá sorát.

Mielőtt vázlatos sorainkat befejeznők, szükségesnek tartjuk az olvasót Molière még egy sajátságára figyelmeztetni. A vigjáték tulajdonképeni tárgya nem valami nagy; egyik nemzet a másiktól kölcsönözte: a rómaiak a görögöktől, a franciák a spanyoloktól, a németek a franciáktól stb. Molière mindenekfelett nagy plagiator volt, tán még nagyobb, mint Shakespeare, hisz maga mondja: „Je prends mon bien ou je le trouve." A külföldi ércet mind francia pénzzé tette. A külföld egyrészt szemére lobbanthatja ezt, de hazája köszönettel tartozik értte. 32 darabja oly óriási tükröt alkot, a mely a szépségeken kivül nemzete minden hibáit és gyengeségeit megmutatja. E 32 szinmű oly babérkoszorut biztositott számára, melyet hervadás nem fog bántani soha.

MÉG VALAMI, ÉS A LAPOK VÉLEMÉNYE AZ IDEI TELEKY-PÁLYAZATRÓL S AZ ARRÓL SZÓLÓ BIRÁLATRÓL.

Sajnáljuk, hogy ez ügyben olvasóink türelmét még egyszer igénybe kell vennünk, holott a mult számunkban közölt tartaléktalan s minden udvariasságot nélkülöző cikkünk jogosultságának (vagy legalább természetességének) bebizonyitására egyedül a kérdéses vigjáték jövő sorsát tartottuk legmegfelelőbbnek. E vigjáték jövő sorsától teszszük függővé most is ama méltó elitélést, mely akár a sajtó, akár a közönség részéről a legigazságosabban fogja illetni Benedek Aladárt akkor, ha „Szerelemféltő" cimü vigjátéka minden következő itélő-forumon megbukott és nem lesz nyereségnek elismerve dráma-irodalmunkra nézve. Azt hiszszük, hogy e nyilatkozat amennyire ujabb kislelkü s hivatlan mosolyokat szül, annyira semleges magatartást fog eredményezni a sajtó részéről, mely egy helyütt már is sietett itéletet mondani Benedek Aladárról, és pedig ugy, hogy nem a cikk subjectiv erejét s a hangot — melylyel az irva volt s mely más esetben általunk sem lett volna helyeselve, — de egyenest (mint már nálunk divat) a személyt támadják meg Benedek Aladárban, ki — higadtan legyen mondva — nem szorult a sajtó magasztalására, még akkor sem, ha oly csekélység volna is (mit ime őszintén be is ismer Benedek Aladár), mint milyennek őt az „Ellenőr" fölfedezi. Ugyane lap megtámadja B. Aladárt, mint szerkesztőt, és minden indokolás nélkül — melyféle eljárásokat mi mindig roszakaratnak rovunk fel — a szerencsétlenségek sorába igtatja lapunkat, és „a sajtó komolysága (?) érdekében" szólal fel, mely „nem engedi, hogy egy-egy lap (már t. i. a „Szépirodalmi Közlöny" is,) valaki (t. i. Benedek Aladár) **hóbortjainak** közlönye legyen." Aztán decretálni akarja B. A.-t e jó ur szerkesztői állásáról, mondván, hogy az nem neki való. Mintha oly nagy dicsőség volna B. A.-nak és mai napság nálunk a szerkesztői állás! Az igaz, hogy nem minden szerkesztő egyforma s ha B. A. hóbortos ember is, de nehány fölötte istenfélő s tekintélyimádó előfizető elvesztéseért nem üti falba fejét és nem lesz jezsuita soha! még ha lapja e miatt megszünik is. Különben az „Ellenőr"-ön

ivül — ismerve irodalmi viszonyainkat — lesz még talán egy-két lap, mely személyeskedni is kész lesz Zichy Antalért. Mi azonban a többit el se fogjuk olvasni s csak annyit mondunk még, hogy effele támadások többnyire oly egyénektől erednek, kik (rettentő szerényen) neveikkel nem igen állnak elő s csupán e miatt nem is ismeri a világ őket, legalább az a világ, mely ily érdekek körül buzgólkodik. Szerencséjük e lapoknak csupán az, hogy az ő világuk aránytalanul nagyobb s hogy ők naponkint közlekedve a közönséggel, mig mi egyszer, addig ők hatszor támadhatnak ellenünk. De hát — hozzájuk szólva — mondják meg önök: mit akarnak elérni ilynemü támadásokkal? Azt akarják, hogy egy embert — ki testtel-lélekkel s egyedül a hálátlan irodalomnak akar használára lenni — elriaszszanak? Azt akarják, hogy egy ember — kit pályája kezdetén is üldözött sajtó és sors s kit aztán kénytelen volt ugyane sajtó (a sors még nem) méltányolni s elismerni, mint hasznos munkást — egy ily ember most megijedjen önöktől? Azt akarják, hogy — mint önök — ne merjek szólni egyetlen nemzeti szinházunk ügyének érdekében, melyről önök is jól tudják, (ha akarják) hogy minden oldalról mily szembeütköző, félénktelen monopoliumot visz végbe! S ezt támogatja az académia is az által, hogy e monopolium fejének, Szigligetinek adja ki minduntalan a pályadijat s hogy a vele pályázott darabok életéről szó se lehessen: a többi közt **kigúnyol** egy oly darabot, mely ha nem is a **legjobb** a 10 közül (ezt mi előre épen nem állitottuk s nem állitjuk), de oly egyén müve, ki most adja ki **6-ik kötet munkáját**, melyekről az egész **sajtó** kisebb nagyobb mérvben elismeréssel nyilatkozott s nyilatkozik, s ki végre szerencsés lehet szépirodalmi lapjaink majd mindenikének munkatársa lenni évek óta, és pedig örömest látott (mert dijazott) munkatársa. — Vagy rettegetté akarják tenni magukat? Ugy tessék neveiket is cikkük alá irni, hadd tudja B. A., hogy kivel van dolga s ha méltók a rettegésre, ugy retteghessen önöktől. Különben sajnálni fogja önöket, mint önmagát sajnálja. Önöket azért, mert őt akarják legyőzni, s önmagát azért, mert ő az e téren uralkodó világrendet akarja megváltoztatni. Mindkettő tragikus sors, vagy legalább az lehet (azt önök nem tudják, de ő igenis tudja s fölteszi) azzal a különbséggel, hogy az önök tragikuma kakas-tragicum mindenkép s az ő tragikuma emberi tragicum lehet s igy „szép", „fenséges", „költői" mindenkép! mig az önöké „rút", „közönséges", „utálatos" igy is, ugy is. — Vagy a **hang** nem tetszik önöknek, melylyel mult számunk cikke irva volt? — Ebben igazuk van, de csak saját maguk szerint, kik nem tudják, mi az: testtel-lélekkel és egyedül egy eszmének, a költészetnek élni (másként nagyot a legnagyobb se hozhat itt létre); kik nem tudják, mi az: teljes öntudatával birni egy kis erőnek s aztán a nyugodalmas éjszakák nagyobb részét görnyedezve egy asztal mellett átvirasztani kivilágos-kiviradtig, csak azért, hogy e kis szellemi erőt másokra nézve is hasznositsuk, s midőn e törekvés — erős hitünk szerint — már testté vált, akkor **kigúnyolja, porrá zúzza** (legalább akarja) azt egy ember (Zichy Antal), kiről nem tudunk egyebet, minthogy „forditó", „ur" és „tekintély" skinek nehány szava elég akar lenni e drága s a gondolkodás, tanulmány, fáradság és önfeláldozás véres árán szerzett-gyümölcsét, **érett** gyümölcsét szemétdombra juttatni. — Igen! „**érett**" gyümölcs! S ezt mondjuk mindaddig, mig az utolsó itélő-forum is azt mondja, hogy: „**éretlen**", mint ezt az académiai birálat tisztán kifejezé. Ez utolsó forum pedig a sajtó útján való megjelenése lesz e műnek. Ha szerző itt is megbukik, ugy egy hangja sem lesz többé saját védelmére s ugy örömest remeténck öltözik és mellét veri, mig él. Most pedig s netán a másik esetben verhetik önök a mellöket, kik nem rösteltek egy bevégezetlen ügyben itéletet mondani, és pedig mily itéletet! — Bocsássa meg önöknek saját jószellemük! Én megbocsátok. Önök pedig bocsássanak meg nekem a **hang** végett, melylyel ugy netán e mostani, mint az eléhbi cikk irva volt. Nem találtam más hangot és nem kerestem mást; nem tudok mást keresni. — Gyöngeség és hiba, meglehet. Azért, ha önök még most is hibának gondolják, ugy bocsássanak meg; még egyszer kérem! —

Végül, ha önök loyalisak, ugy közlik ez egész apologiát, mely első és utolsó ez ügyben.

A lapok véleményei:

Az „Ország-Világ" (szerkeszti Vértesi Arnold) tárcájában (irta Áldor Imre): a Teleky-dijat e szerint az „Udvari bolond" kapja, mert az routinnal van csinálva s szinészeink erejéhez mérve abban minden szerep! **Gyönyörű** aesthetikai szempont! A költő utánozza a szabót, meg a susztert s ha szerepet teremt, ne engedje át tollát a múzsa sugallatainak, hanem lebegjen szüntelen a szeme előtt Szigeti, Szerdahelyi, vagy Nádai s az illető jellem ugy pászoljon aztán ezekre, mint — egy fesch kabát, vagy lakcipő!... A szinpadon majd kibuvik az igazság szöge a zsákból, ha még oly vastag szövetből szabták is azt a pályabirák! — — Zichy ur lovatalos jelentése oly **sajátszerű**, hogy ő rá háritjuk a felelősséget", stb. stb.

A „**Figyelő**"-ben — — „Szigligeti darabjának érdeme, hogy az színészeink előadási képességének számbavételével készült. Mellőzve az első pillantásra szembeötlő absurditásokat, csak azt jegyezzük meg, hogy midőn a pályadij odaitélésének mérveül a várható színházi siker a döntő argumentum, ohajtjuk, hogy e részben ne csalódjék a bizottság, mint ez annyiszor történt volt. Reméljük, hogy a pályanyertes vigjáték előadása alkalmával nem kell e pályázat körülményeire visszatérnünk; de ha szükségét fogjuk látni, majd akkor szellőztetjük a hires jelentést, klasszikus elveivel."

A „**Gyorspóstá**"-ban: — — „Kuriosum gyanánt megemlitjük, hogy Zichy Antal ur szerint a 100 aranyat nyerő „Udvari bolond"-nak az is egyik kiváló előnye, hogy szerepei a nemz. színház tagjainak egyéni sajátságaihoz vannak alkalmazva. Gratulálunk! A kö.tő nem engedheti hát ezután át tollát szabadon a Muzsa sugallatainak, hanem csak addig nyujtózkodhatik, ameddig a nemz. színház művészeti viszonyainak — most bizony elég rövid! — paplana ér. Zichy ur jelentése a poétákat is hasonló eljárásra utalja s ily alapon — Shakespeare és Moliérenek bátran kiadhatják a laufpasst, mert az ő műveik- és alkotásaikhoz semmikép sem aránylanak a nemzeti szinház jelen erői, sem egyenként, sem együtt véve. Ha Zichy Antal ur nem volna már akademikus, ez „uj szempontért" bizonyára megválasztanák, véle egy szinvonalon mozgó tudósaink!"

Csak ennyi, mit hirtelen megfigyelhettünk. Még csupán annyit jegyzünk meg, hogy ilyen hangon már tiz év óta hallunk ellenzéseket, de eredményt csak visszafelé látunk ma is. — Nem csekély ügyben szóltunk tehát oly szenvedélyes, drámai hangon az első izben, okaink vannak bizonyára, hogy ily drasztikus eszközhöz is folyamodtunk; mert a mily eljárásban a „Szerelemféltő" vigjáték részesült, olyanban részesülhet még száz. És ez — mint az idő meg fogja mutatni — a legméltatlanabb eljárás volt, mely a helyett, hogy drámairókat teremtene, azokat bizonyára megfojtja inkább, **ha lehet.**

Ez nem kis dolog! — ismételjük — s ennek orvoslására minden erőt, módot és eszközt föl kell használnunk, ha a lelkiismeretességnek is adunk értelmet és egyetlen nemzeti szinházunkból nem akarunk a költészet temploma helyett fokonkint piaci bódét alkotni, hol az üres lármán kivül papagájok, majmok, és kifent-kent bohócok vetik a bukfenceket s vágnak olyan torzképeket, miket az éretlen gyerköcök élvezhetnek csupán. Azért, „Ellenör" uram, tegye szivére a kezét — ha ugyan tudja, hogy melyik oldalán van a szive — és találjon ki hát jobb, nemesebb orvosságot e bajok ellen, ha tud. De aztán orvosság legyen ám! Mi már — az operatiohoz folyamodtunk és fogunk folyamodni mindaddig, mig hatni fog! — Próbáljanak aztán önök tovább is hóbortosoknak nevezni minket: mi többé nem is méltatjuk figyelmünkre. Igen, nem méltatjuk mi önöket figyelemre, főkép költészeti dolgokban, hol „tekintély" éppen nem létezik s hol az oly magas paripáról beszélő urakat ujkori Don Quixotteoknak tartjuk, kiknek tulajdonképen nem is annyira a paripájok magas, mint az ő derekuk az ágaskodás miatt. Kicsodák, micsodák az urak, hogy ugy lenézik a szegény ember fiát? Hohó! — Rosz idők járnak effélékre.

Benedek Aladár.

IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS MŰVÉSZETI HIREK.

= **Endrődi Sándor** a jövő évnegyedtől megszünik e lap főmunkatársa lenni. Az ok — saját nyilatkozata szerint — részint külföldre szándékolt utazása, részint a mult számunkban a szerkesztő által irt polemikus cikk nem helyeslése. Midőn e körülmény felett sajnálatunkat fejeznők ki, egyuttal örömmel tudatjuk, hogy Endrődi Sándor helyét már jövő számunktól kezdve *Prém József* irótársunk foglalja el.

= **P. Nagy Sándor** levelekben irt angol nyelvtanára fölhivjuk mindazok figyelmét, kik az angol nyelvet, tanitó nélkül saját szorgalmukból ohajtják elsajátitani. E nyelvtan Robertson tanmódja szerint levelekben jelenik meg s egy levél ára 30 kr. A megrendelések szerzőhöz (Debrecen, piac-utca Farkas-ház) vagy ifju Csáthy Károly könyvkereskedésébe intézendők.

„**Kis tükör**" cim alatt képes gyermek heti lap jelenik meg Márki József szerkesztése mellett s Bartalics Imre kiadásában. A lap előfizetési ára egész évre, jutalomképpel együtt 4 forint. Az első szám több képpel, eléggé csinosan és tartalmasan van kiállitva.

= **Szász Béla** a Kisfaludy-Társaság érdemdús tagja — a félre nem ismert genie — Kolozsvártt „Kelet" cimü lapot szerkeszt, melyre felhivjuk a közönség figyelmét s ajánljuk mindenkinek, hogy okvetlen előfizessen e lapra. — Quitt!

Apró hirek. Uj könyvkereskedés nyilik meg a most felépült s vas-tuskóhoz czimzett házban, hol előbb Ráth könyvkereskedése volt. Ezt Tettey Nándor nyitja meg. — Az Eszterházy-képtár megvételét illető törvényjavaslatot az országgyülés egyhangulag elfogadta. — Molnár György Győrbe ment vendégszereplésre, hol e hó 28-án lép föl először „Coriolan", „Lear király" stb. cimszerepeiben. — Torkos László közelébb rendezi sajtó alá „Költészettan"-ának második javitott és bővitett kiadását. — A szerviták telkén a fészert már megkezdték bontani. Épitik a központi posta- és távirdaházat.

Felelős szerkesztő: **Benedek Aladár.** Főmunkatárs: **Endrődi Sándor.** Kiadó: **Fekete Bernát.**

Pest, 1871. Nyomatott a „MINERVA" nyomdájában (Gyár-utca 39. sz. a.)

II. évfolyam. 14. szám. 1871. April. 6.

SZÉPIRODALMI KÖZLÖNY.

IRODALMI, TÁRSADALMI, MŰVÉSZETI ÉS KRITIKAI HETILAP.

AZ UJ ÉVNEGYED ELEJÉN.

Váltig ismételt állitás az, hogy jelenleg egy átmeneti kor napjait éljük. Ez eszme a külföldről szakadt be hozzánk s miután Magyarország ép az az állam, mely most a politikai forrongások szinhelye, minden tekintetben gyökeret vert nálunk. Hizelgünk magunknak azzal, hogy irodalmi állapotaink hanyatlása nem annyira az eredeti és tehetséges erők hiánya, mint inkább ama körülmények folytán érezhető, melyek szerint a közügyek minden irodalmi tehetséget absorbeálnak. Egészben véve e vélemény igaz és alapos. Ha széttekintünk irodalmi, különösen szépirodalmi erőink során, alig találunk férfit, ki egész odaadással müködnék ama téren, melyre eredeti hivatása utalja őt. A mi szépirodalmi mű megjelenik irodalmunkban, az — kevés kivétellel — vagy még kiforratlan tehetségek kiséretei, vagy oly irók müvei, kik hivatalos és egyéb foglalatosságaik mellett csak nehány órát szakithatnak maguknak parlagon heverő belletristikánk gyarapitására! Mindkét nembeli productumok ennél fogva nem tarthatnak igényt arra, hogy a kritika egyébnek is tekintse azokat, mint merő napi érdekü és értékü müveknek, melyek irodalmi viszonyainkhoz mérve, nyereségek ugyan, de az aesthetica szabályai szerint nagyon is távol állnak ama szinvonaltól, melyen az időkre szóló művek helyet foglalnak. Ez tény, még pedig igen szomoru tény. A kritika, mely föladatának tartja az irodalom hanyatlását és emelkedését figyelemmel kisérni és e mellett az indokokat kutatni és földeriteni, melyek az irodalomra vagy káros vagy hasznos befolyást gyakorolnak, első sorban az irókat teszi felelőssé s csak ritkán szólal föl ama majdnem általános részvétlenség ellen, mely minden vállalatot kisér.

Pedig ép a közönség részvétlensége az oka, hogy irodalmunk hanyatlásnak indul. Midőn a közfigyelem mindenhová irányul, csak a szépirodalomra nem: a valamire való iró legkisebb kedvet sem érez arra, hogy a hálátlan közönség hive maradjon. Egy-egy életrevaló vállalat, melynek megindítója nemesen küzd a részvétlenség ellen, évekig kénytelen tengődni, mig lételét biztosithatja.

Mi nem akarunk azok sorába tartozni, kik eltekintve minden mellékes (de azért fontos) körülménytől: a szépirodalmi müvek méltatása-, vagy elitéltetésekor csupán és egyedül az aesthetiaca merev szabályait veszszük zsinórmértékül. Az ilyen kritika a szó szoros értelmében fölösleges; mert a kik azt hiszik, hogy a kritikai lapok hivatása csupán abban áll, hogy minden müvet elitéljenek (s nálunk a kritika alatt csak dorongolást értenek), azoknak kinyilatkoztatjuk, hogy a kritika csak olyan irodalomban szükséges és hasznos, mely productivitása mellett belbecset is mutathat föl.

A mi irodalmi viszonyaink közt, melyek — ismételjük — fölötte szomoruak, egy izolált kritikai lap nem tartozik az elkerülhetlen életkérdések közé. Az olyan közlönyt, mely a megjelent müvek halotti jelentéseit foglalja magában, a legjobb akarat mellett sem olvassa a közönség, pedig a mi kritikai lapjaink majdnem kizárólag ily álláspontot foglaltak el és foglalnak el most is.

Hogy a „Szépirodalmi Közlöny“, mely immár második évfolyamba lépett s most ujabb erőkkel gyarapodva, eddigi irányát némileg megváltoztatja, a mennyiben a fenn emlitett irodalmi indokokat lelkiismeretesebb vizsgálat alá veendi: — az irodalmi viszonyok szomoruságai dacára is fönn akar állni és (olvasóink dicséretére legyen mondva) fönn is áll: annak épen elvünk és álláspontunk az oka.

A lelkiismeretes eljárás mellett azonban mindig arra fogunk törekedni, hogy az igaztalan, egyoldalu, félszeg irodalmi müködéseket, valamint az általkintélyek s a megszokottság és más mindenféle — csak nem természetes — körülmények folytán fölkapott capacitások dicsőitését megakadályozzuk s kimutassuk ama helyet, melyet az illetők irodalmunkban elfoglalnak.

Jelszavunk ezentul is „reform“ lesz.

Az irodalom minden nevezetesb mozzana-

tát figyelemmel kisérendjük. Kimutatjuk a hatást, melyet e mozzanat a közmiveltségre gyakorol s megjelöljük a hiányokat, melyek a reformot hátráltatják.

Hogy irodalmi viszonyainkról minél tökéletesebb képet adjunk: a külföldi irodalmak jelenségeit is számba veszszük.

Továbbá nagy sulyt fektetünk társadalmunkra, miután a politikai mozgalmak befolyása első sorban társadalmunkat érdekli.

Végre pedig, hogy elveink mellett ne csak elméletileg, hanem a gyakorlat utján is hassunk és azokat érvényre emeljük: mint eddig is, oly szépirodalmi müveket közlünk, melyek a szinvonalon állnak. Erre nézve pedig tekintettel leszünk arra, hogy ha eredeti művet nem nyujthatunk olvasóinknak, inkább jeles külföldi közleményeket adunk.

Im, ez röviden amaz irány, melyet e lap főmunkatársa a szerkesztővel vállvetve követni fog. Hogy mennyire teendünk eleget ez elvnek, s miben áll ez elv közelebbről: azt lapunk következő számai eléggé magyarázandják.

PRÉM JÓZSEF.

FEBRUÁR 20. 1871.

Még hó borit halmot, mezőt,
Sikon, völgyön fehér lepel;
Soká lesz még föld és fa zöld,
S a pacsirta már énekel . . .

Megérkezett . . . Vándor dala
Hirdeti a kikeletet —
S virányt hoz a rög általa,
Hol megjelen, a föld felett. —

Még itt a tél lelken, sziven,
Az ész fölszállt ködben borong;
Az ember öl . . . jog semmiben . . .
Az igazság: pénz és dorong . . !

Menj hát dalom, hirdesd te is
Az emberek kikeletét;
Fagyot, ködöt a mely elvisz
S eloszlik a bünös setét.

Holott templom helyett az ég,
Vallás helyett bensőnk szava,
Papok helyett ember beszél — —
— Repülj, hirdesd, lelkem dala!

TÓTH ENDRE.

FLEURANGES.

— **Paul de Musset** beszélye. —

I.

Egy szép őszi nap reggelén hat óra felé egy kocsi állt a corbeil-i postaház előtt. Ez 1782-ben történt. A nyitott hintó egy csinos arcu fiatal nemesé volt. Mialatt kocsija elé fogtak, a postalegény amaz észrevételt kockáztatta:

— Bizony jól tette, hogy korán kelt fel; ott jön egy másik kocsi, annak már nem adhatunk lovakat. Az udvar épen erre utazott és nincs több lovunk. —

Nemsokára a postalegény által emlitett kocsi csakugyan megérkezett. Abban is egy fiatal ember ült, ki a legujabb divat szerint volt öltözve és hatalmasan káronkodott, midőn meghallotta, hogy nem kaphat lovakat.

Az első utazó ajánlotta azután, hogy elviszi magával, mit a másik szivesen elfogadott.

A két fiatal ember több percig hallgatva ült egymás mellett, mig a lovak gyorsan ügettek s a postaház egyre távolabb maradt mögöttük.

— Engem igen fontos ügy visz Párisba,— szólt végre az ajánlatot elfogadott második utazó.

— Azt mindjárt gondoltam,—felelt az első; — de nem kérdeztem, nehogy kiváncsinak tünjem fel.

— Igen helyesen teszi ön, ha nem ostromol kérdéseivel, mert annyira érdekemben fekszik a cél elérése, hogy megfogadtam ama pillanatig senkinek sem szólni felőle, melytől éltem jövő boldogsága függ. —

— Én becsülöm titkait. De ön szerelmes, azt csak nem tagadhatja.

— Nem, nem tagadom. . . Egy házassági terv vonz engem Párisba; félek azonban az elém gördülő ezer akadálytól.

— Az ifju hölgy kétségkivül igen csinos?

— Bájoló. Én ugyan nem láttam őt soha, de itt van arcképe.

— Ha a festész nem hizeleg, úgy igen szép lehet. —

— Oh, a festész még meg sem közelité a valót; a lélek és kellem nem is látszik e képen. A lányka jó családból való és gazdag örökség vár rá, minek különösen örvendek. Némelykor ugyan ohajtom, bár ne volna oly gazdag, hogy kezét biztosabban remélhetném. Mondják, büszke és egykedvü a közönséges bókok hallatára, melyeket a férfiak minden szép nőnek mondani szoktak. Ő nagynénjénél tartózkodik Párisban, és—mint hallom — kivülem még vagy hatan megkérették; de én nem aggódom miatta, mert bizton számithatok nagynénjének — Champré őrgrófnénak segélyére.

— Az én történetem épen nem hasonlit az önéhez. Gyermekségem óta egy kis kastélyban lakom Nemours közelében. Egyetlen fiu vagyok és szüleim, kik nem igen gazdagok, nagy áldozatokat hoztak, hogy jó nevelésben részesitsenek. Most valami állást keresek magamnak és megátkozom tehetetlenségemet, mely eddig minden határozó lépéstől visszatartott. Fölötte boszant, hogy a nagy uraknál antichamberiroznom és hajlonganom kell. Midőn az udvar legutóbb Fontainebleauban volt, Polignac urnőnek ajánlottak. Azoknak tehát csak nem állhatok ellen, kik engem szeretnek, azért ma reggel kocsimba ültem, hogy Párisba menjek s ott valami módon szerencsémet előmozdithassam, vagy talán meg is házasodjam, ha dus örökségü nőre találok.

Miután igy a fiatal emberek közölték egymással titkukat, tovább beszéltek ifjuságukról, szerelmi kalandjaikról, a vadászatról és száz más dologról, s mielőtt Párisba érkeztek volna, legjobb barátokká lőnek. Sőt még azt is kisütötték, hogy távoli rokonok, s mindketten ugyanama vendéglőbe fognak szállni. A szerelmesnek neve Tillemont, s a kocsi tulajdonosának Fleuranges volt.

Ily beszélgetés mellett az idő gyorsan mult. Egyszer csak Páris tornyait pillanták meg. Mintegy kétszáz lépéssel a kapu előtt egy lovagot vettek észre, ki őket jól megnézte, azután felismerni látszott mindkettőjöket, a kocsihoz közeledett s a postalegényt megállitotta.

— Uraim, — szólt a lovag, — nemde közülök egyik Tillemont ur?

— Az én vagyok, — válaszolt a szerelmes.

— Nem várja önt ma délre la Noue kisasszony?

— De igen.

— Ez fölséges. Legyen tehát szives: szálljon ki egy pillanatra a kocsiból; nehány szavam van önhez saját ügyében,—de ezer bocsánatot kérek.

Az utazók kiléptek; az ismeretlen átadta lovát a postalegénynek s a barátokat—mert Fleuranges-nak is részt kelle venni a beszélgetésben—egy mellékutra vezette félre. A beszélgetést megelőző szünet közben, mialatt az idegen arra előkészülni látszott, a két fiatal ember őt tetőtől talpig megnézte. Ez mintegy harmincöt éves, széles vállu, sovány arcu férfi volt, kinek elég csinos vonásain az ifjuság viharai hagytak nehány nyomot hátra.

— Uraim, — mondá és megállt egy fa alatt. — Inditványomat önök bizonyára különösnek fogják találni. Hogy tehát annak botorságát lehetőleg enyhitsem, először is meg kell mondanom, ki és mi vagyok. Én St. André báró vagyok és harmincezer livres évi jövedelemre számithatnék, ha vagyonom kétharmadát már el nem pazaroltam volna. A balgaságok ideje azonban enyészni kezd és én—mint mondani szokták —véget akarok vetni annak. Barátom, a tudós Condorcet őrgróf készséggel mutatott be egy derék árva leánynak, la Noue kisasszonynak, ki izlése szerint választhat magának férjet. Én láttam őt és elbájolt; s midőn tegnap este barátom által akartam megkéretni, akkor esett értésemre, hogy a család egy kegyelt kérőt vár. Az anya hatalmát tisztelném, de a nagynénéé nem oly nagy fontosságu. Megkérdeztem azután: ki az én vetélytársam? honnét és mikor jön? azért nyergeltettem lovat és jöttem ön elé. Igen örvendek tehát a találkozásnak. Ön csinos és bátor fiatal ember, s nevetségessé tenném magamat, ha arra kérném, hogy a kisasszony kezéről lemondjon; de én sem léphetek vissza. Egyezzünk meg inkább, rántsunk kardot, küzdjünk, mig vért nem látunk. A megsebesült, ki talán két hétig az ágyat sem hagyhatja el, igy kénytelen lesz a másiknak engedni és becsületét még sem veszti el. A győztes iparkodjék azután a hölgy tetszését megnyerni s ha az meghallgatja, úgy a leány és vagyon az övé. Jól tudom, hogy ajánlatom nincs egészen rendén; hiányzik ugyan a szükséges négy tanu, de gondolja meg, az idő sürget s önt már délre várják. Én megtettem, mit tehettem, s önre nézve is talán nem lesz kellemetlen, ha tőlem megszabadulhat, mert én igen makacs és alkalmatlan vetélytárs lennék s önnek bizonyára sok gondot okoznék. Fogadja el tehát ajánlatomat, s nehány perc mulva közülünk egyiknek szabad tere leend. Mit mond ön?

— Én igen furcsának tartom, — felelt Tillemont; —de önben oly vetélytársra találtam, amilyen nekem tetszik. Tessék velem parancsolni.

— A talaj itt száraz és egyenes; kardjaink körülbelől egyenlő hosszuak; kiváncsi emberek nem fognak zavarni bennünket; tegyük le hát gyorsan öltönyeinket; egy pillanat mulva mindennek vége lesz. Nem titkolom azonban ön előtt, hogy a valószinüség nekem tulajdonitja a sikert, mert én ellenségemet mindjárt az első döfésnél touchirozni szoktam; de — hála isten!—még nem öltem meg senkit. Az igazság is azt kivánja, hogy ellenségemet megsebesitsem; hisz aki csak huszéves, az még ráér nősülni! oly emberekre kell azt bizni, kik már harmincasok. Azért gondolja meg, kedves barátom!

Mig igy beszélt St. André, megvizsgálta a talajt, kardját méregette, jó helyet választott és feltürte ingujját. Fleuranges utitársára nézve semmi jót sem gyanitott, azért a vivókhoz egészen közel állt s eltökélte magában, hogy azt azonnal leszúrja, ki a párbaj szabályaival ellenkező csellel akar élni. A feldicsért első döfést Tillemont kitünően parirozta és Saint André, kit az ügyes ellenfél nem kis csodálkozásba ejtett, csupán védelemre szoritkozott. Eddig arcán egy vonás sem változott s most egyszerre villámokat löveltek szemei. Fleuranges bizonyos mosolyt látott a különben változhatlan arcon és — Tillemont mellén találva, lerogyott.

— Veszve vagyok, — szólt a megsebzett.

— Uram, ön megölte őt! — tette hozzá Fleuranges.

— Sajnálom, — felelt Saint André, — valóban igen sajnálom: a döfést nem mérhettem ki oly pontosan, mint csakugyan ohajtám; ez urra nézve jobb lett volna, ha nem oly ügyes a kardforgatásban. A kard kissé mélyebbre hatolt, de hihetőleg meg fog gyógyulni. Szabadon lélegzik; vér nem jön a száján; majd felüdül. Adjuk rá ismét öltönyét. Hisz járni is tud, nincs tehát mitől tartanunk. Üljenek a kocsiba, én megyek. Hova viszi őt, uram?

— A d'Angleterre vendéglőbe.

— Egy óra mulva ott leszek orvosommal.

A megsebzett, a mint tudott, oda tántorgott a kocsihoz s azután ujra ismételte:

— Veszve vagyok . . . Vegye ez iratokat és küldje hozzámtartozóimhoz. Hisz ön istenben?

— Bizonyára.

— Annál jobb. Mondasson egy misét érttem . . Okuljon ez uj tapasztalatból és ne vivjon csekélységekért. Ah kedves Fleuranges, még nem vagyok huszonegy éves! — Szerencsére, nem anyám életében történt.

Midőn a vendéglőbe érkeztek és a sebesültet ágyba tették, ájulásba esett. Saint André báró megjelent, hogy meghalni lássa, s az orvos nem tehetett mást, mint azt, hogy halálát bizonyitsa.

— Sajnálom, mint már mondám, — szólt a báró; de ő vetélytársam volt. Ne essünk kétségbe és ne veszitsük el fejünket. Én e mestermüvet la Noue kisasszonynak és nagynénjének magam tudtára nem adhatom; sziveskedjék ön erről őket értesiteni, mig én a temetés előkészületeivel leszek elfoglalva.

Fleuranges át sem öltözködött, hanem rögtön bérkocsiba ült és Champré őrgrófnéhoz ment. Szive hangosan dobogott, midőn a kapu kilincséhez nyult. Az előcsarnokban egyenruhás öreg ember jött eléje, ki, mihelyt őt utazó öltönyében megpillantotta, azonnal igy kiáltott fel:

— Ő az! Grófné, a mi unokánk!

Azután lejött a lépcsőkön és megölelte a fiatal embert.

— Ön szavát tartá! Ez tetszik nekem. Már teritve is van ön számára. De hadd lássam egy kissé. Hm! csinos fiatal emberek vannak a vidéken . . No de jöjjön; nézze meg a kis angyalt, kit önnek szántak. Csak bizzék bennem.

Fleurangesnak nem volt bátorsága a jó öregnek tudtára adni a szomoru hirt. Mielőtt igazán tudta volna mit tegyen, karonfogva vezették a terembe, hol nem csak a nagynénének mindkét arcát, hanem la Noue kisasszony kezét is meg kellett csókolnia, mi teljesen lehetetlenné tette, hogy szükséges fölvilágositást adjon mindenről. Magától értetik, hogy a leány fülig elpirult. Fleuranges az akkori izlés szerint tökéletesen szépnek találta.

Az őrgrófné kövér, kis nő volt, s nem sok észszel, de jó szivvel birt. Asztalhoz ültek s a szórakozás élénken és vidáman folyt. Étkezés után sétálni indultak a kertbe; a hölgyek vették sétapálcáikat s az öreg ur karját nyujtá az őrgrófnénak, hogy a fiatalok zavartalanul társaloghassanak.

— Igaz, — kérdé Henriette, — hogy ön szerelmes lett belém, midőn arcképemet meglátta?

— Miután levelemben irtam ezt, igaznak is kell lenni, kisasszony..

— A szerelem igen terhesnek tünik fel előttem. A szerelmet, mint mondják, a nagy nyugtalanság, álmatlanság, szivdobogás, vágyról és unalomról lehet felismerni. Én egyiket sem tapasztalom.

(Vége következik.)

ENCOR A TOI . . .

— **Hugo Victor** költeménye. —

Ismét hozzád! és mindörökre hozzád!
Szállnak szerelmes, édes dalaim!
Hevültem egyszer más név hallatára?
Zengett-e más dal lantom hurjain?

Szép arcod rám sugároz álmaim közt, —
Az éjt megaranyozza szép szemed.
Vezérel, ha bolyongok bus homályban
S lehozza nékem a magas eget

Csöndes imád érttem zeng, megvigasztal,
Megvéd, ha szendereg őrangyalom;
S ha hallom csengő szavad égi hangját:
Rabszolgám minden földi hatalom!

Nincs senki fönn, ki visszakövetelje
Te szép virág, nem vagy te idegen?
Oh ég leánya! benned boldogságom,
S az égnek minden üdvét föllelem!

Ha méla arcod kérdőleg tekint rám,
Ha megérint susogva gyöngy-ruhád —
Az apostollal fölkiáltok: Nemtö!
Ki vezérelsz éjen, homályon át!

A végzet összekapcsolt minket — érzem —
Hogy messzeüzted tőlem a halált;
A fáradt, szomjas pásztor voltam akkor,
Ki forrás mellett — szende szüzt talál.

Szeretlek — százszor jobban életemnél!
Szeretlek, mint a drága jó szülét!
Szeretlek, mint testvért, ki vélem szenved!
Szeretlek, mint az anya gyermekét!

Szerelmem sirni késztet, neved hallván, —
Ah! szenvedés és bánat életünk!
Nincsen hazád e néma pusztaságban —
Nézd, szerte ágaz fánk, hol pihenünk.

Hatalmas isten! áldd meg: öröm, béke
Lebegje mindörökre őt körül, —
Hatalmas isten! tarstd meg hű erényét,
Mely hő szivében titkon zsong, örül. — —

PRÉM JÓZSEF.

A VÖRÖS ORR.

—Angolból.—

Tattlecombe nem volt valami nevezetes falu, hacsak az nem emelte kissé nevezetességét, hogy igen sok kiváncsi teremtmény itt ütötte föl sátorfáját. A leghitványabb szóbeszéd keresettebb volt, mint Brazilia aranya. Kiváncsiságukat vagy a tény, vagy az állitólagos hozzávetés kielégitette, de volt ám egy rejtély, mit sem tényekre való hivatkozás, sem egymásra halmozott elmélet megfejteni nem birt. E rejtély tárgya Murton asszonyság vörös orra volt. Bármint törték is fejöket, nem tudták kisütni, hogy e különben szép és kedves asszony bajaira miért vont homályt kipirosodott orra?

Murton asszonyságról mindenütt beszéltek; kérdezték, hogy mint néz ki, s meg kellett engedni, hogy az igazán csinos kis menyecske, mindenki sajnálkozva emliti: „kár, hogy egy ily szép asszonynak vörös orra van.“ Mindenkit unszoltak, hogy járjon utána e boszantó jelenségnek, de mindhiába, könnyebb lett volna egy ismeretlen szigetet fölfedezni, mint a szép aszszony vörös orrának titkát.

E rejtély megoldásával megbiztak egy kitünő számtanárt, ki Cambridge-ben mértani ismeretei folytán tudori rangot nyert, továbbá egy éltes asszonyt, ki a falusiak hiedelme szerint értette a csillagok beszédét, s egy kis borravalóért mindenkinek megjósolta jövendőjét, de a vörös orr titkánál ezek is csüggedten ereszték le fegyvereiket.

Azt beláthatta mindenki, hogy az orr nem volt rendes állapotban s valami rejtélynek kell azzal kapcsolatban lennie. A vad nők orrán aranygyürű, vagy valami drágakő szokott csüngeni, de Murtonné finom, nevelt nő volt; az ő orrát tehát nem ily gyürű, hanem valami megfejthetlen titok vörösité el.

A vörös orrokat illetőleg többféle elmélet létezik, azonban az én nézetem szerint csaknem mindnyája alaptalan. Sokan azt állitják, hogy minden vörös orr hegyén borszesz van, de én, ha a szükség kivánja, esküvel is erősithetem, hogy a legvörösebb orrt egy oly egyén arcán láttam, ki ifjuságától fogva gyülölte a bort, s az orvos finom borokkal való élést ajánlott, hogy orra vörös szinétől némileg megszabaduljon. A vörös orr nagy hátrányára van a papnak, mert hivei gyanakodással tekintenek arra, s orrának rendellenessége egyházi teendőiben gátul szolgál. A csintalan gyerkőcök a fal háta megé huzódnak, s a tisztelendő ur mellett elkezdik danolni: „a papunknak orra, kipirult a borra stb.“

Van továbbá olyanforma orr is, melynek már az összhangzat kedveért is vörösnek kell lennie. Vörös az arc, kéz, fül; az orr hogy maradhatna halványan. Ekkor aztán föl sem tünik, s ép oly természetes, mint a vörös haj.

De Murtonné orrára egyik esetet sem lehete alkalmazni. Talán maga Arethusa sem iszonyodott annyira a szeszes italoktól, mint hősnőnk. Arca, füle, keze, a legbájosabb fehérségü volt; ennélfogva a mi orrának szinét illeti: az egészen kiütött az összhangzat keretéből, de más tekintetben teljesen szabatos, finoman hajlott orrnak lehetett mondani. Murtonné egy ifju pap neje volt. Férje rendkivüli tudós hirében állott. Azt is susogták, hogy Murtonné előkelő nevelésben részesült, hogy latinul s olaszul ért, a görög nyelvben otthonos, sőt sejt valamit a héberhez is, tanulmányozza a régi történelmet, lélektant, theologiát, s azonkivül, bár a szó teljes értelmében kitünő házi-

asszony, tanulja s érti — habár ritkán veszi is gyakorlatba — az észtan elveit.

Az ifju nőnek két kis leánya volt, s észrevették, hogy a nevelés egész terhe a nőre van hagyva s ha a pap elvétve közbe mert szólani, a nő csaknem szokatlan nyerseséggel szakitá félbe: „ugyan, hallgas el, kérlek;tán csak jobban tudom nálad, mint kell bánni a kis leánykákkal," s e szavait rendesen szemének egy-egy szuró pillantása kisérte, mi rögtön elnémitá a tisztelendő urat, s ama hiedelemben erősité meg a jelenlévő tanukat, hogy köztök valami kimagyarázhatlan titok ád fölényt a nőnek.

Én meg voltam a felől győződve, hogy e titok a szép asszony vörös orrával egybeköttetésben van, s a vörös orr lehetett az ő éles tőre. Gyakran, midőn azt hitte, hogy senki sem látja, a tükörbe vetett oldalpillantásokat, s mindannyiszor borongó felhő vonult szép homlokára, azután egy darabig izgatott s ideges volt. Azonban sokáig nem találtam senkit, ki meg tudta volna oldani e talányt, mely az egész falu kiváncsiságának főtárgyává lőn.

A titkot azonban még a tyuk is kikaparja, s találtam végre mégis valakit, ki a vörös orr titkához közelebb vezetett.

Történetesen összejöttem a szép Tittle-nével, ki szintén Tattlecombe-ból való volt. Tittle, a szép nő férje: ifjukori barátom, s ezuton nejénél is szives fogadtatásra számitottam; nem is csalatkozám. Rögtön föifedeztem, hogy a sors egy oly nővel hozott össze, ki mindent tud, a mi más házánál történik: éles hallás, még a legtitkosabb magánügyekben is otthonossá tették s tolvajkulcsa volt minden mendemondához. Ilyen asszonyt kerestem én régen s ha ez sem, ugy senki se fedezheti föl a vörös orr titkát. Egy kedvező alkalommal igy kezdém mondókámat: „Kegyed ugy-e-bár nagyon ismerős Tattlecombe-ban?"

— Nagyon-e? — válaszolt, — de mennyire! kedves, kis falu! Nincs olyan sirkő a temetőben, melynek föliratát szembehunyva el ne tudnám mondani; tiz mértföld kerületben minden ösvényt, minden házat, minden kilátást ismerek; nincs olyan család, a kit magaménak ne mondhatnék.

— Tetszik ismerni Murtonékat? — kérdezém.

— Murtonékat! — válaszolá — no, ugyan megesnék, ha még azokat sem ismerném. Murton Lilla, azaz Murtonné, született Bourne Lilla; mikor iskolába járt, ugy voltunk egymással, mint szakasztott testvérek. De egy éve már nem láttam. Ön talán szintén ismeri őket?"

— Igen is, de nem valami közelről. Egy barátommal voltam minapában Tattlecombe-ban s akkor találkoztam velök egy párszor. —

— Ugy-e bár, kedves, szép asszonyka az a Lilla?—

— Valóban, nekem igen megtetszett. —

— Ugy-e bár, nagy kár, hogy oly borzasztó vörös orra van? —

Elértem célomhoz; a vörös orrt maga hozta föl. Benső barátnéja, — gondolám, — most már bizonyosan a titokhoz férek, azért igy válaszoltam:

— Kimondhatlan kár! e miatt ugy néz ki, mint valami szép barack, melynek kellőközepét féreg rágta ki, vagy mintha hófehér abroszra vörös bort öntenének. —

— Szegény asszony! — sohajtott Tittlené, de sohajába mégis némi nevetés vegyült — ugyan megadta a tanulás árát. —

— A tanulás árát? —kiál ték föl elámulva — hát a tanulás vörös orruvá tenné a nőt?

— Nála legalább igy boszulta meg magát Minerva, — válaszolt mosolyogva Tittlené.

— Ejnye. Ejnye, — a latin, görög, vagy a héber nyelv miatt . . .

— Óh, azt már nem tudom, hogy vajjon épen a holt nyelvek idézték-e elő. —

— De én inkább azt hiszem, hogy a theologia ejtett sérelmet rajta. Ismerek egy iszonyu vörös orru theologust. Lehet különben az is, hogy a történelem, a lélektan, vagy a gondolkozástan? Ha orrtanra adta volna magát, akkor . . .

— Nem tudok egyebet mondani, — szakitott félbe Tittlené, — mint azt, hogy a tanulás általában véve ártott szegény barátném orrának. —

— Azt — válaszolám, „tudom, hogy a tudomány annyiban hasonlit a szeszhez, miszerint az is a főbe száll, de azt nem hittem, hogy a hasonlat oly erős lehetne, hogy még az orr szinére is hatással legyen. —

(Vége következik.)

ÉLET. TÁRSADALOM.

RÜCHNER A NEVELÉSRŐL.

A „Kraft und Stoff" hirneves szerzője „Die stellung des menschen in der natur" cimü legujabb müvében a nevelésről is értekezik. Elveit a következőkben fejezi ki:

A jövő államának kötelessége és érdeke azt kivánja, hogy főfigyelmét a népnevelésre forditsa, mely átalános és arányos legyen s a mai tudomány igényeit kielégitse. Kötelessége azért, mert minden ember egyenlően fel van jogositva az emberiségnek, vagy „in specie"

nemzetének nemcsak anyagi, hanem szellemi birtoklására, és mert a lét harcában csak akkor győzedelmeskedhetik, ha a korában legszükségesebb müvelődési eszközökkel fölszerelve lép az élet szinpadára; érdeke pedig: mert az államra nézve alig lehet nagyobb nyereség, mint ha a nép valódi nevelése és oktatása által szükségtelenné teszi a laktanyák, fogházak, rendőrségi és bünügyi igazságszolgáltatás roppant kiadásait.

De, hogy a manchesterek theoriája, — mely szerint minden, mi nem a személy- és vagyonbiztonságra vonatkozik, az államtól elvétetvén, magántevékenységre bizassék — a népnevelés fontos momentumára sikeresen nem alkalmazható, azt mutatja Angolország, az egyéni szabadság eme classicus hazája, hol az alsó néprétegek durvasága és müveletlensége oly rettentő mérvben elhatalmasodott, hogy most már átalán a szárazföldi és speciálisan német kényszeroktatás behozatalát ohajtják.

A népiskolán alapszik az állam és emberiség egész jövője; s a ki valamely államban biztos lehetne arról, hogy az ugynevezett oktatásügyi ministerium husz vagy harminc évig a kezei közt marad, az minden lehető változásért a müvelődés, szabadság és haladás értelmében jótállhatna. Nevelés folytán az emberből minden jó, annak hiányában pedig minden rosz válhatik. Hogy az állam és társadalom szabályainak megszegése ép ugy a hiányos müveltség vagy visszás nevelés kifolyása, mint a társadalom átalános szorult állapotának szükséges következménye: ez annyira tudvalevő és elismert dolog, mikép elég azt itt csupán fölemlitenünk. A bűnösök azért inkább szerencsétlenek, mint megvetésre méltók s egy jövendő, jobb idő a jelenkor bűnpereire körülbelől oly érzelemmel fog tekinteni, milyennel mi most a mult idők politikai, vagy boszorkány-pereit szemléljük. Amily mérvben a müveltség, jólét és erkölcs növekedik: tapasztalás szerint a bűntények is ugyanoly mérvben kevesednek és idővel ezek is ép ugy, csaknem egészen elenyésznek, mint a hajdani nagy népbetegségek. A büntett az állami életben nem egyéb, mint a physikaiban a betegség; és valamint a gyógytudományban és a nyilvános egészségügyben lassankint odajutottunk, hogy beláttuk, mikép jobb és előnyösebb a betegségeket elháritani, mint a már kiütött betegségeket legyőzni: ugy az állami életben is fogjuk látni, hogy jobb a büntetteket észszerü berendezések által megelőzni, vagy keletkezésökben elfojtani, mint a már létezőt tüzzel-vassal leküzdeni. Legyenek intézményeitek jók, bölcsek, — igy kiáltsunk államférfiainkhoz, — akkor az emberek is jók és bölcsek lesznek!

Mi magát a nevelést és oktatást illeti, a minden szabadelvü párt oly gyakori és sürgető követelményeivel s annak megfelelőleg felállitott alaptételeikkel szemben alig kell felhoznunk, hogy a népiskolákban bizonyos kor eléréseig ma az átalános, kötelező és ingyenoktatás a lehető legcsekélyebb arra, mit e tekintetben kivánni lehet; mig a magasabb tan- és képzőintézetek legalább dijtalanul álljanak nyitva mindazok előtt, kik az alkalmat felhasználni akarják. Az pedig magától értetik, hogy a tudománynak, mint ilyennek ápolása az államnak, mindenekelőtt a jövő államának egyik főfeladatát képezné, habár ennek másképen kellene is történnie, mint mai egyetemeinkben és magasabb képzőintézeteinkben, melyek egykor a szabad tudomány telepei voltak, de magas állásukról lassankint többé-kevésbbé a tudományos szakmáknak és különösen az államgépezet jövendő, lehetőleg szolgálatkész eszközeinek idomitó- és oktató-intézetévé sülyedtek.

Egyébként csupán az ifjuság neveléséről gondoskodni nem elég; a felnőtt embernek is legyen ideje és alkalma magát tovább képezni és korának vivmányaiban — legalább bizonyos fokig — résztvenni. Ez mindenekelőtt a tulajdonképeni munkásosztályokra vonatkozik, melyek a jelen körülmények között az iskolaidő befejezése után koruk művelődési szinvonalából teljesen ki szoknak lépni s a munkásban az embert csaknem egészen elenyészni hagyják. De egy emberileg rendezett államban kell, hogy mindenki ember legyen és ember maradjon; ez pedig a munkásosztályokra nézve csak az által történhetik, ha az állam a munkaidőt törvényesen leszállitja és szabályszerű munkanapot állapit meg. Igy a munkásnak naponkénti szabad óráiban alkalma lesz ismereteit kibőviteni, korát megérteni tanulni, tisztes és kedélyképző társadalmi örömökben részt venni, szóval: hogy mint ember, és necsak mint dolgozó gép, vagy teherhordó állat éljen.

A naponkinti munkaidő leszállitását s egy 8—10 órai rendes munkanap megállapitását az államtól jogosan megkivánhatja a munkásosztály s idővel bizonyára teljesülni is fog e követelés. E leszállitott munkaidő ellenei ugyan azt állitják, hogy a munkások a nyert üres órákat nem töltenék hasznos én önképző foglalkozásokkal, hanem a mulatóhelyeken. Ez — kivételek mellett — igaz lehet, mig a mun-

kások jelenlegi helyzetével szorosan összefüggő durvaságuk és műveletlenségök tart. Ez azonban azonnal megváltozik, a mint a munkások más nevelésben és más kiképeztetésben részesülnek és mihelyt előre látják annak lehetőségét, hogy a nyert alapon magukat tovább képezhetik; mig a mostani körülmények között alig lehet tőlük rosz néven venni, ha naponkénti szabadságuk kevés perceiben szomoru és mégis változhatlan állapotukat érzéki gyönyörök által iparkodnak elfelejteni. — A gazdászati szempontból tett ellenvetések sem látszanak több alappal birni, miután jobban megkimélt erők és jóakarat mellett rövidebb idő alatt rendesen többet lehet végezni, mint hosszabb munkaidő alatt, de mely ugy a mértékfölötti erőmegfeszités, mint felüdülés hiánya miatt kedvetlenné, renyhévé tesz s az erőket időelőtt fölemészti.

A szellemi kiképzésnél nem kevesebb figyelmet érdemel az állam részéről övéinek testi neveltetése és a serdülő nemzedék korai eltörpülésének megoltalmazása. Hányszor vétenek még most ez ellen részint tettleg, részint mulasztás által — az oly leirhatlanul sok és nagy, hogy magyarázatával köteteket tölthetnénk meg. Ezen is csak társadalmi nevelés és állami felügyelet — ha nem is korlátozás — segithetne. Statistikailag bebizonyitott és valóban irtozatos tény, hogy a társadalom alsó és legalsóbb rétegeinek, névszerint a munkásosztályoknak élettartama rendesen csak felét vagy két harmadát képezi a felsőbb, vagy legfelsőbb ranguakénak; s e szerint a társadalom jelenlegi állása mellett amaz osztályok rendes életüknek csaknem felét elvesztik! — E szomoru jelenség oka a nyilvános és magán egészségügy hiányaiban, az ifjuság testi nevelésének elhanyagolásában, valamint abban fekszik, hogy a munkásosztály későbbi életkorában kevésre becsüli testi egészségét. A munkaidő törvényes leszállitása s az ez által lehetővé tett célszerü felüdülés e viszonyok javitására is a legjótékonyabb hatásu leend.

Gy. B.

TÁRCA.

FÉLSZÁZADOS SZERELMES LEVELEK.

III.

Kedves Drága Kis Aszszony! — Szomorú dolog! immár a második Hónap múl, a miólta szűntelenül viaskodom a sorvasztó Búbánatok hóhérló hadával, a mellyek is annyira ellegelték virító elevenségemet, hogy elkomolyodott Arczulatomon a szomorú kinoknak halaványképét festék le a búslakodások iszonyú mardosásai; — meg rombolták már a durva gyötrelmek érzékeny Szivemet anyira, hogy az eddig Homlokomon tanyázó vidámságom Hajnalát végkép el oszlatták, és a helyett a keserű Búgondok setét Fellegivel fátyolozták bé hervadozásra hanyatlott képemet, ugy hogy abbol a kárhozatos Kétségbenesés kandikál ki elkeseredett komor tekéntetével, ha pedig az Édes Kis Aszony tovább is meg kíván maradni irgalmatlan s kevély Gondolatjában, és nékem még ezen Levelemre sem adandja lelkesítő Válaszát, már akkor tsalhatatlan aldozatjává tétetem boldogtalan Szeretetem felzendült Gyulladásinak, és az éltet dúló telhetetlen mord halál dühös Torkában roskadok, mert a Kedves Kis Aszony mennyei Szive eránt gerjedtt Tüzemnek féketlen Lángjai olly anyira perzselik immár Szivemet, hogy azt tsak az ég tudná egyedül meg mondani, — Mindazáltal, ne úgy értse ezt Kedves Kis Aszony, mint ha én azt kivánnám, hogy erántam Szeretetet valjon— oh nem! közel sem gondolkodik az én józan Szivem illyen alatsonyan, mert jaj szeretet az, mellyet sopánkodásokkal kunyorálnak, vagy erőszakos únszolásokkal tsikarnak ki, — nem oda tzéloz tehát az én Gyászt lehellő Levelem, hogy azzal a Kedves Kis Aszony kemény szivét megylágyitsam, s zúzmarás Fagyából könynyező Siránkozásommal felolvaszam, nem oda czéloz oh hidje el Szerelmes Kis Aszony! hanem tsak oda, hogy leg alább egykét sorotskájával adja értésemre, hogy meg kapta e Levelemet, és hiv Szeretetemet menyibe szenvedheti meg? ezt pedig méltán meg kivánhatom, sőt erre még kényszerithetem is az Édes Kis Aszonyt, mert nékem a Természet általháhatatlan Törvénye sugalja s parantsolja, hogy életemre vigyázzak, ha mindjárt a leg dötzögőssebb Szerentse göröngyös ösvényén lézengek is. — Meg kivánom tehát, és a mennyire Istenem parantsolatja ösztökél, kényszerittem is a Drága Kis Aszonyt, hogy e Levelemre tüstént válaszoljon, és ne foszszon meg még apró Esztendőket számláló gyenge Életemtöl, mert a Kegyes Teremtőtöl vettem azt, s ő az Ura nékie, ő is vegye tehát el, de reménylem is, hogy meg nyerem a Kedves Kis Aszonytol ezen egyetlen egy Kivánságomnak bétöltését, ha tsak egészen értz szive nints, és ha az emberi Természetet végképpen le nem vetkőzte ékes Személlyéröl, oh engedje meg legalább életemet Szerel-

mes Kis Aszony! és elégedjen meg azzal, hogy ezen az egyen kivül már mindenemet el rablotta! — Oh Szerelmes Kis Aszony! vallyon miként férhet gyönyörű Lelkéhez olly gőgös, s olly megedzett Keménység, hogy engem Szerentsétlent ki a lángolló tiszta Szeretetnek leg tüzessebb parázsában süttetem az örök Feledékenységnek feneketlen Torkába taszithat? hogy nézheti oh el hidegen, és éppen indúlatlan szivvel, midön én a Drága Kis Aszony igéző kellemitöl vett vérengező Sebemen olly fanyalogva tépelődöm, hogy nézheti azt szánakozhatatlan Szemekkel, midőn én az Édes Kis Aszonynak kevély Béklyójában epedezve fetrengek, és Szívemben egy a Kis Aszony Nemes Bájai által belé merített Mérges nyílat viselek, és pedig olly megátalkodottan, hogy azt soha többé ki nem véshetem fájdalmas Mejjemböl, ámbár ártatlan s hiv véremben egész markolatig fördik, — nem véshetem ki, úgy vagyon, soha többé, mert a Láng által szárnyakra kelt hatalmas Érzések hátra bilintselték Segéd kezeimet, más pedig Senki nem képes kínlódó Nyavalámbol ki vonczolni, mert tsak egynek adatott erre Tehetség, azonban pedig oh fájdalom! olly könyörületlen orvosra bízattam, a ki éppen Semmit nem aggodik életem pusztulásán, holott tsak egy két Rendetskével is egészen ki emelhetne dögleletes Hínárombol; — Bizonyossan soha nem érezte még a Kis Aszony, mi légyen az égő Szeretetnek méreggel kevertt szilajkodó méze (oh én sem ereztem még soha ennek előtte, és ha mindég illy mogorva lészen Sorsa hív Érzésimnek, tehát vajha soha se is kóstoltam volna!) — Az Egekre kérem Drága Kis Aszonyt! mondja meg szabadon, miben sértettem meg Angyali személyét, holott minden erömböl azon voltam, hogy soha tsak leg kevesebbé is meg ne bántsam, ha pedig minden igyekezetem mellet is vétettem volna valamiben Mennyei szíve eránt, méltoztasson az Istenek Szerelmire kérem! meg bocsájtani Szerentsétlen Botlásomért, s juttassa eszében azt, hogy a forrón Szerető Szív igen töredékeny, minthogy az Istenek józan Tanátsától nem hagyván magát kormányoztatni, gyakran magán kivül ragadtatik, és illyenkor ollyant botolhat, hogy ezen akaratlan vigyáztalansága által okozott Hibát özönként patakzo Könyekkel sem hozhattya többé helyre. És ha nem tsalatkozom, azért gyúlladot erántam illy megengesztelhetetlen Dagályra, mivel gyávának talált Szeretetemet fel fedezni merészeltem! már ezért valóban nem vagyok méltó Haragjára, mert ezt soha kész szántombol világossan ki nem vallottam volna, ha tsak a Kedves Kis Aszony, nem ohajtotta volna meg tudni Szivemnek gyulló mélly Titkát, megérthette azt elég világossan édes Kis Aszony, hogy én Szeretem, az első Leveleimböl is, mért nem hagyta tehát még akkor félben vélem való gyújtovány Levelezését, avvagy mért felelt az első Levelemre? Job lett volna valóban Boldogtalan Fejemnek, ha soha nem láttam volna ébresztgető vonásait öldöklő tollának, úgy talán keserű Kínaimnak gyengéded gyökereit könyebben ki irthattam volna töredező Szívemből, és a még tsak akkorban gyúlló tüzet könyebben el olthattam volna forrni kezdő Mejjemben, de oh Jaj! a Kis Aszony éppen ellenkezőt tselekedett, mert lelkesítő, s Reményt élesztgető Leveleivel fojtogató Erzésimnek gyökereit mind méllyebb és mélyebb béhatásra Kísztette, és Tüzemben szíves kegyes szavaival olly gyúllasztó olajt tsepegtetett, a melly már most Égésemet el olthatatlanná tette. — Én ugyan abban a vakmerő gondolatban soha nem voltam, hogy engem a Kis Aszony szeret, de anyit még is bátorkodtam Leveleiböl gyaníttani, hogy hozzám jo szivvel van, mert ugyan is mit jelentenek mást, ha nem jó szívüséget ezen Reményt támasztó Szavai: az ur Levelei oly szívemet gyönyörködtetők, hogy azokat leg drágább kintseim közzé számlálom. A mit mivel én hihetetlennek mondottam, imigy erősítette meg: hogy Leveleit, söt az kútfejét is a, leg drágább kintseim közzé számlálom az szent igaz, nevezetessen pedig a második Levelében azt irta kedves Kis Aszony: hogy nékem azokat kivánja, a mellyeket tulajdon magának. — Mit jelentettek mondom ezen, és több ezekhez hasonló édesgető Szavai,? ha nem hozzám való Jó szivüséget, és Hajlandóságot,? ha tsak üres Szószaporitás, és tsalárd Hizelkedés kedviért nem irta őket nyúgalmamat Pusztitó Pennájával; — Ha tehát szent az? mint a Kis Aszony írta, hogy Leveleimet, sőt Szívemet is a leg drágább kintsei közzé számlálja, és hogy nékem azokat kivánja, a miket tulajdon magának, hogy kivánhatja még is azt még az ellenségihez is jól értő Szivével, hogy a rút megvettetésnek rettentő képzelődésivel örökké küszködjék, és végtére annak kontzoló hohérlása miatt gyászos halmomban lépjek?! — Oh Istenem! melly ügyefogyott állapotban sínlődök? meg keseredett Elmém ezerféle Szemrehányásokat kohol, és indulataim pirongatásra huszítanak, szívem ellenben, ha azt tselekszem, nyög és zokog, mert éppen ki nem álhattya fájdalom nélkül, hogy az ellen száljak ki harsolódó perlekedésemmel, kit a téres világ kebelében leg inkább kedvell, mellyiket kövessem már most két egymással ellenkező úton vezérlö Kalauzim közzül? — Oh szívemet, melly tsak egyedül a Kis Aszonyért ver, úgymint a kit tsak magát tart élete Boldogságának, Elfojtom tehát duzzaszkodó Elmémnek hánykódó habozását s kiduvadozó zsémbes tajtékját vissza szorítom, tsak még most egyszer szánja meg Drága Kis Aszony azon szenvedő Szívemet, mellyet a Kis Aszony Nemes tökéletességei

tettenek olly nyomorúlt kínlódóvá, és ha a Szerelmes Kis Aszony ritka Kegyességére visza emlékszek, reménlem is, hogy nem lészen erántam olly vadon Szívetlenséggel, és fog nékem tsak egy pár rendetskét is irni az, a ki eddig egész Leveleket is olly kegyes, s édes Szavakkal bétöltött, avvagy talán oh ezer átok! avvagy talán felelt is a Drágalátos Kis Aszony, utolsó az az 5dik Levelemre, hanem válaszát a szilajkodó írígy Fátum sikkasztotta el valahol, vagy tán éppen az én utolso Levelemet nem vette kezéhez! (adnák a kegyes Egek, hogy ezek volnának keservimnek okai, ugy legalább még nem vesztettem volna el egészen Reményemet), Hogy tehát e Levelem bizonyosan kezében jusson a kedves Kis Aszonynak, Recepissével küldöm, és buzgón esdeklem, hogy válaszát is akként tessék küldeni, igaz ugyan, hogy szemtelenség azt kivánnom, hogy érdemetlen Személyemért tsak egy garast is kiadjon, és ezért akartam is Levelemben egy pár forintot a Recepisre és Postára bétenni, de viszsza tártóztatta heveskedő kezemet az az Ijedelem, hogy ezzel talán meg sérteném a Drága Kis Aszony Jó Szívét, oh siessen tehát Szerelmes Kis Aszony, és töltsön enyhítő Balsamot halálos sebemre, és gyógyitsa meg azt, a kinek majd majd béhegedő Sebét a Kis Aszony maga szaggatta fel, a mit midön még egyszer kérnék alázatossan, még tsak gyászos hantjaim nem nyúgosznak meghidegült Tetemim felett, mindenkor lészek

A Szerelmes Kis Aszonynak —

Eltántorithatatlan Imádója

Náray, Törvény Tudó.

IRODALOM. MŰVÉSZETEK.

EGY TANKÖLTEMÉNY.

Nehány hét előtt egy kis füzetben „Levél X. Y. Z. barátaimhoz“ cimü tanköltemény jelen meg. Irta Tarnavölgyi (álnév.) — Kissé megkésve, de szólunk mi is egy-két szót e munkáról, mely — mint halljuk — a Kisfaludy-társaság mult évi tankölteméný-pályázatára volt készitve és beadva, eredménytelenül. — Először is megjegyezzük, hogy mi a költészetben nem ismerünk más jogosult műfajt, csak mely kifejez, fest, alakit s e célok mellett csupán a hatás által, közvetve tanit. A költészet egyedüli célja tehát a kifejezés, festés és alakitás tökéletessége, művészete, mely nem szolgálhat saját magának eszközül arra, hogy saját magát magyarázza s saját magának törvényeket szabjon, holott e törvényeket — mert azok csak korlátoltak lehetnek — éppen saját maga kell, hogy áthágja olykor. Ily nevetséges ellentétbe nem szabad állitanunk tehát oly valamit, mihez a „szép“ legmagasb fogalmát s föltételeit kötjük; nem szabad főleg akkor, ha van elég mód és alkalom — mi a régibb időkben hiányozhatott — ez egyenetlenséget betölteni és e visszásságot eloszlatni. Ilyen mód és alkalom a pusztán elméleti és tudományi ipar, mely kötetlen nyelven ezerféleképp nyilatkozhatik és nyilatkozik is könyvekben, folyóiratokban s. a. t., holott a régibb időkben az elmélet s tudomány (s főleg a költészetről) csak az ajkakon, az énekek által nyilatkozhatott. Ez természetesen a legrégibb időkre vonatkozik, midőn a nyomtatás mestersége vagy épen nem, vagy igen primitiv fejlettségen állott.

Mindezzel tehát csak a tankölteméný nevezet alatti költészeti műfajt támadjuk meg, mely ez indokok alapján elveszté ma már értelmét, jogosultságát s azért némi szemrehányást is vehet ebből magára a Kisfaludy-társaság, melynek nem volna szabad ilyen — az idő által ledöntött — álláspontokat föltámasztani s a költészet alkotó erejét összekeverni a tudománynak a létező dolgok feletti rendezgető kezével, mert ez a legvétkesebb — anachronysmus.

És most a műről magáról nehány szót, mely nemcsak mint tankölteméný, de mint kötött nyelven irt munka is igen gyarló és költőietlen. Mert ha már költeménynek nevezik (és éppen itt tünik ki előbbi indokaink helyessége), akkor költészetet is jogunk van keresni benne, nemcsak dialectikát és elveket. Ime: „elv“ és „költészet!“ Hogyan is férhetnének meg ezek barátságos egyetértésben és harmóniában együtt?! Vagy az egyiknek, vagy a másiknak okvetlen helyet kell engedni s igy a szükséges összeolvasztás teljes lehetetlen, miután az anyag (Stoff) taszitja s nem vonzza egymást. Legfelebb a nyelv az, miáltal egy tankölteméný — ha igaz elveket tárgyal — némi költői burkot ölthet magára s igy külső érzékeinkre kellemesen hathat. Ilyen például Lucretius nagy tankölteménye, mely szintén az erőteljes, tömör s gazdag nyelv által kér magának helyet a „szép“ világában, hol csak protectio utján jut ahhoz valahogy. A kérdéses tankölteméný azonban még protectio mellett sem nyer helyet a költemények sorában, mert nyelve oly lapos, oly egyenetlen, oly prózai, és rimei legtöbb helyütt oly átkozott nyakatekertek, hogy örömestebb olvasná akárki nagy kezdőbetük nélkül a sorok elején, eszébe hozván e mű az olvasónak a Gvadányi-korszakot. Ilyen rimek például: „tője“=

„tése“; „tene“=„vonjbe“; „munka“=„abba“; „jellem“=„hűtlen“; „nyugalom“=„hajlam“; „igazság“=„világ“; „vége“=„küzdelme“; sat. sat. — A mi elveit illeti, azok sokhelyt igazak, de a melyek igazak, azok mind százszor elmondottak költészeti és aestheticai életünk óta. Több helyt azonban igen különös, mondhatni: aristocraticus nézetekre bukkan az olvasó. Ilyen például a 14 lapon: „Műhelyed ne mutasd, küzdelmed se lássék. — Mintha irnod nem más volna, csupa játék“ (talán: „csupán“).

Ilyenre figyelmeztetni a költőt lehet ugyan, a ki nem bizik magában és rászedni, káprázatni akar, de — először a valódi művek műhelye csak emeli annak értékét és érdekét, és másodszor e tanács követése által nem tudjuk: mivel lesz okosabb és jobb költő valaki. Pedig talán a tanitás volna célja egy tan-költeménynek. — Ilyeneket olvasva, el is megy a kedvünk végigolvasni e 30 oldalu könyvecskét, mert látjuk, hogy irójában sem eredetiség, sem öntudatosság, sem semminemű költői vagy irói önállóság, tehetség nincs. E könyvből azonban a költészetről sokat tanulhat olyan ember, ki nem iró s ki ex professio nem foglalkozott aestheticával. Hanem az ilyenek számára is jó lett volna megmagyarázni az oly szavak fogalmát, mint például: „sziv“, „eszményi szép“, „(ne mondj) bolondokat“, „erkölcsi érzet“ — mert — megvalljuk, oly módon alkalmazza ezeket, hogy mi sem értjük a vonatkozást, sat. Azután ily ellenmondást is kerülhetett volna, mint egy helyen: „A nagy költők előtt nincsenek törvények“ s csak az ihletés után teremtenek, és más helyen meg: „Bármily nagy a lángész: ő is csak kutató“. — Legtöbb jó van ott, hol a dráma-költészetről ir, bár ott is néhol igen naiv, sőt helytelen tanácsok vannak. Ilyen például, midőn a vigjátékhőst viadorrá, elevenné alkotni ajánlja a költőnek, holott ez többnyire a visszás helyzetek, s ellentétes eredmények miatt magával egészen elfoglalt ember kell hogy legyen s legfelebb a körülötte forgó alakoknak — kik, őt nem viggá, de helyzeténél s hibájánál fogva nevetségessé teszik — kell, hogy valamennyire a derült, vigjátéki hangulatot előidézzék és fenntartsák. — E könyvet kiadni kár ugyan épen nem volt, de irodalmi becse e műnek semmi sincs. Különben közölte az „Ellenőr“ tárcája is pár hónap előtt egészen. —

Benedek Aladár.

---

a. — **Helmholtz: Populäre wissenschaftliche Vorträge.** Zweites Heft Braunschweig Vieweg 1871. 24 fametszettel, 211 l.

Helmholtz a jelenleg élő német természetvizsgálók legünnepeltebbike. Ritka tehetség, bámulatos szorgalommal és páratlan tiszta philosophicus gondolkozással jellemzik e kitünő férfiut, ki mint physicus kétségtelenül kora legkitünőbbike, mint physiolog és mathematicus a legelső s a természettudományok többi ágaiban is oly szakavatottsággal biró egyén, mely kétségbe látszik vonni, hogy valjon a geniekre nézve is áll-e a szakismeret és kutatás szigoru korláta?

Mióta 1847-ben Berlinben az „erők fenntartásáról“ tartott alig kétivnyi értekezésében a physica uj alapjait „veté meg a még ifju tudós — egész le az insbrucki gyülésig, hol utközben futólag vázolt remek beszédje a szakavatott természettudósok legkitünőbbjeit is elragadta, csaknem minden év egy-egy uj felfedezést hozott tőle, melyek mindegyike képes lett volna teremtője nevét megörökiteni. A látás és hallás fontos tüneményei felett irt, vagy inkább egészen ujonan teremtett nagy művei mellett számos tudós és népszerü értekezései a természettudományok minden ágában kitünő helyet biztositanak számára s még egészen népies művei is (emlékezzenek csak az olvasók e füzetek elsejében két művére: „Goethe als Naturforscher“) oly mély és eredeti felfogást tanusitanak, milyet e téren alig várhatnánk tőle.

Igen természetesen, hogy még a jelen sorok által ismertetendő s alig pár nappal előbb megjelent nem szorosan tudományos mű megjelenését is feszült figyelemmel várta a közönség s mint ismertető reményli, legkevésbbé sem csalatkozott.

A jelen füzetben nincs egyetlen egy értekezés sem, mely már előbb meg nem jelent volna, de az olvasóra nézve nemcsak e nagybecsü értekezések összegyüjtése, hanem azoknak a legujabb kutatások szerint lényeges átalakitása is nagy érdekü lehet.

Az első értekezés: „Die neueren Fortschritte in der Theorie des Sehens“ tökéletlenebb alakban a Preuss Jahrbücher 1868. folyamában jelent meg s az optica leglényegesebb eredményeit tartalmazza, ama tudományét, melyet főkép maga Helmholtz alapitott meg számos értekezései s kitünő müve: Handbuch der physiologischen Optik-ban (kasten's allgem. Encyclopaedie der Physik IX-ik kötetében Leipzig 1867). Előadja e müben a szem hiányos szerkezetét, kimutatja az általa nativisticusnak nevezett theoria ellenében, hogy a térszemlélet és látás tapasztalatilag különösen az accomodatió és öntudat munkássága által létesül; érdekesen tárgyalja Young Tamás szintanát, mely a Newton és Goethe-féle versengéseket alaposan megszünteti; mély kanti bölcsészettel kimutatja az érzék-csalodások és kettős látás sajátságos törvényeit, s mindezt oly rövidséggel s oly világosan, hogy az általános müveltséggel biró s a szaktudós egyiránt haszonnal olvashatja.

„Über die Wechselwirkung der Naturkräfte und die darauf bezüglichen neurene Er-

mittelungen der Physik" a második, már 1854-ben tartott, de lényegesen átalakitott értekezése cime. A természettudományok bölcsészete van e pár ivben rajzolva, különösen századunk legnagyobb dicsősége, a Mayer Robert heibronni orvos által 1842-ben felfedezett mechanicai meleg elmélete alapján igen érdekes kiséretekkel a föld alakulása s annak valószinü vége felett.

A harmadik előadás „Ueber die Erhaltung der Kraft" az emlitett elmélet mély s világos magyarázata ama merész következtetéssel, hogy minden a földön müködő erő a lég meteorologiai tüneményeire, a növények physiologiájára s végre a napra vihető vissza. E törvények ismerete nélkül a természettudományok jelen állásáról senkinek sem lehet fogalma s ezt Jyndall kitünő müvén kivül alig lehet megismerni jobban, mint Helmholtz eme s hasontárgyu értekezéseiből, mint a ki maga is egyik első megalapitója volt a meleg aequivalentiája nagy törvényének.

Az utolsó értekezés az 1869-ki insbrucki természetvizsgálok nagygyülésén tartott hires beszéde: Ueber das Ziel und die Fortschritte der Naturwissenschaft, a hol Mayer s Darwin nagyszerü törvényeinek kitünő ismertetése mellett különösen a physiologia legujabb vivmányait adja elő.

Helmholtzot, különösen theoricus irányzatát s ritka, kitartó kutatásmodorát, e népszerü előadásaiból megismerni lehetetlen, de e nehány iv is elegendő arra, hogy megértse az olvasó, mint tudja e férfiu ismert rosz előadása dacára is hallgatóit mindannyiszor lebilincselni. Ez ismertetés célja azonban csak az volt, hogy e lapok olvasói közül mindegyik önmaga nyerjen kedvet e minden müvelt egyénre nézve érdekes mü tanulmányozására, mely münek magyarra lefordítása által bármely természettudományt hallgató nemcsak magának, de irodalmunknak is igen nagy szolgálatot tenne.

IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS MÜVÉSZETI HIREK.

= **A Teleky-pályázaton** sok dicsérettel emlitett „Rövidlátok" cimü vigjátékot ifju Ábrányi Kornél irta. E vigjátékot a birálok a pályázat legszellemdúsabb darabjának nevezték s élces nyelvezetét dicsérék.

= **Kautz Gyula** „A társulási intézmények a nemzetgazdaságban" cimü, a magyar tud. akadémia által a Fáy-dijjal koszoruzott müvének 2-ik fele is megjelent. Az egész munka két szakaszra oszlik, a következő tartalommal: I. A részvénytársulatok. II. A bankok. III. A földhiteli-, ipari és kereskedelmi bankok s biztositási intézetek. IV. A népbankok és takarék-pénztárak. V—VI. A társasulatok, s ezek főbb alakzatai, mint fogyasztási egyletek, termelési társasulatok. VII. A munkás szövetségek s egyéb közgazdasági célu egyletek. — A 29 nagy 8 rétü ivre terjedő könyv ára 3 ft 60 kr. — Még talán bővebben visszatérünk e műre.

= **E lapok szerkesztője** „A szerelemféltő" cimü vigjátékát april. 3-án nyujtá be a nemzeti szinház drámabiráló bizottmányának előadatás végett.

= **A képzőművészeti társulat** hazai és külföldi művekből álló vegyes nagy kiállitása april 15-én nyilik meg. E kiállitással kapcsolatban, május havában fognak a társulat részéről megtörténni a vásárlások a VII. sorsolás részére, oly föltétel mellett, hogy a megvett művek e hó közepéig a tárgy és ár pontos megnevezése mellett küldendők be.

= **Pest városa** nagyon benne van a szépitési tervekben, s ezek megvalósitására 5 millió kölcsönt szándékozik felvenni, melyet 33 év alatt törlesztene. — Szebb és üdvösebb volna ennek egy harmadából inkább egy uj szinházat épitenie. De hol van ez a világ? ! —

= **Megjelent** s hozzánk is beküldetett Titus Lucretius Carus tanköltemény e. „A természetről." Forditotta s bevezetéssel és magyarázó jegyzetekkel kisérve közrebocsátotta Fábián Gábor m. t. academiai és a Kisfaludy-társaság tagja. A kisfaludy-társaság pártolása mellet kiadta az „Athenaeum". E jeles és időnkben is igen jelentékeny műről legközelebb érdemleges ismertetést fogunk közölni. Egyelőre üdvözöljük a derék fordit ót s a kiadóságot!

= **A „Hulló levelek"** cimü költeményfüzér megjelenését folyvást a könyvhöz csatolandó ötszörös szinnyomatu allegoriai cimkép hosszas készitése akadályozza csak, mi azonban többszörös sürgetésünkre még e napokban elkészül s a könyvek 10—15 nap mulva okvetlen szétküldetnek az előfizetőknek, kiknek — s különösen a gyüjtőknek — ezennel alkalmat veszünk megköszönni szives részvétöket és buzgalmukat, melyben e szerény könyvecske a legszebb mérvben részesült eddig is. —

Felelős szerkesztő: **Benedek Aladár.** Főmunkatárs: **Prém József.** Kiadó: **Fekete Bernát.**

Pest, 1871. Nyomatott a „MINERVA" nyomdájában (Gyár-utca 39. sz. a.)

KÖNYV TÁRA